

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 151

Erkki Havansi

PANTTIOIKEUS OSAKKEESEEN

TOINEN OSA

**SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA**

A-sarja N:o 151

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 151

ERKKI HAVANSI

PANTTIOIKEUS OSAKKEESEEN

TOINEN OSA

Mit deutscher Zusammenfassung

DAS PFANDRECHT AN
AKTIE UND AKTIENURKUNDE

AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA
JAKAJA

PANTTIOIKEUS OSAKKEESEEN

TOINEN OSA

KIRJOITTAJUT

ERKKI HAVANSI

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

© Erkki Havansi 1981

Vammala 1981, Vammalan Kirjapaino Oy

ISBN 951-855-038-7 (nid.)

ISBN 951-855-039-5 (sid.)

ISSN 0356-7206 (painettu)

ISBN 978-951-855-618-6 (PDF)

ISSN 2814-8053 (verkkojulkaisu)

ALKUSANAT

Käsillä oleva teos on toinen osa »Panttioikeus osakkeeseen» nimisestä tutkimuskokonaisuudesta. Vuonna 1979 ilmestyneen I osan alkusanoissa olen lähemmin hahmotellut tätä tutkimuskokonaisuutta, sen perusaspekteja ja suunniteltua pääjaotusta. Viittaan noihin alkusanoihin.

Nyt valmistunut teos muodostaa mainitusta esipuheesta ilmenevin tavoin tutkimukseni viidennen (V) pääjakson. Teoksen lukujen eli pykälien numerointi jatkuu juoksevana, alkaen nyt 20. luvusta (20 §) eli siitä, mihin I osassa päädyttiin (19 §).

Kiitokset olen jälleen velkaa seuraaville: *Suomalainen Lakimiesyhdistys* teoksen julkaisemisen järjestäjänä, *Säästöpankkien Tutkimussäätiö* teoksen taloudellisena tukijana, *Vammalan Kirjapaino* teoksen taitavana painajana, sekä *Annelie Havansi*, teoksen conditio sine qua non.

Lainsäädäntöä on voitu seurata 31.3.1981 asti eli säädöskokoelman numeroon 230/81 saakka. Kirjallisuus- ja oikeustapausmateriaalia, joka on tullut saataville vasta 15.1.1981 jälkeen, olen voinut ottaa huomioon vain melko rajoitetusti ja 28.2.1981 jälkeiseltä ajalta vain aivan poikkeuksellisesti.

Espoossa, huhtikuun 2 päivänä 1981

Erkki Havansi

SISÄLTÖ (PÄÄKOHDAT)

Alkusanat

Sisältö (pääkohdat)

Sisällysluettelo

Kirjallisuusluettelo

Lyhenneluettelo

V PÄÄJAKSO: ERITYISIÄ OSAKEPANTTAUSKONFLIKTEJA

- 20 § *Johdatuserityiskonflikteihin*
- 21 § *Alkuperäisesti pätemätön osake(oikeus) panttikohteena*
- 22 § *Jälkiperäisesti mitätön osake(oikeus) panttikohteena*
- 23 § *Yksi osake, kaksi osakekirjaa: johdannollisia näkökohtia*
- 24 § *Kollisoratkaisut duplikaattitilanteissa*
- 25 § *Jälkiperäinen osakekirjamoneus vaihtamissyntyisissä kollisioissa*
- 26 § *Jälkiperäinen osakekirjamoneus kuolettamissyntyisissä kollisioissa*
- 27 § *Yhtiöjärjestysmuutoksesta aiheutuva osakepanttikonflikti: johdanto*
- 28 § *Yhtiökokouspäätöksen tehokkuuden rajoista*
- 29 § *Yhtiöjärjestysmuutokseen pohjautuvien osakepanttikonfliktien ratkaisut*
- 30 § *Vertailua eräisiin muihin esineoikeuskollisioihin*

Zusammenfassung

Oikeustapaushakemisto

Lainkohtahakemisto

Asiahakemisto

SISÄLLYSLUETTELO

Alkusanat	V
Sisältö (pääkohdat)	VII
Sisällysluettelo	IX
Kirjallisuusluettelo	XV
Lyhenneluettelo	XXV

VIIDES PÄÄJAKSO:

ERITYISIÄ OSAKEPANTTAUSKONFLIKTEJA

20 §. JOHDATUKSEKSI ERITYISKONFLIKTEIHIN (ss. 1—8)	
I. <i>Lähtökohdat</i>	1
I.1. Tutkimuksen I osan sisällöstä	1
I.2. Peruslähtökohta	2
II. <i>Tutkimussuunnitelma</i>	5
II.1. Tarkasteltavat konfliktityypit	5
II.2. Teoksen jäsentely	7
21 §. ALKUPERÄISESTI PÄTEMÄTÖN OSAKE(OIKEUS) PANTTI-KOYTEENA (ss. 9—50)	
I. <i>Osakkeen alkuperäisestä pätemättömyydestä</i>	9
I.1. Johdannollisia näkökohtia	9
I.2. Sananen osakkeen pätemättömyydestä	12
II. <i>Pantinsaaajan (väite)suoja yhtiötä kohtaan?</i>	13
II.1. Lähtökohtia	13
II.2. Näkökohtia pantinsaaajan eduksi	15
III. <i>Osuusvähentymä ja osakepääoman (epä)yhtälö</i>	18
III.1. Osuusvähentymä argumenttina contra P	18
III.2. Osuusvähentymäargumentin kritiikkiä	20
III.3. Osakepääomayhtälön merkityksestä	25
IV. <i>Täydentäviä näkökohtia</i>	31
IV.1. Vertailua eräisiin muihin vähentymäaiheutuksiin	31
IV.2. Huomioita KKO 1930 II 382:n pohjalta	35

V. <i>Metodisia näkökohtia</i>	39
V.1. Argumentaatiosta ja 'argumentaatiosta'	39
V.2. Oikeusalojen rajoista	40
VI. <i>Asunto-osake ja väitesuojan erityispiirteitä</i>	41
VI.1. Asunto-osakkeen erityispiirteitä	41
VI.2. Asunto-osakekonfliktin ratkaisu vaihtoehtoineen	44
 22 §. JÄLKIPERÄISESTI MITÄTÖN OSAKE(OIKEUS) PANTTI-KOYTEENA (ss. 51—71)	
I. <i>Osakkeen jälkiperaisestä mitättömyydestä</i>	51
I.1. Johdannollisia näkökohtia	51
I.2. Jälkiperaisesta mitättömyyden tapauksia	52
II. <i>Kadusoitumisen kautta lakannut osake</i>	55
II.1. Johdannoksi	55
II.2. Väitesuoja kadusoitumista vastaan	56
III. <i>Sivullissuojan epäämisen tapauksia</i>	58
III.1. Osakekirja osakkeen jatkuvan voimassaolon tae?	58
III.2. Pantinsaaajan oikeus osakkeen maksusurrogaattiin	62
IV. <i>Yhtiöaiheutteinen osakekirjan uusi liikkeellepääsy</i>	65
IV.1. Kysymyksenasettelu	65
IV.2. Yhtiön lakkaamisesta ja omaosakedisponoinneista	66
 23 §. YKSI OSAKE, KAKSI OSAKEKIRJAA: JOHDANNOLLISIA NÄKÖKOHTIA (ss. 72—99)	
I. <i>Tarkasteltavien kysymysten luonnehdintaa</i>	72
I.1. Tarkasteltavien konfliktien perusrakenne	72
I.2. Moneustilanteiden tarkastelun jäsentely	73
II. <i>Taustanäkökohtia duplikaattitilanteista</i>	74
II.1. Lainsäädännöllisestä tilasta	74
II.2. Duplikaattitilanteen täsmennetty kuvaus	75
II.3. Duplikaatit ja RS-järjestelmä	78
III. <i>Duplikaattinormin etsinnästä lain aukossa</i>	80
III.1. Johdannoksi	80
III.2. KKO-prejudikatuurin merkityksestä	81
III.3. Huomioita oikeuskirjallisuudesta	83
IV. <i>Lain aukon täyttöä: kreaatiomalli vai emissiomalli?</i>	85
IV.1. Vallitsevan kannan lähtökohtien kritiikkiä	85
IV.2. Kreaatiomallin arviointia	88
V. <i>Kollision rakenteen ja ratkaisumallien hahmotusta</i>	91
V.1. Tilanne V-kirjojen makuloinnin viivästyessä	91
V.2. V-kirjan jälkikäteinen joutuminen liikkeelle	93
V.3. Yhteenvetoa	95
V.4. Ratkaisuperusteiden rakennehahmotusta	97

24 §. KOLLISIORATKAISUT DUPLIKAATTITILANTEISSA (ss. 100—137)

I. Periaatteellisia näkökohtia	100
I.1. Kollisoratkaisujen keskeiset lähtökohdat	100
I.2. Muunkinlainen ratkaisu kuin 'kaikki tai ei mitään'?	101
II. Aikaprioriteetin merkitys ja määräytyminen	102
II.1. Aikaprioriteetin merkityksestä	102
II.2. Aikaprioriteetin määräytyminen	105
III. Vilpittömän secunduksen saaman kappaleen merkitys?	109
III.1. Alustavia näkökohtia	109
III.2. Aikaisempi 'huonommankin' kappaleen traditio riittää?	111
III.3. Kokoavia päätelmiä	117
IV. Näkökohtia vilpittömän mielen vaatimuksesta	119
IV.1. Huoneisto-osakkeilla erityisasema?	119
IV.2. Vilpittömän mielen suoja ja osakekirjojen setelipainatus ...	122
V. Näkökohtia tasajaosta ratkaisumallina	125
V.1. Johdannoksi	125
V.2. Tasajakomalli torjuttava de lege lata?	125
V.3. Kolmikantaiset osakepanttikollisiot	128
VI. Lisäjako duplikaattikonfliktin johdosta?	131
VI.1. Lisäjakomallin perustelua ja sisältöerittelyä	131
VI.2. Lisäjakomalli erityisesti panttauskollisiossa	135

25 §. JÄLKIPERÄINEN OSAKEKIRJAMONEUS VAIHTAMISSYNTYISISSÄ KOLLISIOISSA (ss. 138—166)

I. Jälkipерäinen osakekirjamoneus: johdannoksi	138
I.1. Jälkipерäisten kollisioiden syntytaustaa	138
I.2. Alustavia näkökohtia osakekirjavaihtamisesta	139
II. Osakekirjavaihtamisen tilannetyypit	140
II.1. Osakasaloitteinen vaihtaminen	140
II.2. Yhtiöaloitteinen vaihtaminen	142
III. Vaihtamissyntyisten kollisioiden ratkaisut	144
III.1. Yhtiötahon aiheutus kollision synnyssä	144
III.2. OYL 14:9:n tapaus ja tilanne sopimusrelaatiassa	145
III.3. Kaksoisdisponointiperusteiset kollisiot	147
III.4. Kollisiot, joissa vaihtaja-omistaja on syytön	149
IV. Toisena vaihtamisobjektina väliaikaistodistus	151
IV.1. Johdanto	151
IV.2. Väliaikaistodistus contra osakekirja	153
V. Vaihtovelkakirja, optiotodistus, osakeantitodistus ym.	158
V.1. Pääomakorotuksellisten oikeusdokumenttien esittelyä	158
V.2. Pääomakorotuksellinen dokumentti vastaan osakekirja	160

26 §. JÄLKIPERÄINEN OSAKEKIRJAMONEUS KUOLETTAMISSYNTYISISSÄ KOLLISIOISSA (ss. 167—198)

I. Osaakekirjan kuolettaminen: johdantoa	167
I.1. Tarkastelun kohde	167
I.2. Kuolettaminen ilman KuoleTL-menettelyä	168
II. Kuolettamisen materiaalisista oikeusvaikutuksista	170
II.1. Kuolettamissyntyisen konfliktin tausta	170
II.2. Kuolettamisen aineellisoikeudellisista vaikutuksista	172
III. Jo ennen kuolettamista pantattu osakekirja	175
III.1. Toinen osakekirja vielä omistaja-hakijan kädessä	175
III.2. Kaksoispanttaus: V-kirja pantattu ennen kuolettamista	177
III.3. Vaikuttaako U-kirjan saaneen secunduksen bona fides?	179
IV. Kuolettamisensa jälkeen pantattu osakekirja	184
IV.1. Kollisioiden tyyppijaottelu	184
IV.2. U-kirjalla olevan kuolettamisinformaation relevanssi?	185
IV.3. Johtopäätöksiä	188
V. Täydentäviä näkökohtia	194
V.1. Primuksen ei-vilpittömän mielen merkitys	194
V.2. Yhtiön vastuu U-kirjan antamisesta	196

27 §. YHTIÖJÄRJESTYSMUUTOKSESTA AIHEUTUVA OSAKEPANTTI-KONFLIKTI: JOHDANTO (ss. 199—219)

I. Yhtiöjärjestyksimuutos: konfliktisynnyn tyyppitaustat	199
I.1. Tarkasteltavien panttikonfliktien perusrakenne	199
I.2. 'Osakekakseuden' synty tyyppiesimerkein valaistuna	200
I.3. Kollisioiden alustavaa arviointia	204
II. Kysymyksen asettelu ja käsittelyn jäsentely	205
II.1. Osakelakkautusvallan synnyttämiä kysymyksiä	205
II.2. Lain vaiko vain lakitekstin aukko?	207
III. Metodiasenteista varallisuus-oikeustutkimuksessa	210
III.1. Substantioiva ja analyyttinen taustanäkemys	210
III.2. Taustanäkemys osakeoikeustutkimukseen	213
III.3. Seuraavan esityksen lähtökohdat	215

28 §. YHTIÖKOKOUSPÄÄTÖKSEN TEHOKKUUDEN RAJOISTA (ss. 220—260)

I. Ulkopuolisen henkilötahon immuniteetista	220
I.1. Yhtiöllisen normituskompetenssin ulottuvuus	220
I.2. Immuniteetti ja nulliteetti	223
I.3. Latentti tertiussuojanormi OYL:n tekstissä	227
II. Tertiuksen immuniteetista KKO-käytännössä	232
II.1. Johdannoksi	232
II.2. Oikeustapausten tarkastelua	233

III.	<i>OikTL:n (33 §:n) analoginen merkitys</i>	239
III.1.	KKO 1961 II 100 ja OikTL 33 §	239
III.2.	OikTL 3 luku ja tahdonilmaisukäyttäytyminen yhtiökokouksessa	242
III.3.	OikTL 33 § ja OYL: täydentäviä näkökohtia	246
III.4.	Yhtiöjärjestysklausuulin sovittelu (OikTL 36 §?)	250
IV.	<i>Yhtiöjärjestysmuutoksen rekisteröimisen merkityksestä</i>	254
IV.1.	Yleistä yhtiöjärjestysmuutoksen rekisteröimisestä	254
IV.2.	Korjaava vaikutus ja julkinen luotettavuus?	256
29 §.	YHTIÖJÄRJESTYSMUUTOKSEEN POHJAUTUVIEN OSAKE- PANTTIKONFLIKTIEN RATKAISUT (ss. 261—303)	
I.	<i>Johdannollisia näkökohtia</i>	261
I.1.	Muutospäätöksen relatiivisesta tehottomuudesta	261
I.2.	Yhtiöjärjestysmuutos ja puuttuva vilpitön mieli	263
II.	<i>Seuraantosuhteesta osakkeen 'syntymisessä'</i>	266
II.1.	Alustavia näkökohtia osakkeiden seuraannosta	266
II.2.	Osakkeiden seuraantosuhteen toteaminen: A-esimerkki	269
II.3.	Osakkeiden seuraantosuhteen toteaminen: B-esimerkki	273
III.	<i>Erityisproblematiikasta huoneistoyhtiöissä</i>	274
III.1.	Osakeseuraannon paikallistamisesta huoneistoyhtiössä	274
III.2.	Vanha 'erikohteinen' pantti uuden huoneiston rasitteena?	279
IV.	<i>Huonesiirron (AsOYL 8.2 §) vaikutus osakepanttiin</i>	281
IV.1.	Huonesiirto valmiissa yhtiön talossa: lähtökohtia	281
IV.2.	Osakepantin laajuus ja kohde huonesiirron jälkeen	284
IV.3.	Osakepanttirealisaatio 'huoneistorajoja rikkoen'?	288
IV.4.	Huonesiirto ja secunduksen vilpitön mieli	290
V.	<i>Ratkaisumalli rakentamisvaiheissa 'seinäsiirroissa'</i>	297
V.1.	Huonesiirto — seinäsiirto: vertailua	297
V.2.	Ratkaisumalli ja eräitä sovellutuksia	299
30 §.	VERTAILUA ERÄISIIN MUIHIN ESINEOIKEUSKOLLISIOIHIN (ss. 304—321)	
I.	<i>Vertailua eräisiin kirjoitettuihin kollisionormeihin</i>	304
I.1.	Vertailun tavoite ja vertailukohteet	304
I.2.	Voimakkaasti primus-etuisia lainkohtia	305
II.	<i>KKO-kollisoratkaisuja lakitekstin aukoissa</i>	308
II.1.	KKO 1934 II 94: 'päällekkäiset' ns. laitoskiinnitykset	308
II.2.	KKO 1929 I 60 ja 1930 I 56 sekä 1962 II 8 ja 1975 II 92	313
III.	<i>Määräala sekä määräosaperiaate</i>	315
III.1.	Määräalan kaksoisluovutus	315
III.2.	Kiinteistöpanntivastuun kohdemuutos ja määräosaperiaate	317

Zusammenfassung	322
Oikeustapaushakemisto	336
Lainkohtahakemisto	338
Asiahakemisto	341

KIRJALLISUUSLUETTELO

A) Teokset, artikkelit yms.

- Aarnio* Aarnio, Aulis: Mitä lainoppi on? Helsinki 1978.
- Adlercreutz* Adlercreutz, Axel: Avtalsrätt I. 8:e upplagan. Lund 1980.
- Arnholm III* Arnholm, Carl Jacob: Privatrekt III. Almindelig obligasjonsrett. Oslo 1966.
- Aro DL 1979* Aro, Pirkko-Liisa: Arvostelu teoksesta Pauli Koski—C. G. af Schultén, Uusi osakeyhtiölaki selityksin I. DL 1979 ss. 293—295.
- Augdahl* Augdahl, Per: Aksjeselskapet efter norsk rett. Tredje utgave. Oslo 1959.
- Aurejärvi* Aurejärvi, Erkki: Velkakirja, vekseli ja shekki. Vammala 1979.
- Aurejärvi Vekselit* Aurejärvi, Erkki: Vekselit. Tutkimus vekselin muodosta ja sisällöstä sekä vekselisaatavan perimisestä. Helsinki 1979.
- Bernitz* Bernitz, Ulf: Standardavtalsrätt. Tredje omarbetade upplagan. Uddevalla 1978.
- Caselius DL 1949* Caselius, Ilmari: Osakkeen luovutuskiellosta. DL 1949 ss. 289—299.
- Caselius LM 1950* Caselius, Ilmari: Osakkeiden ns. todellisesta arvosta. LM 1950 ss. 319—326.
- Caselius LM 1957* Caselius, Ilmari: Perustajan merkitsemän osakkeen luovutuksesta asunto-osakeyhtiössä. LM 1957 ss. 595—611.
- Caselius—Heikonen—Huttunen I* Caselius, Ilmari — Heikonen, A. R. — Huttunen, Allan: Osakeyhtiö. Edellinen osa. Viides, muutettu painos. Porvoo 1974.
- Caselius—Heikonen Huttunen II: 3* Caselius, Ilmari — Heikonen, A. R. — Huttunen, Allan: Osakeyhtiö. Toinen osa. Kolmas nide. Porvoo 1977.
- Cederberg LM 1939* Cederberg, Lauri: Osakeyhtiölain määräykset laittomasta osingonjaosta. LM 1939 ss. 289—303.
- Chydenius* Chydenius, Wilhelm: Lagen om aktiebolag. Omtryck efter författarens död ur JFT årg. 1897. Helsingfors 1927.
- Danielsson* Danielsson, Erik: Aktiekapitalet. Lund 1952.
- David I* David, René: Nykyaajan suuret oikeusjärjestelmät. I. Suomentanut Asa Koljonen. Iisalmi 1970.

- David II* David, René: Nykyajan suuret oikeusjärjestelmät. II. Suomentanut Asa Koljonen. Iisalmi 1973.
- Drockila* Drockila, Lauri: Osakepääoman korottamisesta erityisesti silmällä pitäen pääoman pysyvyyttä. Vammala 1965.
- Drockila DL 1966* Drockila, Lauri: Näkökohtia velkaisen osakeyhtiön saaneerauksesta. DL 1966 ss. 498—519.
- Drockila Mercurialia* Drockila, Lauri: Osakepääoman merkitys velkojille. Mercurialia MCMLXI, Helsinki 1961.
- Ellilä* Ellilä, Tauno: Ulosotto-oikeuden yleiset opit. Toinen, uusittu painos. Porvoo 1970.
- Erma JFT 1969* Erma, Reino: En avhandling om bostadsaktieköparens rättsliga ställning. JFT 1969 ss. 203—218.
- Erma—Kärävä—
Riihimäki* Erma, Reino — Kärävä, Simo — Riihimäki, Antti: Pankkitoimen lakiasiat. 6. painos. Vammala 1978.
- v. Eyben* Eyben, W. E. von: Panterettigheder. 6. utgave. Odense 1980.
- Falkanger TfR 1980* Falkanger, Thor: Pant i adkomstdokumenter til bolig, forretningslokale m.v. TfR 1980 ss. 601—638.
- Forssell* Forssell, Hans: Tredjemanssskyddets gränser. Lund 1976.
- Godenhielm Lau-
sunto 1977* Godenhielm, Berndt: 8. 9. 1977 päivätty asiantuntijalausunto Helsingin yliopiston oikeustieteelliselle tiedekunnalle (kauppa-oikeuden professuuri).
- Gomard* Gomard, Bernhard: Aktieselskaber og anpartsselskaber efter lovene af 13. juni 1973, 2. oplag. København 1976.
- Gomard Aktie-
selskabsret* Gomard, Bernhard: Aktieselskabsret. 2. udgave. Haderslev 1970.
- Grubbe* Grubbe, Niels: Andelslejligheder. Skjern 1973.
- Græsvænge—Larsen
—Roelsen* Græsvænge, Bent — Larsen, Viggo — Roelsen, Axel: Aktieselskabsloven af 1973. København 1973.
- Hakulinen* Hakulinen, Y. J.: Velkakirjalaki siihen liittyvine lakeineen. Toinen täydennetty painos. Porvoo 1965.
- Hakulinen Velvoite-
oikeus* Hakulinen, Y. J.: Velvoiteoikeus I. Yleiset opit. Toinen laajennettu painos. Helsinki 1965.
- Hakulinen Vuokra-
oikeus* Hakulinen, Y. J.: Vuokraoikeus I. Maanvuokra. Helsinki 1967.
- Hakulinen LM 1941* Hakulinen, Y. J.: Panttioikeuden kohteen muutoksista maanjaossa. LM 1941 ss. 38—62.
- Hakulinen—Rapola* Hakulinen, Y. J. — Rapola, Marjos: Osuuskuntalaki selityksineen. Helsinki 1954.
- Halila Todistus-
taakka* Halila, Jouko: Todistustaakan jaosta silmällä pitäen erityisesti varallisuus-oikeudellisia oikeussuhteita. Porvoo 1955.
- Halila LM 1954* Halila, Jouko: Oikeustieteellisistä asiantuntijalausunnoista. LM 1954 ss. 213—225.

<i>Halila—Ylöstalo</i>	Halila, Jouko — Ylöstalo, Matti: Saamisen lakkaamisesta. Luentojakso. Neljäs korjattu painos. Vammala 1980.
<i>Havansi I</i>	Havansi, Erkki: Panttioikeus osakkeeseen I. Vammala 1979.
<i>Havansi Lunastuslauseke</i>	Havansi, Erkki: Lunastuslausekkeista osakeyhtiöiden yhtiöjärjestyksissä. Hämeenlinna 1970.
<i>Havansi Luotto-oikeus</i>	Havansi, Erkki: Luotto-oikeus. Yleiset perusteet. Rovaniemi 1981.
<i>Havansi Takavarikko</i>	Havansi, Erkki: Takavarikko ja hukkaamiskielto ulosottolain 7 luvun mukaan. I. Vammala 1975.
<i>Havansi LM 1980</i>	Havansi, Erkki: Arvostelu teoksesta Arto Palsala, Asunto-osakkaan käsikirja. LM 1980 ss. 938—945.
<i>Heikonen LM 1950</i>	Heikonen, A. R.: Arvostelu teoksesta Curt Olsson, Aktieförvärvares rätt i förhållande till bolaget. LM 1950 ss. 206—226.
<i>Hernberg</i>	Hernberg, Alarik: Om urkundens kraftlösförklaring. Helsingfors 1935.
<i>Hessler</i>	Hessler, Henrik: Allmän sakrätt. Om det förmögenhetsrättsliga tredjemansskyddets principer. Stockholm 1973.
<i>Hessler Obehöriga</i>	Hessler, Henrik: Obehöriga förfaranden med värdepapper. Stockholm 1958.
<i>Hoppu</i>	Hoppu, Esko: Rahdinottajan tavaravastuusta silmällä pitäen vastuuvarausoiikeutta matkarahtauksessa. Vammala 1966.
<i>Hoppu Pääpiirteet</i>	Hoppu, Esko: Kauppa- ja varallisuusoiikeuden pääpiirteet. Vammala 1980.
<i>Hov</i>	Hov, Jo: Avtalerett. Oslo 1980.
<i>Hult TfR 1931</i>	Hult, Phillips: Om aktiebrev enligt svensk rätt. TfR 1931 ss. 411—431.
<i>Huttunen</i>	Huttunen, Allan: Yhdenmiehen osakeyhtiöstä. Porvoo 1963.
<i>Huttunen Kaupparekisteri</i>	Huttunen, Allan: Kaupparekisteri ja toiminimi. Porvoo 1965.
<i>Huttunen LML-koulutus 24</i>	Huttunen, Allan: Osakkeenomistajan asema. LML-koulutus 24: Valmistautuminen uuteen osakeyhtiölakiin, Vammala 1978, ss. 89—99.
<i>Hyvönen</i>	Hyvönen, Veikko O.: Määräalan luovutuksensaajan oikeusasemasta. Vammala 1970.
<i>Ikonen LML-koulutus 31</i>	Ikonen, Martti: Osakkeen lunastus. LML-koulutus 31: Käytännön erityiskysymyksiä osakeyhtiölaissa, Vammala 1981, ss. 73—88.
<i>Kankaanranta DL 1966</i>	Kankaanranta, K. K.: Kvasiasunto-osakeyhtiöstä. DL 1966 ss. 261—281.

- Kauppi* Kauppi, Kalle: Kaupparekisteristä Suomen oikeuden mukaan rekisterimerkintään yksityisoikeudellisia vaikutuksia silmälläpitäen. Helsinki 1927.
- Kedner—Roos I* Kedner, Gösta—Roos, Carl Martin: Aktiebolagslagen. Del I, kapitel 1—9. Stockholm 1977.
- Kedner—Roos II* Kedner, Gösta—Roos, Carl Martin: Aktiebolagslagen. Del II, kapitel 10—19 jämte Bokföringslagens bestämmelser om årsbokslut. Lund 1979.
- Keinonen LM 1980* Keinonen, Markku: Vaihtovelkakirjan luovutus ja vaihtaminen osakkeeksi tuloverotuksen kannalta. LM 1980 ss. 372—394.
- Kivimäki—Ylöstalo* Kivimäki, T. M.—Ylöstalo, Matti: Suomen siviilioikeuden oppikirja. Yleinen osa. Kolmas, uudistettu painos. Porvoo 1973.
- Klami* Klami, Hannu Tapani: Johdatus oikeustieteen metodologiaan. Turku 1980.
- Knutsson—Lindqvist* Knutsson, Anders—Lindqvist, Inge: Bostadsrättslagen. Stockholm 1972.
- Köersner* Köersner, A.: Om aktiebok, inregistrering av aktier och aktieförvärv. Stockholm 1929.
- Koski* Koski, Pauli: Konserni. Vammala 1977.
- Koski Vaihtovelkakirjat* Koski, Pauli: Vaihtovelkakirjat (convertible bonds). Vammala 1972.
- Koski—Schultén I* Koski, Pauli—Schultén, C. G. af: Uusi osakeyhtiölaki selityksin I. Luvut 1—9. Vammala 1978.
- Koski—Schultén II* Koski, Pauli—Schultén, C. G. af: Uusi osakeyhtiölaki selityksin II. Luvut 10—16 ja voimaannpanolaki. Vammala 1979.
- Krüger—Wyller* Krüger, Kai—Wyller, Christian Fr. (red.): Boligrett. Bergen 1978.
- Kyläkallio 1* Kyläkallio, Juhani: Osakeyhtiö tänään 1. Toiminta vuoden 1978 lain mukaan. Espoo 1979.
- Kyläkallio 2* Kyläkallio, Juhani: Osakeyhtiö tänään 2. Toiminta vuoden 1978 lain mukaan. Espoo 1980.
- Kyläkallio Hallituksen vastuu* Kyläkallio, Juhani: Osakeyhtiön hallituksen vastuu. Porvoo 1963.
- Kyläkallio Pätemättömyys* Kyläkallio, Juhani: Osakeyhtiön yhtiökokouksen päätöksen pätemättömyydestä. Vammala 1970.
- Kyläkallio Yhteisomistus* Kyläkallio, Juhani: Määräosainen yhteisomistus. Vammala 1965.
- Kyläkallio LML-koulutus 24* Kyläkallio, Juhani: Osakeyhtiön toimielinten jäsenten vastuusta. LML-koulutus 24: Valmistautuminen uuteen osakeyhtiölakiin, Vammala 1978, ss. 158—175.
- Kärävä Rakentamispäivä* Kärävä, Simo: Rakentamiseen liittyviä luotonantokysymyksiä. Rakentamispäivä 16.10.1965, Vammala 1965, ss. 35—50.

- Lager* Lager, Irma: Tuomiopurun edellytyksistä siviili- ja hallintoprosessissa. Helsinki 1972.
- Lennander* Lennander, Gertrud: Panthavares skyldigheter vid pantavtal om lös egendom. Uppsala 1977.
- Lind* Lind, Johan: Aktiebolagslagen. Kommentar till 1975 års lagstiftning. Uddevalla 1976.
- Lyngsø* Lyngsø, Preben: Negotiable dokumenter. Skjern 1972.
- Majamaa* Majamaa, Vesa: Toisen maalla oleva rakennus kiinnitysluoton kohteena. Vammala 1978.
- Mattsson TfR 1976* Mattsson, Nils: Nya former för aktiebolagens finansiering. TfR 1976 ss. 198—248.
- Merikoski—Kirkela* Merikoski, V.—Kirkela, Pentti: Yhdistyslainsäädäntö selityksineen. 2. täyd. painos. Porvoo 1955.
- Muukkonen* Muukkonen, P. J.: Muutosäännökset. Varallisuusoikeydellisiä sopimuksia koskeva tutkimus. Vammala 1958.
- Muukkonen Lau-sunto 1968* Muukkonen, P. J.: 1. 6. 1968 päivätty asiantuntijalausunto Porin raastuvanoikeuden II osastolle jutussa S. Ellilä ym. vastaan Aug. Lipsanen Oy ja Asunto-Oy Sysikallio.
- Muukkonen Raken-tamispäivä* Muukkonen, P. J.: Rakentamiseen liittyvät vakuudet. Rakentamispäivä 16. 10. 1965, Vammala 1965, ss. 17—34.
- Muukkonen DL 1977* Muukkonen, P. J.: Osakkeen arvo ja vahingonkorvaus. DL 1977 ss. 104—113.
- Mäenpää* Mäenpää, Olli: Keskusviraston asema valtionhallinnossa. Helsinki 1979.
- Nial* Nial, Håkan: Om aktiebrev och andra aktierättsliga dokument. Stockholm 1929.
- Nial Associationsrätt* Nial, Håkan: Svensk associationsrätt i huvuddrag. Stockholm 1975.
- Nial Bolagsstämmo-beslut* Nial, Håkan: Om klanderbara och ogiltiga bolagsstäm-mobeslut. Stockholm 1934.
- Nial Studier* Nial, Håkan: Aktiebolagssrättsliga studier. Röstavtal.. Enmansbolag och dotterbolag. Fusion. Stockholm 1935.
- Nial SvJT 1965* Nial, Håkan: Svensk rättspraxis. SvJT 1965 ss. 581—591.
- Niinikoski Osuus-pankkilehti 1981* Niinikoski, Markku: Asuntotuotantolakia muutetaan jäl-leen. Osuuspankkilehti 1981:1 ss. 7—8.
- Norri* Norri, Matti: Yhtiökäsikirja. Toinen laitos. Jyväskylä. 1979.
- Norri—Palsala* Norri, Matti — Palsala, Arto: Asuntoyhtiö. Vammala. 1979.
- Norrmén* Norrmén, Gustaf W.: Om bostadsaktieköparens rättsliga ställning i det s.k. grunderförhållandet. Borgå 1968.
- Ojanen LM 1969* Ojanen, Ilmari: Laitoskiinnitysten aikalleen kantapää — ajatustottumustemme aikaansaannos? LM 1969 ss. 893—924.
- A. Olsson—Ramnek* Olsson, Anders H. S.—Ramnek, Lennart: Bo med bostadsrätt. Uddevalla 1978.

- Olsson* Olsson, Curt: Aktieförvärvares rätt i förhållande till bolaget. Helsingfors 1949.
- Olsson JFT 1969* Olsson, Curt: Kritiska betraktelser kring några grunderproblemet och en doktorsavhandling. JFT 1969 ss. 261—275.
- Olsson—Aro* Olsson, Curt — Aro, Pirkko-Liisa: Yhtiöoikeus. Seitsemäs, uudistettu painos. Helsinki 1979.
- Palsala* Palsala, Arto: Asunto-osakkaan käsikirja. Kolmas painos. Juva 1980.
- Pietilä* Pietilä, Jorma: Tonttirikisterikiinteistön muodostaminen Suomen voimassa olevan oikeuden mukaan. Vammala 1969.
- Pietilä Kiinteistönmuodostamisoikeus* Pietilä, Jorma: Kiinteistönmuodostamisoikeus. 2. tarkistettu ja täydennetty painos. Vammala 1974.
- Raninen* Raninen, Huugo: Osakeyhtiön yhtiökokous ja siihen liittyviä kysymyksiä Suomen oikeuden mukaan. Porvoo 1959.
- Raninen Lausuntoja* Raninen, Huugo: Suomen kauppatapalauseuntoja selityksineen I. Helsinki 1943.
- Rissanen LM 1975* Rissanen, Kirsti: Osakkeenomistajan merkintätuoikeudesta. LM 1975 ss. 872—891.
- Rissanen LML-koulutus 31* Rissanen, Kirsti: Osakeyhtiön lakkaaminen. LML-koulutus 31: Käytännön erityiskysymyksiä osakeyhtiölaissa, Vammala 1981, ss. 89—108.
- P. Rissanen LML-koulutus 31* Rissanen, Pentti: Osakepääoman korottaminen. LML-koulutus 31: Käytännön erityiskysymyksiä osakeyhtiölaissa, Vammala 1981, ss. 58—72.
- Rodhe* Rodhe, Knut: Ett på svensk rätt grundat värdepapperslag. Nionde upplagan. Stockholm 1978.
- Rodhe SvJT 1978* Rodhe, Knut: Ytterligare kring lagstiftningen om konvertibla skuldebrev. SvJT 1978 ss. 711—712.
- Rodhe JFT 1979* Rodhe, Knut: Ett på svensk rätt grundat värdepapperslöst system för registrering av aktier och obligationsfordringar. JFT 1979 ss. 409—441.
- Roos* Roos, Carl Martin: Avtal och rösträtt. Uppsala 1969.
- Routamo—Hoppu* Routamo, Eero — Hoppu, Esko: Suomen vahingonkorvausoikeus. Vaasa 1977.
- Saarenpää* Saarenpää, Ahti E.: Tasajaon periaate. Tutkimus jäämistöoikeudellisen tasajaon periaatteen toteuttamisesta tuomioistuinkäytännössä. Vammala 1980.
- Sandström* Sandström, Jan: Hembud och lösningsrätt vid övergång av aktie. Lund 1976.
- Sandvik—Krüger—Giertsen* Sandvik, Tore — Krüger, Kai — Giertsen, Ole Johan: Norsk panterett. Bergen 1980.
- Sarin* Sarin, Matti: Kaupparekisteriopas. Jyväskylä 1979.

<i>Sarin LML-koulutus 31</i>	Sarin, Matti: Kaupparekisterikäytäntöä. LML-koulutus 31: Käytännön erityiskysymyksiä osakeyhtiölaissa, Vammala 1981, ss. 128—140.
<i>Sindballe III</i>	Sindballe, Kristian: Dansk Selskabsret III. Aktieselskaber. København 1931.
<i>Skåre</i>	Skåre, Jan: Lov om aksjeselskaper. Lov 4 juni 1976 nr. 59. Med kommentarer. 2. utgave. Oslo 1980.
<i>Taxell</i>	Taxell, Lars Erik: Panträtt i skuldebrev. Åbo 1949.
<i>Taxell Ansvar</i>	Taxell, Lars Erik: Ansvar och ansvarsfördelning i aktiebolag. Åbo 1963.
<i>Taxell Avtal</i>	Taxell, Lars Erik: Avtal och rättsskydd. Åbo 1972.
<i>Taxell Rättsskydd</i>	Taxell, Lars Erik: Aktieägarens rättsskydd. Åbo 1961.
<i>Taxell Styrelse</i>	Taxell, Lars Erik: Aktiebolagsstyrelsens kompetens att rätts-handla. Åbo 1946.
<i>Taxell JFT 1959</i>	Taxell, Lars Erik: Om dotterbolags rösträtt. JFT 1959 ss. 281—287.
<i>Telaranta</i>	Telaranta, K. A.: Erehdys oikeustoimiopin perusongelmana. Vammala 1960.
<i>Tenkanen KOP 1973</i>	Tenkanen, Olli: Asunnon ostajien suojajärjestelmä. KOP kuukausikatsaus 1973:1—2 ss. 17—30.
<i>Tenkanen KOP 1979</i>	Tenkanen, Olli: Uuden osakeyhtiölain mukaiset rahoitusmuodot. KOP Taloudellinen katsaus 1979:2 ss. 3—12.
<i>Tepora</i>	Tepora, Jarno: Etuoikeusjärjestyksestä pakkotäytäntöönpanossa, erityisesti silmällä pitäen kiinteistön pakko-huutokauppaa. Jyväskylä 1981.
<i>Tikka DL 1981</i>	Tikka, Kari S.: Osakkeiden verotusarvojen vahvistamisperusteista. DL 1981 ss. 29—47.
<i>Tirkkonen SP I</i>	Tirkkonen, Tauno: Suomen siviiliprosessioikeus I. Toinen, uusittu painos. Porvoo 1974.
<i>Tirkkonen—Halila II</i>	Tirkkonen, Tauno: Suomen siviiliprosessioikeus II. Toinen, uusittu painos. Toimittanut Jouko Halila. Porvoo 1977.
<i>Undén I</i>	Undén, Östen: Svensk sakrätt. I. Lös egendom. Åttonde genomsedda upplagan. Lund 1973.
<i>Undén Rättighetspant</i>	Undén, Östen: Om panträtt i rättigheter. Andra upplagan. Lund 1923.
<i>Ussing—Dybdal</i>	Ussing, Henry — Dybdal, C. C.: Gældsbrevslovene. 2. Udg. København 1940.
<i>Walín</i>	Walín, Gösta: Lagen om skuldebrev m.m. Lund 1977.
<i>Walín Separationsrätt</i>	Walín, Gösta: Separationsrätt. Lund 1975.
<i>Wilhelmsson OT 1978: XI</i>	Wilhelmsson, Thomas: Om tro och heder i finsk avtalsrätt. OT 1978: XI ss. 34—88.
<i>Vilkkonen</i>	Vilkkonen, Eero: Hallintotoimen mitättömyydestä. Vammala 1970.

- Wirilander* Wirilander, Juhani: Käyttöoikeudesta kiinteistöön. Vammala 1980.
- Wrede Obl.* Wrede, R. A.: Anteckningar enligt professor R. A. Wredes föreläsningar över obligationsrättens allmänna del. Tredje upplagan. Utg. genom Lars Wasastjerna. Helsingfors 1925.
- Wrede—Caselius II* Wrede, R. A. — Caselius, Ilmari: Esineoikeuden pääpiirteet Suomen oikeuden mukaan. II. 2. p. Helsinki 1947.
- Ylöstalo LM 1978* Ylöstalo, Matti: Osakeyhtiön jakautumisesta. LM 1978 ss. 716—724.
- Zitting* Zitting, Simo: Omistajanvaihdoksesta silmällä pitäen erityisesti lainhuudatuksen vaikutuksia. Vammala 1951.
- Zitting Arvopaperi* Zitting, Simo: Arvopaperin luovutuksensaaajan oikeussuojasta. Porvoo 1957.
- Zitting Saantosuoja* Zitting, Simo: Saantosuoja irtaimisto-oikeudessa. Vammala 1956.
- Zitting Sivullissuoja* Zitting, Simo: Sivullissuojasta varallisuus-oikeudessa. Vammala 1975.
- Zitting LM 1957* Zitting, Simo: Minkä perusteen mukaan määräytyy etusija osakekirjan kaksoisluovutuksessa? LM 1957 ss. 306—309.
- Zitting DL 1968* Zitting, Simo: Asunto-osakeyhtiön kiinnitettyjen velkakirjojen väärinkäytöstä. DL 1968 ss. 431—444.
- Zitting JFT 1973* Zitting, Simo: Om bostadsaktie som föremål för dubbel disposition. JFT 1973 ss. 317—327.
- Zitting DL 1977* Zitting, Simo: »Tiesi tai piti tietää». DL 1977 ss. 184—191.
- Zitting LM 1978* Zitting Simo: Omistuksenpidätystä koskevia näkökohtia. LM 1978 ss. 724—732.
- Zitting JFT 1979* Zitting, Simo: Om pantsättning av bostadsaktie då aktiebrev saknas. JFT 1979 ss. 538—546.
- Zitting—Rautiala* Zitting, Simo — Rautiala, Martti: Esineoikeuden oppikirja. Yleinen osa. 4. tarkistettu ja täydennetty painos. Vammala 1976.

B) Virallisuonteiset julkaisut

- Betænkning 1969: 540 Betænkning om en fællesnordisk aktieselskabslovgivning. Betænkning nr. 540. København 1969.
- HE 1925: 18 Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi asunto-osakeyhtiöistä, 1925 vp. n:o 18.
- HE 1977: 27 Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi, 1977 vp. n:o 27.
- HE 1978: 238 Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi toiminimi-, kaupparekisteri- sekä prokuralainsäädännöksi, 1978 vp. n:o 238.

HE 1980: 222	Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi asuntotuotantolain muuttamisesta, 1980 vp. n:o 222.
HE 1981: 11	Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi osakeyhtiölain 12 luvun 7 §:n muuttamisesta, 1981 vp. n:o 11.
KM 1936: 1	Komiteanmietintö 1936: 1. Ehdotus velkakirjalaiksi y.m. Helsinki 1936.
KM 1959: 2	Komiteanmietintö 1959: 2. Asunto-osakeyhtiölain tarkistamiskomitean mietintö. Helsinki 1959.
KM 1965 A 3	Komiteanmietintö 1965: A 3. Saantosuojakomitean mietintö. Helsinki 1966.
KM 1969 A 20	Komiteanmietintö 1969: A 20. Osakeyhtiölakikomitean mietintö. Helsinki 1969.
KM 1972 A 9	Komiteanmietintö 1972: A 9. Asunto-osakeyhtiölakikomitean mietintö. Helsinki 1972.
LaVM 1978: 4	Lakivaliokunnan mietintö 1978 vp. n:o 4 hallituksen esityksen johdosta uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.
LgB 1899: 4	Lagberedningens förslag till lag om dödande af urkunder. Jemte motiv. Helsingfors 1899.
LVK 1923: 2	Lainvalmistelukunnan mietintö 1923: 2. Ehdotus laiksi asunto-osakeyhtiöistä ynnä perustelut. Helsinki 1923.
NOU 1979: 32	Norges offentlige utredninger 1979: 32. Formuerettslig lempningsregel. Oslo 1979.
OikM 1974: 9	Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 1974: 9. Ehdotus uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi. (C. G. af Schultén, Sten Finne, Pauli Koski, Eino Malinen). Helsinki 1974.
OikM 1977: 13	Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 1977: 13. Ehdotus kauppalaiksi. (Eero Routamo, Leif Sevón). Helsinki 1977.
OikM 1980: 4	Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 1980: 4. Ehdotus yleiseksi kohtuullistamissäännökseksi. (Mikko Kämäräinen). Helsinki 1980.
SABL-prop. 1975: 103	Proposition 1975: 103 med förslag till ny aktiebolagslag, m.m. Del A. Del B. Stockholm 1975.
SOU 1968: 59	Statens offentliga utredningar 1968: 59. Förenklad aktiehantering. Nya regler för aktiebrev och aktiebok. Stockholm 1968.
SOU 1971: 15	Statens offentliga utredningar 1971: 15. Förslag till aktiebolagslag m.m. Stockholm 1971.
SOU 1974: 83	Statens offentliga utredningar 1974: 83. Generalklausul i förmögenhetsrätten. Stockholm 1974.
SOU 1978: 66	Statens offentliga utredningar 1978: 66. Andelsbolagslag. Stockholm 1978.
SuVM 1978: 96	Suuren valiokunnan mietintö 1978 vp. n:o 96 hallituksen esityksen johdosta uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.

LYHENNELUETTELO

A	= aset
AL	= avioliittolaki 13. 6. 1929/234
arg.	= johtopäätös (tietyn lainpalkan nojalla)
AsKok	= Suomen asetuskokoelma (31. 12. 1980 asti; ks. SKok)
AsOYL	= laki asunto-osakeyhtiöistä 5. 2. 1926/30
AsTuotL	= asuntotuotantolaki 22. 4. 1966/247
av.	= alavilte
DL	= Defensor Legis
DL B	= Defensor Legis, oikeustapausosasto
EOA	= etuoikeusasetus 9. 11. 1868
EtuostoL	= etuostolaki 5. 8. 1977/608
G	= ns. grynderi
HE	= hallituksen esitys eduskunnalle
HM	= Suomen Hallitusmuoto 17. 7. 1919/94
HO	= hovioikeus
HolhL	= holhouslaki 19. 8. 1898
HVL	= huoneenvuokralaki 10. 2. 1961/82
ib.	= ibidem (samassa paikassa)
i.f.	= in fine (lopussa)
IrtKiinL	= laki irtaimistokiinnityksestä 17. 2. 1923/55
JFT	= Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
JL	= jakolaki 14. 12. 1951/604
JoukkoVKL	= laki obligatio- ja debentuurilainoista sekä muista joukko- velkakirjalainoista 29. 8. 1969/553
KiinA	= aset
KiintVälA	= kiinteistövälikäytäntöasetus 29. 2. 1968/140
KK	= vuoden 1734 lain kauppakaari
KKO	= korkein oikeus
KM	= komiteamietintö
KO	= kihlakunnanoikeus
KRL	= kaupparekisterilaki 2. 2. 1979/139
KS	= konkurssisääntö 9. 11. 1868
KSL	= kuluttajansuojalaki 20. 1. 1978/38
KuoleL	= laki asiakirjain kuolettamisesta 14. 8. 1901/34
KuolJulL	= laki kuolleeksi julistamisesta 23. 4. 1901/15
L	= laki

LaVM	= lakivaliokunnan mietintö
LgB	= lagberedningens publikation
LiikePL	= liikepankkilaki 29. 8. 1969/540
LL	= laki lainhuudatuksesta ja kiinteistösaannon moittimisajasta 28. 2. 1930/86
LM	= Lakimies
LML-koulutus 24	= Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja, julkaisu n:o 24
LVK	= lainvalmistelukunnan julkaisu
MaksuTalL	= laki rahan, arvopapierien tai asiakirjan tallettamisesta velan maksuna tai vapautumiseksi muusta suoritusvelvollisuudesta 9. 10. 1931/281
MeriL	= merilaki 9. 6. 1939/167
MK	= vuoden 1734 lain maakaari
ml.	= mukaan lukien
MVL	= maanvuokralaki 29. 4. 1966/258
NOU	= Norges offentlige utredninger
NJA	= Nytt juridiskt arkiv. Avd. I. Lagskipning (Stockholm)
O	= omistaja (osakkeenomistaja)
OikM	= oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu
OikN	= oikeusneuvos
OikTL	= laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista 13. 6. 1929/228
OKL	= osuuskuntalaki 28. 5. 1954/247
OsamKL	= laki osamaksukaupasta 18. 2. 1966/91
OsuusPL	= osuuspankkilaki 29. 8. 1969/542
OT	= Oikeustiede-Jurisprudentia vuosikirja
OYL	= osakeyhtiölaki 29. 9. 1978/734
OYLVpL	= laki osakeyhtiölain voimaannpanosta 29. 9. 1978/735
P	= pantinsaaja, panttivelkoja
p.	= päätös
PanttilainaA	= asetus ammattimaisen panttilainausliikkeen harjoittamisoi- keudesta 19. 4. 1898/17
PK	= perintökaari 5. 2. 1965/40
ProkuraL	= prokuralaki 2. 2. 1979/130
RasTodA	= asetus kiinteistön rasiustodistuksesta 21. 1. 1955/36
resp.	= ja vastaavasti
RL	= rikoslaki 19. 12. 1889
RO	= raastuvanoikeus
RS	= rahalaitosten suosittelen asunnonostajien suojajärjestelmä
RS4	= RS-järjestelmässä käytössä oleva vakiolomake n:o 4
RVA	= asetus rikoslain voimaannanemisesta 19. 12. 1889
SABL	= Ruotsin osakeyhtiölaki 15. 12. 1975 (aktiebolagslag, Sveriges författningssamling 1975: 1385)
SABL-prop.	= proposition 1975: 103 med förslag till ny aktiebolagslag, m.m. (Ruotsi)

SKok	= Suomen Säädoskokoelma
SOO	= senaatin oikeusosasto
SOU	= statens offentliga utredningar (Ruotsi)
SP	= Suomen Pankki
SuVM	= suuren valiokunnan mieintö
SvJT	= Svensk Juristtidning (Stockholm)
SäästöPL	= säästöpankkilaki 29. 8. 1969/541
t.	= tuomio
TfR	= Tidsskrift for Rettsvitenskap (Oslo)
TilYhdL	= laki tilojen yhdistämisestä 29. 6. 1951/403
TNimiA	= asetus kaupparekisteristä sekä toiminimestä ja prokurasta 2. 5. 1895
TVL	= tulo- ja varallisuusverolaki 31. 12. 1974/1043
UL	= ulosottolaki 3. 12. 1895/37
UlkKiintL	= laki ulkomaalaisten sekä eräiden yhteisöjen oikeudesta omistaa ja hallita kiinteätä omaisuutta ja osakkeita 28. 7. 1939/219
VahL	= vahingonkorvauslaki 31. 5. 1974/412
VakYL	= vakuutusyhtiölaki 28. 12. 1979/1062
VanhA	= asetus määräajasta velkomisasioissa sekä julkisesta haasteesta velkojille 9. 11. 1868
WarrA	= asetus yleisistä talletusmakasiineista, joilla on oikeus antaa warrantteja 30. 9. 1892/35
VeksL	= vekselilaki 14. 7. 1932/242
VJ	= valtiopäiväjärjestys 13. 1. 1928/7
VKL	= velkakirjalaki 31. 7. 1947/622
VNp	= valtioneuvoston päätös
VOYL	= laki osakeyhtiöistä 2. 5. 1895/22
vp.	= valtiopäivät
VälikäsiL	= laki osakkeita koskevista välikäsisuhteista 28. 7. 1939/224
YhdL	= laki yhdistyksistä 4. 1. 1919/1
YhtOmL	= laki eräistä yhteisösuhteista 25. 4. 1958/180

VIIDES PÄÄJAKSO

ERITYISIÄ OSAKEPANTTAUSKONFLIKTEJA

20 §

JOHDATUKSEKSI ERITYISKONFLIKTEIHIN

I. LÄHTÖKOHDAT

I.1. Tutkimuksen I osan sisällöstä

I.1.1. Osakepanttioikeudellisen tutkimuskokonaisuuden I osassa (1979)¹ on panttioikeutta osakkeeseen käsitelty mm. lukuisten esineoikeudellisten kollisioiden kannalta. Niinpä II pääjaksossa (erityisesti 5—7 §§) olen tarkastellut keskeisiä yleisluontoisia kollisiorakenteita ja dynaamista suojaa niissä takautuvan ja etenevän sivullissuhteen esinekohtaiskonflikteissa, jotka sanotun ominaisuutensa (= 'yleis-esineoikeudellisuus') myötä voivat tulla esiin kaikenlaisten panttauskelpoisten objektien kohdalla, siis mm. osakepantissakin.

Mainitun I osan pääjaksoissa III ja IV on näkökulma sitävastoin ollut spesiaalisempi, so. osakepanttioikeudellinen. III pääjaksossa (10—15 §§) olen analysoinut joukon erityisiä osakeperusteisia tai osakejohdannaisia ongelmatilanteita, joita voi esiintyä nimenomaan osakepanttioikeudessa.

¹ Ks. *Erkki Havansi* Panttioikeus osakkeeseen. I. (Vammala 1979), lyhenteenään jatkossa: *Havansi I.* — Sanotun niteen lukujen numerointi jatkuu tässä II osassa juoksevasti alkaen siten 20. luvusta eli pykälästä (I osan sisältäessä 19 ensimmäistä lukua eli 1—19 §§).

Ja IV pääjaksossa (16—19 §§) ovat olleet esillä sellaiset spesifisesti huoneisto-osakkeita² koskevat panttiprobleemat, jotka ovat ominaisia ns. RS-järjestelmälle ja sen puitteissa esiintyville osakkeen panttivakuuspotentiaalin hyödyntämisjärjestelyille.

I.1.2. Nyt alkavassa viidennessä (V) pääjaksossa tulen käsittelemään sellaisia osakepanttioikeuden erityiskonflikteja, jotka ovat syntyperusteeltaan ehkä vieläkin askeleen kauempana yleisesti panttioikeudellisista (so. kaikkien varallisuusobjektityyppien kohdalla mahdollisista) 'normaaleista' kollisiotyypeistä kuin juuri kuvatut III ja IV pääjaksoissa jo tarkastelemani osakepanttikysymykset. Nyt esille tulevia osakepanttikonflikteja voisi siten luonnehtia vielä enemmän lajityypilliseksi, ts. vieläkin spesiaalimmin panttikohteen *osakeominaisuuden* ja *osakenormien* leimaamaksi alueeksi kuin sanottujen III ja IV pääjaksojen tilanteistot: peruslähtökohta on korostetun osakeoikeudellinen. Näin ollen osakeyhtiöoikeus tulee olemaan suhteellisesti enemmän esillä kuin I osassa, kun taas vastaavasti varsinaisen esineoikeusjuridiikan osuus on hiukan vähäisempi kuin I osassa.

I.2. Peruslähtökohta

I.2.1. Juuri viitattu eroavuus peruslähtökohdassa palautuu siihen, että tutkimukseni I osassa (pääjaksot II—IV) on kollisioiden taustaolettamuksena kautta linjan ollut se, että panttioikeus koskee selkeästi yksilöityvää ja epäilyksittä *pätevää osakeoikeutta*. Ja toisena perusolettamuksena on ollut lähes kautta linjan se, että tuon osakeoikeuden osalta on olemassa sitä koskeva tietty *yksi ja vain yksi osakekirja* asianmukaisesti laadittuna.³

Näistä kahdesta normaalille osakepanttioikeudelle selviön omaisesta olettamuksesta on nyt alkavassa tutkimuksessa tarkoitus luopua, ensin toisesta ja sitten toisesta. Mitä tämä lähemmin merkitsee, ilmennee alustavasti seuraavasta 'kaavamaisesta' hahmottelusta.

Mainittujen perusolettamusten mukaisessa osakkeen normaalipanttauksessa vallitsee siis eräänlaisena perusyhtälönä: yksi osake — yksi

² Käsitteestä huoneisto-osake ks. *Havansi* I ss. 59 ja 61—64.

³ Tästä yhden osakekirjan perusolettamuksesta on I osassa poikettu yhdessä luvussa (11 §: »*Osakekirjattoman osakkeen panttaus*»), niiltä osin kuin osakekirjattomuuden myöhempääkään lakkaamista ei edellytetty tapahtuneeksi.

osakekirja. Panttikohteena ts. on tietty yksi osake (osakeoikeus) ynnä sitä edustavana tietty ainoakappaleinen osakekirja, ilman että kummallakaan olisi 'kilpailijanaan' tai 'uhkana' mitään pätemättömyysperustetta taikka kaksois- tms. päällekkäisoikeutta tai kaksoiskappaletta.

Tällainen normaalitilanne voidaan ilmaista eräänlaisen karkean 'kertolasku- ja yhteenlaskumatemattisen' kaavan muodossa:

$$(E) \quad 1 \times \text{osakeoikeus} \quad + \quad 1 \times \text{osakekirja}$$

Tämänkaltaisen kaavan (»yksi kertaa osakeoikeus ynnä yksi kertaa osakekirja») kertolaskuilmaitus, kuten siis »1 × osakeoikeus» tai esim. »2 × osakeoikeus» on tietysti ymmärrettävä kuvainnollisesti (substantifioimatta osakeoikeuksia entiteeteiksi). Sensijaan ilmaistut »1 × osakekirja» tai »2 × osakekirja» jne. voidaan kyllä ymmärtää kirjaimellisesti.

Osakepanttauksen ylläolevan normaalikaavan (E) osalta mainittakoon se tavallinen, mutta vain näennäinen tämän kaavan variantti, joka esiintyy, kun kyseinen pantattava »yksi osakekirja» edustaakin samanaikaisesti enempää kuin yhtä osaketta (osakeoikeutta), esim. kun pörssiyhtiön osakekirja edustaa 500 osaketta tai asunto-osakeyhtiön osakekirja 96 osaketta.⁴ Tällöinkin voidaan tilanne teoreettisesti 'jakaa' 500:ksi tai vastaavasti 96:ksi erilliseksi osakkeeksi, ilman että yhdenkään näistä osalta olisi olemassa muuta kuin vain se yksi osakekirja (ts. kilpailevaa 'päällekkäistä' osakedokumenttia ei ole).⁵

I.2.2. Jatkossa tullaan kuten sanottu luopumaan tästä osakepanttauksen normaalistruktuurista: Tarkoitus on ottaa esiin sellaisia osakepantti-konflikteja, joissa ongelmat johtuvat juuri siitä, että oikeudellista epäsel-

⁴ Lainvastainen lienee sensijaan käännteistilanne eli kahden tai useamman (erinumeroisenkaan) osakekirjan antaminen yhtä ainoaa osaketta koskevana osakekirjaryhmänä (vaikkapa kussakin 'osakekirjassa' lukisi selvä ilmoitus siitä, että kirjoja on niin ja niin monta ja että ne vasta yhdessä kattavat tietyn yhden osakkeen).

⁵ Sanottu jakaminen voi olla konkreettistakin, koska OYL 3:7.2:n mukaan osakkeenomistajalla on oikeus saada yhtiöltä vanhan osakekirjan palauttamisen ja jakamisen kautta haluamansa määrä osakekirjoja, tietysti yhteensä vain vanhan osakekirjan osakelukumäärää vastaavasti (esim. 500-osakkeisen kirjan tilalle 500 kpl yhden osakkeen kirjoja).

Asunto-osakeyhtiössä jakaminen ei periaatteessa saa ulottua näin pitkälle (arg. AsOYL 6 §), mutta lainvastainen ei silti ole se (eräissä vanhoissa yhtiöissä tavattava) tilanne, että yhteen ja samaan huoneistoon liittyy useampia asunto-osakekirjoja. Ks. lähemmin *Havansi* I ss. 336—337.

vyyttä esiintyy joko — kaavaan (E) palatakseni — osakeoikeuden numero-kertoimen tai osakekirjakertoimen kohdalla (tai ehkä molemmissa). Täl-löin siis ainakin toinen yllä s. 3 olevan kaavan (E) kertoimista eli nume-roista 1 on korvattava jollakin muulla kokonaisluvulla, siis joko nume-rilla 2 tai sitä suuremmalla taikka sitten numerolla 0 (nolla).

Kerroin 2 osoittaa kahta 'päällekkäistä' osakekirjaa, mitä tilan-netta sana *duplikaatti* usein kuvaa.⁶ Suurempi kerroin kuin 2 on tarpeen, jos kilpailevia osakekirjakappaleita on enemmän kuin kaksi.⁷

Jatkossa en ota erillistarkasteluun suurempia kertoimia kuin 2. Ennakoivasti voidaan näet todeta, että ne kollisionormit, jotka seu-raavassa tutkimuksessa muodostetaan kertointa 2 silmällä pitäen, riittävät osoittamaan ratkaisulinjat (mutatis mutandis) myös kolmen 'päällekkäisen' osakekirjakappaleen tapauksessa yms. multiplikaat-titilanteissa.

Kun yllä s. 3 olevaa E-kaavaa varioidaan niin, että aina ainakin toinen kertoimista on, ei 1, vaan joko nolla (0) tai kaksi (2), niin saadaan seuraa-vat kahdeksan erilaista tilannetta (kaavat A—D ynnä F—I) sarjaksi perus-kaavan (E) ympärille:

(A)	0 × osakeoikeus	+	0 × osakekirja
(B)	0 × osakeoikeus	+	1 × osakekirja
(C)	0 × osakeoikeus	+	2 × osakekirja
(D)	1 × osakeoikeus	+	0 × osakekirja
(E)	1 × osakeoikeus	+	1 × osakekirja
(F)	1 × osakeoikeus	+	2 × osakekirja
(G)	2 × osakeoikeus	+	0 × osakekirja
(H)	2 × osakeoikeus	+	1 × osakekirja
(I)	2 × osakeoikeus	+	2 × osakekirja

⁶ Kerroin 2 on paikallaan tietysti myös silloin, jos nuo kaksi kilpailevaa osa-keoikeudellista dokumenttia ovat, toinen osakekirja ja toinen *väliaikaistodistus* kyseisestä osakkeesta (osakeoikeudesta). Väliaikaistodistukseen palataan lähem-min jälj. 25 § IV.2.

⁷ Tunnettua lienee, että ennen RS-järjestelmään siirtymistä (1.5.1972 al-kaen) saattoi joskus petollinen grynderitaho laatia samasta osakkeesta (so. samasta huoneisto-osakekokonaisuudesta) kolmannenkin osakekirjakappaleen, 'ennätyksen' ollessa vielä tätäkin suurempi.

Näin saatavista yhdeksästä kaavasta keskimäinen eli E on siis jo mainittu normaalitapaus. Kaavan D tapauksessa on kyseessä osakekirjaton osake,⁸ johon liittyviä osakepanttikysymyksiä olen jo käsitellyt laajasti (I osassa, 11 § eli ss. 215—244).⁹ Loput seitsemän kaavaa edustavat tapauksia, joita I osassa ei ole käsitelty. Se missä määrin ne nyt II osassa vaativat huomiota osakseen, ilmenee seuraavasta tämän II niteen suunnitellun sisällön esittelystä.

II. TUTKIMUSSUUNNITELMA

II.1. Tarkasteltavat konfliktityypit

II.1.1. Sanotuista yhdeksästä 'kaavasta' on E- ja D-tapausten tultua jo käsitellyiksi tarkastelematta vielä seitsemän. Osakepanttauksen erityiskonflikteja ei kuitenkaan nähdäkseni ole tarpeen tutkia erikseen kussakin näistä seitsemästä tilanteesta, vaan riittävän edustava kokonaiskuva — niin kollisioteoreettiselta kannalta kuin käytännössä aktualisoituneilta osilta — voidaan saada valitsemalla noista seitsemästä seuraavassa mainittavat kolme.

Ensiksi on syytä tarkastella B-kaavan tilannetta. Siinä oletetaan pantatuksi tietty sinänsä oikein laadittu ja kiistatta ainoakappaleinen osakekirja, mutta sitä vastaava osake (*osakeoikeus*) on *pätemättömyysperusteen* rasittama, joko jo synnyltään (alkuperäisesti) tai myöhemmän tapahtuman johdosta (jälkiperäisesti) mitätöityneenä. Kaavassa B nollakerroin siis osoittaa osakeoikeuden olevan »nollan arvoinen» eli pätemätön/mitätön tai, sangen karkeistavasti ilmaistuna, olematon (kuten nollakin).

Toiseksi tulen tutkimaan F-kaavan konfliktityyppiä (eli: yksi osake mutta kaksi osakekirjaa). Siinä panttaus koskee vain tiettyä yhtä ja kiistatta *pätevää* osaketta (*osakeoikeutta*), josta kuitenkin on syytä tai toi-

⁸ Ko. tilanteessahan on osakekirjan puuttumisen estämättä olemassa itse osake (*osakeoikeus*), esim. osake n:o 19, ts. tietty yksi ja vain yksi kiistattoman pätevästi syntynyt ja voimassa oleva osake(oikeus).

⁹ Osakekirjattoman osakkeen panttausta ovat äskettäin käsitelleet myös *Zitting JFT* 1979 ss. 538—546 ja laajana *de lege ferenda* -sisältöisenä uudistus-suunnitelmana Ruotsin osalta *Rodhe JFT* 1979 ss. 409—441.

sesta olemassa kaksi tavalla tai toisella 'päällekkäistä' tai kilpailevaa, ehkäpä täysin identtistä *osakekirjaa*. Tähän varianttiin kuuluvat osakekirjojen ns. *duplikaattien* esiintymistapaukset kaksoispanttauksineen tai panttaus contra luovutus -kollisioineen.

»Viime vuosien räikeimmät väärinkäytökset asunto-osakeyhtiöiden kohdalla ovatkin tapahtuneet siten, että samaan huoneistoon oikeuttaviin osakkeisiin on perustettu kilpailevia oikeuksia ... kaksoisosakekirjoja käyttämällä.»¹⁰

Sanotun F-kaavan mukaisena konfliktilähteenä on otettava myös se kahden kilpailevan osakekirjan esiintymismahdollisuus, mikä liittyy kadonneeksi tai tuhoutuneeksi luullun osakekirjan *kuolettamiseen* (vuoden 1901 KuoletL:n mukaisesti).

Kolmanneksi tulen analysoimaan kaavoista viimeisen (kirjaintunnukseensa yllä siis I) mukaista tilannetta. Siinä siis on olemassa kaksi kilpailevaa osakekirjaa, ei kuitenkaan yhtä ja täysin samaa osakeoikeutta koskevana duplikaatti- tms. päällekkäisdokumentteina, vaan siten että kumpikin osakekirja on kyllä sinänsä ainoa siinä mainittua osakeoikeutta koskeva kappale: kaksinkertaisuuden aiheuttaakin nyt itse *osakeoikeuksien 'kakseus'*, ainakin näennäinen 'kakseus'. Tällaiseen (ainakin näennäiseen) osakeoikeuden 'kahdenkertaisuuteen' voidaan joutua seurauksena *yhtiöjärjestyksen tietynlaisesta muutoksesta*: osakkeen (osakeoikeuden) alkuperäistä identiteettiä ja sisältöä on nyttemmin muutettu tavalla, jonka pätevyys/tehokkuus ei ole selvä ja joka oikeudellinen epäselvyys heijastuu myös ko. yhtiöjärjestyksmuutoksen mukaiseen uuteen osakekirjaan, toisen intresenttitahon pitäessä kiinni osakeoikeuden alkuperäisissä oloissa ynnä vanhan osakekirjan pätevyydestä ja jatkuvasta voimassaolosta.¹¹

II.1.2. Vaille omaa erillistä tarkastelua tulevat näin ollen jäämään kaavojen A, C, G ja H mukaiset tilanteet. Näin menettelen osin siksi, että sanottujen konfliktirakenteiden merkitys osakepanttioikeudessa ei ole juuri kuvattujen kolmen (B, F ja I) luokkaa käytännössä aktualisoitumis-

¹⁰ Näin KM 1972 A 9 ss. 8—9. Ks. myös *Zitting JFT* 1973 s. 323: »I praktiken har s.k. duplikat cirkulerat beklagligt ofta.» — Näiden lausumien esittämisen jälkeisenä aikana on tilanne kuten tunnettua korjautunut merkittävästi (RS-järjestelmä, ks. ed. av. 7).

¹¹ Nämä tässä vaiheessa vielä hiukan hämärät taustan luonnehinnat on tarkoitettu kirkastaa ja presisoida jälj. 27 §:n alajaksoissa I ja II.

ta ajatellen. Osin taas nojaudun siihen, että näiden tärkeämpien konfliktityyppien (B, F, I) tutkimus riittää antamaan osviitat myös varianttien A, C, G ja H ratkaisulinjojen esiinsaamiseksi.

Esimerkkinä A-tilanteesta olkoon tapaus, jossa osakeoikeus esim. virheelliseen osakepääoman korottamispäätökseen tukeutuneena ei ole pätevästi syntynyt ja jossa ao. osakekirjaa ei ole merkitsijälle annettu (ainakaan vielä¹²). Jos kuitenkin osakekirja on annettu, niin ollaankin B-tapauksessa, ja jos liikkeelle pääsee duplikaattikin tms., niin joudutaan C-kaavan alueelle. Esimerkkejä G- ja H-tilanteista voidaan vastaavasti rakentaa varioimalla osakekirjojen määrää (2:sta alaspäin) I-kaavan esimerkkinä juuri yllä (av. 11:n edellä) mainitun yhtiöjärjestysmuutoksen synnyttämässä tilanteessa.

II.2. Teoksen jäsentely

II.2.1. Juuri hahmottelemieni perusteiden mukaan tulee teoksen jäsentely lyhyesti esiteltynä olemaan seuraava.

Kahdessa lähinnä tulevassa luvussa (eli 21—22 §§) tarkastelen B-kaavan mukaista tilannetta eli pätemätöntä osakeoikeutta (osaketta) pantti-kohteena. Osakkeen alkuperäinen pätemättömyys on esillä 21 §:ssä, osakkeen jälkiperäinen pätemättömyys 22 §:ssä.

Sen jälkeen analysoin tilanteita, joissa on »yksi osake mutta kaksi osakekirjaa». Tämä tarkastelu käsittää tutkimukseni neljä seuraavaa lukua eli 23—26 §§. Näistä kaksi (23—24 §§) rakentuu niin sanoakseni alkupe-raiselle osakekirjakakseudelle, tyyppiesimerkkinään ns. duplikaatit kol- lisio-ongelmineen (24 §), toisen tai kummankin osapuolen ollessa osake- pantinsaaaja. Ns. jälkiperäinen osakekirjakakseus vaatii huomiota osake- kirjan vaihtamisen yhteydessä syntyessään (25 §) tai osakekirjan kuolet- tamiseen liittyessään (26 §).

Niteen viimeisissä luvuissa (27—30 §§) käsitellään niitä osakepantti- konflikteja, joihin joudutaan, kun panttauksen tarkoittama osake(oikeus) on sellaisessa yhtiöjärjestysmuutoksen aiheuttamassa 'kakseuden' tilassa, mitä I-kaavaan liittyen on hahmoteltu juuri edellä (av. 11:n yläpuolella).

II.2.2. Alkavan tutkimuksen pohjana tulen mahdollisimman laajasti hyödyntämään sitä esitystä, mikä sisältyy alussa mainittuun tutkimusko-

¹² Tämä osakekirjattomuus, johtuipa se mistä syystä tahansa, onkin konflikti- preventiota ajatellen hyvä asia (kuten ilmenee 21 §:stä).

konaisuuteni I osaan. Tämä tukeutuminen tapahtuu monin kohdin 'auto-maattisesti', siis uusimatta argumentaatioita tms.; eräin paikoin en pidä edes kirjallisuusviittausta I osaan tarpeellisenä. Samalla todettakoon, että kirjallisuusviitauksilta on tilaisuus laajemminkin välttää: liikutaan sellaisessa *osakeyhtiöoikeudellisten* ja *esineoikeudellisten erikoislaatuisesi yhteenkietoutuvien* probleemien hämärässä, jota oikeuskirjallisuudessa on käsitelty suhteellisen niukasti.^{13, 14} Oman komplisoivan lisäileman tilanteelle antaa se, että tutkittavien kysymysten osakeyhtiöoikeudellinen normitausta on vastikään ollut (ainakin muodollisen, mutta osin laajemmankin) kokonaisuudistuksen kohteena: uusi OYL on vielä niin tutkimuksellisesti kuin KKO-prejudikatuurinkin osalta ellei suorastaan *terra incognita* niin vähintään *terra nova*.

¹³ Lisäksi nekin esitykset, joissa problemeita on sivuttu, usein rajoittuvat (kohdistuessaan ehkä pääpainonsa muualle) sellaisiin pääsääntölettamuksiin, joiden vaiheilta mielestäni varsinaiset varallisuus oikeudellisesti vaikeat (tai ainakin kiehtovat) ongelmat vasta oikeastaan alkavat.

¹⁴ Ulkomaisen oikeuskirjallisuuden osalta on lisäksi erikseen todettava, että tutkittavaksi nyt tulevien ongelmien laajamittainen faktinen kytkeytyminen huoneisto-osakejuridiikkaan ja siinä etenkin *asunto-osakejuridiikkaan* on vähentänyt ulkomaisen materiaalin käyttökelpoisuutta (meikäläistä vastaavan asunto-osakeyhtiönormiston ja -käytännön sieltä puuttuessa). Osoitukseksi huoneistoon (etenkin asuinhuoneistoon) liittyvän oikeuden panttauskysymysten kansallisesta eriytyneisyydestä ja pääasiallisesti sijoittumisesta muun kuin osakeyhtiöoikeuden yhteyteen riittänee vertailu pohjoismaisiin esityksiin: Ruotsin osalta ks. esim. *A. Olsson—Ramnek* ss. 37—38, 46—48 ja 129—130, ja *Knutsson—Lindqvist* ss. 41—45; Tanskan osalta ks. *Grubbe* ss. 132—144, v. *Eyben* ss. 83, 199—200 ja 311; Norjan osalta ks. (ajalta ennen panttioikeuslainsäädännön kokonaisuudistusta, lov om pant, Nr. 2/8. 2. 1980) *Krüger—Wyller* ss. 148—158 ja (sanotun uuden panttilain kannalta) *Falkanger* TfR 1980 ss. 601—638 ja *Sandvik—Krüger—Giertsen* ss. 35, 52, 59, 66, 169—172, 208—209 ja 333—334.

21 §

ALKUPERÄISESTI PÄTEMÄTÖN OSAKE(OIKEUS) PANTTIKOHTENA

I. OSAKKEEN ALKUPERÄISESTÄ PÄTEMÄTTÖMYYDESTÄ

I.1. Johdannollisia näkökohtia

I.1.1. Nyt tarkasteltava osakepanttauksessa mahdollinen erityislaatuinen konfliktitilanteisto pohjautuu (edellisessä luvussa kuvatuin tavoin) seuraavaan seikastoon: Pantatusta osakkeesta on olemassa sinänsä kylläkin asianmukaisesti laadittu¹ ja kiistatta ainutkappaleinen osakekirja, joka on niinikään asianmukaisesti tradeerattu pantinsaajalle (P), mutta itse vastaava osake (*osakeoikeus*) on yhtiöoikeudellisesti relevantin pätemättömyysperusteen rasittama synnyltään.

Edellyttämällä asianmukaisesti laadittua osakekirjaa suljetaan tarkastelun piiristä *väärennöstyyp*ppiset osakekirjat, esim. jos täysin yhtiön (tai ainakin hallituksen määräyspiirin) ulkopuolinen taho on (syystä tai toisesta, esim. rikollisin tavottein) laatinut 'osakekirjoja', ehkä taitavastikin. Väärennösten osalta on ilmeistä (ex anal. VKL 17.1 §), ettei sellaisia 'osakekirjoja' voida saattaa yhtiötä kohtaan voimaan. Eri asia on, että joskus voi olla vaikeaa vetää rajaa po. asteikossa (ulkopuolisuus/ei-ulkopuolisuus). Esimerkki: osakekirjojen allekirjoittaja-emittioijat tai ainakin jotkut heistä ovat vasta vähän ennen ko. omavaltaista toimintaansa lakanneet olemasta hallituksen jäseniä,² sekä saattavat yhä 'samaistua' yleisön silmissä yhtiöön, esim. yhtiön perustajia oltuaan ja/tai sukunimen yhä esiintyessä yhtiön toiminimessä ja/tai heidän tai hänen rakennusliikkeensä ehkä edelleenkin urakoidessa yhtiön talonrakennusta.

¹ Osakekirjasta laadinnallisen yms. muodollisen virheettömyyden/virheellisuuden kannalta ks. *Havansi* I ss. 174—179 viittauksineen, *Kyläkallio* 1 ss. 134—137 *P. Rissanen* LML-koulutus 31 ss. 70—72.

² Hallituksen jäsenyyden lakkaamiseen sisällytettäköön tässä selvyyden vuoksi myös KRL:n edellyttämän muutosilmoitusmenettelyn tapahtuminen.

I.1.2. Esiin otettavat *alkuperäisen* pätemättömyyden³ tapaukset eli eräänlaiset 'olemattomuustapaukset' (= ei ole synnyltään pätevää osake-oikeutta)⁴ kytkeytyvät panttioikeuden kannalta tarkasteltaessa sangen komplisoituun ja laissa sääntelemättä jääneeseen problematiikkaan: osakkeen synnyssä olevan juridisen virheen (pätemättömyysperusteen) eventuaalinen *korjautuminen ekstinktiivisesti*, niin että yhtiön (tai osakkeenomistajan) mahdollisuus vedota pätemättömyysperusteeseen (väittein tai ehkä moittein)⁵ katkeaa osakekirjaemission jälkeen osakekirjan tullessa bona fide toimivan henkilön käteen, nyt siis pantinsaajalle P.

Sanottuun problematiikkaan ei tässä ole syytä paneutua kaikkia sen osakeyhtiöoikeudellisia haarautumia ja näkökohtia myöten. Tietynasteinen rajoittuminen ei johdu eikä saakaan johtua senkaltaisista rajanveidoista kuin, että ko. ongelmat pääosin olisivat enemmän yhtiö- kuin esineoikeudellisia tai päinvastoin, vaan siitä, että tätä ongelma-aluetta on oikeustieteessämme jo käsitelty melkoisesti (*Olsson, Zitting*).⁶ Seuraavassa voidaan kohtalaisessa määrin tukeutua näihin esityksiin, vaikka ne ovat VOYL:n ajalta (sillä VOYL vaikenä asiasta, kuten myös OYL). Sanoituissa esityksissä pidetään silmällä lähinnä sellaista osakekirjan saajaa, joka olettaa saavansa 'osakkeenomistajan' aseman; tällaisesta saajatahosta lausuttu on kuitenkin pääosin sovellettavissa mutatis mutandis myös pantinsaajaan.⁷

³ *Jälkipäätös* osakkeen mitättömyys tulee (alumpana jo esitetyin tavoin) käsiteltäväksi seuraavassa luvussa (22 §).

⁴ Senkaltaisia ilmaisuja kuin 'osakkeen pätemättömyys/olemattomuus' tms. sivutaan lähemmin heti jälj. alajaksossa I.2.1.

⁵ Näistä voidaan väite katsoa (yksityiskohtiin menemättä) normaaliksi reaktioksi tai pikemminkin vastareaktioksi, kun tuollaisen osakkeen nojalla esitetään yhtiötä koskevia vaatimuksia (sen jälkeen kun yhtiö kaikkein varhaisimpana 'reaktionaan' on suhtautunut ko. osakkeeseen kuin sitä ei olisikaan: tosiasiallinen ko. osakkeen ignorointi).

⁶ Ks. *Olsson* ss. 52—60 ja *Zitting* Arvopaperi ss. 151—157 ja 160. Eräitä kohtia problematiikasta sivuaa *Raninen* Lausuntoja ss. 174—180. Suomenkin kannalta huomionarvoinen ruotsalaisesitys on (vuoden 1910 ABL:n pohjalta kirjoitettu) *Nial* ss. 93—100, vrt. *Hult Tfr* 1931 ss. 426—427. Ks. myös (Tanskan 1930 OYL:n pohjalta, mutta yleisemminkin huomionarvoisesti) *Gomard* Aktieselskabsret ss. 222—225, *Lyngsø* ss. 307—310.

⁷ Tällaisen likimääräisyhtälön (luovutus = panttaus) voimassaolo arvopaperioikeudessa ilmenee sellaisista keskeislakien kohdista kuin VKL 10 § ja OYL 3:9.1 (edeltäjänään VOYL 32.a.3). Tavallisten irtaimien esineiden osalta

Omaleimaisen osa-alueen esiin otettavassa problematiikassa muodostaa asunto-osake(yhtiö). Tarkastelenkin sitä erikseen, luvun viimeisessä alajaksossa (VI).

I.1.3. Osakkeen (osakeoikeuden) alkuperäistä pätemättömyyttä voi esiintyä yhtiön 'alkusynnyssä' eli yhtiötä perustettaessa tapahtuvan osakemerkinnän yhteydessä, mutta yhtä hyvin (ja ehkä todennäköisemminkin) vielä myöhemminkin, luotaessa uusia osakkeita osakepääoman korottamisen kautta. Korottamisen osalta todettakoon, että OYL-uutuudet vaihtovelkakirjat ja optiotodistukset avaavat tässä erään uuden 'vaaranlähteen' (OYL 5:6).⁸

Osakkeen alkuperäisen pätemättömyyden piiriin kuuluvaksi lienee luettavissa sellainenkin osakekirjan synty, missä yhtiön hallitus omavaltaisesti, ilman (virheellistäkään) yhtiökokouspäätöstä osakepääoman korottamisesta, 'tyhjän päälle' laatii ja emittoi uusia osakekirjoja. Tähän on kiinnittänyt huomiota (VOYL:n kannalta) Olsson.⁹ Uuden OYL:n kannalta kuuluu samaan omavaltaisuuden yhteyteen tilanne, jossa hallitus on ryhtynyt uusien osakkeiden ja osakekirjojen 'synnyttämiseen' ilman sellaista delegointipäätöstä, jollaisen yhtiökokous nyttemmin voi 4:10:n tuella tehdä.¹⁰

ks. 'yhtälöstä' KK 11:4 ja 12:4 sekä de lege ferenda KM 1965 A 3 ss. 58 ja 61 (ehdotetun 'saantosuojalain' 3 §).

⁸ OYL 5:6:n mukaisesti voimaan tulevat uudet osakkeet sekä vastaavasti annetut uudet osakekirjat saattavat perustua moitteenvaraisesti pätemättömään yhtiökokouspäätökseen. Tosin kanneajan pääsääntöinen lyhyys (9:17.2, ensimmäinen lause) estänee useimmiten reaalisien konfliktin synnyn; riskimomenttina tällä kohden on 9:17.2:n toisen lauseen mahdollistama yhden vuoden kanneaika.

Suurempi mahdollisuus kuin pätemättömyyden aktualisoituminen vielä 5:6:n osoittamassa loppuvaiheessa on se, että yhtiökokouspäätöksen virhe johtaa jo 'esiosakkeellisessa' vaiheessa sen osakekohteisen odotusoikeuden pätemättömyyteen, jota (vaihtovelkakirja- tai optio-)lainanantaja on tavoitellut.

Osakeoikeuden syntymisen ajankohdasta 5:6:n yhteydessä ks. Koski—Schultén I ss. 245—247, Kyläkallio 1 ss. 237—238. Ruotsin osalta ks. vastaavasti Kedner—Roos I ss. 146—149.

⁹ Olsson s. 56. Ks. myös Nial s. 99, eritt. av. 351.

¹⁰ OYL 4:10 mahdollistaa osakepääoman korottamisvallan määräaikaisten delegoimisen yhtiökokoukselta hallitukselle, mistä lähemmin ks. HE 1977:27 s. 40, Koski—Schultén I ss. 211—214, Kyläkallio 1 ss. 160—161 ja 164—165.

I.2. Sananen osakkeen pätemättömyydestä

I.2.1. Ennen itse pääasiakäsittelyä on vielä esitettävä muuan 'varoitusta': Koko käsite tai ilmiö, jota tässä esitysteknisesti nimitetään osakkeen pätemättömyydeksi, on sängen ongelmallinen ja monitahoinen. Tämä problemaattisuus, jota jatkossa tosin ei ole tarpeen kaikin osin pitää silmällä, johtuu sekä osakkeen että pätemättömyyden käsitteistä, pääasiallisesti ehkä kuitenkin jälkimmäisestä.

Pätemättömyyden käsitteen ongelmallisuus, tämän käsitteen (oikeusilmiön) monine esiintymis- ja seuraamusmuotoineen ynnä erillisesti käsiteltävine henkilötahorelaatioineen, on oikeustieteessämme melko perusteellisesti ja havainnollisesti tuotu esiin oikeustoimiopin puitteissa, sellaisen suhteellisen yksinkertaisen oikeusfiguurin kuin sopimuksen osalta.¹¹ Kun osakkeen synnyn taustana olevat tapahtumat (mm. yhtiökokouspäättöksineen, osakemerkintöineen ja rekisteriviranomaisen osuuksineen) ovat keskimäärin huomattavasti monivaiheisempia ja sisältävät useampia osapuolia kuin kahden välinen sopimus, niin lieenee selvää, että osakeoikeuden synnyn pätemättömyyden problematiikka on vielä melkoisesti komplisoidumpi ja moni-ilmeisempi kuin sopimuksen kohdalla.¹²

Tässä yhteydessä ei ole välttämätöntä suorittaa sanotun osakeoikeudellisen pätemättömyysilmiön kattavaa kartoitusta saati yrittää kaikkien eri haarakkeiden lähempää analyysiä. Asetettu tutkimustehtävä rajoittaa merkittävästi niitä relaatioita, joihin on kiinnitettävä huomiota siinä sinänsä siis laajassa ja rajoiltaan epämääräisessä kentässä, mihin termi 'pätemättömyys' viittaa.

I.2.2. Juuri todetun lisäksi on muistettava, ettei liioin käsite 'osake' (osakeoikeus) ole kovin selkeäsäältäöinen ja yksilotteinen. Viitaan aikai-

¹¹ Ks. etenkin *Zitting* ss. 52—59 ja *Muukkonen* ss. 107—157 sekä myös *Kivimäki—Ylöstalo* ss. 368—392, *Hyvönen* ss. 227—229, *Vilkkonen* ss. 86—92. Viimeksimainittu teos (tutkimuskohteenaan hallintotoimen mitättömyyden yleiset opit) on erilaisten aktien pätemättömyyden/mitättömyyden teoreettisten peruskysymysten kannalta kokonaisuudessaankin tässä huomionarvoinen.

¹² Toisena esimerkkinä oikeustointa komplisoidummasta varallisuus-oikeudellisesta aktista, jonka kohdalla niinikään on hyvin problemaattista puhua ilman yksityiskohtaisen analyysin tukea pätemättömyydestä tms., on *velkakiinnitys* (kiinnityksen pätemättömyys/mitättömyys/tehottomuus/vaikutuksettomuus eri virheperusteiden johdosta ja eri henkilörelaatioissa erilaisine vaikutuksineen).

sempaan esitykseeni¹³ ja siinä erityisesti metodia koskeviin 'varoitukseen',¹⁴ jotta osaketta ei, käytettäessä sitä juridisen ajattelun välineenä, esineellistettäisi eikä sen myötä konkretisoitaisi osakkeen 'syntyä' jaottomaksi kertatapahtumaksi siitä muka tehtävissä olevine päätelmineen. Nämäkin seikat korostanevat sitä varovaisuutta, joka on paikallaan etsittäessä pitävää pohjaa lainsäätäjän kirjoittamatta jättämille normeille konfliktitilanteissa, joissa siis sellaiset käsitteet kuin osake ja pätemättömyys¹⁵ ovat keskeisiä ja kombinoituvat ilmiöksi: osakkeen synnyn pätemättömyys.

Hyvän käsityksen osakkeen synnyn pätemättömyysproblematiikan monitahoisuudesta antaa (erään osa-alueen osalta) esitys Drockila ss. 125—242.¹⁶

II. PANTINSAAJAN (VÄITE)SUOJA YHTIÖTÄ KOHTAAN?

II.1. Lähtökohtia

II.1.1. Tarkasteltavassa tilannetyypissä on tavattu asettaa lähtökohtaiseksi säännöksi, että »aktiebrevet allena icke kan skapa en aktie, som icke

¹³ *Havansi* I ss. 4—49.

¹⁴ *Mt* ss. 5—6.

¹⁵ Pätemättömyysoppien suhteen näyttäisi ainakin osakkeeseen liittyvissä tilanteissa olevan lähellä se toteamus, jonka *Vilkkonen* s. 100 esittää erään tutkimansa yhteisöoikeudellisen yksittäiskysymyksen johdosta, lausuessaan »miten vaikeata ja tekisi mieli sanoa tarpeetontakin on erityisen 'opin' kehittäminen pätemättömyysongelmissa», koska »kompromisseja joudutaan aina tekemään, ja 'opin' arvo puolestaan on sen invarianttisuudessa».

¹⁶ Drockilan ko. esityksen teemana on osakemerkintää koskevien virheiden vaikutus korotuspääoman pysyvyyteen. Siinä siis kombinoituu oikeustoimen (merkintätahdonilmaisun) pätemättömyys ja osaketta koskeva pätemättömyys. Hänen laaja esityksensä on tosin sikäli yksipuolinen, että merkintätahdonilmaisun vastapoolin eli yhtiötahon *hyväksymistahdonilmaisun* eventuaalista pätemättömyyttä ei tarkastella, esim. tilannetta, jossa yhtiön hyväksyntä merkinnälle on tapahtunut OikTL 30 §:n tai 33 §:n tarkoittamissa olosuhteissa (esim. koskien merkitsijän henkilöä tilanteessa, jossa osakaskunta vartavasten on tarkoitettu rajautumaan vain tietyt kvalifikaatiot täyttäviin henkilöihin). Nähdäkseni yhtiö voi eräin edellytyksin vedota tahtovirheeseensä, ainakin 2:13.2:n resp. 4:12.2:n

förut existerat».¹⁷ Tämä onkin nähdäkseni käyttökelpoinen pääsääntö, kunhan vain varotaan substantifioimasta osaketta ja näkemästä tämän sanan takana mitään entiteettiä, jonka osalta pitäisi ensin voida ratkaista, onko se jo »förut existerat».

Sanottu lähtökohta ei ilman muuta sulje pois sitä mahdollisuutta, että pantinhaltijan (P) tavoittelema panttioikeus osakekirjassa mainittuun osakkeeseen jää sittenkin (siis pätemättömyysperusteen kaltaisesta syntyvyrheestä huolimatta) tehoisaksi ja myös yhtiötä kohtaan voimaan saatettavaksi. Eihän lakitekstin vaietessa ole suinkaan selvää, että olisi mahdollonta myöntää väitesuojan tyyppistä suojaa, ts. suojata osakekirjan bona fide omakseen tai pantiksi (merkitsijä-omistajalta) saanutta sivullista¹⁸ yhtiön väitteeltä koskien kyseisen osakeoikeuden pätemättömyyttä, mitättömyyttä, olemattomuutta tms. eli »rörande aktierättens uppkomst», kuten *Nial* (s. 93) on luonnehtinut 'väitekohdetta'. Huomattakoon, että OYL:n sanottu vaikeneminen on tarkoituksellista;¹⁹ vaikenemisen arvelen johtuvan (ei siitä, että oikeat ratkaisut olisivat muutenkin ilmeisen selviä, vaan) siitä, että ratkaisut on tahdottu jättää oikeuskäytännölle ja -tieteelle.²⁰

II.1.2. Toinen 'tie', jonka kautta osakkeen alkuperäinen pätemättömyys saattaa käydä pantinsaajankin eduksi vaikutuksettomaksi (korjautua), on se, että osakkeen synnyn virhe eliminoiduu jo yhtiöoikeudellisella

mukaiseen osakepääomaa koskevaan 'lopulliseen' rekisteröintiin saakka, jolloin ko. osakkeet (pätevästi) merkitsemättä jääneinä ovat eräs tapaus osakkeen (jos niin halutaan sanoa: alkuperäistä) pätemättömyyttä.

¹⁷ *Olsson* ss. 56—57. Samoin *Zitting Arvopaperi* s. 153, *sama* JFT 1973 s. 320, ja *Norrmén* s. 156 av. 60; näin ilmeisesti myös *Heikonen* LM 1950 s. 215.

¹⁸ Pidän siis silmällä sivullissuhdetta. Yhtiön ja merkitsijän (tms. originaarisen osakkeensaajan) välinen oikeussuhde kuuluu asianosaisrelaatioon, joten siinä on jo per definitionem poissuljettu väitesuojaksi kutsuttu suojamuoto, ks. *Zitting Arvopaperi* ss. 153—155 ja *sama* Sivullissuoja ss. 49—50.

Sanottu oppiseikka ei tietenkään estä, etteikö asianosaisrelaatiOSSakin voitaisi antaa bona fide toimineelle merkitsijälle osakeoikeuden synnyn tueksi suojaa yhtiötä kohtaan (kuten esim. ilmenee *Zitting Arvopaperi* s. 153). Ks. myös *Nial* ss. 93—94 (»Invändningar rörande aktierättens uppkomst»).

¹⁹ Ks. HE 1977: 27 s. 33.

²⁰ Tämä oli nimenomaisesti julkilausuttu Ruotsin edellisen osakeyhtiölain (1944) esitöissä: katsottiin, että ongelma pitäisi »nu liksom tidigare överlämnas åt rättsvetenskap och rättsstillämpning» (SOU 1941: 9 s. 165). Vastaavantyyppisestä lainsäädäntötekniikasta (vai pitäisikö sanoa: lainsäätämättömyystaktiikasta) Tanskassa ks. *Lyngsø* s. 307, *Græsvægne—Larsen—Roelsen* s. 67.

perusteella relaatiossa yhtiön ja merkitsijän (tms. originaarisen omistajan) välillä. Tällöinhän P, johtaessaan panttioikeutensa ao. omistajalta, ei tarvitse itsenäistä ekstinktiivisluonteista suojaa yhtiötahoa kohtaan.²¹

Seuraavassa esityksessä ei ole aihetta tutkia mainitun kaltaisia yhtiö-oikeuden piiriin luettavia (osakkeen 'pätevöitymisen') tapauksia. Tulen pääosin keskittymään yllä (II.1.1.) juuri hahmoteltuun panttioikeudelliseen kysymykseen eli pantinsaaajan mahdollisuuteen saada itsenäisesti, osakekirjahallintansa ja vilpittömän mielen turvin, väitesuojaa. Kuten jäljempänä tässä luvussa prejudikaatin KKO 1930 II 382 yhteydessä ilmenee, nämä kaksi 'suojan tietä' eivät kuitenkaan aina ole vailla kytkentöjä toisiinsa.

II.2. Näkökohtia pantinsaaajan eduksi

II.2.1. Harkittaessa, missä määrin pantinhaltija P ehkä voi saada väitesuojaa, voidaan nähdäkseni pelkistää esiin eräitä sellaisia pro- ja kontra-näkökohtia, joihin päähuomio on kiinnitettävä. Aloitan P:lle edullisista argumenteista ja sitten (alajakso III) käsittelen hänen suosimistaan vastustavaa argumentaatiota. Sen jälkeen on vielä esitettävä täydentäviä näkökohtia (IV) sekä eräitä metodia koskevia ajatuksia (V).

Pantinhaltijan puolesta voidaan ensiksikin yleisesti viitata vaihdannan ja etenkin arvopaperivaihdannan edistämisen ja helpottamispyrkimykseen legislatiivis-oikeuspoliittisena argumenttina, jota tässä vielä tehostaa osakekirjan (ja sen hallinnan saannin) jatkuvasti kasvanut vaihdannallinen merkitys: »Osakekirja muodostaa nykyään merkittävän sijoitus- ja luotto-objektin. Liike-elämän etujen mukaista on edistää osakekirjojen vaihdantaa ja käyttöä luoton vakuutena. Tämä voi tapahtua muun muassa siten, että suojaamalla luottamusta luovutuksensaaja ja luotonantaja vapautetaan liiallisesta selonottovelvollisuudesta.»²²

Siteerattu sinänsä jo voimakkaasti vaihdantaystävällinen ohjelmalause saa lisää painoa, kun otetaan huomioon lausuman olevan vuodelta 1957

²¹ Esimerkkejä tilanteista, joissa jo merkitsijä tarvitsee ja voi saada suojaa, tarjoaa osakepääoman korottamiseen ja merkinnän virheeseen liittyen esitys *Drockila* ss. 190—199. Myös voidaan mainita tilanne, jossa yhtiökokouksen tekemää korottamispäätöstä rasittava pätemättömyysperuste on sittemmin (ja panttauksen jo tätä ennen tapahduttua) menettänyt merkityksensä esim. ajan kulumisen vuoksi (moitekanteen puuttuessa, OYL 9:17.2). Ks. myös *Nial* ss. 94—95.

²² *Zitting* Arvopaperi s. 152.

eli VOYL:n mukaisen 'vaihdantaideologian' ajalta ja kun tiedetään, että uudessa OYL:ssä on menty vielä pitemmälle vaihdannan intressissä²³ ja osakekirjahallinnan saannin merkityksen korostamisessa.²⁴

II.2.2. Toiseksi voidaan P:n eduksi viitata siihen (em. yleistä vaihdannallista ohjelmalauseetta konkreettisempaan) näkökohtaan, että kyseinen riskitekijä eli arvopaperivaihdannallinen *vaaranlähde on avautunut yhtiön itsensä toimesta*, siis yhtiön vaikutuspiirissä ja siten yhtiön 'syyksi luettavasti': Perustajat (ja/tai yhtiön ensimmäinen hallitus) ovat huolimattomasti menetellen aiheuttaneet 'tyhjän päällä' olevien osakekirjojen synnyn, taikka sitten yhtiökokous on tehnyt osakepääoman korottamisesta pätemättömän päätöksen, jota hallitus on lisäksi kiirehtinyt (huolimatta OYL 8:14.2:n kiellosta) panemaan täytäntöön,²⁵ taikka sitten hallitus on ehkä syylistynyt täysin omavaltaiseen emissiotoimintaan.²⁶

Tällaisissa nyt tarkasteltavan konfliktin tyypillisissä syntytilanteissa 'syytös' osakeoikeutta koskevan komplikaation aiheutumisesta voidaan kohdistaa yhtiöön, yhtiön 'vastuualueeseen' (kuten virheellinen yhtiökokouspäätös tai/ja virheellinen toimeenpanevan organin menettely). Siivullinen arvopaperin (hallinnan) saaja kuten P on sensijaan 'syytön' (kunhan vain ei ole erehtynyt luulemaan yhtiötä jo/vielä olemassa olevaksi, vaikka kaupparekisteri osoittaisi muuta). Näin ollen olisi hyvin sopu-

²³ Niinpä on vähennetty »osakevaihdannan helpottamiseksi» (Koski—Schultén I s. 162) luovutuksensaajan ja pantinsaajan selonottovelvollisuutta 3:9.1:n 2 lauseesta ilmenevällä tavalla. Ks. lähemmin *Havansi* I ss. 110, 131—133 ja 137—147.

²⁴ Korostuminen on tapahtunut siinä, että 3:9.1:ssä on nimenomaisella viittauksella VKL 22 §:ään tehty hallinnan saannista edellytys luovutuksensaajankin (eikä vain pantinsaajan) kollisiosuojalle auktorinsa konkurssi- ja ulosmittausvelkojia vastaan, sääntö josta VOYL:n aikana on voitu (ainakin nykyistä helpommin) olla eri mieltä nimenomaan *asunto*-osakekirjan osalta pyrittäessä asunnonostajan kohtuulliseksi miellettyyn suojaamiseen (grynderi)myyjän velkojilta. — Lähemmin tästä (asunto-osakkeen osalta kyseenalaisesta) normiston täsmennyksestä (= OYL 3:9.1:n viittaus VKL 22 §:ään, verr. AsOYL 2 §) ks. *Havansi* I ss. 110 ja 114—117, eritt. s. 116 av. 50.

²⁵ OYL 8:14.2:sta seuraa, että hallituksen tulee pidättäytyä täytäntöönpanosta siihen asti, kunnes moiteajan umpeenkuluminen (9:17) pätevoittää päätöksen, sen jäätyä moittimatta ja edellyttäen ettei päätös ole suorastaan nulliteetti. Ks. HE 1977: 27 s. 57, Koski—Schultén I ss. 344—346, *Kyläkallio* 2 ss. 333—334, 344—345 ja 441, *Kedner—Roos* I ss. 188—189.

Nyt käsiteltävässä tilanteessa on keskeisenä täytäntöönpanotoimena (josta siis olisi pitänyt pidättäytyä) osakekirjaemissio.

²⁶ Omavaltaisesti osakekirjaemittoinnista ks. ed. s. 11 (av. 9—10 kohdalla).

nussa OikTL 35.1 §:n ja VKL 15.1 §:n 3 kappaleen ilmaisemien oikeusperiaatteiden kanssa sellainen *riskinjako*, joka lähtee syyllisyysperiaatteesta: riskinkantajaksi ei aseteta em. tertiusta, vaan *yhtiö ja yhtiön kautta sen nykyiset osakkeenomistajat*. Eiväthän he, ylimmän vallan haltijoina yhtiössä ja yhtiön hallituksen valitsijoina ja kontrolloijina, ole vailla vaikutusmahdollisuuksia, ajateltaessa niin preventiiviseltä kuin reparatiiviseltakin kannalta yhtiökokouksen ja hallituksen virheitä. Useat heistä ovat sitäpaitsi monessa tapauksessa suorastaan positiivisesti myötävaikuttaneet virheen tapahtumiseen ja/tai (ajoissa) korjaamatta jäämiseen. Sensijaan sivullinen osakekirjan saaja on näissä suhteissa vailla suojaa ja vailla omaa syytään, ts. hänen viakseen ei jää juurimainittu eräänlainen culpa in eligendo vel custodiendo.

Sanottu VKL 15.1 §:n alakohta voitaisiinkin kääntää 'velkakirjakieleltä osakekielelle', jolloin se (huomioon ottaen VKL 10 §) kuuluisi: »sovitus osakkeesta merkintäperusteisesti yhtiölle tulevan vastikkeen saamatta jäämisestä tai muista osakekirjan antamisen aiheuttanutta oikeussuhdetta koskevista seikoista» tehty väite on tehoton »uutta haltijaa kohtaan, joka luovutuksen tai panttauksen perusteella vilpittömässä mielessä on saanut haltuunsa osakekirjan». Tämänkaltaisen kuvaus sopii nähdäkseen sangen hyvin useimpiin nyt ajateltavissa oleviin osakeoikeuden syntyseikastoihin, niin myös milloin sinänsä pätevästi 'jo syntynyt' osake piakkoin sen jälkeen »tulee mitättömäksi» OYL 2:12:n tai 2:13.2:n mukaisen kadusoitumisen seurauksena.²⁷

Jos konfliktin syynä on ollut yksinomaan hallituksen toiminta, siis ilman että taustana on osakkeenomistajatahon (enemmistön) oma myötävaikuttava aiheutus pätemättömän korotuspäätöksen tms. muodossa, niin kysymys haittaseuraamusriskin säilyttämisestä joko osakkeenomistajien kannettavaksi (= pantatun osakkeen pätemättömyys korjautuu) tai si-

²⁷ Kadusoituminen on eräänlainen 'väliinputoava' tilannetyyppi osakeoikeuden alkuperäisen ja jälkiperäisen pätemättömyyden (ks. näistä yllä s. 10, av. 3:n kohdalla) kategorioiden välillä. Periaatteessa se kuuluu jälkimmäiseen (ks. jälj. 22 § II), mutta on kuitenkin sikäli lähempänä ensinmainittua, että vastaavan osakekirjan 'alkusynty' on 3:5.1:ssä tehty riippuvaiseksi osakkeen täydestä maksamisesta eli kadusointiperusteen lopullisesta 'poisputoamisesta'.

Osakkeen kadusoimisesta OYL:n kannalta ks. Koski—Schultén I ss. 113—117, 123 ja 217, Havansi I ss. 252—256 ja 297—299, Kyläkallio 1 ss. 44—45 ja 185—186.

Tekstissä käyttämästäni väljästä ilmaisusta 'kadusoituminen' (eikä suppeammin 'kadusoiminen') ks. lähemmin jälj. 22 § I.2.1, s. 53.

vullissaajan kärsittäväksi (= väitesuojaa ei myönnetä) kulminoituu viime kädessä seuraavaan kysymykseen: Kumpaa tahoa suojataan suoraan ja kumpi (= 'häviäjä') puolestaan saa tyytyä yritykseen toteuttaa vahingonkorvausvaadetta hallitusta kohtaan (15:1). Oma vastaukseni tähän on selvä, kuten ilmennee ylempänä juuri lausutusta ja kuten jo aikaisemmasakin yhteydessä olen lähikysymyksen osalta esittänyt.²⁸ Pidän siis oikeampana riskinjaon lähtökohtana tässäkin sivullisen arvopaperihaltijan (P tai luovutuksensaaja) suojaamista.²⁹

Mitä juuri yllä on lausuttu yhtiön hallituksesta, on mutatis mutandis sovellettavissa yhtiön perustajiin/perustajaan, milloin sanotunlainen konflikti on aiheuttanut perustajatahon virheellisestä menettelystä.

III. OSUUSVÄHENTYMÄ JA OSAKEPÄÄOMAN (EPÄ)YHTÄLÖ

III.1. Osuusvähentymä argumenttina contra P

III.1.1. Nyt alkavassa III-alajaksossa otan esiin kaksi keskeistä argumentatiivista seikastoa, jotka voidaan esittää yllä lähtökohtaisesti puolettua P-etuista ratkaisua vastaan. Ensimmäisenä näistä on vasta-argumentaatio, jonka yhteydessä voitaneen esitysteknisesti soveliaana terminä käyttää ilmaisua *osuusvähentymä* (osuusvähentymäargumentti). Sen jälkeen käsittelen *osakepääomayhtälöä* (osakepääoma = osakeluku × osakenimellisarvo) ja *-epäyhtälöä* (III.3).

III.1.2. Nyt käsiteltävän kaltaisissa osakkeen pätemättömyyden tapauksissa voidaan esittää sivullisseuraajan (kuten P:n) tappioksi vaikut-

²⁸ Ks. *Havansi* I ss. 377–378 kirjallisuusviittauksineen, sekä *Olsson* s. 233, jossa hän sivullissaajan eduksi katsoo, että »det ligger otvivelaktigt närmast till hands att låta» osakkeenomistajien »lida skadan av styrelsens försummelse. Det är ju i regel dessa, som utsett styrelsen och som ha de största möjligheterna att påverka och övervaka dess verksamhet.»

²⁹ Tanskassa on (1930 OYL-lain pohjalta) osakeoikeudellisen väitesuojan kohdalla oltu (VKL-analogioita tarkastellen) taipuvaisia puoltamaan yhtiölle edullista tulkintalinjaa, tosin hieman epäroiden ja omistamatta problematiikalle varsinaista tutkimuksellista syventymistä; ks. *Gomard* Aktieselskapsrät ss. 223–224, *Lyngsø* s. 307, positiivisemmin osakkeensaajan kannalta kuitenkin *Sindballe* III ss. 128–130. Uuden lain (1973) kannalta ks. suppeasti *Græsvænge—Larsen—Roelsen* s. 68.

tavana argumenttina huomautus, että väitesuojan myöntämisen johdosta yhtiön osakkeiden (yhtiöosuuksien) määrä kasvaa ylisuureksi: jos pätemätön osake(oikeus) muuttuisikin päteväksi, niin yhtiössä tulee olemaan enemmän osakkeita kuin mitä pitäisi olla yhtiöjärjestyksen ja kaupparekisterimerkintöjen mukaan ja näiden 'takana' olevien osake- ja osakepääomasäännösten mukaisesti. Ja tällainen osakkeiden määrän väitesuojallinen kasvu pienentäisi (muiden) osakkeenomistajien suhteellista yhtiöosuutta ja loukkaisi siten heidän osakeomistusoikeuttaan heidän osakkeittensa arvon vähentyessä 'liikojen' osakkeitten takia.

Osuusvähentymässä on erotettava kaksi elementtiä: määräysosuuden vähentymä ja varallisuusosuuden vähentymä. Edellinen esiintyy aina, jos pätemätön osake ei (enää) olekaan pätemätön,³⁰ jälkimmäinen vain silloin, jos kyseisestä osakkeesta ei ole saatu tai saada asianomaista osakemaksusuoritusta yhtiövarallisuuden vastaavaksi lisäyksenä.³¹ Väitesuoja P:lle merkitsee siis aina ainakin jonkinasteista osuusvähentymää, ja — argumentoitaessa contra P — sen voidaan siten todeta loukkaavan nykyisten osakkeenomistajien oikeutta.

III.1.3. Osuusvähentymäargumentti on nähdäkseni useallakin perusteella katsottavissa toisarvoiseksi. Kun seuraavassa pyrin osoittamaan

³⁰ Esimerkki: Yhtiössä on 1.000 kiistattomasti pätevää osaketta, joista A omistaa 50; hänellä on 5 %:n suuruinen määräysvalta- eli ääniosuus (edellyttäen normaalia osake ja ääni -sääntöä). Jos kiistanalaiset 50 ylimääräosaketta katsotaan päteviksi, osakeluku nousee ollen 1.050, jolloin A:n määräysvaltaosuus putoaa ollen n. 4,5 %.

Dramaattisempi esimerkki: Yhtiössä on 1.000 kiistattomasti pätevää osaketta, joista X omistaa 501 ja Y 100. Jos 50 kiistanalaista osaketta katsotaan päteviksi (eivätkä kuulu heidän omistukseensa), niin uusi osakeluku 1.050 merkitsee, että X menettää yhtiössä hallussaan olleen yksinkertaisen ääntenenemmistön, ja että Y menettää sen yhden kymmenesosan määrävähemmistön, jonka osakeyhtiö-oikeudellista arvoa osoittavat esim. 9:6, 9:15.2, 10:1.3 ja 15:6.

³¹ Varallisuusosuuden vähentymää ei synny, jos yhtiö on saanut virhesyntyisestä osakkeesta täyden panosmaksun mahdollisine ylikursseineen (agio), joko raha- tai apporttisuorituksena. Sama on tilanne, vaikka yhtiö ei olisi (ainakaan) vielä saanut reaalimaksua, mutta kuitenkin samanlaisen saamisvaateen kuin selaisessa osakemerkinnässä, jossa merkitsijän ei tarvitse heti maksaa koko määrää; tällöin vähentymäriskiä ei ole muuta kuin siinä tapauksessa, että merkitsijä laiminlyö panosmaksunsa ja että lisäksi kadusointimahdollisuus on poissuljettu hallituksen virheellisesti jo emittoitua osakekirjan ja merkitsijän jo luovutettua tai pantattua sen bona fide olevalle henkilölle. Viimeksi mainitun henkilön saantosuojasta ks. *Havansi* I s. 254 (eritt. av. 25). Ennenaikaisen emittoinnin suorittanut hallitus on, 3:5.1:tä rikottuaan, vahingonkorvausvelvollinen 15:1:n mukaan.

tämän, rajoitun tarkastelussa sellaiseen osakesyntyy, joka liittyy vastikkeelliseen osakesyntyy joko perustamis- tai uusmerkinnällisesti. Siivutun siten rahastoannin (eli ns. ilmaisannin), koska puhtaassa rahastoannissa ei osuusvähentymäriskiä esiinny.³²

III.2. Osuusvähentymäargumentin kritiikkiä

III.2.1. Osuusvähentymäargumentti on suhteellisesti painavimmillaan silloin, kun tilanne in casu on se, että väitesuoja P:lle merkitsisi määräysosuusvähentymän lisäksi varallisuusosuusvähentymää eli yhtiö ei ole saanut panosmaksua eikä edes ole syntynyt merkintäperusteista saamis-oikeuttakaan (esim. emission oltua useinmainituin tavoin omavaltainen). Tällöinhän *ylimääräosakkeen*³³ (ekstinktiivisen P-etuisen) synnyn kaaventava vaikutus tähänastisten osakkeenomistajien oikeusasemassa on suurimmillaan, ko. ylimääräosakkeen syntyessä vastikkeettomasti.³⁴

³² Pysyyhän rahastoannissa kaikkien tähänastisten osakkeenomistajien suhteellinen ja reaalinen yhtiöosuus entisellään (sen mukaan kuin 4:2 osoittaa) eikä uusia osakkeenomistajia tule.

Eri asia on, että hallitus rahastoantia täytäntöönpannessaan saattaa tehdä mahdollisten uusien osakekirjojen emittoinnissa jonkun virheen, jonka seurauksena sivullisseuraaaja voi saada vilpittömän mielen suojaa osakkeen oikeaa omistajaa kohtaan, ks. Olsson s. 58, *Zitting* Arvopaperi ss. 154—155 ja sama LM 1957 ss. 307—308. Tällöinhän ei kuitenkaan ole kiistaa itse osakeoikeuden pätevästä synnystä ja olemassaolosta.

³³ Termin 'ylimääräosake' mallina on ollut ruotsinkielinen ilmaisu »övertalig aktie», ks. esim. *Hult* TfR 1931 s. 427, *Rodhe* JFT 1979 s. 415. Toinen vaihtoehto olisi ollut 'liikaosake'.

³⁴ Tämä vastikkeettomuus ei ole suinkaan aina lopullista, sillä lienee useampiakin oikeusperusteita, joiden tuella voidaan katsoa, että se henkilö, joka osakkeenomistajana esiintyen on ko. panttauksen P:lle suorittanut osakekirjatraditioineen, on velvollinen maksamaan yhtiölle panosta (mahdollisine agioineen) vastaavan rahamäärän. Tällaisina justifikaatioperusteina voidaan ajatella vahingonkorvausvelvollisuutta tai perusteettoman edun palautusta taikka (ehkä suotavimmin) seuraavaa 'päättelyä': Kun P:n saaman väitesuojan kautta ko. osakeoikeuden pätemättömyys väistyy eli lakkaa, niin tämä heijastuu pantiksipanijan oikeusasemaan siten, että häntä voidaan käsitellä pantatun osakkeen omistajana eli sen kautta velvollisena sellaiseen panosmaksuun yhtiölle kuin normaalisti sujuneessa vastikkeellisessa osakemarkinnässä.

Ellei pantiksipanijalta (omistajalta) saada maksua, on hallitukseen kohdistettavissa 15:1:n nojalla vahingonkorvausvaade.

Tässäkään tilanteessa (siis sinänsä painavimmillaan ollessaan) osuusvähentymäargumentti ei riitä syrjäyttämään vilpittömässä mielessä toimineen sivullisajan ja hänen osakekirjahallintansa suojantarvetta. Se seikka, että pantinhaltija P:n oikeussuojan tarve nytkin sivuuttaa osakeomistajatahon suojan (osuusvähentymältä suojan) tarpeen, on nähdäkseni perustettavissa seuraavaan olennaiseen havaintoon: Ylimääräosakkeiden synty aiheuttaa vain *sisäisen* konfliktin, so. yhtiön osakkeiden — vanhojen ja nyt syntyneiden — omistajien piiriin rajoittuvan keskinäisen konfliktin yhtiöosuuksien jakautumisesta ('kakun jaosta') ynnä eventuaalisesta jonkun yhtiönsisäisen tahon (lähinnä hallituksen) vahingonkorvausvelvollisuudesta, ilman että lopputulos ylimääräosakkeineen loukkaisi osakepääomanormeilla ensisijaisesti suojeltavan tahon eli *yhtiön velkojien* intressejä. — Pysin valaisemaan tätä lähemmin rakentamalla seuraavan fiktiivisen esimerkkitalanteen, pohjaksi tarkemmalle tarkastelulle.

Oletettakoon, että yhtiön osakepääomaksi oli edellytetty 1.000 rahayksikköä, jakautuneena sataan (100) osakkeeseen (nimellisarvoltaan siis 10), mutta virheen ja sen väitesuojallisen korjautumisen kautta osakkeita on yhtiötä kohtaan voimaan saatettavissa 102, ilman että ko. kahdesta ylimääräosakkeesta olisi saatu pääomapanosmaksuja. Näitä oletettakoon kertyneeksi nimellisarvojen mukaisesti $100 \times 10 = 1.000$ rahayksikköä.

Syntynyt tilanne kaksine ylimääräosakkeineen ei vaaranna *osakepääoman koskemattomuuden* periaatteen ja sitä ilmentävien osakepääomanormien varsinaista suojeluobjektia eli yhtiön velkojia. Tämän abstrahoidun yleisen velkojatahon legaalisesti suojattu, osakepääoman pysyvyyttä/koskemattomuutta vaativa luotonantajaintressi ei nyt kärsi mitään sen johdosta, että yhtiössä nyt on 100 osakkeen sijasta 'kakkua jakamassa' eli mm. jako-osuuttaan osinkona odottamassa 102 tai vaikkapa 200 yhtiöosuutta. Onhan virallinen osakepääoma joka tapauksessa edelleen se sama 1.000 rahayksikköä, mihin velkojataho jo alusta alkaen on ollut oikeutettu luottamaan ja luotonannossaan rakentamaan (osakeyhtiölainsäätäjän luoman ja keskeisenä pitämän, mutta käytännön luotonantotoiminnan kriteerien kannalta vain perifeerisen 'luottokelpoisuus'-ajatusrakennelman puitteissa).³⁵ Eli, olipa yhtiöosuuksia eli yhtiönsisäisesti

³⁵ Sanottua legalisoitua, joskin käytännössä siis lähinnä fiktiivistä perusprinsiippiä ilmaisee hyvin esim. lausuma: »Osakepääoma on osakeyhtiön ainoa lakimääräinen ja kiinteä luottoperuste.» (Cederberg LM 1939 s. 289). Realisti-

relevantteja jako-osuusvaateita 100 tai 102 tai vaikkapa 200 jne., niin osakepääoman pysyessä väitessuojallisesta ylimääräosakkeiden synnystä riippumatta samana 1.000 rahayksikkönä pysyy entisellään myös se enimmäismäärä, mitä yhtiöstä voidaan (osakepääoman alentamiseen turvautumatta) varoja jakaa osakkeenomistajille: yhtiöstä kulloinkin laillisesti jaettavissa oleva osinko- tms. määrä on täysin yhtiöosuuksien eli osakkeiden lukumäärästä riippumattomasti laskettava se rahamäärä, joka OYL 12 luvun säännösten (ja niiden 'taustana' olevien yhtiöllisten ja kirjanpito-normien) mukaan on sallittua enintään jakaa.³⁶

Ja jos (po. esimerkissä) kävisikin niin, että ylimääräosakkeiden synnyn kautta päädytään osakepääoman vastaavan korotukseen (eli nyt 2×10 yksiköllä: osakepääomaksi tulee 1.020), niin tämä on ky-

sempää käsitystä tämän ohjelmalauseen tosiasiallisesta epärealistisuudesta tuovat esiin mm. *Danielsson* ss. 9—18 ja meillä (VOYL:n pohjalta) *Drockila Mercurialia* ss. 1—52. Kuten hän toteaa (mm. s. 3), rajoittuu osakepääoman merkitys luotonantajien kalkyloinneissa vain yhtiön perustamisvaiheeseen, ja tällöinkin tärkeämpiä tekijöitä kuin osakepääoma ovat nähdäkseni (*Drockilan* s. 3 mainitsemat, mutta mielestäni aliarvostamat) »yhtiön toimialan menestymismahdollisuudet» ja »johtoportaan kyvyt», joihin lisäisin ko. uuden yhtiön toiminta-ajatuksen (idean) immateriaalisine know-how tyypisine resursseineen sekä — prosaalisesti — vakuudet.

Perinteinen vakuusajattelu on tosin jossain määrin väistynyt, mutta silti (uudenkin) yhtiön takana olevat toimivat pääosakkaat saavat sitoutua pääluotonantajaansa kohtaan takauksin ja henkilökohtaisesta omaisuudestaan antamin panttein sellaiseen vastuuseen, joka tekee OYL 1:12:n säännöksestä vähintäänkin puolikuolleen kirjaimen. Osakepääoman määrä ja täysi maksettuisuus eivät tässä suhteessa paljoakaan 'auta' osakkeenomistajia. Tässä yhteydessä muistutettakoon myös siitä, kuinka osakeyhtiössämme oman pääoman (saati sidotun oman pääoman) osuus yleensä on vain murto-osa vieraan pääoman määrästä. Yleisemmin ks. luottokelpoisuuden arvioinnista yritysluototuksessa *Havansi Luotto-oikeus* ss. 17—19, 282 ja 286—292 viittauksineen.

³⁶ Varainjakonormistosta etenkin osakepääoman koskemattomuusperiaatteen oikeusteknisen toteutuksen kannalta ks. esim. (VOYL:n pohjalta) *Cederberg LM* 1939 ss. 289—303 ja *Drockila Mercurialia* ss. 10—23 ja 46—52 sekä (OYL:n kannalta) *KM* 1969 A 20 ss. 161—168, *HE* 1977: 27 ss. 88—93, *Koski* ss. 177—188, *Koski—Schultén II* ss. 179—215, *Kyläkallio 2* ss. 492—510 sekä *SOU* 1971: 15 ss. 309—324, *SABL-prop.* 1975: 103 ss. 474—496, *Rodhe* ss. 64—109, *Kedner—Roos II* ss. 234—280. Tässä yhteydessä huomionarvoisena uutuutena OYL:ssa on myös viitattava selvitystiläsäännökseen (pakkosaneeraussäännökseen) OYL 13:2, josta ks. *KM* 1969 A 20 ss. 170—171, *HE* 1977: 27 ss. 94—95, *Koski—Schultén II* ss. 229—233, *Kyläkallio 2* ss. 517—520 ja *Rissanen LML-koulutus* 31 ss. 93—99.

seisen yleisen velkojatahon kannalta vielä edullisempaa, 'koskemattomuusrajan' noustessa samalle tasolle kuin sidotun oman pääoman uusi kasvanut määrä.

III.2.2. Osakepääoman merkityksen kannalta keskeisin ao. säännösten ratio legis ei siten ole esteenä (P-etuiselle) ylimääräosakkeiden synnylle (pätemättömyyden tms. korjautumiselle). Kysymys ylimääräosakkeen tällaisen synnyn sallittavuudesta ynnä tähän liittyvä osuusvähentymä-riski ovat oikeusongelmina näin ollen ratkaistavissa osakkeenomistajatahon sisäistä koostumusta ja osuusjakautumia koskevana kahden tahon välisenä sellaisena konfliktina, jossa voidaan osakepääomanormien estämättä nojautua niin sanoakseni *yleis-esineoikeudellisiin* kollisioperiaatteisiin. Näillä tarkoitan niitä yleisiä, 'luonteeltaan' esineoikeudellisia periaatteita ja näihin nojautuvia ratkaisumalleja, joita (suoranaisesti soveltuvan lainkohdan puuttuessa) tavataan käyttää kollisoratkaisuja muodostettaessa, etenkin ekstinktiomahdollisuutta harkittaessa.

Kollision vastapuolina ovat tällöin siis toisaalta 'vanha' eli tähänastinenkin osakkeenomistajataho (eräänlaisena kollektiivisena etutahona³⁷) ja toisaalta ylimääräosakkeen saaja (nyt siis sivullissaaja). Jälkimmäinen pyrkii väitesuojan muodossa saamaan ekstinktioluonteisena sivullissuojana viime kädessä tietyn suhteellisen osuuden jokaisen tähänastisen osakkeen edustamasta yhtiöosuusarvosta. Yllä käyttämässäni esimerkkitilanteessa tämän ekstinktion matemaattinen ulottuvuus on yhtä kuin se osa, jolla jokainen vanha osake laskennallisena yhtiöosuutena vähentyy muuttuessaan 1/100-osasta kahden ylimääräosakkeen synnyn kautta 1/102-osaksi: kukin vanha osake menettää tällöin n. 1,97 % matemaattisesta arvostaan.³⁸

³⁷ Kollektiivinen intressiyhtäläisyyden muodostama etutaho, jollainen in casu saattaa koostua yhtä hyvin sadoista kuin yhdestä ainoastakin henkilöstä, ei ole esineoikeudellisen kollision osapuolena mikään harvinaisuus. Tärkein esimerkki on konkurssivelkojisto eli konkurssiin asetetun henkilön konkurssivelkojista koostuva intresentiitaho, joka useissa esineoikeuden kannalta periaatteellisesti merkittävissä ja myös käytännössä tärkeissä kollisioissa on toisena osapuolena. Yleensä konkurssivelkojat ovat ns. sekunduksen asemassa takautuvassa sivullissuhteessa, esim. kun primuksena on luovutuksensaaja tai pantinsaaja.

³⁸ Siten esim. se osinko, minkä vanha osake tuottaa, on vastaavasti vain n. 98 % siitä, mitä osinko olisi ilman ko. liikaosakkeita. Rodhe JFT 1979 luonnehtii näitä seuraamuksia ilmaisulla »en utspädning av aktiernas värde».

Huomionarvoista periaatteelliselta kannalta on tässä se, että väitetesuojan nimellä ylimääräosakkeen saajalle myönnettävä suoja itse yhtiötä vastaan on siis perimmältään yhtiön tähänastisia (muuta) osakkeenomistajia vastaan myönnettävää saantosuojan kaltaista kollisiosuojaa yhtiöosuusien murto-osan ekstinktiiviselle saannolle. Ekstinktio on sitä laajempi, mitä suurempi ylimääräosakkeiden luku on suhteessa tähänastiseen osakelukuun (ja mitä vähemmän reaalista vastiketta yhtiö onnistuu saamaan ylimääräosakkeista pääomapanoksena tai sen substituuttina).

Osuusvähentymäriskin käsittely voidaan nähdäkseni tässä rajata tähän päättyväksi, yllä esitettyyn perustuvana lopputoteamuksenaan, että sanotun riskin varaan ei voida rakentaa sellaista vasta-argumentaatiota, mikä kelpaisi eliminoidaan pantinsaajalle tms. sivulliselle edulliset ylempänä esittämäni näkökohdat.³⁹ Eli: osuusvähentymäriski kuuluu osakkeenomistajien eikä bona fide toimineen sivullissaajatahon kannettavaksi. Tämä tulos vastaakin yleistä oikeudellista (riskinjako)periaatetta varallisuusosoikeudessa, milloin omistajataho on joko omalla virheellisellä toiminnallaan taikka valtuutetun tai lakimääräisen edustajansa (kuten osakeyhtiön hallitus ja toimitusjohtaja) virheellisellä toiminnalla aikaansaanut tilanteen, missä varallisuusarvoisen edun menetys on kohtaava joko omistajatahoa tai bona fide toiminutta sivullistahoa.⁴⁰ Ja joutuuhan ko. sivul-

³⁹ Samansuuntaisesti mutta erinäisessä määrin varauksellisesti *Zitting* Arvopaperi s. 152 av. 37, todetessaan että ko. (osuusvähentymä)argumentin »merkitystä ei kuitenkaan saa yliarvioida sulkemalla väitetesuojamahdollisuus pois kaikissa niissä tapauksissa, joissa suojan antaminen johtaisi osakkeiden lukumäärän lisääntymiseen.» Vrt. *Raninen* Lausuntoja s. 174. Ruotsin oikeuskirjallisuudessa suhtautuu *Nial* ss. 96—97 ja 143—144 myönteisesti ylimääräosakkeiden synnyn mahdollisuuteen, ja hänen linjoillaan lienevät ainakin pääkohdin *Danielsson* ss. 59—60 ja *Rodhe* JFT 1979 s. 415, vrt. *Koersner* s. 46 ja *Hult* TFR 1931 s. 427. Tanskan OYL:n (24 §:n) kannalta suhtautuu väitetesuojamahdollisuuteen sangen varauksellisesti *Græsvænge—Larsen—Roelsen* ss. 67—68, toisin kuin VKL-pohjaisesti *Ussing—Dybdal* s. 161.

⁴⁰ Tämä yleinen oikeusperiaate ilmenee eräältä osaltaan esim. OikTL 2 luvun säännöksissä, etenkin 11.1 § ja siihen liittyen 10 § 1 ja 2 mom.; samoja periaateheijastumia on myös esim. OYL 8 luvussa. Tarkoittamani yleisperiaate on kuitenkin — tätä korostettakoon varmuuden vuoksi — laajempi ilmiö kuin 'vain' kysymys edustajan kelpoisuudesta ja toimivallasta suhteessa edustussuhteen ulkopuolelle olevaan tertiukseen (kuten sopimuskumppaniin, joka siis voi olla tertius po. yhteydessä). Niinpä eräitä muita puolia tarkoittamastani riskinjakoperiaatteesta heijastavat sellaiset säännökset kuin OikTL 32.1 § ja 35 §.

Mainitsemastani yleisestä periaatteesta on ajateltavissa mahdolliseksi tehdä

linenkin kantamaan osansa osuusvähentymästä, jos hänen ylimääräosakeensa ei mahdu sen osakepääoman puitteisiin, jonka pohjalta hän oli arvioinut yhden yhtiöosuuden arvon.

III.3. Osakepääomayhtälön merkityksestä

III.3.1. Toinen osakepääomaan liittyvä, ajateltavissa oleva vasta-argumentti P-etuiselle ratkaisulle pohjautuu *osakepääomayhtälöön* eli kertomalaskuun:

$$\text{osakepääoma} = \text{osakeluku} \times \text{osakenimellisarvo}$$

Osakeyhtiölainsäädännössähän edellytetään selviön omaisesti (OYL:ssa ei tosin eksplisiittisesti, toisin kuin oli VOYL:ssa),⁴¹ että osakepääoma jaettuna yksittäisen osakkeen nimellisarvolla antaa osakelukumäärän. Tällöin yhdenkin ylimääräosakkeen ilmaantuminen rikkoi sanottua normatiivista yhtälöä, ainakin niin kauan kunnes osakepääomaa ehkä

poikkeuksia (sivullistahon tappioksi), milloin erityiset asianhaarat painavasti puoltavat toisenlaista riskinjakoa. Tällaisia asianhaaroja voisivat olla esim. vaajaavaltaisen tehostettuun suojaamiseen johtaneet näkökohdat. Mutta osakkeenomistajathan eivät keskimääräisenä oikeudenhaltijatyyppinä ole 'holhun alaisia', olkoonkin että joku yksittäinen osakkeenomistaja saattaa olla holhouksen alainen ja että tietystä kuvaannollisessa merkityksessä saatetaan yleisemminkin väittää (tietynsuuruissa yhtiöissä), että osakkeenomistajat ovat teknokraattisen manageriportaan eli yhtiöjohdon talutusnuorassa kuin holhotit konsanaan.

⁴¹ VOYL 2 § 4-kohdan mukaan oli yhtiöjärjestyksessä mainittava »osakepääoman suuruus, sekä osakkeiden luku ja nimellinen arvo», mistä ks. esim. *Caselius—Heikonen—Huttunen* I ss. 30—31. Uudessa OYL:ssa (ks. 2:3) on osakkeiden luku jätetty pois; »kun kaikkien osakkeiden on oltava samanmääräisiä, ei ole katsottu välttämättömäksi ilmoittaa yhtiöjärjestyksessä osakkeiden lukumäärää» (HE 1977:27 s. 22), ks. myös *Koski—Schultén* I ss. 77—78, *Kyläkallio* 1 ss. 68—69, *Kedner—Roos* I ss. 18—19 ja 34, *Rodhe* ss. 36—37, *Skäre* ss. 17—18 ja 27. Jos yhtiössä on erilaisia osakkeita, käy osakelukumäärä kuitenkin yhtiöjärjestyksestä ilmi, OYL 3:1.1. — Merkittävin syy, miksi osakelukumäärää ei enää ilmoiteta yhtiöjärjestyksessä, on mielestäni OYL:n virallistama vähimmäispääoma—enimmäispääoma-järjestelmä (ks. jälj. av. 45), jota useimmat yhtiöt käyttänevät hyväkseen. (Ja varmuuden vuoksi huomautettakoon lopuksi siitakin, että osakepääomayhtälö on sinänsä tietysti eri asia kuin se, mitä yhtiöjärjestyksestä on luettavissa, etenkin kun on käytettävissä yhtiöjärjestystä joustavampana osakepääomatilanteen informaatiolähteenä kaupparekisteri.)

korotettaisiin vastaavasti tai ylimääräosake lunastettaisiin yhtiölle ja mitätöitäisiin.

Kuvattuun laskennolliseen seikkaan ei nähdäkseni voida tukea mitään erityisemmän huomion arvoista vasta-argumentaatiota (contra P), kuten ilmenee seuraavista näkökohdista.

III.3.2. Ensiksikin on muistettava, ettei itse osakeyhtiölaissakaan poikkeuksettomasti pidetä kiinni osakepääomayhtälöstä ja siitä, että todellinen tilanne yhtiössä aina olisi yhtälön mukainen. Niinpä VOYL 21.3 § (ja 21.4 §) implikoi monia tilanteita, joissa on jouduttu 'epäyhtälöön', osakkeen tai osakkeiden mitätöityessä ilman vastaavaa osakepääoman alentamista. Ja edelleenkin sallitaan — huolimatta uuden OYL:n aikaisempaa laajemmasta pyrkimyksestä yhtälön voimassa pysyttämiseen⁴² — OYL 7:2:n osoittamissa tapauksissa päätyminen pysyväisluonteeseenkin epäyhtälöön.⁴³

Osakepääomayhtälön voimassapysyminen kaikissa tilanteissa ei siten ole mikään käsitteellinen eikä legaalinenkaan ehdottomuus, vaan viime kädessä *järjestysluontoinen* asiointi, sinänsä kylläkin selvyiden intressissä sangen suotava asiointi. Osakepääomanormien ensisijaisen suoje-luobjektitahon eli yhtiön velkojen kannalta asiointi ei ole kuitenkaan merkitykseltään oleellinen, koska ylimääräosakkeiden ilmaantuminen ja siitä seuraava yhtälön 'rikkoutuminen' eivät vaikuta heidän intressejään vaarantavasti. Eihän osakepääoman määrä muutu, ei ainakaan missään tapauksessa osakepääomaa *alentavaan* eli heille periaatteessa vaaralliseen suuntaan.

Näi on tässä kysymyksessä esittänyt pitkän sitaatin ansaitsevilla valaisevuudella seuraavat huomiot, valaisevat myös Suomen oikeuden kannalta (etenkin VOYL:n mutta pääkohdin myös OYL:n kan-

⁴² Uusi OYL eroaa (yleisesti ottaen) tässä suhteessa VOYL:sta etenkin siinä, että monessa kohden säädetään osakepääoman alentamisvelvollisuudesta (tarvittaessa viranomaistoimintoisesti ja -aloitteisestikin). Aikaisempaa suurempi 'tarkkuus' tässä suhteessa onkin OYL:n järjestelmässä juridis-teknisesti joustavammin toteutettavissa, kun OYL:ssa omaksuttu enimmäis- ja vähimmäispääoman systeemi monesti mahdollistaa alentamisen (ja korottamisen) yhtiöjärjestyä muuttamatta.

⁴³ Lähemmin OYL 7:2:sta, joka vasta valiokuntakäsittelyssä vireille tullessa näyttää lakiteknisesti eräin osin konsekvensseiltaan keskeneräiseksi jääneeltä, ks. LaVM 1978: 4 ss. 4—5, Koski—Schultén I ss. 265—268, Aro DL 1979 ss. 294—295, Kyläkallio 1 ss. 136 ja 241—243, Sarin LML-koulutus 31 ss. 138—139.

nalta): »Att aktiekapitalet brukar vara = summan av aktiernas nominalbelopp är *endast den normala följden* av det sätt, varpå dessa lagregler (reglerna om aktiekapitalet) äro anordnade, *icke själva syftet med reglerna* och icke ens någon nödvändig förutsättning för deras effektivitet. Om blott det mot aktiekapitalet svarande reella kapitalet tillföres bolaget är det ur synpunkten av aktiekapitalets garantifunktion fullkomligt irrelevant, om aktiekapitalet icke skulle överensstämma med summan av aktiernas nominalbelopp.»⁴⁴

Näihin seikkoihin nähden toisarvoiseksi painoltaan punnitsen sen eitämmättömän epäkohdan, mikä ylimääräosakkeiden aiheuttamaan epäyhtälöön liittyy *yleisen tertiustahon informaatiointressin* kannalta: epäyhtälötilanne voi näkymättömyydessään johtaa harhaan sellaista yhtiön osakkeiden osto- tai vakuusarvoa selvittelvää tertiusta, joka ko. 'vaaranlähteen' syntyyn syyttömänä ulkopuolisena luottaa virallisen rekisteri-informaation (ja/tai yhtiöjärjestystekstin) osoittamaan osakelukumäärään.⁴⁵ Käytännössä ei tällainen osakkeen 'yliarvostamisen' riski ole erityisemmin huomionarvoinen, sillä osakkeiden ostoa (tai merkitsemistä) taikka pantiksi ottoa harkittaessa rakennetaan arvoharkinnat yleensä olennaisesti muulle pohjalle kuin jakolaskulle osakkeen (esim. ns. *matemaattisen*) arvon⁴⁶ määrittelemiseksi.⁴⁷

⁴⁴ Nial ss. 97—98 (kursiivit lisätty); ks. myös mts. 143 av. 509. Ks. myös *Sindballe* III ss. 130—131, jossa ollaan samalla, ylimääräosakkeet hyväksyvällä kannalla.

⁴⁵ Yhtiöjärjestyksinformaatiohan ei sinänsä ole ollut eikä liioin OYL:nkaan puitteissa ole tällä kohden luotettava, koska osakepääomaa voidaan yhtiöjärjestyksestä muuttamatta korottaa (VOYL:n järjestelmässä enintään kolminkertaiseksi ja) OYL 2:3:n mukaisessa vähimmäispääoma—enimmäispääoma -systeemissä nelinkertaiseksikin. Ja vastaavasti 2:3:ssa sallitaan yhtiöjärjestyksestä ilmentymätön osakepääoman alentaminen (vähimmäispääoman mukaiseen alarajaan saakka).

⁴⁶ Kuten tunnettua on kysymys osakkeen (muun kuin nimellis-) arvon, varsinkin ns. todellisen arvon määrittelemisestä luonteeltaan ns. ikuisuuskyseminen, useine erilaisine laskentatapoineen ja useine erilaisine lähtökohtatilanteineen, joissa laskentaan ryhtymisen aihe ja tavoitteet voivat tuntuvastikin poiketa toisistaan. Lähemmin ks. esim. *Caselius* DL 1949 ss. 291—292, *sama* LM 1950 ss. 319—326, *Olsson* ss. 238—241, *Taxell Rättsskydd* ss. 216—219, *Havansi* Lunastuslauseke ss. 36—37, *Muukkonen* DL 1977 ss. 104—113, *Koski* s. 299, *Koski—Schultén* I ss. 141—142, *Tikka* DL 1981 ss. 32—47, *Sandström* ss. 156—162. Siteerattakoon OYL 16:5.2:n väljän 'in casu -normin' esitöitä (ks. KM 1969 A 20 s. 197, HE 1977:27 s. 116): »osakkeiden arvostusperusteet eivät näytä olevan muotoiltavissa sellai-

III.3.3. Juuri mainittu, sinänsäkin jo toisarvoiseksi katsottava epäkoh- ta (= yleisen tertiustahon 'laskuvirheriski') menettää lisäksi painoan argumenttina contra P muutoinkin, jos hyväksytään seuraavassa puolta- mani kanta yhtiön velvollisuudesta ryhtyä toimiin epäyhtälötilanteen poistamiseksi. Katson ts., että yhtiö ylimääräosakkeiden synnyn tultua todetuksi on velvollinen ensi tilassa toimimaan niin, että osakepääoma- yhtälö jälleen palautuu yhtiössä voimaan ja että yhtiön osakepääomaluku- ja koskevat kaupparekisteritiedot tulevat muuttunutta tilannetta vas- taaviksi.

Tällainen *yhtiön toimimisvelvollisuus osakepääomatilanteen oikeista- miseksi* on puollettavissa yleisillä luotettavuus- ja järjestysnäkökohdilla ⁴⁸ sekä, hiukan konkreettisemmin OYL:n normeihin kytkeytyen, toteamalla että uusi OYL lähes kautta linjan (poikkeuksena edellä mainittu 7: 2) edel- lyttää osakepääoman muuttamisia kulloistakin todellista tilannetta (= to- dellinen osakelukumäärä kerrottuna osakkeen nimellisarvolla) vastaa- vaksi. Asian luonnosta johtuen tämä pyrkimys ilmenee OYL:n kirjoite- tuissa normeissa nimenomaan vähentymistapauksissa, siis osakeluvun vä- hentymisen tapauksissa (osakepääoman alentamisseuraamuksineen tai -syynä), mutta periaatteessahan on samaan oikean informaation antavaan

siksi yleisiksi säännöiksi, jotka olisivat suhteellisen suppeat mutta silti niin yksi- tyiskohtaiset, että kussakin yksittäistapauksessa esiintyvät seikat tulisivat ote- tuiksi huomioon»; ks. myös OYL 13: 3.2. — Oikeuskäytännöstä mainittakoon eten- kin NJA 1957 s. 1, vaikeuksia valaisevana (lähes 40-sivuisena) esimerkkinä.

⁴⁷ Niinpä huoneisto-osakkeiden kohdalla ao. huoneiston arvo ostaja- tai pan- tiksiottajaehdokkaan silmissä määräytyy olennaisesti muilla perusteilla kuin po- jakolaskulla (jolla tosin on oma relevanssinsa huoneistokohtaisen eventuaalisen ns. velkaosuuden laskennassa, kuitenkin siihen em. 'kandidaatille' edulliseen suun- taan, että mahdolliset ylimääräosakkeet pääsääntöisesti pienentäisivät velka- osuutta hänen havittelemansa huoneiston kohdalla). Mitä sitten tulee huoneisto- osakkeiden eräänlaiseen vastapooliin eli yleistyyppisiin osakkeisiin (ks. käsitteistä *Havansi* I ss. 59—60), niin näiden yhtiöiden monenkirjavassa faktisessa tyypis- tössä ei osakkeiden panttikelpoisuus liioin määräydy po. jakolaskuperusteella vaan kokonaan tai ainakin olennaiselta osin muilla kriteereillä, joista ks. lähem- min *Havansi* I ss. 64—69 ja jotka myös osakeostoa suunniteltaessa ovat verrat- tomasti tärkeämpiä kuin po. jakolaskun eksaktisti oikeiden lukusuureiden selville saanti. Osakeostossa tilanne on toinen vain pyrittäessä täpärään määräenem- mistön tai -vähemmistön hankintaan (ks. ed. av. 30 in fine).

⁴⁸ Tarkoitin sellaisia yleisiä, kaikessa julkiseksi informaatiolähteeksi tarkoi- tetussa kirjaamisessa/rekisteröimisessä tärkeitä tavoitteita kuin tietojen täsmälli- syys, luotettavuus ja ajan tasolla oleminen.

yhtälöön pyrittävä osakeluvun lisääntymisenkin tapauksissa, vaikka näitä poikkeuksellisuutensa vuoksi ei olekaan lakitekstissä huomattu mainita.

Sanotut toimenpiteet, joihin yhtiössä ensi tilassa on ryhdyttävä 'yhtiön palauttamiseksi voimaan' ylimääräosakkeiden pätevyyden käytyä ilmi, ovat joko osakepääoman vastaavaa korottamista tai osakkeen nimellisarvon vastaavaa vähentämistä; kolmantena keinona voinee tulla kyseeseen ylimääräosakkeiden lunastaminen yhtiölle ja näin lunastettujen osakkeiden mitätöiminen.⁴⁹ Näistä vaihtoehtoista lienee osakkeen nimellisarvon vähentäminen useimmiten vähiten suositeltava. Nimellisarvoksihan voisi pyöreän markkamäärän sijasta tulla pennejäkin (tai jopa pennin murto-osia) sisältävä rahalukema,⁵⁰ ja toisekseen uuden oikean nimellisarvon saaminen näkyviin yhtiön kaikkiin osakekirjoihin on käytännössä hankalaa (huolimatta OYL 3:14:n yhtiölle antamasta uudesta 'sanktioaseesta').

Osakepääoman korottaminen ylimääräosakkeiden yhteenlasketun nimellisarvon määrällä sensijaan lienee usein suhteellisen yksinkertaista. Näin on silloin, jos ylimääräosakkeita vastaavat pääomamaksut (tai vahingonkorvaussummat) on maksettu yhtiölle, niin myös jos yhtiöllä ennestään on vapaita omia pääomia (rahastoina tai jakamattomana taseessa näytettynä voittona), joista ylimääräosakkeiden nimellisarvosummaa vastaava siirto osakepääomaan voidaan kirjata (erikoislaatuksena rahastointina⁵¹). Jos näitä vapaita omia pääomia on,⁵² tulee kyseeseen myös em.

⁴⁹ Vrt. Rodhe JFT 1979 s. 415, jossa ei mainita yo. keskimmäistä vaihtoehtoa (osakkeen nimellisarvon alentaminen); Rodhen osalta ks. myös jäljempänä av. 51. — Ks. lisäksi Nial s. 98 av. 349, jossa todetaan, että omien osakkeiden hankintakielto ei saa olla esteenä yhtiön halutessa »neutralisera verkan av det skedda godtrosförvärvet».

⁵⁰ Niinpä — jos palataan yllä s. 21 (av. 35:n edellä) olevaan esimerkkitilanteeseen — jouduttaisiin jakamaan 1.000 rahayksikön suuruinen osakepääoma tähänastisen 100 osakkeen sijasta 102 osakkeeseen eli osakkeiden uudeksi nimellisarvoksi tulisi (entisen 10:n sijasta) 9,80392, viiteen desimaaliin tyytyäkseni. (Voisiko osakkeen nimellisarvo olla OYL 1:1.3:n puitteissa päättymätön desimaaliluku, on ongelma, jota tässä ei tarvinne pohtia.)

⁵¹ Rodhe JFT 1979 s. 415: »som om en fondemission skett». Tällä lausumallaan Rodhe näyttää tarkoittavan sitäkin, että osakepääoma on joka tapauksessa kirjattava uuteen korkeampaan lukuun, vaikka taseessa ei olisikaan sen mahdollistavia passiivaerä. Tapahtuisi siis eräänlainen osakepääoman pakkokorotus sui generis, »och slutligen måste registreringsmyndigheten taga skeden i vackra hand och registrera 'kapitalökningen'». Nähdäkseni tällainen 'pakkokorotus' hipoo OYL-laillisuuden rajoja.

lunastaminen yhtiölle ja näin lunastettujen osakkeiden mitätöiminen. Tämä edellyttäneekin kuitenkin lisäksi, että yhtiöjärjestyksessä on OYL 7:2:n mukainen lunastuslauseke,⁵³ paitsi jos väitessuojaa saa vasta P (eikä jo hänen 'saantomiehensä eli panttaaja-omistaja'); P:n lienee tyytyminen palauttamaan pantti saadessaan panttisaatavansa suuruisen 'lunastuksen' yhtiöltä, jos yhtiö haluaa valita tällaisen tien ja jos sillä on siihen varoja osakepääoman koskemattomuuden periaatteen puitteissa.

OYL 2:3.1:n mukainen vähimmäis-enimmäispääoman järjestelmä helpottaa em. korotusoperaatioiden toteutusta. Taseteknisiin kirjauksen yksityiskohtiin ei ole tässä tarpeen puuttua, ei liioin lähemmin siihen, kuinka eräät OYL 4 luvun säännöksistä (kuten 4:2.1 koskien vanhojen osakkeenomistajien etuoikeutta) on voitava sivuuttaa. Sivuttaminenhan on pakko, koska ylimääräosakkeet ovat tässä vaiheessa jo fait accompli, samoin niiden omistuksen kuuluminen tietyille taholle ilman että yhtiökokouksella enää olisi näissä suhteissa 4 luvun mukaista päätösvaltaa.⁵⁴

Asettamalla yhtiölle tällainen luonnolliseksi katsottava toimimisvelvollisuus⁵⁵ voidaan nähdäkseni riittävässä määrin suojata sanotun yleisen

⁵² Ellei näitä eria taseessa ole (riittävästi), voi korotuksen kirjaaminen kuitenkin järjestyä rahastoannin analogian tuella OYL 4:13.1:n mainitsemista 'lähteistä': arvonkorotusrahoisto (ks. myös 11:4.1) tai käyttöomaisuuden arvonkorotus taikka vararahasto. Näistä rahastoantilähteistä ks. esim. *Koski—Schultén* I ss. 220—221 ja II ss. 117—121, *Kyläkallio* I ss. 188 ja 212—218, *Kedner—Roos* I ss. 116—117 ja II ss. 104—105, *Skåre* ss. 81—82 ja 234—235; ks. myös mitä on VOYL:n kannalta esittänyt *Drockila* ss. 243—278.

⁵³ Voitaneen kylläkin keskustella, onko näin erikoislaatuisesti syntyneessä tilanteessa syytä pitää kiinni po. vaatimuksesta (lunastuslauseke yhtiöjärjestyksessä), etenkin kun kohtuullinen lunastushinta siihen kohdistuvine pantinhaltija P:n parassijaisine etuoikeuksineen merkinnee P-tahon intresseille tyydyttävää oikeussuojaa. Tosin tyydyttävän lunastushinnan määrittämisessä voisi nyt esiintyä vaikeuksia, lain ja yhtiöjärjestyksen vaietessa, mutta tämä ei ole sinänsä yhteydessä sen seikan kanssa, onko vai eikö yhtiöjärjestyksessä 7:2:n mukaista lauseketta. Vaikka nimittäin kyseinen lauseke olisi, siinä ilmeisesti ei 7:2:n mukaan tarvitse olla määräyksiä lunastushinnan määräytymisestä, arg. 6:4.1 e contrario (ks. *Koski—Schultén* I s. 268), eikä käytettävissä liioin ole 16:5:n mukainen väli miesten toimittama lunastushinnan ratkaiseminen (ks. *Koski—Schultén* II s. 416).

⁵⁴ Ei siis jouduta pohtimaan sentyyppisiä korotusetuoikeuden syrjäyttämisen ongelmia kuin mitä ovat käsitelleet esim. *Drockila* DL 1966 ss. 500—517 ja *Rissanen* LM 1975 ss. 872—891.

⁵⁵ Tämä toimimisvelvollisuus in concreto on yhtiön hallituksella, jonka tulee

tertiustahon informaatiointressiä siinäkin tapauksessa, että tälle intressille halutaan de lege lata antaa eo. kollision ratkaisua punnittaessa suurempi paino kuin mitä itse olen yllä esitetyn pohjalta taipuvainen antamaan.

Vrt. Olsson ss. 55—57, jossa tälle yleisen tertiustahon informaatiointressille ja sen mukaiselle luottamuksen suojalle in abstracto on annettu (VOYL:n kannalta) enemmän painoa kuin P:n kaltaisen yksittäisen tertius-saajan suojaamiselle. Itse korostan siis enemmän viimeksi mainitun eli yksilöidyn tertius-saajan osakeintressiä, joka on jo konkreettisessa kollision muodostamassa vaarassa ja jossa siten on kyse luottamuksen suojasta in concreto. Hänen luottamuksensa kohdistuu itse osakekirjaan eli keskeiseen osakeoikeudelliseen dokumenttiin, OYL:ssakin korostettuine arvopaperiominaisuuksiineen. Jos hänen luottamustaan toimivaltaisen yhtiöorganin emittoimaan ja sinänsä täysin oikein laadittuun osakekirjaan ei suojata vaan väitesuoja evätään, niin hänen kohdaltaan seuraamuksena on totaalinen (100 %) kyseisen osakeoikeuden tai osakekohtaisen oikeuden saamatta jääminen. Sitä vastoin yleisen tertiustahon po. luottamus kohdistuu ensi sijassa kaupparekisteri-informaatioon osakepääomayhtälön suureista, ja tappio (hankittaessa myöhemmin niitä osakekirjoja, jotka kiistattomasti koskevat päteviä vanhoja osakkeita) rajoittuu keskimäärin sangen vähäiseen murto-osaan osakkeen luullusta yhtiöosuudesta ja arvosta. Niinpä yllä usein käyttämässäni esimerkissä rajoittuu yleiseen tertiustahoon kuuluvien myöhempien osakeostajien tappio siihen n. 2 %:n suuruiseen 'vajaukseen', jota 1/102 -osa merkitsee verrattuna 1/100 -osaan.⁵⁶

IV. TÄYDENTÄVIÄ NÄKÖKOHTIA

IV.1. Vertailua eräisiin muihin vähentymäaiheutuksiin

IV.1.1. Paitsi juuri alajaksoissa II ja III esitettyjä näkökohtia voidaan väitesuojan myöntämisen eli (tässä:) P-etuisen ratkaisun tueksi mainita

tehdä tarvittava aloite todettuaan ylimääräosakkeiden synnyn (esim. asiaa koskeeneen riidan tultua lainvoimaisesti ratkaistuksi).

⁵⁶ Tällainen kvantitatiivinen tappioiden suhteellisen suuruuden vertailu on paikallaan osoittaessaan puoltamani kannan sisältävän eräänlaista *vahinkovaikutuksen pulverisointia*: jaetaan useille hajautetusti kullekin pieni vahinko, esim. noin 2 %:n luokkaa oleva menetys, eikä jätetä koko vahinkoa yhden tai harvan tahon kokonaan kannettavaksi 100 %:n osakeoikeusmenetyksenä.

eräitä muitakin tähän osakeoikeuden pätemättömyyden väistymisen suuntaan puhuvia seikkoja. Tässä tarkoituksessa tulen ensin (IV.1) sivuamaan rinnastus- ja vertailumielessä paria sellaista tilannetta, missä (yhteis)omistajatahon piirissä avautunut 'oikeudellinen vaaranlähde' aiheuttaa omistajataholle varallisuusmenetyksen (vähentymäaiheutus). Sitten tarkastelen erästä kiintoisaa KKO:n ratkaisua (IV.2).

IV.1.2. Bona fide toimineen sivullistahon kuten P:n hyväksi on syytä huomata seuraava piirre yllä käsitellyssä vastapuolen eli tähänastisten osakkeenomistajien osuusvähentymäriskissä: Tämä riski on ilmeisen vähäinen verrattuna erinäisiin toisiin vähentymäriskeihin, jotka heidän epäilemättä tulee kantaa ja jotka aiheutuvat samasta yhtiöorganista eli (heidän valitsemastaan ja valvomastaan) hallituksesta kuin em. virheemittointikin. Ylimääräosakkeiden aiheuttama suhteellisen rajoitettu osuusvähentymä⁵⁷ ei näet ulotu kvantitatiivisesti lähellekään sitä kvalitatiivisesti sangen samantyyppistä (so. *väitesuojaperusteista arvopaperioikeudellista*) vähentymäriskiä, joka osakkeenomistajille hallituksen toimista koituu VKL 15 §:n taikka OikTL 34 §:n tai 35.1 §:n kautta, jos hallitus päästääkin liikkeelle (osakekirjojen sijasta) juoksevia velkakirjoja vastikkeettomasti.⁵⁸

Sanotuissa VKL:n/OikTL:n tarkoittamissa tilanteissa nämä 'ylimäärävelkakirjat' jouduttuaan bona fide toimineen käteen rasittavat yhtiön varallisuusasemaa täyteen määräänsä ja ehkä piankin konkreettisesti toteutuvalla (eksekutiivisella) velkojanoikeudella, jollainen eliminoisi osak-

⁵⁷ Tietysti ylimääräosakkeidenkin aiheuttama osuusvähentymä voi teoriassa olla erittäin suuri, esim. jos käyttämässäni esimerkkitalanteessa vanhat 100 osaketta saavat lisäksi (kahden ylimääräosakkeen sijasta) 900 ylimääräosaketta, jolloin osuusvähentymän mukainen varallisuusmenetys on mekaanisesti laskien 90 %. Lienee kuitenkin erittäin epätodennäköistä, että mikään suuremman luokan virhe-emissio voisi käytännössä päästä huomaamatta etenemään kovin pitkälle, ilman että se tulisi ilmi ja keskeytettäisiin. Ja tertiustahon vilpittömän mielikin olisi tällöin ilmeisesti asetettavissa kyseenalaiseksi helpommin kuin 'rajallisessa' ylimäärätilanteessa.

⁵⁸ Luetelluista säännöksistä, joiden sisältöä tässä ei ole tarpeen selostaa, näyttää yksi eli OikTL 34 § soveltuvan osakekirjoihin sellaisenaan, ja toisenkin (OikTL 35.1 §) kohdalla on tietynasteista sovellettavuutta puollettu, ks. esim. Olsson ss. 57—58 (lähemmin ks. Zitting Arvopaperi ss. 154—155 ja siellä av. 47 main. kirjallisuus). — Yleisesti ks. mainittujen kolmen lainkohdan suhteen esim. Hakulinen ss. 126—134, Zitting Arvopaperi ss. 65—66, 96—97, 108—111 ja 154—156, Kivimäki—Ylöstalo ss. 414—415, Aurejärvi ss. 93—94, Kõersner ss. 105—107, Nial ss. 96—99, Walin ss. 133—135.

keenomistajien osingonsaantimahdollisuudet moninkertaisesti verrattuna siihen osingon vähäiseen supistumiseen, mitä joidenkin ylimääräosakkeiden synty merkitsee. Voivatpa tuollaiset 'virhe-emittoidut' velkakirjat periaatteessa 'viedä' yhtiön koko siihenastisen nettovarallisuuden ja tehdä yhtiöstä konkurssikypsän, ja siltikin lainsäätäjä on em. säännöksiin katsonut aiheelliseksi asettaa bona fide toimineen tertiuksen suojan osakkeenomistajien intressien edelle. Varallisuusvähentymäriskin sama jako osakkeenomistajatahon kannettavaksi näyttää siksi oikeasuhtaisemmalta (kuin riskin siirtäminen em. tertiustaholle) silloinkin, kun osakkeenomistajien valitseman ja valvoman edustusorganin virhe-emittoinnin kohteena on juoksevan velkakirjan sijasta sen 'lähisukulainen' osakekirja.

IV.1.3. Toisena vertailullisesti mielenkiintoisena varallisuusvähentymän aiheutustilanteena voisi tässä yhteydessä ottaa esiin seuraavankaltaisen, esimerkin pohjalta käsiteltävän omaisuusyhteyden.

A, B, C ja D omistavat YhtOmL:n mukaisessa yhteisomistussuhteessa tietyn esineen (esim. kiinteistön tai erään kiinteistöosakeyhtiön jokaisen osakkeen⁵⁹ tai erään asunto-osakeyhtiön tiettyyn huoneistoon oikeuttavat osakkeet). Osuusjakautuma heidän välillään on seuraava, ilmastuna 100-osissa:⁶⁰

- A 40/100
- B 30/100
- C 20/100
- D 10/100

He päättävät hankkia lisää varoja ottamalla mukaan jonkun, joka on halukas ostamaan viidennes-osuuden eli 20/100. Keskenään he sopivat, että kukin heistä myy viidenneksen osuudestaan eli A on myyvä 8/100 eli säilyttävä 32/100, B vastaavasti säilyttävä 24/100, C taas 16/100 ja D 8/100.⁶¹ Myyntiä varten he antavat yh-

⁵⁹ Tarkasteltavaa esimerkkitalannetta on valaisevaa pitää silmällä koko ajan vertaillen myös siltä pohjalta, että A, B, C ja D eivät omistaisikaan kyseistä (olet-takaamme:) kiinteistöä YhtOmL:n puitteissa vaan olisivat muodostaneet siitä kiinteistöosakeyhtiön, jossa kukin omistaisi erikseen sen 100 osakkeesta 40, 30, 20 ja (D:) 10 kpl.

⁶⁰ Murto-osaista yhteisomistusta ilmaisevat murtoluvut tavataan yleensä supistaa niin että nimittäjäksi saadaan mahdollisimman pieni luku. Tällä kohtaa on kuitenkin esitysteknisesti edullista operoida sadasosilla, jotka antavat helposti laskettavan kuvan eri intressitahojen prosentuaalisten osuuksien kehityksestä eri ratkaisuvaihtoehdoissa.

⁶¹ Kiinteistöosakeyhtiössä (ks. av. 59) he voisivat osakemyynnin sijasta vaihtoehtona valita osakepääoman maksullisen korottamisen vastaavasti eli 125 osakkeeseen, antamalla ostajalle eli merkitsijälle 25 uutta osaketta.

teisomistusobjektin hoitoa varten käyttämälleen asiamiehelle myyntivaltakirjan, johon myytävän osuuden määräksi tulee erehdyksen johdosta kirjoitetuksi 30/100 (eikä tarkoitetut 20/100).⁶² Valtakirjassa on kauppahinnan määrä lyöty lukkoon, perustuen (valtakirjasta ilmenemättömästi) hinnoitteluun, jossa on lähdetty 20/100-osan määräisestä kauppakohteesta. Eräs E, joka toimii bona fide, solmii kaupan po asiamiehen kanssa.

Syntyneessä tilanteessa, jossa siis sadasosia on tavallaan 110, on ajateltavissa kolme ratkaisumallia (olettaen että E ei suostu purkamaan kauppaa): a) suojataan yhteisomistajia osuusvähentymältä ja siis katsotaan E:n vilpittömästä mielestään huolimatta saavan väistyä eli saavan vain 20/100; b) suojataan E:tä, joka siis saa kauppakirjan mukaiset 30/100, jolloin tähänastiset yhteisomistajat kärsivät (suhteessa 4:3:2:1) osuusvähentymän, ts. heille jää yhteensä 70/100 jakautumanaan 28/100, 21/100, 14/100 ja 7/100; c) katsotaan syntyneen 10 ylimääräosuutta eli osuuksia on nytten 110, joista E omistaa 30 ja tähänastiset yhteisomistajat yhtä monta kuin heillä olikin tarkoitus omistaa (tosin 100-osina eikä 110-osina) kaupan jälkeen eli 32, 24, 16 ja 8.

Näistä kolmesta ratkaisuvaihtoehdosta⁶³ selvästi epäoikeudenmukaisiin olisi a-vaihtoehto, jossa 'vaaranlähteen avannut' taho selviäsi täysin 'kuiville', kun taas bona fide toiminut ulkopuolinen kärsisi koko tappion. Lainsäätäjä onkin valinnut tätä ulkopuolista syytöntä tahoja eniten suosivan vaihtoehdon eli b-ratkaisun (OikTL 32.1 §), jossa yhteisomistajat (A—D) saavat kärsiä osuusvähentymän. Vaihtoehto c sisältäisi erään-

⁶² Jos ko. objekti on kiinteistö, niin selvyyden vuoksi oletettakoon myyntivaltakirjan (MK 10:1) sisältävän yksilöinnin siitä, että kukin heistä (A—D) myy osuuksiaan suhteessa 4:3:2:1.

⁶³ Neljäs vaihtoehto eli myyjien eventuaalinen menestyksellinen kaupanpurkukanne hintaepäsuhtaan ja (esim.) OikTL 33 §:ään ja/tai 31 §:ään vedoten voidaan tässä katsoa poissuljetuksi, olettamalla että ostajan bona fides sisältää myöskin sen, että hänen maksamansa hinta ei ole 30/100-osastakaan 'liian' vähäinen (ja että hän siis esim. ei olisi maksanut tuollaista hintaa pelkästä 20/100-osasta).

Sanotunlaisista kaupanpurkukanteista tai muita sopimuksia koskevista (OikTL 33 §:ään ja/tai 31 §:ään perustuvista) kanteista oikeuskäytännössä ks. etenkin KKO 1948 II 224 (yhtiöosuutensa toisille osakkeenomistajille myyneen nostama purkukanne) sekä myös 1937 II 545, 1940 II 142, 1960 II 2 ja II 47, 1968 II 33 ja 1975 II 92.

laisen kompromissin, jossa E ei täysin saa 30 %:n suuruista eli haluamaan-
sa osuutta, saaden kuitenkin (30/110 eli likimäärin) 27,3 %:n suuruisen
osuuden eli n. 90 % siitä mitä on tavoitellut. Vastaavasti tässä vaihto-
ehdossa jäisi A—D:n osuusvähentymä jonkin verran pienemmäksi kuin
b-vaihtoehdossa. Ellei syyttömälle taholle eli bona fide toimineelle ulko-
puoliselle katsota voitavan antaa täystehoista eli b-vaihtoehtoon mukaista
oikeussuojaa, niin c-vaihtoehtoon mukainen kompromissi on nähdäkseni
takaraja eli se vähin, mitä hänelle on konfliktiratkaisussa annettava, olipa
riitakohteena (kuten esimerkissä) murto-osaisin osuuksin jakautuvasti
omistettu yksittäinen esine taikka (kuten tämän luvun varsinaisessa tar-
kastelukohteessa) osakeyhtiömuotoisin osuuksin jakautuva varallisuus-
arvoinen kokonaisuus.⁶⁴

IV.2. Huomioita KKO 1930 II 382:n pohjalta

IV.2.1. Käsiteltävän (väitesuojallisen) problematiikan kannalta sangen
huomionarvoinen on oikeustapaus KKO 1930 II 382, joka lienee ainoa
alueelta julkaistu prejudikaatti. Sitä onkin käsitelty oikeuskirjallisuus-
dessa melkoisesti,⁶⁵ eikä sen relevanssi ole nähdäkseni juurikaan muuttu-
nut VOYL—OYL-muutoksen yhteydessä.

⁶⁴ Jos projisoidaan ostajalle tms. (= E) edulliset ratkaisuvaihtoehdot b ja c
tämän luvun varsinaisena tarkastelukohteena olevaan ylimääräosakkeita koske-
vaan konfliktiin, voidaan todeta seuraava: 1) Vain c-kohdan mukaista 'kompro-
missattua' voittoa merkitsee yllä tässä luvussa puoltamani P-etuinen kanta siinä
tapauksessa, että ylimääräosakkeet ovat todella täysin ylimääräisiä eli pohjautu-
vat hallituksen omavaltaiseen emittointiin (ilman virheellistäkään osakepääoman
korottamispäätöstä taustanaan); tällöinhän sivullissaja selvitessään konfliktissa
voittajana ei saa aivan niin suurta yhtiöosuutta kuin hän on perustellusti saattanut
luulla, koska yhtiöosuuksien kokonaismäärään kasvaa ylimääräosakkeiden luku-
määrällä, verrattuna siihen osakelukumäärään, joka ilmeni kaupparekisteristä
sivullissajan suorittaessa valmistelevia laskelmia. 2) Sensijaan b-kohdan mukais-
ta 'ohentamatonta' voittoa merkitsee puoltamani kanta siinä tapauksessa, että
ko. osakkeiden osalta on ollut (virheellinen, mutta siis korjautunut) osakepää-
oman korottamispäätös, sillä nythän sivullissaja saa juuri niin suuren yhtiö-
osuuden kuin mitä hän korottamispäätöksen pätevyyteen luottaen on laskelmoi-
nutkin.

⁶⁵ Ks. Olsson ss. 59—60, Zitting Arvopaperi s. 156 av. 49, Taxell Rättsskydd
s. 225, Kyläkallo Pätemättömyys s. 130, Godenhielm Lausunto 1977 s. 57.

KKO 1930 II 82 Osakeyhtiön yhtiökokouksen tekemä päätös osakepääoman korottamisesta oli materiaalisesti virheellinen osakkeenomistaja X:n oikeutta loukkaavana. Hän nosti moitekanteen (vasta lähes vuoden kuluttua korottamispäätöksen rekisteröimisestä, mikä oli mahdollista VOYL 30.5 §:n silloisen asun mukaan, ennen lainmuutosta 15.11.1935/350, jolla lainkohta sai viimeiseksi jääneen asunsa).⁶⁶ KKO: Yhtiökokous oli korottamispäätöksessään tosin mennyt toimivaltaansa ulommaksi, »mutta koska tuo päätös oli jo pantu täytäntöön ja asianomaisille *ulosannetut osakkeet oli voitu siirtää kolmannelle henkilölle*», niin ei »päätöstä enempää kuin sen perusteella toimeenpantua uusien osakkeiden antoakaan enää voitu kumota». (X oikeutettiin VOYL 30.5 §:n mukaiseen lunastukseen osakkeistaan.)⁶⁷

Tässä prejudikaatissa on siis suojattu sangen hyvin sellaista luovutussensaaja-tertiustahoa, johon osakekirjan pantinsaaja P täysin rinnastuu. Prejudikaatti on tälle tertiussaaajalle erittäin edullinen, kun siinä ei edes näytä edellytetyn vilpittöntä mieltä tertiukselta: tertiustahon suojaa ei ole rakennettu väitesuojalle in concreto,⁶⁸ vaan ajatukselle että on olemassa

⁶⁶ Nykyinen moitekanneaikahan on huomattavasti lyhyempi pääsääntöisesti (OYL 9:17.2:n 1 lause) eli 3 kuukautta päätöksen tekemisestä. Tilannetta on kuitenkin oikeusvarmuuden kannalta komplisoimassa kohtuusharkintoihin perustuvana vaikeasti ennalta arvioitavissa oleva mahdollisuus vuoden pituiseen kanne-aikaan (päätöksen tekemisestä luettuna), ks. 9:17.2:n 2 lause ja sen johdosta KM 1969 A 20 ss. 128—129, jossa ehdotettiin peräti kahden vuoden pituista po. erityistä kanneaikaa, OikM 1974:9 s. 163 (samoin 2 vuotta), HE 1977:27 ss. 69—70 (1 vuosi), Koski—Schultén I ss. 431—432, Kyläkallio 2 ss. 437—438, Erkki Havansi Menetetyn määrääjän palauttamisesta, DL 1981 s. 79, Skåre ss. 188—189 (koskien Norjan OYL:n 9:17:ta, jossa erityismääräaika on 2 vuotta, samoin kuin Tanskan OYL:n 81 §:ssä). Ruotsin lakiinkin ehdotettiin vastaavaa erityiskanneaikaa, (ks. SOU 1971:15 ss. 248—249: 2 vuotta), mutta tästä luovuttiin (ks. SABL-prop. 1975:103 ss. 414—416).

⁶⁷ VOYL 30.5 §:n mukaisesta lunastamisesta ks. Taxell Rättsskydd ss. 224—226 ja Kyläkallio Pätemättömyys ss. 144—158. Uuteen OYL:iin ei otettu vastinetta sanotulle lunastussäännökselle, ks. HE 1977:27 s. 69, Koski—Schultén I s. 427. Nähdäkseni kuitenkin OYL 13:3.2. avaa melko pitkälle tietä samansuuntaiseen tulokseen; mainitusta uudesta säännöksestä ks. HE 1977:27 ss. 95—96, Koski—Schultén II ss. 239—240, Kyläkallio 2 ss. 524—525, SABL-prop. 1975:103 s. 503, Kedner—Roos II ss. 239—240, Skåre ss. 263—264, Rissanen LML-koulutus 31 ss. 100—101.

⁶⁸ Tämähän edellyttäisi, että siirto(ja) tertiustaholle on todella tapahtunut (eikä vain että sellainen on ollut mahdollista in abstracto) ja että yksittäisen tertiuksen bona/mala fides katsotaan relevantiksi.

sellaisenaan tarve ko. yhtiökokouspäätöksen voimassa pysyttämiseksi, siis ilman että (ainakaan suoranaisesti) olisi kiinnitettävä huomiota konkreettisiin eri tertiuksille ehkä tapahtuneisiin osakesiirtoihin. Eipä edes näytä vaaditun selvitystä siitä, *onko yhtiään siirtoa todella tapahtunut*. On siis katsottu tertiussintressi siinä määrin enemmän suojaamisen arvoiseksi kuin osakkeenomistajatahon intressi, että pelkkä mahdollisuus tertiustaholle tapahtuneista siirroista on johtanut epäämään ao. kantaja-osakkaalta oikeuden enää saattaa korottamispäätöksen virheellisyys vaikutukselliseksi.

IV.2.2. Nähdäkseni ratkaisu 1930 II 382, vaikka sen tertiussaaajalle edullinen peruslinja on oikea, menee juuri kuvatussa suhteessa liian pitkälle osakkeenomistajatahon intressin sivuuttamisessa. Pidän oikeasuhtaisempaan, että lähdetään väitesuojan pohjalta ja kiinnitetään periaatteellista huomiota siihen, onko yhtiään luovutusta/panttausta todella tapahtunut ja millaiselle saajalle. Tämä lähtökohta olisi mielestäni ollut paikallaan jo VOYL:n aikana, ja nyttemmin sen tueksi voidaan myös viitata uuden lain expressis verbis mahdollistamaan yhtiökokouspäätöksen täytäntöönpanon väliaikaiseen kieltoon, joka OYL 16:3:n mukaan on saatavissa jo haasteen yhteydessä yksittäistuomarilta.⁶⁹ Näin kantajalla on melkoinen mahdollisuus riittävän nopeaan preventiiviseen toimintaan, niin ettei siirtoja/panttauksia tertiustaholle pääse tapahtumaan.^{70, 71}

⁶⁹ VOYL:ssa ei ollut OYL 16:3:n kaltaista väliaikaisen täytäntöönpanonkiellon sisältävää säännöstä. Ks. kuit. *Taxell Rättsskydd* ss. 198—199, *Ellilä* s. 168 av. 11 ja *Kyläkallio* Pätemättömyys ss. 85—86: VOYL 30.1 §:n mukaista kielto-kannetta voi edeltää ulosotonhaltijalta UL 7:17:n nojalla saatavissa oleva täytäntöönpanon kieltö ad interim. (OYL ei sisällä VOYL 30.1 §:n mukaista mahdollisuutta itsenäiseen täytäntöönpanon kieltokanteeseen.)

⁷⁰ OYL 8:14.2:ssa yhtiön toimeenpaneville orgaaneille asetettu velvollisuus pidätyä moitteenvaraisten päätösten täytäntöönpanosta (kunnes moitekanne aika eli 3 kuukautta on kulunut) ei ole yhtä hyvä tae käytännössä, koska ao. yhtiöorgaani voi olla tietämätön tai eri mieltä (väitetystä) pätemättömyysperusteesta tai siitä piittaamatta kiiruhtaa täytäntöönpanoon. Lisäksi tulevat tilanteet, joissa on jo kulunut 3 kuukautta päätöksestä vaan ei vielä se 9 kuukauden 'lisiäaika', josta säädetään 9:17.2:n 2 lauseessa ja jonka kulumista hallitus tms. ei ole velvollinen odottamaan ennen täytäntöönpanoon ryhtymistä (*Koski—Schultén* I ss. 431—432, *Sarin* LML-koulutus 31 s. 129).

⁷¹ Preventiivinen väliintulo sen estämiseksi, että osakekirjoja siirtyy (yhtiöltä originaarisaajille ja näiltä tertiuksille), ei liene mahdollinen UL 7:1:n mukaisena ns. paremman oikeuden ennakkoturvaamisena, sillä kantajana olevan tai

Väitesuojan pohjalta lähdettyessä on siten asetettava *vilpittömän mielen vaatimus*. Lieneehän vaikea perustella sitä, miksi osakkeenomistaja X:n (käyttääkseni esimerkkitilanteena ratkaisun 1930 II 382 faktoja) yhtiöoikeudellisesti oikeutetun vaateen (moitekanteen) tulisi väistyä siinäkin tapauksessa, että olisi osoitettavissa niiden muutamien tertiusten, joille ko. osakkeita jo on ehditty siirtää/pantata, toimineen mala fide, tietoisina korottamispäätöksen virheellisyydestä (ja ehkä jo X:n kanteenkin vireille-tulosta). Jos tertiusten mala fides olisi kautta linjan irrelevantti, avataisiin kiertotie, jolla voidaan vesittää yksittäisen osakkeenomistajan oikeussuojaa po. kohdassa.

Asetettu vilpittömän mielen vaatimus ei tosin käytännössä merkinne osakkeenomistajataholle kovin reaalista suojan lisäystä, jos ylimääräosakkeita sekä etenkin niiden originaarisajien seuraajia on suuri määrä. Tuolloinhan olisi ilmeisesti jo prosessiekonomisesti kannattamatonta vedota väitettyyn vilpilliseen mieleen, etenkin kun todistustaakkakin on sillä osapuolella, joka väittää toisen olleen mala fide.⁷² Periaatteessa on siis kuitenkin pidettävä kiinni bona fides -vaatimuksesta, sillä voihan hyvinkin esiintyä myös sellaisia tapauksia, joissa ko. osakkeiden originaarisajia ja/tai heidän seuraajiaan on vain yksi tai aivan muutama.⁷³

sellaiseksi aikovan osakkeenomistajan moiteoikeus ei sisältäne riittävässä määrin juuri kyseisiin osakkeisiin ja osakekirjoihin kohdistuvaa hänen henkilökohtaista (parempaa) oikeuttaan, olkoonkin että hänen omistamiensa osakkeiden arvoa uhkaa yllä kuvatun kaltainen ekstinktiojohdannainen osuusvähentymä. — UL 7:1:n mukaisesta »paremman oikeuden» turvaamisesta (pretensioturvaaminen) ks. *Havansi Takavarikko* §§ 10—12 ja 15, osakkeiden osalta eritt. ss. 666—669 ja 863—865.

⁷² Ks. näihin näkökohtiin liittyen *Nial* s. 99 av. 351—52. Yleisesti vilpittömästä/vilpillisestä mielestä todistustaakan kannalta varallisuus oikeudessa ks. etenkin *Halila* Todistustaakka ss. 160—165 ja 282—283.

⁷³ Ei lienekään harvinaista käytännössä, että oikeudenkäynteihin asti johtavissa osakeoikeuksien 'arvosisältöä' koskeissa riidoissa ao. yhtiö on osakkeenomistajaluvultaan melko 'vähälukuinen'. Niinpä em. tapauksessa KKO 1930 II 382 oli kyseessä suhteellisen pieni kiinteistöosakeyhtiö, jossa kantaja X omisti (ennen moitteenalasta osakepääoman korottamispäätöstä) 40 kpl yhtiön kaikkiaan 120 osakkeesta. Ja av. 63:ssa mainitussa tapauksessa KKO 1948 II 224 osakkeenomistajia oli vain kolme, kunkin omistaessa kolmanneksen osakkeista. Ks. lisäksi KKO 1943 II 18 ja 1968 II 66.

V. METODISIA NÄKÖKOHTIA

V.1. Argumentaatiosta ja 'argumentaatiosta'

V.1.1. Tässä vaiheessa on tavallaan takautuvasti syytä alleviivata pari metodista näkökohtaa. Ne ovat nimittäin heijastuneet siihen tapaan, jolla oma kantani eo. luvussa yllä käsitellyssä problematiikassa on muotoutunut lain vaietetessa tässä »monitahoisessa ongelmassa», minkä on katsottu monista yhtiöoikeudellisista elementeistään huolimatta olevan »luonteeltaan suureksi osaksi yleissiviilioikeudellinen».⁷⁴

V.1.2. Tällaisessa lain aukossa »monitahoisine ongelmineen» on normin löytämiseen pyrittävä siten, että tasapainoisesti kombinoidaan toisaalta ns. *reaalisten* näkökohtien harkinta (»reella överbäganden») ja toisaalta yleiset yhtiö- ja esineoikeudelliset periaatteet. Nämä periaatteet ilmentävät varallisuusoikeudellista *systemiä*, joka on merkittävänä pohjana yksittäisten oikeusongelmien ratkaisuja etsittäessä, muodostaessaan 'systemaattisen kehyksen' ratkaisulinjoille, ilman että ratkaisua kuitenkaan voitaisiin sellaisenaan 'päätellä esiin' systeemidogmaattisesti. Ne intressipunninnat ja muut reaaliset asiatekijät, jotka ratkaisuehtojen kohteena olevassa ongelmakentässä vaikuttavat, on ikäänkuin siivilöitävä yleisten yhtiö- ja esineoikeudellisten periaatteiden läpi, niin että ratkaisu on mahdollisimman suuressa määrin ymmärrettävissä myös systeemin kautta (tässä: yleisten kollisoratkaisun periaatteiden pohjalta ja yhtiöoikeudellisen normiston teknisiin puitteisiin soveltuvasti).

Johdonmukaisen systeemin arvon korostaminen ei saa kuitenkaan merkitä sitä, että ratkaisuun pyritäisiin jostakin käsitteestä (kuten käsitteestä 'osake') deduktiivisesti etenemällä. Samalla on varottava näkemästä osakkeessa joku sellainen entiteetti tms., joka kaikissa relaatioissa (ja tiettyinä ajankohtana) joko on tai ei ole olemassa ja jonka olemassaolo tai ei-olemassaolo olisi *ennakkokysymyksenä* selvitettävä ja selvitettävissä (selvitettävissä jollakin muulla tavalla kuin jälkikäteenä kielenkäytöllisenä seurauksena parhaaksi katsottavasta ja muihin argumentteihin rakentuvasta ratkaisusta).⁷⁵

⁷⁴ Siteeratut katkelmat ovat esityksestä *Kyläkallio* Pätemättömyys ss. 130—131, koskien juuri käsiteltyä prejudikaattia KKO 1930 II 382 ja sen problematiikkaa. Näihin siteerattuihin ilmaisiin palaan heti jäljempänä, alajaksossa V.2.1.

⁷⁵ Ks. myös, mitä jo tämän luvun alussa (alajakso I.2.2) on lausuttu. Yleisemmin ks. tässä alajaksossa V.1.2 lausutun suhteen esim. *Aarnio* ss. 162—164.

V.2. Oikeusalojen rajoista

V.2.1. Oikeustieteellisen tutkimuksen menettelymallien kannalta on syytä lähemmin sivuta sitä eo. problematiikan 'poikkitieteellistä' sijaintia osakeyhtiöoikeuden ja esineoikeuden kentässä, johon juuri yllä (av. 74:n edellä) on viitattu, siteeraamalla Kyläkalliota. Tarkastelukohteen sanotunlainen 'interdisiplinaari' sijainti johtaa tutkimus- ja tutkijaekonomisista syistä ilmeisen usein ja ilmeisen ymmärrettävästi senkaltaiseen menettelyyn kuin mistä juurimainittu tutkija antaa esimerkin eo. yhteydessä: hän pidättyy osakeyhtiöoikeudellisessa kirjassaan ⁷⁶ lähemmin paneutumasta usein mainitun prejudikaatin (KKO 1930 II 382) sisältämään tertiusproblematiikkaan, koska tämä »on luonteeltaan suureksi osaksi yleissiviilioikeudellinen, joten se samalla menee tämän tutkimuksen aiheen ulkopuolelle». ⁷⁷ Vastaavasti lieenee vaara olemassa, että esineoikeuden näkökulmasta tutkimusta suoritettaessa ollaan taipuvaisia alipainotamaan yhtiöoikeudelliseksi luonnehdittuja seikkoja.

Tutkimuskohteen tällaisen yksipuolisen tarkastelun välttämiseksi on yhtä helppoa asettaa kuin on vaikeata toteuttaa vaatimus: Ratkaisut on etsittävä (varallisuus)oikeudelliseen kokonaisnäkemykseen ⁷⁸ perustuvalla oikeustutkimuksella, jossa pyritään irtaantumaan monia ongelmakokonaisuuksia enemmän tai vähemmän *pirstovista oikeusala- tai oppinainejao- tuksista*. Etenkin siviilioikeus ja siitä itsenäistettu kauppaoikeus ovat monin kohdin vieläkin niin orgaanisessa yhteydessä varallisuus-oikeuden systeemin osina, että on vähintäänkin kyseenalaista tutkia saati ratkaista joku tällainen kysymys vain osittain, so. pelkästään joko siviilioikeudelliselta (kuten »yleissiviilioikeudelliselta» — yllä siteerattua adjektiivia käyttäakseni — tai 'erityissiviilioikeudelliselta', mitä se sitten onkin) tai kauppaoikeudelliselta (kuten yhteisöoikeudelliselta) kannalta. Sama huomautus koskee tietysti tutkittavaksi ottamatta jättämistä: kysymys tai sen osa jätetään tutkimatta, koska se on »luonteeltaan suureksi osaksi» oikeusalan/oppiaineen rajan 'väärälle' puolelle jäävä.

⁷⁶ Pätemättömyys ss. 130—131.

⁷⁷ Ibidem. Tätä menettelyä kritikoit *Godenhielm* Lausunto 1977 s. 57.

⁷⁸ Ilmaisussa »(varallisuus)oikeudellinen kokonaisnäkemys» on etuliite 'varallisuus-' pantu sulkuihin, jotta tällainen rajoittava määre ei painottuisi liikaa, mikä ei taas soveltuisi (sangen vaativan) ilmaisun 'kokonaisnäkemys' yhteyteen. Niinpä varallisuus-oikeudellinen näkemys, ollakseen edes kohtuullisessa määrin kokonaisnäkemys, vaatii yhteyteensä ja lisäksi (ainakin) prosessioikeudellisen elementin.

V.2.2. Nähdäkseni juuri yhtiöosuus eli osakeyhtiössä osake on, ollessaan toisaalta (mm. luovutus-, panttaus- ja eksekutointikelpoinen) vaihdanta-objekti arvopaperiliityntöineen ja toisaalta erityisellä yhteisöllisellä tavalla juridis-teknisesti toteutettu määräosaisen omaisuusyhteyden (yhteisomistuksen) muoto,⁷⁹ eräs niistä oikeustutkimuksen kohdetypeistä, missä perinteisistä raja-aidoista on pakko luopua tutkimustulosten luotettavuusasteen kohottamiseksi. Sellaiset rajanvedot kuin (kovin karkea:) siviilioikeudellinen/kauppaoikeudellinen taikka (spesiaalisempaan jo hie- man vähemmän epämääräinen:) esineoikeudellinen/yhtiöoikeudellinen voi- vat olla sangen järkeviä esim. sellaisessa *alkeisopetuksessa*, joka on oi- keudellisen perustutkimuksen ns. approbatur-tasolla, mutta mitä pitemmäl- le tästä loitotaan kohti *oikeustieteellistä tutkimusta*, sitä enemmän on pystyttävä luopumaan sanotunlaisista raja-aidoista ja niistä silmälapuista joita ne helposti asettavat oikeudelliselle hahmotuskyyvylle.

Suomen yhtiöjuridiikassa ja osakeoikeuskysymyksissä on sanottujen raja-aitojen vaiheilla lisäksi vielä oma erityisvaikeutensa: se täysin ei- kaupallinen (ja siten periaatteessa ei-kauppaoikeudellinen) omistusyhteis- toiminnan juridinen organisoiminen osakeyhtiöksi, mitä edustaa meillä *asunto-osakeyhtiö* eli »dette grenseland mellom boligjus og panterett» (sitaatti: *Falkanger* Tfr 1980 s. 601, jossa termi 'boligjus' kylläkin tarkoit- taa yhtiöllisestä muodosta riippumatontakin asuntojuridiikkaa eikä siis ole kuin osittain 'bolagjus' eli yhtiöoikeutta skandinaviskaksi; norjak- sihan se on 'selskapjus'. Suomessa sensijaan, asunto-osakkeiden tärkey- den takia, voitaisiin 'skandinaviskaksi' sanoa: »dette grenseland mellom boligjus, bolagjus og panterett».) — Eräille tämän yhtiötyypin erityis- piirteille onkin tarpeen jo heti seuraavassa omistaa oma alajaksonsa.

VI. ASUNTO-OSAKE JA VÄITESUOJAN ERITYISPIIRTEITÄ

VI.1. Asunto-osakkeen erityispiirteitä

VI.1.1. Edellä alajaksoissa II—IV esittämäni sivullissaajataholle (kuten pantinsaajalle P) väitesuojakysymyksissä myönteinen kanta on juuri mai- nitsemani erityisen osakeyhtiötyypin kohdalla ilmeisessä modifioinnin tar-

⁷⁹ Lähemmin olen tuonut esiin näkemystäni osakkeen käsitteestä eri aspek- teineen (mm. yhteisomistukselliselta kannalta) *Havansi* I ss. 4—49.

peessa: asunto-osakeyhtiö *huoneistokohtaisine osakkeineen*, luonteeltaan ei-kaupallisena ja ei-liiketoiminnallisena asumisyhteisönä. Ja asunto-osakeyhtiön ohella on samankaltaisina erityistapauksina muistettava ne osakeyhtiöt, joissa niinikään vallitsee tiettyjen osakkeiden ja tietyn huoneiston hallintaoikeuden samantyyppinen oikeudellinen yhteen kytkeytyminen, mutta jotka silti eivät ole juridisesti asunto-osakeyhtiöitä, siksi että joko 1) ne ovat ennen AsOYL:n voimaantuloa (1. 3. 1926) syntyneinä ns. kvasi-asunto-osakeyhtiöitä⁸⁰ tai 2) ne on liikehuoneistovoittoisuutensa takia tai muusta syystä perustettu (OYL:n mukaiseen yleistyyppin kuuluviksi) ns. keskinäisiksi kiinteistöyhtiöiksi.⁸¹

Seuraavassa rajoitun pitämään silmällä *asunto-osaketta* AsOYL:n alaisessa yhtiössä. Onhan asunto-osake ehdottomasti tärkein huoneisto-osakkeen⁸² laji. Se mitä asunto-osakkeen suhteen tulee esitettäväksi, soveltuu kaikessa olennaisessa myös muihin huoneisto-osakkeiden lajeihin.

VI.1.2. Asunto-osakkeen (kuten muunkin huoneisto-osakkeen) ilmeinen erityisasema niissä väitesuojaliitännäisissä konflikteissa, joita yllä tässä luvussa on käsitelty tavallisen osaketyypin (= OYL ja vain se) kannalta, johtuu luonnollisesta seikasta: huoneiston synty on reaali maailman ilmiö eikä sellainen abstrakti normitason ilmiö kuin osakkeen (pätevä tai aluksi ei-pätevä, mutta korjautuva) ns. synty. Kun jokaisen asunto-osakkeen on AsOYL 1 §:n säättämin tavoin liitettävä tiettyyn yhteen huoneistoon, niin osakekirjan saantiin kytkeytyvä ekstinktiivisluonteinen sivullis-saajan suoja osakkeen (osakeoikeuden) pätemättömyyttä koskevalta väitteeltä voisi johtaa lainvastaiseen tilanteeseen: asunto-osakeyhtiössä olisi, kiistattoman pätevästi syntyneiden 'oman huoneistonsa' omaavien osakkeiden lisäksi, sellaisia synnyltään pätemättömiä mutta sittemmin ekstinktiivisesti 'pätevöityneitä' osakkeita (asianmukaisine osakekirjoinneen), jotka eivät yhtiöjärjestyksen mukaan kuitenkaan oikeuta mihinkään

⁸⁰ Näistä yhtiöistä ks. esim. *Kankaanranta* DL 1966 ss. 261—281, *Norrmén* ss. 31—33, *Caselius—Heikonen—Huttunen* I ss. 171—172, *Palsala* s. 12, *Norri—Palsala* s. 154 ja *KM* 1972 A 9 s. 12. (Yleinen kirjoitustapa 'kvasiasunto-osakeyhtiö' ei ole suositeltava, koska ko. asunnot eivät ole kvasiasuntoja.)

⁸¹ Ks. näistä esim. *Havansi* I s. 2 av. 2, s. 7 av. 14, ss. 57, 59, 64, 276—277, 289, 292, 337 (av. 87) ja 393 sekä *Kyläkallio* 1 ss. 84 ja 92—93, *Norri—Palsala* ss. 257—260 ja *Olsson* JFT 1969 s. 274.

⁸² Huoneisto-osakkeen käsitteestä ks. *Havansi* I ss. 59—60. Huoneisto-osakeyhtiöiden vastapoolina olevia yleistyyppin yhtiöitä voidaan 'kaupallisesti' nimittää liikeosakeyhtiöiksi, esim. *Tikka* DL 1981 s. 30.

huoneistoon, olemassa olevaan tai edes suunnitteilla olevaan. Eihän ekstinktio tms. oikeuskonfliktin ratkaisu, abstraktina normitason ilmiönä, kykene samalla luomaan tyhjästä huoneistoa, jota ei ole. Verbaalisten performatiiviaktien (kuten sopimus, yhtiökokouspäättös, tuomio) luomiskyky rajoittuu vain 'normatiivisten esineiden' (kuten osake, saamisoikeus), ei reaalisten aikaansaamiseen.⁸³

Tässä oletetaan siis tilanne sellaiseksi, että kyseinen asunto-osake (tai yhteenkuuluva osakenumerosarja) on ollut ja on täysin vailla reaalista huoneistoliityntää ja myös vailla yhtiöjärjestyksellistäkään huoneistoliityntää (siis ilman sellaista pätevästi päätettyä yhtiöjärjestyksen määräystä, jossa nuo osakkeet mainittaisiin AsOYL 3 §:n, L 742/78, edellyttämin yksilöidyn huoneistoliityntöin).^{84, 85}

Selvyyden vuoksi korostettakoon, ettei asunto-osakkeen lainmukainen huoneistoliityntä suinkaan vaadi sitä, että huoneisto reaalisesti olisi olemassa tai edes tosiasiallisesti suunnitteilla. Riittää kun yhtiö on pätevästi perustettuna olemassa⁸⁶ ja kun sen asianmukaisesti rekisteröidyssä yhtiö-

⁸³ Performatiiviakteista ja -esineistä (sekä reaalisineistä, jollaiseksi huoneisto konkreettisenä rakennuksellisenä tosioliona on katsottavissa) ks. *Havansi Takavarikko* ss. 424–425.

⁸⁴ Nyt tarkasteltavaksi tuleva tilanne on voinut syntyä, paitsi suoranaishalla omavaltaisella osakekirjaemittoinnilla ilman virheellistäkään yhtiökokouspäätöksellistä taustaa, esim. siten, että perustajataho (kuten kaikki osakkeet nimiinsä ottanut ns. grynderi) päättää laajentaa rakentamista yhtiön tontilla (esim. lisäkerroksella) ja valmistuttaa piirustuksia, osakekirjoja ym. sekä teettää vastaavan osakepääoman korottamispäätöksen yhtiökokouksella, mutta korottaminen jää syystä tai toisesta rekisteröimättä (esim. rakennusluvan tai lisärahoituksen kariutuessa tai moitekanteen tullessa vireille).

⁸⁵ Eri tilanteita ovat sensijaan ne, joissa ko. osakkeilla on aikaisemmin ollut pätevä yhtiöjärjestyksellinen huoneistoliityntä, mikä kuitenkin sittemmin on yhtiöjärjestyksen muutoksella tahdottu katkaista, sekä ne tilanteet, joissa kaksi (kokonaan tai ainakin osittain) 'päällekkäistä' osakekirjaa kuten esim. ns. duplikaatit kilpailevat yhdestä ja samasta huoneistosta. Kuten tämän niteen alussa on ilmennyt (20 § II.2.1, s. 7), tulevat tällaiset konfliktityypit tarkasteltaviksi tämän niteen myöhemmissä luvuissa.

⁸⁶ Osakeyhtiön syntymisen eli sen olemassaolon alkamisen ajankohtien/ajankohdan oikeusteoreettiseen pohtimiseen ei tässä ole syytä, vaan nyt voidaan rajoittaa lainsäätäjän tavoin lähtemään »siitä, ettei osakeyhtiötä sellaisenaan ole olemassa ennen rekisteröimistä» (HE 1977:27 s. 27, OYL 2:14:n perusteluissa). Todettakoon vain, että a priori ei ole selvää — vaikka hyvältä työhypoteesilta tun-

järjestyksessä on AsOYL:n (lähinnä 1 ja 3 §§:n) vaatimat yksilöidyt määräykset. Tämän jälkeen ei sinänsä vaikuta yhtiön ja sen osakkeiden pätevään olemassaoloon se, että vuodet kuluvat ilman 'ensimmäistäkään lapionpistoa' rakennuspaikalla. Seuraavassa rajoitan kuitenkin tutkimusekonomisesti tarkastelun tilanteeseen, jossa yhtiön rakennus (rakennukset) on jo realiteetti, joko valmistuneena tai rakenteilla olevana tai pian rakenteille tulevana (mutta siis aina ilman sellaista huoneistoa, johon ko. 'liikaosake' liittyisi).

VI.2. Asunto-osakekonfliktin ratkaisu vaihtoehtoineen

VI.2.1. Koska siis laki ei hyväksy 'irrallisia' asunto-osakkeita, jotka ts. ovat vailla säädettyä (yhtiöjärjestyksellistä) huoneistoliityntää,⁸⁷ näyttää ylimääräosakkeen aiheuttamassa konfliktissa olevan asunto-osakeyhtiössä mahdotonta päätyä muuhun ratkaisuun kuin pantinsaaajalle P tms. sivullissaaajalle tappiolliseen: Hänelle ei voida katsoa syntyvän mitään osakekohtaista oikeutta, ts. oikeutta jonka objektina olisi virhesyntyinen mutta päteväytynyt asunto-osake. Sivullissaaajan kuten P:n on tyytyminen vahingonkorvausvaateeseen perustajia tai/ja hallitusta tai/ja osakkeenomistajaa kohtaan (riippuen 'aiheutussyylisyydestä' pätemättömän osakkeen ja vastaavan osakekirjan esiintymiseen).

Perustajaa tai hallituksen jäsentä tai toimitusjohtajaa⁸⁸ vastaan voidaan korvausvaatimus tukea suoraan OYL 15:1:een (verr. AsOYL 2 §), sillä 'irrallisen' osakeoikeuden esiintyminen samoin

tuisikin — osakeyhtiön syntymän tapahtuvan suksessiivisena tapahtumasarjana (tarkasteltavasta kysymyksestä ja henkilörelaatiosta riippuen), joten ei siis voida ex ante sulkea pois sitä mahdollisuutta, että osakeyhtiö syntyisi yhtenä tietyinä ajankohtana ja vain sinä. Ja ensiksi olisi tietysti otettava kantaa siihen, mitä osakeyhtiön syntymisellä tahdotaan ymmärtää.

⁸⁷ Sensijaan laki kylläkin hyväksyy (AsOYL 3 §:n 1-kohdan eli alkuperäisen 5-kohdan ilmaisullisesta epäselvyydestä huolimatta) 'irralliset' huoneistot eli osakeettomat huoneistot, kuten esim. ns. talonmiesasunto. Lisäksi todettakoon, että vanhoissa (ennen 1.3.1926 perustetuissa) taloyhtiöissä on sellaisiakin, joissa osa osakkeista ei oikeuta mihinkään huoneistohallintaan ja jotka siksi eivät ole edes em. (AsOYL 25 §:n tarkoittamia) kvasi-asunto-osakeyhtiöitä, vaan yksinomaan OYL:n alaisia. Ks. *Palsala* s. 12.

⁸⁸ Ks. AsOYL 6a § 2 mom. (L 742/78): »Asunto-osakeyhtiöllä voi olla toimitusjohtajana toimiva isännöitsijä, jos yhtiöjärjestyksessä niin määrätään tai yhtiö-

kuin ao. osakekirjan laadinta ja emittointi voitaneen aikaansaada vain (15:1:) »tätä lakia tai yhtiöjärjestystä rikkomalla».⁸⁹

OYL 15:3 (verr. AsOYL 2 §) puolestaan mahdollistaa periaatteessa korvauksen saantioikeuden (sellaiselta) osakkeenomistajalta, joka on »tahallisesti tai törkeästi tuottamuksesta» myötävaikuttanut tilanteen syntyyn, esim. aktiivisesti vaikuttamalla virheelliseen yhtiökokouspäätökseen ja/tai hallituksen toimiin osakekirjalaadinnan ja emittoinnin suhteen.⁹⁰

Näiden yhtiöoikeudellisten sanktioiden sijasta ja ohella voi kyseeseen tulla, sivullisaajan ollessa ostaja, sopimussuhteinen kaupanpurku- ja korvausvaatimus.

Yllä sanotun (P-negatiivisen) ratkaisun oikeutettuisuus käynee ilmeiseksi, jos tarkastellaan, mitä muita ratkaisuvaihtoehtoja olisi ajateltavissa edes teoriassa. Seuraavissa alakohdissa (VI.2.2—VI.2.4) esitetään kolme tällaista vaihtoehtoa ja joudutaan toteamaan — sanottakoon se jo etukäteen — niiden taloudellinen ja/tai oikeudellinen ilmeinen toteutuskelvottomuus.

VI.2.2. Ensimmäinen teoriassa mahdollinen vaihtoehto olisi katsoa osake väitesuojallisesti pätevöityneeksi ja yhtiö sen mukaisesti velvolliseksi lisärakentamiseen: osakkeen saajan vaatimuksesta yhtiö olisi velvollinen — ilmeisesti jopa siinäkin tapauksessa, että rakennustyöt jo olisi saatettu päätökseen — rakennuttamistoimiin, sen lisähuoneiston aikaansaamiseksi, jota ko. osake (osakeryhmä) ja vastaavat osakekirjalla olevat AsOYL 6.2 §:n mukaiset merkinnät tarkoittavat.

Tämän ratkaisumallin taloudellinen, teknillinen ja rakennuslainsäädännöllinen toteutettavuus lienee otollisimmassakin tapauksessa erittäin hankala ongelma, ja useimmiten olisi lisärakentaminen ilmeisesti täysin poissuljettu reaalisten mahdollisuuksien tasolla. Rakennuspiirustuksia ja itse rakennustulosta ei voida muuttaa enää missä vaiheessa tahansa, saati niin merkittävässä määrin kuin kokonaisella lisähuoneistolla. Lisäksi tulee sekin näkökohta, että yhtiön kieltäytyessä lisärakentamisesta (vaik-

kokous niin päättää.» Ks. lähemmin HE 1977:27 s. 127 ja *Palsala* ss. 117—124, 136—137, 144 ja (ns. isännöitsijäntodistuksen suhteen) ss. 59—60.

⁸⁹ OYL 15:1:n mukaisesta korvausvastuusta ks. KM 1969 A 20 ss. 188—189, HE 1977:27 ss. 109—110, *Koski—Schultén* II ss. 355—384, *Kyläkallio* 1 ss. 28—29, *sama* 2 ss. 343—358 ja 366, *Kedner—Roos* II ss. 350—354, *Skåre* ss. 292—293.

⁹⁰ OYL 15:3:n mukaisesta korvausvastuusta ks. KM 1969 A 20 ss. 190—191, HE 1977:27 ss. 110—111, *Koski—Schultén* II ss. 388—390, *Kyläkallio* 1 ss. 125—129, *Kedner—Roos* II ss. 356—357, *Skåre* ss. 293—294.

ka ajallisesti se ei vielä olisi liian myöhäistä) ei tätä vaativalla ole käytettävissään sen enempää UL:n kuin muunkaan lain puitteissa tehokkaita pakkokeinoja luontoistäytännön aikaansaamiseksi.⁹¹

Eri asia kuin itse asunto-osakeyhtiön velvoittaminen osaketta vastaavan huoneiston rakentamiseen on kysymys mahdollisuudesta velvoittaa ns. grynderitaho suunnitteilla olevan osakehuoneiston (osakkeiden) myyjänä vaikuttamaan siihen, että sopimuksen mukaisesti ostajalle luvattu mutta vielä syntymätön asunto-osake ynnä vastaava huoneisto syntyvät. Käytännössä ei ole ollut tuntematonta, että perustaja—myyjä (G) on sopinut sellaisen alkuperäissuunnitelmista poikkeavan 'mittatilaushuoneiston' kaupasta, jossa sovitun kauppakohteen mukaisten osakkeiden järjestely vaatii yhtiöjärjestyksenkin (eikä vain piirustusten) muuttamista, jotta alunperin suunniteltu huoneisto muuttuisi ostajan vaatimia muutoksia vastaavaksi.⁹²

VI.2.3. Toinen teoreettinen ajatusmalli olisi se, että osake katsotaan väitesuojallisesti päteväytyneeksi, kuitenkin ilman juuri tarkasteltua ja

⁹¹ Täytäntöönpano-oikeuden kannalta kyseessä voisi ajatella olevan ns. yleis-
täyttöisen velvoituksen UL 3:4.1:n mukaan, jolloin keinona olisi teettämisvaltuus,
ts. »että ellei velvoitettu itse täytä, voittopuoli oikeutetaan (valtuutetaan) toimittamaan työ häviöpuolen kustannuksella (korviketäyttö) ja mahdollisuuksin perityttää tästä kertyvät kustannukset ulosmittauksin häviöpuolelta» (Ellilä s. 288; lähemmin UL 3:4.1:n osalta ks. mt ss. 287—294, missä mm. rakennustyö mainitaan yleistäyttöisenä toimintana). Lienee kuitenkin kyseenalaista, voiko edes teoriassa ajatella tilannetta, jossa voittopuoli oikeutettaisiin samanaikaisesti ja oma-toimisesti rakennuttamaan yhtä huoneistoa kerrostalotyömaalla, jossa yhtiö samalla rakennuttaa taloa sen muilta eli alkuperäisiltä (so. ylimääräosakkeen syntyä edeltäviltä) osin. Jotta tällainen olisi teoriassakaan ajateltavissa, tulisi asunto-osakeyhtiön sopimuskomppanina olevan rakennusliikkeen suostua — velvollinenhan se ei siihen ole — solmimaan voittopuolen kanssa rakennusurakka-sopimus ko. lisähuoneistosta.

Nämä teoreettiset pohdiskelut antanevat aiheen katsoa ko. velvoite erikoistäyttöiseksi UL 3:4.1:n mielessä (ks. Ellilä ss. 291—294). Täytäntöönpanokeinoja olisivat tällöin uhkasakko ja painostusvankeus, jotka kyllä tulevat kyseeseen oikeushenkilönkin kuten asunto-osakeyhtiön kohdalla (Ellilä s. 293). Järkevämpää on kuitenkin myöntää voittopuolelle yllä esitetyn linjan mukaisesti oikeus vahingonkorvaukseen (ks. VI.2.1), josta hänelle on konkreettisempaa hyötyä kuin siitä, että yhtiön varoja siirtyy valtiolle (uhkasakkoina).

⁹² On erittäin ongelmallista, voiko ostaja saada tarvittaessa G:n pakotetuksi luontoistäytäntöön, sillä tuomioistuin ei voi velvoittaa yhtiötä yhtiöjärjestyksensä muuttamiseen em. sopimuksen mukaiseksi, vaikka yhtiön pääosakas tai ehkä koko osakekannankin omistajaosakas (eli siis em. G) on po. sopimuksessa kantajan

ilmeisen epärealistiseksi havaittua velvollisuutta lisähuoneiston rakentamiseen. Osake jäisi siis vaille huoneistoliityntää, pysyvästi 'irralleiseksi' asunto-osakkeeksi. Se tuottaisi kaikki muut osakeoikeutukset ja -velvollisuudet paitsi huoneistokohtaisen hallintaoikeuden sitä vastaavine yhtiö-vastikevelvollisuuksineen; osake tuottaisi siten esim. ääni- ym. yhtiökokousoikeutukset sekä (asunto-osakeyhtiössä yleensä teoreettisiksi jäävät) osinko- ja jako-osuusoikeutukset.

Tällainen 'irralleinen' asunto-osake on kuitenkin kuten sanottu vastoin AsOYL:n säännöksiä (1 § ja 3 §). Lisäksi tämä ratkaisumalli olisi ko. sivullissaajankin kannalta taloudellisesti ilmeisen arvoton ja huomattavasti epäedullisempi kuin hänelle yllä (VI.2.1.) puollettu oikeus vahingonkorvaukseen.

'Irrallisen' asunto-osakkeen kohdalla huomattakoon, että lainvastainen ei sensijaan ole sellainen tilanne, jossa vain osa (esim. 91,2 % tai 44,5 %) kyseisen asianmukaisesti rekisteröidyn asunto-osakeyhtiön osakkeista oikeuttaa tietyn todellisuudessakin olemassa olevan huoneiston hallintaan, samalla kun loppuosa osakkeista on todellisuudessa vailla huoneistoliityntää,⁹³ kunhan vain nämäkin osakkeet ovat yhtiöjärjestyksen mukaisia ja omaavat edes paperilla (so. yhtiöjärjestyksessä) yksilöidyn ja vahvistetun huoneistoliityntän. Huoneistojen faktinen ei-rakennettavuus ei nimittäin vaikuta asianmukaisesti rekisteröidyn yhtiön eikä sen yhtiöjärjestyksen mukaisten osakkeiden juridiseen olemassaoloon, ei vaikkapa rakentamattomuus koskisi kaikkiaakin huoneistoja ja kestäisi vuodesta toiseen.

kanssa sitoutunut järjestämään yhtiöjärjestyksimuutoksen. Osakkeenomistajathan eivät voi keskinäisinkään sopimuksin modifioida yleisiä yhtiöoikeudellisia normeja, esim. siten että sopimuksenvastainen osakkeenomistajan äänestyskäyttäytymisen yhtiökokouksessa vaikuttaisi yhtiökokouspäätöksen pätevytyteen (ks. eritt. Roos ss. 332—360 sekä esim. *Havansi I* ss. 380—381), ja vielä vähemmän voi osakkeenomistajan ja ulkopuolisen välinen sopimus yhtiöjärjestyksen muuttamisesta johtaa (osakkeenomistajain laiminlyödessä lupaamansa myötävaikutuksen) sellaiseen tulokseen, että tuomioistuimien päätöksellään pakottaisi yhtiöjärjestykseen muutoksen, jotta yhtiökokous ei ole(kaan) tehnyt. Tuomioistuimien ei voi tehdä esim. sellaista päätöstä, jossa UL 3:4.2:n mukaisella uhalla velvoitettaisiin osakkeenomistajat tekemään tietynsisältöinen yhtiökokouspäätös yhtiöjärjestyksen muuttamisesta (UL 3:4.2:n mukaisesta »fiktitiivisestä täytäntöönpanosta» ks. *Ellilä* ss. 175—179).

⁹³ Tällainen 'eri-arvoisuus' voi esiintyä, jos yhtiölle suunnitelluista kahdesta talosta vain toinen on rakennettu taikka jos kerroksia on rakennettu alunperin suunniteltua ja yhtiöjärjestyksenkin osoittamaa vähemmän.

VI.2.4. Kolmantena ajatuskokeena voidaan mainita seuraava ratkaisumalli. Osake katsotaan väitesuojan kautta päteväksi, kuitenkin ilman em. lisärakentamisen velvollisuutta, mutta ei kuitenkaan sillä tavoin täysin 'irrationaalisiksi' kuin juuri alakohdassa VI.2.3: katsottaisiin tapahtuvaksi sellainen osuusvähentymä kunkin 'vanhan' osakkeenomistajan yhtiöosuudessa kuin mikä edellä tässä luvussa on hyväksytty ratkaisumalliksi yleistyypillisessä (ei-huoneisto-)osakeyhtiössä. Asunto-osakeyhtiön ja sen osakkeiden huoneistoliittynällisen erikoisluonteen johdosta osuusvähentymä merkitsisi nyt sitä, että kyseinen päteväytynyt ylimääräosake tuottaisi laskennallisen suhteellisen yhtiöosuutensa mukaisen määräosaisen yhteisomistuosuuden jokaiseen sellaiseen osakkeeseen (osakeryhmään), jolla on reaalin huoneistoliittynä.

Esimerkki: Yhtiössä on 50 kiistattomasti pätevää ja reaalin huoneistoliittynän omaavaa osaketta (osakeryhmää). Väitesuojallisesti päteväytynyt ylimääräosake (olemattomine yksine huoneistoi-neen) edustaa 2 %:n suuruista osakelukumäärän lisäystä. Tämän ylimääräosakkeen saaja saisi siten 2/102 -osan suuruisen murto-osaisen yhteisomistusoikeuden kunkin olemassaolevan huoneiston osakkeeseen (osakeryhmään), josta alkuperäisellä ko. osakkeen omistajalle siten jäisi 100/102 -osaa.

Tämän yleisessä osakeyhtiötyypissä käyttökelpoisen ratkaisumallin (osuusvähentymä-malli) soveltumattomuus asunto-osakeyhtiössä lienee selviö. Juridiselta kannalta voidaan tämä selviö johtaa siitä, että asunto-osake on olennaisesti toisella tavalla *esinekohtainen* kuin yleisen osakeyhtiötyypin mukainen yhtiöosuus (osake), joka on kohteeton laskennallinen osoitinluku, osoittamassa (yhtiöjärjestyksen ehkä modifioimien tavoin) osuutta 'valtaan ja varoihin' eli vallankäyttöön yhtiössä ja yhtiön netto-varallisuuteen. Praktiselta kannalta taas olisi kaikkien tahojen kannalta ilmeisen epäkäytännöllistä ja 'ekstinktionsaajalle' itselleenkin vahingon kertakorvaukseen verrattuna epäedullisempaa myös taloudellisesti, jos syntyisi lukuisa määrä murto-osaisia yhteisomistussuhteita epäselvyyksineen ja riitaisuuksineen.⁹⁴

⁹⁴ Paitsi että po. yhteisomistukset vaikeuttaisivat osakkeiden käyttöä luovutus- ja vakuusobjekteina jouduttaisiin pohtimaan, minkä maksuperusteen mukaan olisi huoneistoa käyttävän 'vanhan' osakkeenomistajan ehkä suoritettava määräaikaikorvausta 'kanssaomistajalle' siitä, että tämänkin omistama (esim. 2/102) osuus on hänen yksinomaisessa käytössään; tästä eventuaalisesta 'vuok-

Juridis-teknisesti ei tosin ole sinänsä mitään erikoista siinä, että tietty asunto-osake(ryhmä) omistetaan määräosaisin yhteisomistuksin, esim. perinnönjaon tuloksena tai kahden tai useamman henkilön suorittaman yhteisoston kautta.⁹⁵ Myös kollisoratkaisuna voidaan siksi hyvinkin ajatella tällaisen yhteisomistussuhteen konstituomista, jos kummankin kollisio-osapuolen oikeudet ovat alunperinkin esinekohtaisesti yksilöityneinä koskeneet juuri tätä samaa osaketta (osakeryhmää).⁹⁶ Mutta nythän ei siis ole ollut esillä tällainen tilanne, jossa sivullissaajan osake osakekirjoineen olisi yksilöitynyt kilpailevana 'päällekkäisenä' vaateena tiettyyn yhteen (tai ehkä pariin kolmeen vierekkäiseen tiettyyn) huoneistoon vastaavine alkuperäisine osakekirjoineen, joten esinekohtaisen kollision puuttuessa ei ole mitään syytä ryhtyä jälkikäteisesti eli kollision *ratkaisuna* konstituimaan huoneistokohtaista osakeomistussyhteisyyttä, saati yhtiön kaikkiin huoneistoihin (osuusvähentymän muodossa) 'leviävänä' yhteisomistuksena.

VI.2.5. Kun asunto-osakkeen suhteen siten on päädyttävä sivullissaajalle (luovutuksensaaja, pantinsaaja) tappiolliseen tulokseen — hän joutuu tyytymään (korvausperusteiseen) velkomuskanteeseen, osakekohtaisen esineoikeuden saavuttamisen sijasta — niin tätä tulosta voidaan lopuksi tukea myös seuraavalla näkökohdalla.

Sivullisella luotonantaja- tai ostajaehdokkaalla on asunto-osakkeen kohdalla, verrattuna yleisen osakeyhtiötyypin osakkeisiin, jonkin verran

rasta' olisi ilmeisesti vähennettävä 'vuokranantajan' osuus (eli 2/102) yhtiövastikkeesta, josta he nähtävästi vastaisivat yhtiötä kohtaan solidaarisesti. Tämä velkavastuu olisi tietysti sängen epäedullinen ekstinktioseuraamus, yhtä kestävä kuin sitä 'kompensoiva' toisensuuntainen seuraamus yhteisomistuksesta: yhtiökokouksellisia hallinnoimisoikeutuksia he voisivat (osakkeen jakamattomuuden periaatteen takia, ks. av. 95) käyttää vain yhdessä ja yhteisymmärryksessä, jolloin jokaisesta huoneistokohtaisesta osakeryhmästä 2/102 -osaa omistava henkilö voisi estää kaikki ei-haluamansa yhtiökokouspäätökset. Ilmeisesti päädyttäisiin pian — ellei kahdenväliseen sopimukseen vähemmistöosuuden 'lunastuksesta' eli kaupasta päästä — YhtOmL 9.2 §:n mukaisesti määrättävään koko ao. osakeryhmän eli huoneistokohtaisen osakekokonaisuuden pakkomyyntiin yhteisomistussuhteen purkamiseksi.

⁹⁵ Määräosainen yhteisomistus on tosin suhteessa asunto-osakeyhtiöön jakamatonta, mm. yhtiövastikevastuun ja yhtiökokouksellisen äänivallan osalta. Ks. tästä ja osakkeen jakamattomuuden periaatteesta lähemmin *Havansi* I ss. 42—46 ja 335—336 viittauksineen, joihin lisättäköön *Kyläkallio* 1 s. 94 ja 2 ss. 403—404.

⁹⁶ Ks. esimerkkinä tällaisesta kollisionratkaisusta osakepanttauksessa *Havansi* I ss. 341—342.

paremmat mahdollisuudet saada normaalia etukäteishuolellisuutta noudattaen selville kyseisen laatuksen, osakkeen pätemättömyyttä tai/ja sen tuottaman oikeuden puutteellisuutta merkitsevän riskitekijän esiintymisestä. Jo asunto-osakekirja saattaa toimia 'varoitussignaalina', jos siitä puuttuvat AsOYL 6.2 §:n edellyttämät obligatooriset huoneistoliityntätiedot tai jos nämä tiedot ovat puutteellisia. Ja vertailu yhtiöjärjestyksen 'huoneistoluettelopykälään' sen viimeisimmässä rekisteriin ilmoitetussa muodossa voi niinkään olla paljastava tai ainakin jatkotutkintaan aiheen antava. Samoin isännöitsijäntodistus, johon normaalihuolellinen pantiksiottaja yleensä perehtyy,⁹⁷ voi helpottaa erehdyksen välttämistä.

Mainitut selonottokeinot ovat yhtä huomionarvoisia niin pantinsaajan kuin ostajankin kannalta. Sensijaan vain jälkimmäiseltä (vaan ei siis pantiksiottajaehdokkaalta) voidaan edellyttää kiinnostusta visuaaliseenkin selonottoon eli huoneiston (ja rakennuksen) tarkastamiseen paikan päällä käymällä,⁹⁸ jolloin tietysti huoneistoliityntän puuttuminen tai ainakin asian epäselvyys kävisi ilmi kaikkein konkreettisimmassa muodossaan.⁹⁹

⁹⁷ Vrt. KKO 1976 II 9 ja sen johdosta *Havansi* I ss. 107—108.

⁹⁸ Vrt. erään lähtitilanteen osalta *Zitting JFT* 1973 s. 322, jossa ei kuitenkaan presisoida, millä lähemmällä edellytyksillä huoneiston ulkoinen hallintatila »kan emellertid vara av betydelse vid bedömning huruvida panthavaren iakttagit nödig försiktighet» (pantinsaaja on Zittingin tarkoittamassa kaksoisdisponointitilanteessa secundus, joka on saanut ko. ainutkappaleisen osakekirjan hallintaansa, huoneiston hallinnan puolestaan jo sitä ennen oltua primuksella eli ostajalla).

⁹⁹ Kysymystä osakepantinsaajan ja osakeostajan selonottovelvollisuuden tasosta (myös asunto-osakkeiden erityispiirteiden kannalta) olen jo käsitellyt monin kohdin I niteessä: ostajan suhteen ks. *Havansi* I ss. 270, 279—280, 285, 302, 385, 447—449 ja 456, pantinsaajan suhteen esim. ss. 105—109, 150 (eritt. av. 46), 167, 373—378, 450—456 ja 471—472. Noissa yhteyksissä esitettyihin viittauksiin lisätäkään uusimman oikeuskäytännön osalta KKO 1980 II 39 (ks. myös DL 1980 B ss. 66—69) ja oikeuskirjallisuuden osalta *Zitting JFT* 1979 ss. 542—546.

22 §

JÄLKIPERÄISESTI MITÄTÖN OSAKE(OIKEUS)
PANTTIKOHTENA

I. OSAKKEEN JÄLKIPERÄISESTÄ MITÄTTÖMYYDESTÄ

I.1. Johdannollisia näkökohtia

I.1.1. Nyt alkavassa luvussa tulee esiin osakkeen (osakeoikeuden) jälkipерäisen mitätöitymisen merkitys osakepanttioikeudelle.¹ Itse osake oletetaan siis aikanaan pätevästi syntyneeksi ja niinkään kiistattomasti aikansa — ehkäpä vuosikausia tai enemmänkin — pätevästi voimassa eli 'olemassa' olleeksi, mutta nyttemmin tämä osake on *lakannut* olemasta pätevä ja voimassa oleva.² Tai, tarkemmin sanoen, kyseisen osakkeen kohdalla on sittemmin tapahtunut jotakin sellaista, joka ainakin pääsääntöisesti ja ns. normaalitapauksissa merkitsee osakkeen lakkaamista (mitätöitymistä), ellei juuri nyt joku erityinen seikka komplisoi tiettyä yksittäistapausta niin, että oikeustila ei ilman muuta olekaan selvä: ei olekaan nyt kiistatonta, onko osakkeen 'normaali' lakkaamisesta saatetta-

¹ Ks. mitä nyt alkavan luvun pohjustukseksi on lausuttu jo edellä s. 5 (20 § II.1.1, liittyen B-kaavaan: »yksi osakekirja, mutta nolla osakeoikeutta»).

² Sellaisten mitä ongelmallisimpien ilmaisujen kuin '*osakkeen lakkaaminen*' yms. (kuten esim. 'osakkeen syntyminen' ja 'osakkeen olemassaolo') sisältämistä vaaroista olen jo useaan otteeseen huomauttanut (esim. jo *Havansi* I ss. 5—6). Muistaen nämä vaarat ja pyrkien ne välttämään voidaan seuraavissa tarkasteluissa käyttää sanotunlaisia ilmaisuja kuten '*osakkeen lakkaaminen*' ja '*osakkeen mitätöityminen*' esitysteknisinä kätevinä apuneuvoina, sisällyttämättä niihin kuitenkaan liikaa: niillä vain osoitetaan tilanteita, joissa esiintyy ainakin joitakin sellaisia oikeustositietoja, joiden oikeusvaikutukset ainakin ns. normaalitapauksissa ovat senkaltaisia, että sanotunlainen vertauskuvallinen kielenkäyttö ('lakkaaminen' yms.) on lyhyytensä vuoksi käytännössä puolettavissa. Ks. lähemmin jälj. 27 § III.

vissa voimaan sellaista tahoa vastaan, joka katsoo siltikin edelleen omaavansa osakekohtaisen yhtiötä kohtaan pätevän oikeuden.

Esimerkkinä tämäntyyppisestä komplikaatiotilanteesta mainittakoon, panttioikeuteen liittyvästi, tapaus, jossa kyseistä (ehkä) lakannutta osaketta vastaava osakekirja on P:n hallussa panttina: P on bona fide toimien ottanut pantiksi sinänsä kiistatta aidon, virheettömän ja ainutkappaleisen osakekirjan, jota vastaava aikanaan pätevästi syntynyt osake (oikeus) on kuitenkin sittemmin lakannut, ainakin yhtiön ja ehkä myös sen (muiden) osakkeenomistajien laintulkinnan mukaan.

I.1.2. Alkavassa luvussa pidän silmällä sellaisia osakkeen jälkiperaisesta mitätöitymisen tms. lakkaamisen tapauksia, joissa on kyseessä osakkeen (ainakin tavoiteltu) totaalinen lakkaaminen, siis ilman että tämän osakkeen tilalle on tarkoitettu perustaa joku osakesurrogaatti yhden tai useamman muun osakkeen muodossa. Jäljempänä³ on erikseen tarkoitettu käsitellä sellaisia surrogaattitapauksia, joissa alkuperäisen mutta (ehkä) lakanneen osakkeen tilalle on yhtiöjärjestysmuutoksin tarkoitettu luoda uusi tai uusia osakkeita.

I.2. Jälkiperaisesta mitättömyyden tapauksia

I.2.1. Seuraavassa hahmottelen esimerkin omaisena luettelona niitä tapauksia, joissa OYL:n mukaan saatetaan päätyä osakkeen jälkiperaiseen mitätöitymiseen (lakkaamiseen) sellaisissa olosuhteissa, että vastaava osakekirja (virheen seurauksena tai virheettäkin) silti 'sukeltautuu' esiin sivullisen P:n kädessä olevana panttina.

Ensiksi on mainittava ne tilanteet, joissa yhtiö ei ole ajoissa saanut merkitystä osakkeesta täyttä maksua, niin että tapahtuu kadusoituminen OYL 2:12:n, 2:13.2:n tai 4:12:n (tai 5:4.3:n) nojalla. Tällöinhän osake, oltuaan yhtiön perustamisen myötä 'jo syntynyt', käy — jollei uutta 'otataa' osakkeelle ehditä (tai halutakaan) löytää — jälkikäteen »mitättömäksi»,⁴ joko 2:12.2:n osoittamin tavoin itse yhtiön rekisteröinnin yh-

³ Ks. 27—30 §§.

⁴ Adjektiivia »mitätön» (»ogiltig») käyttävät osakkeesta lukuisat OYL:n kohdat, joista tässä mainittakoon 2:9.2, 2:12.2 ja 2:13.2. Ilmaisua »osake on mitätöity» käytetään OYL 3:6.1:ssä, ruotsinkielisen vastaavan ilmaisun ollessa: »aktie förklarar ogiltig».

teydessä tai 2:13.2:n osoittamalta osalta osakepääoman suuruuden lopullisen rekisteröimisen kautta.⁵

VOYL:n järjestelmässä ei vastaavassa maksuvajaustilanteessa päädytty osakkeen lakkaamiseen (mitätöitymiseen), vaan osakkeelle oli kadusoinnin kautta (VOYL 20 §) 'löydettävä' jostakin uusi (maksaja-)omistaja, seuraajaksi merkitsijä-laiminlyöjälle.⁶

Yllä käyttämäni ilmaisun 'kadusoituminen' (pro 'kadusoiminen') tarkoitus on seuraava. Haluan luoda esitystekniseksi apuneuvoksi yläkäsitteen, joka sisältää kaksi toisilleen mitä läheisintä ilmiötä osakkeesta yhtiölle suoritettavan maksun laiminlyönnin seuraamuksena: toisaalta kadusointi suppeassa merkityksessä eli nimenomainen menetetyksi julistaminen (2:12.1) ja toisaalta se tosiasiallinen kadusoituminen, mikä vielä myöhemminkin on 2:13.2:n mukaisena »mitättömäksi tulemisena» mahdollista, olipa maksulaiminlyönti tapahtunut jo ennen yhtiön rekisteröimistä tai vasta sen jälkeisenä (2:13.1:n mukaisena, in casu jopa runsaan 13 kuukauden pituisena) aikana. Kadusointi em. suppeassa merkityksessä voi vallitsevan kannan mukaan tapahtua vain ennen yhtiön rekisteröimistä,⁷ mutta kun tarkasteluni eivät tässä rajoitu vain tämän ajankohdan rajamiin mitätöitymisseuraamuksiin, niin pidän tarpeellisena senkaltaisella 'uudella' termillä kuin kadusoituminen osoittaa, että yhtiöläisenä maksamattoman osakkeen mitätöitymisen tapauksena on eo. yhteyksissä otettava huomioon myös yhtiön rekisteröimisajankohdan jälkeisten maksulaiminlyöntien aiheuttamat, 2:13.2:n mukaisella »alennetuksi» rekisteröimisellä tapahtuvat osakeomitätytymitset. — Se mitä kadusoitumisesta on tässä lausuttu OYL 2 luvun ja yhtiön perustamisen kannalta, pitää vastaavasti paikkansa osakepääoman korottamisella tapahtuvaan uusien osakkeiden syntyyn liittyvän mitätöitymisen osalta, jolloin osakeyhtiön rekisteröimistä varsinaisen kadusoinnin takarajana vastaa 4:8.2:n tarkoittama osakepääoman korotuksen rekisteröiminen.

⁵ Ks. myös 4:9.2 ja 4:12.2, osakepääoman korottamisen osalta.

⁶ Toki myös OYL:n puitteissa on tällainen 'siirtävä' kadusointi mahdollinen (ks. 2:12.2), mutta nyttemmin on siis lisäksi ulospääsytienä käytettävissä kadusointia seuraava osakkeen 'annihilointi', tosin vähimmäispääoman alarajan asettamin rajoituksin.

Kadusoinnista OYL:n mukaan ks. yllä s. 17 (21 § II.2.2) jo lausuttua, viittauksineen av. 27:ssä, sekä jälj. 22 § II.

⁷ Tämä vallitsevaksi katsottava kanta (ks. Koski—Schultén I s. 114, *Kylä-kallio* 1 s. 45) ei käy täysin selvästi ilmi itse lakitekstistä (ks. 2:12 verr. 2:9.2 ja 2:13) eikä se ainakaan ole tarkoituksenmukainen yhtiön intressin eli osakepääoman tehokkaan maksukertymisen kannalta: aina 2:13.1:n mukaiseen rekisteri-ilmoitukseen saakka voisi yhtiön kannalta olla hyödyllistä, että merkitsijä, joka

I.2.2. Toiseksi voidaan viitata OYL 7:2:n ja 6:4:n sallimiin yhtiöjärjestysmääräyksiin. Tällaisen yhtiöjärjestysmääräyksen tuella yhtiö voi (7:2) osakepääomaansa alentamatta lunastaa vapaalla omalla pääomalla omia osakkeitaan, jolloin tällainen osake mitätöityy ja on poistettava osakeluettelosta, ja vastaavasti yhtiö voi (6:4) menetellä osakepääomansa alentamiseksi, siis turvautumalla 'mitätöivään' lunastamiseen eli kuten joskus sanotaan 'kuolettamalla' osakkeita.

Tällainen kuolettaminen eli amortisaatio-sisältöinen itse osakkeen (osakeoikeuden) lakkauttaminen on tietysti eri asia kuin KuoletL:n mukainen kuolettaminen, joka rajoittuu vain osakkeen esineellistymään eli osakekirjaan muttei saa itse osakeoikeutta 'sammumaan'.⁸

I.2.3. Kolmanneksi on mainittava yhtiöjärjestysmääräyksestä riippumaton yhtiökokouksen oikeus päättää osakepääoman alentamisesta (6:1), joka voidaan päättää suoritettavaksi tietyt osakkeet kokonaan lakkauttavasti, (6:1.4:) joko »lunastamalla osakkeita» tai »mitätöimällä osakkeita ilman osakkeista maksetun määrän palauttamista». Ilman yhtiöjärjestyksellinen tuen tarvetta tapahtuu myös se osakepääoman alentaminen, joka ilmenee 7:1.2:sta: yhtiö, saatuaan sallitulla poikkeustavalla omistukseensa oman osakkeen (esim. 13:3.2:n tilanteessa),⁹ valitsee osakkeen edelleenluovutuksen sijasta mitätöimisvaihtoehdon eli ko. osakkeen mitätöimisen osakepääomaa vastaavasti alentaen.

Jos osakekirja, huolimatta sanotunkaltaisesta osakeoikeuden lakkaamisesta,¹⁰ joutuu bona fide toimineen sivullissajaan kuten P:n käteen, niin

laiminlyö 2:13.1:n 1 lauseessa mainitun (jopa vuoden mittaisen) 'viimeisen' maksuaikansa, voitaisiin julistaa menettäneeksi osakkeensa ja osake siirtää maksukykyiselle uudelle 'ottajalle'. Ks. myös P. Rissanen LML-koulutus 31 s. 70.

⁸ Ks. esim. Nial s. 100 av. 353. — KuoletL:n tarkoittamaa kuolettamista käsitellään jälj. tämän niteen 26 §:ssä.

⁹ Em. sallituista poikkeustapauksista ks. lähemmin Koski—Schultén I ss. 262—263, Kyläkallio 1 ss. 240—241, SABL-prop. 1975:103 ss. 216 ja 366, Skäre ss. 98—99.

¹⁰ Osakkeen lakkaamistapauksena voidaan tietysti nähdä ja siksi tässä lyhyesti mainita se tapaus, että yhtiö itse lakkaa (esim. OYL 13 luvun 1—4 §§:n mukaisen selvitystilaan asettautumis- tai asettamispäätöksen perustalta). Voidaanhan yhtiön lakkaamisen presumoida merkitsevän myös yhtiön jokaisen osakkeen lakkaamista.

Yhtiön lakkaamiseen liittyvää erinäistä 'osakeproblematiikkaa' sivutaan jonkin verran jälj. tämän luvun alajaksossa IV.2.1.

saajan vilpitön mieli edellyttää luonnollisesti (ainakin) sitä, että *osakekirjassa ei* ole sellaista varoitusmerkintää osakkeen mitätöitymisestä kuin mistä mm. tällaisten tapausten varalta on säädetty OYL 3:6:ssa.

II. KADUSOITUMISEN KAUTTA LAKANNUT OSAKE

II.1. Johdannoksi

II.1.1. Ryhdyttäessä ratkaisemaan kysymystä, missä määrin voi P:n kaltainen sivullistaho ehkä saada osakekohteiselle oikeudelleen suojaa yhtiön taholta esitettävältä mitätöitymis- tms. lakkaamisväitteeltä, näyttää aiheelliselta jakaa juuri kuvatut tilanteet kahteen tyyppiin. Ensiksi tarkastelen yllä alajaksossa I.2.1 kuvattua kadusoitumiseen liittyvää tilanteistoa, joissa mitätöityminen siis kohtaa vastikään syntyneitä uutta osaketta ja tapahtuu itse asiassa *vastoin yhtiön tahtoa*: onhan yhtiön taholla luonnollisesti toivottu osakkeen pysyvän voimassa eli että merkitsijä pysyisi merkinnän mukaiseen pääomapanoksen maksuun (tai että edes löydetäisiin hänelle ajoissa 2:12.2:n tarkoittama 'sijainen'). Toisen ryhmän muodostavat puolestaan yllä alajaksoissa I.2.2 ja I.2.3 juuri hahmotellut tilanteet, joissa on kyseessä jo aikanaan täysin maksettu (ehkä hyvinkin vanha) osake, joka nyttemmin joutuu *yhtiön tahdon mukaisesti* tms. yhtiön taholta tulevasta syystä mitätöitäväksi. Näitä 'yhtiöaiheutteisia' tilanteita tarkastelen jäljempänä tämän luvun III-jaksossa.

II.1.2. Nyt tarkasteltaville kadusointiliitännäisille tapauksille on ominaista, että joskin osake(oikeus) jo onkin 'ehtinyt syntyä' niin tämä sinänsä pätevä synty on kuitenkin tavallaan resolutiivisen ehdon (= täysi panosmaksu ennen määrääjän takarajaa) varassa, niin että tapausten sijoittaminen jälkipäätöksen (eikä alkuperäisen) mitättömyyden piiriin ei ole aivan ongelmatonta.

Osakeoikeudellisesti tosin lienee ilmeistä, että on dogmaattisesti oikeampaa katsoa — sikäli kuin kannanottoa tällaiseen 'lokerointi-ongelmaan' pidetään tarpeellisenä — kadusoituminen *jälkipäätöksen* mitättömyyden/pätemättömyyden tms. ilmiöksi. Osakkeen voidaan siis sanoa kyllä syntyneen pätevästi ja ehtineen olla jonkin aikaa (jopa toista vuotta in casu) olemassa, ennen kadusoitumisesta sittemmin seurannutta lakkaamista. Onhan ko. osakemerkintä sinänsä

ollut kiistatta pätevä ja tullut hyväksytyksi,¹¹ ja kuten ilmenee 2:13.1:stä (verr. 2:2.2:n kohdat 2 ja 3, sekä 2:9.2) ynnä 4:12.1:sta, on täysin laillista, että tietty osa osakkeesta yhtiölle maksettavasta määrästä on maksamatta yhden vuoden yhtiön (resp. osakepääoman korottamisen) rekisteröimisestä. Vaikkei osakekirjaa tuona aikana saakaan antaa (3:5.1), niin osakeoikeus on toki tuon vuoden aikana (ynnä 2:13.1:ssä ja 4:12.2:ssa mainitun 'lisäkuukauden' aikana) olemassa eli voimassa.¹² Voimassaolo ilmenee mm. siten, että ao. merkitsijä on tuon osakkeen tuottamien yhtiöllisten hallinnoimisoikeutusten (kuten ääni- ym. yhtiökokousoikeutusten) käyttämiseen oikeutettu subjekti, jonka nimi myöskin on merkittävä 3:10:n mukaan pidettäviin osake- ja osakasluetteloihin. Hänellä on niinkään ko. osakkeeseen nähden jo luovutus- ja panttauskompetenssi (tosin yhtiön kadusoitumisriskin rasittamana), arg. 2:11.4 ja e contrario 2:11.3.

II.2. Väitesuoja kadusoitumista vastaan

II.2.1. Kollisiota, jossa osakekirjan bona fide pantiksi ottanut P saa vastaansa yhtiön esittämän väitteen ko. osakkeen kadusoitumisesta, ei pääse lainkaan syntymään, ellei *yhtiön taholta syyllistytty virheeseen* tätä ennen: osakekirjan ennenaikainen eli OYL 3:5.1:n vastainen emitointi. Tällainen virhe on melko raskas (etenkin jos yhtiötäkään ei vielä

¹¹ Tässä ei ole tarpeen ottaa huomioon sitä ilmeisen harvinaista mahdollisuutta, että osakemerkintä olisi jonkun sellaisen poikkeuksellisen pätemättömyysperusteen rasittama, mihin (OYL 2:5:n estämättä) voidaan vedota vielä yhtiön rekisteröimisen jälkeenkin ja minkä suhteen ks. lähemmin HE 1977:27 s. 26, Koski—Schultén I ss. 93—94 ja Kyläkallio 1 ss. 37—38. Samoin voidaan tässä sivuuttaa se ilmeisesti yhtä harvinainen kysymys, voiko yhtiö (ehkä vielä rekisteröimisen jälkeenkin) katsoa jo kertaalleen hyväksymänsä merkinnän osalta tämän hyväksymisensä 'pätemättömäksi' eli peruuttaa hyväksymisensä, sillä perusteella että merkitsijä on menetellyt OikTL 30 §:n tai/ja 33 §:n tarkoittamalla tavalla antaessaan itsestään ja varallisuudestaan tms. seikoista merkintänsä hyväksymiseen vaikuttaneita inkorrekteja tietoja.

¹² On siis erotettava toisistaan osakeoikeuden eli osakkeen synty ja osakekirjan saantioikeuden synty. Epäselvä lausuma tässä suhteessa on HE 1977:27 s. 32: »tulisi olla selvää, ettei osakekirjaa saa antaa ennen osakeoikeuden syntymistä, siis ennen yhtiön rekisteriin merkitsemistä tai vastaavasti osakepääoman korotuksen rekisteröimistä sekä täyden maksun suorittamista kyseessä olevista osakkeista.» Lause sisältää virheellisen toteamuksen, jos siinä olevan »siis»-sanan vaikutus ulottuu »sekä»-sanaan ja sen jälkeisiin sanoihin.

oltu rekisteröity).¹³ Sitä se ei ole vain yhtiön itsensä kannalta, kun osakepääoman asianmukaisen maksukertymän eräs merkittävä tae menetetään, vaan myös ajatellen arvopaperivaihdannan luotettavan sujuvuuden yleisluontoista intressiä: yleisön, joka hankkii osakkeita, ja luotonantajatahojen, jotka ottavat osakepantteja, on voitava luottaa siihen, että 3:5.1:n vastaisesti ei ole liikkeellä 'resolutiivisia' osakekirjoja.

Jos virhe kuitenkin on tällä kohtaa tapahtunut, on ilmeistä, että haittaseuraamukset tästä on säilytettävä virheeseen syyllistyneen tahon kannettavaksi, siis yhtiön ja yhtiönsisäisesti hallituksen. Sivullistaholle on annettava väitesuojaa¹⁴ aivan samoin perustein kuin VKL 15 §:n mukaan annetaan väitesuojaa, jos väite koskee »sovitun vastikkeen saamatta jäämistä». Ne argumentit, jotka jo yllä (21 § II.2) ovat olleet esillä alkuperäisen pätemättömyyden tapauksien kannalta, ovat tässäkin täysin soveltuvia perusteluksi sivullissajaan suojaamiselle (ja haittaseuraamusten jättämiselle aiheuttajataholla kannettaviksi).

Yhtiötaholla haittaseuraamus viime kädessä hajautuu eli pulveroituu kaikkien osakkeenomistajien välillä, paitsi jos virhe-emitoinnista vastuussa ollut toimeenpaneva organitaho suorittaa (15:1:n mukaisesti) vahingonkorvauksena sen rahamäärän, jota ei myöhemminkään ole onnistuttu perimään merkitsijältä.

P:n sanottu väitesuoja on riippumaton siitä seikasta, tapahtuiko osakekirjan tradeeraus hänelle ennen tai jälkeen kadusointijulistuksen taikka ennen tai jälkeen sen osakepääomakorotuksen rekisteröinnin, josta säädetään 4:8.2:ssa, taikka ennen tai jälkeen 2:13:ssa resp. 4:12.2:ssa säädetyn

¹³ Vain poikkeuksellisesti voi osakekirjan emittointi ennen vastaavan osakkeen kadusoitumista olla tapahtunut niin, ettei yhtiötä voida syyttää virheestä ja 3:5.1:n rikkomisesta. Tällainen poikkeus voisi olla se, että merkitsijä on maksanut osakkeen (2:4:n säättämiä muotoja noudattaen) sovitulla *apporttiomaisuudella* ja saanut osakekirjansa, minkä jälkeen ilmeneekin, että hän on petollisesti (ja taitavasti) johtanut perustajatahoa harhaan omaisuuden arvon suhteen. Yhtiö voi tällöin vaatia häntä (mutta ei hänen bona fide toiminutta seuraajaansa) palauttamaan maksamattomiksi osoittautuneet osakekirjat (UL 7:1:n mukaisin takavarikoin tilannetta varmistaen) ja, ellei hän maksa puuttuvaa panosarvoa rahassa, suorittaa 2:13.1:n ja 4:12.2:n mukaisen rekisteri-ilmoituksen siten, että hänen maksamatta jättämänsä osakkeet mitätöityvät 2:13.2:n/4:12.2:n mukaisesti.

¹⁴ VOYL:n aikaisessa oikeuskirjallisuudessa on pidetty selvänä, että bona fide toiminut sivullissaja on suojattu yhtiön po. väitteeltä, ks. Olsson ss. 60—61, *Zitting* Arvopaperi s. 157, *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 74, ja vastaavasti *Nial* ss. 100—101.

(eo ipso mitätöivän) rekisteröinnin. Sensijaan lienee perusteita vaatia — jotta P:n voidaan katsoa olleen perustellussa vilpittömässä mielessä — että itse yhtiö on tuolloin jo rekisteröitynä olemassa: sivullissaaja, joka kaupparekisteristä olisi voinut todeta, ettei osakekirjan tarkoittamaa yhtiötä edes ole olemassa, ei ansainne väitesuojaa, vaikka yhtiö sittemmin rekisteröitäisiinkin (joskin perusteita lienee sillekin kannalle, että yhtiön rekisteröimisellä voisi tässäkin olla ns. parantava vaikutus).

II.2.2. Jos P osakekirjahallinnan saadessaan ei ole ollut perustellussa vilpittömässä mielessä osakkeen maksettuisuuden suhteen, ei häntä ole syytä suojata, vaikka hän olisi ollut tietämätön itse normin eli emittointikiellon (3:5.1:n) suhteen: ignorantia juris nocet. Yhtiö on tällöin oikeutettu vaatimaan häneltä osakekirjan palauttamista ja tarvittaessa varmistamaan tämän takavarikoin (UL 7:1: »parempi oikeus»). Vastapainoksi on P:lle kuitenkin myönnettävä panttausperusteisena etuutena oikeus saada yhtiöltä haltuunsa se maksupalautussuoritus, joka kadusoitumisen jälkeen muutoin menisi ao. merkitsijä-laiminlyöjälle¹⁵ eli tässä pantiksi paniijalle.

III. SIVULLISSUOJAN EPÄÄMISEN TAPAUKSIA

III.1. Osakekirja osakkeen jatkuvan voimassaolon tae?

III.1.1. Siirryn tarkastelemaan niitä jälkipäätäisen mitätöitymisen tapauksia, jotka on alustavasti kuvattu yllä tämän luvun alajaksoissa I.2.2 ja I.2.3: laillisesti eli vasta täyden maksun tapahduttua emittoidun osakekirjan edustama, aikanaan pätevästi syntynyt osake on sittemmin tullut yhtiön tahdosta lakkautetuksi.

III.1.2. Näitä tilanteita on oikeuskirjallisuudessa käsitelty vain sangen rajoitetusti, mutta tietynsisältöinen ratkaisusuosituslinja on ao. (vanhan

¹⁵ Tällä laiminlyöjä-merkitsijällähän on oikeus saada »yhtiölle osakkeesta maksamansa määrä takaisin sen jälkeen, kun siitä on vähennetty kadusoitumista ja sitä mahdollisesti edeltäneestä pakkoperinnästä tai sen yrityksestä yhtiölle aiheutuneet kustannukset» (Koski—Schultén I s. 116). Vrt. SABL 2:11.3, jonka mukaan laiminlyöjä vastaa »för en femtedel av full betalning för aktien», ks. läh. SABL-prop. 1975:103 ss. 307—308, Kedner—Roos I s. 48.

lain aikaisesta) doktriinista silti 'luettavissa esiin':¹⁶ Jos yhtiö päättää käyttää sille lain mukaan kuuluvaa, siis joko lainkohtaan perustuvaa tai lainkohdan sallimaan yhtiöjärjestysmääräykseen perustuvaa oikeuttaan tiettyjen osakkeiden lakkauttamiseen — pääomapalautuksin (lunastuksin) tai ilman — niin tällainen yhtiön päätös on pätevä kaikkia osakkeenomistajia kohtaan, ja samaten jokaisen, joka johtaa oikeutensa osakkeenomistajalta, tulee olla varautunut sanotunlaisen lainmukaisen yhtiöoikeudellisen tapahtuman varalta.

Epäilyksetöntä on nähdäkseni myös OYL:n kannalta, että jokainen osakehankintaa tai osakepantin ottamista suunnitteleva henkilö on velvollinen tuntemaan lain ja yhtiöjärjestyksen mahdollistamat osakeoikeuden mitätöitymisen mahdollisuudet. Jokainen on velvollinen varautumaan lainmukaiseen tapahtumaan ja alistumaan osakkeen lailliseen mitätöitymiseen. Tärkeänä erona yllä (II.2) juuri käsiteltyyn kadusoimisliitännäiseen lakiperusteiseen osakemitätöitymiseen, johon osakekirjan bona fide saanut haltija ei ole velvollinen alistumaan, on nyt se seikka, että pelkkä osakekirja olemassaolollaan ei riitä synnyttämään luottamuksen suojan tasoista presumtiota osakkeen (osakeoikeuden) *jatkuvasta* muuttumattomasta voimassaolosta. Toisin kuin kadusointiliitännäisissä tapauksissa, joissa laki (3:5.1 emittointikiellollaan) luo arvopaperivaihdannan ns. yleisölle aiheen luottaa siihen, että täysin asianmukaisen näköisen osakekirjan liikkeelläolo todistaa täyden panosmaksun (ja rekisteröimisen) tapahtuneen, ei lainsäätäjä ole voinut oikeuttaa samaa yleisöä loputtomaan jatkopresumtioonkin eli luottamaan myös siihen, että osakekirjan jatkuva liikkeelläolo olisi tae myös itse osakeoikeuden jatkuvasta voimassaolosta (tai edes itse yhtiön olemassaolon jatkumisesta).

III.1.3. Kuvattu ero osakekirjojen liikkeelläolon perusteella tehtävien eri päätelmien kestävyyydessä eli (väitesuojallisessa) luottamuksensuojassa on nähdäkseni selitettävissä jokseenkin yksinkertaisesti. Onhan nimittäin yhtiön (hallituksen) kannalta sangen helppoa ja vaivatonta estää tehokkaasti se, että uusien osakkeiden synnyssä *yksikään osakekirja* tulee *ennenaikaisesti* emittoiduksi eli liikkeelle päästetyksi. Siksi lainsäätäjä voi kohtuudella asettaa yhtiölle po. pidättymisvelvollisuuden, sanktionaan (mm.) väitesuoja.¹⁷

¹⁶ Ks. *Zitting* Arvopaperi ss. 156—157 ja *Nial* ss. 101—102.

¹⁷ Toisena sanktiona on OYL 16:9:n 1-kohdassa säädetty rangaistus osakeyhtiörikkomuksesta.

Toisin kuin osakekirjasynnyksen estäminen yhtiölle on ilmeisen vaikeaa, monelle yhtiölle käytännöllisesti katsoen täysin mahdotontakin kerätä *jälkikäteisesti* takaisin yhtiön *kaikki* ne (ehkä hyvinkin lukuisat) osakekirjat, joita osakeoikeuden lakkaaminen koskee ja jotka siksi olisi tarpeen makuloida. Siksi olisi yhtiön kannalta kohtuutonta, jos kyseisten lunastuksellisten tms. (mitätöimis)toimenpiteiden yleisen pätevyyden tai edes osakekohtaisen tehokkuuden edellytykseksi olisi säädetty, että kaikki kyseiset osakekirjat on sitä ennen kyettävä 'vetämään pois' liikkeeltä yhtiön haltuun, uhalla että ne osakekirjat joita yhtiö ei onnistu (ehkä tar-mokkaistakaan yrityksistä huolimatta) saamaan takaisin, voivat väite-suojan kautta edelleenkin tuotta alkuperäiset osakeoikeutukset. Yhtiön hyvistä ponnistuksista huolimatta voisi silti suurikin määrä osakekirjoja pysyä 'sillä tiellään', koska lainsäätäjällä ei ole luonut yhtiön käytettäväksi riittäviä osakekirjahaltijoihin kohdistettavia pakotteita osakekirjapalautusten tehokkaan toteutumisen takeeksi.¹⁸

Se taloudellinen pakotekeino, jonka uusi OYL tässä suhteessa sisältää 3:14:n osoittamassa muodossa,¹⁹ on vaikutuksiltaan parhaimmillaankin vain relatiivinen. Ja erityisen tehottomaksi se luonnollisesti jää silloin, kun (sitä eniten tarvittaisiin eli kun) osake on pää-tetty mitätöitäväksi lunastuksesta. Tällöinhän osakkeenomistajan into osakekirjan palauttamiseen on vähimmillään (samalla kun toisaalta osakekirjan ulkoinen harhaanjohtavuus on suurimmillaan ajateltaessa mitätöimispäätöksestä tietämättömyyden sivullista kuten esim. pantiksi ottamista harkitsevaa luotonantajaa).

III.1.4. Epäilyksetöntä siten on, että (esim.) 6:4:n tai 7:2:n mukaiseen yhtiöjärjestysmääräykseen perustuva lunastamispäätös tai yhtiökokouksen suoraan 6:1:n nojalla tekemän alentamispäätöksen mukainen lunastaminen (mitätöiminen) ovat sellaisia laillisia yhtiöoikeudellisia akteja,²⁰

¹⁸ Lainsäätäjää ei voida tästä moittia, sillä ilmeistä on, ettei sellaisia legaal-lisia tehokeinoja lieneäkään, joilla täydellinen osakekirjapalautus (suurissakin yhtiöissä) voitaisiin aikaansaada, mikäli samalla halutaan pysyä järkeissä mitta-suhteissa, mitä tulee kustannuksiin, vaivannäköön ja tarpeellisten oikeudenmene-tys- tms. sanktioiden kohtuuttomuuden välttämiseen.

¹⁹ Ks. sanotun säännöksen osalta LaVM 1978:4 s. 4, Koski—Schultén I ss. 178—179, Kyläkallio I ss. 97, 133 ja 141, SOU 1971:15 ss. 363—364, Kedner—Roos I s. 91.

²⁰ Tällöin tietysti oletetaan, että ko. päätökset ovat omien oikeudellisten edellytystensä ja noudatetun menettelyn osalta virheettömiä.

joiden normaaliin eli täysilajuiseen tehokkuuteen ei yksittäinen osakkeenomistaja voi kaventavasti vaikuttaa (esim.) antamalla osakekirjojaan pantiksi jollekin bona fide olevalle sivulliselle.

Tämä on täysin selvää osakkeenomistajan suorittamien sellaisten panttausten (ja luovutusten) osalta, jotka tapahtuvat vasta sen jälkeen, kun yhtiössä on jo tehty asianomainen tätä(kin) osaketta koskeva päätös. Jokseenkin yhtä ilmeistä täytyy kuitenkin olla, ettei panttauksen tms. yksittäisen oikeusaktin ajallinen varhemmuuskaan voi muuttaa asiaa. Muutoinhan yksittäinen osakkeenomistaja, panttaamalla osakkeitaan jo 'etukäteen', voisi faktisesti tehdä tyhjäksi sen vallan kuvatulnaisiin (mitätöiviin) päätöksiin, mikä yhtiöllä kuitenkin on lain (ja tarvittaessa yhtiöjärjestyksen) mukaan oltava.

Väitesuojaa pantinhaltijalle ei näin ollen voida antaa. Kuvatut OYL:n mahdollistamat osakkeen jälkipärisen mitätöimisen tapaukset ovatkin luonnehdittavissa sellaisiksi *osakepantin lakijohteisiksi tyyppiriskeiksi*, jotka luotonantajatahon periaatteessa on etukäteen osattava tietää mahdollisiksi. Tämä tietäminen on osattava pohjata joko suoraan lakiin (esim. 6:1:n tapaus) tai ao. yhtiön yhtiöjärjestykseen (6:4:n ja 7:2:n mukaiset tapaukset), ja eräissä tapauksissa voivat apulähteinä olla suorastaan ao. osakekirjalla olevat alkuperäiset tekstimerkinnot tai osakekirjalle jälkipärisesti tehdyt lisämerkinnät (3:6.1).

OYL 3:5.3 osoittaa, että osakekirjalle on jo alun alkaenkin tehtävä (yhtiökohtaisten erityispiirteiden vaatimassa laajuudessa) monenlaisia 'varoittavia' tms. tekstimerkintöjä. Lainkohdassa oleva luettelo lienee alkujaan ajateltu enumeratiiviseksi,²¹ mutta tästä tuskin voidaan pitää kiinni, kuten jo osoittaa (valiokuntakäsittelyssä syntyneen) 7:2:n 'unohtuminen' 3:5.3:n sääntelypiiristä.²² Tosin 7:2:n tapauksessa lunastusmääräys voi tulla yhtiöjärjestykseen jälkikäteenkin (so. panttauksen jo tapahduttua), ollen siten yllätys pantinhaltijalle, toisin kuin 6:4:n mukainen lunastusoikeus, jolta 6:4.2 epää tällaisen taannehtivuuden. Yllätys ei kuitenkaan periaatteessa ole sen suurempi kuin esim. se yhtiöjärjestyksestä ja osakekirjalta aina täysin ilmentymätön mahdollisuus, että yhtiössä tehdään (panttauksen jälkeen) 6:1:n mukainen osakepääoman alentamispäätös.

²¹ Erityisen selvästi näin KM 1969 A 20 s. 84, mutta ilmeisesti myös OikM 1974:9 s. 67 ja HE 1977:27 s. 32.

²² Ks. lähemmin Koski—Schultén I s. 152 ja s. 200 av. 4, Aro DL 1979 s. 295, Havansi I s. 281 ja s. 294 av. 54, Kyläkallio 1 ss. 136—137, Kedner—Roos I s. 65.

OYL 3:5.3:ssa olevan, informaation saannin turvaamiseen tähtäävän säännöksen osalta on huomattava, että yhtiön laiminlyönti merkitä säännöksessä mainittu seikka osakekirjoihin näkyviin ei tee ko. seikkaa tms. oikeudellisesti vaikutuksettomaksi, ei edes suhteessa bona fide toimineeseen sivullissaajaan, vaan sanktiona on yhtiön (hallituksen) vahingonkorvausvelvollisuus.²³

III.2. Pantinsaajan oikeus osakkeen maksusurrogaattiin

III.2.1. Se että osakepantin haltija on yllä todetuin tavoin velvollinen alistumaan yhtiössä laillisesti tehtyihin, osakeoikeuden jälkipäeräistä mitätöitymistä merkitseviin päätöksiin, voi olla vakava menetys hänen vakuusintressinsä kannalta. Näin ei kuitenkaan tarvitse olla, jos yhtiö suorittaa osakkeen lakkaamisen yhteydessä osakkeesta pääomapalautuksellisen rahamaksun ja jos osakekirjan pantinhaltija katsotaan tällaiseen osakkeen 'surrogaattiin' oikeutetuksi panttioikeuden mukaisella etuoikeudella (niin etteivät ko. varat joudu osakkeenomistajalle tai hänen muille velkojilleen).

Mainittu kysymys kuuluu osana laajempaan temaattiseen asiakokonaisuuteen, jossa käsitellään osakepantinhaltijan oikeusasemaa panttioikeuden keskimmäisen päävaiheen kannalta, so. (panttioikeuden perustamisvaiheen ja selvitysvaiheen väliin ajoittuvan) odotusvaiheen kannalta:²⁴ mikä on osakepantin saajan asema *panttioikeudellisen odotusvaiheen* aikana, jos tänä väliaikana yhtiön maksettavaksi tai muutoin suoritettavaksi erääntyy tai muutoin aktualisoituu raha- tai muita varallisuusarvoisia osakeperusteisia suorituksia, kuten osinkoa tai uusia (osakepääomakorotuksesta johtuvia) osakkeita taikka pääomapalautuksellisia maksusuorituksia. Viimeksi mainituista olkoot esimerkkeinä tilanteet, joissa osakepää-

²³ Ks. HE 1977: 27 s. 32 (uusi systeemi poikkeaa siis VOYL 32.2 §:n ratkaisumallista, joka suosi sivullissaajaa, olipa tämä osakekirjatekstin antaman informaation puutteellisuuteen nähden bona fide tai mala fide, ks. *Havansi* I ss. 357—359). Lain vastaavasta kannasta muissa pohjoismaissa ks. *Kedner—Roos* I s. 65, *Skåre* ss. 57—58 sekä Tanskassa (sikäiläisen OYL 21 § 6 mom:n sisältämän erikoislaatuksen 'varoituserkintäsäännöksen' osalta) *Betænkning* 1969: 540 s. 73 ja *Græsvænge—Larsen—Roelsen* ss. 61—62.

²⁴ Ks. tällaisesta panttioikeudellisesta kolmijaosta *Havansi* I ss. 70—71. Ks. myös esim. *Taxell* s. 83 («säkerhetsstadiet») ja *Lennander* ss. 61 ja 225.

omaa alennetaan joko tiettyjä osakkeita lunastamalla tai nimellisarvoa osakekohtaisesti alentamalla taikka joissa yhtiö puretaan selvitysmenettelyin.

Tämäntyyppiset kysymykset tulevat lähemmin ja yhtenäisesti tarkasteltavaksi tutkimuskokonaisuuden VI pääjaksossa, lähtökohtatilanteenaan se, että osakepanttaus tapahtui ensin ja osakeoikeuden lakkauttava/kaventava yhtiön ratkaisu vasta (ehkä yllätyksenä) myöhemmin. Sen vuoksi en tässä yhteydessä ryhdy lähemmin tarkastelemaan pantinhaltijan oikeutta em. surrogaattiin, vaan tyydyn ennakoivasti toteamaan, mitä VOYL:n aikaisessa oikeuskirjallisuudessa on pidetty oikeiden ratkaisujen lähtökohtasääntönä: Pantinsaajalla (P) on oltava parempi oikeus kuin osakkeen omistajalla em. surrogaattimaksuun, ja osakekirjan hallinta suojaa P:tä siltä, että yhtiö suorittaisi *maksusuojan* saaden ko. palautusmaksun osakekirjahallintaa vaille olevalle omistajalle.²⁵ Myös OYL:n kannalta — se todettakoon ennakoivasti ja lähemmät perustelut myöhempään yhteyteen jättäen — on tällaisen luonnolliseksi leimattavan ratkaisulähtökohdan oikeutus ilmeinen, eikä P:n asemaan tällöin voine vaikuttaa (huonontavaankaan suuntaan) se, onko panttaus traditioineen tapahtunut ennen vai jälkeen osakkeen sanotunlaisen lakkauttamisen.

P:n voidaan katsoa olleen bona fide luottaessaan osakekirjan tavanmukaiseen (eli varoitusmerkinnättömään) ulkoasuun ynnä liikkeelläoloon, vaikkapa hän yhtiön toimistosta tms. tiedustelemalla olisi voinut saada selville, että tämä(kin) osake on nyttemmin mitätöitynyt ja ehkä palautusmaksukin jo suoritettu (omistajalle). Näin laajaa selonottovelvollisuutta ei osakevaihdannassa ja -reaaliluotonannossa millään muotoa voida asettaa.²⁶

²⁵ Ks. Olsson ss. 95—96 ja *Zitting Arvopaperi* ss. 144—146; samoin Ruotsin vanhemman lain kannalta s. 27. Kannan perustelut voidaan esittää esim. ytimekkäästi näin: »Ellei tällaista suojaa annettaisi, niin osakekirjan merkitys vaihdanta- ja luotto-objektina saattaisi pienentyä olennaisesti. Esim. osakekirjan pantinsaaja olisi silloin suojaton sitä vastaan, että pantinantajalle tapahtuvalla palautussuorituksella vähennettäisiin reaalivaluutan arvoa» (*Zitting mts.* 144), perustelu joka luonnollisesti pitää paikkansa myös OYL:n 'aikakaudella'.

Uuden osakeyhtiölainsäädännön kannalta ks. esim. *Lennander* s. 90: »Surrogat som lämnas i stället för aktier, t.ex. utbetalning till aktieägarna i samband med att aktiekapitalet nedsättes eller i samband med likvidation ... bör likadeles utlämnas till panthavaren.»

²⁶ Vain jos pantinsaajalla on in casu ollut erityinen aihe epäillä lakkaamista tms., voidaan ajatella hänen selonottovelvollisuutensa laajentamista mainittuun suuntaan.

Sillä seikalla, onko P osakepantin vastaanottaessaan ollut bona/mala fide, ei kylläkään liene erityisempää merkitystä nyt tarkoitetuissa jälkiperaisesti mitätöitymisen tapauksissa. Kun nimittäin väiteseuojaa itse osakeoikeuden voimassaolon suhteen ei siis voida myöntää, niin P:n eventuaalinen oikeus pääomapalautukselliseen surrogaattimaksuun on riippumaton siitä, tiesikö P osakeoikeuden kohtalosta. Olisihan P joka tapauksessa — siis myös ollessaan (esim. itsekin ko. yhtiön osakkeenomistajana) täysin tietoinen mitätöitymisestä — ollut oikeutettu ottamaan osakkeenomistajalta pantiksi (osakekirjatradeerauksen synnyttämän maksusuojaallisin takein) sen *säämis-oikeuden*, joka surrogaattina voi syntyä mitätöityjen osakkeiden sijaan. P:n vilpittömällä/vilpillisellä mielellä on sensijaan täysi varallisuusvaihdannallinen relevanssi yhtiön maksusuojan osalta.²⁷

III.2.2. Surrogaatioperusteinen pantinsaajan oikeus pääomapalautukselliseen maksuun merkitsee sitä, että väiteseujan (ylempänä selostettu) epäminen ei ilman muuta ole pantinsaajan kannalta varsinainen menetyks. On kuitenkin muistettava, että aina ei surrogaattia ole, sillä osakkeen mitätöityminenhan voidaan päättää tapahtuvaksi myös *ilman* lunastustms. pääomapalautuksellista maksua. Tähän mahdollisuuteen on siis kuitenkin kaikessa osakevaihdannassa ja -luotonannossa varauduttava, ja lakiteksti (6:1.4) antaakin siitä jo etukäteen luettavissa olevan 'varoituksen': »mitätöimällä osakkeita ilman osakkeista maksetun määrän palauttamista».

Lisäksi voitaneen pitää todennäköisenä, että sanotunlaiseen vastikkeettomaan mitätöimiseen turvautuvassa yhtiössä olisi osakkeen (panttirealisaatio)arvo ilmeisesti ollut joka tapauksessa jokseenkin olematon, niin ettei edes väiteseujaperusteinen ko. osakkeen voimassa pysyminen olisi merkinnyt P:lle reaalista vakuusetuutta.²⁸

²⁷ Siten jos P oli mala fide koskien ao. palautusmaksun tapahtuneisuutta (osakkeenomistajalle), niin hän ei voi kohdistaa yhtiöön maksuvaadetta tai yhtiön edustajaan korvausvaadetta, vaikka hän olisi saanut panttihallintaansa ao. osakekirjan ilman että osakekirjalle olisi tehty 3:6.1:ssä säädettyä merkintää palautusmaksun tapahtumisesta.

²⁸ Tämä toteamus (= ko. osakkeen panttirealisaatioarvon ilmeinen faktinen olemattomuus) on tosin vain toteamus, ei argumentti: Ratkaistaessa de lege lata panttauksen kohteen oikeudellista olemassaoloa/lakanneisuutta ei pantinsaajakielteisen ratkaisun perusteeksi saada kohottaa sitä faktahavaintoa, että panttikohteesta ei kuitenkaan tulisi olemaan P:lle reaalista hyötyä johtuen ennakoitavissa olevasta vakuusarvon (ehkä jo alkuperäisestäkin) faktisesta minimaalisuudesta.

Täysin suojaton ei pantinhaltija ehkä kuitenkaan ole sellaista yhtiökokouspäätöstä vastaan, jolla hänen panttiosakkeensa 6:1.4:n tuella eliminoidaan mitätöimällä ne ilman surrogaattia. Jos näet juuri pantiksi-panija-osakkeenomistaja on merkittävällä tavalla ollut järjestämässä kyseistä yhtiökokouspäätöstä ja jos se kohdistuu merkillisen 'sattuman' kautta yksinomaan (tai lähes yksinomaan) kyseisiin pantattuihin osakkeisiin, on tapahtuneessa voimakas shikaanin tuntu sekä kunnianvastaisen ja arvottoman menettelyn leima. Jäljempänä teoksen 28 §:ssä tarkastellaan lähemmin, missä määrin yhtiökokouspäätös saattaa tämänkaltaisen perustein olla vaikutukseton ulkopuolisen oikeudenhaltijan osakekohtaisen oikeuden kannalta.

IV. YHTIÖAIHEUTTEINEN OSAKEKIRJAN UUSI LIIKKEELLEPÄÄSY

IV.1. Kysymyksenasettelu

IV.1.1. Se mitä edellä tässä luvussa on esitetty pantatun osakkeen jälkipäätöksestä mitätöitymisestä, on tapahtunut pitäen silmällä tilanteita, joissa panttauksen on suorittanut osakkeenomistaja, jolla osakekirja vielä tuolloin on ollut vanhastaan hallinnassaan (riippumatta 'mitätöitymisprosessin' vaiheista panttaushetkellä: alkamatta/vireillä/loppuunviety). Entä tilanne, jossa lakkautettua osaketta vastaava osakekirja on jo ollut asianmukaisesti palautettuna yhtiön hallussa, mutta *yhtiön edustajan aiheutuksesta* joutuukin vielä liikkeelle, päätyen bona fide toimineen sivullisen (P) käteen? Periaatteellista (joskin tuskin käytännöllistä) mielenkiintoa on tarkastella, muuttuisiko ylempänä todettu P:n väitesuojalle negatiivinen ratkaisu P:lle edullisemmaksi, konfliktin yhtiöaiheutteen synnyn takia.

IV.1.2. Sanotunlaisessa osakekirjan liikkeellepääsyssä on yhtiön taholla syyllistytty suhteellisen raskaana pidettävään virheeseen, kun lain edellyttämä osakekirjan makuloiminen²⁹ on laiminlyöty ja kun sen lisäksi on

²⁹ OYL:n käyttämissä osakekirjan makulointiin liittyvissä ilmaisuissa on tiettyä kirjavuutta. Niinpä keskeisnormina pidettävässä 3:6.1:ssä määrätään, että »milloin osake on mitätöity ... on osakekirjaan tehtävä merkintä». Lain 7:2:n mukaan sensijaan on »osakekirja tehtävä kelpaamattomaksi», ja 14:9.3:n

laiminlyöty kyseisten, edelleenkin 'arvopaperin näköisten' paperikappaleiden turvaava säilytys, mikä olisi estänyt kulkeutumisen uudelleen liikkeelle.

Syntyneessä tilanteessa voitaisiin näin ollen osakeoikeuden ekstinktiivistä (uudelleen) 'syntymistä' P:n kädessä puoltaa samankaltaisella perusargumentilla, jonka tuella on edellä päädytty antamaan P-taholle väitesuojaa osakkeen alkuperäissyntyn virhetapauksissa (21 §) ja kadusoitumiseen liittyvissä tapauksissa (22 § II): yhtiön taholla eli yhtiön vastuualueella on syyllistytty arvopaperikäsittelyssä lainvastaiseen menettelyyn, joka on avannut vaaranlähteen ja jollaista vastaan bona fide toimivan sivullissaajan tulisi olla suojattu.³⁰ Harkittaessa, onko tämä perusargumentti täysitehoinen nytkin, on seuraavassa syytä erottaa pelkästä erinäisten osakkeiden lakkaamisesta (alajakso IV.2.2 ja seur.) itse yhtiön lakkaaminen (IV.2.1)

IV.2. Yhtiön lakkaamisesta ja omaosakedisponoinneista

IV.2.1. Mikäli osakkeen jälkiperaäinen lakkaaminen kytkeytyy itse yhtiön lakkaamiseen, niin em. vaaranlähdeargumentaatiosta huolimatta lieinee pidettävä selvänä, että yhtiön (viimeisen) edustajatahon virhe osakekirjakäsittelyssä ei voi johtaa osakeoikeuden 'uudelleen syntyyn' (ja sen kautta ilmeisesti jonkinasteiseen itse yhtiön 'henkiin heräämiseen').³¹

mukaan »on se mitätöitävä». Siitä onko tällaiset 'entiset' osakekirjat säilytettävä ja kuinka kauan, ei OYL:ssa ole säännöksiä. Väärinkäytösten ja erehdysten välttämiseksi niiden välitön fyysinen tuhoaminen olisi sinänsä paikallaan, etenkin kun kirjanpidollinen tms. tosite- tms. todistelutarve lieenee hoidettavissa kuiteilla. Ks. toisaalta Koski—Schultén I s. 167: »Osake- ja osakasluettelot sekä niiden laatimisen perustana oleva aineisto on säilytettävä jatkuvasti.» Osakekirjat, entiksi muuttuneinakin, kuulunevat sinänsä ko. luetteloiden »laatimisen perustana olevaan aineistoon».

³⁰ Kyseessä on siis ratioltaan sama argumentti käänteisessä suunnassa, kuin millä juuri edellä III.1-alajaksossa on motivoitu väitesuojajakielteistä ratkaisua (jälkikäteisesti ja lainmukaisesti mitätöityjen osakkeiden kohdalla): Kun laki ei ole luonut yhtiölle tehokkaita keinoja laillisesti mitätöityjä osakkeita vastaavien osakekirjojen 'takaisinsaantiin', niin yhtiötä ei voida lain kannalta moittia siitä asiaintilasta, että edelleenkin on liikkeellä osakekirjoja, jotka johtavat normaalihuolettisuudellakin toimivia sivullisia harhaan. Ks. tähän liittyvästi Zitting Arvopaperi s. 157, Nial s. 102.

³¹ Osakeyhtiön lakkaamisesta puhuminen ja lakkaamishetken yksimääräisen

Kantaa voidaan ensiksikin perustella sillä, että P-tahon tuskin edes voidaan katsoa olleen perustellussa vilpittömässä mielessä sen jälkeen, kun OYL 13:9:n mukainen selvitystilarekisteröinti on tapahtunut. Ja vaikka tämä oletettaisiinkin mahdolliseksi, niin voidaan VKL 17 §:n (viimeisen »että»-kappaleen) ilmentämiin oikeusajatuksiin tukeutuen pitää oikeana, ettei väitesuojaa osakeoikeuden olemassaolon suhteen enää myönnetä, vaikka siis joku osakekirja havaittaisiinkin jälkikäteen vielä liikkeelle kulkeutuneeksi. Virheellisesti toimineen yhtiöedustajan (selvitysmiehen) välitön vahingonkorvausvastuu sivullissajaan nähden on tällöin selväpiirteisin ja ilmeisesti P:nkin kannalta tuloksellisempi (nopeammuudesta puhumattakaan) suojatie eräänlaisena maksusuojan korvikkeena. Toinen ja siis ilmeisen epäkäytännöllinen vaihtoehto olisi sivullissajaan taholta itse (ehkä jo rekisteristä poistettuun) yhtiöön kohdistama maksusuojaperusteinen jako-osuussummaa koskeva maksuvaatimus, joka aiheuttaisi 13:16:n mukaisen selvitystilan jatkumisen (yhtiön 'henkiin heräämiseen'), jolloin selvitysmenettely olisi »käytävä läpi alusta alkaen»³² ja lisäksi selviteltävä virheen aiheuttaneen selvitysmiestahon vahingonkorvausvastuu itse yhtiötä kohtaan.³³

osoittamisen yritys on sangen problemaattista, kuten ilmenee jo 13:18.2:n ja 13:16:n pohjalta (tarvittaessa jälkikäteen odottamattomasti uusia selvitystoimenpiteitä, vaikka yhtiö jo olisi lakannut rekisteristä poistamista myöten). Kyse on tosin paljolti näennäisproblematiikasta, käytettäessä ilmaisia (kuten 'lakkaaminen'), jotka yleiskielellisten päämerkitystensä painosta johtuen soveltuvat vähemmän hyvin kuvaamaan sentyyppistä tapahtumasarjaa ja oikeusvaikutusten 'nip-pua' kuin kuin on kyse yhtiön ns. olemassaolon päättymisessä.

Ks. tällä kohtaa esim. *Caselius—Heikonen—Huttunen* II: 3 ss. 56—61, eritt. s. 56 av. 1, *Koski—Schultén* II ss. 220—226 ja *Rissanen* LML-koulutus 31 ss. 90—92.

³² Sitaatti: *Koski—Schultén* II s. 267.

³³ **Selvitysmies on 13:6.2:n viittausnormin nojalla samanlaisessa korvausvastuussa kuin hallituksen jäsen, joten hän on 15:1:n mukaisessa vastuussa selvitystoimessaan aiheuttamastaan vahingosta, ei vain yhtiötä kohtaan vaan myös sellaisesta vahingosta, joka OYL:ia (esim. 3:6.1:tä) rikkomalla on aiheutettu »osakkeenomistajalle tai muulle henkilölle».** Sanottu sivullissaja on juuri sellainen taho, joka mahtuu määreeseen »osakkeenomistaja tai muu henkilö», joten yllä tekstissä puoltamani selvitysmiehen välitön korvausvastuu tätä henkilöä kohtaan on tuettavissa OYL:n nimenomaisin säännöksin (13:6.2/15:1/3:6.1).

Vrt. *kuitt. Koski—Schultén* II s. 261, jossa nojautuen hallituksen esitykseen (HE 1977: 27 s. 99, ks. lisäksi jo KM 1969 A 20 s. 176 ja OikM 1974: 9 s. 234) katsotaan, että sivullissajaan on vaadittava maksua yhtiöltä, joka onkin velvollinen suorittamaan osakekohtaisen jako-osuusmaksun uudestaan, minkä jälkeen yhtiön nimissä voidaan ajaa vahingonkorvauskannetta selvitysmiehiä vastaan yhtiölle

IV.2.2. Vaikeampi on kysymyksen ratkaiseminen siinä tapauksessa, että yhtiö itse ei ole lakannut, vaan kyse on vain erinäisten osakkeiden lakkaamisesta (ynnä vastaavien osakekirjojen kulkeutumisesta yhtiön hallusta uudelleen liikkeeseen). Erityistä ongelmaa ei tosin ole siinä tapauksessa, että osakekirja on yhtiön hallusta ensin joutunut sellaiselle 'väliportaalle', joka ei ole ollut bona fide ja joka sitten omistajana esiintyen on pantannut osakekirjan P:lle.³⁴ Ongelma rajoittuu vain sellaiseen (ilmeisen harvinaiseen) tilanteeseen, jossa vilpittömä P on saanut kyseisen mitätöityä osaketta vastaavan mutta mitätöimättömän osakekirjan suoraan yhtiöedustajalta oikeustoimella, joka näin ollen on omaosakedisponointi (yhtiön suorittama oman osakkeen panttaus/luovutus).³⁵

Huolimatta lähtökohtaisesta omaosakekiellosta (7:1.1) OYL kuitenkin sallii omaosakedisponoinnit tietyissä (7:1.2:n kautta määriteltävissä) puitteissa, ja nyt sivullissaaja siis luuleekin juuri tällaisen sallitun omaosakedisponoinnin olevan kyseessä.³⁶ Sanotunlainen omaosakedisponointi lie-

syntyvästä vahingosta. Tämä kanta on nähdäkseni, kuten sanottu yllä, epäkäytännöllinen: rekisteristä jo poistetun yhtiön selvitysmenettely olisi käynnistettävä uudelleen ja selvitysmiesten tulisi ilmeisesti kerätä jako-osuutensa jo saaneilta entisiltä osakkeenomistajilta ositellusti takaisin sen verran kuin on tarpeen, jotta yhtiö pystyisi maksamaan sivullissaajalle kuuluvan 'ylimääräisen' jako-osuuden, minkä jälkeen yhtiön nimissä olisi prosessattava virheen tehneeltä selvitysmiestaholta vastaava summa vahingonkorvauksena yhtiön nimiin, jonka jälkeen kyseinen rahamäärä tulisi uutena yhtiövarallisuutena jaettavaksi ko. entisille osakkeenomistajille.

³⁴ Tämä tilanne ei näet eroa P:n suojantarpeen ('oikeussuoja-ansainnan') kannalta siitä alajaksossa III.1 jo tarkastellusta perustilanteesta, jossa osakekirja on osakelakkaamisen jälkeen pantattu ao. yksittäisen tähänastisen osakkeenomistajan toimesta P:lle. Tuolloinhan (kun osakekirja siis ei ollut välillä palautunut yhtiön haltuun eikä mahdollisuutta mitätöimismerkintään siten ole ollut) on katsottu (III.1.4), ettei P:lle ole mahdollista myöntää väitesuojaa, joten yhtä vähän sitä on syytä myöntää tässäkin, kun P ei ole tiennyt osakekirjan välillä palautuneen yhtiön haltuun ja kun siten tuo välivaihe senjälkeisine osakekirjan 'uusemitointineen' ei ole voinut mitenkään olla vaikuttamassa P:n suorittamaan hänelle tarjotun osakekirjapanttiin arviointiin.

³⁵ Omaosakedisponoinneista ks. lähemmin *Havansi* I ss. 287—289 ja 308—335, kirjallisuusviittauksineen joihin lisättäköön *Kyläkallio* 1 ss. 239—246 ja *Ikonen* LML-koulutus 31 ss. 74—76.

³⁶ Yhtiöedustaja disponoi siis yhtiön nimissä ja avoimin omaosakekohtein eikä tekeytyen osakkeenomistajaksi (tai yksityisen osakkeenomistajan — siis muun kuin itse yhtiön — edustajaksi). Jälkimmäisessä tapauksessa (tekeytyminen osak-

nee yleensä (ko. osakekirjan) myymistä eikä panttausta; 7:1.2:ssa mainitaankin vain myyminen. Meillä on oikeuskirjallisuudessa puollettu ostajalle vilpittömän mielen suojaa, jos hän yhtiöltä tämän omia osakkeita ostaessaan on perustellusti siinä käsityksessä, että kyseessä on joku (poikkeuksellisesti) sallituista omaosakedisponoinnin tilanteista, esim. kun hän (yhtiön edustajan harjaan johtamana) ei tiennyt eikä hänen pitänytkään tietää ko. osakkeiden olevan 7:2:n mukaisesti mitätöityneitä.³⁷ Tämän kannan mukaan olisi vastaavasti omaosakepanttauksessa³⁸ myönnettävä P:lle väitesuojaa, jos hän bona fide on yhtiön edustajalta pantiksi saanut 'normaalin näköisen' osakekirjan: kyseinen osakekirjan tarkoittama osake(oikeus), joka jo oli lakannut (mitätöitynyt), olisikin saatettavissa yhtiötä kohtaan voimaan.³⁹

Toinen ratkaisulinja tässä olisi evätä P:ltä nytkin esinekohtainen väitesuoja ja sensijaan antaa hänelle sitä periaatteessa rajoitetumpana pidettävää oikeussuojaa, minkä sisältää oikeus saada vahingonkorvaus (edellyttäen luottotappion todella syntyneen seurauksena panttioikeudetta jää-

keenomistajaksi) oltaisiin tilanteessa, jota on käsitelty jo III.1-alajaksossa, minkä suhteen ks. myös av. 34.

³⁷ Ks. Koski—Schultén I s. 268 (ja s. 261) koskien tilannetta, jossa yhtiö on 7:2:n mukaisesti lunastanut itselleen omia osakkeitaan, mutta laiminlyönyt noudattaa 7:2:n ehdotonta määräystä (»lunastettu osake on poistettava osakeluettelosta ja osakekirja tehtävä kelpaamattomaksi») ja sensijaan siis suorittanut omaosakemyynnin: »Osakkeiden ostaja saattaa vedota vilpittömään mieleensä ainakin silloin, kun hän on osakekaupan yhteydessä vaatinut selvityksen yhtiön omasta saannosta ja häntä on tässä suhteessa johdettu harhaan.» Ks. myös Kyläkallio I s. 244 sen tapauksen osalta, jossa yhtiö on luovuttanut sellaisen laittomasti hankimansa oman osakkeen, joka kaiken aikaa on ollut ja on voimassa (siis ilman että ko. osakkeen olisikaan lain mukaan pitänyt jossakin vaiheessa mitätöityä).

VOYL:n ajalta ja sanotun lain 21.4 §:n kannalta ks. Taxell Styrelse ss. 246—347 ja Caselius—Heikonen—Huttunen I ss. 126—127, joissa suojataan yhtiön sopijapuolen vilpitöntä mieltä, sekä KKO 1937 II 468, missä osapuolet kuitenkin eivät vedonneet (asunto-osake)yhtiön suorittaman omien osakkeiden oston norminvastaisuuteen.

³⁸ Siitä että omaosakepanttauskin voi olla laillinen, ks. Havansi I s. 334. Nyt siis ei kuitenkaan ole sellainen käsillä (vastoin yhtiöedustajan P:lle antamaa käsitystä), vaan kyseessä on mitätöitynyttä osakeoikeutta edustanut osakekirja, joka mitätöitymisensä myötä on palautettu yhtiölle ja jonka suhteen yhtiön olisi pitänyt menetellä 3:6.1:n tai 7:2:n osoittamin tavoin.

³⁹ Tällöin siis voisi syntyä täysivoimainen normaali osakeomistajan asema sille henkilölle, joka mahdollisessa panttirealisaatiossa ostaa ko. osakekirjan.

misestä⁴⁰) virheellisesti menetelleeltä yhtiön edustajalta 15:1:n nojalla ja/tai yhtiöltä sen korvausvastuun nojalla, joka yleisten vahingonkorvausnormien perusteella yhtiöllä on edustajansa aiheuttamista vahingoista.⁴¹ Tämän ratkaisumallin (vahingonkorvaus, muttei osakekohtaista oikeutta) tueksi voitaneen viitata OYL:n esitöissä julkilausuttuun, joskin itse lakitekstistä ilmenemättömään ns. lainsäätäjätarkoitukseen: OYL 3:5.3:ssa tai 3:6:ssa säädetyn (varoitusta)merkinnän laiminlyönti ja puuttuminen osakekirjalta ei ole tarkoitettu johtamaan kyseisen osakekirjalle merkittäväksi säädetyn »seikan tai määräyksen pätemättömyyteen» (HE 1977: 27 s. 32)⁴² — siis esim. osakemitätöitymisen »pätemättömyyteen» — vaan vain sanottuun korvausvastuuseen.

Tehtäessä valintaa näiden kahden perusteltavissa olevan ratkaisumallin välillä — toisaalta juuri selostettu OYL-esitöihin tukeutuva vahingonkorvaukseen rajoittuva malli ja toisaalta (av. 37—39 kohdalla kuvattu) osakeoikeuden 'uudelleensyntyä' merkitsevä väitesuojamalli — voitaisiin 'vahingonkorvauslinjan' tueksi painottaa sitä näkökohtaa, että näin uuden lain (1978) esitöiden (1977) sisältämälle nimenomaiselle lausumalle lainsäätäjän tarkoituksen ilmentäjänä pitäisi antaa vaa'an kielen asema. En kuitenkaan antaisi tälle argumentille erityistä painoa, koska ensinnäkin po. lausuma on kovin yleisluontoinen ja suppea ja koska toiseksi ilmiöön »lagstiftning genom motiv» on periaatteessakin suhtauduttava varauksellisesti. Päädynkin kannattamaan osakeoikeuden väitesuojallista voimaansaattavuutta, mikä myöskin on sopusoinnussa yllä 21 §:ssä alkuperäisen pätemättömyyden kohdalla omaksumani väitesuojamyönteisen linjan

⁴⁰ Vahinkoahan pantinsaajalle syntyy vasta jos ko. panttisaamista ei muulla tavoin makseta ja siis olisi ollut tarpeen turvautua panttiin. Ja tällöinkin vahingon määrä rajoittuu vain siihen, mitä panttiosakkeesta olisi panttirealisaatiossa voitu saada.

⁴¹ Tätä itse yhtiön korvausvastuuta ei osakeyhtiölainsäädäntö (sen enempää VOYL kuin nytemmin OYL) sääntelee: 15 lukuhan koskee vain niiden henkilöiden korvausvastuuta, jotka luetellaan luvun 1—3 §:ssä korvausvelvollisina, eikä ko. luetteloissa mainita itse yhtiötä (muuta kuin korvaukseen oikeutettuna). Ks. lähemmin tästä 'ulko-osakeyhtiöoikeudellisesta' vahingonkorvauksesta esim. *Taxell Ansvar* ss. 182—193, *Routamo—Hoppu* ss. 56—57, *Koski—Schultén* II ss. 356—358, *Kyläkallio* 2 s. 358 sekä uusimmasta oikeuskäytännöstä KKO 1980 II 89: asunto-osakeyhtiö, sen isännöitsijä ja hallituksen jäsenet tuomittiin yhteisvastuullisesti korvausvelvollisiksi sivullisen loukkaututtua yhtiön pihalla pudottuaan suojaamattomaan syvennykseen.

⁴² Ks. tästä myös jo edellä s. 62 (av. 23 kohdalla) lausuttua.

kanssa: molemmissa tapauksissa yhtiöllä on ollut optimaaliset faktiset mahdollisuudet (ynnä legaalinen velvollisuus) estää olemattomia osakkeita vastaavien osakekirjojen joutuminen arvopaperivaihdannan piiriin, mutta silti konflikti on syntynyt yhtiön taholla tapahtuneen vakavana pidettävän virheen kautta.⁴³

⁴³ Tätä luokkaa olevaa virhemenettelyä yhtiön taholta ei voida mahdollistaa niihin osakevaihdannallisiin lakijohteisiin tyyppiriskeihin, joista puhutaan yllä alajaksossa III.1.4, katsottaessa voitavan evätä väitesuoja niiden tilanteiden osalta, missä yhtiöllä ei ole parhaansa yrittäenkään suuria tosiasiallisia mahdollisuuksia saada (läheskään) kaikkia osakekirjoja takaisin, merkinnän tekemistä varten.

23 §

**YKSI OSAKE, KAKSI OSAKEKIRJAA:
JOHDANNOLLISIA NÄKÖKOHTIA**

I. TARKASTELTAVIEN KYSYMYSTEN LUONNEHDINTAA

I.1. Tarkasteltavien konfliktien perusrakenne

I.1.1. Nyt alkavassa ja kolmessa seuraavassakin luvussa tulee yhteisenä ja keskeisenä tunnuslauseena olemaan »*yksi osake, kaksi osakekirjaa*». Tutkimuskohteena on oleva tämän tunnuksen luonnehtima tilanteisto.

Yllä niteen alkuluvussa (20 §) on jo alustavasti selostettu,¹ mitä pidän silmällä tunnuslauseen »*yksi osake, kaksi osakekirjaa*» kautta: Toisin kuin kahdessa edellä olevassa luvussa (21—22 §§), joissa itse osaketta (osake-oikeutta) rasitti alku- tai jälkipäätäinen pätemättömyys/mitättömyys eli 'syntymättömyys' tai 'lakanneisuus' ja joissa osakekirjakappaleiden lukumäärä rajoittui normaaliin eli yhteen, on nyt *itse osake (osakeoikeus) pätevä*, yhtä kiistattomasti niin synnyltään pätevä kuin edelleenkin voimassa oleva, mutta tätä yhtä ja samaa osaketta edustavia tai ainakin siltä ulkoisesti täysin asianmukaisesti näyttäviä *osakekirjoja on kaksi*.

Käytännössä (ns. grynderirakentamisessa) tiedetään esiintyneen lukuisampiakin 'painoksia' samasta osakekirjasta kuin kaksi. Jo alumpana (s. 4) sanotuun tavoin rajoitun yleensä vain kahden kilpaillevan osakekirjan konflikteihin. Rajoitus on tarpeen tutkimusekonomisista syistä ja myös siksi, että kolmen tai useamman osakekirjan eventuaalisten esiintymiskonfliktien oikeudelliseen arviointiin näyttää voitavan soveltaa sangen pitkälle samoja ratkaisuperusteita kuin mitä seuraavassa tullaan esittämään kahden osakekirjan tapauksesta. Ks. kuit. jäljempänä 24 § V, jossa on oleva syytä erikseen tarkastella erästä *kolmen* osakekirjan konfliktia.

¹ Ks. ed. s. 4 (av. 6—7 kohdalla) sekä s. 6 (av. 10 kohdalla). Ks. niinkään s. 4 oleva F-kaava.

I.1.2. Kahden kilpailevan osakekirjan panttioikeuskonfliktit voidaan jakaa kahteen päätyyppiin: *alkuperäinen* ja *jälkiperäinen* osakekirjamoneus. Edellisessä on kumpikin osakekirja laadittu jo asianomaisen (yhtiön tai ainakin) osakkeen juridisen syntymisen yhteydessä tai ainakin sen välittömässä ajallisessa läheisyydessä. Näitä 'alkusyntyisiä' kaksoiskappaletilanteita voidaan kuvata termillä *duplikaattitilanteet*.² Kyseistä samaa osakeoikeutta tarkoittavina ja siitä kilpailevina ensikappaleina nämä 'alkuperäiset' osakekirjat oikeudellisine kollisioineen ovat selvästi erotettavissa jälkiperäisestä osakekirjamoneudesta, jollaisessa oletetaan täysin kiistattomaksi, että toinen osakekirjoista on vanha alkuperäinen kappale ja se toinen vastaavasti uusi, selvästi myöhemmin laadittu kappale.

Ajateltakoon esim. tilanne, jossa alkuperäinen osakekirja asianmukaisesti laadittiin ja emittoitiin ainoana kappaleena vuonna 1956, mutta 1979 tuhoutuneeksi (erheellisesti) luultuna se kuoletettiin 1980, jolloin myös annettiin uusi osakekirjakappale kuoletetun tilalle.³

I.2. Moneustilanteiden tarkastelun jäsentely

I.2.1. Osakekirjamoneuden tutkimus jakautuu seuraavassa neljään lukuun. Kaksi lukua, 23 ja 24 §§, koskevat alkuperäisen osakekirjamoneuden ('kakseuden') konfliktitilanteita, siten että ensin (= nyt alkava luku) käsittelen teemaa paitsi johdannollisesti myös siten yleisluontoisesti, että muodostuu pohjaa konkreettisten kollisioratkaisujen esittämiselle, johon puolestaan tullaan tätä seuraavassa luvussa eli 24 §:ssä.

Sen jälkeen eli 25 ja 26 §§:ssä tarkastelen jälkiperäisen osakekirjamoneuden tilanteita. Ne ovat sopivasti jaettavissa kahteen tyyppiin, toisaalta osakekirjan ns. *vaihtamisesta* aiheutuviin (25 §) ja toisaalta osakekirjan *kuolettamisesta* aiheutuviin (26 §).

² Sanaa 'duplikaatti' ei esityksessäni ole tarkoitettu — kuten jäljempänä lähemmin ilmenee — ymmärrettäväksi niin kirjaimellisesti, että kyseessä tulisi välttämättä olla kaksi aivan samannäköistä eksemplaaria (samasta 'painoksesta') tai edes lähes samannäköiset kappaleet. Olennaista on samansisältöisyys. Ks. heti jälj. II.2.2.

³ Toinen esimerkki: OYL 14:9:n tarkoittamassa tapauksessa on täysin selvää, kumpi osakekirja on synnyltään vanhempi ja alkuperäinen (kenties sekin vuosikymmeniä vanhempi kuin uusi kappale).

I.2.2. Sanotunlaiset tutkittavaksi tulevat tilanteet kytken teoksen teeman mukaisesti osakepanttioikeuteen. Näin ollen syntyvien kollisioiden osapuolista joko kumpikin tai ainakin toinen oletetaan pantinsaajaksi. Muunlaisena konfliktin osapuolena tulee tietysti kyseeseen osakkeen omistaja, etenkin luovutuksensaaja, ja ilmeisesti esitys tulee pääosin olemaan relevantti myös sellaisenkin kollisiotyypin kannalta, jossa kumpikin osapuoli on luovutuksensaaja (kahdelleluovutus), mikä seikka johtuu jo mainitsemastani irtaimisto-oikeudellisesta likimääräisyyhtälöstä: luovutus = panttaus.⁴

II. TAUSTANÄKÖKOHTIA DUPLIKAATTITILANTEISTA

II.1. Lainsäädännöllisestä tilasta

II.1.1. Tilanne, jossa yhtiön tiettyä yhtä osaketta kohden on olemassa muu määrä osakekirjoja kuin yksi tai nolla, siis kaksi tai useampia, on lainvastainen.

Tämä on luettavissa etenkin OYL 3:5.1:stä. Lainkohtahan sallii poikkeuksena peruskaavasta 'yksi osake, yksi osakekirja' vain sen, että yksi »osakekirja voi koskea useita osakkeita» (mikä onkin erittäin yleinen ja praktisia tarpeita vastaava järjestely), muttei siis mainitse mitään toisensuuntaisista poikkeuksista kuten että yksi osakekirja koskisi vain murto-osaa tietystä osakkeesta tai että tietystä osakkeesta olisi useampia avoimesti eri kappaleita siihen tapaan kuin voi olla eri kappaleita samaa vekseliä (VeksL 64—66 §§) ja eri kappaleita samaa konossementtia (MeriL 155 §).⁵

Suoranaisesti julkilausuttuna ei OYL:ssa ole kielletty antamasta osakekirjaa osakkeen murto-osasta. Tällaisen kiellon voidaan siis kuitenkin katsoa ilmentyvän laista, useistakin OYL:n kohdista. Näitä ovat etenkin em. 3:5.1, mutta myös 3:7.2, jonka osalta pidetään selvänä, että osakekirjan jakaminen voi tulla kyseeseen vain jos

⁴ Ks. 'yhtälöstä' lähemmin ed. s. 10 (av. 7 kohdalla).

⁵ Vekselin eri kappaleista ks. esim. *Aurejärvi* Vekselit ss. 127—128, ja konossementin eri kappaleista esim. *Zitting* Arvopaperi ss. 182—183 (ja eräistä lähi-ilmiöistä esim. *Hoppu* ss. 167—169).

osakekirja käsittää vähintään kaksi osaketta.⁶ Samoin voidaan mainita osakkeen yhteisomistusta käsittelevä 3:13.2 sekä heti jäljempänä esiin otettava väliaikaistodistusta koskeva 3:8.⁷

II.1.2. Sanottua osakekirjakakseuden kieltoa ilmentää osaltaan myöskin kieltonormi, jonka mukaan samasta osakkeesta ei saa samanaikaisesti olla liikkeellä sekä *väliaikaistodistusta*⁸ että osakekirjaa. Tämä kielto on luettavissa 3:8:n 1 lauseesta. Kiellon tarpeellisuus on selviö, ottaen huomioon saanto- ja vaihdantasuojalliset normit 3:9:ssä, missä väliaikaistodistus on esineoikeudellisena arvopaperina rinnastettu osakekirjaan.

Tällä kohtaa onkin sopiva tilaisuus huomauttaa siitä seikasta, että kahden duplikaattityyppisesti kilpailevan osakekirjan konflikteihin erittäin läheisestikin rinnastuvia esineoikeudellisia kollisioita voi syntyä juuri siten, että samaa osaketta (osakeoikeutta) koskevasti on liikkeellä toisaalta osakekirja ja toisaalta osakekirjaa 'edeltävä' osakeoikeudellinen arvopaperi kuten väliaikaistodistus yms. Sanotunkaltaisia konflikteja, joissa toisena dokumenttina siis on muu OYL:n tuntema osakeoikeudellinen asiakirja kuin osakekirja, tulen tarkastelemaan 25 §:ssä (IV—V).

II.2. Duplikaattitilanteen täsmennetty kuvaus

II.2.1. Duplikaattitilanteiksi kutsumissani konflikteissa esiintyy siis kaksi *osakekohteeltaan samansisältöistä* osakekirjaa: kumpikin on yksilöity yhtäläisin numero- tai/ja kirjaintunnuksin koskemaan tiettyä samaa osaketta (esim. Oy X:n osaketta n:o 12) tai, osakekirjan käsittäessä useampia osakkeita, tiettyä samaa osakeryhmää (esim. Oy Y:n osakkeita n:o 901—1 000 tai As Oy Z:n osakkeita n:o 105—168, jotka oikeuttavat huoneiston A 3 hallintaan). Kummankin osakekirjan ilmaisema, ao. pantinsaajan/ostajan tavoitteleva ja tarkoittama varallisuusobjekti on siten identtinen: tietty tarkoin yksilöity ja kiistattomasti pätevä osake.

⁶ Ks. HE 1977:27 s. 32, Koski—Schultén I s. 155.

⁷ Tässä yhteydessä todettakoon, että asunto-osakeyhtiön osalta ei laki (AsOYL 6 §) ehdottomasti estä sitä, että saman huoneiston osakekokonaisuus esiintyy kahteen tai useampaan osakekirjaan jaettuna (osakenumeroiden 'hajauttamisen' kautta ja siis joka tapauksessa edellyttäen, että ko. huoneistoon oikeuttavia osakkeita on useampi kuin yksi). Ks. *Havansi* I ss. 335—337.

⁸ Väliaikaistodistuksesta ks. lähemmin jälj. 25 § IV.

Tietysti teoriassa voi *pätemätönkin* osake (esim. maksamattomuuttaan mitätöitynyt osake tai vaikkapa täysin inekssistenttikin, yhtiöjärjestykselle alun alkaenkin tuntematon osake) olla sikäli duplikaattikohteena, että toki tuollaisestakin 'osakkeesta' voidaan ajatella laadituksi kaksi tai useampiakin identtisiä osakekirjoja. Tällöin siis myös ensimmäisenä laadittu eli 'aidoin' kappale on osakekohteeltaan yhtä lailla 'tyhjän päällä' kuin myöhemmät kaksoiskappaleet. Käytännössä kuitenkin aina, duplikaattien esiintyessä tai sellaisista puhuttaessa, on ilman muuta lähtökohtana, että pätevä osakeoikeus on ja että siis (ainakin) yksi konfliktin osapuolista on saamassa/saanut pätevään osakkeeseen kohdistuvan oikeuden.

Olisi siten inadekvaattia kuvata tyypillistä duplikaattitilannetta niin, että vain 'sen oikean osakekirjan' (olipa se kumpi tahansa) osalta kohteena on pätevä osake, kun taas 'väärän osakekirjan' kohdalla ei ao. pantaus- tai myyntidisponoinnin kohteena olisikaan »någon giltig aktierätt».⁹ Toki kohteena kummankin (tai jos osakekirjoja oli kolme jne., jokaisen) pantinsaaajan/ostajan osalta on tuo sama, kussakin osakekirjakappaleessa yhtäläisesti yksilöity pätevä osakeoikeus. Tätä kohdesamuuttahan edellyttää loogisesti jo sana '*kaksoiskappale*'. Kysymykseksi jääkin 'vain' se, kummalla heistä on tähän samaan varallisuusobjektiin 'paikallistuneessa' yhteentörmäyksessä parempi oikeus.

II.2.2. Joskin itse kollisio-objekti (eli tietty pätevä osake) on sanotuvin tavoin kummankin 'kilpailijan' kannalta identtinen, niin tämä sen enempää kuin esitystekninen nimitys 'duplikaatti' älköön erehdyttäkö ajattelemaan, että kyseiset kaksi osakekirjaa *välttämättä* olisivat identtisiä ulkonäöltään. Ne voivat olla sitä (kaikilta fenotyyppinsä ominaisuuksilta: koko, muoto, värit, asemointi, kuviot, kirjasimet, tekstien sisältö, päiväys, allekirjoitukset jne.), mutta konflikti on juridiselta rakenteeltaan ja kohteeltaan olennaisesti sama, vaikka ko. osakekirjat poikkeaisivat toisistaan paljonkin, vaikkapa kaikissa ulkonäöllisissä suhteissa ja lisäksi tekstisisältönsä muodollisissa (sana-, syntaksi- yms.) valinnoissa.¹⁰ Olennaista on

⁹ Siteeratut sanat: *Zitting* JFT 1973 s. 323, jossa tuollainen ajatuksenkulku näyttäisi esiintyvän. Ks. myös *Muukkonen* Lausunto 1968, av. 41:n jälkeen (siteerattu jälj. s. 84, av. 31–32 kohdalla).

¹⁰ Osakekirjat voivat jopa poiketa toisistaan itse osakkeidenkin (osakenumeroittenkin) osalta sikäli, että ne ovat vain osittain 'päällekkäisiä'. Niinpä jos toinen osakekirjoista käsittää Oy X:n osakkeet n:o 901–1 000 ja toinen Oy X:n osakkeet n:o 951–960, on käsillä duplikaattitilanteeksi katsottava konflikti niiden kymmenen osakkeen (n:o 951–960) osalta, jotka sisältyvät kumpaankin osakekirjaan.

vain se, että kumpikin osakekirja *erillisesti* tarkasteltuna, siis ainoaksi ko. osakkeesta olemassa olevaksi kappaleeksi ajateltaessa, täyttää lain (eli lähinnä OYL 3:5:n) asettamat muotoa, sisältöä ja kompetentin yhtiöedustajan allekirjoitusta koskevat vaatimukset sen suhteen, milloin paperipalaa voidaan pitää siinä mainitun osakeyhtiön osakekirjana.

Kumpikaan osakekirjoista ei siis ole *väärennös* (ainakaan sanan normaalimerkityksessä), vaan aitoperäisenä olisi kiistatta pätevä ja lainmukainen ao. yhtiön osakekirja, jollei kilpailevaa osakekirjaa olisi.¹¹ Jos toinen osakekirjoista on todella väärennös eli siis jonkun ulkopuolisen laatima paperikappale (ilman kompetentin yhtiöedustajan allekirjoituksellista myötävaikutusta, kuten lupaa 3:5.2:n mukaiseen nimen painatukseen), niin kyseessä ei lainkaan ole nyt käsiteltävä duplikaattitilanne. Väärennöksen osalta tilanteen juridinen ratkaisu on selväpiirteinen (ja riippumaton siitä, onko samanaikaisesti olemassa yksi tai nolla kappaletta väärentämätöntä osakekirjaa ao. osakkeesta): väärennösväite on vahva väite myös osakekirjan kohdalla,¹² eikä tällaisen paperikappaleen saaja menesty missään ko. yhtiötä sivuavassa esineoikeuskollisiossa tai vaatimuksessaan yhtiötä kohtaan (tietysti edellyttäen, ettei yhtiön edustaja ole väärennökseksi tietämäänsä osakekirjaa siltikin käyttänyt emittointiin).

Tarkasteluissani tulen kuitenkin selvyyden vuoksi pitämään silmällä sitä taustatyyppejä, jossa kummankin osakekirjan mainitsema osakenumero tai osakenumerosarja on täysin identtinen. Se mitä tältä kannalta tulee lausuttavaksi, soveltuu kaikessa olennaisessa ratkaisujen pohjaksi myös em. osittaisen identtisyiden tapauksiin.

Jossain määrin omaleimaisia ovat (myös) eo. kysymyksissä ns. *kokonaisosakekirjat*, ollessaan vailla osakenumerokohtaista yksilöintiä (kokonaisosakekirjan käsitteestä ks. lähemmin *Havansi* I ss. 199—208). Niissäkin voi silti esiintyä 'tyyli-puhdas' duplikaattitilanne, esim. kun kahdessa osakekirjassa lukee »100 osaketta à 20 mk, litt. D N:o 16195», ts. kun yksilöinti on täysin sama (olkoonkin että kokonaisosakekirjan edustama yhtiöosuus sinänsä on pikemminkin eräänlainen lajiesine eli »fungibel andel», *Rodhe JFT* 1979 s. 411, kuin erityisesine).

¹¹ Yhtä vähänhän on väärennös se, jos esineen (= e) omistaja laadittuaan primuksen hyväksi kauppakirjan, jolla hän myy e:n tälle primukselle, sitten laatii secunduksen nimelle muutoin täysin samansanaisen kauppakirjan, jolla myy saman e:n tälle secundukselle. Jälkimmäinen asiakirja on kaikkea muuta kuin väärennös; eri asia on, että myyjän (eli e:n alkuperäisen omistajan) luovutuskompetenssi ynnä oikeus laatia lisää kauppakirjoja e:n osalta ovat lakanneet ja 'tyhjentyneet' ensimmäisen kauppakirjan myötä.

¹² Ks. *Olsson* s. 54, *Zitting Arvopaperi* s. 154, *Nial* s. 100.

Käytän siis sanaa 'duplikaatti' paitsi ahtaassa merkityksessä (identtinen kaksoiskappale) myös väljemmässä mielessä (osakekohteeltaan identtinen aitoperäinen kappale). Sanana se on nimittäin esitysteknisesti käytökelpoinen, koska sillä ensinnäkään ei ole valmista saati sitovaa legaalisisältöä ja koska toisekseen se on lyhyempi ja yhdyssanaystävällisempi kuin esim. vaihtoehtoina ajateltavissa olevat 'kaksoiskappale-' tai 'päälekkäis-' alkuiset yhdyssanamudostelmat. Ja kolmanneksi: 'duplikaattitermeillä' on jo tiettyä perinnettä ja likimäärin oikeisiin asiayhteyksiin ajatukset johdattavaa tuttuutta osakkeita koskevassa juridisessä kielenkäytössä.¹³

II.3. Duplikaatit ja RS-järjestelmä

II.3.1. Duplikaattitilanteita on meillä esiintynyt suhteellisen usein 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa, liittyneinä *asunto*-osakeyhtiön tai ns. *kiinteistöosakeyhtiön* perustamis- eli gryndausvaiheessa tapahtuneisiin väärinkäytöksiin. Tuolloiset duplikaattirikkomukset (ja usein -rikkokset¹⁴) olivatkin kuten tunnettua eräs tärkeä osasy RS-järjestelmän kaltaisen erikoislaatuisten 'yksityisen lainsäädännön'¹⁵ synnylle.¹⁶

RS-järjestelmän myötä eli 1. 5. 1972 alkaen onkin duplikaattikysymysten ajankohtaisuus käytännössä vähentynyt. Vähentymätön on sensijaan edelleenkin se juridinen vaikeaselkoisuus ja periaatteellinen kiinnostavuus, mikä on koko ajan ollut leimallista tähän problematiikkaan sisältyville monille osake-, esine- ja sopimusoikeudellisille kysymyksille. Kun tämän oikeustieteellisen intressin lisäksi otetaan huomioon, että duplikaattitilanteet yhä ovat täysin mahdollisia yleisessä osakeyhtiötyypissä ja eräin osin myös sellaisissa huoneisto-osakeyhtiöissä, jotka ovat RS-järjes-

¹³ Ks. esim. KM 1972 A 9 s. 9, *Zitting JFT* 1973 s. 323, *Tenkanen KOP* 1973 s. 23.

¹⁴ Monesti on kyseessä ollut petos (vapausrangaistusseuraamuksineen, ks. esim. *Norrmén* s. 175). Nykyään on lisäksi olemassa oma osakeyhtiöllinen rangaistussäännöksensä, joka ulottuu duplikaattiaiheutukseen sellaisenaan: OYL 16:9 kohta 1 (ks. *Koski—Schultén* II s. 432).

¹⁵ RS-järjestelmästä ks. lähemmin *Havansi* I ss. 390—408 viittauksineen (eritt. s. 391 av. 3).

¹⁶ Tästä syyrelaatiosta ks. esim. *Tenkanen KOP* 1973 s. 23, *Erma—Kärävä—Riihimäki* s. 179.

telmän ulkopuolella, niin kyseinen problematiikka on jatkuvasti lähemmän tutkimuksen arvoinen sekä, oikeuslähteiden 'vaietessa', sen tarpeessa.¹⁷

Mainittujen, RS-ulkopuolisten huoneisto-osakeyhtiöiden (esim. 2—4 perheen 'rivitaloyhtiöt' yms.) osalta on muistettava, että pankkien omaksumasta osakepanttikäytännöstä johtuen on tällaisessakin yhtiössä, mikäli se on rekisteröity 'RS-alkupäivän' eli 1. 5. 1972 jälkeen, syytä laatia osakekirjat RS-tapaan eli Suomen Pankin (SP) setelipainossa;¹⁸ tämä painatus puolestaan edellyttää SP:n omaksuman kannan johdosta sitä, että yhtiöjärjestyksessä on oltava määräys tällaisesta osakekirjapainatuksesta. Täten lienee useimmissa (uusissa) RS-ulkopuolisissa huoneistoyhtiöissä samat yhtiöjärjestykselliset ja setelipainopainatukselliset takeet duplikaatteja vastaan kuin varsinaisissa RS-yhtiöissä.¹⁹

II.3.2. Suoritettavassa duplikaattikollisioiden lähemmässä analyysissä on koko ajan muistettava pitää yleisestikin (so. RS-järjestelmää laajemminkin) silmällä *osakeyhtiön yleistyyppin* ja *huoneisto-osakeyhtiötyypin* (asunto-osakeyhtiö, kvasi-asunto-osakeyhtiö, keskinäinen kiinteistöyhtiö) välistä eroa, joka johtuu jälkimmäisessä esiintyvän osake- ja huoneistokytkennän (pääosin fyysis-konkreettisista) erikoispiirteistä. Aluksi on kuitenkin mahdollista ottaa (heti seuraavassa) esiin eräitä yleisluontoisia ja yhtiötyypistä riippumattomia lähtökohtia ja näkökohtia duplikaattilanteiden oikeudellisessa käsittelyssä.

¹⁷ Osakepanttioikeudellisen tutkimuksen jatkuvaa tarpeellisuutta grynderirakentamisessakin (siis huolimatta RS-järjestelmän 'voimassaolosta') ilmentää Zitting JFT 1979 ss. 538—546, ks. eritt. s. 539 av. 2.

¹⁸ Ks. *Erma—Kärävä—Riihimäki* s. 176.

¹⁹ Oma ongelmansa, johon tässä ei kuitenkaan voida lähemmin puuttua, on se, merkitseekö osakekirjojen sinänsä täysin OYL:n ja AsOYL:n mukainen laadinta osakekirjojen (relatiivista tai absoluuttista) pätemättömyyttä, jos vastoin po. yhtiöjärjestysmääräystä painatus suoritetaankin muualla kuin setelipainossa. Rajoitun vain toteamaan, että tämä näyttää erittäin vaikeaselkoiselta kysymykseltä, jota tullaan hiukan sivuamaan jälj. 24 § IV.2.2, ss. 123—124.

III. DUPLIKAATTINORMIN ETSINNÄSTÄ LAKITEKSTIN AUKOSSA

III.1. Johdannoksi

III.1.1. *Kirjoitettu laki* jättää duplikaattitilanteet kokonaan vastauksia vaille. On siis etsittävä muualta rakennusaineet ratkaisuille näissä kollisioissa, joissa kaksi saman osakkeen mutta eri osakekirjojen pantiksi-ottajaa ovat vastakkain eli kun ennemmin tai myöhemmin on käynyt ilmi, että samaa osaketta koskien onkin valmistettu useampi kuin sallittu yksi osakekirja ja että näitä on käytetty kaksoispanttaukseseen (tms. kahdelle disponointiin).

Yleensä ilmitulo johtunee siitä, että pantiksipaniija ei ole kyennyt lunastamaan kumpaakaan ao. osakepanteista. Paljastumisen välttämiseen riittänee jo se, että toinen panteista lunastetaan. Jos kyseinen kaksoisdisponointi koostui (ei kahdesta panttauksesta vaan) panttauksesta ja myynnistä, saattaa tässäkin (yhden) pantin ajoissa tapahtunut lunastaminen 'pelastaa tilanteen' niin, että laitton kaksoisdisponointi jää tulematta ilmi, tai ainakin niin, että syypään annetaan välttyä rikossyytteeltä. Sensijaan jos duplikaattivilppiä käytettäisiin kaksoisluovutukseen, ei ilmitulon ja raskaiden sanktioiden välttäminen olisi ilmeisestikään mahdollista, pantinlunastuksen kaltaisen ulospääsytien puuttuessa. Käytännössä esiintyneet duplikaattiväärinkäytökset ovatkin olleet joko tyyppiä *panttaus vastaan panttaus* tai *panttaus vastaan luovutus*. Ensimmäinen eli kahdelle-panttaus lienee ollut yleisempi: »Yleensä nämä molemmat (samaan huoneistoon oikeuttavien osakekirjojen haltijat) ovat pantinhaltijoita.»²⁰

III.1.2. Duplikaattikollisioiden oikeudelliselle arvioinnille ja normiet-sinnälle on tietysti sinänsä irrelevanttia se, miten epävarmaa tai varmaa on konfliktien yksittäistapauksellinen 'onnellinen' raukeamisloppu sen kautta, että (ainakin yksi) pantti onnistutaan lunastamaan (tai ao. velkojaintressi muulla tavoin tyydyttämällä panttioikeus lakkauttamaan), jolloin *taloudellisen* kollisioin poistumisella *oikeudellinenkin* kollisio laukeaisi. Kollisioinormin muodostamisen (löytämisen) tarve ei oikeustutkimuk-sessa luonnollisestikaan riipu sanotunlaisista 'taloudellisista' tekijöistä, joskin sellaisiin palautuvasti voitaneenkin sanoa, että eri duplikaattikol-

²⁰ KM 1972 A 9 s. 9.

lisiotyypeissä kollisionormin löytäminen olisi tarpeellisinta kollisiotyyppissä luovutus—luovutus, lähinnä tarpeellisinta tyyppissä luovutus—panttaus, ja suhteellisesti vähiten välttämätöntä rakenteessa panttaus—panttaus. Alumpana jo mainituista syistä²¹ suoritetaan duplikaattitilanteiden analyysi tässä niiden tilanteiden pohjalta, joissa ainakin toinen ko. osakekirjadisponoinneista on panttaus.

III.2. KKO-prejudikatuurin merkityksestä

III.2.1. Kun lakiteksti siis vaikenee osakeduplikaatteja koskevissa konflikteissa, kiintyy normietsinnässä huomio toissijaisiin oikeuslähteisiin,²² joista ylimmän oikeuden *prejudikatuuri* lienee keskimäärin arvioiden merkittävien.²³ Anti näyttää kuitenkin myös tässä suunnassa vähäiseltä. KKO:n prejudikaatteja ei ole ainoatakaan, jos ennakkotapauksiksi katsotaan vain ne ratkaisut, jotka KKO itse on sellaisiksi kelpuuttanut viralliseenkin vuosikirjajulkaisuunsa sisällyttämisen muodossa.²⁴

Periaatteessa kiistatontahan lienee, että Suomen kaltaisessa 'ei common-law' maassa ylimmän tuomioistuimen julkaistutkin ratkaisut (selostuksina julkaistuja plenum-ratkaisuja myöten) ovat vailla virallista valtiosääntöistä normin statusta, vieläpä sen sinänsä merkittävän lainmuutoksenkin jälkeen, mitä L 104/79 (1.1.1980 voimaan tullut OK 30 luvun kokonaisuudistus) merkitsee kehittäessään KKO:ta huomattavasti ns. prejudikaatti-istanssin suuntaan. Mutta näistä seikoista huolimatta lienee yhtä ilmeistä, että KKO:n

²¹ Ks. s. 74 (tämän luvun I.2.2.).

²² Käyttämäni ilmaisu »toissijaiset oikeuslähteet» on tässä tarkoitettu vain 'likimääräiseksi': kirjoitetun lain primaarisuutta pitemmälle ei tarkoitukseni ole eo. yhteydessä ottaa mitään varsinaista kantaa niihin pohdiskeluihin, joita voidaan harjoittaa oikeuslähteen käsitteen vaiheilla ja hierarkkisissa jaotuksissa. (Oikeuslähdenäkemyksistäni hiukan lähemmin ks. *Havansi Luotto-oikeus* ss. 190—220.)

²³ Ns. tavanomainen oikeus, vaikkapa sen olemassaolo-oikeutta oikeuslähdeopillisena kategoriana tai oikeuslähteenä ei kiistettäisi (mihin kyllä lienee hyviä perusteita), jää meillä faktiselta vaikuttavuudeltaan hyvin vähämerkityksiseksi KKO-prejudikatuurin rinnalla.

²⁴ Lausuttu ja heti jälj. lausuttava koskee sitä KKO:n julkaisukäytäntöä, jota on noudatettu kolme viimeksi kulunutta vuosikymmentä ja ennen sitä tulevaa (tätä kirjoitettaessa vielä inekssistenttiä) julkaisemispraksista, mikä pohjautuu uuden ns. valituslupajärjestelmän (L 104/79) puitteissa KKO:ssa käsiteltyihin tapauksiin.

julkaisemilla ratkaisuilla on tähänkin asti ollut (ja sanotussa uudessa ns. valituslupajärjestelmässä tullee vieläkin enemmän olemaan) sangen pitkälle faktisesti normin kaltainen vaikutus.

Julkaisemattomien KKO-ratkaisujen kantavuuteen on sensijaan suhtauduttava erittäin varovaisesti,²⁵ sitä varovaisemmin mitä enemmän kyseinen julkaisematta jätetty ratkaisu on koskenut selaista lain aukkotilannetta, jollaisessa ei liioin ole aikaisempaakaan julkaistua ennakkotapausta ja jollaisessa prejudikaattitarve siis on ollut suuri. Tällöinhän pidätyminen ratkaisun julkaisemisesta on vahva indisio siitä, että KKO syystä tai toisesta ei ole katsonut voivansa pitää tekemäänsä ao. yksittäisratkaisua soveliaaksi perustaksi yleiselle (faktiselle) normimuodostukselle.

Juuri sanotun johdosta on päätelmien teossa suhtauduttava sangen varovaisesti (esim. heti seuraavassa selostettavaan) julkaisemattomaan KKO-ratkaisuun duplikaattitilanteiden kaltaisissa lain ja aikaisemman prejudikatuurin aukoissa, joissa grynderirakentamisen eräät väärinkäytökset tekivät ennakkopäätöstarpeen ilmeiseksi. Julkaisematta jättämisen em. negatiivinen indisioarvo korostuu duplikaattiratkaisun julkaisemattomuuden kohdalla lisäksi vielä siitäkin vertailevasta huomiosta, että monissa grynderirakentamiseen liittyvissä (kirjoitetulle laille tuntemattomissa) erityislaatuissa konflikteissa KKO on päätynyt julkaisemaan ratkaisujaan, joilla sitten olikin huomattava prejudikaateille ominainen heijastusvaikutus.²⁶

III.2.2. KKO:n julkaisemattomien ratkaisujen joukosta näyttää olevan esitettävissä vain yksi duplikaattikollisioita käsittelevä tuomio.

KKO t. n:o 196/27. 1. 1971 (RD 489/69) Grynderi G myi 23. 10. 1962 erään rakenteilla olevan huoneiston asunto-osakkeet omistuksenpidätysehdoin O1:lle. Vastaava osakekirja (jälj. V-kirja)²⁷ val-

²⁵ Ks. av. 24.

²⁶ Erityisesti mainittakoon prejudikaatit 1961 II 36, 1963 II 27, 1964 II 29, 1966 II 95, 1967 II 27 ja 1968 II 61; ks. lähemmin tätä prejudikatuuria käsittelevää esitystäni *Havansi Luotto-oikeus* ss. 208—212.

Uusimmasta grynderirakentamiseen liittyvästä oikeuskäytännöstä ks. KKO 1978 II 55—56, 1978 II 79 ja 125 sekä 1980 II 9.

²⁷ Lyhenne »V-kirja» perustuu adjektiivin vanha alkukirjaimelle, ja käytän tätä lyhennettä jatkossa siitä osakekirjaparin kappaleesta, joka on olemassaololtaan sikäli vanhempi kuin kilpailijansa että on ollut asianmukaisesti laadittuna ja allekirjoitettuna ensimmäisenä olemassa (eri asia on sitten emittointi eli liikkeellepääsy). Vastaavasti käytän lyhennettä »U-kirja» siitä kappaleesta, joka po. suhteessa on uudempi eli myöhemmin valmistettu.

mistui 1. 8. 1963 eli oli päivätty tuolle päivämäärälle. Ostaja (O1) sai tämän osakekirjan hallintaansa 7. 12. 1963. Tällä välin eli 10. 9. 1963 oli G pantannut velkojalleen (tavarantoimittaja) P2:lle samat osakkeet sisältävän, samana päivänä eli siis 10. 9. 1963 päivätyn osakekirjan (jälj. U-kirja). P2:n ei oltu näytetty toimineen mala fide.

RO: Kun O1:n hallussa olevaa 1. 8. 1963 päivättyä osakekirjaa, verrattuna P2:n hallussa olevaan 10. 9. 1963 päivättyyn osakekirjaan, »aikaisemmin päivättyä ja muun selvityksen puuttuessa oli pidettävä» asunto-osakeyhtiön »alkuperäisenä osakekirjana ja» P2:n hallussaolevaa »osakekirjaa oli pidettävä mitättömänä», niin jälkimmäinen osakekirja (U-kirja) julistettiin mitättömäksi. HO: Ei muu-
tosta. KKO: Ei muutosta.²⁸

Tapauksen johdosta todettakoon tässä yhteydessä toistaiseksi ja alustavasti vain seuraava. Kyseessä on grynderitahon kaksoisdisponoinnillaan aiheuttama kollisio (luovutus vastaan panttaus), jossa esineoikeudellinen dynaamisen suojan kannalta keskeinen lisäakti eli osakekirjan hallinnansiirto tapahtui ensin pantinsaaajan osalta ja vasta myöhemmin ostajan kohdalla. Ostaja puolestaan on primuksen asemassa sopimusajankoh-
tien vertailussa (kauppasopimus omistuksenpidätysehtoineen — panttaus-sopimus), niin myös saamansa osakekirjakappaleen syntyajankohdan (V-kirja) suhteen, mikä asiakirjan varhemmuus näyttääkin tuomioistuinten mielestä olleen olennaisin ratkaisukriteeri. P2:n (eventuaalinen) vilpiton mieli sitävastoin näyttää katsotun irrelevantiksi.

III.3. Huomioita oikeuskirjallisuudesta

III.3.1. Mitä sitten tulee oikeuskirjallisuuteemme, niin senkin 'oikeuslähteellinen' anti on duplikaattitilanteiden normietsinnässä todettava sangen rajoitetuksi. Duplikaattiongelmia sivuava doktriinimme on oikeastaan vain joukko lyhyehköjä lausumia, jotka enimmäkseen sijoittuvat obiter dictum -tyyppisiin yhteyksiin.

Sanotuissa lausumissa näyttää ratkaisujen lähtökohtana yleisesti olevan se näkemys, että aikaisempisyntyinen osakekirja (V-kirja, ks. ed. av. 27) on oikea eli alkuperäinen eli aito, kun taas myöhempisyntyinen osake-

²⁸ Jutussa esitettiin RO:lle prof. P. J. Muukkoson laatima 1. 6. 1968 päivätty asiantuntijalausunto, jossa (mm.) käsitellään duplikaattikysymyksiä (4 sivun verran), sekä prof. Matti Ylöstalon laatima 9. 9. 1968 päivätty »PM», jossa duplikaattikysymyksiä ei varsinaisesti käsitellä.

kirja (U-kirja) on väärä, jollainen ei pysty olemaan pätevän osakeoikeuden luoja tai kantaja. Siltä varalta, ettei tätä osakekirjasyntyjen aikajärjestystä pystyittäisi selvittämään (kuten todetaan käytännössä monesti tapahtuneen), on ratkaisevaksi katsottu se, »kumman panttaus on tapahtunut aikaisemmin».²⁹ Tällaisen tilanteen osalta, jossa siis ei kyetä saamaan selville, kumpi osakekirja on aito, on lisäksi esitetty, että tavallisessa osakeyhtiössä (so. yleistyypissä, ei siis asunto- tms. yhtiössä) voidaan antaa kummankin kappaleen haltijalle väitesuojaa yhtiötä vastaan.³⁰

III.3.2. Jos laajennamme oikeuskirjallisuuden käsitteen alaa niin että se sisältää myös ns. asiantuntijalausunnat oikeudenkäynneissä tms. yhteyksissä,³¹ saadaan jonkin verran lisää materiaalia juuri selostamani julkaisemattoman KKO-ratkaisun yhteydestä (s. 82, ks. eritt. av. 28). Jutussa antamassaan lausunnossa *Muukkonen* esittää duplikaateista mm., että osakekirjojen »kaksoiskappaleet eivät perusta osakeoikeutta. Tuollaisten papereiden vilpittömässä mielessä olevalle haltijallekaan ei voida antaa suojaa.»³² Perusteluissaan hän lähtee siitä sääntöolettamuksesta, »että osakekirja ei yksinään luo mitään osakasoikeutta, ellei sellaista muuten ole olemassa», ja jatkaa: »Siis me erotamme osakkuusoikeuden ja toisaalta osakekirjan. Osakkuusoikeudesta voidaan antaa osakekirja, mutta jos on annettu sellainen osakekirja, joka ei liity mihinkään osakkuusoikeuteen, niin tuollainen osakekirja on vailla merkitystä.»³² Viitaten 'aitousnäytön' vaikeuteen hän tyytyy »toteamaan, että ensimmäinen on oikea, muut ovat 'vääriä'».³² Loppupontenaan lausunnonantaja korostaa, että »myöhemmin tehty osakekirjan kaksoiskappale on ainakin asunto-osakeyhtiötä ajatellen täysin arvoton paperi. Sellaisen saajan vilpittömyys mieltä ei siis suojata. Toisin on asian laita siihen nähden, jolla on hallussaan oikea osakekirja.»³³

²⁹ Sitaatti: KM 1972 A 9 s. 9. Ks. samaten *Norrmén* s. 175 (vastaväittäjä *Erma* JFT 1969 s. 212 pitää *Norrménin* esitystä kaksoisdisponoinneista ss. 173—175 teoksen heikoimpana kohtana, eikä syyttä) ja *Zitting* JFT 1973 ss. 323—324, jonka lyhyt (puolitoista sivua) ja yleispiirteinen esitys on duplikaattialueen laajin ja perusteellisin.

³⁰ *Olsson* s. 57 av. 14, *Zitting* JFT 1973 s. 324.

³¹ Asiantuntijalausunnat yliopistollisten virantäyttäjien tms. yhteydessä sensijaan kuuluvat epäilyksittä oikeuskirjallisuuden 'legitiimiin' piiriin. Oikeudenkäyntitilittännäisistä tms. asiantuntijalausunnoista ks. *Halila* LM 1954 ss. 213—225.

³² *Muukkonen* Lausunto 1968, av. 41:n jälkeen.

³³ *Muukkonen* Lausunto 1968, av. 43:n jälkeen. Ks. myös yllä av. 28:ssa mainitsemani *Ylöstalo* »PM» s. 1, jossa *Muukkosen* tähän loppuponteen yhdytään.

IV. LAIN AUKON TÄYTTÖÄ: KREAATIOMALLI VAI EMISSIONMALLI?

IV.1. Vallitsevan kannan lähtökohtien kritiikkiä

IV.1.1. Siinä aukkotilanteessa, joka duplikaattikollisioissa vallitsee lain vaietessa ja prejudikatuurin puuttuessa, näyttää alan oikeuskirjallisuus juuri selostetussa niukkuudessaankin tarjoavan tietyn jotensakin yhtenäissuuntaisen ajatusmallin, jota voitaneen nimittää vallitsevaksi kannaksi: ensimmäisenä valmistunut osakekirjakappale on aito ja ainoa oikea, myöhemmin valmistunut on mitätön ja 'väärä' eikä se voi synnyttää mitään osakeoikeutta tai olla pätevän osakeoikeuden kantaja.

Pyrin osoittamaan tämäntyyppisen ratkaisumallin perusteluineen kyseenalaiseksi. Katson jouduttavan virheellisiin päätelmiin johtavalle polulle, jos duplikaattikollisioita ratkaistaan pyrkimällä selvittämään, (a) kumpi osakekirja on osakekirjasisältöisenä paperikappaleena ollut ensimmäisenä olemassa, ja vielä lähempänä virhelähdettä ollaan, jos (b) kolli-siotilanne lisäksi selitetään niin, että vain tähän ensimmäisenä olemassa olleeseen paperipalaan (V-kirja) voi liittyä pätevä osakeoikeus ynnä (johdannaisesti:) tätä osakeoikeutta koskevan esinekohtaisen oikeuden saanto, samalla kun jälkimmäinen paperi (U-kirja) ei sensijaan lainkaan koskisi mainittua pätevää osakeoikeutta vaan — 'väärä' kun on — olematonta/pätemätöntä osakeoikeutta.

Jälkimmäisen ajatuksenkulun (b) epäadekvaattisuuteen olen kiinnittänyt huomiota jo edellä tässä luvussa (II.2.1, s. 76), joten tässä rajoitun vain toistamaan, että tuollainen ajatuskuvio (b) on siis syytä kokonaan eliminoida duplikaattikollisoiden yhteydestä.³⁴ Lähempää tarkastelua

³⁴ Toistettakoon vielä (ks. jo ed. s. 75) se duplikaattitilanteelle tunnusomainen piirre, että toki myöhempikin osakekirjakappale osakenumero- (ja huoneisto-) yksilöinniltään nimenomaan koskee tiettyä yhtiöjärjestyksen mukaista osakeoikeutta, nimittäin sitä samaa kiistatta pätevää osakeoikeutta, jonka osakenumero- (ja huoneisto-) yksilöinti on kirjoitettuna myös ensin valmistuneen osakekirjan (V-kirja) tekstiin. Juuri tämän yhden ja saman pätevän osakkeen (osakeryhmän) haluaa niin primus kuin secunduskin saada omakseen resp. pantikseen ja nimenomaan juuri sen myyjä/panttaaja hänelle myykin/panttaakin, aivan kuten missä tahansa kahdelleluovutuksessa tai kahdellepanttauksessa yms. kaksoisdisponoinnissa, jollaisessa on sitten aivan eri kysymyksensä se, mikä oli missäkin vaiheessa kyseisen kahdellelledisponoijan disponointikompetenssin tila ja mitä dynaamista suojaa ehkä voidaan antaa (esim. V- tai U-kirjan hallintakriteereihin kytkeyty-

tässä vaatii sensijaan yllä kuvattu edellinen ajatuksenkulku (a): osakekirjasisältöisenä paperikappaleena ensimmäisenä olemassa ollut osakekirja on ratkaiseva.

IV.1.2. Pyrittäessä määrittämään (tiettyyn synnyltään pätevään osakeoikeuteen eli osakkeeseen yksilöidysti viittaavan) *osakekirjan juridisen 'syntymän' ajankohtaa* nyt käsiteltävän problematiikan kannalta,³⁵ kiinnittyy huomio aivan erityisesti kahteen ajankohtaan:

1) Tekstiltään ja allekirjoituksiltaan asianmukaisen *osakekirjadokumentin yhtiönsisäinen valmistumishetki*.

Yleensä tämä hetki on sama kuin asianmukaisen allekirjoituksen (3:5.2) ilmestyminen muun tarpeellisen tekstin täydentäjäksi. Osakkeen ensimmäisen eli originaarin omistajan (yleensä siis = hyväksytty merkitsijä) nimen kirjoittaminen näkyviin (ks. 3:5.1: »nimetty henkilö») ei ole tässä suhteessa vielä välttämätöntä (ja voikin olla käytännöllistä pidättyä siitä, jos ao. merkitsijä ei vielä ole maksanut yhtiölle koko merkintäpanosta³⁶). Oletan kuitenkin selvyuden vuoksi, että tämä nimimerkintäkin jo on tehty, mikä voikin tapahtua sikäli vaikeuksista, että simultaaniperustamisessahan kaikkien originaarien osakesaajien nimet ovat jo tiedossa.³⁷

2) Yhtiönsisäisesti juurisanotuvin tavoin valmistuneen *osakekirjadokumentin emittointi* (emissio) eli liikkeelle laskeminen, pois yhtiön originaarista eli 'alkusyntyisestä' hallinnasta, siis sellaiselle hallinnan saajalle, jolla on oma itsenäinen oikeutensa osakkeeseen tai ainakin osakekirjahallintaan.

västi) sille kollisio-osapuolelle, jonka solmiman osto- tai panttaussopimuksen hetkellä hänen sopimuspuolensa (= kahdelledisponoijan) disponointikompetenssi jo olikin 'lakannut' tai 'rajoittunut'.

Kaikki tämä on mielestäni niin selvää, että suorastaan hämmästyttävältä tuntuu kritisoimani ajatuksenkulun (b) heijastama näkemys, että kaksoiskappaledisponoinnissa ei kohteena voi olla mikään pätevä osakeoikeus.

³⁵ Osakekirjan 'syntyhetken' määritys ei välttämättä tapahdu samalla tavalla, jos jonkun *muun* kysymyksen kannalta ilmenisi tarvetta ratkaista tällainen ajankohta.

³⁶ Merkitsijä ei tällöin vielä ole välttämättä maksuviivästyksessä (ks. 2:13.1 ja 4:12.2), mikä todettakoon.

³⁷ Simultaaniperustaminen puolestaan on käytännössä verrattomasti yleisempi kuin (erittäin harvinainen) suksessiiviperustaminen. Lausuttu ei koske vain asunto-osakeyhtiöitä (grynderitahon merkityksessä heti kaikki osakkeet) vaan myös yleistyyppin osakeyhtiöitä. Osakepääoman korottaminen laajoin uusmerkinnöin on osakekirjavalmistuksessa(kin) ongelmallisempi tilanne, ks. P. Rissanen LML-koulutus 31 ss. 71–72.

Tällainen ulkopuolisen tahon itsenäinen osakekirjahallinta voi olla paitsi omistajuushallintaa myös panttihakallintaa tai esim. sellaista itsenäistä toimeksisaajahallintaa kuin RS-päärahalaitoksella.³⁸

Osakekirjan liikkeelle laskeminen eli (OYL 3:5 ja 3:10.1:) antaminen eli (OYL 3:5 ruotsiksi:) utlämnande/utgivande/utfärdande on ulkoinen hallinnan luovutustapahtuma, johon ei osana kuulu 3:10.1:n mukaisen antamispäivämerkinnän tekeminen osakeluetteloon. (Antamispäivämerkintää sivutaan lähemmin jälj. 24 § III.2.1.)

Edellä s. 82 selostetussa julkaisemattomassa KKO-ratkaisussa vuodelta 1971 näytään lähdetyn 1-kohdan eli osakekirjan yhtiönsisäisen valmistumisen pohjalta eli ajatusmallista, jota (velkakirjaoikeudesta lainatulla termillä) voisi kutsua *kreaatioteorian* mukaiseksi: asiakirjan allekirjoituspäiväys ratkaisi kollision V-kirjan saaneen hyväksi, kun taas emission eli osakekirjahallinnan saannin ajankohta saajan mahdollisine vilpittömine mielineen oli irrelevantti U-kirjan kohdalla. Tällainen kreaatiomallin³⁹ mukainen ratkaisu on siis täysin torjuva sen juuri 2-kohdassa hahmotellun ajatuksenkulun kannalta, jota (velkakirjaoppeja jälleen lainaten) voisi kutsua *emissioteorian* mukaiseksi.

IV.1.3. Selostetun sisältöinen kreaatiomalli on kuten sanottu käsitykseni mukaan kyseenalainen duplikaattikollisioiden ratkaisuperusteena. Seuraavassa pyrin osoittamaan tämän ratkaisumallin suorastaan vääräksi. Väärällä tarkoitan tällöin — lain aukosta kun on kysymys — sellaista kantaa, jonka tueksi ei voida asiantuntevan oikeustieteellisen auditorion edessä esittää (läheskään) vakuuttavaa argumentaatiota, vaan joka etenkin verrattuna johonkin toiseen samalle auditoriolle esitettävään ratkaisuun perusteluineen osoittautuu kestäättömäksi.⁴⁰

³⁸ RS-päärahalaitoksen itsenäisestä hallintaoikeudesta (yhtiön ja merkitsijöiden ollessa vailla oikeutta vaatia osakekirjoja omaan hallintaansa) ks. *Havansi* I ss. 409—413 ja 424—425.

Osakekirja voi joutua yhtiön hallinnasta ulkopuolisen tahon itsenäiseen hallintaan myös esim. siten, että osake ulosmitataan merkitsijän velasta siinä vaiheessa, kun hän on jo maksanut koko pääomapanoksensa mutta ei ollut vielä ehtinyt saada osakekirjaa yhtiöltä, jonka hallussa se oli odottamassa noutamista.

³⁹ Sanan 'kreaatioteoria' sijasta puhun mieluummin kreaatiomallista (samoin: emissiomalli, ei emissioteoria), koska teoriasta puhuminen kyseisen tyyppisten ajatuksenkulkujen ja hahmotustapojen kohdalla kalskahtaa liikaa.

⁴⁰ Hieman kärjistäen on sanottu, että »lainopissa auditorio on kaiken mitta» (*Aarnio* s. 188). Lähemmin 'auditorio-opista' metajuridiikassa ks. *Aarnio* ss. 166—196.

Kreaatiomalli on kestävä siinäkin tapauksessa, että sitä täsmennettäisiin (kuten mielestäni ehdottomasti pitää) rajoittamalla osakekirjalla olevan tärkeimmän kreatiivisen merkinnän eli allekirjoituksen päiväyksen⁴¹ merkitys kaikenlaisen *antedateerauksen* *eliminoivaksi*: ratkaiseva ei olisi osakekirjatekstissä lukeva päivämäärä, vaan se (samanaikainen tai myöhempi) todellinen ajankohta, jolloin asianmukainen yhtiöedustuksen allekirjoitus ilmestyy paperille. Esimerkiksi: jos kirjapaino saamansa toimeksiannon mukaisesti painaa osakekirjoihin syyskuun 25. päivänä tapahtuneessa painatuksessa päivämääräksi lokakuun 5. päivän, jättäen yhtiön edustaja(i)n manuaalisia nimikirjoituksia varten tyhjän kohdan, johon yhtiöedustus sitten lokakuun 20. päivänä kirjoittaa nimensä, niin ratkaiseva kreatiivinen ajankohta on vasta lokakuun 20. päivä eikä osakekirjateksteissä nyt kuitenkin lukeva antedateeraus (lokakuun 5. päivä), saati painatuspäivä (syyskuun 25. päivä).⁴²

IV.2. Kreaatiomallin arviointia

IV.2.1. Kreaatiomalli, jossa riittää kun onnistutaan selvittämään osakekirjojen yhtiönsisäinen valmistumisjärjestys,⁴³ joka sitten eo ipso ratkaisisi duplikaattikollision (ensimmäisen eli 'oikean/aidon/pätevän' kap-

⁴¹ Kun OYL 3:5.2:ssa säädetään, että osakekirjan »tulee olla päivätty», niin tällä on tarkoitettu hallituksen allekirjoituksen päiväystä, tosiasiallisen allekirjoittamispäivän mukaisena, ks. HE 1977: 27 s. 32 ja Koski—Schultén I s. 151. Vrt. ilmaisua »dagen för utfärdandet», SABL 3:4.2, ja »udstedelsesdag eller -måned», Tanskan OYL 21.4 §.

⁴² Eri asia tietysti on, että OYL sallii myös kyseisten nimikirjoitusten tapahtumisen »painamalla tai muulla siihen verrattavalla tavalla» (3:5.2), jolloin kreaatiomalli johtaa uuteen vaikeuteen: onko faktinen painatuspäivä samalla jo kreaatiopäivä, vaikka painettu päiväys olisikin myöhempi.

Engelman eteen joudutaan kreaatiomallissa myös, jos on menetelty *Kyläkallion* (1 s. 135) mahdollisena pitämällä tavalla: osakekirja on allekirjoitettaessa jätetty päiväämättä ja päivätään vasta sille päivälle, »jolloin osakekirja ... annetaan osakkaalle». Vrt. Koski—Schultén I s. 151: »Osakekirjat päivätään sille päivälle, jolloin hallitus tai hallituksen valtuuttama henkilö ne tosiasiallisesti allekirjoittaa.» Käytännöstä pörssiemissioiden yhteydessä ks. P. Rissanen LML-koulutus 31 ss. 71—72.

⁴³ Sanottu syntyjärjestyksen selvittäminen on käytännössä ollut hyvinkin hankalaa, esim. kun osakekirjakappaleet ovat olleet identtisen näköisiä aina samaa päiväystä myöten (elkä eripäiväyksellisiä kuten ed. s. 83 selostetussa oikeustapauksessa), ks. *Norrmén* s. 175, *Muukkonen* Lausunto 1968, av. 41:n jälkeen, KM 1972 A 9 s. 9, *Zitting* JFT 1973 s. 324. Tähän kreaatiomallia haittaavaan

paleen saajan hyväksi, muusta aikaprioriteetista ja vastapuolen vilpittömästä mielestä riippumattomasti) perustunee pohjimmaltaan näkemykseen, joka liittyy osakekirjan yhtiönsisäiseen valmistumiseen *ainutkertaisen alkusynnyn* luonnetta. Lienee kuitenkin (seuraavin toteamuksin) vaikeuksitta havaittavissa, ettei yhtiönsisäisesti ensimmäisenä valmistuneeseen kappaleeseen liity mitään tuollaista (hiukan mystillistä) alkuvoimaa tms., joka estäisi tilannemuutokset myöhemmin valmistuneen kappaleen myötä ja joka rajoittaisi ajateltavissa olevat kollisoratkaisumallit heti alkuun yhteen ainoaan.

Se seikka, että tiettyä osaketta tai osake(numero)ryhmää tai vaikkapa yhtiön koko osakekantaa vastaavat osakekirjat ovat kerrotuin yhtiönsisäisin tavoin täysin valmistuneina olemassa, *ei estä yhtiön johtoa ennen emittointia makuloimasta* näitä ensisynntyisiä osakekirjoja. Tässä vaiheessa yhtiöllä on vielä täysi oikeus tuhota tai makulointimerkinnöin tehdä merkityksettömiksi ko. osakekirjat ja laatia niiden tilalle uudet. Menettelyhän ei loukkaa kenenkään osakekirjakohtaista oikeutta, ei edes sen osakekirjalle jo merkityn »nimetyt henkilön» oikeusasemaa, joka henkilö on OYL 3:5.1:n tarkoittama osakkeen originaarisaja:⁴⁴ makulointi on täysin irrelevantti tapahtuma hänen itse osakkeeseen kohdistuvan oikeutensa kannalta, ja niinikään hänen oikeutensa saada yhtiöltä osakekirja (mm. täyden maksun edellytyksen täytyttyä) pysyy ennallaan eli OYL 3:7.1:n mukaisena. Pelkkä se seikka, että eräät osakekirjakappaleet ovat yhtiönsisäisesti valmistuneina mutta emittoimattomina olleet olemassa (yhtiön 'kassakaapissa') ei synnytä kenellekään saaja-aspiranteista lakiin pohjattavissa olevaa oikeutta vaatia osakekirjakseen *juuri noita* (sano-kaamme:) sinertävänvärisiä, 30 cm × 20 cm kokoisia paperikappaleita, jos kerran yhtiön hallitus onkin ennen emittointia päättänyt makuloida ne ja niiden sijasta antaa (riittävän nopeasti 3:7.1:n kannalta toimien) viher-tävänvärisiä, 15 cm × 22 cm kokoisia (tekstisisällöltään yhtä lailla asianmukaisia ja yhtä lailla oikein allekirjoitettuja) paperikappaleita.⁴⁵

soveltamisvaikeuteen ei nyt ole syytä kiinnittää huomiota, vaan oletan jatkossa, että po. syntymäjärjestys on saatu selville.

⁴⁴ Ks. mitä tästä »nimetystä henkilöstä» on lausuttu ed. s. 86 (av. 36:n edellä).

⁴⁵ Subjektiivista oikeutta juuri tietynvärisen ja -kokoisen (jne.) osakekirjan saantiin ei synny edes siinä tapauksessa, että joku yksittäinen merkittäjä tms. 'osakekirjan odottaja' olisi sattunut etukäteen näkemään (esim. yhtiön konttorissa) tietynlaisia osakekirjoja (esim. em. sinertäviä, 30 cm × 20 cm kokoisia) ja vaikkapa lisäksi saanut kuulla, että »siinä on yhtiön painatustuoreita osakkeita». Yhtä

Todettakoon tässä yhteydessä, että laki ei kiellä sitä, että yhtiön osakkeet — samanlaisetkin — esineellistetään ulkonäöltään erilaisina osakekirjoina (esim. mitä kokoon, väriin, asemointiin ja santonoihin tulee), kunhan ne vain sinänsä täyttävät lain (lähinnä 3:5:n) asettamat sisältö- ja allekirjoituskriteerit ja ovat ainoita kappaleita.⁴⁶

Ainoa negatiivinen sanktio, joka saattaa esiintyä osakekirjojen sanotunlaisen toiskertaisen valmistamisen yhteydessä,⁴⁷ on se vahingonkorvausvelvollisuus, joka (teoriassa) voi yhtiön johtoa 15:1:n nojalla kohdata, jos asiallisia syitä ei ole ollut niihin lisäkustannuksiin, mitä toiskertainen osakekirjavalmistus on aiheuttanut. Näiden asiallisten syiden mahdollinen puuttuminen ei kuitenkaan vaikuta mitään uusien osakekirjojen aitouteen ja pätevyYTEEN, kun siis vanhat on ajoissa makuloitu ja vain uusia päästetään liikkeelle.

IV.2.2. Yhtiöllä on siis aina *osakekirjan emittointihetkeen asti* oikeus 'tehokkaaseen katumiseen', mitä tulee osakekirjakappaleen sellaisiin ulkoihin ominaisuuksiin (esim. koko ja väri), jotka laki jättää vapaavalintaisiksi.

Näin ollen, jos ensivalmisteinen ja sinänsä täysin asianmukainen osakekirjakappale (V-kirja) ei koskaan pääse yhtiönsisäisestä hallintapiiristä emittointiin asti, vaan makuloidaan ennen toisvalmisteisen kappaleen emittointia, ei nähdäkseni voi olla epäilystä toisvalmisteisen kappaleen (U-kirja) aitoudesta, ainutkappaleisuudesta ja pätevyYdestä, vaikkapa se toisvalmisteisena ei olekaan alkuperäinen tämän adjektiivin altaassa

kaikki tällaisenkin henkilön on aikanaan tyydyttävä ottamaan toiseen valmistussarjaan kuuluvia (em. vihertäviä, 15 cm × 22 cm kokoisia) osakekirjoja, jos ne täyttävät osakekirjan yleiset sisältö- ja allekirjoitusvaatimukset (ja jos — mikä kuitenkin ei ole välttämätöntä näiden toisvalmisteisten osakekirjojen pätevyYdelle — yhtiö hänen asiaa tiedustellessaan esittää hänen rauhoittamiseksi näytön siitä, että vastaavat ensivalmisteet, sinertävänväriset kappaleet on turvaavasti makuloitu).

⁴⁶ Myös todettakoon selviöksi, ettei osakekirjoja tarvitse valmistaa samanaikaisvalmistuksena, vaan ne voidaan tietysti laatia yksitellenkin kaikki eri aikoina (esim. sitä mukaa kuin täyden maksun vaatimus kunkin osakkeen osalta täyttyy).

⁴⁷ Negatiivisten sanktioiden rajoittuminen (enintään) kohtasanottavaan yhteen edellyttää tietysti — kuten tässä siis koko ajan edellytän — että vanhat osakekirjakappaleet on turvaavasti makuloitu, niin että todellista duplikaattitilannetta ei synny.

mielessä. On siis täysin mahdollista, että *osakekirjakappaleen status alkuperäisenä voi jäädä irrelevantiksi*. Ajallisesti kiistatta varhaisin ja muutoinkin sinänsä täysin pätevä *kreaatio ei ratkaise vielä mitään*.

Näin ollen on duplikaattikollisioiden ratkaisumallia etsittäessä ilmeistä, että huomiota on pikemminkin kiinnitettävä siihen tietynlaiseen ulospäin suuntautuvaan yhtiön 'tahdonilmaisuun' ja valintaan, mitä emissio ja nimenomaan *ensiemissio* merkitsee (olipa ensiemmitoitettu osakekirjakappale ensi-, tois- tai myöhempivalmisteen).

V. KOLLISION RAKENTEEN JA RATKAISUMALLIEN HAHMOTUSTA

V.1. Tilanne V-kirjojen makuloinnin viivästyessä

V.1.1. Yllä olen tarkastellut osakekirja(i)n kahdenkertaista kreaatiota sen melko yksinkertaisen perustilanteen kannalta, jossa alkuperäinen eli ensivalmistettu osakekirja (V-kirja) jätetään emittomatta ja makuloidaan hyvissä ajoin. Tällöinhän ei varsinaista duplikaattikonfliktia pääse syntymään. Seuraavassa siirryn asteettain komplisoidumpiin tilanteisiin, joissa siis V-kirjan (V-kirjojen) makulointia ei ole ajoissa suoritettu ja joissa siksi vähintäänkin riski joutumisesta todella duplikaattikonfliktiin on ollut olemassa ainakin jonkin ajan.

V.1.2. Aloitan tilanteesta, jossa V-kirjoja koskevan *makulointipäätöksen* tultua yhtiössä tehdyksi ja sen mukaisesti toisvalmistettujen U-kirjojen tultua laadituiksi ja myös jo osakaskunnalle emittoiduksi käykin ilmi, että makulointipäätöksen tekninen toteutus oli hiukan viivästynyt ja tapahtunut vasta jonkin aikaa (esim. yhden kuukauden tai viikon tai päivän) U-kirjojen yleisen emittoinnin jälkeen. On siis ollut tietty ajanjakso, jonka kestäessä on ollut olemassa kahdet osakekirjat ja jonka takia syntyy kreaatiomallin (ainakin puhtaaksi viljellyn) kannalta seuraavia kysymyksiä.⁴⁸

⁴⁸ Huomattakoon, että esitettävän kaltaiset kysymykset esiintyvät kreaatiomallin yhteydessä myös siinä (nyt vartavasten silmällä pidettävässä) tilannetyypissä, että *kaksoisdisponointeja ei ole tapahtunut lainkaan* (eli on disponoitu vain U-kirjaan liittyvästi) tai ei ainakaan niin, että U-kirja ja V-kirja joutuisivat vastakkain (eli jos ylipäänsä on disponoitu samasta osakeoikeudesta kahdesti, niin

Onko nyt katsottava, että sanotut jo emittoidut toisvalmisteiset osakekirjat (eli in casu vaikkapa yhtiön koko osakekirjakanta) ovat mainitun väliajan kestäessä — ensivalmisteisten eli V-kirjojen siis vielä ollessa makuloimispäätöksestä huolimatta makuloimatta — olleet vääriä ja/tai pätemättömiä ja kenties lisäksi jopa pätemätöntä osakeoikeutta edustavia siksi ja vain siksi, että yhtiön kassakaapissa on ollut olemassa vastaava määrä samannumeroisia V-kirjoja? Ovatko U-kirjat eli yleisölle jo emittoidut kappaleet muuttuneet vääristä oikeiksi ja pätemättömistä päteviksi (samalla itse osakeoikeudenkin pätevöittäen?) sillä hetkellä, kun joku yhtiön toimihenkilöistä on toimeenpannut aikanaan päätetyn mutta siis viivästyneen makuloinnin leimasinta käyttäen? Ja eräs monista mahdollisista jatkokysymyksistä: Olisiko tällaisen U-kirjan saaneen merkitäjä-omistajan (O) velkojalleen P:lle antama osakekirjan (U-kirjan) käteispantti tehoton O:n konkurssissa suhteessa O:n konkurssivelkoihin (arg. VKL 22 § ja OYL 3:9.1), koska konkurssin alkaessa on ollut olemassa ensivalmisteinen eli V-kirja ja sen on ollut muualla kuin P:n hallinnassa (nimitäin yhtiön kassakaapissa makulointipäätöksen täytäntöönpanoa odotamassa)?

V.1.3. Esitetyt kärjistetyt kysymykset osoittavat, millaisiin mahdolltomuksiin puhtaaksi viljellyssä kreaatiomallissa loogisesti jouduttaisiin, jos tietystä osakkeesta (osakeoikeudesta) *ainoana koskaan emittoituna kappaleena* olemassa oleva, oikein laadittu ja toimivaltaisen yhtiöorgaanin asianmukaisesti allekirjoittama ja sen emittoima osakekirja katsottaisiin pätemättömäksi, vääräksi tms. vain siksi, että yhtiön hallusta löytyy aikaisemmin valmistettu makuloimaton mutta koskaan emittoimaton kappale, joka on (yhtiöhallinnossa tehdyllä päätöksellä) tarkoitettu makuloitavaksi. Tällaiseen yhtiön haltuun jääneeseen paperikappaleeseen ei laki pakota kytkemään mitään ensisyntyneisyyden erityisominaisuutta (alkusyntyistä aitoutta tms.),⁴⁹ joka itsestään vaikuttaisi estävästi myö-

enintään niin, että toinen disponointi liittyy U-kirjaan ja toinen osakekirjattomaan osakkeeseen eli ao. adressaatin siis osakekirjattomaksi luulemaan osakkeeseen; tästä kollisiotyypistä ks. *Havansi* I ss. 231—234).

⁴⁹ Tämänkaltaista alkusyntyistä ehdottomuutta tuskin esiintyy (juridisesti relevantissa mielessä) muualla kuin luonnollisen henkilön syntymäperäisessä statuksessa (ensin syntynyt — myöhemmin syntynyt). Sensijaan esim. sellaisen luonteeltaan yleensä yksikappaleisen objektin kuin (kuvaama)taiteellisen teoksen kohdalla voi tekijä yhden ainoan alkuperäiskappaleen valmistettuaan (mutta sitä tai ainakaan tekijänoikeuttaan 'emittoimatta') valmistaa toisen (jotakuinkin) samalaisen aidon kappaleen.

hempisyntyisen mutta ensimmäisenä ja ainoana emittoidun osakekirjakappaleen pätevyYTEEN. Pikemminkin oikeaperäisyyspresumptio tms. läh-
tökohtainen etusija, jos sellainen katsotaan aiheelliseksi alustavasti jakaa
ennen konkreettisten kollisiotilanteiden lähempää analyysiä, on ainoan
koskaan emittoidun (eli siksi myös ensimmäisenä emittoidun) version puo-
lolla, kun kerran on todettavissa yhtiön johdon päättäneen käyttää 'katu-
misoikeuttaan' dokumenttivalmistuksessa.

Tällainen 'katumispäätös' on selvimmin todettavissa tietystikin
silloin, kun yhtiön hallituksen voidaan näyttää tehneen asiasta ni-
menomaisen päätöksen (ja ehkäpä sisällyttämällä päätökseen nimen-
omaisen makuloimislausumankin). Kuitenkin myös yhtiön johdon
pelkkä tosiasiallinen toiminta voi käydä konkludenttisesta yhtiön
tahdon osoituksesta.⁵⁰

Kun esivalmisteisiin osakekirjakappaleisiin ei sinänsä liity mitään
erityistä alkusyntyistä voimaa tms., niin pidän ilmeisenä, etteivät yllä
esitetyt U-kirjoille edulliset tilannearviot muutu miksikään, vaikka V-kir-
jojen makulointi viivästyisi hyvinkin kauan. V-kirjat voivat ilmeisesti
olla vuosikymmeniäkin makuloimattomina lojumassa yhtiön hallussa: kun
kerran ne eivät koskaan ilmesty liikkeeseen, ei niiden 'loputonkaan' ole-
massaolo vaikuta mitään U-kirjojen pätevyYTEEN ja U-kirjoilla tapahtu-
neen/tapahtuvan osakevaihdannan ja yhtiöllisten oikeutusten käytön
lainmukaisuuteen ja tehokkuuteen.

V.2. V-kirjan jälkikäteinen joutuminen liikkeelle

V.2.1. Varsinaista komplisoitumista V- ja U-kirjojen olemassaolon oi-
keudellisessa arvioinnissa tapahtuu nähdäkseni vasta sitten, jos esival-
misteinen ja jostakin syystä makuloimatta jäänyt osakekirjakappale il-
mestyy jossakin myöhemmässä vaiheessa *vaihdannalliseen liikkeeseen*,
sitten kun toisvalmisteisten osakekirjojen emittointi kaikille laillisille
saajille jo on tapahtunut. Vasta nyt kaksien 'päällekkäisten' osakekirjo-
jen olemassaolo merkitsee oikeudellisen konfliktin (duplikaattikollision)
syntyä.

⁵⁰ Tämä tosiasiallinen toiminta on tällöin sitä, että toisaalta täydellisesti ja
pysyvästi pidätetään V-kirjojen emittoinnista sekä että toisaalta valmistetaan U-
kirjat ja emittoidaan ne. V-kirjojen makulointi ennemmin tai myöhemmin voi
sisältyä osana tähän tahdonilmaisukäyttäytymiseen, mutta ei liene välttämätöntä,
kuten heti seuraavassa lähemmin esitetään.

Sanotunlainen V-kirjan jälkikäteen ilmestyminen saattaa tapahtua vastoin yhtiön tahtoa ja ilman sen varsinaista myötävaikutusta (esim. anastusrikoksen kautta), tai sitten yhtiön myötävaikutuksella joko vastoin tarkoitusta (erehdys tai huolimattomuus) tai tarkoituksella (vilppi).

V.2.2. Myös näin syntyvän (todellisen kollisio-) tilanteen arvioinnissa on edellä jo esitetyn valossa nähdäkseni ilmeistä ainakin se, miten kollisoratkaisu ei voi olla perusteltavissa. Ensivalmisteisella asiakirjalla (V-kirja) ei ole mitään sellaista absoluuttista 'alkusyntyistä' ominaisuutta, joka tekisi kollisoratkaisun mekaaniseksi eli V-etuiseksi ja joka samalla tekisi tarpeettomaksi huomion kiinnittämisen esim. seuraaviin yksittäistapauksellisiin asianhaaroihin: 1) emissioajankohdan varhemmuus, 2) saanto- tai panttaussopimuksen tms. oikeustoimen varhemmuus, 3) bona fides tai mala fides kilpailevan osakekohtaisen omistus- tai panttioikeusvaateen olemassaolon suhteen, 4) bona fides tai mala fides toisen osakekirjakappaleen olemassaolon suhteen. Pidänkin ilman lähempää tilannekohtaista analyysiä selvänä, että esim. seuraavat kaksi kuvitteellista kollisiota ratkaistaan U-kirjan saajan hyväksi sen takia, että joku, jotkut tai kaikki juurimainituista lisätekiöistä (1—4) ovat relevantteja.

Esimerkki I Valmistettuaan osakepääoman korotuksen johdosta uusia osakkeita vastaamaan sarjan osakekirjoja (V-kirjat) yhtiön johto päättääkin jättää ne makuloitavaksi, ja teetetään uudet vastaavat osakekirjat (U-kirjat), jotka sitten normaalijärjestyksessä emittoidaan korotukseen osallistuneille ao. henkilöille. Tällöin eräs osakas O saa osakekirjan U1, jonka hän sitten panttausluvantansa mukaisesti tradeeraa velkojansa P1:n käteispantiksi. Makulointiin ryhdytään vasta tämän jälkeen, jolloin yhtiön toimitusjohtaja salaa ottaa erilleen V1-osakekirjan, joka käsittää samat osakkeet kuin U1 ja johon em. O:n nimi on kirjoitettu merkitsijöomistajan (tms. originaarisajaan) kohdalle. Muut V-osakekirjat makuloidaan, mutta V1-kirjan toimitusjohtaja antaa tuttavalleen em. O:lle, joka 'juonessa mukana' olevana heti siirtää osakekirjan velkojalleen (O2) sijais-suoritukselliseksi maksuksi veloistaan olosuhteissa, joissa O2:lla on aihetta epäillä 'hämärää peliä'.⁵¹ Duplikaattitilanteen sittemmin paljastuttua O2:

⁵¹ Oletettakoon O2:n epäilysten johtuvan esim. siitä, että hän on vähän aikaisemmin vaatinut O:lta vakuutta ko. saatavistaan, jolloin O on tarjonnut hänelle — muun panttauskelpoisen varallisuuden puutteessa — toissijaista panttioikeutta ko. yhtiössä omistamiinsa osakkeisiin, ilmoittaen (totuudenmukaisesti) juuri panttaneensa ne (ensisijaispanttioikeuksin) P1:lle. O2 ei hyväksy toissijaista panttioikeutta, koska hän tietää P1:n saatavat O:lta liian suuriksi. Lyhyen ajan kuluessa O siis sitten tarjoaakin ko. osakkeita ensisijaispantiksi (saatuaan em. tavoin V1-osakekirjan käsiinsä), ilmoittaen hoitaneensa velkansa P1:lle, mikä hämmäs-

vaatii, että alkuperäisen eli V1-osakekirjan haltijana hänet vahvistettaisiin ko. osakkeiden omistajaksi siten ettei mikään panttioikeus P1:n hyväksi rasita osakkeita, koskapa P1 on saanut vain kaksoiskappaleen (U-kirjan), jollainen ei voi olla oikea eikä pätevän osakeoikeuden kantaja. P1 puolestaan vetoaa siihen, että kaikki muut V-kirjat makuloitiin ja että V1-kirjakin oli tarkoitettu makuloitavaksi, sekä että U1-kirja joka tapauksessa on sisällöltään ja allekirjoituksiltaan lain mukainen ynnä lisäksi ensimmäisenä emittoitu. Lisäksi P1 vetoaa siihen, että hän on primus sekä sopimuksen että asiakirjan tradeerauksen osalta; myös P1 katsoo, että O2 ei ole ollut perustellussa vilpittömässä mielessä.

Esimerkki II Asunto-osakeyhtiön perustajataho (G1, G2 ja G3, jotka samalla muodostavat yhtiön hallituksen, puheenjohtajana G1) laatii yhtiölle V-osakekirjat, mm. V1-osakekirjan G1:n nimelle, koskien G1:n nimiinsä merkitsemiä huoneiston n:o 1 osakkeita. V-kirjoja ei kuitenkaan emitoida, vaan painatetaankin uudet toisenväriset osakekirjat (U-osakekirjat), koska piirustusten ja yhtiöjärjestyksen muutosten myötä on useimpien huoneistojen osakeluku ja osakenumerointi muuttunut, ei kuitenkaan milteään osin huoneiston n:o 1 osalta eikä tätä huoneistoa vastaavan uuden U1-osakekirjan kohdalla. U-osakekirjoja emittoidaan, jolloin mm. G1 panttaa U1-osakekirjan P:lle. Sensijaan V-osakekirjat makuloidaan lukuunottamatta V1-osakekirjaa, jonka G1 luottoahdingossaan panttaa vakuutta ehdottomasti vaativalle rakennustarviketoimittajalleen T:lle; T on (erään toisen) huoneiston yhtiössä itselleen ostaneena tietoinen piirustusten ja yhtiöjärjestyksen äskettäisestä muuttamisesta ja siitä johtuneesta toisenväristen osakekirjojen (kuin V1) senjälkeisestä painatuksesta. Pantinsaajien (P ja T) kollisio tultua ilmi T katsoo olevansa ensivalmisteisen V-osakekirjan haltijana ainoan aidon ja alkuperäisen osakekirjan haltija ja siten ainoa ko. huoneistoa koskevaa osaketta rasittavan pätevän panttioikeuden haltija tai ainakin paremmalla etuoikeussijalla kuin P, jos vastoin hänen (T) käsitystään P:llä ylipäänsä katsottaisiin voivan duplikaattinsa tuella olla mitään pätevää panttioikeutta. P puolestaan vetoaa tuekseen samoihin seikkoihin kuin yllä I-esimerkissä.

V.3. Yhteenvetoa

V.3.1. Tiivistän yllä esiin tulleet näkemykseni tähänastisista duplikaattitilanteista seuraavasti.

tyttöä O2:ta, joka tuntee O:n taloudelliset vaikeudet ja jonka käsityksen mukaan O:lla ei pitänyt olla mitään mahdollisuuksia selvitä (ainakaan näin pian) veloistaan P1:lle. O2 ei kuitenkaan epäro i ottaa vastaan ko. panttia, jonka taustaa hän ei halua tutkia (vaikka tiedustelu P1:ltä olisi käynyt päinsä).

Osakekirjojen yhtiönsisäinen valmistaminen, vaikkapa se tapahtuisi sinänsä 'viimeistä piirtoa myöten' (mm. »nimetyn henkilön» nimen merkitseminen), ei sido yhtiötä juuri noiden paperikappaleiden emittointiin. Tehokas 'katuminen' on vielä mahdollista eli yhtiö voi makuloida ensi- valmistaiset dokumentit⁵² ja laatia tilalle toisvalmisteiset, jotka sitten tultuaan emittoituiksi ovat ainoat, aidot ja pätevät yhtiön osakekirjat.

Olennainen akti on siis emittointi, konkreettisena osakekirjakappaleiden liikkeelle laskemisena yhtiön originaarihallinnasta asianomaisille merkitsijöille tms. saajille. Vasta tällaisella emissiolla yhtiö on tehnyt itseään sitovan ratkaisun noiden osakkeiden osalta,⁵³ ja vasta tämän varaan saavat osakekirja-aspirantit rakentaa, samalla kun heidän myös täytyy voida luottaa tähän yhtiön toimenpiteeseen.

Emittoituksi tulleet U-osakekirjat ovat toisvalmisteisuudestaan huolimatta paitsi oikeaperäisiä myös originaaliluonteisia. Näin on siinäkin tapauksessa, että V-kirjojen makuloinnissa esiintyisi viivästystä. Tällä viivästyksellä ei periaatteessa ole mitään enimmäisaikarajaa, kunhan vain V-kirjat eivät koskaan pääse liikkeelle yhtiön säilytystiloista, jossa ne siis voivat olla makuloimista (turhaan) odottamassa ad infinitum.

V.3.2. Ongelmia syntyy vasta jos myöhemmin, emission jo tapahduttua, liikkeelle pääsee joku tai joitakin samakohteisia ensivalmisteisia, makuloimattomia kappaleita.⁵⁴ Syntyvä kollisio on täysin laissa sääntelemätön, avoin kaikki juridiset ja reaaliset näkökohdat huomioon ottavalle käyvän norminlöytämispäädiksen mukaiselle argumentoinnille. Kumpaakaan kilpailevista dokumenteista ei tässä käy leimaaminen duplikaatiksi ah- taassa jäljennöksen (saati väärennöksen) merkityksessä, joskin tietynas- teinen originaaliluonteisuus (puhtaasti deskriptiivisenä luonnehdintana tai 'vaikutelmana') voitaneen liittää toisvalmisteisiin kappaleisiin. Kun

⁵² Katuminen ja makulointi voi koskea koko (V-)osakekirjakantaa tai vain joitakin osakekirjoja tai vaikkapa vain yhtä ainoaa osakekirjaa (esim. jos sen merkitsijä on syyllistynyt maksulainlyöntiin ja yhtiö suorittaa 4:12:n tai 2:12.2:n mukaisen »toiselle siirtämisen», valmistettuaan osakekirjan siis sinänsä liian aikaisin).

⁵³ Ei siis kaikkien osakkeiden osalta. Mitä seuraa siitä, jos yhtiö päästääkin liikkeelle melkoisesti sekä V-kirjoja että U-kirjoja (mutta ei siis päällekkäisesti), jätetään tässä toistaiseksi avoimeksi.

⁵⁴ Periaatteessa on tietysti otettava huomioon käänteinenkin tilanne eli ti- lanne, jossa aluksi tapahtuu V-kirjojen emittointi ja jossa myöhemmin ilmestyy liikkeelle joku tai joitakin samakohteisia U-kirjoja. Tähän tilanteeseen tullaan ottamaan kantaa jälj. 24 §:ssä.

yhtiön toiminta emittoinnissa (U-kirjoihin suuntautuen) ja toisaalta makuloinnissa (V-kirjoihin suuntautuen) osoittaa selvästi — vaikka ehkä ei nimenomaista päätöstä yhtiön johdossa (poikkeuksellisesti) olisikaan todettavissa tehdyksi — yhtiön päätyneen toisvalmisteisiin osakekirjoihin, on tämä yhtiön suorittama ja emittoinnilla 'julkistettu' valinta asetettava lähtökohdaksi, silloin kun se on näin ilmeisenä todettavissa.

Eri asia on, että (kuten asunto-osakkeiden duplikaattirikkeiden tapauksista käytännössä tiedetään) aina ei suinkaan esiinny näin selvästi todettavissa olevaa jakoa kahteen osakekirjojen valmistusryhmään, joiden yhtiönsisäinen valmistumisajankohta olisi yllä edellytetyin tavoin todettavissa. Selvajakoinen tapaus on kuitenkin käyttökelpoisin havainnollisuudessaan ja antaessaan parhaat osviitat hyväksyttävien ratkaisuperusteiden löytämiseksi, mm. osoittaessaan mahdottomaksi ratkaisukriteeriksi sen, että yhtiönsisäisesti ensivalmisteinen paperi ilman muuta syrjäyttäisi toisvalmisteisen.

V.4. Ratkaisuperusteiden rakennehahmotusta

V.4.1. Aukkotilanteeseen sijoittuvina duplikaattikollisiot, olipa kyseessä selvästi todettava eriaikaisuus yhtiönsisäisessä valmistumisessa tai näytöllisesti tässä suhteessa selvittämätön tilanne, on ratkaistava ottamalla huomioon ne samat juridiset ja reaalitytönnölliset 'punnukset', jotka esineoikeudessa yleensäkin ovat vaikutuksellisia ratkaistaessa *samaan esineeseen* (kuten osakkeeseen)⁵⁵ kohdistuvien kilpailevien ristiriitaisten oikeuksien sellaisia yhteentörmäyksiä, jotka ovat seurausta yhden tahon suorittamasta kaksoisdisponoinnista. Tilanne lähestyy tavallisia esineoikeuden tutkimuskenttään kuuluvia *kaksoispanttaus-* ja *kaksoisluovutus-*kollisioita, etenkin syntyvaiheensa jälkeisenä kaksoisdisponoinnille ominaisena kollisorakenteena. Itse kollisiosynnyssä on sitä vastoin nyt oma erikoisuutensa, kaksoisdisponoinnin eräänlainen kaksivaiheisuus:

1) yhtiön suorittama *osakekirjakohteinen* kaksoisdisponointi, kahden keskenään ristiriitaisen asiakirjaemission muodossa;

⁵⁵ Osakkeesta esineenä (aineettomana esineenä, joka on eri asia kuin vastaava osakekirja) ks. *Havansi* I ss. 22—35, eritt. ss. 30—32. Duplikaattikollisioissa tuona kohde-esineenä, jota kummankin osapuolen oikeus(vaade) koskee, on se osake tai osakeryhmä, jota sekä V-kirja että U-kirja päällekkäisesti ilmentävät.

2) *osakeoikeuskohteinen kaksoisoikeustoimi*, joko yhtiön suorittamana (saman osakkeen merkintäperusteinen tai rahastoantiliitännäinen kahdelle antaminen) tai ensimmäisen osakkeenomistajan kuten ns. grynderin suorittamana (saman osakkeen kaksoispanntaus tai kaksoisluovutus tai pannaus ja luovutus).⁵⁶

Näistä kahdesta kaksoisdisponoinnin tasosta — käytännössähän ne ns. gryndaustapauksissa ovat lähes sulautuneet toisiinsa⁵⁷ — on erityisesti ensinmainitusta osakeoikeudellisena spesiaali-ilmiönä syytä todeta lähemmin seuraavaa.

Yhtiö syyllistyy (edustajansa toiminnan kautta) jälkimmäisen emittoinnin hetkellä kaksoisdisponointiin, sillä emittoituaan tiettyä osaketta tai tiettyjä osakkeita kohden kertaalleen osakekirjan/osakekirjat, olivatpa nämä yhtiönsisäiseltä valmistumiseltaan ainoat taikka (toiskertaisvalmistuksessa:) ensimmäiset tai toiset, yhtiö on menettänyt kompetenssinsa osakekirjakreaatioon. Mahdollinen myöhempi emitointi, koskipa se jälkikäteen eli emission jo tapahduttua valmistunutta osakekirjaa, ts. *duplikaatiksi perinteisessä mielessä* katsottavaa osakekirjaa taikka yhtiönsisäisesti ensivalmisteista mutta toisvalmisteisten emittoinnin kautta makuloitavaksi käynyttä osakekirjaa, on verrattavissa kahdellemyyjän tai kahdellepanntaajan suorittamaan jälkimmäiseen, laittomaan myyntiin/pannaukseen, luovutuskompetenssin jo tultua ensimmäisellä myynnillä menetetyksi tai vastaavasti pannauskompetenssin jo tultua ensisijaispanntioikeuden osalta konsumoiduksi.

V.4.2. Analogisesti erityisen kiintoisan rinnastuskohteen duplikaatti-perusteisen kahdellepanntauksen kannalta tarjoaa *osakekirjattoman* osakkeen kahdellepanntaus, siis (jo aiemmin tutkimani) tilanteisto,⁵⁸ jossa kyseinen kiistattomasti pätevä osakeoikeus on kokonaan osakekirjattomassa tilassa tullessaan pannaetuksi ensin primukselle ja sitten sekundukselle. Rinnastettavuus johtuu siitä, että osakekirjattoman osakkeen (kah-

⁵⁶ Näistä kolmesta tapaustyyppistä vain kaksoisluovutus on ehdottomasti kielletty, kun taas saman objektin kaksi pannausta sekä pannaus ja luovutus voivat kombinoitua sallitusti siinä tapauksessa, että sekundusta etukäteen asianmukaisesti informoidaan primuksen oikeudesta. Tällöin ei kuitenkaan kahdesta pannauksesta käytetä nimitystä kaksoispanntaus tai kahdellepanntaus.

⁵⁷ Sulautuminen ilmenee yhtiön johdon ja grynderi-osakkeenmerkitsijän läheisessä samaistumisessa (usein personaaliunionia myöten).

⁵⁸ Ks. *Havansi* I ss. 215—244. Osakekirjattoman osakkeen pannauksesta erityisesti asunto-osakeyhtiössä ks. myös *Zitting JFT* 1979 ss. 538—546.

delle)panntauksessa on esineoikeudellinen tarvittava lisäakti (denuntiaatioilmoitus) *useampikertaistenakin mahdollinen* eli voi siis toteutua sekä primuksen että secunduksen osalta, vieläpä niin että kumpikin toimii bona fide, perustellusti uskoen olevansa primus. Tällainenhan ei ole mahdollista käteispanntauksessa, koska kyseistä tradeerattavaa objektia on vain yksi kappale, mutta juuri duplikaattitilanteissa joudutaankin sellaiseen erikoistapaukseen, jossa osakekirjaträditio kahdelle toisistaan tietämättömälle eri taholle on mahdollinen.

24 §

**KOLLISIORATKAISUT
DUPLIKAATTITILANTEISSA****I. PERIAATTEELLISIA NÄKÖKOHTIA****I.1. Kollisoratkaisujen keskeiset lähtökohdat**

I.1.1. Edellisessä luvussa (23 §) muodostetun juridisen taustan pohjalta voidaan nyt alkavassa luvussa ryhtyä konkreettisilla kollisoratkaisuilla täyttämään sitä lain aukkoa, mikä duplikaattitilanteissa on käsillä. Tähän tehtävään voidaan nyt ryhtyä, kun lähtökohtien osalta ollaan vapauduttu niistä 'ajatuskahleista', joihin joudutaan, jos etsitään (osakekirjan päiväykseen yms. näyttöön tukeutuen) yhtiönsisäisesti ensivalmistunutta osakekirjaa ja nähdään siinä sellaista alkuperäistä aitoutta, mikä sitoisi ratkaisut 'yhden ainoan oikean osakekirjan' ajatukseen.

Sanottu vapautuminen merkitsee mm. sitä, että periaatteessa on sellaisenkin kollisoratkaisu oleva täysin mahdollinen, että saman yhtiön osakkeita koskevissa samanrakenteisissa kollisioissa saattaa samaan aikaan toisaalta voittaa joku sellainen, jolla on V-kirja hallinnassaan, ja toisaalta joku sellainen, jolla on U-kirja hallinnassaan. Muut kriteerit kuin osakekirjan ensi- tai toisvalmisteisuus voivat ts. olla ratkaisevampia.

I.1.2. Toinen tärkeä ajatuksellinen lähtökohta, joka sekin on edellisessä luvussa 'kristallisoitunut', on se havainto, että osakekirjalla, joka panttauksen (tai luovutuksen) johdosta tradeerataan, on vain sekundaari välinearvo. Todellinen disponointikohde, johon pantinsaajan/luovutuksen saajan saantotahto ja varallisuusintressi liittyvät, on välineen (so. osakekirjan) edustama varallisuusobjekti eli itse osake eli osakeoikeus, jollaisen synty, voimassaolo ja vaihdanta (reaaliluotto ja eksekuutio mukaan lukien) on lain mukaan täysin mahdollista myös ilman minkään välineen (paperikappaleen) laadintaa ja olemassaoloa.

Näin ollen myös kaikissa duplikaattikollisioidenkin tyypeissä on kumman osapuolen vaateen ja intressin kohteena osake, so. yksi ja sama kiistatta pätevä osakeoikeus, eikä se paperipala, jonka hän (ehkä) saa käteensä ja jonka osalta on hänelle sinänsä täysin samantekevää, onko se sinertävä tai vihertävä väriltään taikka neli- tai kaksisivuinen taikka päivätty 20. 9. 1980 tai 15. 10. 1980 jne., kunhan se vain tuottaa hänelle ja vain hänelle oikeuden kyseiseen yksilöityyn yhtiöosuuteen. Tämä oikeus yhtiöosuuteen on jotakin aivan muuta ja olennaisesti arvokkaampaa kuin kiistattominkaan (omistus- tai pantti)oikeus vain itse paperipalaan sellaisenaan.

I.2. Muunkinlainen ratkaisu kuin 'kaikki tai ei mitään'?

I.2.1. Ennen konkreettisten kollisoratkaisujen esittämistä on vielä syytä mainita eräästä mielenkiintoisesta periaatteellisesta näköalasta.

Esineoikeudellisille kollisoratkaisuille ominainen linja on 'kaikki tai ei mitään': toinen kollisio-osapuoli eli se, joka sovellettavan kollisionormin mukaan määräytyy 'voittajaksi', saa kaiken eli *totaalisesti* sen esineen tai/ja oikeusaseman, mikä on ollut riidan kohteena, kun taas häviöjä siis jää *totaalisesti* osattomaksi riitakohteesta. 'Tasapeli' tms. *sovitteleva* ratkaisumalli näyttää tässä olevan ilmeisen vieras länsimaiselle oikeusajattelulle¹ (*oikeusajattelulle* sekä merkityksessä 'rättstänkande' että 'rättighetstänkande').²

Tyypillisestä 'kaikki tai ei mitään' -ratkaisusta poikkeava tasapuolisempi lopputulos voisi kyseisissä duplikaattikollisioissa olla ajatuksellisesti mahdollinen kahdessakin (keskenään sangen eritasoisessa) suhteessa:

¹ Puhuessani länsimaisesta oikeusajattelusta ja sen eräästä tunnuspiirteestä olen ajatellut sitä, mitä *David I* ss. 29—30 lausuu ns. itämaisten vanhojen oikeusjärjestelmien sovintoa korostavista perusasenteista (negatiivinen suhtautuminen siihen, joka riidan ratkaisuksi ensisijaisesti ja kompromissittomasti vaatii oikeusnormin soveltamista ja kaikkia sen mukaan hänelle tulevia etuuksia; ks. myös *David II* ss. 207—211).

² Sanottu esineoikeudelle edelleenkin ominainen kompromissiton asenne ei enää ole *sopimusoikeudellisissa* riidoissa yhtä laajalti dominoiva: sopimuksen seuraamuksia konfliktitilanteessa tuomiollisesti määrättäessä on olemassa yleinen sovittelu- eli kohtuullistamismahdollisuus (jota tultaneen laajentamaankin OikTL:iin suunnitellun uuden 36 §:n myötä, ks. OikM 1980: 4 passim).

1) Riitaobjektin pääsääntöinen jaollisuus mahdollistaisi kummallekin bona fide toimineelle osapuolelle vahvistettavaksi suhteellisesti yhtä paljon riitaobjektista, esim. kaksoisluovutuksessa puolet ko. osakkeista ja kaksoispanttauksessa samaetuoikeuksisen pantti-oikeuden: *tasajakomalli*.³

2) Yhtiön yhtiöosuuksien summan yleinen jaollisuus mahdollistaisi sen, että kummallekin bona fide toimineelle osapuolelle myönnettäisiin täysimääräisesti riidanalaisen kohteen mukainen osakemäärä, mikä edellyttää väitesuojaa yhtiötä kohtaan ja osakemäärän ekstinktiivistä kasvua yhtiössä (osuusvähentyminen tähänastisten osakkeenomistajien kannalta⁴): *lisäjakomalli*.

I.2.2. Näihin jakomalleihin palataan lähemmin tämän luvun loppujaksoissa (V ja VI). Sitä ennen on suoritettava tavanmukaiselta pohjalta lähtevä kollisoratkaisujen muodostaminen, sillä tyypilliset 'kaikki tai ei mitään'-ratkaisut ovat duplikaattikollisioissakin joka tapauksessa tarpeen. Eihän tasajako- tai lisäjakomalleja hevin voida ajatella edes de lege ferenda läpivietäviksi läheskään kautta linjan. Ajateltakoon vain toisaalta sitä, että vilpillisesti toimineen kollisio-osapuolen kohdalla 'ei mitään'-ratkaisu ilmeisesti kuitenkin on monesti ellei aina tarpeen, ja toisaalta ajateltakoon huoneisto-osakkeita, joiden suhteen lisäjakko (ylimääräisen huoneiston rakentamisvelvollisuuksineen) on ilmeinen mahdottomuus⁵ ja joiden osalta tasajakokin on seuraamuksiltaan melkoisesti ongelmallisempi kuin yleistyyppin osakeyhtiöissä.

II. AIKAPRIORITEETIN MERKITYS JA MÄÄRÄYTYMINEN

II.1. Aikaprioriteetin merkityksestä

II.1.1. Sellaisina oikeustositseikkoina, joilla prima facie näyttää voivan olla duplikaattikollisioissa merkitystä konkreettisiin kollisoratkaisuihin vaikuttavina kriteereinä, nousevat hakematta esiin ainakin seuraavat tekijät (lueteltuina eräänlaisessa loogisessa vaan ei ehdottomasti kronologisessa esiintymisjärjestyksessään):

³ Tasajakomalli ei välttämättä kaikissa tapauksissa tarkoita mekaanista 50—50-tasajakoa, vaan (esim. panttauskonfliktissa) huomioon olisi otettava panttisaatavien keskinäinen suuruus.

⁴ Osuusvähentymästä ks. ed. 21 § III.

⁵ Ks. tästä mahdottomuudesta jo ed. 21 § VI.2.

a) Kilpailevien osakekirjojen (V-kirja eli 'vanha', ts. ensivalmisteinen, sekä U-kirja eli 'uusi', ts. toisvalmisteinen) yhtiönsisäisen valmistumisen ajankohdat, jolloin siis todellinen valmistumishetki (allekirjoitusajankohdasta) on olennainen (verrattuna osakekirjalle ehkä kirjoitettuun tätä aikaisempaan päiväyspäämäärään).⁶

b) Kilpailevien osakekirjojen (V ja U) liikkeelle laskeminen eli emitointi yhtiön hallinnasta, jolloin aikajärjestys tietysti voi periaatteessa olla mikä tahansa seuraavista: b1) ensin V, sitten U; b2) ensin U, sitten V; b3) molemmat yhtäaikaan. Lisäksi on otettava lukuun sekin mahdollisuus, ettei emissioajankohtaa pystytä selvittämään (edes) niin, että jomankumman emission aikaprioriteetti voidaan katsoa näytetyksi.

c) Joskus muttei aina suoritettavissa oleva toisen osakekirjasarjan (joko V-kirjat tai U-kirjat) luonnehtiminen yhtiön ulkoistoimintojen yms. nojalla siksi versioksi, jonka voidaan katsoa olevan yhtiön itsensä taholta originaaliksi tarkoitettu.⁷

d) Ne merkintä-, luovutus- tai panttaustahdonilmaisut, joihin kilpailevat osakekirjahaltijat perustavat kyseistä osakeoikeutta koskevat (omis- tai pantti)vaateensa.

e) Juurimainittujen tahdonilmaisujen ajankohdat.

f) Ne ajankohdat, jolloin V-kirja ja vastaavasti U-kirja ovat siirtyneet juuri nyt osapuolina olevien kilpailevien tahojen hallintaan; nämä hallinnansaantiajankohdat eivät välttämättä ole samat kuin b-kohdassa tarkoitettujen emittointien ajankohdat, sillä (toinen tai kumpikin) osakekirja on saattanut kiertää emittoinnin jälkeen muussa kädessä ennen siirtymistään nykyiselle haltijalle eli kollisio-osapuolelle.

g) Kilpailevien osapuolten bona/mala fides varhemman (d-kohdassa mainitun) tahdonilmaisun suhteen.

h) Kilpailevien osapuolten bona/mala fides eventuaalisesti muussakin suhteessa (kuin g), erityisesti toisenkin osakekirjakappaleen valmistettavuuden suhteen.

⁶ Ks. valmistumisajankohdasta lähemmin ed. s. 86 (av. 36—37:n kohdalla) ja s. 88 (av. 41—42:n kohdalla).

⁷ Ks. tästä lähemmin ed. s. 96 (av. 54:n jäljessä). Eräänä kriteerinä tällaisessa yhtiön oman suhtautumisen mukaisessa luonnehdinnassa voitaneen pitää sellaista emittointipäivämerkintää osakeluettelossa, josta säädetään OYL 3:10.1:ssä ja johon on jo viitattu yllä s. 87 (av. 38:n jäljessä); tällöin siis pyritään selvittämään, viittaako ko. osakeluettelomerkintä V- vai U-kirjaan (vai puuttuuko tämä merkintä kokonaan).

II.1.2. Luetelluista seikastoista on tarkoituksenmukaisinta ottaa ensiksi esiin se osa, johon kaksoispanttaus- ja kaksoisluovutusrakenteisille kollisioille tunnusomaisissa esineoikeudellisissa ratkaisuperiaatteissa vaikiintuneesti kiinnitetään lähtökohtainen huomio (olipa objekti kiinteää omaisuutta tai mitä tahansa irtaimen omaisuuden lajia): *aikaprioriteetti* saanto- tms. oikeusperusteen osalta. Tämän pohjalta tavataan sitten tarkastella hallinnan saannin (tms. vastaavan esineoikeudellisen lisäaktin) ajankohtaa ynnä vilpitöntä/vilpillistä mieltä.

Kuvattu etenemisjärjestys pohjautuu ajateltuun 'perusnormiin', jonka mukaan aikaprioriteetti riittää turvaamaan primukseksi katsottavalle taholle 'etulyöntiaseman' tiettyyn rajaan saakka, joka tulee vastaan silloin kun secunduksen hyväksi sittemmin mutta ensimmäisenä toteutuu esineoikeudellinen lisäakti.⁸ Tällöin aikaprioriteetin merkitys joutuu vaaka- laudalle, mutta sen syrjäytymiseen vaaditaan yleensä vielä lisäksi, että secundus on tuolloin ollut bona fide primuksen hyväksi tapahtuneen luovutus-, panttaus- tms. sopimuksen tms. oikeusaktin tapahtuneisuuden suhteen. Aikaprioriteetin ja *vilpillisen* mielen kombinaatio on erityisen merkityksellinen: periaatteessa hylättävänä ja vain erityisen poikkeusnormin turvin ajateltavissa olevana tavataan pitää ratkaisua, jossa *mala fide toiminut secundus* voi syrjäyttää tiedossaan olleen, primukselle asianmukaisin sopimuksin tms. disponoinnein kyseiseen objektiin myönnetyn oikeuden.

Selostettuja lähtökohtia voidaan erityisen voimakkaasti painottaa irtaimisto-oikeudessa, siis myös osaketta ja osakekirjaa koskevilla kollisioissa. (Kiinteistöoikeudessa on kollisoratkaisuissa eräitä erityispiirteitä,⁹ joihin tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan ole tarpeen kiinnittää huomiota.) Nyt tarkasteltavissa duplikaattikollisioissa ei ymmärtääkseni ole nähtävissä yhtään sellaista painavaa syytä, saati nimenomaista poikkeus-

⁸ Aikaprioriteetin (tietynasteisen) suosinnan oikeuspoliittisista perusteista ja aikaprioriteetin esineoikeusteknisistä peruskysymyksistä ks. esim. *Zitting* ss. 120—124, *sama* Sivullissuoja ss. 30—32, *Hessler* ss. 76—78, *Forssell* ss. 166—169.

⁹ Tällaisina mainittakoon määräaikainen nautinta, primuksen syrjäyttämisen eräänlaisena 'ylimääräisenä' vaikeuttajana, sekä — mikä kiintoisampaa pantti-oikeudellisen tutkimuksen yhteydessä — toisaalta primuksen syrjäyttämistä tavallaan helpottavana seikkana se velkakiinnityskirjaamisen hakemisen varhaisemmuuden merkitys, joka koituneen myös vailla vilpitöntä mieltä olevan hakijan hyväksi tilanteessa, missä tämä hakija on secundus verrattuna kiinteistön (tms. kiinnitysobjektin) omistajan toiseen velkojaan siltä osin kuin on kysymys omistajan lupaamasta uudesta kiinnityksestä kiinnityskelpoisen velkakirjan traditioineen.

normia, minkä takia olisi kuvatussa selviön kaltaisesti oikeudenmukaiseksi hyväksytystä irtaimisto-oikeudellisesta lähtökohdasta poikettava villipillisen mielen hyväksi, ts. sellaisen secunduksen hyväksi, joka tiesi tai jonka olisi pitänyt tietää, että juuri tämä sama osakeoikeus (esim. osake n:o 12 tai osakkeet n:o 901—1 000 tai huoneistoon A 3 oikeuttavat osakkeet n:o 105—168) on jo aikaisemmin pantattu tai myyty jollekin toiselle.

Esittäessäni seuraavassa konkreettisia ratkaisumalleja lähdän yksinkertaistamisen vuoksi siitä, että kumpikin kollisio-osapuoli on pantinsaaja, primuksena P1 ja secunduksena P2. Tarvittaessa esitän lisähuomioita sen tapauksen varalta, että primus tai secundus on omistusoikeutta itselleen vaativa saaja. Perustilanteen selkeyttämisen vuoksi oletan myös että pantiksipanimi esiintyy ko. osakkeen merkitsijänä ollut ja siis osakkeen ensimmäisenä omistajana oleva G, joka samalla on yhtiön johtava tai ainoa perustaja.¹⁰

II.2. Aikaprioriteetin määräytyminen

II.2.1. Duplikaattikollisioita ratkaistaessa on tärkeää havaita, että aikaprioriteetti-ominaisuuden kytkeminen jomman kumman kollisio-osapuolen oikeusaseman kvalifikaatioksi, ts. *sen määrittäminen, kumpi on primus* (P1) ja kumpi vastaavasti katsotaan panttioikeutensa osalta secundukseksi (P2), *ei ratkea* kyseisten kahden osakekirjan yhtiönsisäisen valmistumisjärjestyksen mukaisesti: osakekirjavalmistumisen aikaprioriteetti ei ratkaise oikeuksien aikaprioriteettia. Eihän kollisio-objektina ole kumpikaan kyseisistä dokumenteista (V-kirja ja U-kirja) sellaisenaan, vaan se osake (osakeoikeus), johon kumpikin dokumenteista tekstissään yhtäläisesti viittaa.

Näin ollen on primuksen ja secunduksen 'roolien' jakamisessa otettava yleisten esineoikeudellisten periaatteiden mukaisesti pohjaksi 'roolijaolle' ne *ajankohdat, jolloin panttauksesta sovittiin* omistajan (G) kanssa sellaisella tavalla, joka sitoo *inter partes* ja joka siten konsumoi omistajan panttauskompetenssin parhaan panttioikeussijan osalta (omistajalle siten syntyvin velvollisuuksin informoida myöhempää panttausta tai luovutusta suunniteltaessa ao. secundusehdokasta primuksen hyväksi tapah-

¹⁰ Kirjain G ei tässä välttämättä tarkoita sitä, että kyseessä voi olla vain huoneisto-osakeyhtiö gryndereineen, vaan yhtä hyvin pidän silmällä yleisen tyyppin osakeyhtiöitä.

tuneesta disponoinnista). Tällainen sitova panttaus tapahtuu (asiasta lakitekstissä vaikenevan) lakimme mukaan vapaamuotoisesti ja konsensuaalisopimuksen tavoin, ilman että minkään osakekirjan tradeeraus tms. lisäakti olisi edellytys omistajan (G) tai ao. pantiksiottajan sidottuisuudelle.¹¹

II.2.2. Kyseisen osakkeen (osakeoikeuden) tultua sanotuun sopimukseen jo pantatuksi P1:lle ei mala fide toimivalla secunduksella eli myöhemmän panttaussopimuksen osapuolella (P2) näin ollen ole mitään hyötyä P1—P2-kollisiossa siitä, että juuri hän on saanut panttihakemustaan V-osakekirjan (P1:n siis saadessa 'vain' U-kirjan). Eihän nimittäin kollisoratkaisu olisi P1:lle tappiollinen siinäkin tapauksessa, että P1 on kokonaan ilman osakekirjan (minkäänlaisen kappaleen) hallintaa: kautta koko irtaimisto-oikeuden on kollisionnormi mala fide toimineelle secundukselle tappiollinen, vaikka hän ja vain hän olisi ensimmäisenä ja siis ainoana saanut objektin (siis esineen eli sen yleensä ainoan kappaleen, joka joko on itse objekti tai ainakin esineellistää sitä) hallintaansa ja vaikka primus siten olisi kokonaan ilman hallintaa. Primuksen tämä vahva asema ei tietysti voi ainakaan huonontua sen takia, että hänellä nyt on edes jotakin hallinnassaan (vieläpä sinänsä sisällöltään täysin lainmukainen ja asianmukaisesti allekirjoitettu osakekirjan normaalikriteerit täyttävä asiakirja).

II.2.3. Mala fide toimineen secunduksen (P2) tappio on siten myös duplikaattikollisiossa selviö, johon ei voi vaikuttaa korjaavasti hänen ensimmäisenä saamansa osakekirjahallinta tai hänen hallintaansa saamansa osakekirjakappaleen ensivalmistaisuus (V-kirja). Jo aikaisemmin sitovasti sovittuun G:n ja P1:n väliseen panttaukseen piittaamattomasti suhtautuvana ja vilpittömästi mieltä vailla olevana interventionistina hän on kollision häviöjä eli hän jää *toissijaiselle* panttioikeudelle P1:n jälkeen.¹² Ratkaisu ei muutu P2:lle edulliseksi edes siinäkin tapauksessa, että se osakekirja, joka hänelle tradeerattiin jo ennen kuin P1:lle oli tradeerattu

¹¹ Ks. lähemmin *Havansi* I ss. 76—82, 98—111 ja 125—129, missä mm. kiinnitetään huomiota siihen, että secunduksen tietoisuus P1-panttauksesta voi jäädä vaille mala fides -vaikutusta, mikäli objektin tradeeraus P1:lle on viivästynyt jo niin kauan, että olosuhteisiin nähden on ollut perusteltua aihetta olettaa P1:n luopuneen ko. vakuusjärjestelystä.

¹² Jos primus onkin ostaja tms. luovutuksensaaja eli siis omistajuusvaateen esittävä intresentti, jää secundus kokonaan vaille panttioikeutta. Jos taas secundus on ostaja tms. ja primus puolestaan pantinsaaja, merkitsee secunduksen häviö sitä, että hänen omistusoikeutensa osakkeeseen on oleva primukselle disponoidun panttirasituksen alainen.

mitään, olisi synty- ym. ominaisuuksiltaan sinänsä optimaalisen hyvä ja siten P1:n saamaa kappaletta sinänsä parempi mahdollisimman monessa suhteessa, kuten:

a) P2:n saama osakekirja on yhtiönsisäiseltä valmistumiseltaan vanhempi eli V-kirja.

b) P2:n saaman em. V-kirjan emittointi yhtiön hallusta (merkitsijä-omistajalle G:lle) samoin kuin tradeeraus G:ltä P2:lle tapahtuivat aikaisemmin kuin vastaavat seikat P1:n saaman kappaleen (eli siis U-kirjan) osalta.

c) Yhtiön osakeluettelossa ko. osakkeen kohdalla oleva emittointipäivämerkintä (OYL 3:10.1) liittyy vain V-kirjaan eli osoittaa todella sen päivän, jolloin tämä kappale laskettiin liikkeelle (joutuen G:lle).

d) Verrattaessa P1:n ja P2:n saamia osakekirjoja muihin yhtiössä emittoituihin osakekirjoihin havaitaan, että P1:n saama kappale on ulkonäöltään kaikista muista yhtiössä emittoiduista (lukuisista) osakekirjoista poikkeava, kun taas P2:n saama kappale on ulkonäöltään samanlainen kuin kaikki muutkin yhtiössä emittoidut osakekirjat (P1:n saamaa lukuun ottamatta).

Toisin sanoen: P2:n saamaan osakekirjakappaleeseen (sen enempää kuin mihinkään muuhunkaan ajateltavissa olevaan osakekirjaan) ei edes 'parhaimmillaankaan' liity mitään sellaista sen aitoudesta tms. johtuvaa 'voimaa' tms. ominaisuutta, joka parantaisi secunduksen vilpillisen mielen negatiivisen vaikutuksen. Merkillistä olisikin, jos P1 kärsisi kollisiotappion vain siksi, että hän (P2-tradeerauksen jo siis tapahduttua) ottaa vastaan 'huonon' osakekirjakappaleen,¹³ siinä missä hän joka tapauksessa epäilyksittä voittaa saman kollisioon laiminlyömällä edes vaatia saati vastaanottaa minkäänlaista osakekirjaa ja vetoamalla vain siihen, että esillä on näin ollen (ei suinkaan duplikaattikollisio vaan) 'tavallinen' eli yhden osakekirjakappaleen käsittävä kollisio, jollaisen hän primuksena voittaa hallinnan puuttumisesta huolimatta.

¹³ Suostuminen tällaisen kappaleen vastaanottamiseen voi tietysti johtua P1:n tietämättömyydestä (P1 ei tiedä osakekirjamoneudesta), mutta yhtä hyvin siitä, että hänen kannaltaan ei ole parempaakaan saatavissa ainakaan riittävän nopeasti (kestäähän todennäköisesti suhteellisen kauan, ennen kuin — ehkä vasta pitkän oikeudenkäynnin jälkeen — toinen osakekirjakappale saadaan P2:n hallusta.

Loogisena seurauksena juuri esitetystä on, että primuksen kollisiovoitto secunduksen ollessa mala fide ei vaarannu siitäkään, vaikka primuksen hallintaansa saama paperi olisi jopa *väärennös* (eikä siis sellainen sinänsä aitoperäinen mutta edellä kuvatuin tavoin toisvalmistainen kuin U-kirja ja vasta V-kirjan emittoinnin jälkeen liikkeelle päässyt).¹⁴

Toinen looginen toteamus tässä yhteydessä on se, että P1:n kollisiovoitto suhteessa mala fide toimineeseen secundukseen ei vaarannu myöskään siitä, että hän osakekirjakappaleen G:ltä sittemmin panttihakintaan ottaessaan ehkä *jo on saanut osakekirjamoneuden tietoonsa*, ts. vaikka hän nyttemmin jo tiesikin, että kyseisestä osakkeesta on olemassa kaksi 'päälekkäistä' osakekirjaa, ja ehkä myös että toinen niistä (vaikkapa se 'paremman tuntuinen') on jo tradeerattu erälle kilpailijalle.¹⁵

II.2.4. Kollisoratkaisut duplikaattitilanteissa ovat siten — sitten kun on 'demystifioitu' aito/oikea/alkuperäinen/pätevä tms. osakekirja — sangen selväpiirteisiä niissä tilanteissa, joissa secundus eli myöhemmän pantaustahdonilmaisullisen disponoinnin adressaatti ei ole ollut tuolloin ynnä vielä asiakirjahallinnan saadessaankin perustellussa vilpittömässä mielessä samaa osaketta (osakeoikeutta) koskevan aikaisemman disponoinnin suhteen.

Entä sitten ne duplikaattitapaukset, joissa secundus (P2) ei tiennyt eikä hänen pitänytkään tietää, että juuri tästä samasta osakkeesta eli osakeoikeudesta (asunto- yms. yhtiöissä: huoneistoliityntöineen) on jo disponoitu primuksen P1 hyväksi, ja joissa kumpikin (P1 ja P2) saa sopimuspuoleltaan (G) hallintaansa osakekirjan, joka on sinänsä täysin lain ja

¹⁴ Väärennöksestä ks. ed. 23 § II.2.2 (ss. 76—77, eritt. av. 11:n kohdalla) ja myös s. 9. Esimerkkinä väärennöksestä mainittakoon (nyt käsiteltävään kollisioon liittyvästi) vaikkapa tilanne, jossa osakkeenomistaja G (olipa hän vain 'tavallinen riviosakas' tai sellainen keskeinen perustaja-merkittäjä, joka alkuperäisiä osakekirjoja aikanaan laadittaessa ja emittottaessa oli hallituksen jäsenenä yksi useasta osakekirja-allekirjoittajasta) omatoimisesti valmistaa hänelle emittoitun alkuperäisen osakekirjan kanssa 'mahdollisimman näköisen' jäljennöksen ja väärentää siihen allekirjoitukset.

¹⁵ Oma kysymyksensä, johon ei nyt tarvitse puuttua, syntyy siinä tapauksessa, että pantinsaaaja saatuaan osakekirjakakseuden selville myös tietää, että siitä toisesta kappaleesta ei (ainakaan vielä) ole disponoitu: onko hänellä velvollisuutta yrittää (esim. hallintakantein ja in casu sitä edeltävin takavarikoin) saada G:ltä toinenkin kappale hallintaansa, jolloin *vilpittömässä* mielessä olevat mahdolliset 'secundusehdokkaat' välttyisivät joutumasta vilpillisen kaksoisdisponoinnin uhreiksi.

yhtiöjärjestyksen mukaisesti laadittu ja allekirjoitettu, mutta jossa osakeyksilöinti on useinmainituin tavoin päällekkäinen kilpailevan kappaleen kanssa? Nämä huomattavasti komplisoidummat tilanteet (= secundus on bona fide) vaativat oman esitysjaksonsa.

III. VILPITTÖMÄN SECUNDUKSEN SAAMAN KAPPALEEN MERKITYS?

III.1. Alustavia näkökohtia

III.1.1. Kollisoratkaisut niissä duplikaattitilanteissa, joissa secundus eli myöhemmän panttaussopimuksen tms. tahdonilmaisullisen seikaston pantinsaaja-osapuoli on toiminut bona fide, on nähdäkseni johdonmukaisesti rakennettava sille jo perustelemalleni lähtökohdalle, että kyseessä on yhtä ja samaa objektia koskeva kaksoisdisponointi: yhtä ja samaa osakeoikeutta koskeva kaksoispanttaussyntyinen kollisio eli kollisio takautuvassa sivullissuhteessa.

Samoin on syytä uudestaan ¹⁶ todeta tällaisen duplikaattikollision merkittävä rakenteellinen yhtäläisyys sellaisen kaksoispanttauksen kanssa, jossa objektina on osakekirjaton (yksi ja sama) osakeoikeus: jos osakekirjoja on nolla tai kaksi, niin kumpikin osapuoli (P1 ja P2) voi bona fide toteuttaa täysin asianmukaiselta vaikuttavan esineoikeudellisen lisääktin (denuntiaatio resp. osakekirjahallinnan hankkiminen), toisin kuin jos kyseessä olisi normaali osakepanttaus eli osakekirjojen määrä olisi yksi.

III.1.2. Irtaimisto-oikeudellisten kollisioiden yleisten ratkaisuperiaatteiden mukaista takautuvassa sivullissuhteessa on myöntää primuksen oikeuden syrjäyttämiseen johtava ekstinktio sellaiselle secundukselle, joka bona fide toimien on ensimmäisenä saanut hallinnan osakekirjakappaleeseen (vrt. ensimmäisenä toimitetun denuntiaation sama merkitys osakekirjattoman osakkeen panttauksissa).¹⁷ Sovellettaessa tätä yleisperiaa-

¹⁶ Ks. jo ed. ss. 98—99.

¹⁷ Yleisten kollisoratkaisullisten periaatteiden mukaisesti on secundukselta edellytettävä, että hän on ollut bona fide paitsi sopimuksen teon aikana myöskin vielä sinä myöhemmän ajankohtana, jolloin esineoikeudellinen lisääkti (kuten hallinnan saanti tai denuntiaatio) tapahtuu. Tästä vilpittömän mielen vaatimuk-

tetta duplikaattikollisioihin voineekin kysymykseksi jäädä vain se, riittääkö tähän ekstinktion *kumman tahansa* osakekirjakappaleen hallinnan saanti, riippumatta tuon ulkonaisesti lainmukaisen kappaleen lähemmistä ominaisuuksista valmistumis- ja emittointijärjestyksen osalta.

Jos näillä P2:lle tradeeratun osakekirjakappaleen ominaisuuksilla on relevanssia ehkä myönnettävissä olevan ekstinktion kannalta, niin tällöinhän secunduksen asema on vahvimmillaan silloin, kun hänen saamansa kappale täyttää seuraavat kriteerit¹⁸ (allekirjoitusten aitouden yms. sisällöllis-muodollisen lainmukaisuuden lisäksi, jotka ominaisuudet oletetaan olevan vastapuolenkin saamalla joskin siis muutoin 'huonommalla' kappaleella):

a) P2:n saama osakekirja on yhtiönsisäisesti ensivalmisteinen kappale (V-kirja).

b) Hänen saamansa em. V-kirja on myös ensimmäinen ajallisesti emittoinnin ajankohdan mukaan verrattaessa (ensiemitoidun osakekirjan lyhenne: E1-kirja) eli, laskettaessa yhteen nämä kaksi ajallisen varhemmuuden ominaisuutta: VE1-kirja.

c) Osakeluettelossa olevan OYL 3:10.1:n mukaisen emittointipäivämäärän voidaan todeta vastaavan P2:n saaman kappaleen emittointipäivää.

d) P2:n saama kappale on ulkonaisesti tarkasteltuna samanlainen kuin kaikki muut yhtiössä emittoidut osakekirjat (paitsi P1:n saama eli kaikista muista poikkeava kappale).

Vastaavasti olisi secunduksen (P2) asema heikoimmillaan silloin, jos hänelle tradeerattu osakekirjakappale on yllämainituissa suhteissa päinvastainen ominaisuuksiltaan, siis mm. toisvalmisteinen (U-kirja) ja myöhemmin kuin kilpaileva kappale emittoitu (eli E2-kirja): secundukselle tradeerattu kappale on UE2-kirja, kun taas tätä traditiota ajallisesti kyläkin myöhempi primuksen hallinnansaanti on kohdistunut VE1-kirjaan.

sen 'ulottuvuudesta' ks. yleisesti ja arvopaperivaihdannan kannalta esim. *Zitting* Saantosuoja ss. 88—91, *sama* Arvopaperi ss. 85—86, *Taxell* ss. 68 ja 77, *Hakulinen* ss. 119—120, *Hessler* ss. 127, 209 ja 377, *Walén* s. 121. Oikeuskäytännöstä mainittakoon valaisevana KKO 1966 II 35.

¹⁸ Ks. vastaavaa luetteloa jo ed. s. 107.

III.2. Aikaisempi 'huonommankin' kappaleen traditio riittää?

III.2.1. Kysymyksenä on siis nyt se, miten 'hyvä' P2:n saaman osakekirjakappaleen ehkä tulee olla mainittujen osakekirjaominaisuuksien siinä skaalassa, joka yllä on hahmoteltu 'mahdollisimman vahvasta' osakekirjakappaleesta alkaen ja sen vastakohtaan päätyn.

Katson, että *osakekirjakappaleen sanotuilla ominaisuuksilla ei ole* (tässäkään) ratkaisevaa merkitystä, ts. paperikappaleella sellaisenaan ei (tässäkään) ole sellaista 'oikeusvoimaa', joka riittäisi kumoamaan secunduksen vilpittömän mielen ynnä ensimmäisenä tapahtuneen panttiahallinnan saannin. Esineoikeudelliselta kannalta olennaista nähdäkseni on juuri se, että P2 on hoitanut jokaiselta pantinsaajalta vaadittavan osakekirjahallintaa koskevan, dynaamiselle suojalle tarpeellisen lisääktin ripeästi (toisin kuin viivyttelyvä P1) ja että hän samalla on ollut bona fide niin P1-disponoinnin olemassaolon suhteen kuin myös hänelle (P2) tradeeratun osakekirjan ainutkappaleisuuden suhteen.¹⁹

Katson siis, että *passiivinen, panttioikeusnormin noudattamista laiminlyövä* primus saa kantaa riskin viivyttelystään, riskin jota tämä viivyttely hänelle normaalistikin merkitsee: Myös 'yhden osakekirjan' kaksoispanttauksessa primus ottaa kollisiotappioriskin, jos hän sallii osakekirjan jäädä pantiksipaniijan hallintaan²⁰ ja jos tämä osakekirjahallinnan legitimoimana suorittaakin vilpittömässä mielessä olevan secunduksen hyväksi panttauksen/luovutuksen ynnä tradeerauksen (tai jos osakekirja joutuukin velkaeksekuution kohteeksi).

¹⁹ Tässä siis rajoitetaan selvyiden vuoksi siihen normaalimpana pidettävään vaihtoehtoon, että P2 on tietämätön osakekirjakakseudesta. Tilanne muodostuu hiukan monisäikeisemmäksi, jos P2 tiesi tai epäili toisenkin kappaleen olevan laadittuna. Tällöinkään ei ole suinkaan poissuljettua puoltaa hänen kollisiovoittoansa, edellyttäen siis tietysti, että hän on ollut perustellussa vilpittömässä mielessä P1-disponoinnin suhteen (siis mm. sen suhteen, että se toinen kappale edelleen on yhtiön hallussa eikä siten — ainakaan vielä — kellekään tradeerattuna); ongelmaksi jää lähinnä se, onko häneltä vaadittava (millaisia?) yrityksiä tuon toisenkin osakekirjakappaleen hallinnan saamiseksi (ks. vastaavaa kysymyksenasettelua ed. av. 15:ssä).

²⁰ Yhtä ankarasti ei voitane moittia primuksen asemassa olevaa luovutuksen-saajaa, jos hänen osaltaan omistuksenpidätysehto tms. seikka tekee hallinnan-saannin lykkääntymisen puolustettavammaksi. Tosin tällöinkin olisi ollut mahdollisuus turvautua puolueettoman kolmannen tahon käyttämiseen osakekirjan hallussapitäjänä (= mm. RS-järjestelmä). — Ks. lähemmin jälj. IV.1.3.

Sensijaan secundus on toiminut aktiivisesti ja nopeasti panttioikeusnormien mukaisesti, eikä ole riittävää aihetta enää jälkikäteen mitätöidä näitä hänen meriittejään ynnä vilpittömyyttä mieltään vain siksi, että jossakin P2-traditiota myöhemmässä vaiheessa primuskin saa osakekirjahallinnan, olipa P1:n saama paperi VE1-, UE1-, VE2- tai UE2-kirja.²¹ Onhan secundus, muiden em. meriittiensä lisäksi, ollut vilpittömässä mielessä osakekirjakakkeuden suhteen ja saanut hallintaansa osakekirjakappaleen, joka (olipa se UE2, VE2, UE1 tai VE1) ei ole väärennös vaan sellaisenaan aito-peräinen ja sinänsä lainmukaisesti laadittu. Tällaisen osakekirjan hallinnan saajan on voitava luottaa dokumentin laillisuuteen, sillä esim. tarkastus rekisteriviranomaiselta saatavien yhtiötä koskevien tietojen osalta olisi kuitenkin osoittanut osakekirjan allekirjoitukset kompetenttien henkilöiden nimien mukaisiksi, ja enempään tutkimiseen osakekirjojen saajia ei arvopaperioikeudessamme missään tapauksessa voida katsoa yleisesti velvollisiksi²² (esim. kääntymään yhtiön puoleen yhtiön osakekirjojen laillisuuden ja ainutkappaleisuuden selvittämiseksi²³).

Juuri sanottu merkitsee mm. sitä, että henkilöillä, jotka harkitsevat yhtiön osakkeiden hankkimista tai pantiksi ottamista, ei ole yleistä eli normaalihuolellisuuteen 'vakio-osana' kuuluvaa velvolli-

²¹ Nämä neljä variaatiomahdollisuutta on tässä lueteltu eräänlaisessa 'hyvyyssjärjestyksessä': ensimmäiseksi on luonnollisesti asetettava ensivalmisteis-ensiemmitoitettu kappale VE1 ja viimeiseksi UE2. Hieman vaikeampaa on kahden keskimmäisen variantin (UE1 ja VE2) keskinäisen järjestyksen arviointi, mutta siltäkin osin asetan epäilemättä etusijalle aikaisemmin emittoitujen kappaleiden eli siis UE1:n.

²² Sanoilla »ei ... yleisesti velvollinen» ei siis suljeta pois sitä, etteikö poikkeuksellisesti voisi yksittäistapauksessa esiintyä asianhaaroja, jotka ovat siinä määrin 'hälyttäviä', että perusteltu vilpittömyyden mieli edellyttää erityistä selvennämistä.

Tekstissä mainitulla esimerkillä osakkeen saajan rekisteriviranomaisen luona suorittamasta tietokontrollista (allekirjoittajahenkilöiden suhteen) ei ole tarkoitettu sanoa, että tällainenkin tutkiminen kuuluisi osakevaihannalliseen normaalihuolellisuuteen.

²³ Eihän olisi mieltä asettaa yleistä vaatimusta, että kaikkien osakkeen (luovutuksen- tai pantin-) saajien olisi osakekirjakappaleensa johdosta käännäyttävä — ilmeisesti jo etukäteen — yhtiön puoleen tiedustellen, onko ko. kappale ainoastaan osakkeesta laadittu (saati emittoitu) kappale. Ja yhtä vähän voidaan edellyttää, että jokaisen saajaehdokkaan on vaadittava (yhtiöltä tai sopimuskumppanilta) näyttöä siitä, minkälaisiksi osakekirjoja tässä yhtiössä yleensä käytetään, voidakseen vertailla etukäteen tätä 'yleismallia' hänelle tarjotun osakekirjan ulkoisiin yms. ominaisuuksiin.

suutta etukäteen tarkastaa yhtiön *osakeluetteloa* kyseisen osakkeen kohdalta. Tosin tällaisen tarkastuksen kautta voisi asiantuntevalle henkilölle in casu ilmetä emittointipäivämerkinnästä²⁴ — mikäli sellainen ylipäänsä on tehty ja etenkin tehty totuudenmukaiseksi, mikä tietysti 'duplikaattiyhtiössä' on epätodennäköistä — ja sitä osakekirjakappaleen päiväykseen vertailemalla, että asiassa on jokin epäselvää. Pidän kuitenkin selvänä, ettei ko. sinänsäkin toisarvoisella osakeluettelon järjestysluontoisella detaljitiedolla sen enempää kuin *osakeluettelolla yleensä* ole OYL:n arvopaperivaihdannallisessa järjestelmässä esineoikeudellista vakiomerkitystä, niin että yleinen selonottovelvollisuus olisi olemassa kollisionratkaisujen vakiokriteerinä. OYL:n arvopaperivaihdannallinen normisysteemi esineoikeuskollisioissa rakentuu (edelleenkin, ks. jo VOYL 32 a §) nimenomaan osakekirjalle: sen hallinnalle, sen hallinnan saannille ja sen (eikä osakeluettelon) tekstistä saatavalle informaatiolle (kuten osakekirjalla oleville siirtomerkinnöille ja osakekirjaan yhtiön toimesta 3:9.1:n mukaan tehdylle merkinnälle siitä, kuka on omistajana merkitty osakeluetteloon).²⁵

III.2.2. Sanotut perustelut, joiden nojalla on torjuttava primuksen (P1) esineoikeudellisen peruslainlyönnin taannehtiva korjautuminen hänen vihdoin saatuaan osakekirjakappaleen hallinnan, ovat nähdäkseni relevantteja siitä riippumatta, miten 'vahva' tai 'heikko' eo. (ks. s. 110) asteikossa on se osakekirja, jonka P1 nyt jälkikäteen sai. Tämän perusteluksi todettakoon seuraavaa.

²⁴ Emittointipäivämerkinnästä (OYL 3:10.1: luetteloon merkitään osakekirjojen »antamispäivä», ruots. »dagen för utfärdandet») ks. myös jo ed. s. 107.

²⁵ Mikään OYL:n esitöissä tai kommentaareissa yms. (ks. esim. 'e contrario' Koski—Schultén, Kyläkallio, Kedner—Roos) ei viittaa siihen, että osakeluettelolla ja sen tarkastamisella (yleensä, saati emittointipäivämerkinnän kaltaisen ko. kirjallisuudessa huomautuksitta sivuutetun detaljitiedon tarkastamisella) olisi uusi ja erittäin olennaisesti kasvanut esineoikeudellinen merkitys (verrattuna VOYL:n aikaiseen lähes olemattomaan merkitykseen). Ainoa asiaa sivuava OYL:n kohta eli 3:9.1:n 2 lauseessa oleva em. säännös yhtiön toimesta osakekirjalle tehdystä 'omistajakirjauksellisesta' merkinnästä lähtee sekin siitä, että selonoton kohteena on se, mitä *osakekirjalle* on merkitty (osakeluettelon sisällöstä) eikä itse osakeluettelo.

Osakeluettelon esineoikeudellisesta 'statuksesta' ks. lähemmin *Havansi* I ss. 107—108, 141—147, 166—167 ja 377—378, mistä mm. ilmenee, että *asunto*-osakkeiden kohdalla käytännössä muotoutuneen *isännöitsijäntodistusmenettelyn* takia osakeluetteloinformaatiolla lienee katsottava olevan enemmän relevanssia kuin yleistyyppin osakeyhtiöissä.

Mitä ensinnäkin tulee pelkkään yhtiönsisäiseen ensivalmisteisuuteen (tarkasteltuna siis emittointikysymyksestä erillään), niin toistettakoon että tämä varhaisuus sellaisenaan ei vielä merkitse minkään 'alkusyntyisen' erityisen kvaliteetin (ainoa aito tms.) 'liimautumista' tämän ensivalmisteisen paperin pysyväksi ja kollisiot ratkaisevaksi ominaisuudeksi.²⁶ Ensiemittoinnilla sensijaan on jo reaalista merkitystä, koska yhtiön kompetenssi osakekirjakreaation suhteen lakkaa emittoinnin kautta, ja tämän nojalla voitaneenkin kysyä, eikö P2:n ekstintion lisäedellytykseksi olisi asetettava, että juuri hänen saamansa kappale on *ensiemmittoitu* kappale eli joko VE1- tai UE1-kirja.²⁷

Tällainen ekstinktion lisäedellytys on nähdäkseni torjuttava. Nyt tarkasteltavassa kaksoispanntauskollisiossa primus ei nimittäin ole voinut rakentaa perustellusti ja erityistä luottamuksensuojaa ansaitsevasti sen seikan varaan, että tietty kappale ja siis vain se on *ensiemmittoitu* ja että vastaavasti se toinen kappale on jälkikäteen liikkeelle päästetty duplikaatti. Primushan rakentaa sen varaan, että kyseessä on *ainut* kappale, sillä koska hän ei edes tiedä kilpailevan osakekirjan olemassaolosta, niin hänellä ei luonnollisestikaan voi olla mitään näkemyksiä tai odotuksia tms. (suojaamisen arvoisesta luottamuksesta puhumattakaan) sellaisen ominaisuuden suhteen kuin *ensiemmittoitus* (tai *ensivalmisteisuus*), joka käsitteellisesti jo edellyttää tietoa myös *toisemittoinnista* (resp. *toisvalmisteisuudesta*).²⁸

²⁶ Ks. lähemmin ed. 23 § IV.2 (ss. 88—91) ja V.3.1 (ss. 96—97).

²⁷ Tämä eventuaalinen lisävaatimus voitaisiin lausua käänteisessäkin muodossa: olisiko P2-ekstinktion lisäedellytykseksi asetettava, että P1:n saama kappale ei saa olla po. *ensiemmittoitu* kappale. Tämä negatiivinen formulointi olisi sikäli täsmällisempi, että se soveltuisi käytettäväksi P1:n ja P2:n välisessä kollisiossa silloinkin, kun osakekirjakappaleita on kolme tai useampia: olennaista olisi se, että *ensiemmittoitu* kappale ei ole joutunut primukselle, ei sensijaan se, että *ensiemmittoitu* kappale on P2:lle. Ensiemmittoitu kappale voisi siten olla kolmannella taholla, ja näin ollen (rajoituttaessa vain kollisio P1—P2 tarkasteluun) P2 voittaisi vilpittömän mielensä ja varhaisemman traditionsa turvin, kummankin tradeerauksen (P2, P1) kohdistuttua jälkiemmittoituihin kappaleisiin (kuten E2 ja E3).

Yllä kuvattua täsmennettyä formulointia ei kuitenkaan ole tarpeen tehdä, jos hyväksytään seuraavassa korpuustekstissä ottamani kanta pääkysymykseen.

²⁸ Noudattamassani kielenkäytössä merkitsee siis 'tietoisuus *ensiemmittoinnista*' jotakin enemmän kuin 'tietoisuus *emittoinnista*': edellinen sisältää tietoisuuden toiskertaisestakin emittoinnista, jälkimmäinen taas ilmaisee tietoisuutta vain normaalista eli yhdestä emittoinnista.

Kun tämän lisäksi otetaan huomioon, että primuksen laiminlyönti hankkiutua (minkään) osakekirjan hallintaan on perustavaa laatua oleva (arvopaperi)panttioikeudellinen virhe, joka ei selittyisi edes hänen tietoisuudellaan kaksoisemittoinnista (päinvastoin²⁹), niin hänelle ei ole syytä antaa taannehtivaa (muutoin P2-etuisen) kollisoratkaisun 'ylösalaisin' kääntävää hyötyä siitä seikasta, että hänelle viimeisenä tapahtunut traditio kohdistuu ensiemittoituu kappaleeseen (VE1 tai UE1). Tämä seikka (so. että jälkimmäisenä tradeerattu kappale on E1-tyyppiä) lienee sitä paitsi P1:n kannalta vain sattuma, ts. P1 on vailla omia ansioitaan sen seikan suhteen, että juuri ensiemmitoitu kappale päättyi hänelle.³⁰

III.2.3. Näin ollen primus P1, vaikka hän sittemmin (P2:n jo saatua bona fide osakekirjahallinnan) saisikin haltuunsa ensiemmittoidun (ja vaikkapa samalla ensivalmistetuisenkin) osakekirjan, on oikeussuojan ansainnan kannalta yhtä kaikki katsottavissa sellaiseksi passiiviseksi pantinsaa-jaksi, joka pikemminkin kuin aktiivisesti ja huolellisesti toiminut P2 on oikeampi kollisio-osapuoli kantamaan riskin, jos hänen passiviteettinsa aikana tapahtuu kaksoisdisponointi vilpittömässä mielessä ja asianmukaisella vigilanssilla toimivan secunduksen hyväksi. — Seuraava kuviteltu esimerkkitilanne valaisee sanottua osakekirjakappaleiden eräänlaisen 'hyvyyden' (ääriarvoinaan VE1 ja UE2) irrelevanssia.

²⁹ Pitäisihän nimenomaan tietoisuuden kaksoisemittoinnista olla pantin ottamista harkitsevalle erityisenä aiheena juuri mihin tahansa *muunlaiseen* suhtautumiseen kuin jättäytymiseen (panttaussopimuksen solmimisen jälkeen) vaille minkään osakekirjakappaleen hallintaa. Näitä muunlaisia ja siis järkevämpiä suhtautumistapoja olisivat: a) kokonaan pidättäytyminen panttijärjestelyihin mukaan menemisestä näin epämääräisessä (duplikaatti)tilanteessa, b) molempien osakekirjojen hallinnan hankkiminen, c) ainakin toisen osakekirjan hallinnan hankkiminen tässä vaiheessa (tarkoituksin mahdollisuuksien mukaan saada myöhemmin toinenkin kappale hallintaan tai makuloiduksi). Merkitsisihän c-menetelykin, huolimatta puolitiehen jäämisestään, jo tietynasteista suojan faktista lisääntymistä sen kautta, että mahdollisuudet kaksoisdisponointeihin vähentyisivät puoleen, puhumattakaan siitä dynaamisesta suojasta, jota P1:lle yhdenkin osakekirjakappaleen hallinnan saannin jälkeen voidaan ajatella annettavaksi pantiksi-panijan konkurssivelkojia vastaan tai — nyt käsiteltävä kysymys — sellaista bona fide toimivaa P2:ta vastaan, joka myöhemmin saa hallintaansa sen toisen kappaleen.

³⁰ 'Valitsijan' asemassa on kaksoisdisponoija G, jonka tahdosta ja/tai rahasioiden kehityskulusta riippuu, päätyykö ensiemmitoitu kappale P1:lle tai P2:lle, näiden ollessa yleensä vailla valikoimis- tai muuta vaikutusmahdollisuutta jo siitä syystä, etteivät he tiedä duplikaattitilanteen olevan käsillä.

Koko osakekannan merkinnyt ja hallituksen muodostava perustajataho GG laatii pääosakkaan G:n merkitsemästä osakkeesta (tai huoneistokohtaisesta osakesarjasta) ensin V-kirjan ja sittemmin U-kirjan, molemmat sinänsä täysin lainmukaisia sisällöltään ja allekirjoituksiltaan. Tämän jälkeen tapahtuu seuraavaa, numerojärjestyksessä 1—7.

- 1) G lupaa ko. osakkeen pantiksi luotonantajalleen L1 ja noudatettuaan yhtiön konttorista em. V-kirjan (= ensiemmittointi³¹) G sitten tradeeraa tämän VE1-kirjan L1:lle.
- 2) G lupaa saman osakkeen, L1-panttauksesta vaieten, pantiksi luotonantajalleen L2 ja noudettuaan yhtiön konttorista U-kirjan (= toisemittointi) G tradeeraa tämän UE2-kirjan L2:lle.
- 3) G lupaa saman osakkeen, vaieten L1- ja L2-panttauksista, pantiksi P1:lle, joka G:n ehdotuksesta suostuu siihen, että traditio saa jäädä joksikin aikaa odottamaan.³²
- 4) G lunastaa L2:lta tämän panttina olleen UE2-kirjan.
- 5) G lupaa saman osakkeen — kaikesta yllämainitusta tietysti vaieten — pantiksi P2:lle ja samalla tradeeraa tälle em. UE2-kirjan.
- 6) G lunastaa L1:lta tämän panttina olleen em. VE1-kirjan.
- 7) G tradeeraa VE1-kirjan 3-kohdassa mainitulle P1:lle.

Sitten kun siis L1 ja L2 pantinlunastusten kautta ovat poistuneet 'kollisiokuvasta'³³, jää jäljelle kaksoispanttausperusteinen kollisio P1—P2. Primus P1 on toiminut huolimattoman/hyväuskoisen/riskiäottavan tms. panttausadressaatin tavoin, jättäytyen toistaiseksi ilman osakekirjahallintaa, seurauksin että väliin ehtii P2, joka on bona fide ja täyttää kaiken sen, mitä lainsäätäjä vaatii pantiksiottajalta selonoton, aktiviteetin ja

³¹ Osakekirjaemittoinnilla lienee käytännössä usein tämänkaltainen 'itsekontrahoinnillinen' piirre, koska emittoinnista vastaavassa yhtiön johdossa tapaa olla (myös tai pelkästään) osakkeenomistajia, vieläpä johtavia sellaisia.

³² Irrelevanttia tässä on, miksi P1 suostuu odottamaan, esim. suostuuko hän pelkkää ymmärtämättömyyttään tai huolimattomuuttaan, ilman että G:n edes tarvitsee esittää tekosyitä, vain tapahtuuko se siksi, että G esittää hänelle ehkä uskotavan tuntuksiakin mutta valheellisia tietoja, kuten että yhtiön kaikki osakekirjat ovat vielä painatettavana (jossa tapauksessa P1:n olisi pitänyt turvata panttioikeuttaan denuntiaatiolla yhtiölle, mikä tosin ei olisi tuonut hänelle kollisiosuojaa sellaista bona fide toimivaa P2:ta vastaan, joka saa osakekirjan nyttemmin laaditun ainoan kappaleen hallintaansa, ks. *Havansi* I ss. 231—233).

³³ Jos hekin olisivat mukana kollisiossa — saman osakkeen nelinkertainen panttaus — olisi L1 voittanut L2:n ja molemmat P:t, ei niinkään aikaprioriteettinsa turvin ja kaikkein vähiten saamansa osakekirjakappaleen ensivalmistisuuden takia, vaan ensitradition (ei ensiemittoinnin) tuella eli ensimmäisenä hallinnan saajana, ja samoin olisi L2 voittanut P:t saaden toissijaisen panttioikeuden.

nopeuden suhteen. P2 on pitänyt huolta osakekirjatradeerauksen välittömästä toteutuksesta ja saanut hallintaansa sinänsä täysin asianmukaisen osakekirjan, joka sattuu olemaan UE2-kirja mutta joka yhtä hyvin olisi voinut olla VE1-kirja, jos G olisi maksanut ensiksi velkansa L1:lle. On siis ollut täysin P1:n toiminnasta riippumatonta, että hänelle päätynyt kappale on VE1, jota hän ei edes ole tätä ennen (esim. panttaussopimusvaiheessa) nähnyt ja josta sen enempää kuin toisestakaan kappaleesta hänellä ei ole ollut mitään sellaista tietoa, mihin voitaisiin edes ajatella tuettavaksi luottamuksensuojan tarvetta tms. P1:lle edullista argumentointia.

P1:n kollisiotappio on siten yhtä perusteltu kuin missä tahansa kaksoispanttauksellisessa kollisiossa, jossa primus laiminlyö lisääktin (traditio, denuntiaatio jne.) niin kauan, että kun hän sen vihdoinkin (aikoo) suorittaa, onkin sillä välin secundus bona fide toimien sen jo asianmukaisesti suorittanut.

III.3. Kokoavia päätelmiä

III.3.1. Lopputulokseksi muodostuu näin ollen seuraava ekstinktio-sääntö: secundus-pantinsaaajan *vilpitiön mieli yhtyneenä osakekirjakappaleen — kumman tahansa — ajallisesti varhaisempaan hallinnansaantiin* oikeuttaa ja riittää ekstinktion. Primuksen aikaprioriteetti sopimuksenteossa kumoutuu siis siihen, että secunduksella on (vilpittömän mielen lisäksi) aikaprioriteetti osakekirjahallinnan saannissa: primus sai osakekirjan — kumman tahansa — hallintaansa vasta sen jälkeen, kun secunduksella jo oli panttihakintaa siihen toiseen kappaleeseen. Primus häviää tietysti myös, jos hän ei saa osakekirjahallintaa vielä tämänkään jälkeen eli ei ollenkaan, ts. jos hän ei saa kumpaakaan kappaletta.³⁴

Tämä oikeana pitämäni tapa kyseisten duplikaattikollisioiden ratkaisemisessa lähtee siis päinvastaisesta järjestyksestä ja muista kriteereistä

³⁴ Kokonaan vailla osakekirjahallintaa oleva primus voisi selviytyä voittajana vain siinä tapauksessa, jos P2:n panttihakintansa saama kappale olisi U-kirja ja jos U-kirja toisvalmisteisuutensa takia katsottaisiin sellaiseksi arvottomaksi ja vääräksi paperiksi kuin mitä oikeuskirjallisuudessa on tehty (ks. etenkin s. 84 av. 33:n kohdalla siteerattua 'loppupontta'), niin että tällaisen kelvottoman paperin hallinta rinnastuisi oikeudellisesti vailla hallintaa olemiseen. Tällainen näkemys ja lopputulos on siis kuitenkin selkeästi torjuttav(iss)a.

kuin se kanta, joka ilmeni edellä³⁵ selostamastani julkaisemattomasta KKO-ratkaisusta 1971 ja myöskin siitä oikeuskirjallisuudesta, jota edellä samassa yhteydessä³⁶ on esitelty. Noissa kannanotoissahan secunduksen saama varhaisin hallinta yhtyneenä vilpittömään mieleen on kokonaan sivussa, ja sen sijaan pyritään selvittämään ensivalmisteisuuden (tai parhaassa tapauksessa ehkä ensiemittoinnin) kautta määräytyvä ja 'kaiken ratkaisevaksi' nähty paperikappaleen ominaisuus: kumpi on se oikea/aito/alkuperäinen/pätevä jne.³⁷

Puoltamani päinvastainen kanta säästää lisäksi niiltä usein hyvin hankalilta selvittelyiltä, joita käytännössä em. ensivalmisteisuuden näyttöön liittyy³⁸ (ajateltakoon esim. samalle päivämäärälle päivättyjä täysin identtisiä 'kaksosia'). Tämän seikan selvittelyn sijasta joudutaan selvittämään kilpailevien tradeerausten ajankohdat, mikä on keskimäärin helpompaa kuin yhtiönsisäisen osakekirjavalmistumisen hetken selvittäminen, osallistuuhan jälkimmäiseen usein vain yksi taho eli G eikä kahta eri intresenttiä kuten tradeeraukseen.

³⁵ Ks. ss. 82—83.

³⁶ 23 § III.3.

³⁷ Tämä kanta on siis nähdäkseni voimakkaasti torjuttava kaksoispanttauksen kohdalla, ja epäilemättä myös niissä tilanteissa, joissa vain primus on pantinsaaaja ja secundus taas luovutuksensaaaja. Samaten kahden luovutuksensaaajan välisessä kollisioissa näyttää olevan perusteltua puoltaa esittämäni (paperien valmistusajankohdista ja jopa emittointiajankohdista riippumatonta) ratkaisumallia. Ongelmallisempi on tilanne, jossa primuksena on luovutuksensaaaja ja secunduksena pantinsaaaja, mikäli kyseessä on asunto- tms. huoneisto-osake, jolloin ns. *sosiaaliset ja kohtuussyyt* lienevät tuomioistuinten ratkaisutoiminnassa olleet painamassa (primuksena eli asunnonostajana olevan henkilön hyväksi, mm. siten että secunduksen kohdalla on vilpittömän mielen vaatimuksen taso pidetty sangen korkealla), ks. heti jälj. IV.1.3. Yleistyyppin osakeyhtiössä sensijaan ei ole tässä mitään vastaavia perusteita pyrkiä 'pelastamaan' luovutuksensaaaja-primusta, joka ei ajoissa hankkiudu osakekirjan (jomman kumman kappaleen) hallintaan.

Kuten yllä lausutusta ilmenee, on mielestäni suhtauduttava erittäin varauksellisesti siihen *Muukkosen* (Lausunto 1968) esittämään, yllä s. 84 av. 33:n kohdalla siteerattuun ponteen, jonka mukaan »myöhemmin tehty osakekirjan kaksoiskappale on ainakin asunto-osakeyhtiötä ajatellen täysin arvoton paperi» vilpittömässäkin mielessä olevan saajan kädessä. Ja jos siteeratusta ponnesta poistetaan sanat »ainakin asunto-osakeyhtiötä ajatellen», on sanottuun ponteen suhtauduttava täysin kielteisesti (edellyttäen että siinä sanalla 'kaksoiskappale' ei tarkoiteta suoranaista väärennöstä, kuten po. lausunnossa nähdäkseni ei olekaan tarkoitettu).

³⁸ Näistä näyttövaikeuksista ks. ed. s. 88 av. 43.

III.3.2. Lisätueksi tässä puolletulle peruslinjalle voidaan viitata MeriL 164 §:ään, joka sisältää samanlaisen ratkaisumallin siinä samanrakenteisessa kollisionssa, minkä mahdollistaa usean konossementtikappaleen (salittu) samanaikainen olemassaolo³⁹: »Jos konossementin haltija on luovuttanut konossementtikappaleita eri henkilöille, olkoon *ensin vastaanotetun* kappaleen haltijalla paras oikeus, jos hän *silloin* oli *vilpittömässä mielessä*.»⁴⁰

IV. NÄKÖKOHTIA VILPITTÖMÄN MIELEN VAATIMUKSESTA

IV.1. Huoneisto-osakkeilla erityisasema?

IV.1.1. Edellä on siis päädytty puoltamaan sitä kollision-osapuolta (P2 tai P1), joka ensimmäisenä on saanut osakekirjakappaleen — kumman tahansa — hallintaansa, minkä lisäksi secunduksen osalta edellytetään vilpittömyyttä mieltä. Oma kysymysryhmänsä tällöin on, mitä P2-taholta voidaan eri tilanteissa vaatia varovaisuuden ja selonoton suhteen, jotta hänen voitaisiin katsoa olleen perustellussa vilpittömässä mielessä. Eräitä tämän problematiikan puolia on jo sivuttu edeltäneessä alajaksossa (III),⁴¹ ei kuitenkaan niin yhtenäisesti ja ensisijaisena tarkastelukohteena, etteikö olisi syytä esittää seuraavia täydentäviä tai kokoavia näkökohtia.

IV.1.2. Duplikaattitilanne kahden emittoinnin asteelle edenneenä on niin ilmeisesti lain vastainen ja poikkeuksellinen tapaus, että yleensä ei voida edellyttää normaalihuolelliselta pantinsaaja- tai luovutuksensaaja-ehdokkaalta varautumista siihen: hän voi ilman enempää selonottoa luottaa asianmukaiselta näyttävään ja kompetentisti allekirjoitettuun osakekirjaan. Vain siinä tilanteessa, että ao. yksittäistapauksessa on ilman erityistäkin huolellisuutta havaittavissa jokin poikkeuksellinen epäilyttäväksi katsottava asianhaara, voidaan secundukselta vaatia enemmän. Tällainen korostettu varovaisuus on käytännössä osoittautunut tarpeel-

³⁹ Ks. tästä jo ed. s. 74 (av. 5:n kohdalla).

⁴⁰ Sitaatti MeriL 164 §:stä, kursivointi tässä lisätty. — Ks. tästä konossementtikollisiosta *Zitting* Arvopaperi ss. 176 ja 182—183.

⁴¹ Ks. erityisesti ss. 112—113 (av. 21—25:n kohdalla).

liseksi *rakentamisenaikaisissa huoneisto-osakeyhtiöissä*⁴² (RS-järjestelmän ulkopuolella).

Vaikka pantinsaajaehdokkaalle jostakin em. syystä olisi erityistä syytä varovaisuuteen, ei hänellä — vaikka hän olisi saanut 'vihiä' duplikaattitilanteen mahdollisuudesta — yleensä ole mitään tehokasta selonsaanti-keinoa eventuaalisen toisenkin osakekirjakappaleen olemassaolon tai ei-olemassaolon varmistamiseksi, mikäli pantiksitarjoaja G ja yhtiön johto ovat yhteisymmärryksessä 'järjestelleet asioita'. Tällöin lienee pantinsaajaehdokas velvollinen pidättymään ko. pantin hyväksymisestä, ellei hän sitten tietoisesti päättää ottaa riskiä tai ellei vastapuoli pysty saattamaan todennäköiseksi, ettei toista kappaletta ole tradeerattuna liikkeellä.

Jos ilmenee, että kaksi päällekkäistä kappaletta on valmistettu, voi P2 tiettyyn rajaan asti turvata asemansa vaatimalla ja saamalla molemmat kappaleet hallintaansa taikka vaatimalla toisen kappaleen makuloitavaksi (ja valvomalla, että turvaava makulointi myös tapahtuu). Riskitekijäksi jää vielä tällöinkin se, että jos sittemmin sukeltautuu esiin vielä kolmaskin kappale (primuksen käteen myöhemmin eli P2-tradition jälkeen annettuna), niin jää in casu ratkaistavaksi, voidaanko P2:n kuitenkin katsoa toimineen varomattomasti ryhtyessään oikeustoimeen sellaisen sopimuspuolen kanssa, jonka rehellisyyttä hänen olisi pitänyt epäillä tultuaan tietoiseksi (ainakin) yhden liikaosakekirjan olemassaolosta.

IV.1.3. P2:n vilpittömän mielen vaatimustasoa on yllä tarkasteltu nimenomaan *kahdellepanttausta* silmällä pitäen. Kun tällöin on P1:kin osalta pidettävä voimassa ankaraa panttioikeudellista traditiovaatimusta, niin P2:n eduksi on voitava antaa erittäin painava merkitys sille, että osakekirja (eli P2:n tietien ainoa kappale) on yhä G:n hallinnassa: se on erittäin vahva indisio siitä, että vastaavaa osaketta ei ole pantattu (so. sovittu pantattavaksi) kenellekään muulle. Sensijaan *luovutus* (siis primuksena luovutuksensaaja) on P2-tahon kannalta eri asemassa *huoneisto-osakkeen* ollessa kyseessä, sillä vaikka osakekirja on yhä grynderitahon hallinnassa,

⁴² Adjektiivia »rakentamisenaikainen» käytetään KKO:n vuosikirjassa, ks. esim. 1978 II 55. Myös käyttökelpoisia ja hiukan lyhyempiäkin adjektiiveja ovat tässä »rakentamisaikainen» ja »rakentamisvaiheinen».

Tekstissä mainitun erityisen varovaisuuden aiheellisuudesta ks. mitä jo ed. s. 118 av. 37:ssä on lausuttu, sekä esim. KM 1972 A 9 s. 9, jonka mukaan viimeaikaisessa oikeuskäytännössä on »erityisen voimakkaasti ryhdytty korostamaan pantinhaltijan selonttovelvollisuutta asunto-osakeyhtiön osakekirjoja pantiksi otettaessa.»

niin tämä seikka ei ilman muuta oikeutakaan päättelämään *e contrario* eli että ko. osakkeesta ei ilmeisestikään ole voitu tehdä kauppasopimusta. Tällaisen päätelmän hauraus johtuu kuten tunnettua siitä, että perustajarakentamisen osakekauppakäytännössä tavataan osakekirjan hallinnan siirto G-taholta ⁴³ ostajalle lykätä omistuksenpidätysehdon myötä pitkälle tulevaisuuteen (siihen kunnes koko kauppahinta on maksettu ynnä lisäksi rakennus valmistunut ja rakennustarkastusviranomaisen lupa rakennuksen käyttöönottoon saatu).

P2-tahon ja laajemminkin kenen tahansa, joka harkitsee osakepantin ottamista G-taholta tilanteessa, jossa osakkeiden myydyksi saaminen on G:n ilmeinen tavoite ja jossa osakemarkkinointi ehkä onkin jo käynnissä tai pian käynnistymässä, on siten oltava erityisen varovainen ostajatahon oikeuden eventuaalisen olemassaolon suhteen. Nämä ongelmat, joissa voi esiintyä jopa eräänlainen pantinsaaja *primuksen mala fides* eli hänen velvollisuutensa ottaa huomioon todennäköinen *tulevakin* ostaja, ⁴⁴ eivät kuitenkaan ole sillä tavoin tyypillisiä nimenomaan duplikaattitilanteille, että niitä olisi tässä sivuttava enemmän (ja osin uudestaan ⁴⁵).

⁴³ G-taho talonrakennuksen ns. perustajaurakoinnissa voi uuden OYL:n puitteissa koostua yhdestä ainoasta henkilöstä ainoana perustajana ja koko osakekannan merkitsijänä. VOYL:n aikaisen käytännön mukaan koostui G-taho VOYL 1 §:n ja 8 §:n johdosta (ainakin) kolmesta perustaja-merkitsijästä, joista yleensä yksi oli täysin dominoiva ja muut vain apuhenkilöitä. Tällaisen G-tahon oikeudellisen arvioinnin kannalta huomionarvoinen on KKO 1978 II 125: »Koska A, B ja C kysymyksessä olevien talojen rakentamiseksi ja niihin tulevien huoneistojen luovuttamiseksi myymällä niiden hallintaan oikeuttavat osakkeet olivat yhdessä perustaneet kysymyksessä olevan asunto-osakeyhtiön ja he niin ollen *gryndereinä* ja osakkeiden myyjinä vastasivat siitä, että osakkeiden ostajille oli selvästi ilmoitettu kauppaan vaikuttavat tiedot yhtiön taloudellisesta tilasta sekä yhtiölle tai osakkeenomistajille jäävästä velkavastuusta rakennusvaiheen päättyessä, eikä sillä seikalla, mitkä osakkeet kukin heistä oli yhtiötä perustettaessa merkinnyt ja myöhemmin myynyt, ollut tässä suhteessa merkitystä...» (kursiivit lisätty). Ks. niinikään KKO 1980 II 9.

⁴⁴ Siis vaikka täysi varmuus olisi siitä, ettei mitään kauppasopimusta näistä osakkeista ole solmittu, ainakaan vielä. — Ilmiöstä 'primuksen mala fides' ks. lähemmin *Havansi* I ss. 449–456. Siihen liittyvästi lienee täysin mahdolliseksi katsottava sellainenkin kollisoratkaisun 'käännös', että P2, joka III-jaksossa kehiteltujen duplikaattikollisionormien tuella olisi voittaja, saattaakin olla vailla oikeus-suojan ansaintaa siinä suhteessa, jota em. esityksessäni (I ss. 449–456) olen kuvannut 'käsitsehvirviöllä' primuksen mala fides.

⁴⁵ Olen jo aikaisemmin käsitellyt tällaisen problematiikan (RS-liitännäisiä)

Todettakoon, että niissäkin tilanteissa, joissa ostajan (secundus tai primus) oikeus on yllä esitetyn puitteissa väistynyt bona fide toimineen osakepantinsaaajan oikeuden edessä, on käytännössä usein silti päädytty (asunto-osake)ostajan kannalta tyydyttävään tulokseen: pantinsaajana on ollut rahalaitos, jollaiset ovat ilmeisesti ns. kulanssisysteistä pidättyneet pakkototeuttamasta panttioikeuttaan, kun tämä pakkototeutus olisi ollut ko. ostajaa (asuntosäästäjää) ajatellen kohtuuttoman kova seuraamus (kaikessa lainmukaisuudessaankin).⁴⁶

IV.2. Vilpittömän mielen suoja ja osakekirjojen setelipainatus

IV.2.1. Jollei sanottuja huoneisto-osakeliitännäisiä erikoisolosuhteita ole, voidaan P2:n kollisioon myös ostaja-primuksen kanssa soveltaa samoja kollisionormeja kuin kaksoispanttauksessa: vilpittömässä mielessä toimissaan P2 voittaa ostaja-primuksen, jos tämä sai osakekirjan (kumman tahansa⁴⁷) hallinnan myöhemmin kuin P2. Vastaavasti tietysti secundus kärsii kollisiotappion, vaikka hän olisi bona fide toimien saanut hallintaansa täysin asianmukaisen osakekirjan (kumman tahansa) ja vaikka hän olisi toiminut myös mahdollisimman ripeästi (eli traditio toteutettu samanaikaisesti kuin panttauksesta sovittiin), jos sittemmin ilmenee, että joku toinen on jo sitä ennen saanut hallintaansa sen toisen osakekirjakkappaleen.

Se periaatteessa epätydyttävä tilanne, että täysin bona fide toiminut ja lain edellyttämästä esineoikeudellisesta lisäaktista optimaalisella nopeudella huolehtinut henkilö sittenkin saattaa hävitä kollisioon (jos hän silti osoittautuu secundukseksi, ja secundukseksi nimenomaan po. lisäaktin suhteen), joudutaan asian luonnosta johtuvana seuraamuksena hyväksymään sellaisten objektien osalta, joiden kohdalla *esineoikeudellinen lisäakti ensikertaiseltakin näyttäessään voi tapahtua useampikertaisena*. Tavallisen irtaimen esineen eli reaalisineen kohdalla tämä on mahdo-

osia, ks. *Havansi* I, pääjakso IV, eritt. 18 § III, jossa lähteenä on erityisesti mainittava artikkeli *Zitting* DL 1968 ss. 431—444 ja prejudikaatti KKO 1967 II 27.

⁴⁶ Ks. *Tenkanen* KOP 1973 s. 18: rahalaitokset »olivat usein omaksi vahingokseen vapaaehtoisesti luopuneet selvistä oikeuksistaan, esim. panttioikeuksista, asunnonostajien hyväksi.» (Näiltä osin katsoisinkin RS-järjestelmän tuoneen välitöntä hyötyä myös rahalaitoksille, sanotunlaisten 'säälittävien' tms. tilanteiden synnyn olennaisesti vaikeuduttua.)

⁴⁷ Vaihtoehtopareinahan ovat toisaalta VE1 ja UE2 ja toisaalta UE1 ja VE2, ks. ed. s. 112 (av. 21:n kohdalla).

tonta, jota vastoin sanotunlaisia 'vaarallisia' varallisuusobjekteja ovat kaikki ne, joissa denuntiaatioilmoitus on tyypillisenä lisäaktina,⁴⁸ samoin kuin myös ne, joissa esineoikeudellisen lisäaktin kohteeksi on laissa luotu varsinaista varallisuusobjektia 'sijaisena' edustava performatiiviesine eli yleensä paperipala, jollaisen *monikreaatio* ei ole erityisen vaikeata.⁴⁹

IV.2.2. Viimeksi mainittua eli monikreaation vaaraa vähentää merkittävästi osakekirjojen *setelipainovalmistus*, so. Suomen Pankin (SP) setelipainossa tapahtuva osakekirjojen painattaminen. Ei kuitenkaan ole ilman muuta selvää, että voitaisiin katsoa mala fide toimineeksi sellainen saaja, jolle on tradeerattu muualla kuin setelipainossa painatettu kappale. Vain jos *yhtiöjärjestyksessä* on setelipainovalmistuksesta nimenomainen määräys — ilman sitä ei setelipaino otakaan painatustehtävää vastaan⁵⁰ — voidaan asettaa kysymys, onko ei-setelipainovalmisteisen kappaleen vastaanottanut henkilö välttämättömästi mala fide, siis esim. riippumatta siitä, että kyseinen muualla painettu osakekirja on 'sangen virallisen näköinen' asianomaisen 'maallikko'-saajan (ja sellaiseksi normaalihuoellisen) näkökulmasta. Olisiko esim. tavallisen ns. asuntosäästäjän oltava perillä yhtiöjärjestyksestä setelipainolauseketta myöten?

Tällainen vaatimus voidaan juridisin, ainakin muodollis-juridisin perustein asettaa, jyrkästikin.⁵¹ Ilmeisenä vaarana tulevat tällöin kuitenkin olemaan kohtuuttoman kovilta tuntuvat yksittäistapaukselliset ratkaisut (kuten kokemukset huoneisto-osakkeiden rakentamisvaiheisesta hankinnasta lienevät osoittaneet). Sanotusta 'jyrkän juridisesta' vaatimuksesta johdonmukaisesti kiinnipidettäessä pitäisi kai olla yhtä lailla mahdollista ottaa yhtiöjärjestykseen samanlaisella voimakkaalla selonottosanktiolla (so. vilpittömän mielen ehdottomasti poissulkevasti) vaikut-

⁴⁸ Tällaisia esineitä (sanan laajassa, ei-primitiivisessä merkityksessä) ovat esim. osakekirjattomat osakkeet sekä saamisoikeudet ollessaan ilman liityntää juoksevaan velkakirjaan. — Denuntiaation usempikertaisuudesta ks. lähemmin jälj. s. 131 av. 71.

⁴⁹ Performatiiviesineen käsitteestä ks. *Havansi* Takavarikko ss. 425—428 ja 463—470.

⁵⁰ Ks. ed. s. 79 (av. 18—19:n kohdalla).

⁵¹ Ks. esim. *Olsson* s. 174: »Den som vill köpa aktier har nämligen möjligheter att granska bolagsordningen före köpet; underlåter han att företa en dylik granskning, handlar han vårdslöst på samma sätt som annan köpare, vilken underlåter att före köpet undersöka köpgodset, och aktieköpare bör därför icke gentemot bolaget kunna åberopa 'god tro' ifråga om bolagsordningens innehåll. Detta gäller bolagsordningen i dess helhet.» Ks. myös *Taxell Rättsskydd* s. 193.

tavia muunlaisiakin yhtiökohtaisia yksilöllisiä määräyksiä osakekirjojen pätevyys erityisedellytyksistä ko. yhtiössä. Tällaisten erityisklausuulien esiintyminen merkitsisi osakevaihdon sujuvuuden ja varmuuden kannalta negatiivista kehitystä, uusien 'sudenkuoppien' luomista, seikka joka on otettava vakavasti huomioon harkittaessa yhtiöjärjestyksellisen setelipainoklausuulin eventuaalista oikeudellista merkitystä.

Tämän argumentin vastapainoksi on kuitenkin todettava, että juuri setelipainolauseke on omiaan eliminoidaan erästä vaaralliseksi ja konkreettisesti koettua 'sudenkuoppaa' eli (haluja edes yrittää) duplikaattikeinotteluja. Lisäksi voidaan todeta, että po. lauseke on 1970-luvulla yleistynyt huoneisto-osakeyhtiöissä siinä määrin, että se (RS-liitännäisesti)⁵² nykyään on kaikkea muuta kuin individualistinen jonkun yksittäisen yhtiön käyttämä yllättävä yhtiöjärjestyserikoisuus. Ja kun vielä otetaan huomioon, että uusi OYL on yleisemminkin antanut ostoa tai pantiksiottoa harkitseville aiheen VOYL:n aikakautta tarkempaan yhtiöjärjestyksen esitutkintaan,⁵³ niin päädynkin katsomaan — erinäisin epäroinnein⁵⁴ — että osakesaajan tietämättömyyttä po. yhtiöjärjestykseläsuulista ei voida yhdistää perusteltuun vilpittömään mieleen (edes ns. maallikon normaalihuolellisuudessa).

Siten lienee katsottava, että duplikaattikollision se osapuoli, joka (muutoinkin bona fide toimien) saa hallintaansa setelipainovalmisteisen kappaleen, voi oikeussuojaa ansaitsevasti luottaa tähän osakekirjaan, vaikka sittemmin ilmeni, että samaan osakkeeseen vaatii parempaa oikeutta joku toinen, olipa tämä joku sinänsä primus sopimuksensa osalta ja vaikkapa traditionkin osalta (vieläpä VE1-kappaleen saajana).

⁵² Yleisyyden syistä (myös RS:n ulkopuolella) ks. *Erma—Kärävä—Riihimäki* s. 176, *Palsala* s. 16.

⁵³ Tarkoitan tällä sitä, että (toisin kuin VOYL:n järjestelmässä) OYL:n puitteissa ostajaehdokas tms., ollakseen varma ettei hänen suunnitelmansa kariudu yhtiöjärjestykselliseen *lunastuslausekesisältöiseen* siirryntärajoitukseen, joutuu tarkastamaan yhtiöjärjestyksen tekstin, voimatta luottaa osakekirjaan sen seikan osalta, että osakekirjan tekstissä ei ole mitään OYL 3: 5.3:n edellyttämää merkintää lunastuslausekkeen olemassaolosta, ks. lähemmin *Havansi* I ss. 357—358, *Koski—Schultén* I ss. 137 ja 152—153, *Kyläkallio* I ss. 109—110. Ottaen huomioon lunastuslausekkeiden yleisyyden meillä on tämä muutos sangen merkittävä mainitsemäni esitutkinnan tarpeen lisääjänä.

⁵⁴ Epäröintiä liittyy siihen, että puoltamassani ratkaisussa setelipaino saa ilman riittäviä säädännäisiä puitteita ja takeita eräessä suhteessa sellaisen aseman, joka rinnastuu (esineoikeudellisesti projisoitaessa) kirjaamisviranomaiseen.

V. NÄKÖKOHTIA TASAJAOSTA RATKAISUMALLINA

V.1. Johdannoksi

V.1.1. Yllä tässä luvussa esitetyissä duplikaattikollisioiden ratkaisuissa on esineoikeudelliselle 'kollisiojuridiikalle' tunnusomaiseen tapaan päädytty tuloksiin, joissa toinen osapuoli voittaa itselleen *koko* riitakohteen (kuten panttioikeudellisen parhaan etuoikeussijan) ja toinen osapuoli vastaavasti kärsii *totaalisen* oikeustappion. Tämän luvun alussa (I.2.1) olen jo alustavasti viitannut ajateltavissa ehkä oleviin vaihtoehtoihin ratkaisulinjoihin, joilla voiton ja/tai tappion totaalisuutta vähennettäisiin. Tuolloin (s. 102) käytin termejä *tasajako* ja *lisäjako* nimityksinä alternatiivisille ratkaisuille, joilla duplikaattitilanteen kaltaisessa konfliktissa voitaisiin ajatella jonkinasteista suojaa totaaliselta tappiolta, mikä muutoin kohtaa sellaistaakin osapuolta, joka on toiminut bona fide ja hankkiutunut (ehkä optimaalisen ripeästikin) osakekirjan asianmukaiseen hallintaan.

V.1.2. Aloitan tasajakomallista ja sitten (alajakso VI) tarkastelen lisäjakomallia toisena eventuaalisena mahdollisuutena poiketa tavanmukaisesta 'kaikki tai ei mitään'-ratkaisusta, jollainen ei salli kollisiota ratkaisevalle *oikeudenjakajalle oikeuden jakamista*.⁵⁵ Näissä tarkasteluissa, niin kiintoisia kuin ne periaatteessa olisivatkin, lienee tutkimusekonomisista syistä rajoituttava vain joidenkin päälinjojen esittämiseen.

V.2. Tasajakomalli torjuttava de lege lata?

V.2.1. Sitä, mitä tasajako duplikaattikollisiossa voisi konkreettisesti sisältää, valaisee parhaiten esimerkkutilanne sovellutuksineen. Oletetaan kaksoisdisponointi koskien yhtiön kaikkiaan tuhannesta osakkeesta osakkeita n:o 101–200 ja vastaava duplikaattipari osakekirjoja, joista primus ja secundus kumpikin saavat bona fide toimien yhden kapaleen hallintaansa.

⁵⁵ Ks. mitä ed. s. 101 av. 1 olen lausunut David'in esitykseen viitaten. Hänen eräitä sanojaan vapaasti lainaten (*David* I s. 29: »kelpaa barbaareille») voisi kysyä, onko vailla kompromissimahdollisuuksia ja -tahtoa oleva konfliktiratkaisunormisto »kelpaamaton».

a) Jos ko. kaksoisdisponointi on kahdellemyynti, niin tasajakomallissa toinen saisi omistukseensa tietyt 50 osaketta ja toinen ne muut 50 osaketta. Tätä yksinkertaista jakoa hankalampi 'tasapelin' muoto olisi yhteisomistuksen (suhteessa 50—50) konstituominen heille koko 100 osakkeen erään; tähän olisi huoneisto-osakkeiden kohdalla kuitenkin pakko mennä AsOYL 6.1 §:n ilmaiseman oikeusajatuksen johdosta.⁵⁶

b) Jos ko. kaksoisdisponointi on kahdellepanttaus, niin kummallekin vahvistettaisiin etuoikeudeltaan parassijainen panttioikeus heidän kyseisten saataviensa suuruussuhteen mukaan jakautuvaan kahteen eri osakeryhmään.⁵⁷ Jakamattoman (huoneisto-)osakekokonaisuuden kohdalla molemmat panttioikeudet kuitenkin kohdistuisivat kaikin osin samoihin osakkeisiin eli ko. 100 osakkeen 'nippuun' kokonaisuudessaan, samalla keskinäisellä etuoikeudella mutta saatavien suuruussuhteen mukaisesti painottuen.⁵⁸

c) Jos ko. kaksoisdisponointi sisältäisi panttauksen ja luovutuksen, niin kompromissi sisältäisi sen, että luovutuksensaaja saisi puolet osakkeista panttirasituksesta vapaaseen omistukseensa, mutta toisen puolen pantin-saajan panttioikeuden rasittamana.

Tämänkaltaiset kompromissit ovat kuten sanottu esineoikeudelle periaatteessa vieraita,⁵⁹ ja ilman säädännäistä tukea lieneekin de lege lata uskallettua poiketa vakiintuneesta ratkaisumallien 'valikoimasta': joko aikaprioriteetti tai ekstinktio, kun kohde on individuaalisesti (eikä geneerisesti) määrätty objekti.⁶⁰ Ja tällaiseenhan kohdistuvaksi mielletään

⁵⁶ Ks. tästä säännöksestä lähemmin *Havansi* I ss. 335—342, sekä myös jälj. 29 § (ss. 279—284).

⁵⁷ Esim. jos toisen heistä saatava on kolminkertainen toiseen verrattuna, niin edellinen saa panttioikeuden tiettyihin 75 osakkeeseen ja jälkimmäinen muihin 25 osakkeeseen.

⁵⁸ Av. 57:n mainitsemassa tapauksessa heillä siis olisi suhteessa 3:1 (eli 75:25) samansijainen panttioikeus koko huoneistokohtaiseen osakeryhmään n:o 101—200.

Kyseessä olisi siis samanlainen ratkaisuperiaate kuin *kiinnityspanttioikeudessa* (ks. esim. KiinA 22.2 §:): kahden samanpäiväisen velkakiinnityksen kesken (jos niille ei ole nimenomaisesti vahvistettu, hakemuksen mukaan, eri etuoikeussijoja samanpäiväisyydestään huolimatta).

⁵⁹ Eri asiasta kuin nyt on nähdäkseni kyse niissä oikeuskirjallisuudessa ehdotetuissa tasajako- ja suhteisjakomalleissa, jotka koskevat irtaimistollisen yhdistämisen tai valmistamisen (spesifikaatio) synnyttämää enemmän tai vähemmän uutta objektiä; ks. näistä (sinänsä kyllä tässäkin noteeraamisen arvoisista) ratkaisumalleista esim. *Zitting—Rautiala* ss. 242—244, *Undén* I ss. 85—90.

⁶⁰ Ks. (esim.) *Zitting—Rautiala* ss. 7—8 ja *sama* Sivullissuojat ss. 3—4: kolli-siotyyppien kolmijako yksilöllisen/geneerisen kohdemäärityksen mukaan, ynnä

osakeomistus ja osakepantti, jopa silloinkin, kun kyseisen omistuksen/pantin konstituoiva oikeustoimi on käsittänyt tietyn lukumäärän osakkeita yleistyyppisessä yhtiössä, siis vailla huoneistoliiyntyä tai muutamaa individuaalisia piirteitä olevia osakkeita, joita siksi kyllä voisi pitää 'puoligeneerisinä'.⁶¹

V.2.2. Joskin tasajakoon on (mm. duplikaatti-) kollisionratkaisuna siten suhtauduttava de lege lata kielteisesti, on kuitenkin osoitettavissa eräitä erikoislaatuksia kollisiotyyppejä, joissa tasajakomalliin lienee sittenkin turvauduttava. Tällöin en tarkoita sellaista (jokseenkin epätodennäköistä) 'tasatilannetta', että tradeeraukset sekä primukselle että secundukselle olisivat tapahtuneet samanaikaisesti,⁶² enkä liioin sellaista tapausta, jossa tradeerausten lähempää ajankohtaa ei pystytä selvittämään niin että voi-

vastaava ratkaisumallien kolmijako, joka ei sisällä 'tasapeliä' edes kollisiotyypissä geneerinen—geneerinen (joskin poikkeuksena voisi nähdäkseni mainita saamisvaateiden välisen relatiivisen eli saatavan suuruuteen suhteutetun tasavarvoisuuden konkurssissa, periaate jolla tosin ei käytännössä ole paljoakaan merkitystä lain tuntemien etuoikeuksien lukuisuuden ja pesän varojen riittämättömyyden takia).

⁶¹ 'Puoligeneerisyydellä' tarkoitan tässä (monen) yleistyyppisen osakeyhtiön osakkeiden seuraavaa ominaisuutta: »Aktieköpen torde in dubio få betraktas såsom leverans. Det är i regel betydelselöst vilka aktier förvärvaren erhåller, såvida antalet aktier överensstämmer med det avtalade.» (Olsson s. 37, kursiviivä lisätty). Tämä kauppasopimusoikeudellinen totuus (ks. myös, de lege ferenda, OikM 1977: 13 s. 35 ja kauppalakiehdotuksen 2:3) ei kuitenkaan muuta sitä esineoikeudellista lähtökohtaa, että henkilön, joka on sopinut (yleistyyppisen yhtiön) osakkeiden n:o 1201—1300 ostamisesta tai pantiksiotosta, katsotaan hankkivan yksilöityihin objekteihin (= tiettyihin osakkeisiin) kohdistuvan oikeuden, vaikkapa hänelle ilmeisesti olisi samantekevää, mitkä sata osaketta ('osakenumeroa') sopimus ja myöhempi tradeeraus käsittävät (tietysti edellyttäen että osakkeet ovat samanlaisia ja 'kunnossa' yksilöllistenkin oikeudellisten ominaisuuksiensa osalta kuten esim. saantoketjुकysymyksessä, OYL 3:9.1).

Osakkeiden lajiesinepiirteistä ks. myös esim. *Walén Separationsrätt* s. 134 ja *Rodhe JFT* 1979 s. 411 (»fungibel andel», luonnehtiessaan osaketta avstämningsbolag-yhtiöissä, joista ks. SABL 3:8—13 ja esim. *SOU* 1971: 15 ss. 168—171, *Rodhe* ss. 117 ja 133—141, *Kedner—Roos* I ss. 71—85).

⁶² Jos nimittäin esineoikeudelliset lisäaktit ovat samanaikaisia, ei toteudu se irtaimistollisissa kaksoisdisponointikollisioissa tunnusomainen ekstinktion edellytys, että secunduksella tulee (vilpittömän mielen lisäksi) olla lisäaktin osalta aikaprioriteetti, arg. VKL 31.2 §: »kuitenkin on myöhemmällä (luovutuksella ja, arg. VKL 10 §, panttauksella) etusija, jos siitä edellä mainituin tavoin on aikaisemmin ilmoitettu velalliselle». Ja tämä 'aikaisemmin' on eri asia kuin 'samanaikaisesti'.

taisiin todeta jompi kumpi toista aikaisemmaksi.⁶³ Tarkoitan tilanteita, joille on ominaista *kolmannenkin* kollisio-osapuolen mukanaolo siten, että joudutaan erikoislaatuiseen 'kehään'. Näissä kolmikantatilanteissa saate-taan tarvita tasajakotyypistä ratkaisua, minkä lähempi selvittäminen vaatii oman alajaksonsa.

Yleisluontoisesti todettakoon tässä, että tasajakomallin mukai-siin ratkaisuihin ei ole oikeustekniseltä kannalta mitään ylivoimaisia esteitä. Yhteisomistus- ja eksekuutionormit ovat sovitettavissa syntyvien tilanteiden hallitsemiseen.⁶⁴

V.3. Kolmikantaiset osakepanttikollisiot

V.3.1. Yllä viitatus laista kolmikantaista kollisiota valaistakoon esi-merkkipohjaisesti, olettamalla että osakkeenomistajan (G) ja hänen kol-men velkojansa (P1, P2 ja P3) kesken tapahtuu seuraavaa (numeroiden mukaisessa aikajärjestyksessä).

1) G ja P1 tekevät panttaussopimuksen (toistaiseksi vielä ilman tradee-rausta) tietyistä tarkasti yksilöidyistä osakkeista.

2) G ja P2 tekevät panttaussopimuksen (toistaiseksi vielä ilman tra-deerausta) juuri samoista osakkeista; P2 on mala fide G:n ja P1:n välisen panttaussopimuksen osalta.

⁶³ Tämän näytöllisen epäselvyyden vaikutus kollisio-oikeudenkäynnilliseen ratkaisuun määräytyy *todistustaakkanormeihin* palautuvasti. Tällöin ei tule kiin-nittää huomiota asianosaisasemaan (so. onko primus kantaja vai vastaaja), koska po. parempaa panttioikeussijaa koskeva juttu (vahvistuskannetyypisine päävaati-muksineen) tällaisessa kollisiossa voi tulla vireille yhtä hyvin kumman tahansa taholta; ks. asianosaisaseman sanotusta irrelevanssista *Halila* Todistustaakka ss. 89—98 ja 162—163.

Todistustaakka po. kaksoidisponointitilanteessa jakautuu siten, että sitten kun primus on näyttänyt olevansa primus panttaussopimuksen suhteen, tulee *secunduksen* kyetä näyttämään traditionsa varhemmuus (jonka jälkeen primus vielä voi kääntää tilanteen edukseen saattamalla todennäköiseksi, että secundus on toi-minut mala fide, minkä käytyä todennäköiseksi secunduksen puolestaan tulisi kyetä vastaanäyttöön).

⁶⁴ Viittaan tutkimukseeni I osassa osakeyhteisomistuksesta eri kohdissa lau-suttuun (eritt. ss. 42—46 ja 89) sekä eksekuution osalta etenkin mtss. 341—342 olevaan (huoneisto-osakekokonaisuuden) osapanttausta koskevaan esitykseen. Tuolloinhan on (s. 342) osoitettu, kuinka keskenään kilpailevat omistusoikeus ja panttioikeus (100 osakkeen 'esimerkinippuun') ovat kohteistettavissa ja asetetta-vissa keskinäiseen rangijärjestykseen senkaltaisessa 'tasatilanteessa', kuin juuri edellä (s. 126) on mainittu: c-tapaus.

3) G ja P3 tekevät samoja osakkeita koskevan panttaussopimuksen, P3:n ollessa mala fide P2:n osalta mutta vilpittömässä mielessä P1:n suhteen; samassa sopimustilaisuudessa G tradeeraa P3:lle ko. osakkeita koskevan osakekirjan, joka P3:n tietämättä on vain yksi yhtiön (G:n 'toimeksiannosta') valmistamasta kolmesta identtisestä osakekirjakappaleesta. (Yhtiön osakekirjoja ei siis kuulu valmistaa SP:n setelipainossa, jonka suhteen ks. juuri yllä IV.2.2.)

4) G tradeeraa P2:lle yhden osakekirjakappaleen, P2:n ollessa tietämätön duplikaatiosta.

5) G tradeeraa kolmannen osakekirjakappaleen P1:lle.

Tarkasteltaessa näin syntynyttä kolmea duplikaattikollisiota (P1—P2, P1—P3 ja P2—P3) toisistaan erillisesti saadaan yllä III-jaksossa esitettyjen ratkaisunormien pohjalta seuraava tulosten 'kehä': P1 voittaa mala fide olleen secunduksen P2, jolle jää ko. osakkeisiin toissijainen panttioikeus, kun taas kollisiossa P1—P3 primus P1 häviää bona fide toimineelle ja aikaisemman osakekirjahallinnan saaneelle P3:lle, joka vuorostaan häviää vilpillisen mielensä johdosta P2:lle. Tällaisessa kolmikannassa kaikki kolme voittavat toisensa 'ristiin' siten, ettei ole mahdollista asettaa heitä kolmenkeskeiseen etuoikeusjärjestykseen.⁶⁵

Kun tavanomaisen tyyppistä etuoikeusjärjestystä heidän panttioikeuksiensa välillä ei voida osoittaa, ja kun heillä kuitenkin epäilemättä on oltava panttioikeus suhteessa omistajaan (G) ja esim. tämän konkurssivelkoihin, lienee pakko turvautua eräänlaiseen tasajakoon: Heillä katsotaan olevan keskenään sama etuoikeussija, jonka puitteissa ko. osakepantista tarvittaessa kertyvä realisaatioarvo jaetaan heidän ao. saataviensa suuruussuhteessa.

Em. esimerkissä tämä tasajako merkitsisi seuraavaa, olettaen osakepantin realisaation tuottaneen 100 rahayksikköä ja saatavien olleen P1:llä 100, P2:lla 60 ja P3:lla 40 eli suhteessa 5:3:2. Tällöin P1 saa 50 rahayksikköä, P2 saa 30 ja P3 saa 20.⁶⁶

⁶⁵ Tämähän olisi ollut mahdollista, jos P3 olisi ollut mala fide myös P1:n suhteen, jolloin heillä siis olisi etuoikeusjärjestyksessä P1, P2, P3 kullakin oma panttioikeutensa ko. osakkeisiin (ja riippuisi näiden arvosta ynnä saatavien suuruudesta, saadaanko pantista katetta muillekin kuin P1:lle). Vastaavasti olisi mahdollista päätyä ongelmattomaan etuoikeusjärjestykseen silloin, jos P3 ja P2 olisivat olleet kaikin osin bona fide ja jos tradeerauksien aikajärjestys olisi ollut: ensin P3, sitten P2 ja viimeksi P1. Etuoikeusjärjestys olisi tämä sama.

⁶⁶ Ratkaisumalli on siis samantyyppinen kuin KiinA 22.2 §:ssä mainittujen samanpäiväisten velkakiinnitysten välinen etuoikeussijoittelu.

V.3.2. Kolmikantakollision ratkaisu muodostuu juurikuvattua vaikeammaksi, jos kaikki osapuolet eivät ole (pantti)velkojia, vaan ainakin yksi on luovutuksensaaja (L). Ajateltakoon juuri käsiteltyyn tapahtumasarjaan P1:n tilalle ostaja L1, joka siis on primus sekä P2:n että P3:n suhteen, mutta saa osakekirjahallinnan viimeisenä. L1 häviäisi kollision bona fide toiminutta P3:ea vastaan, mutta voittaisi mala fide olleen P2:n, jonka osakepanttioikeus siis kokonaan eliminoituisi; kuitenkin P2 puolestaan voittaa P3:n, tämän oltua vilpillisessä mielessä P2:n suhteen.

Nähdäkseni tällaisen kolmikantaisen kehän ratkaisu on rakennettava senkaltaiselle kompromissimallille, joka yllä (s. 126) on hahmoteltu c-vaihtoehdossa: tietty osa tai osuus osakkeista katsotaan siirtyneen L1:lle panttivapaina, kun taas loppuihin kohdistuu panttirasitus, jonka osalta P2:lla ja P3:lla on keskenään sama etuoikeussija ko. saataviensa suuruussuhteessa. Ongelmana on 'vain' sen osuuden määrittäminen, joka on tuleva L1:lle rasitusvapaana. Onko se oleva puolet vaiko osallisten eli 'yhteissyyllysten' pääluvun mukainen (eli tässä 1/3-osa) vai ehkä joku muu? Katsoisin *pääluvun* jakoperusteena tässä vähiten epäoikeudenmukaiseksi, jaettaessa etuja ja oikeudenmenetyksiä näiden kolmen tahon kesken, joista *jokainen on syyllistynyt* jonkinasteiseen esineoikeudellisesti moitittavaan menettelyyn.

V.3.3. Kolmikantaisten kollisioiden erikoislaatuinen problematiikka tuntunee hyödyllisyydeltään kyseenalaiselta ajatusvoimistelulta, jos tavoitteena on suoraviivainen praktinen hyödynsaanti käytännössä usein esiintyvässä ongelmassa. Näin ahdas näkökulma ei kuitenkaan saa olla oikeustieteellisessä tutkimuksessa ainoa: tietyn ongelmatilanteen tosiasiallinen esiintymisfrekvenssi ei ilman muuta määritä ko. ongelman kelvollisuutta tutkimuskohteena eikä ko. ongelman analysoinnin merkitystä asianomaisen oikeudenalan normien rakenteellisten ja toiminnallisten ominaisuuksien (kuten riittävyyden)⁶⁷ selvittämisessä.⁶⁸

⁶⁷ Duplikaattikollisiot eri varianteissaan ovat nähdäkseni hyvä esimerkki ongelmakentästä, jossa (esineoikeudellisten kollisio-)normien sellainen ominaisuus kuin toiminnallinen riittävyys on havaittavissa helposti (ja puutteelliseksi).

Toisena esimerkkinä voisi mainita, panttioikeudessa pysytellen, ne vielä kompiloidummat ongelmat, joihin voidaan KiinA:n puitteissa joutua *yhteiskiinnitystilanteissa*: mitä kauemmaksi homogeenista yhteiskiinnitysrasituksesta tullaan, sitä lähemmäksi äärimmäisen vaikeita konflikteja on mahdollisuus päätyä.

⁶⁸ Ei lieneäkään harvinaista, että tietyn ongelmapiirin erikoislaatuisten 'reuna-

Yllä sivuamani kolmikantaiset kollisiot⁶⁹ eivät olekaan mikään vain osakekirjaduplikaatiolle ominainen erillisongelma, jolla ei olisi rakenne- vastaavuuksia muuallakaan esineoikeudessa. Edellä onkin jo viittauksen omaisesti tullut esiin,⁷⁰ että samankaltaiset monikantaiset kollisiot ovat periaatteessa täysin mahdollisia siellä, missä esineoikeudellisen kollisiosuojan kannalta keskeinen lisäakti on 'monistettavissa', ts. mahdollinen useammankin kuin yhden vilpittömässä mielessä toimivan henkilön kohdalla: *denuntiaatio*ilmoituksella täydennettävät disponoinnit (kuten panttaus ja luovutus), olipa kyseessä VKL 31 §:ään tai sen analogiaan perustuva *denuntiaatio*.⁷¹

VI. LISÄJAKO DUPLIKAATTIKONFLIKTIN JOHDOSTA?

VI.1. Lisäjakomallin perustelua ja sisältöerittelyä

VI.1.1. Toinen spesiaalinen ajateltavissa oleva ratkaisulinja duplikaattikollisioissa olisi *lisäjako*. Tähän oikeusseuraamukseen on jo tutustuttu edellä 21 §:ssä (eritt. alajakso III), kun tarkasteltiin pätämätöntä osake-

alueiden' tms. spesialiteettien tarkastelu on paitsi kiintoisampaa myös valaisevampaa kuin saman ongelmakentän rakenteeltaan yksinkertaisten ja 'jokapäiväisten' kysymysten käsittely.

⁶⁹ Useampikantaisiakin 'kehiä' voidaan tietysti konstruoida, mutta niiden huomioon ottamisesta voitaneen tutkimusekonomian nimessä tässä pidättäytyä.

⁷⁰ Ks. ed. s. 122 (av. 48:n kohdalla).

⁷¹ Myös on mainittava EOA 3.2 §:n tarkoittama *denuntiaatio*, jonka kohdalla samaten voi esiintyä monikantaisia kollisioita (ei tosin sanotun *denuntiaation* erikoisella sovellutusalueella eli RS-järjestelmässä — ks. *Havansi* I ss. 424—428 — johtuen ilmitulon nopeudesta ja varmuudesta).

Sanottu useampikertaisuuden mahdollisuus *denuntiaatio*ssa (olipa kyse EOA 3.2 §:n tai VKL 31 §:n vaikutusalueesta) on seurausta siitä, että mitään säännöksiä tai takeita ei ole *denuntiaatio*adressaatin käyttäytymisestä toisen tai sitä useamman 'päällekkäisen' *denuntiaatio*ilmoituksen tapahtumishetkellä: adressaatti ei ehkä edes havaitse *denuntiaatio*tujen oikeuksien olevan kollisiossa (hänhän voi lähteä rehellisyyden presumtiosta eli olettaa myöhempien pantinsaajien tms. tulleen omistajan taholta asianmukaisesti informoiduksi vanhemmista rasituksista) ja vaikka havaitseminen olisi ollut mahdollista tai tapahtunutkin, niin adressaatti saattaa olla vailla tilaisuutta/kykyä/ymmärrystä/halua poistaa myöhempien ilmoituksentekijöiden bona fides.

oikeutta ja sen osalta emittoitua sinänsä virheetöntä ja kiistattomasti ainoakappaleista osakekirjaa.

Sanotussa 21 §:ssä olen päättänyt puoltamaan sitä kantaa, että po. pätemätön osake voi väitesuojallisen ekstinktion merkityksessä osoittautua päteväksi (korjautumiskelpoinen pätemättömyys), jolloin tuloksena on 'liikaosakkeen' eli ylimääräosakkeen (»övertalig aktie») syntyminen eli osakkeiden lukumäärän kasvaminen. Tämän ilmiön (lyhyesti: lisäjako) keskeisenä justifikaatioperusteena esitin, että kun konfliktin on aiheuttanut yhtiö itse, niin on oikeudenmukaisempaa ja samalla arvopaperivaihdannan joustavuuden ja luotettavuuden kannalta vähiten haitallista säilyttää oikeudenmenetysseuraamus 'syylliselle' taholle eli yhtiön osakskunnalle (osuusvähentymä) kuin bona fide toimineelle saajalle. Jälkimmäinen kärsisi sitäpaitsi osakekohtaisen oikeusvaateensa osalta 100 %:n menetyksen, jos torjuttaisiin lisäjakomalli, jonka kautta sitä vastoin voidaan vahinko pulverisoida osuusvähentymänä koko osakskunnalle, siten että yksittäisen osakkeenomistajan tappio osuusvähentymän muodossa voi jäädä usein hyvinkin vähäiseksi (muutama prosentti tai ehkä vain promille).

VI.1.2. Kuvattu lisäjako ylimääräosakkeineen koski tilannetta, jonka 'yhtälö' (ks. s. 4, B-kaava) on »nolla osakeoikeutta, yksi osakekirja». Soveltuuko vastaava lisäjakomalli myös nyt duplikaattitilanteessa (»yksi osakeoikeus, kaksi osakekirjaa»? Myöntävä vastaus merkitsisi sitä, että kumpikin bona fide toimineista osapuolista saavuttaisi tavoittelemansa yksinomaisen (pantti- tai omistus-) oikeuden juuri siten ja siihen osakemäärään kuin mitä ao. disponoinnissa hänelle luvattiinkin. Uusia eli ylimääräosakkeita katsottaisiin syntyneen sellainen lisämäärä, mikä tarvitaan kummankin kollisio-osapuolen suojaamiseksi yhtiön taholta avatun vaaranlähteen (osakekirjakakseus) haittavaikutuksilta.

Valaisen tätä lisäjakoa esimerkillä, vaihteeksi kaksoisluovutuksen pohjalta (L1 vastaan L2), kohteena osakkeet n:o 101—200. Yllä (alajaksot III ja IV) kehiteltyjen sääntöjen mukaan voittaja on se heistä, kumpi ensin on saanut jomman kumman osakekirjakappaleen hallintaansa (ja lisäksi secunduksen L2 oli oltava bona fide, myös vielä hallinnan saadessaan): hän ja vain hän on ko. osakkeiden n:o 101—200 omistaja. Häviävä osapuoli ei siis nyt kuitenkaan jää ilman muuta osattomaksi, vaan jos hän on bona fide toimien luottanut kaksoisdisponoijalta hallintaansa saamaan

asianmukaisen osakekirjaan,⁷² saa hän kollisiohäviöstään riippumatta yhtiötä kohtaan väitesuojaa, ts. hän on oikeutettu saattamaan yhtiötä kohtaan voimaan sata (ylimäärä-) osaketta.⁷³

Edellä (21 § III) on jo osoitettu, että tämänsisältöistä ratkaisumallia ei estä 'osakepääomayhtälö' (osakepääoma = osakeluku $\times$ osakenimellisarvo), joka tosin on lähtökohta ja pääsääntö, mutta ei ehdottomuus tai itseisarvo. Yhtiö on oikeutettu saamaan lisäosakkeiden pääomapanoksellista arvoa vastaavan summan vahingonkorvausperusteisesti siltä orgaanihenkilöltään, joka on duplikaattisyntyyn (erittäinkin emittointiin) syyllinen, ja huomattakoon myös yhtiön oikeus OYL 15:3:n nojalla korvaukseen osakkaaltaankin, jos tämä myötävaikutti duplikaattisyntyyn eikä vain kaksoisdisponointiin (nämä aiheuttajatahot voivat olla yksi ja sama henkilö, kuten em. G). Jo ennen näitä selvittelyjä yhtiö voi ja sen myös tulee koettaa palauttaa pääomayhtälö voimaan, joko käyttämällä eventuaalisia vapaan oman pääoman tai vararahaston resursseja osakepääoman korotukseen (100 lisäosaketta vastaavasti) taikka (vapaan oman pääoman avulla) lisäosakkeiden lunastamiseen 7:2:n analogisella tuella.⁷⁴

Lisäjakomalli poikkeaa siten em. tasajakomallista merkittävästikin: tasajakomallisissa kollisio (täysin moitteettomasti toimineet) osapuolet joutuvat tyytymään 'puoleen', kun jakosuhte siis on 50—50, jota vastoin lisäjakomallisissa jakosuhte tavallaan onkin 100—100.⁷⁵ Tasajakomallisissa

⁷² Siis myös primukselta (L1) on tässä kohden syytä vaatia vilpittömyyttä mieltä osakekirjahallinnan saannin ajankohtana (olipa se varhaisempi tai myöhempi kuin tradeeraus L2:lle), jotta häntä olisi perusteltua suojata lisäjakotyyppisesti eli yhtiötä kohtaan: sanottu suoja on olennaisesti väitesuojaa tilanteessa, jossa asianmukaisen ja oikeaperäisen osakekirjan esiintyminen (emittointuna eli) vaihdannassa herättää saajaehdokkaassa perustellun luottamuksen ko. osakkeen/osakkeiden pätevään syntyneisyyteen.

⁷³ Yhtiön tähänastisia (muuta) osakkeenomistajia kohtaa siis tällöin osuusvähentymä, mutta sama (yleensä vähäpätöinen) kvantitatiivinen menetys tulee myös niin kollisio voittajan kuin (ylimääräosakkeiden kautta sinänsä 'kuiville' pääsevän) häviäjän osalle; ks. lähemmin av. 75.

⁷⁴ Jos ylimääräosakkeet pysytetään voimassa (ts. yhtiö ei niitä lunasta mitätöidäkseen ne), on niiden omistajaksi tulleet po. kollisio häviäjät, L2 tai L1, oikeutettu vaatimaan yhtiön kustannuksella ja duplikaattikappaleensa palautusta vastaan itselleen uuden osakekirjan sellaisin numerotunnuksin, joita yhtiössä ei jo ole 'kertaalleen käytetty'.

⁷⁵ Tosiasiasahan jakosuhteen lukema on hiukan alle 100—100, sillä sanotut 100 ynnä 100 osaketta tuottavat pienemmän yhtiöosuuden kuin (osapuolten tavoit-

'vahinko' puolittuu primuksen ja secunduksen kannettavaksi, lisäjakomallissa se pulverisoituu koko osakaskunnalle (ja siten vain ilmeisen vähäiseltä osaltaan ko. primukselle ja ko. secundukselle).

VI.1.3. Omalta osaltani en näe sellaisia erityisiä vastasyitä, miksi lisäjakotyyppinen vilpittömän mielen ynnä osakekirjahallinnan suoja ei tulisi nytkin eli duplikaattitilanteessa yhtä lailla kyseeseen kuin edellä 21 §:ssä käsitellyissä (osakkeen alkuperäisen pätemättömyyden) tapauksissa. Tuolloin esitetyt argumentit puoltavat edelleenkin lisäjakoa eli ylimäärä-osakkeiden syntyä merkitsevää väitesuojallista ekstinktiota, erityisenä lisäargumenttinaan nyt vielä se, että konfliktin aiheuttanut yhtiön (johdon) taholla tehty virhe (duplikaattivalmistus ynnä ja etenkin toiskertainen emittointi) on katsottava erityisen raskaaksi: sivullissaajien mahdollisuudet varoa ja valvoa tällaista yhtiötahon toimintaa ovat olemattomat, etenkin verrattuna yhtiön tähänastiseen osakaskuntaan, joka itse on tällaisen johdon valinnut ⁷⁶ (ollen itse ehkä siinä samalla hyvin edustettuna) ja voi sitä jossain määrin valvoa.⁷⁷

Doktriinissamme on lisäjakoratkaisu katsottu mahdolliseksi sillä erityisedellytyksellä, että kyseessä on »två eller flera alldeles likadana aktiebrev och man ej kan avgöra, vilket eller vilka äro de 'rätta'». ⁷⁸ Ku-

telemat) 100 osaketta ennen ylimääräosakkeiden syntyä. Esim. jos yhtiössä oli tätä ennen 1.000 osaketta, olisi 100 osaketta tuottanut 10 %:n suuruisen yhtiöosuuden, mutta nyt, ylimääräosakkeiden johdosta, vain 100/1100-osaa eli 9,1 %. — Teoriasa olisi ajateltavissa L1:n ja L2:n vilpittömän mielen ja osakekirjaluottamuksen suojaaminen täysimääräisesti, niin että kummankin tulee (em. esimerkissä) saada tavoittelemansa 10 % eli yhteensä 20 %, jolloin vastaavasti muut tähänastiset osakkeenomistajat 900:ne osakkeineen omistaisivat enää vain 80 % (eikä 81,8 % kuten yllä puolettavassa laskutavassa). Kohtuullisempaa kuitenkin lienee säilyttää osansa osuusvähentymästä myös niille osakkeille, jotka L1 ja L2 nyt omistavat, etenkin kun muuten jouduttaisiin suurempiin laskennallis-teknisiin vaikeuksiin (ajateltakoon vain niitä ongelmia, joita syntyy, jos em. esimerkissä katsotaan, että L1:n ja L2:n tulee yhteensä saada 20 % osakekannasta, jolloin osakeluvuksi olisi järjestettävä 1125, koska muiden omistamien yhteensä 900 osakkeen tulisi olla 80 %).

⁷⁶ Se ehkä varsin suurikin osa osakkeenomistajista, jotka eivät välitä aktiivisesti vaikuttaa (yhtiökokouksessa käymällä) yhtiön johdon valintaan, tukevat tällä passiviteetillaan valituiksi tulleita.

⁷⁷ Ks. ed. 21 § II.2.2, jossa on lähemmin käsitelty tätä nyt erityisesti korostuvaa näkökohtaa (eräänlainen culpa in eligendo vel custodiendo).

⁷⁸ Olsson s. 57 av. 14. Vrt. *Zitting* Arvopaperi ss. 154—155, joka po. lisäedellytyksen täytyttyessäkin on taipuvainen epäämään väitesuojan, pitäen vilpittömän

ten ylempänä on ilmennyt (23 § IV—V ja tämän luvun III—IV), pidän sanottua erityisedellytystä irrelevanttina, koska varsinaisena kollisio-objektina on itse osake eikä tietty osakekirja, mistä johtuen on osakekohtaisen sopimuksen tms. disponoinnin aikaprioriteettiin liitettävä normaaliiin tapaan 'etulyöntiasema', joka voi olla ekstinktiivisesti kumottavissa sellaisen secunduksen toimesta, joka vilpittömässä mielessä ensimmäisenä saa hallintaansa minkä tahansa kyseisistä sinänsä lainmukaisista ja sinänsä oikeaperäisistä kappaleista.⁷⁹

Samoilla jo yllä 21 §:ssä esitetyillä syillä, jotka täten puoltavat lisäjakomallia yleistyyppisessä osakeyhtiössä, on toisaalta torjuttava tämän mallin käyttökelpoisuus asunto-osakkeiden ym. huoneisto-osakkeiden kohdalla: ks. ed. 21 § VI.

VI.2. Lisäjakomalli erityisesti panttauskollisiossa

VI.2.1. Duplikaattitilannetta ja lisäjakomallia on juuri yllä käsitelty varsinaisesti kaksoisluovutuksen kannalta eli kollisorakenteessa, jossa panttioikeus ei ole mukana. Täten on voitu selvittää peruseriaatteita ja saatu lähtökohdat, kun nyt siirrytään tarkastelemaan pantinsaajan (P) ja luovutuksensaajan (L) välistä kollisiota.

Tarkastelu, joka voidaan rajoittaa suhteellisen lyhyeksi, pohjautuu yllä (V.2.1) käytettyyn esimerkkitilanteeseen, duplikaattikohteina siis osakkeet n:o 101—200 (yhtiön 1000 osakkeesta). Mitä lisäjako nyt, panttioikeuden ollessa mukana tilanteessa, sisältää? Etsin vastausta olettamalla ensin (VI.2.2), että kollision voittaja on (edellä kehiteltyjen sääntöjen pohjalta) luovutuksensaaja, ja sitten (VI.2.3) olettamalla voittajaksi P:n.

VI.2.2. Kollision voittajana L saa ko. 100 osaketta n:o 101—200 omistukseensa ilman mitään panttirasitusta. Häviöjä P saa silti myös hän —

sivullista oikeampana riskin kantajana kuin nykyistä osakaskuntaa. Ruotsissa Nial s. 99 hyväksyy sivullistahon väitesuojan ilman eo. (Olssonin mainitsemää) lisäehtoa; vrt. *Hult TfR* 1931 s. 427. *Rodhe JFT* 1979 ss. 415 ja 439 näyttää periaatteessa kallistuvan Nialin puoltamalle linjalle, kuitenkin lähinnä sellaisena suosituksena, joka ei merkitse nimenomaista kannanottoa de lege lata.

⁷⁹ Poikkeuksesta ks. ed. s. 123 (IV.2.2: 'setelipainolauseke'), mutta tällöinkin (poikkeuksen) rationa on muu syy kuin tietyn ja vain yhden paperikappaleen 'se ainoa aito ja oikea'-ominaisuus sellaisenaan: synnä on perustellun vilpittömän mielen puuttuminen.

lisäjaosta kun on kysymys — tavoittelemansa sataan osakkeeseen kohdistuvan osakepanttioikeuden hyväkseen: palauttamalla n:oitaa 101—200 koskevan duplikaattikappaleensa, joka siis saattaa olla VE1-kirja, yhtiölle makuloitavaksi hän on oikeutettu saamaan sataa ylimääräosaketta (n:o 1001—1100) vastaavan uuden osakekirjan. Näitä uusia osakkeita ei tietenkään omista sen enempää hän (P) kuin kaksoisdisponoinnin tehnyt G; viimeainittuhan lakkasi olemasta sadan osakkeen omistaja luovuttaessaan n:o 101—200 L:lle.

Ylimääräosakkeet eivät kuitenkaan ole omistajattomia (siihenkään asti kunnes P ehkä realisoi panttinsa eli joku ostaa ko. pantatut osakkeet n:o 1001—1100). Uudet osakkeet on katsottava ns. omiksi osakkeiksi eli yhtiölle siten kuuluviksi kuin mistä säädetään OYL 7:1.2:ssa (ks. etenkin 13:3.2:n mukainen omaosakeomistuksen synty, joka 7:1.2:ssa mainitaan ja syyllisenä usein olisi sama taho kuin duplikaattiväärinkäytöksessään⁸⁰). Pääomayhtälön 'normalisoimiseksi' yhtiön lienee mahdollisimman pian joko korotettava vastaavasti osakepääoman nimellismäärää⁸¹ taikka lunastettava ko. (osake)pantti P:ltä eventuaalisella vapaalla omalla pääomalla, arg. 7:2, ylimääräosakkeet lakkauttavasti.⁸²

⁸⁰ OYL 13:3.2:n tarkoittamaan enemmistövallan väärinkäyttöön syylliset ovat yleensä osakkeenomistajia, »jotka omistavat yhtiössä niin paljon osakkeita, että omistuksensa perusteella kykenevät hallitsemaan yhtiötä» (Koski—Schultén II s. 237), kuvaus, joka hyvin sopii duplikaattikollisioissa avainasemassa olevaan dominoivaan osakkeenomistajatahoon (em. G), joka yhtiön johtoa hyväksi käyttäen (tai itse sen muodostaen) aikaansaa duplikaattitilanteen ja kaksoisdisponoinnin.

⁸¹ Tämä edellyttää vapaata omaa pääomaa tai eventuaalista kaksoisdisponoijaa G:ltä tai/ja duplikaattivirheen tehneeltä hallitustaholta saatua korvausmaksua. Vahingonkorvaus ei kuitenkaan nyt aktualisoidu, ennen kuin on ratkennut, saako P ao. saatavalleen velalliseltaan vapaaehtoisen maksun (jolloin P:n on palautettava osakekirja ko. osakkeiden omistajalle eli yhtiölle, joka mitätöi ko. osakkeet tarvittavine osakepääoman alentamisineen).

Ellei osakepääoman korottamiseen pystytä, voidaan pääomayhtälö 'normalisoida' alentamalla osakkeen nimellisarvoa.

⁸² Syntyvä erikoislaatuinen omaosaketilanne on siis hallittavissa suuremmita vaikeuksista, kun sovelletaan järkevännä ennakkoluulottomasti sitä periaatetta (ratio legis), joka on 7:1.2:n ja 7:2:n taustana. Sen lunastushinnan, jolla yhtiö saa P:n panttioikeuden lakkaamaan, ei tarvitse kattaa P:n koko saamista, jos yhtiöjärjestyksessä sattuu olemaan 7:2:n tarkoittama lunastuslauseke, koska pantinsaajan tulee aina ottaa tällainen yhtiöjärjestyksellinen seikka huomioon osakepanttiin hyväksyessään. Se seikka, että ko. yhtiön yhtiöjärjestyksessä ei ehkä satu olemaan po. lunastuslauseketta, ei tarkasteltavassa erikoisessa omaosake-

VI.2.3. Jos sensijaan po. kollision voittaja onkin pantinsaaaja (olipa hän ollut primus tai secundus), niin hänen panttioikeutensa kohdistuu kuten hän oli tahtonutkin nimenomaan osakkeisiin n:o 101—200. Luovutuksensaaja L on lisäjakona oikeutettu saamaan 100 rasitevapaata uutta osaketta ynnä vastaavan uuden osakekirjan (numeroille 1001—1100) palauttaessaan duplikaattinsa makuloitavaksi. P:n panttina olevien osakkeiden n:o 101—200 omistajaksi on katsottava yhtiö itse: jälleen joudutaan omaosaketilanteeseen. Ylimääräosakkeita vastaava osakepääoman korottaminen (tai osakkeen nimellisarvon alentaminen) on hoidettava yllä juuri kuvatuin tavoin.⁸³

Mikäli kollision häviäväkin osapuoli on pantinsaaaja, ts. kyseessä on ollut kaksoispanttaus (P1—P2), niin lisäjakomallin toteutus tapahtuu yhdistettynä sovellutuksena siitä, mitä juuri yllä tässä alajaksossa ja edeltävässä alajaksossa (VI.2.2) on esitetty. Omaosaketilanne syntyy siten niiden ylimääräosakkeiden kohdalla, jotka häviölle joutunut pantinhaltija on vilpittömän mielensä ja osakekirjahallintansa turvin oikeutettu saatamaan voimaan yhtiötä kohtaan; alkuperäiset panttikohteet (n:o 101—200) pysyvät luonnollisesti ainakin toistaiseksi (kaksois)panttaaja G:n omaisuutena.

tilanteessa voine olla este 7:2:n ration soveltamiselle, etenkin kun lisäjakomalli jo muutenkin suojaa kollisiohäviötä P:n oikeutta sangen pitkälle; lunastushinnan määrittämisessä lienee nyt otettava huomioon 13:3.2:n ja 3:3.2:n sisältämät (P:n eduksi koituvat) kohtuusnäkökohdat.

⁸³ Ks. ed. av. 81—82:n kohdalla ja niissä lausuttua. — Tietysti on suositeltavaa pyrkiä sovinnoilliseen ja nopeaan ratkaisuun siten, että yhtiön taholta järjestetään ko. (osake)pantin lunastaminen P:ltä välittömästi, jolloin uusia osakkeita ja osakepääomamuutosta ei tarvita. Lunastaminen edellyttää vapaata omaa pääomaa, mutta ei P:n suostumusta, jos yhtiöjärjestyksessä on OYL 7:2:n tarkoittama lunastuslauseke (perusteineen lunastussumman määräytymiselle). Ellei lauseketta ole, ei yhtiö (omistajan ominaisuudessaan) voine olla oikeutettu pantin lunastamiseen (ennenaikaisesti saati P:n ko. saamista ehkä alemmasta määrästä) sen enempää kuin kukaan muukaan pantinomistaja yleisten panttioikeusnormien puitteissa olisi oikeutettu tällaiseen (ennenaikaiseen ja mahdollisesti vajeamääräisen) panttinsa lunastamiseen. Ja nythän on siis kyse pantin lunastamisesta eikä osakkeen yhtiöoikeudellisesta lunastamisesta (7:2:n mukaan, olkoonkin siis että eräitä OYL 7 luvun omaosakeperiaatteita on lainattava po. erikoislaatuisen tilanteen hallitsemiseksi).

25 §

JÄLKIPERÄINEN OSAKEKIRJAMONEUS VAIHTAMISSYNTYISISSÄ KOLLISIOISSA

I. JÄLKIPERÄINEN OSAKEKIRJAMONEUS: JOHDANNOKSI

I.1. Jälkiperaisten kollisioiden syntytaustaa

I.1.1. Alkavan luvun temaattinen kehys on määritelty jo alumpana (20 § II.2.1 ja 23 § I.1.2).¹ Tutkimus tulee siten kohdistumaan sellaisiin 'yksi osake, kaksi osakekirjaa' -tilanteisiin, joiden syntyä voidaan luonnehtia *jälkiperaiseksi*, vastakohtana sellaiselle alkuperäiselle osakekirjamoneudelle, mitä on pidetty silmällä kahdessa edellisessä luvussa (23—24 §§).

Alkuperäisessä osakekirjamoneudessa laaditaan molemmat/kaikki kilpailevat osakekirjakappaleet enemmän tai vähemmän läheisesti ko. osakkeen eli osakeoikeuden 'syntymäaikaan'² liittyen ja lisäksi ajallisesti yleensä lähekkäin, jopa niin lähekkäin, että voi olla erittäin vaikea selvittää, mikä kappale on 'vielä alkuperäisempi' (= V-kirja tai jopa VE1-kirja) kuin kilpailijansa. Jälkiperaisessa osakekirjamoneudessa ei näitä itse osakkeen synty aikaan liittyviä ongelmia ole: on kiistatonta, että alkujaan on laadittu saati emittoitu vain yksi kappale, jonka ainoakappaleisuus ja kaikinpuolinen lainmukaisuus on ollut riidatonta, samoin kuin on yhä riidatonta, mikä paperikappale on tämä VE1-osakekirja. Siitä on siis selvästi erotettavissa ja tuntuvastikin myöhemmin laadituksi ja emittoituksi todettavissa toinen samoja osakkeita koskeva kappale, joka onkin nimenomaan ja avoimesti laadittu em. vanhan osakekirjan tilalle, var-

¹ Ks. s. 7 resp. s. 73.

² Tällä tarkoitan edellisistä luvuista ilmennein tavoin siis joko yhtiön perustamisvaihetta (laajasti otettuna eli OYL 2:13:ssa mainittuun ajalliseen 'takarajaan' ja huoneisto-osakeyhtiöissä koko ns. rakentamisaikaista vaihetta) tai osakepääoman korottamismenettelyä (4:12.2:n mukaiseen ajalliseen 'takarajaan').

tavastisin ja *lainmukaisin* tarkoituksin korvata vanha kappale. Uusi kappale on siis tarkoitettu olemaan se 'ainoa ja oikea' kappale, jota vanha liikkeestä poistunut/poistettava osakekirjakappale tähän asti on ollut.

I.1.2. Sanotuissa tilanteissa, joissa UE2-kirjan laatiminen siten on lainmukaista ja suotavaa, jopa ehkä välttämätöntäkin, joudutaan kahden kilpailevan osakekirjan aiheuttamaan kollisiotilanteeseen, jos ko. paperikappaleiden suhteen menetellään virheellisesti, joko osakekirjan ns. *kuolettamisen* yhteydessä, jota käsittelen seuraavassa luvussa (26 §), tai osakekirjan ns. *vaihtamisen* yhteydessä, jota tarkastelen tässä luvussa. Tarkasteluissani esiintyy toisena kollisio-osapuolena pantinsaaaja P, ja hänen vastapuolenaan tulee luontevimmin kyseeseen luovutuksensaaaja (L), joskin erinäistä huomiota on kiinnitettävä myös kaksoispanttaukseen. Lisäksi P:n suhde sopimuspuoleensa eli pantiksipaniija-osakkeenomistajaan vaatii joitakin kommentteja.

I.2. Alustavia näkökohtia osakekirjavaihtamisesta

I.2.1. Tässä luvussa tarkasteltavasta osakekirjan vaihtamisesta on pidettävä erillään se osakkeen eli osakeoikeuden vaihtuminen, josta säädetään OYL 3:1.2:ssa. Tästä ilmiöstä käytetäänkin sekotettavuuden estämiseksi omaa uutuustermiään lakitekstissä: osakkeen *muuntaminen*.³ Sensijaan ovat tarkasteltavaksi tulevaa vaihtamista lähellä ne tapaukset, jossa kahdesta keskenään vaihdettavasta osakeoikeusdokumentista toinen on osakekirja ja toinen joku muu ns. osakeoikeudellinen asiakirja kuten väliaikaistodistus tai vaihtovelkakirja; tällaisten johdosta tapahtuvaa vaihtamista tarkastellaan luvun viimeisissä jaksoissa (IV—V).

Tässä yhteydessä on syytä todeta, että uusi OYL ei ole merkinnyt pakollista sellaisten osakekirjojen vaihtamista, jotka ovat syntyneet VOYL:n aikana ja olleet VOYL:n mukaisia, mutta jotka eivät täytä OYL:n vaatimuksia. OYLvPL 6 § nimittäin, evätessään OYL:lta tältä osin taannehti-

³ Muuntaminen (ruots. *omvandling*) eli tietynlaisen osakkeen muuntaminen toisenlaisiseksi edellyttää yhtiöjärjestysmääräystä, jonka mukaan yhtiössä on tai voi olla erilaisia osakkeita. Ks. lähemmin KM 1969 A 20 ss. 79—80, HE 1977: 27 ss. 28—29, Koski—Schultén I ss. 129—132 ja 153, Kyläkallio I ss. 72, 94—97 ja 159—160, Sarin LML-koulutus 31 ss. 135—136, Kedner—Roos I ss. 54—57, Lind ss. 101—103, Skåre ss. 46—47.

vuuden, on säästännyt yhtiöt ja osakkeenomistajat »varsin laajamittaiselta osakekirjojen vaihtamiselta».⁴

I.2.2. Nyt tarkasteltava vaihtaminen on siis periaatteessa täysin eri ilmiö kuin arvopaperivaihdanta tai osakevaihdanta tai (osakevaihdannan eräänä, tosin harvinaisena oikeustoimityyppinä:) osakevaihto. Eri asia taas on, että osakevaihdannallinen (ml. osakepanttauksellinen) intressi usein lienee konkreettisenä syynä osakekirjavaihtamiseen, kuten ilmenee seuraavasta alajaksosta (II), jossa pyrin antamaan kuvan niistä tilanteista, missä osakekirjavaihtaminen OYL:n mukaan tulee kyseeseen.

II. OSAKEKIRJAVAIHTAMISEN TILANNETYYPIT

II.1. Osakasaloitteinen vaihtaminen

II.1.1. Osakekirjavaihtamisen (utbyte av aktiebrev) tilanteiden pääjako voidaan suorittaa sen mukaan, tuleeko vaihtamisaloite osakkeenomistajan vai yhtiön taholta: *osakasaloitteinen* ja *yhtiöaloitteinen* vaihtaminen. Ensinmainitut tapaukset, perusnorminaan 3: 7.2, voidaan jakaa kolmeen päätyyppiin ja alaryhmiin seuraavasti.

II.1.2. Osakasaloitteisen vaihtamisen tilannetyypit:

a) Osakekirjan vaihtaminen sen joko *ulkoisesti tai sisällöllisesti epätyydyttävän tason* johdosta, kuten: a1) osakekirjan repaleisuus, kuluneisuus tms. fyysinen huonous;⁵ a2) osakekirjan tekstiilan täyttyneisyys siirto- ym. merkintöjen runsauden seurauksena; a3) osakekirjan sisällöllinen puutteellisuus, ottaen huomioon laissa asetetut vaatimukset laa-

⁴ HE 1977: 27 s. 120; lähemmin ks. OYLVpL 6 §:n osalta Koski—Schultén II ss. 447—449, Kyläkallio 2 s. 134. — Osakekirjavaihtamisesta (utbyte) vaienneen VOYL:n aikaisesta oikeustilasta ks. esim. Olsson s. 99.

⁵ »Fyysisen huonouden» ääriarvon eli tuhoutuneisuuden ollessa kyseessä (ts. kun osakekirja on vahingoittunut ainakin niin pahoin, ettei sen edustama osakenumero ole enää luettavissa) ei korjauskeinona ole vaihtaminen vaan kuolettaminen, josta ks. jälj. 26 §. Yhtiön taholla ei olla oikeutettuja luottamaan 'luotettavimmankaan' osakkeenomistajan (ilman laillista kuolettamismenettelyä) yhtiölle ilmoittamaan tuhoutumiseen; tällaisen 'epävirallisen' tuhoutumisilmoituksen nojalla tapahtuva uuden osakekirjan antaminen voi tulla kyseeseen enintään nimienomaisen yhtiöjärjestyksensä määräyksen tuella (tästä nykyään epätodennäköisestä mahdollisuudesta ks. lähemmin jälj. 26 § I.2.2, s. 169).

dinnaltaan, allekirjoittamiseltaan ym. ominaisuuksiltaan asianmukaiselle osakekirjalle;⁶ a4) osakekirjan sisällöllinen puutteellisuus, ottaen huomioon yhtiöjärjestyksessä ehkä asetetut yhtiökohtaiset sanotunlaiset vaatimukset osakekirjalle.⁷

b) Osakekirjan vaihtaminen *osakekirjakohtaisen osakelukumäärän muuttamiseksi*, osakkeenomistajan halutessa yksilölliseen (esim. myynti- tai panttaus-) tarkoitukseensa soveliaan osakekirjalukumäärän ja/tai osakekirjakohtaisen lukumäärän: b1) osakekirjan jakaminen kahdeksi tai useammaksi osakekirjaksi, edellyttäen että osakekirja alunperin sisältää vähintään kaksi osaketta⁸ (esim. osakkeet n:o 101—200 käsittävä osakekirja jaetaan kolmeksi osakekirjaksi: 50, 33 ja 17 osaketta); b2) osakekirjojen yhdistäminen yhdeksi kokonaisosakekirjaksi⁹ (esim. henkilön omistamat neljä eri osakemäärille kirjoitettua osakekirjaa yhdistetään yhdeksi, hänen koko osakeomistuksensa tai osan siitä käsittäväksi osakekirjaksi osakelukumäärältään 1682);¹⁰ b3) osakekirjan osakeluvun pienentäminen, jos yhtiöllä yhtiöjärjestykseen sisältyvän, OYL 6:4:n tarkoittaman määräyksen mukaan on velvollisuus lunastaa osakkeitaan osakkeenomistajan vaatiessa¹¹ ja jos tällöin osakekirjan osoittamasta osakelukumäärästä vain osa kuuluu lunastuksen piiriin.

c) Osakkeenomistajan vaatima *osakkeen muuntaminen* toisenlaisiseksi (ks. heti jälj. av. 13) voi aiheuttaa myös osakekirjavaihtamisen.

⁶ Ks. osakekirjasta tältä kannalta lähemmin *Havansi* I ss. 175—179, *Kyläkallio* 1 ss. 134—137.

⁷ Kyseeseen tulee lähinnä setelipainovalmistusta koskeva yhtiöjärjestyslauseke; ks. lähemmin ed. ss. 123—124 (av. 50—54:n kohdalla).

⁸ Jos osakekirja sisältää vain yhden osakkeen, ei osakekirjan jakaminen ole sallittua, koska laki pitää kiinni siitä (sinänsä tuskin kovin tarpeellisesta) periaatteesta, että pienin sallittu yksikkö suhteessa yhtiöön on yksi kokonainen. Ks. ed. s. 74.

⁹ Kokonaisosakekirjan käsitteestä ks. *Havansi* I ss. 201—206.

¹⁰ Erityisesti nämä b1- ja b2-tilanteet ovat se 'ydinalue', jota osakasaloitteisen vaihtamisen perusnormissa eli 3:7.2:ssa pidetään silmällä, joskin lainkohdan sanat »tai muu vaihtaminen» osoittavat varaudutun väljästi muihinkin tilanteisiin (kuten a-tilanteet). Ks. OYL 3:7.2:n osalta esim. HE 1977: 27 s. 32, *Koski—Schultén* I ss. 153—156, *Havansi* I s. 34 av. 104, s. 43, s. 176 av. 48, s. 213 av. 40 ja s. 337, *Kyläkallio* 1 ss. 131—133, *Norri* s. 375. SABL:ssa ei ole vastaavaa lainkohtaa, mutta säännöksettäkin katsotaan käytännössä muodostuneen vaihtamisoikeuden olevan edelleen voimassa »i fall då aktieägaren kan förebringa lojala skäl för åtgärden», *Kedner—Roos* I s. 76, ks. läh. mtss. 65—66 ja 75—76. Säännöstä ei ole liioin Norjan eikä Tanskan po. laeissa.

¹¹ Ks. lähemmin HE 1977: 27 s. 48 ja *Koski—Schultén* I ss. 257 ja 266—267.

d) Osakasaloitteisuutensa takia voitaneen tähän yhteyteen sijoittaa myös seuraava tapaus, vaikka varsinaista vaihtamista ei (ainakaan heti) tapahdu: Jos OYL 14:8:n mukaisen lunastamisvaatimuksen esittänyt osakkeenomistaja (eli emoyhtiö) ei onnistu saamaan lunastamaansa vähemmistöosaketta vastaavaa osakekirjaa haltuunsa ao. omistajataholta (eli tytäryhtiönsä vähemmistöosakkaalta), niin lunastaja eli emoyhtiö voi 14:9.3:n nojalla siltikin saada itselleen uuden osakekirjan ko. osakkeesta, alkuperäisen osakekirjan siis jäädessä ainakin toistaiseksi liikkeelle (ja kuolettamattakin).¹²

II.2. Yhtiöaloitteinen vaihtaminen

II.2.1. Yhtiöaloitteisen vaihtamisen tilannetyypit:

e) OYL 3:14:stä ilmenee, että osakekirja voi joutua vaihdettavaksi sen takia, että tietynlainen osake on (3:1.2:n mukaisen) yhtiöjärjestyksää-
röksen perusteella muunnettu toisenlajiseksi. Aloite muuntamiseen tul-
lee yleensä yhtiön taholta, so. yhtiökokouksen päätökseen liittyen tai (il-
man sellaistaakin) hallituksen suorittamana yhtiöjärjestyksää-
röksen perustuvana täytäntöönpanotoimena.¹³

f) Samoin 3:14:stä ilmenee, että osakekirjan (jakamistyyppiseen) vaih-
tamiseen joudutaan, jos f1) yhtiössä päätetään osakkeiden 'halkomisesta'
eli jaosta (ns. split) alentamalla osakkeen nimellisarvoa (ei osakepääomaa),
esim. puoleen tai viidesosaan, jolloin jokainen tähänastinen osakekirja
vaihdetaan kahteen resp. viiteen uuteen.¹⁴ Käänteistilannekin on mah-
dollinen: f2) päätetään kaksinkertaistaa/viisinkertaistaa osakepääoma ra-
hastoannilla siten, että samalla vaihdetaan vanhat osakekirjat kukin
kahteen/viiteen uuteen nimellisarvoltaan siis entisen suuruiseen¹⁵ osake-
kirjaan.¹⁶

¹² Ks. 14:9.3:n ja 14:8:n johdosta HE 1977:27 ss. 107—108, *Koski—Schultén* II ss. 347—352, *Kyläkallio* 1 ss. 100—104, *Ikonen* LML-koulutus 31 ss. 81—82, *Kedner—Roos* II ss. 347—349.

¹³ Poissuljettua ei ole sekään, että yhtiöjärjestyksen ao. määräys antaa oikeu-
den muuntamisaloitteeseen osakkeenomistajallekin (= c-tapaus yllä av. 12:n jälj.),
ks. *Koski—Schultén* I s. 131, *Kyläkallio* 1 s. 133, *Sarin* LML-koulutus 31 s. 135,
Kedner—Roos I s. 57.

¹⁴ Ks. tällaisesta jakamisesta esim. *Koski—Schultén* I ss. 155 ja 179. — Po.
esimerkkitalanteessa voi tosin kyseinen kahden/viiden uuden osakekirjan saaja
vaatia 3:7.2:n nojalla heti, että hänen ko. osakkeensa (ja osakekirjansa) yhdiste-
tään yhdeksi osakekirjaksi.

¹⁵ Jos rahastoanti on päätetty toteuttaa siten, että uusia osakkeita antamatta
korotetaan kunkin osakkeen nimellisarvoa, niin vanhojen osakekirjojen leimaa-

g) Ilman suoranaista lainkohtatukeakin yhtiölle on oikeus päättää osakekirjojensa 'uusimisesta' vaihtamalla silloin, jos nykyiset osakekirjat ovat ajan kuluessa tapahtuneiden normimuutosten (lain tai yhtiöjärjestyksen muuttumisen) takia käyneet sisällöltään väärää informaatiota antaviksi tai tarpeellista oikeaa uutta informaatiota antamattomiksi (arg. 3:5.3).¹⁷

II.2.2. Yhtiöaloitteisen vaihtamisen keskeisnormista OYL 3:14:stä todettakoon, että se tuli lakiin vasta valiokuntakäsittelyn vaiheessa,¹⁸ esikuvanaan SABL 3:17.¹⁹ Yhtiöaloitteisessa vaihtamisessa kustannukset

minen riittää, ts. vaihtaminen ei ole tarpeen (ellei yhtiö muusta, esim. av. 16:ssa mainittavan kaltaisesta syystä pidä samalla vaihtamista suotavana, mikä ei kuitenkaan yleensä oikeuttane 3:14:n mukaisen voitonjakoon jne. kohdistuvan sanktion käyttöön, ks. jälj. g-tapaus, av. 17:n kohdalla).

¹⁶ Tavallisemmin tosin meneteltäneen rahastoinneissa niin, että uusia osakekirjoja annetaan vain korotuksen osalta, kun taas 'vanhan' pääomapanoksen osalta vanha osakekirja jää voimaan, joten sen vaihtamisen tarvetta ei ole. Kuitenkin joku senkaltaisen seikka kuin esim. toiminimen muuttuneisuus tms. (informatiivisen tai ehkä vain ulkonäöllis-'esteettisen' tason) seikka voi johtaa yhtiössä haluun uusia vanhatkin osakekirjat. Tämänkaltaisen vaihtamisen peruste ei kuitenkaan oikeuttane yhtiötä käyttämään 3:14:n mukaista voitonpidätyssanktiota, ks. heti jälj. av. 17.

¹⁷ Vaikka VOYL:n aikana pätevästi laadittujen osakekirjojen 'uusintaminen' täyttämään myös OYL:n mukaiset vaatimukset ei ole pakollista (ks. ed. s. 139, av. 4:n edellä), niin se voi silti olla hyväksyttävä peruste vaihtamispäätökselle. Norjan ja Tanskan laeissa (3:5.4 resp 21.6 §) on yhtiötä velvoittava nimenomainen vaihtamissäännös po. yhtiöjärjestysmuutosten varalta, ks. *Skåre* s. 58, *Græsvænge—Larsen—Roelsen* ss. 62—63.

Ongelmana g-tilanteissa on kysymys 3:14:n mukaisen sanktion (voitonjaon ja osakeantitodistuksen pidättäminen) sallittaisuudesta näissä tapauksissa, jotka suoranaisesti eli sananmukaisesti lukien eivät sisälly 3:14:n piiriin. Hyväksyn ko. pakotteen käytön siinä tapauksessa, että vaihtamisen (yhtenä) tarkoituksena on saada tästedes osakekirjoihin näkyviin merkintä sellaisesta seikasta, mikä mainitaan 3:5.3:ssa. Yhtiöhän olisi ollut oikeutettu ko. sanktion käyttöön, jos se osakekirjojen vaihtamisen sijasta olisi rajoittanut vaatimaan vanhojen osakekirjojen esittämistä niille (niitä vaihtamatta) tehtävää ao. merkintää varten. Ks. myös *Koski—Schultén* I ss. 153, 178—179 ja 182, *Kyläkallio* 1 s. 133 (jossa myös puhutaan ilmiöstä »osakkeiden yhdistäminen», mitä OYL:n teksti ei tunne, toisin kuin SABL 6:1.3, jonka johdosta ks. SABL-prop. 1975:103 ss. 328 ja 360, *Kedner—Roos* I ss. 91 ja 152).

¹⁸ Ks. LaVM 1978:4 s. 4. Lähemmin ks. sanotusta säännöksestä *Koski—Schultén* I ss. 177—179, *Kyläkallio* 1 ss. 97, 133 ja 141, *Havansi* I ss. 18 ja 176.

¹⁹ Ks. siitä SOU 1971:15 ss. 363—364 ja 373, *Kedner—Roos* I s. 91, *Rodhe*

uusien osakekirjojen laadinnasta jne. kuuluvat yhtiön kannettavaksi, toisin kuin useimmissa osakasaloitteisen vaihtamisen tapauksissa, joissa osakkeenomistaja on 3:7.2:n mukaan velvollinen suorittamaan »kohtuullisen maksun».²⁰ Yhtiöllä aloitteen tekijänä on toisaalta tukenaan 3:14:n mainitsemissa tapauksissa oikeus pidättää vaihtamista 'pakoilevien' tms. osakkeiden voitonjako (ja eventuaalinen osakeantitodistus). Huomionarvoista kuitenkin on — kohta tarkasteltavia kollisiotilanteitakin ajatellen — että tällainenkaan 'pakoileva' ja siksi siis yhä *vaihtamaton* vanha osakekirja ei suinkaan menetä pätevyyttään yms. ominaisuuksiaan osakekirjana.²¹

III. VAIHTAMISSYNTYISTEN KOLLISIOIDEN RATKAISUT

III.1. Yhtiötahon aiheutus kollision synnyssä

III.1.1. Osakekirjan vaihtamisessa joudutaan kollisiotyyppiin 'yksi osake, kaksi osakekirjaa', jos *yhtiön taholta* menetellään virheellisesti vanhan osakekirjakappaleen suhteen. Vanha kappalehan on uuden osakekirjan antamisen (emittoinnin) ehdottomana edellytyksenä ja samalla sen saantilegitimaationa esitettävä ja palautettava yhtiölle (poikkeuksena em. 14:9.3), ja yhtiön puolestaan tulee makuloida vanha kappale turvaavasti sekä ylipäänsä huolehtia siitä, että tämä ei enää joudu muiden käsiin (ei ainakaan ilman selvää ja turvaavaa makulointimerkintää).

Jos yhtiön edustaja tekee näiltä osin virheen, ts. joko suorastaan jättää vaatimatta vanhan osakekirjan palauttamisen (ehkä jopa esittämisenkin)

ss. 118—119. Ks. myös SOU 1971:15 ss. 166—167 koskien eräitä muita kuin nyt tarkasteltavia yhtiön virhemenettelyjä vaihdettavan osakekirjan suhteen.

²⁰ Niissä osakasaloitteisen vaihtamisen tapauksissa, jotka yllä on mainittu tunnuksin a3, a4 ja c, ei osakkeenomistaja ole velvollinen vaihtamismaksun suorittamiseen: a3- ja a4-tapauksissa yhtiö on syyllinen puutteellisuuteen, ja c-tapauksessa on kysymys yhtiöjärjestyksessä osakkeenomistajalle myönnetty oikeus (jonka kohdalta yhtiöjärjestyksessä kyllä voi olla nimenomainen määräys siitä, että muuntamista vaativan tahon on vastattava kustanuksista). Siitä mikä on »kohtuullinen maksu» 3:7.2:n yhteydessä, ks. läh. LaVM 1978:4 s. 3, Koski—Schultén I ss. 155—156, Kyläkallio I ss. 132—133.

²¹ Pitkäaikainenkaan ko. osakkeenomistajan 'niskurointi' tms. ei vaikuta tässä suhteessa eikä oikeuta yhtiötä (3:14 -sanktion ohella) sen 'tehokkaampiin' toimennpiteisiin kuin tuomioistuimelliseen kanteeseen osakkeenomistajan velvoittamiseksi luovuttamaan osakekirja yhtiölle vaihtamista varten.

taikka laiminlyö makuloimisen tai makuloimattoman osakekirjan huolellisen säilytyksen, on kollisioriski olemassa: a) vanha palauttamaton osakekirja on myyty tai pantattu sivulliselle, joko jo ennen 'vaihtamista' tai sen jälkeen, taikka b) vanha palautettu osakekirja voi sittemmin vilpin, huolimattomuuden, väärinkäsityksen tms. johdosta joutua pois yhtiön hallusta ja päätyä henkilölle, joka tahtoo saattaa osakekirjan osoittaman osakeoikeuden omanaan tai panttinaan voimaan.

III.1.2. Syntyneessä konfliktissa joudutaan nyt ratkaisemaan toisaalta osakekirjahaltijoiden välinen riita paremmasta oikeudesta kyseiseen (alunperinkin ja edelleen kiistatta pätevään) osakkeeseen, ja toisaalta häviäväksi osapuoleksi osoittautuvan osakekirjahaltijan vaatimus väite-suojaperusteisesta osakeoikeuden saavuttamisesta yhtiötä kohtaan.

Esitysteknisinä lyhenteinä tulen käyttämään samoja termejä kuin edellä duplikaattikollisioissa: joko VE1-kirja tai lyhyemmin (ja useammin) V-kirja merkitsee yllätarkoitettua vanhaa eli alkuperäistä ja ensiemmitoitua osakekirjaa, jonka oli määrä nyt tulla 'poisvaihdetuksi' ja makuloiduksi; vastaavasti UE2-kirja tai lyhyemmin U-kirja on se uusi kappale, jonka on määrä vaihtamisessa korvata em. vanha kappale.

III.2. OYL 14:9:n tapaus ja tilanne sopimusrelaatiossa

III.2.1. Yllä esittelemässäni vaihtamistilanteiden tyypistössä (II.2: a—g) lienee kollisionratkaisultaan selvin c-tapaus eli OYL 14:8:n ja 14:9:n mukainen lunastustilanne: yhtiö (tässä siis tytäryhtiö) on 14:9.3:n tuella laatinut ja lunastusoikeuttaan käyttäneelle enemmistöosakkaalle (eli emoyhtiölleen) emittoinut uuden osakekirjan, UE2-kirjan, vaikka alkuperäinen ja ensiemmitoitettu VE1-kirja on yhä jossakin liikkeellä.

Tämä konflikti on ratkaistavissa suoraan ex lege (14:8 ja 14:9, eritt. 14:9.2). Sanotun lunastamisen ratio legis edellyttää, että tällaista lakiperusteista lunastuksellista omistuksensiirryntää vastaan ei ole saatavissa edes vilpittömän mielen suojaa: jokaisen osakevaihdannassa mukana olevan on tässä mielessä pakko tuntea (myös) kyseinen lakisääteinen omistajuuden rajoitus.²² Yhtiön on vastaavasti voitava (14:9.3:n edellytysten

²² Tässä ollaan tekemisissä saman ilmiön kanssa, jota jo edellä 22 § III:ssa on käsitelty, missä yhteydessä olen käyttänyt ilmaisua *osakepantin lakijohteiset tyypiriskit* (s. 61).

täytyttyä) emittoida lain määräämä uusi osakekirja, ilman että yhtiölle sen kautta voisi syntyä ylimääräosakeriskiä siksi että alkuperäinen eli V-kirja edelleen jää liikkeeseen. Ja samoin tulee lunastavan osakkeen-omistajan (emoyhtiön) voida olla 14:9.2:n mukaisesta vaiheesta lähtien turvattu normaalissa eli rasitevapaassa osakkeen omistuksessaan, vaikkapa osake V-kirjoineen lunastusvaateen alaisen (tähänastisen) omistajansa siirrettäisiin/panttattaisiin sivulliselle, joka sinänsä olisi bona fide.²³

Näin ollen V-kirjan haltijalla, esim. pantinhaltijalla, perustuipa hänen vaateensa em. lunastamista *varhaisempaan* tai myöhäisempään disponointiin, ei ole enää oikeutta kyseiseen (14:9.2:n mukaan omistajaa vaihtaneeseen) osakkeeseen eikä liioin mahdollisuutta ekstinktiiviseen väitesuojaliseen osakeoikeuteen (ylimääräosakkeen eli lisäjaon muodossa). Tämä negatiivinen tulos ei kuitenkaan merkitse kyseiselle V-kirjaa hallussaan panttina (tai omanaan) pitävälle sivullisseuraajalle mitään varsinaista varallisuustappiota, sillä hänenkin asemansa on 14:9.2:n kautta riittävästi suojattu: hänellä on (olipa hän ollut bona fide tai mala fide) *panttisurrogaatioon* perustuvasti oikeus saada emoyhtiön tallettama lainmukainen lunastushinta²⁴ (panttioikeudellisen perussuhteen mukaiseen enimmäismäärään asti) luovuttaessaan V-kirjan emoyhtiön eli ko. osakkeen uuden omistajan hallintaan.

III.2.2. Selväpiirteisiä ovat ratkaisuiltaan myös ne tilanteet, joissa vaihtaja-osakkeenomistaja, 'onnistuttuaan' saamaan U-kirjan yhtiön virheen johdosta siten että V-kirjakin jää/palautuu makuloimattomana hänelle, disponoi toisesta osakekirjasta samalla kun toinen edelleen on hänen hallussaan. Hän esim. panttaa jomman kumman osakekirjoista —

Toisentyypisenä po. tilanteen (14:8—9) riskinä kiinnitettäköön tässä yhteydessä huomiota siihen piirteeseen, että P on tässä ottanut panttikseen *vähemmistö-osakkeita*, vieläpä sellaisia, jotka jäävät jopa alle sen 1/10-osan rajan, joka on laissa asetettu alarajaksi monien keskeisten vähemmistöoikeutuksien käyttömahdollisuudelle. Yleistyyppisen yhtiön vähemmistöosakkeiden yleisemmästäkin kyseenalaisuudesta käytännössä ks. esim. *Caselius* DL 1949 ss. 291—292, *Muukkonen* DL 1977 ss. 108—109, *Havansi* I ss. 67—68.

²³ Ks. myös *Koski—Schultén* II ss. 350—351, *Kyläkallio* 1 ss. 103—104. — Ruotsin oikeuden kannalta lähemmin ks. SABL 14:10—13. Norjan osakeyhtiölaissa (14:9) sen enempää kuin Tanskankaan (139 §) ei ole nimenomaisia säännöksiä, jotka (vastaten OYL 14:9:ää tai SABL 14:10—13:ta) sääntelisivät tilannetta omistusoikeuden siirtymisen ja V-kirjan 'kateissa' pysymisen varalta.

²⁴ Ks. tämänluonteisista surrogaatiokysymyksistä jo ed. 22 § III.2.

samantekevää kumman — P:lle.²⁵ Jos konflikti ei etene sen pitemmälle vaan siis jää tähän eli *asianosaisrelaatioon*, on vaihtaja-omistaja sidottu panttaustahdonilmaisuuksensa P:tä kohtaan.²⁶ P:llä on parempi oikeus osakeeseen kuin hänellä,²⁷ täysin riippumatta siitä, onko P:lle tradeerattu kappale V- vai U-kirja. Samoin irrelevanttia on se, tapahtuiko panttaustahdonilmaisuus ennen vai jälkeen U-kirjan synnyn. Ei myöskään P:n mahdollinen tietoisuus vaihtamisesta ja/tai osakekirjakakseudesta vaikuta inter partes.

III.3. Kaksoisdisponointiperusteiset kollisiot

III.3.1. Varsinaisia kaksoisdisponointityypin kollisioita syntyy osakekirjavaihtamisessa (yhtiön virheen jälkeen) silloin, kun kumpikaan osakekirjakappale ei enää ole vaihtajan eli alkuperäisen omistajan hallussa, vaan vastakkain on kaksi sivullissuhteessa toisiinsa olevaa osakekirjahaltijaa. Vaihtaja on esim. heti vaihdon jälkeen pantannut ja aikanaan myös tradeerannut (vaikkapa) U-kirjan P1:lle sekä sanotun P1-sopimuksen jälkeen sopinut V-kirjan panttaukselta P2:lle. Näissä tilanteissa on secundukselta eli P2:lta²⁸ epäilemättä vaadittava vilpittömyys mieltä aikaisemman eli P1-sopimuksen suhteen, jotta edes olisi syytä ryhtyä harkitsemaan muuta kuin P1-etuisen kollisioratkaisun mahdollisuutta.

²⁵ Tällainen 'vaihtamisen' tilanne on rakenteellisesti hyvin lähellä erästä duplikaattitilanteiden syntytapaa: asunto-osake on osakekirjatradeerauksin pantattu omistajana olevan merkitsijägrynderin toimesta, minkä jälkeen hän valmistuttaa yhtiön johdon ominaisuudessa toisenkin kappaleen samoihin osakkeisiin oikeuttavaa osakekirjaa (tosin pitäen sen siis ainakin toistaiseksi hallussaan).

²⁶ Yleisestä panttaustahdonilmaisu(je)n sitovuudesta inter partes ilman reaaliaktiakin, siis jo konsensuaalisopimuksena, ks. *Havansi* I ss. 77—80 viittauksineen. Adressaatin (P) asema ei tietenkään voi olla ainakaan heikompi nyt sen johdosta, että hänellä on (yksi) osakekirjakappale haltuunsa tradeerattuna.

²⁷ P:n on luonnollisesti syytä — myöhempien sivullissuhteisten kollisioiden eliminoinemiseksi varmuuden vuoksi — ja myös oikeus vaatia pantiksipaniijaa luopumaan sen toisenkin osakekirjakappaleen hallinnasta, joko siten että tämäkin kappale (jos se on U-kirja) tradeerataan hänelle tai siten, että se suoraan annetaan yhtiön haltuun makuloitavaksi (jos se on V-kappale). P:n käytettävissä tämän toteuttamisen varmistamiseksi on UL 7:1:n (ja 7:17:n) mukainen takavarikko »paremman oikeuden» nojalla.

²⁸ Primus- ja secundus-ominaisuus määräytyy nytkin normaaliin tapaan (yksilöityjen osakekohtaisten panttaus-) tahdonilmaisujen eikä traditioiden aikajärjestyksen mukaisesti.

Se seikka, että P2:lle tradeerattu osakekirjakappale on se alkuperäinen (ja edelleenkin siis makuloimaton) V-kirja, ei tässäkään sellaisenaan vaikuta ratkaisuun tämän kappaleen saaneen osapuolen hyväksi. Yhtä vähän kuin edellisissä luvuissa tarkastelemissani alkuperäisen osakekirjajärjestyksen tapauksissa on näissä jälkipäätöksissä kahden osakekirjan konflikteissa perustetta liittämällä pelkästään paperikappaleen VE1-ominaisuuteen sellaista 'kaiken voittavaa' itseisarvollista voimaa tms. ominaisuutta, joka tekisi tarpeettomaksi ottaa huomioon kaksoisdisponointityypisille kollisioille ominaisia yleis-esineoikeudellisia keskeiskriteereitä (kuten bona/mala fides ja traditioiden tms. lisäaktien aikajärjestys).²⁹

Näin ollen P1—P2-kollisio ratkaisu muodostuu olennaisesti samantyyppiseksi kuin mitä yllä 24 §:ssä on esitetty ns. duplikaattitilanteiden kohdalla. Secundus P2 (tai luovutuksensaaja secunduksena) voi siis syrjäyttää P1:n vain, jos hän (P2) saa osakekirjakappaleen — kumman tahansa — hallinnan ennen kuin primus tahollaan on hoitanut vastaavan lisäaktin kuntoon, minkä lisäksi P2:lta vaaditaan, että hän on vielä hallinnan saadessaankin ollut bona fide. Jos P2:n saama kappale on U-kirja, vaikuttaa tämä häneltä vaadittavan perustellun vilpittömän mielen tasoon enintään siten, että hänen on osoitettava jonkin verran normaalia suurempaa varovaisuutta, jos U-kirjalle on kirjoitettu merkintä tapahtuneesta vaihtamisesta (mikä ei aina liene pakollista)³⁰ ja jos lisäksi on olemassa joku indisio siitä, että ao. yhtiön ja pantiksitarjoajan taholla ehkä ei olla 'aivan pikkutarkkoja'.

III.3.2. Se osapuoli, primus (P1) tai secundus (P2), joka yllä sanottujen perusteiden mukaan jää häviäväksi osapuoleksi, lienee kuitenkin kompensaatina oikeutettu väitesuojalliseen ekstinktion yhtiötä eli virheen

²⁹ Kuvatonlainen 'totaalinen' paperin ominaisuus tulee kyseeseen vain jos kyseessä on *väärennös*, kuten alumpana on eri yhteyksissä mainittu. (Eikä väärennöskään vaikuta sen eduksi, joka on vilpillinen secundus.)

³⁰ Kuten OYL 3:6:sta e contrario ilmenee, verrattaessa säännöksen sisältämää tapausluetteloa tämän luvun alussa lueteltuihin vaihtamistilanteisiin (ks. ed. II.1 ja II.2.1), on aivan poikkeuksellista, että vaihtamisen yhteydessä olisi U-kirjaan tehtävä tapahtuneesta kertova merkintä (ks. kuit. 14:9.3). Koski—Schultén I ss. 153—154 suosittelee (»merkinnät on syytä tehdä») vaihtamismerkintää 3:1.2:n muuntamisvaihtamisen ja 3:7.2:n tapausten yhteydessä. Kyläkallio I s. 133 puolestaan suosittelee, että uuden osakekirjan antamisesta tehdään »merkintä osakeluetteloon, vaikkei OYL:ssa olekaan tätä koskevaa säännöstä» (nähdäkseni OYL 3:10.1 voisi tulkinnallisesti olla tällainen säännös). SABL:ssa on asiasta nimenomainen säännös, 3:4.4, ks. SOU 1971:15 s. 164, Kedner—Roos I ss. 65—66.

tekijää kohtaan. Soveltuvathan myös tähän tilanteeseen ne samat argumentit, jotka aikaisemmissa yhteyksissä³¹ jo on esitetty tilanteissa, joissa yhtiö virheellään on aiheuttanut ulkonaisesti asianmukaisen ja sinänsä oikeaperäisen 'liikaosakekirjan' esiintymisen ja joutumisen bona fide toimineen saajan käteen. Yhtiön väite tällaisen ylimääräisen osakekirjan edustaman osakeoikeuden olemattomuudesta tai pätemättömyydestä on siten ekstingvoitavissa (useinmainituin osuusvähentymäseuraamuksin). Poikkeuksena ovat kuitenkin jälleen huoneisto-osakeyhtiöt, jossa ylimääräisen osakeoikeuden tällainen syntyminen (lisäjakomalli) ei ole puollettavissa, johtuen useinmainituista fyysis-konkreettisista huoneistoliitännäisistä rajoituksista.³²

III.4. Kollisiot, joissa vaihtaja-omistaja on syytön

III.4.1. Yllä käsitellyissä kollisioissa on edellytetty vaihtaja-omistajan (O) syyllistyneen kaksoisdisponointiin, vaihtamisen jäätyä 'keskeneneräiseksi' siten, että hän on U-kirjan lisäksi säilyttänyt tai uudestaan saanut makuloimattoman V-kirjan hallinnan. Entä tilanteet, joissa V-kirja on asianmukaisesti jäänyt U-kirjaa vastaan yhtiön haltuun makuloitavaksi, mutta joissa yhtiön viivytellessä makuloinnin suhteen V-kirja pääseekin (vilpin, huolimattomuuden, väärinkäsityksen tms. takia) uudelleen liikkeelle päätyen sivullisaaajalle, nyt siis kokonaan vaihtaja-omistajan syyttä ja tietämättä.

Esimerkki: Omistaja O palauttaa vaihtamista varten V-kirjansa, jossa viimeisenä siirtomerkintänä on hänen avosiirtonsa, yhtiölle, jolta hän ei saa heti U-kirjaa tilalle, vaan teknisistä syistä sen on määrä tapahtua vasta 'parin päivän kuluttua'. Näin tapahtuukin, mutta jo sitä ennen on yhtiön eräs edustaja luvottomasti ottanut makuloimistaan odottavan ko. V-kirjan haltuunsa ja omanaan pannut ja tradeerannut sen bona fide olevalle P2:lle.

Kun V-kirja tämän tradeerauksen tapahtuessa on ollut ainoa kappale ja kun P2:n hallinnansaanti on ollut aikaisempi kuin U-kirjan synty (ynnä O:lle luovuttaminen), niin näyttää siltä, että secundus P2 saa OYL 3:9.1:n tuella hyväkseen ekstinktion. Kyseessä on etenevä sivullissuhde (O →

³¹ Ks. eritt. 21 § II—III sekä myös ss. 56—58, 132 ja 134.

³² Ks. ed. 21 § VI.

yhtiö → P2: yhtiö oli 'välihenkilö',³³ pitäessään V-kirjaa talletustyyppisesti hallussaan. P2:n ekstinktio luonnollisesti edellyttää lisäksi sitä, että V-kirjalla olleet osakkeen omistajahenkilöä osoittavat (siirto)merkinnät olivat 3:9.1:n tarkoittamassa kunnossa.³⁴

Jos esimerkkitilannetta muutetaan siten, että vaihtaja-omistaja sai U-kirjan³⁵ hallintaansa (vaikkapa myöhemmin kuin panttaustahdonilmaisu P2:n hyväksi mutta kuitenkin) aikaisemmin kuin P2 puolestaan V-kirjan, ollaan jälleen osakekirjakakseuden alueella, ja tämä seikka nähdäkseni eliminoi 3:9.1:n sovellettavuuden. Siten ekstinktio secunduksen hyväksi jää tapahtumatta, koska primus (omistaja-vaihtaja) on saanut toisen osakekirjakappaleen hallinnan aikaisemmin kuin secundus toisen.

Häviävää osapuolta voitaneen suojata lisäjakomallin mukaisesti ylimääräosakkein.³⁶

³³ Tästä etenevän sivullissuhteen 'väliportaasta' (nyt siis huolimattomasti toiminut yhtiö vilpillisine edustajineen) käyttää *Hessler* s. 9 värikästä nimitystä »esineoikeudellisen draaman konna».

³⁴ Tämä 'kunto' ilmenee, OYL 3:9.1:ssä olevan viittaussäännöksen nojalla, lähemmin VKL 14.2 §:stä verr. 13.2 §. (Tästä johtuen on y.o. esimerkissä edellytetty V-kirjan sisältävän O:n kirjoittaman avosiirron.)

P2:n vilpiton mieli voi eräissä vaihtamistapauksissa ilmeisesti sulkeutua pois sen kautta, että vaihtaminen perustuu sellaiseen yhtiölliseen laajempaan järjestykseen, mikä edellyttää yhtiöjärjestyksenkin muutosta (esim. s. 142 mainittu f-tapaus, ns. split). Jos sillä hetkellä kun P2 sai V-kirjan hallinnan hän olisi jo voinut *kaupparekisteri-informaatiosta* (ks. KRL 26 §) saada selville, että V-kirjassa on 'jotain vialla', hänen tuskin voitaneen katsoa olleen perustellussa vilpittömässä mielessä.

³⁵ Yhden U-kirjan sijasta voidaan tietysti antaa useampiakin U-kirjoja, jos vaihtamisen peruste tätä edellyttää, ks. esim. ed. s. 142 mainitut f1-tapaus (ns. split) ja f2-tapaus.

³⁶ P2:n osalta tämä onkin sopusoinnussa niiden näkökohtien ja tulosten kanssa, mitä yllä duplikaattikollisioita käsiteltäessä on esitetty, ks. 24 § VI (eritt. VI.2.2, s. 136).

Vaihtajaomistajan (O) kohdalla tilanne on ongelmallisempi, sillä hänhän on luopunut osakekirjansa (V-kirjan) hallinnasta saamatta uutta (riittävän nopeasti) hallintaansa, joten hän ei ole sellainen ulkopuolinen osakekirjansaaja, jollaisesta edellä eri yhteyksissä on ollut kyse myönnettäessä ekstinktiivisesti väitesuojaa yhtiötä kohtaan henkilölle, joka on luottanut täysin asianmukaisesti laadittuun ja sinänsä kompetentisti allekirjoitettuun osakekirjaan. Olisi kuitenkin ilmeisesti kohtuutonta evätä lisäjakomallin mukainen suoja häneltä, ottaen huomioon hänen toimineen täysin OYL:n mukaisesti jättäessään osakekirjansa vaihtoon. Lisäksi on muistettava, että (lisäjaosta johtuvaan osuusvähentymään) rinnasteinen

III.4.2. Kuvatut kollisoratkaisut, olivatpa ne yksittäistapauksittain O:n tai sekunduksen voittoja, koituvat myös sen tahon hyväksi, joka on voittavan osapuolen seuraaja, vaikka tällainen seuraaja olisikin täysin tietoinen ennen omaa saantoaan tapahtuneesta häviöpuolen saannosta sen toisen osakekirjakappaleen suhteen. Kyseessä on tällöin sovellutus, aivan normaali sovellutus kollisiosuojan lopullisuuden periaatteesta.³⁷

Esimerkki tästä kollisiosuojan lopullisuudesta: Jos edellisessä esimerkissä mainittu P2 saa ensimmäisen osakekirjahallinnan saannin ynnä vilpittömän mielen kautta dynaamista suojaa vaihtajaomistajaa kohtaan ja jos hän sittemmin (ao. panttisaamisen jäätyä maksamatta) turvautuen panttirealisaatioon myy V-kirjan osakkeineen panttihuutokaupassa X:lle, niin X:n omistusoikeutta (ja O:n omistuksen lakkaamista) kyseiseen riidanalaiseen osakkeeseen tai osake-erään ei estä se, että hän (X) on etukäteen ollut tietoinen konfliktista ja U-kirjan olemassaolosta O:n kädessä.³⁸ — Vastaavasti tietysti, jos O—P2-kollisio olisi ratkennut O:n eduksi (U-kirjan hallinnan saannin varhaisemmuuden kautta), niin O:n seuraaja, ostaja tai panttinsaaja, saa saman P2-rasituksesta vapaan oikeuden kuin mikä O:lla oli, vaikkapa tämä O:n seuraaja olisi ollut tietoinen P2:n hyväksi tapahtuneesta (V-kirjan) panttauksesta.

IV. TOISENA VAIHTAMISOBJEKTINA VÄLIAIKAISTODISTUS

IV.1. Johdanto

IV.1.1. Osakekirjavaihtamiseen liittyviä kahden dokumentin kilpailevasta 'pällekkäisyydestä' aiheutuvia kollisioita käsiteltäessä on otettava

menetys yhtiölle (ja siis sen kautta osakaskunnalle) joka tapauksessa koituisi siitä, että yhtiö vastaa edustajansa osakkeenomistajan osakeoikeudelle yhtiötoiminnassa aiheuttamasta välittömästä vahingosta; ks. *Taxell Ansvar* ss. 161—165. (VOYL:n kannalta, mutta edelleenkin relevantisti OYL:n vaietessa — VOYL:n tavoin — yhtiön vastuusta), *Koski—Schultén* II ss. 357—358 ja 361, *Kyläkalio* 2 s. 358.

³⁷ Tästä periaatteesta ks. saantosuojan osalta esim. *Hakulinen* ss. 120—121, *Hessler* ss. 105—106. Siltä osin kuin on kyse arvopaperioikeudellisen väitesuojan lopullisuudesta ks. *Zitting Arvopaperi* ss. 87—90, *Walén* ss. 131—132, *Ussing—Dybdal* s. 48. Vrt. *Hakulinen* s. 128, joka (VKL 15 §:n kommentaarissaan) ei hyväksy sitä, että väitesuojaa saaneen A:n seuraaja B saisi olla tietoinen väiteperusteesta.

³⁸ P2 olisi voinut ja X hänen seuraajanaan voi nyt vaatia U-kirjan hallintaa

huomioon myös sellaiset lähtilanteet, joissa vain toinen vaihtamiseen kytkeytyvistä asiakirjoista on osakekirja: osakekirjan 'vastapuolena' voi olla myös ns. *muu osakeoikeudellinen asiakirja*.³⁹ Tällaisessa vaihtamisessa osakekirja on se dokumentti, joka vaihtamisessa muodostaa 'vaihtamistuloksen' eli tulee uutena asiakirjana jonkun vanhemman, nyt siis pois liikkeestä vedettävän dokumentin tilalle.⁴⁰

Sanotunlaisia osakekirjaa edeltäviä osakeoikeudellisia dokumentteja, jotka seuraavassa on otettava huomioon, ovat väliaikaistodistus, osakeantitodistus, osakeantilippu, optiotodistus, optiovelkakirja ja vaihtovelkakirja.

Osakemerkinnässä voi osakekirjan (valmistamista ja emittointia edeltää merkitsijälle annettava »tavallinen kuitti, merkintätodistus tai muu sellainen asiakirja»,⁴¹ jollainen OYL:ssä sääntelemättömänä vapaasisältöisenä asiakirjana ei ole tarkoitettu erityiseksi vaihtamisessa välttämättömäksi osakeoikeudelliseksi asiakirjaksi, vaan vain kuitiksi tai todistukseksi (merkinnästä tai merkityn maksusta tai molemmista). Kun tällaiset merkintätodistukset tms. ovat vain todisteluasiakirjoja vailla arvopaperioikeudellisia kvaliteetteja vaihtamisen(kin) juridiiikassa, ei niitä tässä tarkastella.⁴²

IV.1.2. Kyseisen ryhmän (muut osakeoikeudelliset asiakirjat) tarkastelun aloitan *väliaikaistodistuksesta* (IV.2); muut yllämainitut erityiset

häviöpuolelta (konfliktien leviämisen tai uusiutumisen estämiseksi, siis vaikka hänen jo kerran saavuttamansa kollisiovoitto ei sinänsä enää vaarannukaan U-kirjan mahdollisen eteenpäin siirtymisen johdosta), pitääkseen huolta toisen osakekirjakkappaleen (V-kirjan) tulemisesta vihdoin ja turvaavasti makuloiduksi.

³⁹ Termiä käyttävät mm. KM 1969 A 20 s. 85, HE 1977:27 s. 33 ja Koski—Schultén I s. 160 (vaihto- ja optiovelkakirjat pois!). *Kyläkallio* 1 s. 129 käyttää laajempaa ilmaisua »muut osakkuuteen tai sen saamiseen liittyvät asiakirjat» (ml. vaihto- ja optiovelkakirjat, niin myös osinkoliput ja kantaliput eli talongit), jonka pohjalta voitaisiin muodostaa käyttökelpoinen vaihtoehtoinen termi »muut osakkuuden saamiseen liittyvät asiakirjat» kuvaamaan tässä silmällä pitämääni asiakirjatyyppiä. — Ks. vielä *Nial* III luku (»Övriga aktierättsliga dokument»), *Rodhe* s. 129.

⁴⁰ Sensijaan laki ei tunne 'toisensuuntaista' sijaantuloa, ts. asiakirjaa, joka annettaisiin vaihtamisessa palautetun osakekirjan sijasta osakeoikeudelliseksi asiakirjaksi mutta joka itse siis ei olisi osakekirja.

⁴¹ Sitaatti: HE 1977:27 s. 33, Koski—Schultén I s. 158, *Kyläkallio* 1 s. 142.

⁴² Ks. niistä lähemmin Koski—Schultén I ss. 158—159, SOU 1971:15 ss. 164—165, SABL-prop. 1975:103 ss. 319—320, *Rodhe* s. 130. VOYL:n aikaisen pörssikäytännön kannalta ks. P. Rissanen LML-koulutus 31 s. 67.

asiakirjatyyppit käsittelen omana alajaksonaan (V). Tällainen kahtiajako perustuu siihen jäljempänä lähemmin luonnehdittavaan merkittävään seikkaan, että väliaikaistodistus liittyy *yksilöidysti* tiettyyn tai tiettyihin jo nimettyihin osakkeisiin,⁴³ kun taas muut em. dokumentit ovat vailla individualisoitua liityntää mihinkään uuteen osakkeeseen ja ne siten ovat tavallaan vain *geneerisesti* määritettyjä.

IV.2. Väliaikaistodistus contra osakekirja

IV.2.1. Väliaikaistodistus oli VOYL:n puitteissa lähes vailla lakitekstissä kirjoitettuja sääntöjä, mihin ilmeisesti liittyen se näyttää olleen myös oikeudelliselta hahmotukseltaan epäselvyyksille altis käsite.⁴⁴

Sanottua sääntelemättömyyttä ja epäselvyyttä näytetään eräissä RS-järjestelmän ulkopuolisissa grynderiaiheuteisissa kollisioissa pyrityn käyttämään tulkinnallisesti hyväksi, jotta kollisoratkaisuissa välttyttäisiin kohtuuttomiksi koetuilta tuloksilta: on pohdiskeltu mahdollisuuksia käsitellä väliaikaistodistuksina (esineoikeusvaikutuksineen asuntosäästäjä-ostajan ja hänen ostopankkinsa hyväksi, secundusta vastaan) *kauppakirjaa*, jolla perustaja-osakas on omistuksenpidätysehdoin myynyt asunto-osakkeen, tai ns. *luovutussitoumusta*, jolla asunto-osakeyhtiö sitoutuu tradeeraamaan aikanaan laadittavan osakekirjan panttiahallintaan osakeostajan ostopankille.⁴⁵ Sanotunlaisia asiakirjoja ei selvästikään voida pitää väliaikaistodistuksina uuden OYL:n säännösten kannalta, mutta ei liioin VOYL:nkaan aikaisen lähes sääntelemättömän oikeustilan kannalta.⁴⁶ Em. kauppakirjojen osalta tämä onkin näh-

⁴³ Tämä yksilöintivaatimus ilmenee OYL 3:8:ssa olevasta viittauksesta 3:5.2:een. Käytännössä lieene kuitenkin väliaikaistodistuksen nimellä esiintynyt sellaisiakin yhtiön antamia (merkintä)todistuksia, joissa ei ole merkittyjä osakkeita yksilöity osakenumeroiltaan eikä edes (tulevan osakekirjansa) osakekirjanumeroltakaan.

⁴⁴ Väliaikaistodistuksen kirjoitetusta sääntelystä ennen OYL:ia ks. VOYL 19.4 § (ja UlkKiintL 8 §). Oikeuskirjallisuudesta VOYL:n kannalta ks. esim. *Chydenius* ss. 43–44, KM 1936:1 s. 99, *Olsson* s. 99, *Caselius—Heikonen—Huttunen* I ss. 31–32, HE 1977:27 s. 33. Huomionarvoinen on myös (vuoden 1910 SABL:n mukainen esitys) *Nial* ss. 138–151.

⁴⁵ Ks. näistä ilmiöistä esim. *Muukkonen* Rakentamispäivä s. 22 ja s. 24 av. 16, *Kärävä* Rakentamispäivä ss. 44–48, *Norrmén* ss. 169–171, *Erma* JFT 1969 s. 212.

⁴⁶ *Muukkonen* Rakentamispäivä s. 24 av. 16, KM 1972 A 9 s. 11. Toisin *Norrmén* s. 169, ehkä myös *Erma* JFT 1969 s. 212.

däkseni täysin ilmeistä (siis myös VOYL:n kannalta),⁴⁷ eikä suurempia epäilyksiä liioin voine olla (VOYL:nkaan kannalta) em. luovutustodistusten osalta, koska sellainen tiettyyn luotonantajatahoon kohdistettu yhtiön lupaus on suullisenakin yhtä sitova, samalla kun se kirjallisenakaan ei kykene tekemään itseään arvopaperiksi.

Ne asiakirjat, jotka ovat VOYL:n aikana syntyneitä ja täyttävät vanhan lain mukaiset väliaikaistodistuksen tunnusmerkit, ovat OYLVP L 6 §:n mukaan säilyttäneet (edelleenkin VOYL:n nojalla arvioitavan) pätevyytensä ja ominaisuutensa väliaikaistodistuksina.⁴⁸

IV.2.2. Uuden OYL:n myötä on väliaikaistodistus siirtynyt aikaisempaa olennaisesti laajemmin kirjoitetun lain piiriin. OYL 3:8, 3:9.1 ja 3:11.2 osoittavat, että väliaikaistodistus⁴⁹ on määräsältöinen, niin muodoltansa kuin allekirjoitukseltaan kuin myös erältä muiltakin merkinnöiltään pitkälti osakekirjan kaltainen asiakirja, joka myös on säädetty niinkään osakekirjaan täysin rinnastettavaksi saantosuojaan, vaihdantasuojaan ja velkojainsuojaan kysymyksissä (3:9.1).⁵⁰ Myös 'osakerikosoikeudellisesti' on säädännäinen läheisyys selvä (16:9 kohta 1, osakeyhtiörikkomus).⁵¹

⁴⁷ Ks. esitystäni *Havansi* I ss. 221—222.

⁴⁸ Kysymys on siis jo ennen 1.1.1980 annetuista väliaikaistodistuksista (jollaisia ei enää tätä kirjoitettaessa liene paljon liikkeellä). Huomattakoon, että jos ko. yhtiö on sellainen OYLVP L 3 §:ssä tarkoitettu yhtiö, joka on rekisteröity 1.3.1979—31.12.1979 välisenä aikana, niin sen antamat osakeoikeudelliset asiakirjat ovat jo tuona aikana olleet OYL:n mukaisten vaatimusten alaisia.

Ks. OYLVP L 3 ja 6 §§:stä *Koski—Schultén* II ss. 444—445 ja 447—448. Vrt. mt. I s. 440, josta saa sen käsityksen, että OYL olisi po. suhteessa tullut kaikkien yhtiöiden osalta voimaan 1.3.1979.

⁴⁹ Yleisesti väliaikaistodistuksesta OYL:n mukaan ks. HE 1977:27 ss. 32—33, *Koski—Schultén* I ss. 151, 156—158, 161—163 ja 170—171, *Kyläkallio* 1 ss. 142—143 ja 150, *Havansi* I s. 8 av. 17, ss. 74, 221—222 ja 410, *Norri* ss. 376—377, *P. Rissanen* LML-koulutus 31 ss. 67—68 ja 72. Muiden pohjoismaiden osalta ks. SABL-prop. 1975:103 ss. 319—320, *Kedner—Roos* I s. 66, *Lind* ss. 107—108, *Rodhe* ss. 129—130, *Skåre* s. 58, *Betænkning* 1969:540 ss. 75—76 *Græsvænge—Larsen—Roelsen* ss. 64—65.

⁵⁰ Ks. HE 1977:27 s. 33, jonka mukaan 3:9.1 koskee »saantosuojaan, vaihdantasuojaan ja velkojainsuojaan liittyviä kysymyksiä». Väliaikaistodistuksen tämä dynaamista suojaa koskeva yhtäläisyys osakekirjan kanssa lienee uutta VOYL:n mukaiseen oikeustilaan verrattuna, sillä VOYL 32a §:n sovellettavuus väliaikaistodistukseen on oikeuskirjallisuudessa evätty, ks. KM 1936:1 s. 99, *Olsson* s. 32 av. 68.

⁵¹ OYL 16:9:stä po. osaltaan ks. *Koski—Schultén* II ss. 431—432.

Eroavuutena on luonnollisesti juuri väliaikaisuusaspekti, jota väliaikaistodistuksessa on pakko *expressis verbis* ilmentää lausekkeella »osakekirjan antamisesta ainoastaan todistuksen palauttamista vastaan».⁵² Tämä 'esiosakekirjan' vaihtaminen osakekirjaan on sallittua vasta yhtiön/pääomakorotuksen rekisteröimisen jälkeen ynnä vasta täyden pääomapanoksellisen osakemaksun tapahduttua (3:5.1 in fine), ja väliaikaistodistukseen onkin jo sitä ennen pyynnöstä merkittävä, paljonko maksuja on tähän mennessä tapahtunut. Väliaikaistodistus voidaan antaa vielä silloinkin, kun täysi maksu jo on osakkeesta suoritettu, mutta osakekirjan antaminen on jostakin syystä⁵³ tapahtuva vasta myöhemmin (ja ainakin myöhemmin kuin mitä ao. osakkeenomistaja ehtii odottaa aikooessaan heti käyttää osaketta luottonsa reaalityyteenä⁵⁴). Todistusta voidaan käyttää myös silloin, kun vanhat osakekirjat vaihdetaan uusiin, jos yhtiö teknisistä tms. syistä ei voi antaa uutta osakekirjaa välittömästi.

Oma kysymyksensä, johon tällä kohtaa ei tosin ole tarpeen syntyä, on se, voidaanko sanotusta kokonaan maksetusta osakkeesta annettu dokumentti (jo rekisteröidyssä yhtiössä) katsoa osakkeestaan (»Väliaikaistodistus») huolimatta pikemminkin osakekirjaksi.⁵⁵

Käänteisesti voitaneen todeta selväksi, että osakekirjan liian varhaisella emittoinnilla syntyvä, osakekirjan ulkoisvaatimukset täyttävä ja täyden maksun *presuntio* ex lege luova dokumentti (jo rekisteröidyssä yhtiössä) ei ole tämän ennenaikaisuutensa takia osakekirjana pätemätön (ja siis vain esim. väliaikaistodistukseksi katsottava).

⁵² Sitaatti: 3:8 (todistuksen pakollissisältöä koskevasta osasta). Väliaikaistodistuksen tekstissä ei tietenkään ole pakko ilmaista asiaa juuri samoilla sanoilla kuin em. lakitekstissä. Ks. esim. *Norri* s. 376.

⁵³ Esim. yhtiön rekisteröintiin liittyvästä taikka painatusteknisestä syystä.

⁵⁴ Osaketta (väliaikaistodistuksineen tai aivan 'kirjattomanakin') voidaan toki käyttää panttina jo ennen täyden panosmaksun tapahtumista, ks. *Havansi* I s. 83.

⁵⁵ Laki ei aseta osakekirjalle määräsana vaatimuksia edes määräotsakesuhteessa (sana »osakekirja» ei siis ole pakollinen). Ja kun yhtiön osakekirjojen ei tarvitse — ei edes vaikka osakkeet olisivat samanlaisia — olla keskenään samansanaisia eikä samannäköisiä (ks. ed. s. 90 av. 46:n edellä), niin ei olekaan syytä liikaa painottaa sitä seikkaa, että dokumentin osakkeena on »Väliaikaistodistus»: falsa demonstratio non nocet. Ks. lähemmin *Nial* ss. 145—146.

Käänteisesti muistutettakoon siitä, ettei toisaalta otsake »Väliaikaistodistus» riitä tekemään puutteellisesti yksilöidystä interimistisestä asiakirjasta väliaikaistodistusta (ks. ed. av. 43).

IV.2.3. Vaihtamisperusteiseen kahden osakeoikeusdokumentin konfliktin voidaan näin ollen joutua lähinnä siten, että ensin on emittoitu tiettyä osaketta vastaava väliaikaistodistus ja sittemmin, täyden maksun tapahtuttua, emittoidaan vastaava osakekirja ilman että vaaditaan väliaikaistodistuksen palauttamista (tai edes esittämistäkään) tai ilman että palautetun väliaikaistodistuksen makuloimisesta tai säilyttämisestä huolehditaan turvaavasti.⁵⁶ Yhtiön taholla tapahtuu siten joku virhe, jota ei voida pitää ainakaan vähäisenä.

Kollisiot voidaan nähdäkseni ratkaista samojen periaatteiden mukaisesti kuin mitä yllä tässä luvussa on esitetty niissä samanrakenteisissa ('väärä vaihto') konflikteissa, joissa osakekirja on vaihdettu osakekirjaan. Väliaikaistodistuksen ja osakekirjan olennaisin ero eli liityntä täyden maksun (keskeneräiseen/loppuunsaatettuun) tilaan⁵⁷ on nimittäin 'vain' yhtiön ja osakkeenomistajatahon välistä oikeussuhdetta eli *yhtiöoikeudellista asianosaisrelaatiota* koskeva seikka, joka sitäpaitsi on pelkällä saamisioikeudellisella (maksu)toimella eliminotavissa. Siksi ei tällaisesta eroavuudesta ole syytä tehdä ratkaisevaa kriteeriä koskien niitä esineoikeudellisia kollisiosuojakysymyksiä, joissa ollaan em. yhtiöllisen asianosaisrelaation ulkopuolella, kahden keskenään sivullisen kilpaillessa omistus- ja/tai panttioikeudellisin vaatein paremmasta oikeudesta itse osakeeseen. Näissä dynaamisen suojan kysymyksissä on väliaikaistodistuksen rinnasteisuus osakekirjaan nyttemmin tuettavissa lainsäädännöksellä, OYL 3: 9.1.

⁵⁶ Päinvastainen tapahtumain järjestys lienee epätodennäköisempi: ensin emittoidaan osakekirja, joka sitten havaitaankin ennenaikaisesti annetuksi (yhtiön ollessa rekisteröimätön tai/ja täyden maksun vielä puuttuessa), niin että yhtiötaholta halutaan vaihtaa se väliaikaistodistukseen.

⁵⁷ Toinen eroavuusperuste ko. kahden asiakirjatyyppin esiintymistarpeen selettäjänä on kuten sanottu se eventuaalinen asiointi, ettei yhtiötä vielä ole rekisteröity. Tällöin kuitenkin lienee useimmiten niin, ettei täyttä osakemaksuaakaan ole vielä suoritettu, toisin sanoen lienee vähemmän tavallista, että väliaikaistodistuksia esiintyy sellaisessa tilannekombinaatiossa, jossa täysi osakemaksu kyllä on suoritettu mutta ko. jo perustettua yhtiötä ei vielä ole rekisteröity. Tällaisesta (vähemmän tavallisesta) väliaikaistodistuksesta tulee ilmetä, että se on annettu (perustetun mutta) vielä rekisteröimättömän yhtiön puolesta. Kun tällainen 'ennenaikainen' väliaikaistodistus ei ole OYL:n kieltämä, ei sen (luovutuksen tai pantin)saajaa ole sanotun ohimenevän rekisteröimättömyyden takia aihetta 'rangaista' kollisiotappiolla aivan toisaalla eli siis kollisiossa osakekirjan saanutta secundusta vastaan.

Näin ollen väliaikaistodistuksen haltija kuten pantinhaltija on (sopimuksellisen aikaprioriteettinsa ja etenkin) esinehallintansa varhaisemmuuden turvin suojattu, vaikka yhtiön taholta sittemmin annettaisiinkin ao. merkitsijä-omistajalle vastaava osakekirja virheellisesti eli ilman väliaikaistodistuksen samanaikaista palauttamista ja vaikka tämä osakekirja sitten siirtyisi bona fide toimineelle henkilölle.⁵⁸ Tämä secundus ei siten hyödy mitään siitä, että primuksella on 'vain' väliaikainen dokumentti ja hänellä itsellään varsinainen osakekirja. Secundus saa kompensatiokseen kuitenkin yhtiöön nähden väitesuojaa useinmainituin tavoin: ekstinktiivinen väitesuojallinen oikeus ylimääräosakkeeseen (lisäjakomalli) on huoneisto-osakkeita lukuun ottamatta katsottava jälleen mahdolliseksi suojakeinoksi täysin asianmukaiseen osakekirjaan luottaneen sivulissaajatahon hyväksi (virheen tehneen yhtiötahon kustannuksella osuusvähentymäseuraamuksineen).

Vastaavaan oikeusasemaan jää ja pääsee myös sellainen vilpitiön secundus, jolle siirretään yhtiölle jo aikanaan palautettu mutta uudestaan liikkeelle päässyt makuloimaton väliaikaistodistus, vastaavan osakekirjan ollessa jo sitä ennen asianmukaisesti emittoituna omistaja-vaihtajan tai hänen seuraajansa hallinnassa.⁵⁹ Secunduksen väitesuojallinen oikeus (ylimäärä)osakkeen saantiin yhtiöltä edellyttää tällöin luonnollisesti, että hänen on maksettava yhtiölle se rahamäärä, joka ko. väliaikaistodistuksen tekstin perusteella selviävien tavoin on ollut ko. osakkeesta yhtiölle maksettavasta määrästä suorittamatta.

⁵⁸ Jos osakekirja ei siirry eteenpäin vaan on edelleen merkitsijä-omistajan kädessä, niin hän sopimuspuolena luonnollisesti on väliaikaistodistuksen haltijalle disponoimansa panttioikeuden sitoma; olisihan hän panttaustahdonilmaisunsa sitoma jopa siinäkin tapauksessa, että ko. adressaatilla ei ole 'edes' väliaikaistodistustakaan hallinnassaan.

⁵⁹ Se seikka, että secunduksen saama asiakirja on väliaikaistodistus, vaikuttaa nyt enentävästi siihen, mitä häneltä edellytetään vilpittömän mielen vaatimuksen kannalta. Niinpä jos todistus on päivätty jo suhteellisen kauan sitten, hänen tulee tutkia, miksi asia on ko. osakkeen osalta yhä tässä 'väliaikaisessa' tilassa. Samoin hän voinee in casu päästä 'oikeille jäljille' tutkiessaan väliaikaistodistuksella ehkä olevaa merkintää suoritettun maksun määrästä; hänenhän lie nee muutenkin syytä vaatia selvityksiä siitä, paljonko ko. osakkeen suhteen on tällä hetkellä maksettu/maksamatta.

Muistutettakoon myös siitä, että OYL 3:9.1:n säätämä (VKL 14.2 §:n ja 13.2 §:n avulla muotoutuva) vaatimus katkeamattomasta saantomerkinöjen ketjusta koskee väliaikaistodistustakin.

V. VAIHTOVELKAKIRJA, OPTIOTODISTUS, OSAKEANTITODISTUS YM.

V.1. Pääomakorotuksellisten oikeusdokumenttien esittelyä

V.1.1. Yllä olleen disposition mukaan on luvun lopuksi tarkasteltava sellaisia osakeoikeudellisia asiakirjoja kuin osakeantitodistus- ja -lippu sekä optiotodistus ja -velkakirja ja vaihtovelkakirja. Nämä kaikki koskevat osakeoikeuden l. osakkeen saantioikeutusta (eroten siten esim. osinkolipusta ja kantalipusta eli talongista) ja kytkeytyvät yhtiön osakepääoman korottamiseen.⁶⁰ — Dokumenttien esittely rajataan seuraavassa sangen lyhyeksi, vain sen mukaan kuin on tarpeellista vaihtamissyntyyä kahden dokumentin kollisioita ajatellen.

V.1.2. Kyseisen viiden asiakirjatyypin esittely näyttää tarkoituksenmukaisimmalta suorittaa järjestyksessä, joka ei ole aivan 'oikeaoppinen', alkaessaan velkakirjasta:

a) OYL 5:1:n tarkoittama *vaihtovelkakirja* on dokumentti, jollaisia yhtiö antaa luotonantajalleen/luotonantajilleen näiden merkittyä sellaista yhtiön ottamaa velkakirjalainaa (ei välttämättä joukkovelkakirjalainana, ks. 5:1.3), jonka yhtiö on tarjonnut ehdoin että »lainan antajilla on oikeus vaihtaa velkakirjansa kokonaan tai osittain yhtiön osakkeisiin» (5:1.1), yhtiön samalla vapautuessa vastaavalta osin po. velkakirjaveloistaan.⁶¹

b) OYL 5:1:n tarkoittama *optiovelkakirja*⁶² on velkakirja (ei välttämättä joukkovelkakirja, ks. 5:1.3), jollaisia yhtiö antaa luotonantajalleen/

⁶⁰ Siksi niitä voisi nimittää *pääomakorotuksellisiksi* tai (täsmällisemmin mut-
ta vielä pitemmin) osakepääomakorotuksellisiksi asiakirjoiksi. Tässä ne eroavat
sekä väliaikaistodistuksesta että itse osakekirjasta, jotka toisaalta esiintyvät jo
yhtiön ja sen osakepääoman 'alkusynnyssä' mutta toisaalta vasta *osakemerkinnän*
jälkeen, kun taas pääomakorotukselliset asiakirjat *edeltävät* (uus)merkintää: ne
palvelevat sen teknistä läpivientiä osoittaessaan merkintään oikeutetut subjektit
ja helpottaessaan näiden ja yhtiön toimintaa korottamisen toteutuksessa.

⁶¹ Vaihtovelkakirjoista ks. lähemmin Koski *Vaihtovelkakirjat* ss. 34—43
(ajalta ennen OYL:ia) sekä KM 1969 A 20 ss. 97—99, OikM 1974: 9 ss. 92—98, HE
1977: 27 ss. 41—45, Koski—Schultén I ss. 226—231, 239, 243 ja 247 sekä mt. II ss.
139—140, Kyläkallio I ss. 144, 219—223 ja 231, Tenkanen KOP 1979 ss. 3—10, Kei-
nonen LM 1980 ss. 374—379, SOU 1971: 15 ss. 186—192, Kedner—Roos ss. 128—132
ja 148, Rodhe ss. 48—51, sama SvJT 1978 ss. 711—712, Lind ss. 138—145 ja 148—
149, Mattsson TfR 1976 ss. 204—209 ja 213—226, Skåre ss. 83—87, Græsvænge—
Larsen—Roelsen ss. 95—97.

⁶² OYL ei anna nyt esiteltävälle velkakirjatyypille mitään nimeä (vrt. »vaih-

luotonantajilleen näiden merkittyä optiolainaa eli lainaa ehdoin että velkojalla on »oikeus merkitä maksullisia uusia osakkeita» yhtiössä tiettyyn merkintähintaan (yhtiön sen kautta vapautumatta milteen osin ko. velkakirjaveloistaan).

c) OYL 5:1.1:n tarkoittama *optiotodistus* on optiolainan ottamisessa optiovelkakirjan ohella käytettävä yhtiön antama osakekirjan tavoin allekirjoitettu haltijapaperiluonteinen (ks. 3:9.2) todistus, jonka lainan antaja saa todistukseksi osakemerkinnästä valinta- eli optio-oikeudestaan ja joka sisältää osakemerkinnän ehdot ynnä määräyksen siitä, että todistus on luovutettava yhtiölle osakkeita merkittäessä. Optiotodistus (toisin kuin optiovelkakirja) ei ole ko. lainatyypissä pakollinen eikä esim. lainan antajalla ole ilman muuta oikeutta sellaista vaatia; tarvitaan yhtiökokouksen tekemään optiolainapäätökseen sisältyvä nimenomainen maininta (5:1.1: »määräys») todistusten käyttämisestä.⁶³

d) OYL 4:3:n mukainen *osakeantitodistus* on yhtiön antama osakekirjan tavoin allekirjoitettu ja haltijapaperina haltijavelkakirjaan rinnastuva (ks. 3:9.2) todistus, jollainen osakkeenomistajalla on osakepääoman korottamisen yhteydessä oikeus saada merkintäetuoikeutensa (4:2) todistuksena jokaiselta omistamaltaan osakkeelta. Todistus sisältää ilmoituksen siitä, montako tällaista todistusta oikeuttaa yhteen uuteen osakkeeseen alkavassa uusmerkinnässä/rahastoannissa. Oikeus saada yhtiöltä osakeantitodistus puuttuu kuitenkin, jos korotus on päätetty toteuttaa käyttämällä (vanhoihin) osakekirjoihin liitteenä kuuluvia osakeantilippuja.⁶⁴

tovelkakirja»). Käyttämäni termi, joka esiintyy HE 1977:27 s. 44, lienee lyhyempi mutta silti yhtä informatiivinen kuin »optiolainavelkakirja» (*Kyläkallio* 1 ss. 130 ja 144). — Optiovelkakirjan suhteen ks. lähemmin sitä kirjallisuutta, mitä heti jälj. av. 63:ssa mainitaan optiotodistuksen yhteydessä.

⁶³ Optiolainoista ja erityisesti optiotodistuksesta ynnä optiovelkakirjasta ks. lähemmin Koski Vaihtovelkakirjat ss. 14—15 ja 32—33, OikM 1974:9 ss. 92—99, HE 1977:27 ss. 33 ja 41—45, Koski—Schultén I ss. 161, 163, 226—232, 241—243 ja 247 sekä mt. II ss. 139—140, *Kyläkallio* 1 ss. 130, 144, 219—223 ja 231—234, Tenkanen KOP 1979 ss. 3—12, Keinonen LM 1980 ss. 372—274, Kedner—Roos I ss. 129—132 ja 148, Rodhe ss. 52—53, Lind ss. 139—142 ja 148—149, Mattsson TFR 1976 ss. 201, 209—211 ja 236—241.

⁶⁴ Osakeantitodistus on laissa säänneltynä arvopaperiluonteisena dokumentina uutuus oikeudessamme. Osakeantitodistuksesta ks. lähemmin KM 1969 A 20 ss. 86 ja 91, HE 1977:27 ss. 33 ja 36—37, LaVM 1978:4 s. 4, Koski—Schultén I ss. 161, 163, 177—179 ja 188—190, *Kyläkallio* 1 ss. 97, 133, 143—144, 152 ja 174, SOU 1971:15 ss. 167 ja 176, Kedner—Roos I ss. 68 ja 97—98, Rodhe ss. 55 ja 130—

e) OYL 4:3.1:n mainitsema *osakeantilippu* on osakekirjaan kantalipun eli talongin välityksellä liittyvä asiakirja, joka osakepääoman korottamisesta tehdyn päätöksen myötä saa haltijapaperin luonteen (ks. 3:9.2) ja oikeuttaa haltija-esittäjänsä merkitsemään korottamispäätöksen lähemmin osoittamin tavoin uusia osakkeita.⁶⁵

V.1.3. Sanotuista dokumenteista ovat kaksi ensinmainittua (a—b) oikeudelliselta luonteeltaan velkakirjoja,⁶⁶ kun taas kolme muuta (c—e) kuuluvat yllä mainittuun osakeyhtiöoikeudelliseen erikoisryhmään »muut osakeoikeudelliset asiakirjat».⁶⁷ Tämä eroavuus (velkakirja/ei-velkakirja) ilmenee OYL:ssa 'esineoikeudellisesti' siten, että 3:9.2 sisältää ryhmien c—e osalta oman normituksensa (saanto-, vaihdanta- ja velkojainsuojasta), kun taas em. velkakirjoista OYL vaikenee näissä kysymyksissä kokonaan. Ja kokonaan OYL:n ulkopuolelta löytyvätkin vaihto- ja optiovelkakirjoja koskevat ko. dynaamisen suojan muotojen normit sekä myös väitesuojanormisto: VKL.⁶⁸

V.2. Pääomakorotuksellinen dokumentti vastaan osakekirja

V.2.1. Sanottujen pääomakorotuksellisten dokumenttien (a—e) kohdalla on ajateltavissa esiintyväksi sellaista (yhtiön virhemenettelyä edellyttävää) päällekkäisyyttä kuin, että uudesta osakkeesta on emittoitu osa-

131, *Skåre* s. 71, *Græsvænge—Larsen—Roelsen* ss. 79—81. Ruotsin ja Tanskan laeissa osakeantitodistus on yläkäsite, jonka alakäsitteitä ovat rahastoannissa käytettävä delbevis ja uusmerkinnässä käytettävä teckningsrättsbevis/tegningsretsbevis.

⁶⁵ Osakeantilippusta ks. lähemmin OikM 1974:9 ss. 71—72 ja 80—81, HE 1977:27 ss. 33 ja 36—37, *Koski—Schultén* I ss. 161, 163 ja 188—190, *Kyläkallio* 1 ss. 141—143, 152, 174 ja 189—190, SABL-prop. 1975:103 ss. 331—332, *Kedner—Roos* I s. 97, *Rodhe* ss. 130—131.

Osakeantilippua koskevat erityissäännökset 3:9.2:ssa on laadittu vastaamaan VKL 24 §:n mukaisia osinkolippua säänteleviä periaatteita (HE 1977:27 s. 33); VKL 24 §:n osalta ks. lähemmin *Hakulinen* ss. 163—164, *Walén* ss. 174—177.

⁶⁶ Mainittakoon, että sama velkakirja voi samanaikaisesti olla sekä vaihtoehtia optiovelkakirja, sillä ko. lainamuotojen yhdistelmän käyttäminen on sallittua, *Koski—Schultén* I s. 229, *Lind* s. 139.

⁶⁷ Ks. ed. s. 152 av. 39:n kohdalla.

⁶⁸ Velkakirjanahan vaihtovelkakirja samoin kuin optiovelkakirjakin on aina VKL:n normien (mutta ei välttämättä JoukkoVKL:n säännösten) alainen, olipa se (kuten normaalia) haltijavelkakirja taikka (harvemmin) määrännäisvelkakirja tai (ehkä yksinään koko lainan kattava) tavallinen velkakirja.

kekirja vaatimatta 'vaihtodokumenttia' asianmukaisesti esitettäväksi ja palautettavaksi, taikka että jo palautettu ko. dokumentti pääseeikin osakekirjaan vaihtamisensa jälkeen uudelleen ja makuloimattomana liikkeelle. Näin aiheutetussa kahden osakeoikeusdokumentin kollisiossa tarkastelen aluksi sitä mahdollisuutta, ovatko häviävänkin kollisio-osapuolen edut kompensoivasti turvattavissa väitesuojan kautta syntyvällä osakeoikeudella: lisäjakomalli (ylimääräosake).⁶⁹

Aloitän tilanteesta: velkakirja vastaan osakekirja. Ensinnäkin on siis vaihto- tai optiovelkakirja, ja sittemmin siihen liittyvästi syntyy uusi osake ja osakekirja. Tällöin on otettava huomioon VKL 16 §:n ja 20.1 §:n *maksusuojallinen* normisto.⁷⁰ Näiden säännösten⁷¹ ratio viittaa siihen, että em. ekstinktiivistä väitesuojaa ei myönnetä (vaihto- tai optio)velkakirjan haltijalle, jos yhtiö on bona fide toimien ja noudattaen vaihdolle/optiomerkinnälle lainapäätöksessä *etukäteen määrättyä aikataulua* antanut osakkeen ja (5:6.1:n sen salliessa) osakekirjan. Katson siis, että vaihto- tai optiovelkakirjan uuden haltijan, kuten pantinhaltijan, tulee olla perillä vaihtamisen/optiomerkinnän aikataulusta ja siten varmistua, ettei ko. ajankohta jo ole mennyt (arg. VKL 16 §) tai että — sen ollessa vielä edessäpäin — yhtiö ei jää tietämättömäksi tapahtuneesta oikeusmuutoksesta velkakirjan hallintasuhteessa (arg. VKL 20.1 §).⁷² Kantani peruslähtökohtana on näin muodoin näkemys, että lainapäätöksen ehtojen ja

⁶⁹ Lisäjakomallin suhteen ei nyt tarvitse tehdä 'tavanmukaista' varausta huoneisto-osakkeiden osalta (ks. tästä varauksesta ed. 21 § VI), koska kyseisiä pääomakorotuksellisia dokumentteja ei tapaa esiintyä asunto- eikä kiinteistöosakeyhtiöissä.

⁷⁰ Viitaten kyseisiin VKL 2 luvun kohtiin lähden siis siitä, että tarkasteltava vaihtovelkakirja/optiovelkakirja on juokseva velkakirja, kuten lieneekin normaalia joskaan ei välttämätöntä. (Jos kyseessä on tavallinen velkakirja, tulevat sovellettaviksi vastaavat VKL 3 luvun säännökset, mihin ei tässä kuitenkaan ole syytä lähemmin puuttua.)

⁷¹ VKL 16 §:n ja 20.1 §:n osalta ks. lähemmin esim. KM 1936:1 ss. 59—60 ja 64—65, *Hakulinen* ss. 135—136 ja 151—153, *Zitting* Arvopaperi ss. 125—127 ja 144—145, *Aurejärvi* ss. 95 ja 98—100, *Walén* ss. 135—139 ja 157—160, *Ussing—Dybdal* ss. 49—51 ja 57—59.

⁷² »Tästä lain luomasta järjestelystä seuraa se käytännöllinen johtopäätös, että juoksevan velkakirjan uuden haltijan on, estääkseen velallisen suorittamasta ... luovuttajalle, viipymättä luovutuksen jälkeen ilmoitettava saannostaan velalliselle.» Tämä *Hakulisen* (s. 153) esittämä »käytännöllinen johtopäätös» pitää luonnollisesti paikkansa paitsi luovutuksensaajan myös pantinsaajan osalta, arg. VKL 10 §.

aikataulun mukainen konvertointi/optiomerkintä on rinnastettavissa määrääkaiseen (koron tai nyt pikemminkin lyhennyksen kaltaisen pääomasuorituksen) maksuun VKL 16 §:n ja 20.1 §:n hengessä. Vaihtovelkakirjan osalta tästä ratkaisusta ei liene suuriakaan epäilyksiä.⁷³ — Valaisen lausumaani esimerkkitilanteen kautta:

Eräs O merkitsee yhtiön ottamaa vaihtovelkakirjalainaa/optiolainaa ja saa siitä juoksevan (vaihto- resp. optio-) velkakirjan. O tradeeraa sen pantiksi P1:lle. Vaihdon/osakemerkinnän ajan tultua lainapäätöksen mukaisesti O velkakirjaa esittämättä osallistuu vaihtoon/merkintään (saaden ehkä siitä väliaikaistodistuksen).⁷⁴ Sittemmin yhtiö antaa kyseistä uutta osaketta vastaavan osakekirjan O:lle, ja tämä panttaa sen P2:lle.⁷⁵ — Jos nyt kollisiossa P1—P2 voitajaksi tulee P2 (ks. siitä heti jälj. V.2.2.), niin P1 ei voi kohdistaa yhtiöön lisäjakomallin mukaista toiskertaisen suorituksen (ylimääräosake tai, vaihtovelkakirjassa vaihtoehtoisesti rahamaksu) vaatimusta, mikäli yhtiö toimi bona fide, arg. VKL 20.1 §. Jos taas häviäjäksi katsottaisiin P2, niin (mikäli hän on toiminut bona fide) hänen osaltaan puollan ekstinktiivistä suojaa yhtiötä kohtaan (luonteeltaan siis nyt väitesuojaa eikä maksusuojaa), koska hän ei ole velkakirjan (pantin)haltija, vaan perustaa luottamuksensa täysin asianmukaiseen osakekirjaan.

Mitä sitten tulee niihin kolmeen ko. asiakirjatyyppiin (c—e: optiotodistus, osakeantitodistus ja osakeantilippu), jotka siis eivät ole velkakirjoja, niin (VKL 16 §:n ja 20.1 §:n kaltaisten säännösten puuttuessa) voitaneen väitesuojaa ylimääräosakkeineen puoltaa sellaisellekin kollisioon

⁷³ Olihan velkojalla toisena vaihtoehtonaan (konvertoinnin sijasta) normaalin rahamaksun vaatiminen, jonka yhtiö olisikin ollut oikeutettu ja velvollinen suorittamaan (mm. VKL 20.1 §:n mukaisin maksusuojaivaikutuksin), ellei velkoja olisi sitä ennen valinnut konvertointia. — Optiovelkakirjan kohdalla tilanne on erilainen, ja voitaisiin ehkä ajatella päinvastaista (eli yhtiölle epäedullista) ratkaisua sillä perusteella, että ko. optiomerkinnessä on kyse oikeudelliselta luonteeltaan erilaisesta suorituksesta kuin (koron tai lyhennyksen) rahamaksussa tai rahamaksun sijaan tulevassa konvertoinnein tapahtuvassa velan eliminoinnissa datio in solutum -tyyppisesti. Myöntäen tämän ajatuksenkulun sisältävän paljon oikeaa en kuitenkaan olisi valmis antamaan tälle 'luonne-erolle' ratkaisevaa painoa.

⁷⁴ Tässä vaiheessa esiintyvistä väliaikaistodistuksen käyttömahdollisuudesta ks. Koski—Schultén I s. 243.

⁷⁵ Kollisio on 'valmis' jo ennen osakekirjavaihetakin, jos O:lle on annettu väliaikaistodistus (ks. av. 74) ja hän on pantannut sen P2:lle.

häviäjäpuolelle, jolla on tällainen dokumentti hallussaan. Viitaan paitsi useinmainittuihin yleisiin väitesuojallisiin näkökohtiin ⁷⁶ myöskin ja erityisestikin OYL 5:1.1:een in fine (»todistus on luovutettava yhtiölle osakeita merkittäessä») ja 4:3:een, joissa lainkohdissa selvästi ilmenee ko. dokumenttien hallinnan sekä yhtiölle esittämisen ja palauttamisen tarkeys. Se rajoitus väitesuojalle kuitenkin on asetettava, ettei yhtiötä kohdetaan ole syytä suojata sellaista optiotodistuksen/osakeantitodistuksen/osakeantilipun haltijaa, joka on hankkinut dokumentin pääomakorotukseen nähden liian myöhään, ts. sen ajan jo kuluttua umpeen, jolloin korottamispäätöksen mukaan uusmerkintään saatettiin osallistua. Nämä aikarajat on velvollinen tuntemaan (hankkimaan tietoonsa) se, joka harkitsee ko. tyyppiä olevan dokumentin ottamista pantikseen tai omakseen.⁷⁷

V.2.2. Entä kumpi kollisio-osapuoli sitten joutuu sanotuksi häviäjäksi: uutta osaketta vastaan osakekirjan haltuunsa saanut henkilö vaiko osakekirjaa edeltävän em. pääomakorotuksellisen dokumentin (a—e) haltija? ^{78, 79}

Kumpikin näistä haltijoista voi olla pantinsaaaja: kummankin dokumentin kohdalla on saattanut tapahtua jatkodisponointi ja sen mukainen kahdelle tradeeraus, kun merkintäoikeutettu/merkitsijä on pantannut saamansa dokumentin/osakekirjan kahdelle kilpailvalle velkojalleen. Ks. yllä s. 162 (av. 73:n jäljessä) olevaa esimerkkiä.

⁷⁶ Ks. eritt. 21 § II—III sekä myös 22 § II.2 ja 24 § VI.

⁷⁷ Sanotun osakemerkinnällisen 'takarajan' saavuttaminen voi optiotodistuksen kohdalla kestää sangen kauankin, vaikkapa optiolainan liikkeessäoloajan loppuun saakka. Tavallisessa uusmerkinnällisessä osakepääoman korottamisessa sensijaan aikaväli on olennaisesti lyhyempi (ks. 4:9.1, josta seuraa että merkintäaika on enintään yksi vuosi), mikä vastaavasti kaventaa osakeantitodistuksen tai -lipun po. validiteettiaikaa. (Rahastoannissa on aikaa tuntuvasti enemmän, kuten ilmenee 4:14:n vanhentumissäännöksestä.)

⁷⁸ Viimeksimainittu henkilö on yleensä primus, onhan hänen hallinnassaan oleva asiakirja tyypiltään juuri sanotunlainen osakekirjaa edeltävä dokumentti (a—e). Hän saattaa poikkeuksellisesti olla secunduskin, nimittäin jos ko. osakekirjaa edeltävä dokumentti oli jo palautettu yhtiölle mutta virheellisesti joutunut sittemmin (osakekirjan jo tultua emittoiduksi primukselle) uudestaan liikkeelle, päätyäkseen secunduksen käteen.

⁷⁹ Po. dokumenttien (a—e) yhteydessä voi esiintyä myös sellaisia kollisio-tilanteita, jossa kummallakaan ei ole hallinnassaan osakekirjaa vaan molemmilla on (keskenään kilpailevasti) po. pääomakorotuksellinen dokumentti. Esimerkki 1: optiotodistus vastaan optiovelkakirja, jolloin nähdäkseni optiotodistuksen haltija-

Kysymys on nyt ratkaistava nähdäkseni eri linjalla kuin tähän asti käsittelemissäni 'yksi osake, kaksi dokumenttia' -kollisioissa. Näissähän ovat olleet vastakkain: osakekirja—osakekirja, tai osakekirja—väliaikaistodistus, jolloin siis kummankin osapuolen osakeliitännäinen oikeus on jo alusta alkaen kohdistunut tiettyyn samaan, *yksilöidysti* jo olemassa olevaan osakkeeseen.⁸⁰ Nyt sensijaan, pääomakorotuksellisen erityisdokumentin (a—e) ollessa esillä, tällainen vaihdettavaksi tarkoitettu asiakirja liittyy *vain geneerisesti* määritettyyn tulevaan objektiin: niin ja niin monta tämän yhtiön uutta, osakepääoman korottamisen kautta synnytettävää osaketta, joiden varsinainen (numerokohtainen tms.) yksilöinti tulee tapahtumaan vasta aikanaan lopullisessa vaihtamistilanteessa.⁸¹

Sanottu ero kohdemäärityksessä (geneerisyys—yksilöityisyys) viittaa yleisten esineoikeudellisten periaatteiden⁸² valossa siihen, että geneerisen (so. pääomakorotuksellisen) asiakirjan saaja jää tappiolle suhteessa osakekirjan (tai yksilöidyn väliaikaistodistuksen) saajaan. Tulos ei muutu tästä, vaikkapa ensimmäinuttu saaja olisi primus paitsi sopimusajankohdan

jalle on periaatteessa annettava 5:1.1:n (in fine) nojalla etusija, kuitenkin ottaen in casu modifioitavasti huomioon, mitä optiolainapäätöksessä on po. suhteessa määrätty ja mitä ehkä on merkitty näkyviin ao. dokumenttien tekstiin (optiotodistuksen ja -velkakirjan eventuaalisesta yhteenkytkemisestä ja muista mainitsemistani näkökohdista ks. HE 1977: 27 s. 42, *Koski—Schultén* I ss. 231—232, *Kylä-kallio* 1 ss. 144—145). Esimerkki 2: osakeantitodistus vastaan osakeantilippu, joka tilanne voi syntyä etenkin silloin, kun osakekirjoihin liittyy osakeantilippuja, mutta korottamispäätös ei sisällä 4:3.1:n i.f. mukaista määräystä (tiettyjen tai minkään) lippujen käyttämisestä; jos ko. määräystä (jonka jokainen aspirantti on velvollinen tietämään) ei ole, on etusija annettava osakeantitodistukselle.

⁸⁰ Väliaikaistodistusten kohdalla esiintyvistä puutteellisista osakeyksilöinnistä ks. ed. s. 153 av. 43: sanotunlaiset merkintätodistukset eivät ole väliaikaistodistuksia 3:8:n mielessä (mikäli 3:8:ssa olevasta viittauksesta 3:5.2:een pidetään kiinni).

⁸¹ Vasta silloinhan nähdään, mitkä (ilmeisesti aivan satunnaisperusteisesti valikoituvat) osakenumerot eli osakkeet ko. vaihtaja saa. — Tällä kohtaa muistutettakoon siitä, että vaihtoehtona osakenumeroitten mukaiselle yksilöinnille voi esiintyä osakekirjanumeroinnin mukainen yksilöinti, jos käytetään ns. kokonaisosakekirjoja (ks. niistä lähemmin *Havansi* I ss. 200—214), kuten on tavallista esim. pörssiosakkeiden kohdalla. Tällöin ei väliaikaistodistusten osalta liene reaalisia mahdollisuuksia muuhun kuin (määrällis-)geneeriseen yksilöintiin (ks. av. 80).

⁸² Geneerisestä (ja puoligeneerisestä) kohdemäärityksestä esineoikeudessa ja erityisesti osakeoikeudessa ks. ed. s. 126 (av. 60—61 kohdalla ja näissä).

myöskin hallinnan saannin suhteen, kunhan vain vastapuoli eli osakekirjan saanut secundus on toiminut bona fide. — Valaisen tätä ratkaisumallia esimerkillä, johon päätän — enemmän argumentoinnin tarpeettomaksi katsoen — näiden erikoislaatuisten osakeoikeusdokumenttien käsittelyn.

Eräs O saa yhtiöltä sanotunlaisen dokumentin,⁸³ jonka hän heti luovuttaa ja tradeeraa O1:n omaksi. Jatkotoimenpiteiden ajan tultua O kuitenkin, esiintyen kuin luovutusta ei olisikaan tapahtunut, onnistuu saamaan (yhtiön virheen kautta) kyseisen uuden osakkeen merkityksi nimelleen, saaden lisäksi (jo heti väliaikaistodistuksen tai/ja) myöhemmin haltuunsa myös kyseisen nyt emittoitavan osakekirjan. Tämän yksilöidyn osakedokumentin, (väliaikaistodistuksen tai/ja) osakekirjan O panttaa P2:lle, joka on bona fide O1:n suhteen. Tämän jälkeen (siis kun P2 jo on saanut ainakin väliaikaistodistuksen hallintaansa) ilmaantuu O1, haluten suorittaa dokumentinsa mukaisen osakemerkinnän.⁸⁴ Yhtiö kieltäytyy, vedoten (joko O:n jo 'konsumoimaan' merkintään ja/tai) siihen, että uusia osakkeita on jo merkitty ao. laina- tai korottamispäätöksen (ja/tai yhtiön enimmäispääoman) sallima maksimimäärä. O1 katsoo nyt, että hänellä on ko. O:lle annettuun osakkeeseen panttirasitteeton parempi oikeus kuin O:lla ja P2:lla, koska hän (O1) on primus sekä sopimuksen että arvopaperitradeerauksen osalta.

Tämäntyyppisessä tilanteessa katson siis, johtuen primuksen (O1) osakeliitännäisen oikeuden sanotunlaisesta geneerisyydestä, että yksilöityyn osakkeeseen oikeutensa kohdistava, bona fide toiminut secundus (P2) on panttioikeudessaan suojattu O1:tä vastaan. Tämän tulee siten, ellei hän tyydy vindikoimaan ko. osakkeen omistusoikeutta O:lta itselleen P2:n

⁸³ Tämä dokumentti voi tässä esimerkissäni olla mikä tahansa useinmainituista viidestä tyypistä (a—e).

⁸⁴ Merkintä- resp. konvertoimisajan edellytetään siis vielä olevan auki, mihin onkin 'laajat' mahdollisuudet useimpien po. dokumenttien kohdalla (ks. ed. av. 77:n kohdalla ja siinä). Jos jo tässä vaiheessa on annettu osakekirja (O:lle tai kenelle tahansa), niin yhtiö on menetellyt virheellisesti, seikka joka sinänsä ei vaikuta kollision ratkaisuun, paitsi jos secunduksen voidaan katsoa poikkeuksellisesti toimineen huolimattomasti in casu, ottaessaan vastaan osakekirjan, jonka 'ennenaikaisuus' hänen ko. olosuhteissa olisi pitänyt huomata (esim. korotuksen rekisteröimättömyydestä, jota koskevaa yleistä selonottovelvollisuutta osakevaihdannassa ei kuitenkaan voida asettaa). Jos emittoitu asiakirja on ollut (osakekirjan sijasta) väliaikaistodistus, ei yhtiö ole tällä kohtaa menetellyt virheellisesti.

panttioikeuden rasittamana, vaatia yhtiöltä lisäjakomallin mukaisesti ylimääräosake.⁸⁵

⁸⁵ Tosin lisäjakovaatimus ei menesty vaihtovelkakirjan eikä optiovelkakirjan tuella, kuten yllä (av. 72—73:n kohdalla) olen esittänyt, edellyttäen yhtiön toimineen riittävällä huolellisuudella ryhtyessään transaktioon O:n kanssa, vaikka tämä ei esittänytkään ko. velkakirjaa. — Sensijaan lisäjakovaatimus menestyy kolmen muun dokumentin (c—e) kohdalla. Tällöin yhtiö tosin saa vaatijalta (= O1) eli ylimääräosakkeen merkitsijältä vastaavan pääomapanoksellisen maksun, kun tämä nojautuu optiotodistukseen taikka uusmerkinnässä osakeantitodistukseen tai -lippuun; rahastoannissa sensijaan syntyvä ylimääräosake on todella 'ilmaisosake' (ellei yhtiö onnistu saamaan O:lta korvauksena vastaavaa rahamaksua).

26 §

JÄLKIPERÄINEN OSAKEKIRJAMONEUS
KUOLETTAMISSYNTYISISSÄ KOLLISIOISSA

I. OSAKEKIRJAN KUOLETTAMINEN: JOHDANTOA

I.1. Tarkastelun kohde

I.1.1. Alkavassa luvussa jatkan sitä jälkiperaisesti syntyvän osakekirjamoneuden (-kakseuden) ja tästä aiheutuvien kollisioiden tarkastelua, jota edellisessä luvussa jo on suoritettu osakekirjavaihtamiseen liittyen. Kuten sanotun luvun alussa (25 § I) on todettu, saatetaan jälkiperaiseen »yksi osake, kaksi osakekirjaa» tilanteeseen¹ joutua paitsi vaihtamisen myöskin *osakekirjan kuolettamisen* yhteydessä. Päädytäänhän kahden 'päällekkäisen' osakekirjan samanaikaiseen liikkeellä oloon kuolettamisen estämättä tai oikeastaan juuri kuolettamisen kautta, jos kadonneeksi tai tuhoutuneeksi ilmoitettu osakekirja kuolettamisensa jälkeen ilmestyykin esiin, haltijanaan — ja nimenomaan osakeoikeusvaatimuksia esittävänä haltijanaan — muu henkilö kuin kuolettamissubjekti.

I.1.2. Kuolettamisella tarkoitan tässä sitä asiakirjan kuolettamista, joka tapahtuu asiasta v. 1901 säädetyn lain, KuoletL:n (14. 8. 1901/34) mukaisessa järjestyksessä ja tarkoituksessa. Asiakirjan kuolettamisesta on pidettävä erillään itse *oikeuden* kuolettaminen (mortifikaatio, amortisaatio), siis sen oikeuden, jota asiakirja koskee (tai jota kuoletettu asiakirja koski). Tällaista itse osakkeen eli osakeoikeuden kuolettamista² (esim.

¹ Alkavan luvun taustaksi ks. mitä osakekirjan jälkiperaisyydestä ja tilanteesta »yksi osake, kaksi osakekirjaa» yms. on lausuttu jo edellä 20 § II.2.1, 23 § I.1.2 ja 25 § I.

² »Osakepääoman kuolettaminen» esiintyy sekin eräänä po. ilmiöstä käytettynä terminä, Koski—Schultén I s. 257.

OYL 6:4:n mukaisin lunastamisin sitä seuraavine ko. osakkeen mitätöitymisineen) ei siten ole nyt tarpeen tarkastella.³

Sensijaan rinnastuu osakekirjan kuolettamiseen läheisestikin sellaisen osakeoikeudellisen arvopaperin kuin väliaikaistodistuksen kuolettaminen.⁴ Rajoitan kuitenkin tarkasteluni vain (kahteen) osakekirjaan; osakekirjasta lausuttava soveltuu kaikessa olennaisessa väliaikaistodistukseenkin nyt tarkasteltavissa kollisioissa (arg. OYL 3:9.1 sekä yllä alajaksossa 25 § IV.2 lausuttu, eritt. av. 49—51:n ja 57—58:n kohdalla).⁵

I.2. Kuolettaminen ilman KuoletL-menettelyä

I.2.1. Jos tuhoutunutta (»turmeltunutta») tms. osakekirjaa ei kuoleteta virallisessa tuomioistuimellisessa eli siis KuoletL:n mukaisessa menettelyssä, vaan yhtiö luottaen ao. osakkeenomistajan ilmoitukseen (mahdollisine näytöineen) antaa tälle uuden korvaavan osakekirjan, ei tämän kautta voida aikaansaada mitään kuolettamisen oikeusvaikutuksia. Kyseessä

³ Sanotusta itse osakkeen kuolettamisesta ks. osakelunastuksellisiin 6:4:n ja 7:2:n tilanteisiin liittyen HE 1977:27 ss. 45 ja 48, LaVM 1978:4 ss. 4—5, Koski—Schultén I ss. 256—258 ja 266 (vrt. kuit. s. 446, asiahakemiston hakusana »kuolettaminen, osakkeen»), Kyläkallio 1 ss. 206—207 ja 241, Ikonen LML-koulutus 31 ss. 76—78, Sarin LML-koulutus 31 ss. 136—139, Kedner—Roos I ss. 159—160, Rodhe ss. 76—80.

⁴ KuoletL 1 §:n säännös kuolettamiskelpoisista asiakirjoista ei tosin mainitse expressis verbis väliaikaistodistusta, vaan (osakeyhtiölliseltä kannalta:) vain osakekirjan ja talongin sekä osinkokupongin, viimeksimainitun kuitenkin vain sillä erityisedellytyksellä, että »kuponkiin nähden on muunlainen ehto tehty» (itse kupongeissa tai, KKO 1920 p. II 215, yhtiöjärjestyksessä). Väliaikaistodistus on kuitenkin epäilemättä KuoletL 1.1 §:ssä mainittu »muu sellainen asiakirja, johon jokin oikeus on yhdistetty». Ks. myös Nial s. 158 ja Augdahl ss. 237—240; tällä kohtaa mainittakoon, että Arnholm III ss. 57—64 kokonaan sulkee kuolettamista koskevan esityksensä ulkopuolelle osakekirjan ym. osakedokumenttien mortifikation, sillä kyseenalaisella perusteella, että (s. 58) »Helt utenfor obligasjonsretten faller reglene om mortifikasjon av aksjebrev».

⁵ Erityistä tarkastelua ei tässä yhteydessä ole liioin syytä omistaa osakeantitodistukselle, -lipulle eikä optiotodistukselle, jotka ovat (av. 4:n lopussa olevan sitaatin tarkoittamia) kuolettamiskelpoisia asiakirjoja, ks. esim. Koski—Schultén I ss. 161—162 sekä myös Nial s. 158. Vaihto- ja optiovelkakirjoista todettakoon niiden olevan kuolettamiskelpoisia KuoletL 1.1 §:n mukaisella edellytyksellä »haltijalle taikka nimetylle miehelle tai hänen määräämälleen» asetettu sitoumus».

on osakekirjan vaihtaminen siinä merkityksessä kuin edellisessä luvussa (25 § II—III) on ollut esillä, kuitenkin niin että yhtiön voidaan katsoa syyl-listyneen 'väärän vaihtoon'⁶ ja aiheuttaneen duplikaattityyppisen kollisioriskin. Näitä eventuaalisia kollisioita (jos siis VE1-kirja⁷ onkin olemassa ja liikkeellä) en aio tarkastella; viittaan yllä 24 §:ssä puoltamaani ratkaisumalliin, mikä sisältää mm. sen, että VE1-kirjan haltija ei ehdottomasti syrjäytä UE2-kirjan haltijaa.

I.2.2. Täysin mahdotonta ei kuitenkaan ole, että osakekirjan kuolettaminen voisi laillisesti tapahtua ilman KuoletL:ssa säädettyä virallismenettelyä. Ennen KuoletL:n (1901) voimaantuloa rekisteröidyn osakeyhtiön tuolloisessa yhtiöjärjestyksessä on voinut olla oma yhtiökohtainen määräyksensä tämän yhtiön tuhoutuneiden tms. osakekirjojen kuolettamisesta ja vastaavan uuden osakekirjan antamisesta (ilman mitään lakisääteistä virallismenettelyä). Tällaiset yhtiöjärjestysmääräykset puolsivat paikkaansa ennen KuoletL:n säätämistä, täyttäessään aukon silloisessa lainsäädännössä.⁸ KuoletL 20.2 §:ssä olevan siirtymäsäännöksen mukaan ovat (mm. tällaiset) aikanaan pätevästi syntyneet määräykset ao. yhtiöissä edelleenkin voimassa.⁹

KuoletL:n voimaantulon jälkeen ei yhtiöjärjestyksiin enää ole voitu ottaa sanotunlaisia määräyksiä pätevistä 'yksityisistä kuolettamisesta'. Uusi OYL voimaannpanosäännöksineen on kuitenkin jättänyt sanotut (iki)-vanhat yhtiöjärjestysmääräykset voimaan. OYLVpL 2 § eliminoi nimitäin vain sellaiset vanhojen yhtiöjärjestysten 'lainvastaisuudet', joissa yhtiöjärjestysmääräys on uuden OYL:n vastainen,¹⁰ puuttumatta siis muiden lakien (kuten KuoletL) alaisuuteen kuuluvien kysymysten ja yhtiöjärjestysmääräysten välisiin suhteisiin.

Kun se mahdollisuus, että sanotunlaisia KuoletL:ia (1901) edeltäneen

⁶ Ks. ed. s. 140 av. 5.

⁷ Lyhenteistä VE1-kirja ja UE2-kirja ks. ed. s. 110.

⁸ Sanotuista yhtiöjärjestysmääräyksistä kertoo LgB 1899:4 ss. 13 ja 22, mainiten esimerkkeinä osakeyhtiöt Föreningsbanken i Finland, Nordiska aktiebanken för handel och industri, Nylands aktiebank ja Kansallis-Osake-Pankki. Ks. myös *Hernberg* ss. 13—14 sekä vastaavasta vanhasta ilmiöstä Ruotsissa *Nial* ss. 159—160. Tanskan OYL (24 § 3 mom) sallii edelleenkin yhtiöjärjestysperusteisen »morfikation af aktiebreve uden dom», ks. *Græsvænge—Larsen—Roelsen* s. 70.

⁹ Ks. *Hernberg* ss. 14—15, 63, 72 ja 87, *Halila—Ylöstalo* s. 112 av. 1.

¹⁰ Lähemmin OYLVpL 2 §:n osalta ks. HE 1977:27 s. 119, *Koski—Schultén* II ss. 441—444, *Kyläkallio* LML-koulutus 24 ss. 16—17.

ajan yhtiöjärjestysmääräyksiä vielä jouduttaisiin jossakin yhtiössä kuolettamisasiassa soveltamaan, lienee sangen epätodennäköinen, rajoitun seuraavassa tuomioistuimelliseen KuoletL:n mukaiseen menettelyyn. Sen oikeuspaikkana lienee ao. *osakeyhtiön forum domicili* (ks. jälj. av. 45).

II. KUOLETTAMISEN MATERIAALISISTA OIKEUSVAIKUTUKSISTA

II.1. Kuolettamissyntyisen konfliktin tausta

II.1.1. Kuolettamissyntyiseen »yksi osake, kaksi osakekirjaa» tilanteeseen joudutaan, jos (ja kun) kuolettamisasiassa hakijana menestyksellä esiintynyt henkilö (lyhenne: H) saa kuolettamismenettelyn päätteeksi yhtiöltä KuoletL 16 §:n mukaisesti uuden osakekirjan, ja jos lisäksi osoittautuu, että myös alkuperäinen osakekirja sittenkin on liikkeellä. Tällaiseen saatetaan päätyä, jos 1) alkuperäinen eli vanha osakekirja (V-kirja) on haltijaltaan (H) anastuksen tms. syyn kautta kadonnut, mutta siis saattaa H:nkin tietien ehkä yhä olla ulkoisesti vahingoittumaton,¹¹ tai jos 2) sanottu alkuperäinen oikea haltija H luulee sen tuhoutuneen, tai jos 3) H tietoisena V-kirjan tarkastakin sijaintipaikasta — esim. hänen itsensä hallussa — panee kuolettamismenettelyn vireille, väittäen (ilmeisestikin vilpillisessä tarkoituksessa) osakekirjan tuhoutuneen tai kadonneen; tällainen vilppi voi olla ajateltavissa esim. kun V-kirja on H:n tietien ja H:n itsensä panttaamana velkoja P:n hallinnassa.

Todettakoon, että osakkeenomistajan oikeutta kuolettaa osakekirja ei sinänsä estä se seikka, että osakekirja on viimeksi ollut hänen asianmukaisesti P:lle tradeeraamana panttina. Saahan KuoletL

¹¹ KuoletL:ia valmisteltaessa 1899 (ja laadittaessa lakiehdotukselle nykyoloihin verrattuna laajat ja perusteelliset »motiv», LgB 1899:4 tekijöinä Ernst Forsman, Julius Grotenfelt ja Karl Söderholm) harkittiin säännöstä, joka epäisi kuolettamisen siinä tapauksessa, että asiakirja tosin on oikealta haltijaltaan kadonnut (esim. varastettu), mutta että sen olemassaolo vahingoittumattomana jossakin on mahdollista, samoin kuin siten myös sen myöhempi ilmestyminen esiin; ks. lähemmin LgB 1899:4 ss. 26—27, josta ilmenevät ne syyt, joilla torjuttiin tämä epäilemättä huomionarvoinen rajoitus, mikä on mm. Ruotsin vastaavassa laissa (ks. *Walén* ss. 303—304).

2 §:n mukaan kuolettamista vaatia, paitsi »viimeinen haltija» eli (itsenäisen kuolettamisoikeuden siis omaava) pantinhaltija P,¹² myös »muu, jolla on oikeus asiakirjaan», siis (esim.) asiakirjan omistaja.¹³ Omistaja ei kylläkään tällöin saa salata panttausta, ja P:tä on kuultava (KuoletL 5.2 §). Eri asia on, kuinka nyt järjestyy KuoletL 16 §:n mukaisen uuden osakekirjan ja etenkin sen hallinnan saanti; P:llä on tässä suhteessa tietenkin 'etulyöntiasema'.¹⁴

II.1.2. Juuri kuvatuissa, KuoletL:n kannalta 'ei-toivotuissa' tilanteissa (1—3) voidaan päätyä seuraavan tyyppisiin kahden kilpailevan osakekirjan kollisioihin.

1) Toinen osakekirjoista on omistaja-kuolettajan (H) hallussa:

a) uusi eli KuoletL 16 §:n mukainen osakekirja (U-kirja) on omistajalla (H), kun taas alkuperäinen V-kirja on P:n hallussa H:n tai H:n edeltäjän suorittaman panttauksen nojalla; tällaisessa H:n suorittamassa panttauksessa voidaan tilanteet jakaa sen mukaan, onko panttaus tradeerauksineen tapahtunut (a1) ennen V-kirjan kuolettamista tai (a2) vasta kuolettamisen jälkeen; erikoistapauksena a2-variantissa on se, että V-kirja on viety H:lta rikoksen kautta ja nyt ko. rikollisen toimesta P:lle pantattu.

b) V-kirja on edelleenkin H:n hallussa, kun taas U-kirjan hän on tradeerannut P:lle pantiksi.

2) Kumpikaan osakekirjoista ei enää ole H:n hallussa:

a) V-kirja on jo ennen kuolettamista pantattu ja tradeerattu H:n toimesta P1:lle tai sitten siirtynyt etenevässä sivullissuhteessa H:lta 'väliportaan' kautta P1:lle pantiksi olosuhteissa, joissa P1 saa panttisaantosuoja H:ta vastaan,¹⁵ ja nyttemmin H saatuaan yhtiöltä U-kirjan panttaa sen P2:lle.

¹² Ks. P:n kuolettamisoikeudesta lähemmin *Havansi* I ss. 242—244.

¹³ Samoin Ruotsissa, ks. NJA 1960 s. 163 ja Nial SvJT 1965 s. 587: »Ägare till förkomna aktier har, oavsett att de uppgivits hava varit pantsatta när de förkommo, funnits behörig att ansöka om deras dödande jämlikt lagen d. 8 april 1927 om dödande av förkommen handling.» Ruotsin oikeuskäytännöstä osakekirja-kuolettamisessa ks. myös NJA 1968 s. 123: hakemus hylättiin, kun hakija ei ollut väittänytään olleensa osakekirjan haltija (tai tällaisen suksessori).

¹⁴ Jos kuitenkin juuri P on ollut syypää osakekirjan tuhoutumiseen/katoamiseen, on hänen ainakin korvattava (esim. kuittauksin) omistajalle aiheutuneet kuolettamiskustannukset; in casu täytynee omistajalla (H) olla jopa oikeus vaatia uuden osakekirjan jättämistä hyväksyttävän ulkopuolisen kolmannen henkilön haltuun säilytettäväksi (ensisijaisesti P:n ja toissijaisesti H:n lukuun).

¹⁵ Käsitteestä 'panttisaantosuoja' ks. *Havansi* I ss. 130—131 ja panttisaantosuojan edellytyksistä mt. 6 §.

b) H suorittaa kaksoisdisponoinnin molemmat osat vasta kuolettamisen jälkeen, siten että hän ensin tradeeraa P1:lle pantiksi toisen osakekirjoista (V- tai U-kirjan) ja sen jälkeen P2:lle sen toisen osakekirjan.

II.2. Kuolettamisen aineellisoikeudellisista vaikutuksista

II.2.1. Juuri hahmotellun kollisiotilanteiston tarkastelu perusteltuine ratkaisuihineen on suoritettavissa vasta, kun ensin on jonkin verran valotettu yleisemmältä kannalta asiakirjan (kuten esim. osakekirjan) KuoletL:n mukaisen kuolettamisen aineellisoikeudellisia vaikutuksia. Näiden osalta ei nähdäkseen saada kovinkaan pitkälle menevää johtoa itse lakitekstistä, jonka osalta voidaan lähinnä mainita KuoletL 16 § ja VKL 17 § sekä osakeyhtiöoikeuden puolella ehkä OYL 3:6.2. Oikeuskirjallisuudessaamme ei aihetta ole tutkittu merkittävämmässä määrin.¹⁶

II.2.2. Jos kuolettaminen KuoletL 16 §:n mukaisine uusine asiakirjoihineen merkitsisi kuoletetun asiakirjan muuttumista pelkäsi makulatuuripaperiksi ja sen haltijan aineellisen oikeusaseman vastaavanlaista 'romahtamista' uuden asiakirjan edessä — uusi asiakirja olisi siis ko. (saamis- tai osakkuus)oikeuden ainoa juridisesti relevantti 'kantaja' tai 'esineellistäjä' — olisivat kollisoratkaisut helposti johdettavissa tästä yksiselitteisestä U-kirjan erityisestä voimakvalifikaatiosta.

Näin yksinkertainen ei asia kuitenkaan ole. Kuolettamisen aineelliset vaikutukset näet rajoittuvat (luonnehdittaessa niitä nyt vain lyhyesti ja pääsääntöisesti) vain *palauttamaan vanhan oikeustilan kuolettamisajan kohdasta eteenpäin*, ts. palauttamaan sen vanhan oikeustilan, mikä vallitsi

¹⁶ Laajin esitys lienee *Hernberg* ss. 65—75, joka ei kuitenkaan ole erityisen selkeä, toisin kuin *Halila—Ylöstalo* ss. 118—120, jonka etuna mutta samalla merkittävänä rasitteena on perusoppikirjaesitykselle ominainen suppeus; suppeasti myös *Wrede* Obl. ss. 176—177 ja *Hoppu* Pääpiirteet s. 166. Omista näkökulmistaan (aiherajoituksineen) valaisevat oikeusvaikutuksia *Hakulinen* ss. 139—140, *Zitting* Arvopaperi ss. 134—135, *Havansi* Takavarikko ss. 466—468, *Aurejärvi* Vekselit ss. 127—131, *Havansi* I ss. 239—244. Unohtaa ei pidä myöskään KuoletL:n laajoja perusteluja (LgB 1899:4 ss. 12—38), jossa suunniteltuja oikeusvaikutuksia esitellään lähinnä ss. 19—20 ja 33—34 mutta implicite myös paikoin muuallakin.

Ruotsin vastaavan lain (1927, ks. ed. av. 13) kannalta ks. etenkin *Walin* ss. 296—315, oikeusvaikutusten osalta eritt. ss. 305—309; Norjan osalta ks. *Arnholm* III ss. 60—63.

asiakirjan väitetyllä katoamis- tai tuhoutumishetkellä ja minkä oikeustilan tuomioistuin katsoo voitavan olettaa säilyneen ennallaan.¹⁷ Tämä rajoittuneisuus seuraa kuolettamisinstituution tarkoituksesta, minkä ydinaineiksia pyrin valaisemaan viidellä ratio legis -toteamuksella:

Kuolettaminen on tarkoitettu

1) poistamaan niitä oikeudellisia riskejä ja faktisia hankaluuksia, mitä asiakirjan *todellisesta* tuhoutumisesta/katoamisesta voi aiheutua asiakirjan osoittaman oikeuden *oikealle* omistajalle tai muulle lailliselle oikeudenhaltijalle (kuten pantinhaltijalle) oikeutensa »voimaan saattamisessa» (KuoletL 16 §) velvoitettua subjektia¹⁸ kohtaan, sekä samalla

2) *helpottamaan velallisen* asemaa, kun suoritusvelvollisuuksien täyttäminen *maksusuojan* tuottavasti on kuolettamisen jälkeen yksinkertaisempaa kuin ennen sitä.¹⁹

Kuolettaminen ei ole sensijaan tarkoitettu

3) parantamaan hakijalla siihen asti ollutta oikeusasemaa materiaalisesti sen enempää asianosais- kuin sivullisrelaatioissakaan, joten siis säännöstö ei ole tarkoitettu

4) heikentämään sen enempää velallisen oikeussuojaa kuin sellaisen sivullisenkaan oikeussuojaa, jolla on asiakirjaan ja ko. oikeu-

¹⁷ Tuomioistuin on oikeutettu tähän presumtioon KuoletL 10 §:n nojalla, kun kenenkään taholta ei »asiakirjaa ole näytetty tahi muuta väitettä hakemusta vastaan esitetty» (ja kun hakija jo tätä ennen on täyttänyt KuoletL 4 §:n vaatimukset, mm. ylittänyt sen ilmeisesti matalaksi muodostuneen todennäköisyysnäytöllisen kynnyksen, mikä 4.1 §:ssä on asetettu asiakirjan katoamisen/tuhoutumisen suhteen).

¹⁸ Velvoitettu subjekti (KuoletL 3.1 §: »asiakirjalla velvoitettu») on 'oikeudelliselta luonteeltaan' velallinen, jos asiakirja koskee saamisoikeutta; jos taas kyse on osakkuusoikeudesta, niin velvoitetun subjektin asemassa on asiakirjan tarkoittama yhteisö (kuten osakeyhtiö tai — *Halila—Ylöstalo* s. 114 av. 9: — Helsingin Puhelinyhdistys), koskapa yhteisö joutuu asiakirjaan liittyen sallimaan yhteisöllisten hallinnoimis- ja etenkin varallisuuspitoisten oikeutuksien käyttöä, missä yhteydessä yhteisö saattaa olla velvoitettu positiivisiinkin (eikä vain sallimis-) suorituksiin kuten osingon tms. maksuun — Kun seuraavassa puhutaan velallisesta, siihen on soveltuvin kohdin ymmärrettävä sisältyväksi ao. yhtiö.

¹⁹ Velallinen ei toki automaattisesti saa maksusuojaa maksaessaan hakija-kuolettajalle, jos tämä ei olekaan materiaalisesti oikea ko. (saamis- tai muun) oikeuden omistaja: velallisen tulee veloitteen täyttäessään olla vilpittömässä mielessä (arg. VKL 19.1 §).

teen parempi oikeus kuin hakijalla,²⁰ ja kaikkein vähiten säännöstö on tarkoitettu

5) mahdollistamaan fraudatoorista menettelyä, kahden 'päällekkäisen' asiakirjan konfliktin tietoiseksi aikaansaamiseksi ja tästä hyötymiseksi.

II.2.3. Uudella, KuoletL 16 §:n mukaisella osakekirjalla ei siten ole sellaisenaan mitään prejudisioivaa erityistä 'voimaa' tms. ominaisuutta, joka tekisi tästä surrogaattiasiakirjasta (U-kirjasta) alkuperäiseen osakekirjaan (V-kirjaan) verrattuna ilman muuta ylivoimaisen. Tällainen kuolettamisvaikutusten rajoittuneisuus lieneekin ilmeisen tarpeellista siksi, että kuolettamismenettelyn luonne yksipuolisena, so. vain yhden asianosaisen käsittävänä hakemuslainkäytöllisenä asiana summaarisine näytöineen tekee menettelyn *väärinkäyttämisen helpohkoksi*. Eli, kuten *Hernberg* (s. 65) lausuu, hakijan oikeusasemaa »bör principiellt icke upphjälpas genom ett på svagt visshetsmaterial grundat uppbudsförfarande.»²¹

Sanottu keskeinen periaate on nähdäkseni 'luettavissa esiin' (paitsi jo KuoletL:n perusteluista, ks. jälj. av. 24 in fine) itse lakitekstistäkin, nimitäin KuoletL 16 §:stä: hakija »olkoon oikeutettu yhtä pätevästi, kuin jos olisi sen (asiakirjan) haltija, saattamaan voimaan sen oikeuden». Sisältyyhän sanoihin »yhtä pätevästi saattamaan voimaan» myös se käänteinen ajatus, että »ei kuitenkaan yhtään pätevämmän kuin ennenkään». Ja jatkorajoituksena tähän liittyy tietysti (yleisten varallisuus oikeudellisten perusprinsiippien mukaisesti) sekin, ettei hakija-kuolettaja voi toisellekaan luovuttaa sen pätevämpää tai parempaa oikeutta kuin mitä hänellä

²⁰ Tämä toteamus ei merkitse sitä, etteikö tietyissä kuolettamisliitännäisissä tapauksissa voisi tietyin edellytyksin käydä niin — pienempänä kahdesta pahasta — että ko. 'paremman oikeuden haltija' kärsii oikeuden menetyksen, mutta tällainen mahdollisuus on siis ymmärrettävä poikkeukseksi, johon kuolettaminen ei saisi mikäli suinkin mahdollista johtaa, seikka mihin on kiinnitettävä painavasti huomiota ratkaistaessa tulkinnallisia kuolettamisliitännäisiä konfliktitilanteita.

²¹ Toinen »på svagt visshetsmaterial grundat uppbudsförfarande» on (vertailukohteena tässä maininnan ansaitseva) se kuulutusperusteisena hakemusasiana tapahtuva asiakirjan 'kuolettaminen', joka sisältyy OikTL 17 §:n mukaiseen »valtuuttamisasiakirjan tehottomaksi julistamiseen»: kadonnut valtakirja tulee »tehottomaksi» asetetun määräajan (enintään 14 päivän) kuluttua viralliskuulutuksesta. Ks. kuit. OikTL 19 §, josta ilmenee, ettei sanottu tehottomuus ole absoluuttista (vaan vilpittömästä mielestä riippuvaista).

itselläänkään on ollut ennen kuolettamista (ja jolle entiselle tasolle ko. oikeus siis on jäänyt kuolettamisen jälkeenkin).

Oikeuskirjallisuudessamme ollaankin melko yksimielisiä siitä, että kuolettamisen kautta ja jälkeen ao. hakija on varustettu vain samalla »mutta ei sen suuremmalla oikeudella»²² ja että »kuolettamispäätös ei myöskään koske sivullisen ja hakijan välistä suhdetta»²³ eikä »vaikuta aineellisia oikeuksia hävittävästi tai muuttavasti».²⁴

III. JO ENNEN KUOLETTAMISTA PANTATTU OSAKEKIRJA

III.1. Toinen osakekirja vielä omistaja-hakijan kädessä

III.1.1. Yllä esitetyt lähtökohtaiset havainnot kuolettamisen ja uuden surrogaattiasiakirjan antamisen materiaalisoikeudellisten vaikutusten rajoista antavat pohjan, jolta ryhdyin muodostamaan kollisoratkaisuja niissä eri konflikteissa, missä esiintyy kuoletettu osakekirja²⁵ siten kuin on tyytety yllä s. 171 tunnuksin 1(a, b) ja 2(a, b). Tässä III-alajaksossa tarkastelen etenkin sellaisia kaksoisdisponointeja, joissa V-kirja on pantattu jo ennen kuolettamistaan (III.2—3), ja sitten (alajakso IV) otan esiin tapaukset, joissa kaksoispanntaus tapahtuu vasta kuolettamisen jälkeen. Aivan ensimmäisenä (III.1.2) on kuitenkin syytä lyhyesti kuitata sellaiset asian-

²² Kivimäki—Ylöstalo s. 221.

²³ Halila—Ylöstalo s. 118.

²⁴ Hakulinen s. 139. — Ks. niinkään *Hernberg* ss. 66—74 ja (Ruotsin osalta) *Walén* ss. 305—306.

Vrt. *Wrede* Obl. s. 177 ja *Hoppu* Pääpiirteet s. 166, joissa oikeusvaikutuslausumat voisivat olla selvempiä. Wreden esitys lienee jopa tulkittavissa osin in-
korrektiksi, verrattuna vaikkapa jo lakiehdotuksen perustelujen selkeisiin kan-
nanottoihin, LgB 1899:4 s. 34: »till sjelfva rättsförhållandet emellan sökanden
och den förpligtade sträcka sig verkningarna af mortifikationsdomen icke. ...
Oberördt blir också rättsförhållandet emellan sökanden och sådan tredje man,
som eger en af urkundens besittning oberoende bättre rätt till dess innehåll än
sökanden.»

²⁵ Kuolettamisesta nimenomaan osakekirjan osalta ks. yleisesti *Hernberg*
ss. 84—91, *Havansi* I ss. 240—244, *Köersner* ss. 68—71, *Nial* ss. 157—160, *Lennander*
s. 70, *Walén* ss. 298—299, *Augdahl* ss. 234—237.

osaisrelaatioon 'pysähtyneet' tilanteet, joissa toinen osakekirjoista on yhä omistaja-hakijan (H) hallinnassa.

III.1.2. Juuri sanotuissa tilanteissa eli tapauksissa 1a ja 1b (ks. s. 171 olevaa jaotusta) on H:n vastapuolena pantinhaltija P, kädessään toinen osakekirjakappaleista. Ratkaisut tässä asianosaisrelaatiossa ovat (yllä s. 171 mainittua 1a2:n erikoista eli 'rikosvarianttia' lukuunottamatta) selvät ja H:lle tappiolliset. Ja näin on siitä riippumatta, oliko H itse tai joku muu ennen häntä ko. panttauskompetenssin omannut henkilö²⁶ suorittanut panttauksen ennen kuolettamista (silloisen ainoan eli nykyisen V-osakekirjan tradeerauksineen) vai oliko H pantannut osakkeen vasta kuolettamisen jälkeen (ja olipa hän tällöin tradeerannut V- tai U-kirjan tai ei vielä mitään osakekirjaa).

Syy tähän kuolettamisen täydelliseen irrelevanssiin on ilmeinen. Omistaja-hakija H, joka on vaaranlähteen avaaja ja yksinomainen syypää (ko. asiakirjan kuolettamisen kautta aiheutettuun) osakekirjamoneuteen ja joka lienee tarkoituksellisesti (oikeuslaitoksen väärinkäytöllä) tähän pyrkinytkin, ei luonnollisestikaan voi olla oikeutettu inter partes eliminoidaan P:n panttioikeutta osakkeeseen. H:n on tietysti alistuttava siihen, että osake pysyy kyseisen, hänen itsensä (tai hänen edeltäjänsä asianmukaisesti ja hänen tietien²⁷) perustaman panttioikeuden rasittamana. Merkityksetöntä on tällöin se, onko panttaus tapahtunut vasta kuolettamisen jälkeen ja siten että P:lle tradeerattu kappale on se 'huonompi' eli kuoletettu V-kirja. P on oikeutettu vaatimaan kyseisen toisen osakekirjakappaleen (etenkin U-kirjan mutta myös V-kirjan) osalta hallinnan siir-

²⁶ Tämä henkilö on siis ollut H:n saantomies tms., joka on pantannut ja tradeerannut osakekirjan ensin ja sitten luovuttanut osakkeen H:lle, joka siis on panttauksen sitoma (vaikka tässä ei aiokaan sitä kunnioittaa). — Erikoisrooli tällä 'muulla henkilöllä' on yllä s. 171 mainitussa 1a2-tilanteen spesiaalisessa eli rikosvariantissa: tämä anastaja on pantannut V-kirjan (bona fide toimivalle) P:lle; panttaus ajoittuu vasta kuolettamisen jälkeen. Ks. lähemmin jälj. IV.3.3.

²⁷ Edeltäjänsä (ks. hänestä av. 26) disponoinnista saattaa H joskus olla sinänsä tietämätönkin: H on osakkeen omistajan perillinen, joka tiesi perittävän omistaneen ko. osakkeen, voimatta kuitenkaan nyttemmin (perittävän kuoltua) pesää selvittäessä löytää jälkeäkään osakekirjasta. Selvää tietysti on, ettei perillinen tms. uusi omistaja voi suhteessa pantinhaltijaan hyötyä mitään tällaisesta tietämättömyydestään ja sitä seuranneesta kuolettamistoiminnastaan (vaikkapa siihen olisi ollut sinänsä esim. sellaista 'vilpitöntäkin' aihetta kuin että perinnönjättäjä tiedettiin asiointensa ja asiakirjojensa hoidossa huolimattomaksi tai esim. korkean iän takia vähemmän kykeneväksi).

tämistä pois H:ltä, sen estämiseksi että H ehkä myöhemmällä ko. kappaleen disponoinnilla synnyttäisi kaksoisdisponointityyppisen kollision P:n ja jonkun uuden sivullistahon (secundus) välille.²⁸

Todettakoon tässä yhteydessä, että kuoletetun asiakirjan löydyttyä jälkikäteen on kuolettamispäätöksen purkaminen (OK 31:7) mahdollista, KKO 1948 II 10: päätös osakekirjan kuolettamista koskevassa asiassa purettiin, kun asiakirja oli tallella.²⁹ Pantinhaltijan ei kuitenkaan tarvitse turvautua ylimääräiseen muutoksenhakuun, vaan yksinkertaisempaa lienee (tarvittaessa osakekirjatakavarikolla, UL 7:1, 'pohjustettu') suorituskanne, jolla hän panttioikeutensa nojalla vaatii itselleen H:ltä tämän toisenkin osakekirjan hallintaa (samalla kun yhtiölle tulee varata tilaisuus valvoa intressiään makuloivan merkinnän aikaansaamiseksi kuoletetulle kappaleelle).

III.2. Kaksoispanntaus: V-kirja pantattu ennen kuolettamista

III.2.1. Vaikeammin ratkaistava on yllä (s. 171) kuvattu 2a-tilanne, jossa kumpikaan osakekirja ei enää ole H:n hallinnassa, vaan hänen kaksoisdisponointinsa on jo synnyttänyt kollision sivullisten (P1, P2) välille: alkuperäinen osakekirja on jo ennen kuolettamista ollut ja on edelleen P1:llä panttina, ja nyttemmin H on pantannut U-kirjan P2:lle. P1 on siten primus sekä panntaustahdonilmaisullisen elementin että hallinnan saannin osalta, ja hänen käteispanntikseen tuolloin saama osakekirja on siinä vaiheessa ollut kiistatta ainoa ja pätevä kappale. P2 on siten kaikin osin secundus (eli: sopimussecundus ja traditiosecondus), ja hänelle tradeerattusta U-kirjasta käy ilmi osakekirjalle yhtiön toimesta tehdyn, KuoletL 16 §:n ja OYL 3:6.2:n mukaisen merkinnän kautta, että tämä osakekirja on alkuperäiskappaleen surrogaatti.

Selvää lienee, että secundus P2, jos hän on toiminut *mala fide*, ei voi tässä sen enempää kuin yleensääkään (yhden, kahden tai nollan osakekirjan) kaksoisdisponointisyyntöisissä kollisioissa mitätöidä tiedossaan ollutta primuksen oikeutta. KuoletL 16 §:n mukaisen uuden paperikappaleen (esim. osakekirjan) laadintaan ja hallinnansaantiin ei luonnollisestikaan

²⁸ Ks. tällaisen preventiivisen kollisioestännän oikeuspoliittisista perusteluista yleisemminkin *Havansi* Takavarikko ss. 452–453 ja 456–457.

²⁹ Purkusäännösten sovellettavuudesta hakemuslainkäytössä ks. esim. *Lager* ss. 84–85 viitteineen.

liity mitään 'erikoista voimaa' (kuten: lainvoimaisen kuolettamispäätöksen kautta syntyvää yliveraistusta voimaa), jonka kautta tämä kaikessa varallisuusosoikeudellisessa kollisioiden ratkaisussa niin olennainen tekijä eli secunduksen mala fides yhtäkkiä olisikin merkityksetön.³⁰

Rinnastuksina tilanteista, joissa kuolettaminen tms. performatiiviakti ei voi vaikuttaa mala fide toimivan hyväksi, mainittakoon KuolJulL 16.2 §:n tilanne (esim. osakkeen omistus- tai panttioikeusaannon tehottomuus)³¹ sekä kuulutuslainhuuto LL 12 §:n mukaan, jossa mala fide toiminut taho ei voi perustaa kuulutuslainhuutoonkaan LL:n mukaista nautintasuojavaikutusta edukseen.³²

Vilpillinen tai huolimaton secundus ei siten ansaitse eikä saa ekstinktiivistä suojaa tässäkin kahden osakekirjan päällekkäisyystapauksessa sen enempää kuin yllä (24—25 §§) jo käsitellyissä kahden osakekirjan kollisioissa (tuottamuksellinen tai tahallinen kahden kappaleen päällekkäinen valmistaminen ja emitointi, taikka virheellinen osakekirjan vaihtaminen), missä ensisijaissyylisenä oli yhtiö. Se seikka, että kuolettamissyntyisessä osakekirjakakseudessa yhtiö on syytön, ei anna aihetta muuttaa tilannearviota mala fide olleen secunduksen osalta hänen suhteessaan primukseen,³³ ja yhtiä vähän tähän voi antaa aihetta sekään, että U-kirjan synty on auktoritatiivinen perustuessaan viranomaisen, vieläpä tuomioistuimen lainvoimaiseen päätökseen. On huomattava, että kyseinen oikeuden päätös on saatu summaarisessa, vain »på svagt visshetsmaterial»³⁴ perustuvassa yksiasianosaismenettelyssä ja harhaanjohtamalla oikeutta tuomiovirhekantelun perusteen (OK 31:1:n 2 kohta)³⁵ sisältävin tavoin.

³⁰ Jos toisin olisi, muodostaisi kuolettamismenettelyn (suhteellisen helppo) väärinkäyttö huomattavan vaaran jokaiselle täysin asianmukaisesti perustetulle osakepanttioikeudelle; ks. lähemmin kohta jälj. alakohdassa III.3.2 esitettyä argumentaatiota (eritt. av. 44:n kohdalla).

³¹ Ks. KuolJulL 16.2 §:n osalta lähemmin *Zitting* Saantosuoja ss. 186—189, *Hoppu* Pääpiirteet ss. 9—10.

³² Kolmantena voisi mainita yllä (av. 21) sanotun valtakirjaa koskevan, OikTL 17 ja 19 §§:ssä säännellyn »tehottomaksi julistamisen».

³³ Eri asia on secunduksen suhde yhtiöön, jossa yhtiön syyttömyyden luonnollisesti tulee olla relevantti (esim. ajateltaessa sitä lisäjakomallia, joka useassa aikaisemmin tarkastellussa yhteydessä on ollut kollisioin häviäjän menetystä eliminoimassa).

³⁴ Tästä sitaatista ks. ed. s. 174, av. 21:n kohdalla.

³⁵ Ks. lähemmin *Tirkkonen—Halila* SP II ss. 407—408 ja 413, *Lager* ss. 105—106 sekä etenkin KKO 1977 II 79: arkistokäsittelyssä kiinteistön omistajaa kuule-

III.2.2. Se milloin secunduksen (P2) voidaan katsoa olleen bona fide, on (kuten yleensäkin) pitkälti yksittäistapauksellinen harkintakysymys »olisi pitänyt tietää» -vaatimuksen eli selonttovelvollisuuden tason suhteen. Tässä kiinnitettäköön vain nyt huomiota seuraavaan periaatteessa kiintoisaan seikkaan: surrogaattiasiakirjaan on KuoletL 16 §:n mukaan tehtävä merkintä kuolettamisesta ja sijaantulosta, ja osakekirjan osalta on nyttemmin oma nimenomainen säännöksensä OYL 3:6.2:ssa.³⁶

Täten henkilö, harkitessaan surrogaattiosakekirjan pantiksiottoa, saa ko. merkinnän kautta 'varoituksen': toinenkin eli alkuperäinen, nyttemmin kuoletettu osakekirja saattaa sittenkin olla liikkeellä ja hänen oikeusaantonsa vanhemman saannon kohteena. Surrogaattiasiakirjan saajalla on siten mahdollisuus ja tiettyä aihettakin harkintaan, etenkin jos U-kirja on annettu kadonneeksi (vaan ei tuhoutuneeksi) ilmoitetun V-kirjan sijaan.³⁷ Hänen tulee näet omalla riskillään tietää se lakimme kanta, että kuolettaminen ei sinänsä »vaikuta aineellisia oikeuksia hävittävästi tai muuttavasti». ³⁸ Ts. jos hän (secundus) luulee liikaa kuolettamisen oikeusvaikutuksista, niin »ignorantia juris nocet».

III.3. Vaikuttaako U-kirjan saaneen secunduksen bona fides?

III.3.1. Miten juuri tarkasteltu kollisio ratkeaa, jos secundus (P2) on ollut bona fide, mikä toki on — huolimatta U-kirjalla olevasta kuoletta-

matta (ja edellistä omistajaa omistajana pitäen) tehty kiinnityspäätös oli poistettavissa kanteluteitse ottaen huomioon OK 31:1:n 2 kohdan ja 31:16:n säännökset. (ään. 4—1, vähemmistön jättäessä kantelun tutkimatta, koska hakijalla oli oikeus asianomaisessa alioikeudessa ajaa kannetta sanotun kiinnityksen mitättömäksi julistamista).

³⁶ Norri s. 375 suosittaa merkinnän tekstiksi »Tämä osakekirja on kuolettamisen yhteydessä annettu aikaisemmin annetun osakekirjan sijaan». Ks. ko. merkinnästä myös Koski—Schultén I ss. 153—154, Kyläkallio 1 s. 133, Kedner—Roos I s. 65—66 sekä erityisesti silmällä pitäen tilannetta KuoletL 16 §:n kannalta Havansi I s. 239 av. 52.

³⁷ Tällöin voi in casu (ja etenkin jos pantiksitarjoajan henkilö tuntuu jättävän luotettavuuden suhteen toivomisen varaa) olla aihetta vaatia selvitys siitä, mitä näyttöä kuolettamisasiassa ehkä on esitetty yli pelkän katoamisilmoituksen, sekä siitä, mitä merkintöjä yhtiön osakeluettelossa ko. osakkeen ja osakekirjan suhteen on.

³⁸ Hakulinen s. 139. Ks. myös niitä sitaatteja, joita on esitetty yllä av. 24:ssä, sekä av. 22—23:n kohdalla.

misinformaatiosta — mahdollista ja jopa lähtökohtaisesti presumoitavaa? Vastakkain ovat siis nyt

- primus P1, joka jo ennen kuolettamista on sopinut omistajan H:n (tai tätä sitovasti tämän edeltäjän) kanssa ao. osakepantista ja joka niinikään ennen kuolettamista on saanut sovitun mukaisesti hallintaansa (ainoan silloisen) osakekirjan eli nykyisen V-kirjan;
- secundus P2, jonka kanssa H on saatuaan KuoletL:n ja OYL 3:6.2:n mukaisen U-kirjan yhtiöltä sopinut tämän osakkeen panttauksesta sekä tälle P2:lle tradeerannut U-kirjan olosuhteissa, joissa P2:n voidaan katsoa noudattaneen tilanteen vaatimaa huolellisuutta ja toimineen bona fide.

Tämän kollision ratkaisu on perustettava sille kuvaamalleni periaatteelle, että »kuolettaminen ei vaikuta aineellisia oikeuksia hävittävästi tai muuttavasti».³⁹ Kuolettaminen ja surrogaattiasiakirjan synty eivät edes vilpittömään mieleen liittyneinä ole tarkoitettu hävittämään jo olevia materiaalisia oikeuksia, saati hakijalle kuulumattomia ja sensijaan (tuntemattomaksi kuolettamismenettelyssä jääneelle) todelliselle oikeudenhaltijalle kuuluvia oikeuksia, oikeuksia jotka siis jo ennen kuolettamista on lainmukaisesti perustettu.

Sanat »ennen kuolettamista» ovat monimerkityksisiä. Tarkoitetaanko niillä »ennen kuolettamispäätöksen lainvoimaiseksi tuloa»⁴⁰ vaiko »ennen kuolettamispäätöksen julistamista» (tarvitsematta siis odottaa tyytymättömyyden ilmoittamiselle säädetyn määräajan umpeenkulumista)⁴¹ vaiko »ennen kuolettamisasiassa annettua julkista kuulutusta»?⁴² Tämä vaikea kysymys (jossa ei välttämättä tarvitse päätyä saman ajankohdan kannalle kaikissa alakysymyksissä) ei

³⁹ Ks. av. 38:ssa main. lähteet.

⁴⁰ Tällä kannalla ollaan KuoletL:n esitöissä, LgB 1899:4 s. 35: »I regel inträffa rättsverkningsarna af mortifikationsförfarandet först sedan dom i ärendet fallit och vunnit laga kraft.» Nimenomaisina (ja ilmeisesti ainoana) poikkeuksina tähän katsotaan esitöissä tulevan kyseeseen vekseli ja warrantti, jota varten ehdotettiin omat erikoissäännöksensä eli KuoletL 17 ja 18 §§, ks. LgB 1899:4 ss. 35—37. Ks. myös *Walin* s. 306, joka on lainvoimaisuuden kannalla, kuitenkin epäröiden, koska »vid jurisdictio voluntaria räknas ju ofta rättsverkan från besluts meddelande även om detta kan överklagas».

⁴¹ Tällä kannalla lienee *Wrede* Obl. s. 177 (»efter det rättsens utslag givits»). *Hernbergin* esitys (ks. ss. 56—75) ei näytä sisältävän eksaktia vastausta siihen, mitä on »före kraftlösförklaringen».

⁴² Tällä kannalla *Hakulinen* s. 139.

varsinaisesti sovellu tässä spesiaalisessa yhteydessä laajemmin tutkittavaksi; tyydyn toteamaan, että valinta lieene tehtävä kahden ensiksi mainitun vaihtoehdon välillä, joista olen taipuvainen puoltamaan ensimmäistä, (mm.) koska ennen päätöksen lainvoimaistumista ei yhtiökään saa antaa U-kirjaa.

III.3.2. Kuolettamisen tällainen 'puolitehoisuus', jota vilpitiön mieltään ei edes yhtyneenä surrogaattiasiakirjan hallintaan pysty tekemään ekstinktioperusteeksi, on vaihdannallinen ja luottotoiminnallinen välttämättömyys, suojatessaan ajoissa ja asiamukaisesti perustetut omistus- ja panttioikeudet. Ajateltakoon vain niitä kestäättömiä seuraamuksia, joihin muutoin jouduttaisiin kuolettamisen väärinkäyttömahdollisuuden kautta: esim. osakepanttioikeudet samoin kuin (kiinnitetyn haltijavelkakirjan tradeerauksella perustetut) kiinnityspanttioikeudet olisivat (vilpillisen) omistaja-panttaajan toimesta tehtävissä tyhjäksi niinkin helposti kuin kuolettamalla (tuhoutumis- tai katoamisväittein) ko. asiakirja ja perustamalla surrogaattiasiakirjan tradeerauksin sama oikeusasema jollekin secundukselle, joka on bona fide tai jonka eventuaalista vilpillistä mieltä useinkin olisi hyvin vaikea näyttää toteen.

Kiinnitettyjen haltijavelkakirjojen kohdalla luotonantajalla on sentään asemansa turvaamiseen se keino, mikä perustuu KiinA 21 §:n (in fine) mukaiseen asiakirjahallinnan kirjauttamiseen kiinnitysasiain pöytäkirjaan. Tieto haltijan nimestä saadaan tätä kautta näkyviin siinä rasitustodistuksessa (ks. RasTodA 5.2 §), jollaisen esittämiseen hakija on kuolettamisasiassa syytä velvoittaa. Osakepanttioikeudessa ei ole vastaavaa suojamekanismia, koska *panttioikeuskirjaaminen osakeluetteloon* ei kuulu osakepanttaukselliseen käytäntöön (ainakaan vielä).⁴³ Osakkeen ostaja tms. uusi omistaja sensijaan voi suojautua tällä oikeutensa kirjauttamisella melko pitkälle kuolettamista vastaan.⁴⁴

⁴³ De lege ferenda tilanne muuttunee ATK-kehityksen myötä, ks. *Havansi* I ss. 164—166 ja *Rodhe JFT* 1979 ss. 409—436. Tällöin tosin osakekirjatkin kadonnevat, joten osakekirja ei voisi kadota KuoletL 1 §:n mielessä, puhumattakaan että voisi esiintyä osakekirjakakseutta. — Uutena pohjoismaisena esimerkkinä ATK-pohjaisesta irtaimen panttauksen kirjaamisjärjestelmästä mainittakoon tällä kohtaa Norjan uuden panttilain (lov om pant 8. 2. 1980) hyödyntämä »løsøreregister» (eli, lain 1 luvun 1.5 §:n mukaan »landsregisteret for rettigheter i løsøre»); ks. läh. *Sandvik—Krüger—Giertsen* ss. 48, 175—178, 258—259 ja 344—345.

⁴⁴ Suoja ei ole aukoton, sillä KuoletL (4.1 §) ei merkitse täyttä taetta siitä, että tuomioistuin vaatisi hakijaa esittämään yhtiön antamalla osakeluettelon sisältöä koskevalla todistuksella näyttöä omistajuudestaan.

Secunduksen (P2) vilpitön mieli ei voi riittää siksi lisäpunnukseksi, joka kääntäisi arvopaperivaihdannallisen luotettavuuden ja sujuvuuden perusteet ylösalaisin, ts. joka annihiloisi kiistattoman pätevästi syntyneet osakepanttioikeudet (ja panttivelkakirjahallintaiset kiinnityspantit) ao. velkojilta, jotka sentään ovat primuksia kaikin osin ja jotka ovat osakekirjan silloisen ainoan ja alkuperäisen kappaleen hallinnansaannilla turvanneet oikeutensa juuri niinkuin arvopaperioikeutemme esineoikeudellisesti vaatii ja mahdollistaa. Eihän voitane vakavissaan ajatellakaan sitä vaihtoehtoa, että kaikkien maassamme pantattujen ehkä satojentuhansien osakekirjojen haltijain (ja kiinnitysvelkakirjojen haltijain) — saati uusien omistaja-haltijain — olisi jatkuvasti seurattava virallisen lehden jokaisen vuosineljänneksen ensimmäistä numeroa (KuoletL 8.1 §), uhalla että heidän pätevät primus-oikeutensa saattavat mitätöityä summaarisessa hakemusmenettelyssä harjoitetun vilpin seurauksena.⁴⁵

III.3.3. Juuri kuvattu hylättävä vaihtoehto itse asiassa pirstoisi sen kulmakiven, jolle arvopaperioikeudessa on vaihdannan ja reaaliuuton varmuuden ja sujuvuuden intressissä lainsäädännöllisesti rakennettu yhä enenevästi, kun (mm.) nimennäisosakekirjalle on myönnetty — jo VOYL

⁴⁵ Turvautuakseen pitkävaikutteisesti (siis virallisen lehden em. jatkuvan seurannan sijasta) pitäisi P:n ehkä kiirehtiä heti hallinnan saatuaan kuolettamaan ko. V-kirja (väittämällä sen tuhoutuneen tai, vaiheelta välttyäkseen, todella tuhoamalla sen), saadakseen hallintaansa surrogaatin(kin) eli U-kirjan. Tämä P:n 'väärinkäyttö' näet minimoisi omistaja-panttaaja H:n halun ryhtyä omaan fraudatooriseen kuolettamismenettelyynsä, jossa ilmitulon riski nyt olisi melkoinen, etenkin jos forum on sama kuin P:n tapauksessa kuten sen tulisi olla: *yhtiön forum domicilii* (arg. KuoletL 3.1 § verr. 9.1 §, mistä ilmenee, sopusoinnussa esitöiden LgB 1899: 4 s. 25 kanssa, että osakeyhtiökin voi olla ko. lain tarkoittama »velvoitettu», vrt. *Hernberg* s. 87 ja *Halila—Ylöstalo* s. 114, jossa puolletaan haki-jan forum domicilii'tä, kuten käytännössä lieneekin usein menetelty; Ruotsissa on lain 11 §:ssä expressis verbis osoitettu oikeuspaikan määräytyvän yhtiön mukaan, ks. myös *Walén* ss. 298—299). Ilmitulon riskiä lisää myös se, että yhtiössä muistettaneen äskettäin saman osakekirjan (P-aloitteinen) kertaallinen kuolettaminen, vaikka kuolettamisesta ei olekaan säädetty tehtäväksi osakeluettelomerkintää. Ja vaikka kuolettaminen onnistuisikin menettelyllisesti, olisi se vaikutukseton em. U-kirjaa kohtaan, mikäli kuolettamiskohteena olisi alkuperäinen eli V-kirja; H:n pitäisi siis yrittää kuolettaa U-kirja.

Esitetyt pääosin ajatusleikin kaltaiset näkökohdat osoittavat, miten kestä-mättömiin seuraamuksiin joudutaan yllä kritisioimastani vaihtoehtoisesta kan-nasta.

32 a §:ssä ja nyttemmin vielä korostuneempana OYL 3:9.1:ssä⁴⁶ — hallinnan olennaisuutta manifestoiva esineoikeudellinen status: henkilö, joka bona fide toimien luottaa auktorillaan olevaan normaaliin osakekirjahallintaan (sitä tarvittaessa tukevine asianmukaisine siirtomerkintöineen osakekirjalla) ja joka sen nojalla ottaa bona fide ko. osakkeen omakseen tai pantikseen ynnä osakekirjan hallintaansa, on turvattu jokaista osakekirjahallinnatonta kilpailijaansa vastaan, jopa sellaista primustakin vastaan.⁴⁷

Jos sanottu osakekirjahallinnan bona fide hankkinut henkilö on *kaiken lisäksi primus sekä oikeusperusteensa että osakekirjahallinnan saannin* osalta, niin olisi nähdäkseni erittäin epäloogista tehdä hänestä, siis sopimusprimuksesta ja traditioprimuksesta, tappiopuoli sellaiseen secundukseen nähden, joka epäonnekseen on joutunut nimenomaan *secunduksena* mukaan »yksi osake, kaksi osakekirjaa» -kollisioon. Onneksi nämä kuoletettujen osakekirjojen sijaan annetut surrogaattiosakekirjat (U-kirjat) ovat verrattomasti harvinaisempia kuin tavalliset 'ensi- ja ainutkertalaiset' osakekirjat, seikka joka sinänsä samalla on painava argumentti surrogaattiosakekirjan saajan suosintaa vastaan.⁴⁸

Sanottu secundustyyppi eli UE2-kirjan saaja (sopimussecundus ja traditiosecundus) on kyllä toiminut bona fide ja luottanut sinänsä täysin asianmukaisen osakekirjan hallintaan ja hallinnansaantiin — kuten primuskin — ja hän on kyllä täten ansainnut sinänsä mahdollisimman paljon saatavissa olevasta kollisiosuojasta — kuten primuskin. Mutta juuri secunduksena secundus on heistä kahdesta se, jonka laki (tasajakomallin

⁴⁶ Ks. tästä lainsäädännöllisestä kehityksestä lähemmin ed. s. 15 (av. 22—24:n kohdalla).

⁴⁷ Väistymään joutuvat siten primus-ostaja tms. primus-luovutuksensaaja (arg. KKO 1976 II 9), primus-panttaussopimuspuoli, primus-ulosmittausvelkoja (arg. KKO 1978 II 2) ja jopa primus-konkurssivelkojisto (arg. KKO 1966 II 35). Sanotuista prejudikaateista ks. lähemmin *Havansi* I ss. 105—106 ja 121—123.

⁴⁸ Tämä lukumääräinen epäsuhte U-kirjojen tappioksi (oletettakoon seuraavassa, että se on 1:99) tekisi taloudellisesti sangen epäviisaaksi ratkaisuksi sen, että enemmistön (99 %) vaikka sillä olevat normaalit osakekirjat eivät anna mitään aihetta muuhun kuin normaalivarovaisuuteen, pitäisi investoida 99 kustannusyksikköä ko. oikeudenhoidolliseen edunvalvontaan, kun taas vähemmistö (1 %) on tästä huolesta vapaa, vaikka riskin allokoiminen vähemmistölle merkitsisi kansantaloudellisesti vain yhden (eikä 99) kustannusyksikön kulumista ko. valvontaan ja vaikka juuri vähemmistön osakekirjoissa on nimenomainen vihje tietynasteisen erityisen varuillaanolon hyödyllisyydestä.

hylätessään⁴⁹⁾ joutuu 'kahdesta hyvästä pienempänä' valitsemaan tappiopuoleksi ko. kollisiorakenteessa, lisäperusteenaan nyt eli nimenomaan kuolettamissyntyisissä kahden osakekirjan konflikteissa se em. seikka, että U-kirjan saajalla on (toisin kuin V-kirjan saajalla) osakekirjalla olevan kuolettamisesta kertovan merkinnän kautta sentään vihje epäselvän syntytaustan mahdollisuudesta.⁵⁰⁾

Tämä kantani, joka merkitsee sitä, että rehellinenkin omistaja-kuolettaja täten saadessaan yhtiöltä U-kirjan saa sellaisen osakekirjan, joka vaihdannassa ei ole ostaja- ja pantiksiottajaehdokkaiden kannalta aivan yhtä 'houkutteleva' kuin (kuolettamismerkinnätön) normaali osakekirja, on omistajaa kohtaan vain oikeus ja kohtuus: henkilö, jonka osakekirja on kadonnut tai tuhoutunut, lienee usein moitittavissa arvopaperiensa sellaisesta säilyttämisestä, joka jää alapuolelle arvopaperikäsittelyssä vaadittavan huolellisen miehen mitapuun.

IV. KUOLETTAMISENSA JÄLKEEN PANTATTU OSAKEKIRJA

IV.1. Kollisioiden tyyppiajoittelu

IV.1.1. Yllä s. 171 tyyppitellyistä kuolettamissyntyisistä kollisioista on vielä käsittelemättä tilanne 2b: omistaja-kuolettaja H suorittaa kaksois-disponoinnin vasta kuolettamisen jälkeen, niin että alkuperäinen eli V-kirja nyt on (toisin kuin tähän asti tarkastelluissa kollisioissa) *panttausajankohtana jo kuoletettu*.⁵¹⁾ Neljä kollisiotyyppiä (2b1—2b4) on tällöin ratkaistavissa vaikeuksitta.

⁴⁹⁾ Tasajakomallista, joka tosin ei tähän yhteyteen sopiaakaan (suosiessaan U-kirjan saanutta secundusta liikaa), ks. lähemmin ed. 24 § V.2.

⁵⁰⁾ Ks. lähemmin tästä vihjeestä ja sen vaikutuksesta selonottovelvollisuuteen ed. s. 179 (av. 36—37:n kohdalla).

⁵¹⁾ Jos sensijaan kyseisen 'post mortem'-panttauksen P:lle (olipa tämä sinänsä P1 tai P2) toimitti, ei H vaan joku muu ko. V-kirjan asianmukaisesti legitimoitu haltija, joka jo ennen kuolettamista on saanut oikeuden osakkeeseen ja osakekirjaan joko H:lta itseltään tai H:ta sitovasti H:n edeltäjältä (ks. tästä tilanteesta ed. s. 171 av. 15:n kohdalla), niin P saa lukea hyväkseen edeltäjänsä jo ennen kuolettamista syntyneen oikeussuojan myöhempää kuolettamista vastaan (eikä P:n siis edes tarvitse olla bona fide H:n tällä välin järjestelemän kuolettamisen suhteen). Tilanne ei siten kuulu nyt tarkasteltavaan tyyppiin.

Jos (2b1:) V-kirjan pantinsaaja on suhteessa U-kirjan pantinsaajaan secundus sekä panttaustahdonilmaisun että tradition suhteen, niin on tietysti selvää, että V-kirjan saaja eli P2 häviää kollision (saaden siis vain toissijaisen osakepanttioikeuden), ja tulos on luonnollisesti tämä sama, jos (2b2:) V-kirjan saaja tosin on primus panttaussopimuksen suhteen mutta secundus hallinnansaannin suhteen, edellyttäen että P2 eli U-kirjan saaja on ollut bona fide. Jos taas (2b3:) tämä U-kirjan saanut P2 on ollut mala fide eli tietoinen kyseisen osakkeen aikaisemmasta panttaus-sopimuksesta (H—P1), niin tällaista vilpillistä secundusta ei voi auttaa ekstinktio se, että primuksen 'panttausoperaatio' on paperikohteensa osalta koko ajan kytkeytynyt jo sitä ennen kuoletettuun osakekirjaan. Ja neljänneksi (2b4:) selvää on sekin, että V-kirjan saaja ollessaan sopimussecundus häviää kollision, vaikka traditio hänelle tapahtuisikin aikaisemmin kuin U-kirjan traditio sopimusprimukselle, mikäli secundus eli V-kirjan saaja on ko. traditionsa ajankohtana mala fide; irrelevanttia on, oliko tämän V-kirjatradition hetkellä U-kirjaa vielä olemassakaan eli tapahtuiko KuoletL 16 §:n mukainen U-kirjan laadinta emittointineen vasta jälkeenpäin.

IV.1.2. Huomattavasti ongelmallisempia ovat ne kaksi tässä rakenteellisesti mahdollista kollisiotyyppiä, joissa ei esiinny (ratkaisun helpoksi tekevää) vilpillisessä mielessä toimivaa sopimussecundusta:

2b5) Kuoletetun V-kirjan saaja on primus sekä sopimuksen että tradition osalta, mutta secundus P2 eli U-kirjan saaja vetoaa vilpittömään mieleensä ja primuksen (P1) saaman kappaleen kuoletettuisuuteen;

2b6) Kuoletetun V-kirjan saaja on sopimussecundus (eli P2), mutta tradition osalta hän on primus ollen myös koko ajan toiminut bona fide.

Nämä kollisiothan ratkeaisivat ilman muuta sen osapuolen tappioksi, joka on osakekirjatraditionsa osalta ajallisesti jälkimmäinen, ellei nyt siis olisi mukana sitä erityispiirrettä, että varhaisempi tradeeraus koski-kin jo kuoletettua osakekirjaa. Muuttaako tämä seikka ratkaisun päinvastaiseksi kuin normaalisti eli syrjäytykö vilpittömässä mielessä toiminut traditioprimus?

IV.2. U-kirjalla olevan kuolettamisinformaation relevanssi?

IV.2.1. Kollisiotilanne on nytkin (siis 2b5—2b6) struktuuriltaan samanlainen kuin useissa edellisissä luvuissa tarkastelluissa kahden (samaa

osaketta koskevan sinänsä asianmukaisen ja aitoperäisen) osakekirjan 'päällekkäisyyden' tilanteissa, kuten duplikaattitilanteissa ja virheellisen vaihtamisen tapauksissa. Tuolloin olen kautta linjan päätenyt katsomaan, että se ekstinktiivinen merkitys, joka irtaimellisessa esineoikeudessa yleisesti annetaan bona fide toimineen secunduksen hallinnansaannille (secundus *ainoana* hallinnan saajana), käy vaikutuksettomaksi niissä (poikkeus)tilanteissa, joissa secunduksen vastapuoli on hänkin saanut riitaobjektia esineellistävän kohteen hallintaansa ja vieläpä nimenomaan ajallisesti *ensimmäisenä* hallinnan saajana. Esineellistävien paperipalojen tms. synty- ja emittointiajankohdat ovat ts. osoittautuneet toisarvoisiksi seikoiksi.

Johdonmukaista olisi siten nytkin katsoa, että U-kirjan saaja myöhemmänä hallinnansaajana eli traditiosecunduksena ei voi syrjäyttää (edes vilpittömän mielensä turvin) sellaista V-kirjan saajaa, jolla on tukena (vilpittömän mielen lisäksi) ehkä jopa sopimusprioriteettikin (= 2b5) mutta ainakin — ja mikä olennaisinta — ajallisesti ensimmäinen hallinnan saanti (= 2b6). Olisiko osakekirjan kuolettettavuus ja nyt siis nimenomaan jo panttausajankohtana vallinnut kuolettettavuus irrelevantti myös suhteessa bona fide toimineeseen (joskin 'myöhästyneeseen') U-kirjan saajaan?

IV.2.2. Ratkaisun pohjustamiseksi ajateltakoon tilannetta sikäli modifioituksi, että U-kirjan saajalle eli traditiosecundukselle pantattu osakekirja yhtiön laiminlyönnin takia olisikin vailla (KuoletL 16 §:n ja OYL 3:6.2:n mukaista) kuolettamisinformaatiota ja että hän ei muutenkaan tiedä tapahtuneesta kuolettamisesta. Hän ottaa kyseisen osakekirjan vastaan siis normaalina 'ensi- ja ainutsyntyisenä' osakekirjana, ja vasta myöhemmin hänelle ilmenee, että ko. osakkeesta on ollut olemassa (ja edelleen on) varsinainen 'ensisyntyinen' alkuperäiskappale ja että hänelle pantattu siis onkin luonteeltaan U-kirja. Ja samoin hänelle ilmenee, että kyseinen V-kirja on kilpailevan panttivelkojan kädessä ja että tämä kilpaileva panttivelkoja on toiminut bona fide sekä on ainakin traditioprimum ja ehkä myös sopimusprimus. Entä jos hän (U-kirjan saaja) lisäksi havaitsee, että panttaus V-kirjan osalta onkin tapahtunut ajallisesti vasta kuolettamisen jälkeen? Vaikuttaako tämä U-kirjan saajan kannalta täysin sattumallinen seikka onnenpotkun tavoin eli kääntääkö se kollisioon sittenkin hänen voitokseen?

Nähdäkseni näin ei voi käydä. U-kirjan saajahan ei tiennyt saamansa osakekirjan U-luonteesta eikä siten ole voinut 'rakentaa' mitään tämän

seikan varaan. Hän ei näin ollen ole ansainnut mitään niin sanoakseni ylimääräistä kollisiosuojallista etua suhteessa traditioprimukseen⁵² sen puhtaan sattuman kautta, että V-kirja osoittautuikin jo ennen panttaustaan kuoletetuksi: hänen (U-kirjan saajan) kannalta tilanne ei eroa yllä jo käsittelemistäni (esim.) duplikaattityyppisistä osakekirjakakseuden tilanteista, joten ratkaisunkin tulee olla johdonmukaisesti sama eli suosia bona fide toiminutta traditioprimusta, riippumatta siitä, kumman kappaleen ko. kahdesta nyt siis aivan samansisältöisestä ja sinänsä täysin asianmukaisesta paperipalasesta hän sai hallintaansa. Jos nimittäin toisin olisi eli ko. traditioprimus sittenkin katsottaisiin häviöpuoleksi, niin silloinhan tämä hänen tappionsa olisi perusteltava todellakin vain sillä, että toisessa paperikappaleessa sellaisenaan asuu joku erityinen voima, jota toisella ei sensijaan ole (enää, kuolettamisen tuhottua tuon siinä paperikappaleessa alkujaan olleen voiman).⁵³

IV.2.3. Kun itse kuolettamispäätös ilman U-kirjan saajan tietoon tuloa ja siis U-kirjalta näkymättömänä tapahtumana ei vielä sellaisenaan voi riittää tekemään traditiosecunduksesta U-kirjan haltijana kollision (2b5—2b6) voittajaa, niin miten sitten tilanne ehkä muuttuu, kun luovutaan juuri esillä olleesta ajatuskokeesta eli palataan takaisin siihen perustilanteeseen, että U-kirjalla on näkyvissä asianmukainen kuolettamisinformaatio (KuoletL 16 §, OYL 3:6.2). Muuttaako tämä U-kirjalle oleva merkintä tilanteen traditiosecunduksen voitoksi eli voiko tällä U-kirjaan asianmukaisesti tehdyllä ja traditiosecunduksen alusta alkaen tuntemalla seikalla olla relevanssia?

Nähdäkseni kyseinen merkintä olemassaolollaan U-kirjassa tosiaankin omaa relevanssia saajansa eli (traditio)secunduksen P2:n kannalta. P2 nimittäin saa, toisin kuin P1 V-kirjastaan, U-kirjan kautta etukäteisen 'vihjeen' tai 'varoituksen' ja hänellä on siten mahdollisuus varautua komplikaatioon ja samoin hänellä on sekä mahdollisuus että in casu ehkä melkoinenkin aihe pyrkiä etukäteisselonotolla eliminoimaan joutumisensa

⁵² Eri asia on suhde yhtiöön: tässä relaatiossa U-kirjan saajalla tulee voida olla hyötyä sanotusta tietämättömyydestään, joka on yhtiön (ja lisäksi asiasta valenneen H:n) aiheuttamaa. Tämä hyöty ilmenee ellei lisäjakomallin mukaisena oikeutena ylimääräosakkeeseen niin ainakin vahingonkorvausoikeutena.

⁵³ Tällainen 'primitiiviperustelu' syrjäyttäisi siis kaikki rationaalisti tuettavat näkökohdat kuten aikaprioriteetti, nopean tradeerauksen aikaansaamisessa osoitettu vigilanssi ja luottamus täysin asianmukaisen näköiseen ja -sisältöiseen, kompetentisti allekirjoitettuun oikea- ja aito-peräiseen osakekirjaan.

mukaan johonkin kollisioon. Viittaaan tältä osin yllä s. 179 (alajakso III.2.2.) jo lausumaani, ja korostan tuolloin esiin tulleista näkökohdista etenkin seuraavaa: Uskaltautuessaan U-kirjalla olevasta 'varoituserkinnästä' huolimatta tätä osaketta koskevaan oikeustoimeen henkilö kantaa (muusta) vilpittömästä mielestään huolimatta täyden riskin sen hänelle poikkeuksetta tappiollisen kollisiotilanteen 'esiin sukeltautumisesta', että kadonnut tai tuhoutuneeksi väitetty V-kirja osoittautuu tulleen pantatuksi tai myydyksi jo *ennen* kuolettamista.⁵⁴ Sopimussecundukseksi ynnä traditiosecundukseksi osoittautunutta U-kirjan saajaa ei siis auta se, että hän on luullut kuolettamisen olevan tae V-kirjan ineksistenssistä tai että hän on luullut liikaa kuolettamisen oikeusvaikutuksista: ignorantia juris nocet.

U-kirjalla oleva kuolettamisinformaatio ei siis ole tarkasteltavassa kollisiossa irrelevantti seikka, mutta se relevanssi mikä sillä on, ei missään tapauksessa siis ole ainakaan U-kirjan saajalle edullista vaan negatiivista: huolimatta U-kirjalla olevasta merkinnästä hän joko tietoisesti tai lakia tuntemattomana ottaa täyden kollisiotappioriskin sen hänelle (ainakin vielä) tuntemattoman tapauksen varalta, että V-kirja onkin olemassa ja että siitä on disponoitu jonkun primuksen hyväksi ja että tuo disponointi on tapahtunut *ennen* kuolettamista. Jos tuo primusdisponointi osoittautuikin tapahtuneeksi kuolettamisen *jälkeen*, on tämä *täysin sattumanvaraista* ajateltaessa oikeussuojan ansainnan kannalta ko. secunduksen toimintaa ja verrattaessa häntä esim. duplikaattitilanteiden vastaavaan secundukseen, joka jää häviöpuoleksi vaikka hänen saamassaan osakekirjassa ei ole ollut vastaavanlaista riskistä varoittavaa etukäteisinformaatiota. Tähän verrattuna on kuolettamistilanteen po. secundus selvästi vähemmän oikeussuojaa ansaitseva, eikä tilanne nähdäkseni ole rationaalein perustein (ks. ed. av. 53) tästä hänen edukseen käännettävissä sen hänestä täysin riippumattoman sattuman takia, jota kuolettamisajankohdan osuminen ennen primustraditiota merkitsee.

IV.3. Johtopäätöksiä

IV.3.1. Yllä esitetyn perusteella kallistun näin ollen ratkaisemaan tarkasteltavat kollisiot (2b5 ja 2b6)⁵⁵ vilpittömässä mielessä toimineen tra-

⁵⁴ Ks. lähemmin yllä alajaksossa III.3 olevaa esitystäni.

⁵⁵ Erityisesti tämä koskee 2b5-tilannetta, jossa V-kirjan saaja siis on paitsi

ditioprimuksen hyväksi sen siis estämättä, että hänen osakekirjahallintansa kohdistuu V-kirjaan eli omistaja-panttaaja H:n jo ennen tätä tradeerausta (vilpillisesti) aikaansaamaan V-kirjan kuolettamiseen. Tulos on sopusoinnussa kuolettamissäännösten varsinaisten tavoitteiden (ratio legis) sen tietynasteisen rajoittuneisuuden kanssa, mikä on tullut esiin jo yllä⁵⁶ ja joka tässä kerrattakoon suppeasti:

Kuolettamissäännösten rationa on toisaalta auttaa asiakirjan oikeutettua haltijaa asiakirjan todellisen katoamisen/tuhoutumisen aiheuttamilta *legitimationvaikeuksilta* ko. saamis- tai muun oikeuden hyväksikäytössä, ja toisaalta suojella asiakirjan osoittamaa *velvoitettua* l. velallistahoa avaamalla tälle mahdollisuus *maksusuoja-vaikutuksin* täyttää velvoitteensa, missä suhteissa sekä hakijalta että velvoitetulta edellytetään toimintaa vilpittömässä mielessä. Eventuaalisen kuolettamisasiassa esiintymättömän sivullistahon mahdollista parempaa materiaalista oikeutta ei kuolettamissäännöksillä sensijaan ole tarkoitus sinänsä huonontaa saati hävittää.

Tätä pitemmälle meneviä *esineoikeudellisia* johtopäätöksiä ei liene tehtävissä kuolettamissäännösten ratiosta ja vielä vähemmän itse KuoletL:n niukoista suoraan aineellisoikeudellisista kohdista (lähinnä 16 §). Näin ollen tämän säännösten normit eivät sisällä suoranaista ratkaisuperustetta sellaiselle nyt tarkasteltavalle erikoislaatuiselle sivullissuhteiselle kollisiolle, jota itse lakitekstissä ei ole otettu huomioon.⁵⁷ hakija toimii vilpillisesti ja aikaansaa kahden 'päällekkäisen' asiakirjan kollision, missä sekä primus että secundus ovat tietämättömiä osakekirjakakseudesta.

sopimusprimus myös traditioprimus (eli siis esineoikeudellisen lisäaktinkin osalta primus). Tilanteessa 2b6, jossa U-kirjan saaja on sopimusprimus mutta osakekirjahallinnan osalta secundus, voitaneen erikoisena alavarianttina ajatella tapausta, jossa hän eli siis P1 on, odoteltaessa U-kirjan saantia yhtiöltä ja sitä kautta hallintaansa, toimittanut yhtiölle panttaussopimuksesta sellaisen *denuntiaatioilmoituksen*, joka osakekirjattoman osakkeen panttauksessa on asianmukainen esineoikeudellinen lisäakti (ks. lähemmin *Havansi* I ss. 223—238 ja *Zitting* JFT 1979 ss. 538—546). Jos tällöin ko. denuntiaatio on tapahtunut aikaisemmin kuin V-kirjan tradeeraus, niin etusija on annettava tällaiselle denuntiaatioprimukselle, joka siis sittemmin asianmukaisessa järjestyksessä hoitaa laadittavan U-kirjan hallinnan itselleen (ks. myös *Havansi* I ss. 231—234 ja 240—241).

⁵⁶ Ks. ed. ss. 173—174 olevaa esitystä, 5-kohtaisine punktuaatioineen (av. 18—20:n kohdalla).

⁵⁷ Ei liioin lain esitöissä näy ko. kollisiota sellaisenaan otetun huomioon, ks. LgB 1899: 4 ss. 19—20 ja 33—35.

Ratkaisu koskien U-kirjan tietynasteisen legitimaatiovaikutuksen 'ulkorajaa' jää tarkasteltavassa kuolettamissyntyisessä kollisiotyyppissä näin ollen tapahtuvaksi enemmänkin *yleisten esineoikeudellisten perusperiaatteiden* harkinnallisella soveltamisella kuin johdettavaksi KuoletL:sta (tai muusta eventuaalisesta lakitekstistä kuten VKL 17 §:stä⁵⁸). Sanottujen yleis-esineoikeudellisten periaatteiden soveltamisessa puolestaan katson kaiken edellä esitetyn nojalla perustelluksi tässäkin kollisiossa päätyä yleislinjan mukaiseen ratkaisuun: Vilpittömässä mielessä toiminut, ensimmäisenä osakekirjahallinnan saanut osapuoli saa etusijan, olipa hänelle tradeerattu kappale V-kirja tai U-kirja.

Oikeuskirjallisuudessamme en ole havainnut juuri tätä konfliktirakennetta tarkastellun. Kuolettamiseen liittyvässä doktriinissa on kyllä lausumia kuoletetun osakekirjan vaikutuksettomuudesta tms. vilpittömässäkin mielessä toimineen saajan kädessä,⁵⁹ mutta tällöin on pidetty silmällä toisenlaisia konflikteja, kuten yhtiön maksusuoja tai väitesuoja taikka bona fide toimineen hakijan suoja.⁶⁰

Oikeuskäytännöstä ei löytyne 'lähempää' prejudikaattia kuin vain suhteellisen kaukaisia vertailukohtia tarjoava KKO 1941 I 2: kiinteistön pakkohuutokaupassa rauenneesta kiinnityksestä oli UL 5:51:n edellyttämä ilmoitus kirjaamisviranomaiselle jäänyt tekemättä; sivullinen joka bona fide oli saanut haltuunsa ao. kiinnityselvakkirjan ja sittemmin uudistanutkin kiinnityksen, ei ollut oikeutettu kiinnityksen nojalla perimään saamista tilan uudelta omistajalta.⁶¹

⁵⁸ VKL 17 § koskee vain velallisen oikeutta vedota (vilpittömän mielensä turvin) kuolettamiseen, jota vastoin lainkohdassa ei ratkaista itse saamisesta eli velkojanoikeuden omistamisesta tms. käytäviä riitoja paremmasta oikeudesta, siis riitoja, joissa velallinen ei ole lainkaan asianosainen (ja jossa voittajaksi selviävä saa vaatia velallisen ehkä jo suorittaman maksusumman — ei uudestaan velalliselta, vaan — siltä häviöpuolelta, joka kuolettamishakijana käytti legitimaatiotaan hyväkseen ja kantoi maksun bona fide olevalta velalliselta).

⁵⁹ Ks. Olsson s. 54, Zitting Arvopaperi s. 156, Hakulinen ss. 139—140 ex analogia; ks. myös esim. Nial s. 100 av. 352a ja Walin ss. 305 ja 307.

⁶⁰ Siitä oikeuskirjallisuudestamme, jossa esitys tulee lähelle nyt tarkasteltavan tyyppisiä ongelmia mutta joissa siis kuitenkin ei 'päästä perille' eli oteta kantaa juuri siihen sivullissuhdetilanteeseen, mitä nyt tarkastelen, ks. LgB 1899:4 ss. 19—20, Wrede Obl. s. 177, Hernberg ss. 46—47, 57—58, 69 ja 73, Hakulinen ss. 139—140, Halila—Ylöstalo ss. 117—118. Pohjoismaisessa oikeuskirjallisuudessa sivuavat osakekirjan kuolettamista nyt kiinnostavassa yhteydessä Augdahl s. 236 ja Walin s. 306, kuitenkin ilmeisesti pitämällä ensisijaisesti silmällä bona fide toimineen kuolettaja-omistajan suoja; ks. lähemmin jälj. av. 65.

⁶¹ Merkittävin ero tarkastelemaani osakekirjakollisioon lienee tässä se, että

IV.3.2. Tässä puollettu ratkaisu merkitsee heijastusvaikutuksenaan sitä, että osakekirjatyypinä U-kirja eli siis kuolettamisesta informoivan merkinnän sisältävä surrogaatti ei ole täysin 'yhtä varma paperi' kuin normaali osakekirja, seikka johon olen jo viitannut pitäen sitä oikeutettuna (eli pienempänä pahana kuin käänteisratkaisua).⁶² Puoltamani U-kirjan arvoa jossakin määrin kaventava kanta ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö yhtiö voisi kuolettamispäätöksen ja vilpittömän mielensä turvin saada maksusuoja suorittaessaan omistaja-kuolettaja H:lle tai tämän seuraajalle. Tämä maksusuoja (V-kirjan tuntematonta haltijaa eli P1:tä vastaan) ilmenee KuoletL 16 §:stä ja se on — tämä lienee syytä selvyyden vuoksi julkilausua — riippumaton siitä, onko H-taho hankkinut yhtiöltä surrogaattiosakekirjan vai ei.

Vasta kun P1 on saattanut oikeutensa yhtiön tietoon tai yhtiö ehkä muuta kautta on saanut tiedon tai ainakin merkittäviä indisioita, on yhtiön harkittava turvautumista tarvittaessa MaksuTalL:n mukaiseen puolueettomaan menettelyyn, jättäessä odottamaan tuomioistuinratkaisua P1:n ja P2:n välisessä riidassa koskien parempaa oikeutta itse osakkeeseen.⁶³

IV.3.3. Puoltamassani kannassa ei siis ole keskeisenä jommalle kummalle osapuolelle tradeeratun paperikappaleen ominaisuus U- tai V-kirjana sinänsä, vaan *ensimmäisenä ja vilpittömässä mielessä osoitettu esineoikeudellinen aktiviteetti sen julkisuutta luovan esinekohtaisen lisäjärjestelyn toteuttamisessa*, mitä laki ao. henkilöltä vaatii hänen 'roolissaan'

osakekonfliktissa itse osake eli osakeoikeus on edelleen kiistattomasti voimassa ja 'voimattomuus' koskee siis vain asiakirjaa, kun taas selostetussa oikeustapauksessa 'voimattomuus' on lähtenyt liikkeelle itse perusoikeudesta eli (panttivastuuperustana olleesta) kiinnitysoikeudesta. — Em. oikeustapauksesta ks. myös *Zitting* s. 350 av. 20.

⁶² Ks. ed. s. 184 (av. 50:n kohdalla). — Osakekirjan kuolettaminen ei suinkaan oikeussuojan tämän rajoituksen kautta menetä hyödyllisyyttään rehellisen omistaja-kuolettajan kannalta, sillä sanotunlaiset kollisiot lienevät suhteellisen harvinaisia. Käytännössä lieneekin niin, että useimmissa niissä tapauksissa, joissa osakekirjan omistajalle syntyy kuolettamisen tarve, hän ilman kollisioita saavuttaa (kuolettamisen kautta ja U-kirjan tarjoaman teknisen 'välineen' avulla) jälleen täysipainoisen oikeusaseman. Tietty riski hänelle 'perussyyllisenä' kuitenkin siis voidaan säilyttää, joten U-kirja siis on *eräissä* suhteissa 'toisen luokan osakekirja' (useimmissa ei).

⁶³ Tässä ei ole syytä lähemmin tarkastella, missä tapauksissa yhtiö saattaa väliaikana olla velvollinen sellaisiin pantinhaltijaa (P1/P2) kiinnostaviin suoriutuksiin, mitkä tyyppiltään kuuluvat MaksuTalL:n piiriin.

(esim.): pantinsaaja- tai omistajapretendenttinä. Tämä keskeiskriteeri on yllä ollut esillä sellaisissa kaksoisdisponoinneissa, joissa omistaja-kuolettaja-panttaaja (H) on toiminut vilpillisesti. Herännee kysymys, onko mainittu olennaisen kriteerin periaate mutatis mutandis sovellettavissa myös *omistaja-kuolettajan hyväksi*, jos hän (H) on kuolettamisasiassa toiminut *vilpittömässä mielessä*, ts. jos osakekirja on todella kadonnut ja jos hän lisäksi on primus (paitsi omistajuutensa nojalla siis ainakin sopimus-primus) myös sen esineoikeudellisen julkisuutta luovan suojaavan lisäjärjestelyn osalta, mitä laki vaatii *hänen asemassaan* olevalta omistajalta: kuolettaminen.

Havainnollistan kysymyksenasettelua seuraavalla esimerkkitalanteistolla: H kadottaa osakekirjansa joko 1) hallinnanriistollisen rikoksen kautta (varkaus, ryöstö ym.), tai 2) sellaisen rikoksen (kuten kavalluksen) kautta, jossa häneltä ei ole itse hallintaa rikoksella riistetty, tai 3) 'tavallisella' katoamisella eli esim. unohtamalla tai pudottamalla osakekirjan jonnekin. H kiirehtii kuolettamaan osakekirjan. Tämä V-kirja siirtyy *kuolettamisen jälkeen* tapahtuvin tradeerauksin pantiksi sellaiselle P:lle, joka on panttisaantosuojan edellyttämässä mielessä bona fide. (Sillä seikalla, hankkiiko H itselleen yhtiöltä U-kirjan vai ei ja tapahtuuko mahdollinen hankkiminen ennen tai jälkeen P:n hallinnansaannin, ei nähdäkseni ole H:n ja P:n välisessä kollisiossa merkitystä, koska omistaja-kuolettajan kannaltahan itse lopullinen kuolettamispäätös (ks. ed. s. 180 av. 39—42:n kohdalla) on olennainen esinekohtaisen suojautumisaktiviteetin ja vigilanssin muoto, mihin U-kirjan hankkimisoikeutus liittyy KuoletL 16 §:n osoittamana H:n kannalta vapaaharkintaisena lisänä.)

Tätä kysymystä, johon olen jo ylempänä viitannut (ks. s. 171 main. 1a2-tapauksen erikoisvariantti), ei näytä kotimaisessa doktriinissa sellaisenaan käsitellyn, joskin eräissä 'lähtilannelausumissa' lienee havaittavissa H-myönteisyyttä.⁶⁴ Skandinaviassa ovat *Augdahl* ja *Walén* selkeästi asettuneet H-etuiselle kannalle, tosin ilman varsinaista lähempää tapauskohtaista analyysiä.⁶⁵

Omalta osaltani katson, että ilman vilppiä toimineen omistaja-kuolettajan sanotulle aikaprioriteetille turvaamis- ja julkisuusaktissa (eli: kuo-

⁶⁴ Ks. *Hakulinen* s. 139; *Hernberg* s. 69 on vaikeammin tulkittavissa, kun ei ilmene, onko P:n »fångesman», joka on »försnillat eller stulit den (urkunden) av mortifikanten», suorittanut jatkodisponointinsa ennen vai jälkeen kuolettamisen.

⁶⁵ *Augdahl* s. 236, *Walén* s. 306.

lettaminen varhaisempi kuin P:n hallinnansaanti) voidaan antaa relevanssia hänen edukseen; lakihan osoittaa hänelle juuri tämän ja vain tämän oikeussuojakeinon esinekohtaisen hallinnansaantioikeutensa ja -vaatimuksensa julkistamiseksi ainoana edes jonkinasteisena korvikkeena tietymättömissä olevan osakekirjansa faktiselle(kin) hallinnalle. Siksi voitaneen puoltaa tätä myöhemmän ekstinktiivisen saannon eliminoimis-mahdollisuutta sellaiselle H:lle, jolta osakekirja on viety hallinnanriistolisin *anastusrikoksin* (arg. OikTL 35.1 § verr. VKL 17 § sekä arg. RVA 11 §).

Viittaamalla OikTL 35.1 §:ään ja VKL 17 §:ään tarkoitan sitä seikkaa, että vaikkakin OikTL 35.1 §:n mukainen juoksevan asiakirjan allekirjoitettaneen velallistahon esittämä ns. anastusväite sellaisenaan onkin heikko väite, niin kyseinen menettäjä-velallinen voi muuntaa sen VKL 17 §:n mukaiseksi vahvaksi väitteeksi ehättämällä kuolettamaan asiakirjan ennen kuin se tulee bona fide olevan uuden haltijan käteen.

Mitä sitten tulee RVA 11 §:ään, niin sehän ei (kuten tunnettua) suojaa oikeaa omistajaa H arvopaperioikeudessa (toisin kuin ns. reaalisineiden kohdalla), jos häneltä sanotussa lainkohdassa luetelluin anastusrikoksin riistetty arvopaperi sittemmin siirtyy bona fide toimineen saajan käteen.⁶⁶ Nyt siis tilanne on kuitenkin sikäli erikoispiirteinen, että H ehti kuolettaa osakekirjan, ennen kuin se tuli vilpittömän sivullisen hallintaan. Viittaaan niihin H-etuisiin näkökohtiin, joita olen esittänyt *haastepäivän ekstinktioksi* kutsu-mani ilmiön yhteydessä,⁶⁷ perusideanani se, että jos normaali osakekirjan hallinnansaantimahdollisuus on *oikeudenvastaisesti* evätty tai poissuljettu, tulee olla mahdollisuus osoittaa *korvaavaa esine-oikeudellista ja julkisuutta luovaa aktiviteettia* lähimmällä kyseen tulevalla lain mahdollistamalla ja ehkä suoraan edellyttämäläkin tavalla.

Sensijaan kahdessa muussa yllä hahmottelemassani kadottamistapauksessa (ks. s. 192 oleva tilanne-esimerkki, tapaukset 2 ja 3) on hyvin kyseenalaista, voidaanko täten suojata tosin vilpittöntä mutta huolimatonta, katoamiseen tuntuvasti myötävaikuttanutta omistajaa. Ainakin 2-tapauksessa (kavallus tms.) se lienee torjuttava jo siksikin, että osakekirja ei tällöin liene »kadonnut» KuoletL 1.1 §:n mielessä, koskapa osakekirja joko

⁶⁶ Ks. lähemmin *Havansi* I ss. 148—155 viittauksineen etenkin Zittingin tutkimuksiin.

⁶⁷ *Havansi* I ss. 99—100, 127—128 ja 137 av. 16.

on ko. kavalluksen tehneen ja siis tunnetun henkilön haltuun kätkeytynä⁶⁸ tai sitten tämä on jo disponoinut siitä edelleen (siis jo ennen kuolettamista), jolloin 'kavaltajan' seuraajan bona/mala fides yllä esitetyn tavoin ratkaisee kollisioriskin kuolettamisesta riippumatta.

V. TÄYDENTÄVIÄ NÄKÖKOHTIA

V.1. Primuksen ei-vilpittömän mielen merkitys

V.1.1. Edellä IV-jaksossa puollettu primukselle (traditioprimukselle) edullinen ratkaisu hänen saamansa osakekirjan (V-kirjan) kuolettamisen estämättä edellyttää kuitenkin em. traditiovarhemmuuden lisäksi myös sitä, että hän on toiminut *bona fide osakekirjan kuolettamisen* suhteen: hän ei tiennyt sen olevan kuoletettu tai kuolettamismenettelyn alaisena eikä hänen pitänytkään siitä tietää.⁶⁹ Jos nimittäin hänellä ei ole tässä suhteessa 'puhtaita jauhoja pussissaan', niin ei enää liene riittävää syytä suojata häntä suhteessa bona fide toimineeseen U-kirjan sittemmin saaneeseen secundukseen (P2). Primushan ottaa nyt tietoisesti sangen suuren kollisioriskin, koska U-kirjan syntyminen on sangen todennäköistä ja sen kautta on myös varsin mahdollista, että tilanteeseen tulee jatkossa

⁶⁸ Mikäli osakekirja siis ei ole 'kadonnut' oletettavasti sen pitemmälle kuin tunnetun henkilön 'taakse' (joko hänen itsensä hallintaan tai hänen tietämänsä seuraajansa hallintaan), on oikean omistajan ensisijaisena reaktiomuotona (hallinnan nopeaksi palauttamisturvaamiseksi) takavarikko ja/tai rikosilmoitus.

⁶⁹ Pelkkä kuolettamisasiassa julkaistava kuulutus ei suinkaan sellaisenaan riitä poistamaan vilpittömyyden mieltä: »Att dödningsansökningen kungjorts kan ju inte gärna medföra, att den som förvärfvar handlingen skall ex lege anses vara i ond tro» (Walén s. 306). Päinvastainen kanta, johon eräs *Hakulisen* s. 139 lausuma viittaa, merkitsisi sitä, että normaalin näköisen osakekirjan vastaanottajalla (= osakevaihdannallinen normaalitapaus) olisi samanasteinen legaalinen tietämisen ja selonottovelvollisuus virallisen lehden vuosineljännesten ensimmäisten numeroiden suhteen (KuoletL 8.1 §) kuin mikä kiinteistöoikeudessa on rasiustodistusinformaation suhteen. Tämä ei voine olla (osake)arvopaperioikeudessa ajateltavissa de lege lata; de lege ferenda voitaneen ajatella siirtymistä (ATK-pohjaisesti pidettävän) osakeluettelon säätämiseen esineoikeudellisesti em. tavoin välttämättömän selonoton kohteeksi, jolloin mm. osakekirjan kuolettamishakemuksesta ja kuolettamisesta olisi säädettävä osakeluettelomerkintä tehtäväksi. Sanotunlaisessa järjestelmässä ei kuitenkaan tarvittaisi osakekirjoja (ks. ed. av. 43).

mukaan secundus (U-kirjan saaja), jolla ei ole tietoa eikä suoranaista syytä edes epäilläkään V-kirjan liikkeellä oloa (etenkään kuolettamisen jälkeisen disponoinnin kohteena).

Sanottu vilpityn secundus on siten jokseenkin suojaton kakseuskollisioon ajautumistaan vastaan, toisin kuin primus, jolla tilanteesta tietoisena on täysi mahdollisuus (ja siksi myös, kollisiotappion uhalla, täysi syy) estää kollisyon synty, joko ilmoittautumalla vielä vireillä olevassa kuolettamisasiassa asiakirjan haltijaksi⁷⁰ tai kuolettamisen jo tapahtutua ilmoittautua yhtiölle vaatien U-kirjaakin itselleen tai ainakin puolueettoman kolmannen (kuten yhtiön itsensä) haltuun säilytettäväksi.⁷¹

V.1.2. Primuksen on siten syytä olla varovainen kuoletetuksi tietämänsä osakekirjan ottamisessa haltuunsa, siinäkin tapauksessa että U-kirjaa ei ole (ainakaan vielä) yhtiöltä vaadittu. V-kirjan haltuunotto voi olla perusteltua vain täydentävänä toimenpiteenä; päähuomion tulee keskittyä U-kirjan hallinnan saantiin. Jos primus ja omistaja-kuolettaja H ovat sopineet, että V-kirja on vain väliaikaisena osakepantin 'esineellistäjänä' siihen asti, kunnes U-kirja valmistuu ja saadaan yhtiöltä, ottaa primus tällaisella järjestelyllä (ja laiminlyömyllä osakekirjattoman osakkeen panttauksen tarpeellisen denuntiaatioilmoituksen yhtiölle⁷²) riskin: jos U-kirja valmistuttuaan joutuukin H:n käsien kautta secundukselle, joka on bona fide, primus joutuu väistymään toissijaiselle panttioikeudelle tai, secunduksen ollessa luovutuksensaaja, jää kokonaan vaille osakepanttioikeutta.

⁷⁰ Todettakoon, että osakepantin haltijalla (P), joka on saanut hallinnan jo ennen kuin omistaja (H) jostakin syystä ryhtyy ko. osakekirjan kuolettamiseen, ei voine olla velvollisuutta KuoletL 10—11 §§:n mukaiseen reagointiin, vaikka hän (P) sattuisikin tulemaan kuolettamishakemuksesta tietoiseksi. Hän ei siis kuolettamisen kautta menetä panttioikeuttaan suhteessaan omistajaan tai tämän eksekutiovelkoihin eikä edes bona fide toimineeseen U-kirjan myöhempään luovutuksen- tai pantinsaajaan (ks. ed. III.3). Hänen reagoimattomuutensa voinee kuitenkin jossakin tapauksessa olla perusteena vahingonkorvausvelvollisuudelle, jos bona fide toiminut U-kirjan saanut secundus kärsii varallisuusvahingon, minkä P olisi voinut (esim. em. reagoinnilla) ilman erityisiä vaikeuksia estää.

⁷¹ Siitä että pantinsaajalla on suhteessa omistaja-panttaajaan tällainen oikeus sen toisenkin osakekirjan suhteen, ks. ed. s. 177 (av. 28:n kohdalla).

⁷² Ks. osakekirjattoman osakkeen panttauksesta tähän liittyen esitystäni *Havansi* I ss. 231—234 ja 238—241.

V.2. Yhtiön vastuu U-kirjan antamisesta

V.2.1. Kuolettamissyntyisten osakekirjakonfliktien tarkastelun lopuksi on syytä esittää pari huomiota kyseisen osakeyhtiön vastuusta silloin, kun se emittoi KuoletL 16 §:n tarkoittaman uuden osakekirjan, vaikka alkuperäisenkin eli V-kirja yhä on olemassa ja osoittautuu jonkun kilpailevan oikeudenhaltijan hallinnan kohteeksi.

Ensiksikin voidaan kysyä, onko yhtiön pidätyttävä antamasta kuolettetun V-kirjan sijasta surrogaattiosakekirjaa, jos tässä välivaiheessa (siis ennen U-kirjan muutoin normaalia KuoletL 16 §:n tarkoittamaa laadintaa ja emittointia) joku pretendenti kuten esim. panttivelkoja P ottaa yhtiöön yhteyttä ja osoittaa olevansa V-kirjan haltija sekä tekee todennäköiseksi, että hänellä on ao. osakkeeseen parempi oikeus (yllä III- ja IV-jaksoissa olevien normien mukaisesti) kuin omistaja-kuolettajana esiintyneellä H:lla.⁷³

Pääsääntöinen vastaus on, että jos kerran jo on olemassa lainvoimainen kuolettamispäätös, niin yhtiö on KuoletL 16 §:n nojalla sekä velvolinen että oikeutettu antamaan U-kirjan, ts. yhtiön ei tarvitse eikä se saakaan ryhtyä tuomariksi kyseisten henkilöiden välisessä materiaalisessa oikeusriidassa. Tätä sääntöä lienee kuitenkin lievennettävä niin, että jos on aivan ilmeistä, että P on oikeassa ja H ilmeisestikin menetellyt laittomasti, yhtiöllä tulee olla oikeus pidäytyä antamasta U-kirjaa H:lle: yhtiö voi tällöin tallettaa osakekirjan MaksuTalL 1.2 §:n mukaisesti.^{74, 75} Ja aivan omassa luokassaan ovat tietysti tapaukset, joissa yhtiö onkin toiminut enemmän tai vähemmän kiinteässä yhteisymmärryksessä vilpillisen H:n kanssa, ts. yhtiö on jo ennen sanotunlaisen V-kirjan haltijan ilmestymistä tiennyt V-kirjan liikkeellä olost ja H:n fraudatoorisista aikeista;⁷⁶ yhtiön vastuu syntyvässä kahden vilpittömän sivullisen väli-

⁷³ Tai H:n sijasta sillä, jolle H jo tässä U-kirjan syntyä edeltävässä vaiheessa on luovuttanut tai pantannut itse osakkeen.

⁷⁴ Tällaisesta talletuksesta ks. esim. *Hernberg* s. 69, *Halila—Ylöstalo* s. 118.

⁷⁵ Yhtiö välttyy kannanotolta (kysymyksessä: kummalle vaiko talletuksin ulosotonhaltijalle hallinta tässä vaiheessa), jos P hakee U-kirjan asettamista takavarikon alaiseksi (UL 7:1); vihjeen takavarikkohakemuksen suotavuudesta P saattaakin saada juuri yhtiön taholta.

⁷⁶ Tällainenhan voi olla ajateltavissa esim. jos H on yhtiön vaikutusvaltaisia osakkeenomistajia ja ehkä samalla merkittävässä asemassa yhtiön toimeenpanevassa johdossa (hallitus, toimitusjohtaja). Ks. myös *Hernberg* s. 69 (velvoitettu taho on »particeps fraudis» eli toimii »i maskopi med mortifikanten»).

sessä kollisiossa häviäjäksi jäävää kohtaan määräytyy heti jäljempänä (V.2.2.) mainittavien normien mukaisesti.

V.2.2. Toinen yhtiön vastuuta koskeva kysymysryhmä liittyy siihen tilanteeseen, että yhtiö antaa sinänsä laillisesti sen U-kirjan, josta KuoletL 16 § säättää, mutta laiminlyö tehdä U-kirjalle lakisääteisen (KuoletL 16 § ynnä OYL 3: 6.2) merkinnän siitä, että tämä osakekirja on kuoletetun tilalle annettu surrogaatti. Mikä on yhtiön vastuu sellaista bona fide toimintaa U-kirjan saanutta sivullista kohtaan, joka yllä kehiteltujen kollisionormien johdosta jää V-kirjan haltijaan nähden tappiupuoleksi ja jolla siis ei ollut tilaisuutta siihen erityisharkintaan, mikä yllä on havaittu tarpeelliseksi kyseen ollessa surrogaattiosakekirjan saajaehdokkaan selontottovelvollisuudesta?⁷⁷

Selvää on, että yhtiötaholla ollaan vähintäänkin vahingonkorvausvelvollisia U-kirjan saajaa kohtaan.⁷⁸ Mutta voidaanko mennä pitemmälle ja katsoa, että kollisiotappion kärsijällä on oikeus vaatia useinmainitun lisäjakomallin mukaisesti ylimääräosaketta?⁷⁹ Katsoisin, että ellei yhtiön taholla ole syyllistytty enempään kuin ko. merkintälaiminlyöntiin — ei siis tarkoitukselliseen yhteisvilppiin H:n kanssa — niin osakekirjakakseus ei ole sillä tavoin olennaisesti yhtiön itsensä aiheuttama, että U-kirjan saajan tulisi voida väitesuojallisin ekstinktioin saattaa (ylimääräinen) osakeoikeus yhtiötä kohtaan voimaan.⁸⁰ Ylimääräosake voi siten tulla kyseeseen vain aivan poikkeuksellisesti, ts. ehdotonta periaatteellista estettä ei ole eikä sitä voida johtaa esim. OYL-perusteluissa olevasta

⁷⁷ Sanotusta erityisharkinnasta ja sen tarpeellisuudesta osakekirjan sisältäessä ko. kuolettamisinformaation ks. ed. s. 179 (av. 36—38:n kohdalla) ja s. 188 (av. 54:n kohdalla).

⁷⁸ Yhtiön puolesta ko. asiassa toimineen johtohenkilön korvausvelvollisuus seuraa suoraan OYL 15: 1:stä, koska on toimittu »tätä lakia» eli OYL:ia (3: 6.2) rikoen ja siten aiheutettu vahinkoa »muulle henkilölle». Itse yhtiö puolestaan on vahingonkärsijään nähden (yhteis)vastuussa edustajansa virheestä, kuten on jo mainittu alumpana (ks. s. 151 av. 36 in fine).

⁷⁹ Kuten aikaisemmissa lisäjakomallia koskevissa yhteyksissä on todettu, kysymys ei koske asunto- yms. huoneisto-osakeyhtiön osakekirjaa, ks. esim. ed. 21 § VI.

⁸⁰ Voi sitä paitsi todennäköisestikin olla, että monikaan U-kirjan saaja ei olisi menetellyt yhtään toisin, vaikkapa osakekirjalla olisikin ollut 3: 6.2:n mukainen merkintä: hän olisi solminut saman hankkimis- tai pantiksiottosopimuksen yhtä vähäisin selontoin (joko tietämättömyyttään tai V-kirjan esiin 'pulpahtamisen' epätodennäköisyyteen luottaen). Tämä näkökohta ei kuitenkaan nyt ole ratkaiseva.

lausumasta, että OYL 3:5.3:ssa ja 3:6:ssa säädettyjen merkintöjen laiminlyönti »ei johda osakekirjan taikka merkinnän tarkoittaman seikan tai (yhtiöjärjestys)määräyksen pätemättömyyteen».⁸¹

⁸¹ Ks. HE 1977: 32 s. 32 ja myös Koski—Schultén I ss. 152 ja 154, Kyläkallio I s. 137 ja Kedner—Roos I s. 65. Tätä lakitekstistä puuttuvaa lainlaatijamielipidettä ei pidä tulkita (tai hyväksyä) liian laajasti (esim. 3:6.1:n yhteydessä aktuaalisoituvien maksusuojakysymysten kohdalla). Norjan OYL on tällä kohtaa selkeämpi rajatessaan *expressis verbis* (3:5.3, ks. myös Skåre ss. 57—58) sen alueen, missä osakekirjalle tehtäväksi säädetyn informaatiomerkin­nän laiminlyönti ei eliminoi ko. oikeustositseikan vaikutuksellisuutta: »Det selskapsrettslige forhold mellom selskapet og eier eller erverver av en aksje bestemmes av vedtektene, selv om aksjebrevet inneholder uriktige eller ufullstendige opplysninger.» Tämä 'selskapsrettslige forhold' eli itse osakeoikeuden lähempi yhtiöoikeudellinen ja yhtiökohtaisesti yhtiöjärjestysmääräyksi­n varioitavissa oleva sisältö on eri asia kuin se, onko tietty tuon sisältöinen osakeoikeus olemassa eli yhtiötä kohtaan ylipäänsä voimaan saatettavissa, ja samoin eri (kolmas) asia on se, kummalle kahdesta kilpailijasta tämä yksittäinen olemassa oleva tietynsisältöinen osakeoikeus kuuluu ja mikä osa on tämän kollisio­n ratkaisussa annettava yhdelle (tai kahdelle 'päällekkäiselle') sinänsä lainmukaiselle osakekirjalle tekstimerkintöineen ja hallintasuhteineen.

27 §

YHTIÖJÄRJESTYSMUUTOKSESTA AIHEUTUVA OSAKEPANTTIKONFLIKTI: JOHDANTO

I. YHTIÖJÄRJESTYSMUUTOS: KONFLIKTISYNNYN TYYPPIAUSTAT

I.1. Tarkasteltavien panttikonfliktien perusrakenne

I.1.1. Tämän niteen alkusivuilta ilmenevän tutkimusjäsentelyn mukaisesti¹ siirryn nyt sellaisiin osakepanttioikeuden kohdalla mahdollisiin erityislaatuisiin konflikteihin, joissa *osakepanttauksen jälkeen tapahtunut yhtiöjärjestyksen muutos* aiheuttaa 'identiteettikriisin': yhtiöjärjestysmuutos koskettaa osakkeita sellaisella muuttavalla tavalla, että mainitun pantinsaajan vakuusoikeuden osakekohde *näyttää* identiteetiltään vähintäänkin muuntuneen epäedullisesti tai suorastaan lakanneen, samalla kun sen kilpailijoiksi tai suorastaan syrjäyttäjiksi on syntynyt uusi tai uusia enemmän tai vähemmän 'riippumattomia' osakkeita. Ja vastaavasti esiin-tyy tällaisissa konflikteissa yleensä myös kaksi 'yhteensovittamatonta' osakekirjaa, toisen edustaessa yhtiöjärjestysmuutosta edeltäneen tilanteen mukaista (ja pantattua) osakeoikeutta ja toisen taas ollessa yhtiöjärjestysmuutoksen tarkoittamaa osakeoikeutta esineellistämässä.

Sanottua erityislaatuista osake(pantti)oikeudellista komplikaatiotyyppiä on alumpana (s. 1) havainnollistettu ilmaisulla »kaksi osakeoikeutta, kaksi osakekirjaa» ja vastaavalla 'kaavalla'.²

I.1.2. Kyseessä ei nyt siis näytä olevan (toisin kuin edellisissä luvuissa, 23—26 §§) *samaa* osakeoikeutta koskeva kahden osakekirjan 'päällekkäisyyteen' liittyvä kilpailu paremmasta oikeudesta yhteen ja samaan osak-

¹ Ks. 20 § II.1, eritt. s. 6 av. 11:n edellä.

² Ks. s. 4 oleva kaava I: $2 \times \text{osakeoikeus} + 2 \times \text{osakekirja}$.

keeseen. Nythän kumpikin osakekirja nimittäin on epäilyksittä ainoa ja myös alku- ja oikeaperäinen tämän osakekirjan tekstissä nimettyä osaketta koskeva kappale, sillä myöhempisyntyinen osakekirja ilmentää sitä 'identiteetiltään' muutettua osakeoikeutta, joka on luotu yhtiöjärjestyksen ko. muutoksella. 'Päällekkäisyys' ei siten nyt ensisijaisesti olekaan osakekirjatasolla, vaan eräänlaisessa itse osakeoikeuksien eli osakkeiden 'kaks-seudessa'.³

Kuvatussa tilanteessa aktualisoituu osakepanttikonflikti siten, että se primus (tässä pantinhaltija P1), jonka esineoikeuden kohde näyttää yhtiöjärjestysmuutoksessa lakanneen tai huonontuneen uusien 'sijaantulleiden' toisenlaisten osakeoikeuksien edessä, riitauttaa yhtiöjärjestysmuutoksen tehokkuuden (ainakin) sen aikaisempisyntyisen osakeoikeuden osalta, joka on hänelle aikanaan täysin asianmukaisin sopimuksin ja osakekirjatradeerauksin perustettu yhtiöjärjestyksen tuolloin voimassa olleen sisällön mukaisesti. Teoriassa on käänteinenkin osakepanttikonfliktin syntyjärjestys ajateltavissa (so. O1 vastaan P2); tätä vaihtoehtoa ei kuitenkaan ole syytä erikseen tutkia, jo siksikin että ratkaisuperiaatteet eivät muodostu erilaisiksi.

I.2. 'Osakekakseuden' synty tyyppiesimerkein valaistuna

I.2.1. Seuraavassa havainnollistan fiktiivisillä tilanne-esimerkeillä, minkätyyppisistä yhtiöjärjestysmuutoksista lähinnä on kyse silloin, kun tuloksena on osakepantin saaneen P1:n panttikohteen (ainakin näennäinen) lakkaaminen tms. kaventuminen seurauksena *osakeidentiteettiin*⁴ kohdistuneesta yhtiöjärjestysmuutoksesta. Tarkasteltavasta kolmesta esi-

³ Kuten yllä (20 §) on esitetty, voi 'osakekakseuden' tilanteita olla myös siinä muodossa, että osakekirjoja on emittoitu vähemmän kuin (nyt normaalina pidettävät) kaksi: ks. s. 4 olevat kaavat G ja H. Tuolloin on jo todettu (s. 7), että G- ja H-tilanteiden erillinen tarkastelu ei tule olemaan tarpeen, vaan tutkimus voidaan keskittää tilanteeseen »kaksi osaketta, kaksi osakekirjaa», jolloin saavutettavat tulokset ovat jo riittävänä pohjana myös G- ja H-tilanteiden arvioimiselle.

⁴ Valitsen täten ilmaisun 'osakeidentiteetti' esitystekniseksi, sanontoja lyhentäväksi termiksi merkitsemään sitä yllä kuvattua ja jatkossa lähemmin kuvattavaa osakeoikeuden sisällöllistä tunnistettavuutta, mikä ao. yhtiöjärjestysmuutoksella näyttää katkenneen. Termi ei ole täysin onnistunut, mutta adekvatimmalla (ja ei-pitemmällä) löytäminen lienee vaikeata.

merkistä ensimmäinen koskee 'tavallista' eli yleistyyppistä osakeyhtiötä, kun taas kahdessa muussa on esillä asunto-osakeyhtiö (huoneisto-osakeyhtiötyyppien edustajana).⁵

Esimerkkitilanteet on muodostettu yksinkertaisesta (A-esimerkki) alkaen ja komplisoidumpiin siirtyen. Esimerkit ovat pelkistettyjä ja osin kärjistettyjäkin, tarkoituksin siten saada selkeästi esiin ne seikastot ja syntyvät kollisioasetelmat, joiden analyysi on keskeistehtävänä tässä ja kolmessa seuraavassakin luvussa (28—30 §§).

I.2.2. *Esimerkki A*

Oletetaan yleistyyppinen osakeyhtiö, jonka osakepääoma koostuu kymmenestä täysin maksetusta samanlaisesta osakkeesta, joita vastaavat kymmenen osakekirjaa on numeroin 1—10 emittoitu. Osakekirjat n:o 8, 9 ja 10 on niiden omistaja O pantannut P1:lle asianmukaisin tradeerauksin. Sittemmin pidetyssä ylimääräisessä yhtiökokouksessa, jossa kaikki osakkeenomistajat ovat läsnä ja yksimielisiä, päätetään muuttaa yhtiöjärjestystä siten, että

a) muodostetaan kaksi osakeluokkaa eli -lajia, A-osakkeet eli kanta-osakkeet ja B-osakkeet eli etuoikeutetut osakkeet (kiinteäprosenttisin etuoikeuksin osinkoon sekä oikeuksin valita yksi hallituksen kolmesta jäsenestä ja toinen yhtiöjärjestyksen edellyttämästä kahdesta tilintarkastajasta, mutta vähennetyin suhteellisin äänivaltaosuuksin), niin että

b) tähänastisten osakkeiden omistajat saavat kutakin vanhaa osaketta kohti kymmenen uutta, nimellisarvoltaan 1/10-osa entisestä, ja lähemmin siten, että lakkautettavien osakkeiden n:o 1—5 omistajat saavat kaikki A-osakkeet (yhteensä siis $5 \times 10 = 50$) ja osakkeiden n:o 6—10 omistajat kaikki 50 B-osaketta.

Tämä yhtiöjärjestysmuutos rekisteröidään. Yhtiön hallitus laatii OYL 3:5:n mukaisesti uudet 100 osakekirjaa ja emittoi niitä osakkeenomistajille siinä järjestyksessä kuin nämä niitä noutavat. Tällöin em. O saa kolmen vanhan osakkeen omistajana uudet osakekirjat n:o B1—B30; yhtiö ei vaadi häntä palauttamaan vanhoja osakekirjoja (n:o 8—10). Yhtiössä nimittäin katsotaan, että osakkeita koskenut po. yhtiöjärjestysmuutos on merkinnyt laatunsa ja laajuutensa takia ynnä rekisteriviranomaisen suorittaman hyväksynnän, rekisteröimisen ja kuuluttamisen kautta aikaisempien osakkeiden lakkaamista ja itsestään mitätöitymistä sen myötä, että yhtiön osakekanta nyttemmin koostuu vanhoihin osakkeisiin nähden itsenäisistä,

⁵ Asunto-osakeyhtiöstä lausuttava on vastaavasti sovellettavissa muihinkin huoneisto-osakeyhtiöihin, kuten ns. keskinäiseen kiinteistöyhtiöön. (Käsitteistä ks. ed. s. 42 av. 80—82:n kohdalla.)

sisällöltään aivan erilaisista ja ulkoisiltakin yksilöintitunnuksiltaan toisista osakkeista.

Tämän jälkeen em. omistaja O panttaa (tai myy) uudet B-osakkeensa P2:lle ja tradeeraa tälle vastaavat osakekirjat (B1—B30).

Esimerkki B

Oletetaan rakentamisvaiheinen asunto-osakeyhtiö, osakkainaan rakennusliike G ja kaksi sen toimitushenkilöä.⁶ Yhtiön rakenteilla (jo tai ainakin pian) olevassa talossa on yhtiöjärjestyksen ja piirustusten mukaan oleva toistensa vieressä sijaitseviksi suunnitellut seuraavat neljä huoneistoa:⁷

- huoneisto A: 50 m², osakkeet n:o 1—50
- huoneisto B: 100 m², osakkeet n:o 51—150
- huoneisto C: 150 m², osakkeet n:o 151—300
- huoneisto P: 200 m², osakkeet n:o 301—500

Perustajaosakas G on myynyt tavanmukaisin omistuksenpidätysehdoin huoneistojen A, B ja C osakkeet asuntosäästäjille A, B ja C (jotka nyttemmin ovat ehkä jo maksaneet valtaosan kauppahinnoistaan); vastaavat kirjaintunnuksilla A—C ja em. osakenumeroilla varustetut osakekirjat G on omistuksenpidätysehdon mukaisesti säilyttänyt hallinnassaan. P-osakkeita ei ole myyty, vaan G on pantannut ne luotonantajalleen P1:lle, jolle vastaava P-osakekirja on heti tradeerattu.⁸

Tämän jälkeen ylimääräisessä yhtiökokouksessa tehdään kaikkien osakkeenomistajien (eli G-tahon) läsnäollessa yksimielisesti muutos siinä yhtiöjärjestyksessä, jossa on AsOYL 3 §:n (L 742/78) edellyttämä selitelmuuettelo huoneistoista ja kuhunkin niistä oikeuttavien osakkeiden numeroista. Muutospäätöksen mukaan piirustusten mukainen tähänastinen P-huoneisto (200 m²) on muuttuva huoneistoksi n:o 1 (200 m²) ja siihen tulevat oikeuttamaan osakkeet n:o 1—200, ja vastaavasti huoneistot C, B ja A tulevat olemaan huoneistoja n:o 2, 3 ja 4, siten että huoneistoon n:o 2 (= entinen C-huoneisto) oikeuttavat osakkeet n:o 201—350 ja huoneistoon n:o 3 (= entinen B-huoneisto) osakkeet n:o 351—450 sekä vastaa-

⁶ OYL-uudistuksen myötä on asunto-osakeyhtiönkin kohdalla tullut sallituksi se, että perustajia ja/tai osakkeenmerkitsijöitä on vain yksi. Nyt konstruoidavan esimerkkitalanteen kannalta on irrelevanttia, onko G toiminut yksin tai (vanhemman mallin mukaan) kahta apuhenkilöä käyttäen.

⁷ Tässä on irrelevanttia, onko ko. yhtiössä vain kyseiset neljä huoneistoa (kuten esim. 'neljän perheen rivitaloyhtiössä') vai yksi tai useita enemmänkin kuin neljä.

⁸ Kuvattu rakennushanke siis ei ole RS-tyyppisen kontrollijärjestelmän alainen. — RS-liitännäisiä näkökohtia näissä yhteyksissä sivutaan lähemmin jälj. eri yhteyksissä.

vasti huoneistoon n:o 4 (= entinen A-huoneisto) osakkeet n:o 451—500. Piirustukset pysyvät sinänsä täysin ennallaan (siis esim. huoneistojen sijainnin, pinta-alan, huoneluvun, seinäsijainnin ja muun 'muotoilun' osalta). Yhtiöjärjestyksen muutos rekisteröidään.

Tämän jälkeen G yhtiön asianomaisena organihenkilönä valmistuttaa muutetun yhtiöjärjestyksen mukaiset uudet osakekirjat, hävitettyään sitä ennen vanhat osakekirjat A-, B- ja C-huoneistojen osalta (kun taas P-huoneiston osalta osakekirja siis yhä on P1:n hallinnassa). Muutetun yhtiöjärjestyksen mukaista huoneistoa n:o 1 (200 m², piirustuksia vertailtaessa = P-huoneisto) varten syntyy näin osakekirja yhtiön osakkeille n:o 1—200. Tämän osakekirjan G panttaa ja tradeeraa velkojalleen P2.

Esimerkki C

Oletetaan sama rakennusvaiheinen asunto-osakeyhtiö (tai muu huoneisto-osakeyhtiö) ja sama alkutilanne sen osalta kuin esimerkissä B: huoneistot A, B, C ja P sekä ostajat A, B ja C ynnä pantinsaaja P1.

Ylimääräisessä yhtiökokouksessa tehdään sitten kaikkien osakkeenomistajien (= em. G apuhenkilöineen) yksimielisin päätösin sellainen muutos yhtiöjärjestyksen kyseiseen huoneistoyksilöintityylälään, että huoneistojen A, B, C ja P pinta-aloja ja vastaavasti osakelukumääriä jonkin verran muutetaan, samalla kun huoneistojen piirustuksetkin vastaavasti jonkin verran muuttuvat, kun ko. neljän tulevan viereishuoneiston välistä rajoja piirustuksissa siis hiukan siirretään. Yhtiöjärjestysmuutoksen rekisteröinnin jälkeen virallinen tilanne ko. huoneistojen kohdalla olkoon seuraava:

- huoneisto 1: 55 m², osakkeet n:o 1—55
- huoneisto 2: 90 m², osakkeet n:o 56—145
- huoneisto 3: 135 m², osakkeet n:o 146—280
- huoneisto 4: 220 m², osakkeet n:o 281—500

Muutetun yhtiöjärjestyksen mukainen huoneisto n:o 1 on siten 'alueellisesti' todettavissa — vertailemalla vanhoja ja muutettuja piirustuksia — valtaosaltaan samaksi kuin entinen suunniteltu A-huoneisto, jne. kunnes tullaan uuteen huoneistoon n:o 4 (220 m²), joka on vastaavasti todettavissa pääosaltaan 'alueellisesti' päällekkäiseksi kuin entinen P-huoneisto.

Sitten G:n toimesta tai toimeksiannosta hävitetään vanhat A-, B- ja C-osakekirjat ja valmistetaan muutetun yhtiöjärjestyksen mukaiset uudet osakekirjat huoneistoista n:o 1—4. G tradeeraa P2:lle pantiksi osakkeet n:o 281—500 käsittävän eli uuteen huoneistoon n:o 4 (= entisen P-huoneiston pääosa) oikeuttavan osakekirjan. Asuntosäästäjille A, B ja C omistuksenpidätysehdoin myymiään vanhoja osakkeita n:o 1—300 vastaavat kolme uutta osakekirjaa (osakkeista n:o 1—280) G samaten panttaa tuolle P2:lle.

I.3. Kollisioiden alustavaa arviointia

I.3.1. Kussakin kolmessa esimerkkitapauksessa on *osakeidentiteettiä koskeneen yhtiöjärjestysmuutoksen* seurannaisvaikutuksena syntynyt konflikteja, kun osakkeenomistaja on suorittanut kaksi panttausta (tai panttauksen ja myynnin). Nämä konfliktit muistuttavat rakenteeltaan kaksoisdisponointiperusteisia kollisioita takautuvassa sivullissuhteessa:

1) osakkeenomistaja on ensiksi luvannut tietyn, tuolloin vielä kiistatta pätevän osakkeen pantiksi P1:lle ja tälle myöskin tradeerannut asianomaisen osakekirjan, joka on epäilyksittä ollut ainoa ja alkuperäinen kappale, virheetön kaikissa suhteissa;

2) tämän jälkeen ja yhtiöjärjestysmuutoksen tapahduttua osakkeenomistaja on luvannut P2:lle pantiksi sen osakkeen, jonka hän siihenastisen osakeomistuksensa seurauksena on saanut kompensoivana osuutenaan muutetun yhtiöjärjestyksen mukaisista osakkeista, minkä kaiken jälkeen hän on tradeerannut P2:lle vastaavan nyttemmin saamansa osakekirjan.

Kun nyt P1 on sekä *sopimusprimus* että *traditioprimus*⁹ ja kun hän on menetellyt (paitsi siis asianmukaisen ripeästi) yhtiöjärjestyksen tuolloin voimassa olleen sisällön mukaisesti, luottaen yhtiöjärjestyksen tuolloin osoittamaan osakemääritykseen ja sen mukaiseen kiistatta ainoaan ja asianmukaiseen osakekirjakappaleeseen, niin konfliktiratkaisu hänen edukseen ja P2:n tappioksi näyttäisi selvältä kaiken sen valossa, mitä edellisissä luvuissa jo on ilmennyt 'kahden osakekirjan kollisioita' tutkittaessa.

I.3.2. Tilannetta komplisoi kuitenkin se *osakeidentiteettiä* koskenut yhtiöjärjestysmuutos, jota yllä on kuvattu. Tämän yhtiökohtaisen normimuutoksen tuella voidaan nimittäin ajatella esitettäväksi P2-taholle edullinen vastaväite: syntyneissä konflikteissa ei olekaan kysymys »yksi osake, kaksi osakekirjaa» -rakenteisesta kollisiosta eli siis *ei samaa osaketta* (osakeoikeutta) koskevasta kollisiosta, vaan sanotunlaisen osakeidentiteettiä voimakkaasti muotoilleen yhtiöjärjestysmuutoksen seurauksena on aikaisempi, nyt kumotun yhtiöjärjestyssisällön mukainen osake *lakannut olemasta*. P2:n oikeus kohdistuu sittemmin syntyneeseen uuteen osakeeseen, mikä on eri asia kuin P1-panttauksella ollut kohde.

⁹ Kerrattakoon käyttämäni terminologiaa: P1 on siis ensimmäisenä sopinut O:n kanssa ko. osakkeiden panttauksesta (= *sopimusprimus*) ja myös ensimmäisenä saanut ao. osakekirjahallinnan (= *traditioprimus*). Hänen myöhempi kilpailijansa on siten vastaavasti sekä *sopimussecundus* että *traditiosecondus*.

Sanotun argumentaation mukaan kyseessä on siten *kaksi eri osaketta*, vanha eli lakannut ja toisensisältöinen uusi. Tilanne ei näin ollen sisällä yhteen ja samaan varallisuusobjektiin kohdistuvia kilpailevia oikeuksia: käsillä ei ole esineoikeudellinen kollisio, jollainen käsitteellisestikin edellyttää kilpailevien esinekohtaisvaateiden samakohteisuutta. Ja edelleen: kun vain toinen näistä ei-samoista osakeoikeuksista on voimassa oleva ja pätevä, toisen ollessa lakannut, niin ei primus P1 tähän lakanneeseen objektiin kohdistuneine vaateineen voi menestyksellä kohdistaa mitään vaatimuksia toiseen objektiin eli uuteen, pätevään osakkeeseen. Mitään kollisiota ei siis olekaan, joten P2 ei ole secundus (eikä primus) suhteessa P1:een: edellyttäisiväthän määreet 'primus' ja 'secundus' oikeuksien samaakohteisuutta ja yhteentörmäystä.

Seuraavassa arvioidin, esimerkkitilanteisiin A—C kytkeytyvästi, juuri hahmoteltua P2-tahon (ja hänen saantomiehenään olevan osakkeenomistajan) tuekseen esittämää argumentaatiota: *osakelakkautusmalli*.¹⁰ Samalla on yleisemminkin selvítettävä sitä pääosin yhteisöoikeudellista problematiikkaa, mitä tämänkaltaiset yhtiöjärjestysmuutokseen pohjautuvat konfliktit sisältävät.

II. KYSYMYKSEN ASETTELU JA KÄSITTELYN JÄSENTELY

II.1. Osakelakkautusvallan synnyttämiä kysymyksiä

II.1.1. Juuri kuvattu näkemys yhtiön siihenastisten (tiettyjen tai kaikkienkin) osakkeiden lakkaamisesta seurauksena tietynsisältöisestä yhtiöjärjestysmuutoksesta antaa aiheen esittää seuraava moniulotteinen kysymys¹¹:

¹⁰ Käytän termiä 'osakelakkautus' (johdannaisineen) esitysteknisenä aputerminä kuvaamaan sanottua ajatustapaa tai argumentaatiomallia. 'Osakelakkautus' on esityksessäni puhtaasti terminus technicus, apuneuvo, joka ei suuntaan tai toiseen implikoi mitään kannanottoa kyseisen ilmiön 'todelliseen' oikeudelliseen luonteeseen (esim. siihen, lakkaako siinä mitään vai ei).

¹¹ Seuraavan kysymystekstin kirjainmuotoiset viite-eksponentit (a—e) viittaavat heti kysymystekstin jäljessä esitettävään viiteen täsmennykseen (a—e), joilla lähemmin selvennetään ja rajataan itse kysymystekstin sisältämää perustilannetta ja problematiikkaa.

Onko osakkeenomistajilla valta yksipuolisesti lakkauttaa osakkeisiinsa kohdistuvat, tertiuksille näiden kanssa tekemillään pätevillä sopimuksilla näille perustamansa oikeudet (a), käyttämällä yhtiöjärjestyksen muuttamiskompetenssiaan sellaiseen yhtiöjärjestysmuutokseen (b), jolla osakkeiden lukumäärää/nimellisarvoa/yksilöintitunnuksia/oikeutussisältöä tms. seikkoja muutetaan, niin että tällaisesta osakeidentiteetin muutoksesta ja sen virallistuttamisesta (c) aiheutuisi — yhtiötä siis purkamatta tai edes uutta osakemerkintää suorittamatta (d) — tähänastisten osakkeiden lakkaaminen ja olemattomaksi käyminen, seurauksin että osakkeiden lakkaamisen kautta (ja siitä ehkä eo ipso seuraavan, tähän asti pätevien osakekirjojen mitätöitymisen kautta) sanotut tertiusten oikeudet kohteettomiksi käyneinä nekin lakkaavat (e)?

II.1.2. Täsmennän ja valaisen tämän pitkän ja monitahoisen kysymyksen ongelmakenttää viidellä huomautuksella (a—e), jotka kytkeytyvät esittämäni kysymyksen niihin kohtiin, missä vastaavat kirjaineksponentit (a—e) sijaitsevat.

a) Mainittuja tertiuksille pätevin sopimuksin perustettuja osakekohteisia oikeuksia ovat etenkin osakeostajan oikeus omistuksenpidätysehtoisessa kaupassa (kuten asuntosäästäjien A, B ja C oikeudet em. B- ja C-esimerkeissä) sekä luotonantajan panttioikeus osakkeeseen. Lisäksi mainittakoon huoneenvuokraan perustuva vuokralaisen oikeus osakehuoneistovuokrauksessa, joskaan tämä oikeus ei kohdistu niin olennaisesti itse osakkeeseen kuin ostajan- ja panttioikeus.¹²

b) Jatkossa lähdän siitä, että *kyseinen yhtiökokouspäätös on virheetön sellaisissa suhteissa kuin yhtiökokouksen (koolletulon ym.) laillisuus, päätöksentekomenettelyn muodollinen virheettömyys ja tarvittava määräenemmistö yhtiöjärjestysmuutokseen*.¹³ Edellä olevissa A—C-esimerkeissä onkin 'varmuuden vuoksi' edellytetty yhtiön kaikkien osakkeenomistajien osallistuneen kokoukseen ja olleen yksimielisiä päätöksistä.¹⁴

¹² Huoneenvuokrassahan itse huoneiston faktinen käyttäminen on voimakkaimmin etualalla. Se että vuokralaisen oikeus (osakehuoneiston ollessa kyseessä) siltikin kohdistuu oikeudellisesti itse osakkeeseen, ilmenee mm. siinä, että vuokraoikeus ei ole kiinnitettävissä osakkaan disponoinnin kautta yhtiön kiinteistöön, sekä siitä HVL 26 ja 27 §:n ilmentämästä seikasta, että vuokranantajan menettäessä omistusoikeuden osakkeeseen vuokralainen (voi) menettää vuokraoikeutensa.

¹³ Ks. OYL 9:14—17, eritt. 9:15.1

¹⁴ Näinhän käytännössä onkin yleensä ollut, silloin kun eo. tyyppin konflikteja on meillä esiintynyt: tapahtumien 'kehiksenä' on ollut grynderitahon (G) vaikutusvallassa vielä oleva asunto- tai kiinteistöosakeyhtiö, yhtiöjärjestysmuutoksen syntymässä G:n aloitteesta ja yksimielisessä yhtiökokouksessa.

c) Virallistuttamisella tarkoitetaan *yhtiöjärjestysmuutoksen merkitsemistä kaupparekisteriin*, jolloin vasta muutos tulee yhtiössä voimaan ja täytäntöönpanokelpoiseksi.¹⁵ Vaikka po. osakelakkautustyyppistä yhtiöjärjestysmuutosta ei pidettäisi hyväksyttävänä ilmiönä a-kohdassa mainittuja tertiusten oikeuksia ajatellen, niin kaupparekisteriviranomaisen suorittama kontrolli ei silti ole mikään 'jaru' tai 'ongelma' po. yhtiöjärjestysmuutosta sittenkin suunnittelevalle taholle, sillä tällaisen kaikkien osakkeenomistajien yksimielisesti tekemän päätöksen kohdalla viranomaisella on erityisen vähän mahdollisuuksia havaita (tai edes aihetta epäillä ja ryhtyä etsimään) niitä kätkeytyjä aineellisoikeudellisia taustatekijöitä, jotka ehkä rasittavat ko. muodollisesti moitteetonta ja sisällöltäänkin *prima facie* hyväksyttävää yhtiökokouspäätöstä.¹⁶

d) Kyseessä on siis *uutta pääomaa tuomaton* ja ehkä muutenkin (täysin tai pääosin) *muodolliseksi* jäävä osakelukumäärän, numeroinnin, nimmellisarvon tms. uudelleenjärjestely (A- ja B-esimerkit yllä ss. 201—203). Yleistyyppisessä osakeyhtiössä muutos ei siten lainkaan heijastu realiteettina yhtiön varallisuuden määrässä, koostumuksessa tai ulkoisissa ilmentymismuodoissa. *Reaalinenkin* ilmeneminen on sensijaan mahdollinen rakentamisvaiheisessa huoneistoyhtiössä, jos annetaan yhtiöjärjestysmuutoksen heijastua rakennuspiirustusten kautta myös huoneistopinta-aloihin, seinien sijaintiin yms. (C-esimerkki).

e) Esinekohtaiset oikeutensa menettäneillä henkilöillä (kuten a-kohdassa mainitut osakeostajat ja panttivelkojat) voisi siten enintään olla vaade *vain sopimuskumppaniaan kohtaan, vahingonkorvausvaade* tavallisena etuoikeudettomana ja vakuudettomana (ja käytännössä usein täysin arvottomana) saamisoikeutena.

II.2. Lain vaiko vain lakitekstin aukko?

II.2.1. Jo ennen kuin tähän kysymysryhmään ryhdytään etsimään vastauksia, on epäroimättä todettava: Jos osakkeenomistajataholla on yhtiöjärjestysmuutoksen muodossa käsissään sanotunlainen yksipuolinen osakelakkautusvalta, niin laissamme on huomattava aukko, jossa raskaatkin väärinkäytökset näyttäivät mahdollisilta. Tämä epäkohta myönnetäänkin selväksi myös siellä, missä ollaan *de lege lata* taipuvaisia vastaamaan

¹⁵ Ks. OYL 9:14.2 ja sen johdosta HE 1977:27 s. 66, Koski—Schultén I ss. 411—412, Kyläkalio I ss. 88—89 ja 214, Kedner—Roos I s. 217. Norjan ja Tanskan laeissa ei ole ko. kieltoasäännöstä, ks. Skåre s. 183 ja Græsvænge—Larsen—Roelsen s. 163.

¹⁶ Kysymystä ko. rekisteröimisen eventuaalisesta virheitä korjaavasta vaikutuksesta (rekisterimerkintöjen mahdollinen julkinen luotettavuus mukaan lukien) on jäljempänä syytä sivuta hiukan enemmän, ks. 28 § IV.

kysymykseen myöntävästi (eli siis että yhtiöjärjestysmuutos lakkauttaa ao. osakkeet, seurauksenaan myös niiden ostajan- ja panttioikeuksien lakkaaminen, joiden kohteina osakkeet olivat ennen lakkaamistaan).¹⁷

Epäkohta on ilmeisimmillään C-esimerkissä: omistuksenpidätysehtoiset osakeostajat (ehkä jo 80—100 %:sti maksettuine kauppahintoineen) ja osakepantinhaltijat olisivat suojattomia, kun heidän osakekohteiset oikeutensa olisivat tehtävissä tyhjiksi sangen helposti eli tuota pikaa järjestettävissä olevan ylimääräisen yhtiökokouksen päätöksin. Täysin epätydyttävä kompensatio tästä olisi heidän oikeutensa aloittaa (mahdollisen rikosilmoituksen lisäksi) pitkälinen ja ulosottotuloksiltaan todennäköisesti turha vahingonkorvausprosessi G-tahoa eli/ja/tai sopimuskumppaniaan vastaan.

Tällainen epäkohtainen aukko on epäilemättä olemassa *kirjoitetussa laissamme*, joka kokonaan vaikenee kuvatuista konflikteista. Mutta onko myös *oikeudessamme* tällainen aukko, jolloin siis esim. asunosaajien ja pantinhaltijat ovat turvattomia, mikäli joku sopimusperustoinen tms. ei-säädännäinen erikoisjärjestely kuten RS-järjestelmä ei satu ao. yksittäistapauksessa olemaan esteenä?

RS-järjestelmä (ynnä vastaava asuntohallituskontrolli valtion asuntolainoittamassa tuotannossa) ei ole niin kattava, että se ylittäisi kokonaan paikkaamaan lakitekstien ko. aukollisuutta. RS-järjestelmään ei koske lainkaan yleistyyppisiä osakeyhtiöitä (A-esimerkki s. 201) eikä edes kaikkia rakentamisvaiheisiakaan asunto- ja kiinteistöosakeyhtiöitä.¹⁸ Ja järjestelmä itse asiassa antaa vain faktista mutta ei juridista suojaa sitä vastaan, että G-taho RS-yhtiössäkin muuttaisi yhtiöjärjestystä B- ja C-esimerkeissä kuvatuin tavoin. Tämä toteamus vaatii muutaman selventävän sanan koskien lähitökohtaksi asetettavia yhtiöoikeudellisia periaatteita.

Osapuolena oleminen sopimussuhteessa kuten esim. RS-järjestelmässä¹⁹ ei periaatteessa riistä osapuolelta (mahdollisesta päinvastaisesta sopimusklausuulista huolimatta) hänelle osakkeenomistajana lain mukaan kuuluvaa yhtiökokouksellista päätösvaltaa, joka siis *yhtiöoikeudellisissa* relaatioissa säilyy lakimääräisessä laajuus-

¹⁷ Näin de lege lata *Zitting* JFT 1973 ss. 323—327, eritt. s. 326.

¹⁸ Ks. esim. *Tenkanen* KOP 1973 ss. 19—21, *Erma—Kärävä—Riihimäki* ss. 175—177.

¹⁹ RS-järjestelmästä 'yksityisoikeudellisena sopimusverkostona' ks. lähemmin *Havansi* I ss. 397—408.

dessaan.²⁰ Yhtiöoikeudellisesti tehoton on siten RS4-kauppakirjan ehto, että »Ostajaa ja mahdollista pantinhaltijaa kuulematta saadaan asunto-osakeyhtiön yhtiöjärjestystä muuttaa ainoastaan siinä tapauksessa, että se tapahtuu ostajan ja pantinhaltijan oikeuksia loukkaamatta ja asunto-osakeyhtiön taloudellisen toiminnan perusteita muuttamatta.»²¹ Tämä klausuuli ei merkitse siinä kielletyn yhtiökokouspäätöksen (ja sen mukaisen yhtiöjärjestysmuutoksen) pätemättömyyttä edes myyjä-perustajaosakkaan 'äänestyskäyttämisen' osalta,²² eikä yhtiöoikeudellisesti relevanttia pätemättömyysperustetta syntyisi em. sopimuksin edes, vaikka siteeratun sopimusehdon sana »kuulematta» tulkittaisiin suostumusta (ostajalta/pantinhaltijalta) tarkoittavaksi.

II.2.2. Omalta osaltani katson, että laissamme (laajassa merkityksessä) ei saa olla ja — ennen kaikkea — ei olekaan niin mittavaa aukkoa eli keinotonta avuttomuutta kuin mitä myöntävä vastaus yllä (av. 11:n kohdalla) esitettyyn kysymykseen merkitsisi. Ts. katson, että jo de lege lata on löydettävissä normi tai normijoukko, joka vaikkapa kirjoittamattomana-kin estää yhtiöjärjestysmuutoksen tehoisan käytettävyyden keinona tertiusten laillisesti syntyneiden osakekohteisten oikeuksien lakkauttamiseksi. Torjuttavissa on siten se yllä kuvaamani ajatuksenkulku, että tähänastiset osakkeet lakkaavat niin että niihin kohdistuvat tertiusoikeudet kohteettomiksi täten käyneinä 'putoavat pois'.

Seuraavassa esityksessä niin tässä luvussa kuin kolmessa seuraavassakin (28—30 §§) pyrin perustelemaan kantaani erityyppisiin lähtökohtiin tukeutuvilla argumenteilla. Aluksi (tämän luvun III-jaksossa) tarkastelen yleisemmältä, metodiselta kannalta osakelakkautusmallia eli sitä selitysmallia, että tähänastiset osakkeet lakkaavat uusien toisensisältöisten tieltä, jolloin kohteettomiksi jääneet tertiusten oikeudet 'sammuvat' tms. käyvät arvottomiksi. Tätä seuraavassa luvussa (28 §) käsittelen lä-

²⁰ Ns. äänestys sopimusten yhtiöoikeudellisesta vaikutuksettomuudesta ks. eritt. Roos Kap. XIII ja XV sekä s. 404, ja myös Caselius—Heikonen—Huttunen I s. 160, Kyläkallio Pätemättömyys ss. 35—36, Nial Studier ss. 10—15 sekä uuden osakeyhtiölainsäädännön kannalta HE 1977: 27 s. 29, Koski—Schultén I ss. 50—51 ja 133, Kedner—Roos I s. 202, Sandström ss. 171—176 ja 280; toisin Tanskassa, ks. Gomard s. 49 ja jo aikaisemmin sama Aktieselskabsret ss. 248—253.

²¹ Sitaatti on RS4-kauppakirjalomakkeen 8. kohta (jonka lisäksi klausuuli olisi sinänsä paikallaan ottaa myös RS-perussopimukseen eli kolmikantaiseen RS2-toimeksiantosopimukseen).

²² Ks. Zitting JFT 1973 s. 327: klausuulin syrjäyttäminen »endast medför kontraktsansvar».

hinnä yhteisöoikeudellisista näkökulmista lähtien kysymystä, missä määrin yhteisön osakkaiden keskenään tekemillä (yhtiökokouksen tms.) päätöksillä voidaan puuttua sivullisten oikeuksiin; sanotussa luvussa on si-vuttava myös em. kysymystä yhtiöjärjestysmuutoksen rekisteröimisen vaikutuksesta.

Sanottujen tarkastelujen jälkeen pyrin esittämään 29 §:ssä konkreet-tiset ratkaisusuositukset, jolloin erityistä huomiota vaatii kysymys aikai-sempien ja nykyisten osakkeiden välisestä kontinueetista (seuraanto-suhde), 29 § II—III. Se lisäksi vaatii erikoishuomiota (29 § IV—V:) asun-to- tms. huoneisto-osake eli tarkasteltavan »kaksi osakeoikeutta, kaksi osakekirjaa» -konfliktityypin käytännössä tärkein kohde. Lopuksi (30 §) kiinnitän vertailevasti huomiota eräisiin samantyyppisiin tai lähityyppi-siin esineoikeuskonflikteihin muiden varallisuusobjektien kuin osakkeiden kohdalla.

III. METODIASENTEISTA VARALLISUUSOIKEUSTUTKIMUKSESSA

III.1. Substantioiva ja analyyttinen taustanäkemys

III.1.1. Lähestyttäessä metodiselta kannalta osakkeen lakkaamisen ja osakkeeseen tähän asti kohdistuneen oikeuden 'poispuotoamisen' proble-matiikkaa voidaan erottaa kaksi pääasiallista hahmottamistavan ja asen-netaustan vaihtoehtoa, jotka oikeustutkimuksemme perinteiden valossa saattavat ilmetä kysymyksenasettelujen ja ajatuskulkujen taustana. Näitä kahta vaihtoehtoista taustanäkemyistä varallisuus-oikeuden oikeusdog-maattisessa tutkimuksessa nimitän seuraavassa: 1) substantioiva, 2) ana-lyyttinen.²³

III.1.2. Substantioiva taustanäkemys

Tässä ajattelukehyksessä mielletään osake, vaihdanta- ja omistuskoh-teena tarkasteltuna, sellaiseksi varallisuusobjektiksi, josta voidaan fyysi-

²³ Seuraava esittely on jonkin verran yksinkertaistava ja kärjistävä kuvaus: todellisuudessa ei kumpikaan näistä näkemyksistä esiinny täysin 'puhtaana', vaan jotakin siihen toiseen viittaavaa lienee aina mukana silloinkin, kun tietoisesti pyri-tään vain toisen mukaiseen käsittelytapaan.

sen esineen (tosiolion) syntymään/olemassaoloon/tuhoutumiseen yms. rinnastettavin tavoin sanoa kokonaisvaltaisesti ja tarkasti, että kyseinen osake tiettyinä hetkenä joko on olemassa — ja tällöin tietysti 'kokonaan' eli kaikissa suhteissa olemassa — tai ei ole lainkaan olemassa missään suhteessa. Vastaavasti voidaan määritellä (ainakin periaatteessa) eksaktisti osakkeen syntymisen hetki ja osakkeen lakkaamisen hetki, kumpaan-kin liittyvine monoliittisesti yhdenlaisine oikeusseuraamuksineen.

Kuvattu ajatuksenkulun sidottuus siihen esineellistävään taustanäkemykseen, että osake joko on kokonaan olemassa tai sitten kokonaan syntymätön/lakannut, voi kärjistettynä eli johdonmukaisesti toteutettuna viedä siihen, että oikeusseuraamuksia ei voida nyanssoida tai 'hajauttaa' eri henkilörelaatioissa erilaisiksi.²⁴ Oikeusseuraamusten nyanssointi ja hajauttaminen keskenään 'erisuuntaisiksi' kariutuu substanssiajattelulta vivahtavaan päättelyyn: tietty osake joko on olemassa, siis kaikissa relaatioissa, tai sitten se on vielä syntymätön tai jo lakannut, jolloin se ei voi olla miltään kannalta tai missään relaatioissa olemassa.

Kärjistetysti: osake siis joko on tai ei ole olemassa, samalla jyrkän dikotomisella tavalla kuin millä fyysinen henkilö joko on elossa tai sitten kuollut,²⁵ ilman että häntä voitaisiin samanaikaisesti käsitellä tiettyjen oikeuskysymysten ja -relaatioiden kannalta elossa olevana ja tiettyjen toisten osalta kuolleena.²⁶

Tällaisessa substantioivassa ajattelumallissa voidaan tulkintakysymykset ratkaista loogisesti johtamalla, kun ensin on ennakoluonteisena kysymyksenä ratkaistu, milloin (jos lainkaan) tietty osake syntyi tai lakkasi. Tälle taustanäkemykselle tunnusomaista on, erään 'havaintoesimerkin' mainitakseni, että varallisuus oikeudellisissa omistusoikeuden siirtymiskysymyksissä se on taipuvainen näkemään omistusoikeuden siirtymisen

²⁴ Esim. yhdenlaisiksi yhtiöoikeudellisissa osakkaiden keskinäisissä relaatioissa, toisenlaisiksi osakekohteisissa yhtiön ulkopuolelle ulottuvissa sopimussuhteissa ja kolmannenlaisiksi jne. osakekohteisissa erilaisissa sivullissuhteissa. Ja luku sinänsä olisi tietysti vero-oikeudellinen tilannearvio.

²⁵ Tällöin oletan, että ao. henkilön osalta faktat ovat sikäli tavanmukaisen selvät, että henkilön kohtalosta ei vallitse KuolJulL:n tarkoittamaa epä tietoisuutta.

²⁶ Lääketieteen kehityksestä voi kuitenkin johtua, että (kuten ns. aivokuoleman kysymys esimerkkinä osoittaa) substantioiva joko—tai -näkemys ei ole enää tässä(kään) ongelmaton.

luonnostaan sellaiseksi jaottomaksi kokonais- ja kertailmiöksi, joka tulee voida määrittää tiettyyn yhteen ajankohtaan sijoittuvaksi, tästä kaikkiin relaatioihin kokonaisvaltaisesti ulottuvine oikeusvaikutuksineen.

III.1.3. Analyyttinen taustanäkemys

Tämä tausta-asenne ei rakenna sellaisille (yleensä esineellistämiseen liittyville) yleistyksille kuin esim. osakkeen kaltaisen aineettoman moni-ulotteisen ajatusluoman rinnastettavuus fyysisiin vaihdannan esineisiin ja näille yleensä ominaiseen yksiselitteisen konkreettiseen syntymä-, olemassaolo- ja lakkaamisseikastoon. Perinteiselle juridiselle kielenkäytölle (lakitekstit, tuomioperustelut, oikeuskirjallisuus) usein ominaiseen oikeuksia ja oikeussuhteita esineellistäviin ilmaisuihin suhtaudutaan varautuen. Pyritään erottelemaan eriluonteiset henkilösuhteet, kuten sopimussuhde tms. asianosaisrelaatio sivullissuhteista ja erirakenteiset sivullissuhteet toisistaan. Tämän annetaan tietoisesti tapahtua loogisen päättelyn mahdollisuuksien kustannuksella sikäli, että eri relaatioiden oikeuskysymyksiä itsenäisesti niiden omista edellytyksistä lähtien ratkaistaessa voidaan saman objektin kohdalla samanaikaisestikin päätyä erisuuntaisiin tuloksiin.

Kuvattavalle tarkastelutavalle ei siten ole vierasta saati 'epäjohtomukaisuuden' takia mahdotonta ratkaista samankaan osakkeen kohdalla toisiaan samanaikaisesti sivuavia erirakenteisia kollisioita (näennäisen) erisuuntaisesti: x-kysymyksen saama ratkaisu viittaa ko. osakkeen ja/tai tietyn yhtiökokouspäätöksen tms. katsomiseen päteväksi eli tehokkaaksi tietyssä relaatiossa (esim. osakkeenomistajien ja yhtiön keskinäisissä yhtiöoikeudellisissa oikeussuhteissa), kun taas samanaikainen y-kysymyksen ratkaisu viittaa saman osakkeen ja/tai saman yhtiökokouspäätöksen katsomiseen pätemättömäksi/tehottomaksi tietyssä muussa relaatiossa (esim. suhteessa yhtiön ulkopuolella oleviin tertiuksiin).²⁷

Tunnusomaisena esimerkkinä analyttiselle näkemykselle on (käytääkseni yllä s. 211 ollutta esimerkkiä uudestaan) suhtautuminen omistusoikeuden siirtymiskysymykseen: mitään yhtenäistä, tiettyyn hetkeen kokonaisvaikutteisesti sijoittuvaa omistusoikeuden siirtymishetkeä ei tarvitse eikä ilmeisesti voidakaan löytää, vaan ratkaisut on samankin esi-

²⁷ Ks. jo ed. 21 § V.1.2, jossa tämäntyyppisiä metodikysymyksiä on sivuttu.

neen kohdalla muodostettava eri relaatioissa omien kriteeriensä pohjalta, jolloin 'erisuuntaiset' tulokset ovat täysin mahdollisia ja normaalejakin, niin että omistusoikeuden siirtymisilmiöstä on oikeinta puhua vaihteittaisena tapahtumasarjana.

III.2. Taustanäkemys osakeoikeustutkimukseen

III.2.1. Näistä kahdesta (kärjistäen esittämästäni) metodisesta taustanäkemyksestä tai ajatuskehyksestä on kuten tunnettua jälkimmäinen eli analyttinen tarkastelutapa vakiintunut pohjoismaisessa oikeustieteessä ja etenkin yksityisoikeudessa²⁸ vallitsevaksi paradigmatoksi.²⁹ Substantioiva ajattelutapa on, metodisesti vanhentuneeksi leimautuneeseen »konstruktiiviseen ja muodollis-deduktiiviseen käsitelainoppiin»³⁰ ja esi-neellistävään ajatteluun palautuvana, joutunut sivuun (eikä renesanssia ole näkyvissä, lisääntynyttä ymmärtämystä kylläkin).

Myös siihen osakekonfliktityyppiin, joka nyt on tarkasteltavana, soveltuu analyttinen lähestymistapa käsitykseni mukaan olennaisesti pa-

²⁸ Muun kuin yksityisoikeudellisen tutkimuksen osalta ks. esim. tilanneanalyysiä *Matti Niemivuo* Den senare analytiska rättsteorin och den förvaltningsrättsliga forskningen i Finland, JFT 1976 ss. 266—279; ks. myös *Mäenpää* ss. 94—115.

²⁹ Valta-asemastaan 1960- ja 1970-luvuilla huolimatta ja siitä(kin) johtuen on analyttinen suuntaus saanut osakseen kritiikkiä 1970-luvulla, eri suunnilta ja siksi (ainakin toistaiseksi) vain hajaäänisesti. Jo 1970 annettiin jyrkkä tuomio »relaatioille, aspekteille, näkökulmille ja näköaloille, kielellisille selvittelyille ja analyttisille tarkasteluille» (*Antti Kivivuori* LM 1970 s. 423), ja myöhemminkin on kysytty, »onko analyysin aika ohi». Uusimmista puheenvuoroista rajoitun viittaamaan esityksiin *Aarnio* ss. 88—98, *Mäenpää* ss. 94—103, *Matti Mikkola* Työtömyysturvan ehdoista (*Vammala* 1979) ss. 23—26, *Klami* ss. 24—29 ja 40.

Ks. myös *Saarenpää* ss. 30—31, jonka mukaan »1970-luvun analyttinen suuntaus» on 'vanhan', 1960-luvun lopulla jo »myöhäisvaiheessaan» olleen »analyttisen koulukunnan» perillinen; hän toteaa, että »aika 1970-luvun analyttisen suuntauksen tai pikemminkin sen perillisten arvioinnille ei ole vielä kypsä.» Toteaukseen on yhdyttävä, sillä vaikka epäilemättä käykin niin, että ennemmin tai myöhemmin jokainen aikansa valtasuuntaus on enemmän tai vähemmän vain opihistoriaa, niin tällä kohtaa tuo »ennemmin tai myöhemmin» ei ole vielä käsillä. Vasta pitimmällä aikaperspektiivillä voidaan todeta, kuinka paljon tai vähän ko. valtasuuntauksissa on (yksipuolisten korostusten ja ehkä suoranaisten virheiden ohella) ollut kestävää antia myöhempien valtasuuntausten käyttöön.

³⁰ Siteerattu luonnehdinta: *Mäenpää* s. 100.

remmin kuin substantioivan ajattelun mukainen esineellistävä, 'naturalistinen' käsitys osakkeesta. Onhan varsinainen kollisio-objekti eli osake (toisin kuin esineellistymänsä eli osakekirja) mitä suurimmassa määrin abstrakti monitahoinen ajatuksellinen oikeusluoma, so. pitkälle kehittyntä juridis-tekniästä abstrahointia edellyttävä kokoava nimike sangen monenlaisista yhteisö- ja varallisuus-oikeudellisista elementeistä muodostuvalle oikeusasemalle.³¹ Siksi on erittäin kyseenalaista, voisipa sanoa metodisen vaaranlähteen avaamista lisääntyvine virhepäätelmäriskeineen, jos osakkeeseen sovelletaan sellaisia ajatuksenkulkua ja oikeusohjeita, jotka ovat aikoinaan muovautuneet pidettäessä silmällä fyysistä, konkreettisesti syntyvää/olemassaolevaa/vahingoittuvaa/tuhoutuvaa esinettä eli reaalisineitä empiirisinä (oikeusteknisesti alkukantaisina) tosiolioina.³²

Sanotunlaiset fyysisyydessään primitiiviset esineet ovat vuosituhansia hallinneet vaihdannan objektivalikoimaa ja sen kautta myös oikeussääntöjen ja oikeusajattelun objektillista kohdentumista. Sellaiset ajatuksellisesti ja juridis-tekniästä korkeamman tason objektityypit kuten juuri osake (yms. osuus-oikeudet) sekä saamis-oikeudet (velkakirjalliset ja ei-kirjalliset), immateriaalioikeudet, know how jne. ovat merkittävämmässä määrin tulleet esiin vasta niin myöhään kuin 1800-luvulla ja monin osin oikeastaan (etenkin meillä) vasta 1900-luvulla. Tällainen objektityyppien kehityshistoria ei luonnollisestikaan ole voinut olla jättämättä syviä jälkiä oikeustieteenkään ajatussidonnaisuuksiin ja käsitteenmuodostukseen, ei edes silloin kun tutkimuskohteena ovat juurimainitut uudemmat, abstrak-

³¹ Ks. rinnasteisesti, mitä *Ojanen* LM 1969 s. 909 lausuu vuokraoikeudesta: »Sana '(vuokra)oikeus' on erittäin korkealla abstraktiotasolla oleva ilmaisu, jolla ei ole lainkaan tarkoitetta, ts. se ei kielessä edusta mitään havaittavan ilmiömaailman 'entiteettiä', aktuaalista tai ei-aktuaalista. Silti ko. sanaa ja sen sisältämiä lauseita tietysti käytetään kielessä. Niillä on tietyt tehtävät ja käyttöedellytykset, joiden selvittäminen voi olla tärkeää; toisinaan voi olla jopa tärkeämpää kysyä, mitä teemme sanoillamme kuin mitä niillä tarkoitamme.»

Osakkeen käsitteestä em. hengessä ks. lähemmin *Havansi* I ss. 4—35.

³² Ks. *Ojanen* LM 1969 s. 914, joka eliminoituaan (laitoskiinnityksen kohdekysymyksessä) ongelman »panttioikeuden kohteesta sen aikaisemmassa muodossa» toteaa perinteisestä kohdeajattelusta vapautumisen merkitsevän »sitä, että totunnaisella tavalla kohteen häviämisen/häviämättömyyden (muuttumisen/muuttumattomuuden) varaan rakennettu argumentointi tämän merkittävän oikeuskysymyksen ratkaisussa on aivan arvotonta, ellemmme ota lukuun sitäkin tietä kenties saavutettavaa, vaikka huonoihinkin tuloksiin vievää ratkaisujen säännönmukaisuutta, ennustettavuutta.»

tit oikeusobjektit. Ikivanhojen objektilajien eli fyysisten reaaliesineiden pitkäaikainen 'herruus' heijastuu vielä tänäänkin mm. siinä, että oikeuskirjallisuudessa termillä 'esine' useimmiten tarkoitetaan vain 'primitiiviesineitä'.³³

III.2.2. Sitä metodinäkemyistä, jota ylempänä olen kuvannut suositeltavimpana, heijastaa hyvin esim. seuraava analyttisen suunnan johtavan nimen lausuma (*Zitting JFT* 1973 s. 323): »den redan under ett par decennier rådande uppfattningen, att sådana vidsträckta och obestämda begrepp som t.ex. äganderätt inte borde användas i juridiska slutledningar.» Tähän lausumaan, joka on esitetty juuri osakekohteista kaksoisdisponointia koskevassa kirjoituksessa, voidaan nähdäkseni täydellä syyllä sijoittaa sanojen »t.ex. äganderätt» tilalle sanat »t.ex. aktie» osoitukseksi siitä, että myös osake on varallisuus oikeudellisen normiston tutkimuksen ja soveltamisen kannalta samankaltainen monitahoinen, johtopäätösten perusteeksi kelpaamaton kokoava nimike kuin omistusoikeus.³⁴

III.3. Seuraavan esityksen lähtökohdat

III.3.1. Selostetut näkökohdat riittänevät osoittamaan oikeustieteellisesti kyseenalaiseksi senkaltaisen perustelun, että osakeidentiteettiä koskeva yhtiöjärjestysmuutos aikaansaa tietyn objektin olemassaolon sellaisen lakkaamisen, josta oikeusseuraamukset ja kollisoratkaisut johtuisivat samantyyppisellä luontaisella johdonmukaisuudella kuin mikä on välttämätöntä fyysisen esineen tai fyysisen henkilön lakatessa olemasta. Yhtiöjärjestysmuutoksen voimaantulohetkellä ei siis po. mielessä synny mitään

³³ Kun juridisten käsitteiden kohdalla yleensäkin ei merkityssisältö ole selvitettävissä etsimällä — turhaan — jotakin faktuaalikäsitettä, jonka kanssa ko. juridinen käsite olisi ekvivalentti (ks. läh. *Markku Helin* Immateriaalioikeuksien kohteesta, LM 1978 s. 659, H. L. A. Hartiin tukeutuvasti), niin erityisen selvästi aiheutonta tällainen (ehkä tiedostamatonkin) 'empiriaan palauttaminen' on osakkeen kaltaisen keskimääräistä monitahoisemman ja komplisoidumman käsiteluumuksen osalta.

³⁴ Vertailevasti ks. tällä kohtaa, mitä *Olsson* ss. 52—53 on metodiselta kannalta lausunut osakkeen 'esineellistymästä' eli osakekirjasta: »Det vore icke riktigt att söka lösa föreliggande frågor genom att först uppkonstruera en teori om aktiebrevets natur och sedan tillämpa denna teori på alla förekommande fall. Ej heller får man kritiklöst på aktiebrev tillämpa regler, som givits för andra rättsinstitut.»

eikä lakkaa mitään:³⁵ yhtiöjärjestysmuutos rekisteröimisliitännäisine voimaantuloineen on vain eräs niistä joissakin suhteissa ilmeisesti relevantista oikeustositseikoista, jollaisten lähempi merkitys on erikseen selvitettävä ratkaistaessa ko. yhtiökokouspäätöksen ja sen aiheuttamien jatkotoimien oikeudellisen tehokkuuden eri ulottuvuuksia (mm. riideltäessä paremmasta oikeudesta tietyn osakkeeksi nimitetyn varallisuusarvon hyödyntämiseen esim. omistajan tai panttivelkojan oikeutuksin).

Pyrittäessä virhepäätelmien riskin minimointiin voi puhuminen osakkeen syntymisestä, olemassaolosta, lakkaamisesta, sammumisesta tms. tulla kyseeseen vain *kuvainnollisena* ja etenkin vasta *jälkikäteisenä* luonnehdintana niille tuloksille, jotka konfliktiratkaisuissa sitä ennen jo on saavutettu muilla perusteluilla kuin osakkeen esineellistämiseen rakentuvalla 'naturalistisella' logiikalla. Olisi siksi väärästä päästä lähtemistä, jos nyt tarkasteltavat konfliktityypit ratkaistaisiin tähän tapaan:

1) Koska on katsottava, että osakeidentiteettiä koskevan tietynsisältöisen yhtiöjärjestysmuutoksen voimaantulohetkellä siihenastiset osakkeet lakkaavat olemasta ja siten myös vastaavat osakekirjat sen takia kohteettomiksi joutuneina käyvät mitättömiksi, niin vain uusilla eli rekisteröidyn yhtiöjärjestysmuutoksen synnyttämällä osakkeilla ja niiden mukaisilla osakekirjoilla on se yhteisöoikeudellinen status ja vaihdannallinen relevanssi, mikä lain mukaan on osakkeella ja osakekirjalla.

2) Kohdassa 1 todetusta osakelakkautusvallasta seuraa, että lakanneisiin osakkeisiin kohdistuneet oikeudet — ulkopuolistenkin kuten em. asuntosäästäjän ostajanoikeus ja velkojan panttioikeus — ovat kohteensa lakkaamisen johdosta sammuneet.

3) Lakanneiden oikeuksiensa sijaan ei sanotuille ulkopuolisille voi eo ipso syntyä mitään esinekohtaisia oikeuksia olemassaoleviin (so. yhtiöjärjestysmuutoksen synnyttämiin) uusiin osakkeisiin, koska nämä ovat yksilöinniltään eri objekteja kuin lakanneet osakkeet ja koska siten näitä uusia osakkeita ei ole heille koskaan myytykään/pantattukaan.

4) Näillä ulkopuolisilla voi enintään olla (esinekohtaisten oikeuksien sijasta) sopimussuhdeperusteinen purkuoikeus ynnä vahingonkorvaus- tai kondiktiovaade omaa myyjä- tai panttaajasopimuspuoltaan kohtaan, taikka enimmillään ehkä oikeus vaatia, että sopimussuhteisen lojaliteetivelvollisuuden tms. yleisluontoisen perusteen nojalla sopimuspuoli (vanhojen osakkeiden omistaja) velvoitettaisiin uudella oikeustoimella perustamaan vastaavantasoinen oikeus joihinkin uusiin osakkeisiin.

³⁵ »Mitään ei ole sammunut, hävinnyt, lakannut olemasta yms.». Nämä laitoskiinnityksellisen ns. yhtymysprobleeman kohdalla lausutut sanat (Ojanen LM 1969 s. 911) ovat paikallaan tässäkin.

5) Vaikka kohdan 4 lopussa juuri kuvattu eräänlainen surrogaatio-vaade myönnettäisiinkin inter partes kannekelpoiseksi, niin ilmeistä kuitenkin olisi, että surrogaattia vaativa ostaja tai pantinhaltija ei voisi esittää mitään esineoikeusvaadetta, jos hänen sopijapuolenaan ollut osakkeenomistaja on jo ehtinyt myydä tai pantata nämä kokonaan erilliset uudet osakkeet jollekin toiselle henkilölle. Näin olisi tietysti ainakin silloin, jos tämä myöhempi saaja on ollut bona fide, mutta ehkä myös siinä tapauksessa, että tämä uusi sivullistaho on tiennyt vanhojen osakkeiden aikaisemmasta olemassaolosta ja lakkaamisesta.³⁶

6) Yllä kuvatusta erikoiteisuudesta johtuen on uusien osakkeiden sivullissaaajien oikeussuojaa 'primuksia' vastaan riippumaton siitäkin, että uudet osakkeet ehkä ovat vielä osakekirjattomia tai että ehkä jo laaditut uudet osakekirjat ovat yhä osakkeenomistajan hallinnassa. Ilman osakekirjahallintaakin 'voittaa' uusi sivullissaaajataho vanhaa osakekirjaa hallussaan pitävän 'primuksen', koska heidän oikeutensa eivät kohdistu samaan objektiin ja koska siten heidän välillään ei ole esineoikeudellista eli samakohteista vaadekollisiota, jossa tarvitsisi ryhtyä kiinnittämään huomiota esim. osakekirjahallintaan tai vilpittömään mieleen.

III.3.2. Hyläten kuvatunlaisen päättelyn ja sen tulokset *noilla* perusteilla saavutettuina pyrin seuraavassa (= 28—30 §§) analyttisen tarkastelutavan mukaiseen ko. konfliktien käsittelyyn. On pyrittävä ongelmakentän monitahoiseen erittelyyn, jossa dogmaattisia sidonnaisuuksia välttämällä täytetään kyseistä kirjoitetun lain aukkoa ottamalla huomioon mitä erilaisimpien (juridis-systemaattisten ja reaalitaloudellisten) näkökohtien relevanssin mahdollisuus, ilman että tutkijan/ratkaisijan käsiä alusta alkaen sitoi esineellistävä taustamielikuva tähänastisten osakkeiden totaalisesta, tietynä hetkenä tapahtuneesta lakkaamisesta.

Näin menetellen ei ole loogista tms. estettä päätyä osakelakkautuskysymyksissä periaatteessa sellaisiinkin ratkaisuihin, joissa yhtiöjärjestysmuutoksella uusine osakkeineen voi olla normaali relevanssinsa yhtiöoikeudellisissa oikeussuhteissa (yhtiö—osakas; osakas—toinen osakas),

³⁶ Se että tämä hänen tietoisuutensa ei saa normaalia vilpillisen mielen vaikutusta, johtuu jo loogisesti siitä, että yhtiöjärjestysmuutoksen mukaiset uudet osakkeet ovat itsenäisiä eri oikeusobjekteja suhteessa niihin aikaisempiin osakkeisiin, jotka yhtiöjärjestysmuutoksen kautta lakkasivat olemasta olemassa. Uuden sivullistahon ei siksi tarvitse välittää 'vanhoista tapahtumista', koska niissä perustetut ostajanoikeudet tai panttioikeudet ovat kohdistuneet yksilöllisyydeltään eri objekteihin, jotka sitäpaitsi ovat sittemmin lakanneet. Mitään esineoikeudellisille kollisioille ominaista oikeuksien 'yhteentörmäämistä' samaan objektiin kohdistuvina ei siis nyt voisi edes esiintyä.

samalla kun muutos on tehoton tai vajaatehoinen jossakin muussa relaatioissa, esim. suhteessa aikaisempien osakkeiden omistuksenpidätysostajiin ja/tai pantinhaltijoihin. Ja näissäkin relaatioissa saattaa ko. tehottomuus periaatteessa olla 'vaihtelevaa' eli relatiivista esim. sen mukaan, onko uusi sivullistaho bona/mala fide.

Periaatteessa on siten oleva mahdollista ratkaista osakkeita koskeva omistusoikeus- ja/tai panttioikeusvaateiden konflikti itsenäisesti, riippumatta siitä, että kyseinen yhtiöjärjestyksen muutos sinänsä on virheettömässä järjestyksessä syntynyt ja yhtiön kaikkien osakkeenomistajien yksimielisesti hyväksymänä sellainen, ettei mikään OYL:n tuntema moitekanne tai muukaan yhteisöoikeudellinen reaktio päätöstä (ja muutoksen rekisteröimistä) vastaan ole edes odotettavissa, saati omaten menestymisen mahdollisuuksia.

Eihän tällaisissa 100 %:n yksimielisyyden tapauksissa ole odotettavissa (etenkään ns. grynderitilanteissa), että kukaan näistä osakkeenomistajista edes haluaisi yrittää reagointia.³⁷ Liioin ei ole todennäköistä, että yhtiön hallitus tai sen jäsen tms. taho käyttäisi OYL 9:17.1:n tai 8:14.2:n mahdollistamia 'veto-oikeuksia'.

Grynderitilanteiden osalta on kyllä haluttu puoltaa tai ainakin esittää harkittavaksi, eikö tällaisia osakkeita omistuksenpidätys-ehtoisesti ostaneiden henkilöiden (asuntosäästäjien jne.) taholle »tulevina yhtiön määräysvallan käyttäjinä»³⁸ ja reaalisena osakkuusintressin haltijoina ja maksajina olisi annettava reagointioikeus grynderihallinnon aikana asunto-osakeyhtiön nimissä tehtyjen päätösten suhteen.³⁹ Kuvatuunlainen reagointioikeuden taannehtiva 'venyttäminen', niin hyvää tarkoituspäätä kuin sillä pyritäänkin toteuttamaan, on yhtiölain kyseisten säännösten luoman kehyksen venyttämistä vähintäänkin äärimmilleen,⁴⁰ niin VOYL:n kuin OYL:n (9:17 ja 9:16) kannalta. Sitäpaitsi se ei lainkaan auttaisi alkuperäisosakkeen pantinhaltijaa.

³⁷ Tosin OYL 9:17 mahdollistaa sen, että myös päätöstä kannattanut osakkeenomistaja voi (ainakin jos syynä hänen äänestyskäyttäytymiseensä on ollut erehdys, harhaanjohtettavuus tai ymmärtämättömyys) reagoida päätöstä vastaan. Ks. lähemmin HE 1977:27 s. 69, *Huttunen LML-koulutus* 24 s. 96, *Koski-Schultén* I ss. 430–431, *Kyläkallio* 2 s. 435, *Olsson-Aro* s. 30, *Palsala* s. 93, *Havansi* LM 1980 ss. 942–943, *Kedner-Roos* I s. 224, *Lind* s. 191, *Skåre* s. 186, *Græsvænge-Larsen-Roelsen* s. 174.

³⁸ Siteerattu ilmaisu esiintyy KKO:n käyttämänä ratkaisussa 1967 II 27.

³⁹ Ks. tästä etenkin *Zitting* DL 1968 ss. 437–444, *sama* LM 1978 ss. 728–730, *Havansi* I ss. 415 ja 452–456.

⁴⁰ Ks. tämän aiheuttamasta kritiikistä *Olsson* JFT 1969 s. 271 ja *Klami* s. 32.

Niinikään tulee olemaan mahdollista (siis luovuttaessa substantioivan ajatustavan 'loogisesta yksiviivaisuudesta') harkita relevanssin antamista sellaisille yksittäistapauksittain merkittäviksi käytännön realiteeteiksi tunnetuille mutta yhtiölain kirjaimelle vieraille seikastoille kuin esim. onko kyseessä yhdenyhtiö vai laajapohjaisesti toimiva 'monen yhtiö' taikka onko kyseessä vasta rakentamisvaiheessa oleva grynderin dominoiva yhtiö vai tämän vaiheen jo ohittanut 'vanha' huoneistoyhtiö (ks. KKO 1963 II 27 ja 1970 II 82).⁴¹

⁴¹ Nämä prejudikaatit valaisevat viimeksimainittua erokriteeriä (rakentamisvaiheinen—valmis) juuri panttioikeuden kannalta:

1963 II 27: gryndausvaiheisen asunto-osakeyhtiön varallisuutta oli yhtiön kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella pantattu G-rakennusliikkeen velkojen vakuudeksi G:n velkojalle; panttaus ei ollut yhtiötä sitova.

1970 II 82: panttivakuus, jonka 'vanha' osakeyhtiö oli kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella asettanut erään osakkaansa yksityisen velan vakuudeksi, satoi yhtiötä ja sen konkurssipesää(kin).

28 §

YHTIÖKOKOUSPÄÄTÜKSEN TEHOKKUUDEN
RAJOISTA

I. ULKOPUOLISEN HENKILÖTAHON IMMUNITEETISTA

I.1. Yhtiöllisen normituskompetenssin ulottuvuus

I.1.1. Kysymyksenasettelun, tarkasteltavien konfliktityyppien ja ajattelullisten (metodisten) lähtökohtien tultua edellisessä luvussa selvenne-tyiksi siirryn yllä (27 § II.2.2) kaavaillon mukaisesti kysymykseen, voi-daanko osakeyhtiön yhtiökokouspäätöksellä lakkauttaa yhtiön ulkopuo-listen kolmansien miesten sellaisia oikeuksia, jotka kohdistuvat yhtiön osakkeisiin. *Yhtiökokouspäätöksen* ja sen vaikutusten ulottuvuuden kes-keinen asema tässä osakelakkautuskysymyksessä johtuu siitä, että osake-identiteetin muuttamisasiassa on yhtiöjärjestysmuutos välttämätön, ja yh-tiöjärjestyksen muuttaminen puolestaan on viime kädessä 'vain' eräs laji yhtiökokouspäätöksiä.¹ Eli tarkemmin sanoen: kun yhtiöjärjestyksestä muu-tetaan yllä 27 §:ssä kuvatuin, osakeidentiteettiin kohdistuvin tavoin,² on olennaisella sijalla yhtiökokouspäätös, so. yhtiökokouspäätöksen muo-dossa annettu yhtiöjärjestysmuutosta tarkoittava osakkeenomistajien tah-donilmaisu.³

¹ Kuten OYL 9:14.1:stä ilmenee, päättää yhtiöjärjestyksen muuttamisesta juuri yhtiökokous, yhtä ainoata poikkeusta lukuunottamatta: 4:12.2:n tarkoittama tilanne, jolloin rekisteriviranomainen ex officio suorittaa osakepääoman alenta-misesta ko. tilanteessa ehkä aiheutuvan muutoksen yhtiöjärjestykseen (ks. lä-hemmin *Koski—Schultén* I ss. 218—219 ja 409, *Kyläkallio* 1 ss. 79—80, 186—187 ja 198). Lisäksi on ajateltavissa, kuten *Kyläkallio* 1 s. 80 esittää, että tuomiois-tuin voi 9:17.4:n nojalla muuttaa virheellistä yhtiökokouspäätöstä yhtiöjärjestyk-sisällönkin osalta; katsoisin että tällöinkin on kyseessä yhtiökokouksellinen yhtiö-järjestysmuutos, koska yhtiöjärjestyshän tällöin saa 'vain' sen sisällön, mikä yh-tiöjärjestyksen muutospäätöksellä olisikin pitänyt olla.

² Ks. lähemmin ed. ss. 201—203 (mm. esimerkit A—C).

Lähtökohdan tarkasteluille tarjoaa se yhtiölain tekstiin kirjoittamaton, mutta alan oikeustieteessä yleisesti esitetty ja oikeutukseltaan selviönä pidetty sääntö, että osakeyhtiön (ylimmässäkään päätösvaltaa käyttävässä organissa eli) yhtiökokouksessa ei voida tehdä laillisesti tehokasta päätöstä, joka loukkaa *ulkopuolisen* eli ns. kolmannen henkilön oikeutta tai etua, ts. puuttuu muun henkilön kuin osakkeenomistaja(i)n tai yhtiön itsensä oikeusasemaan.⁴

I.1.2. Osakeyhtiöllisellä päätäntävallalla on siis ylimmälläkin tasollaan periaatteessa selvät kompetenssirajansa. Yhtiökokouksessa voidaan tosin, etenkin kaikkien osakkeenomistajien ollessa yksimielisiä, tehdä päätöksiä, jotka hyvinkin radikaalisti puuttuvat oikeuksiin ja etuuksiin, mutta noiden oikeuksien ja intressien tulee tällöin olla ns. *yhtiön asioita*: On oltava kyse sellaisista tähän yhtiöön liittyvistä yhteisöllisistä oikeuksista/velvollisuuksista/intresseistä/järjestelyistä, jotka koskevat yhtiön itsensä ja/tai sen osakkeenomistajien asioita tai suhteita ilman että kajottaisiin ulkopuolisten tahojen itsenäisiin, jo oleviin oikeuksiin ja etuihin. Osakkeenomistajat ts. eivät voi (maksimaalisella yksimielisyydelläkään) dispoimista toisten eli ulkopuolisten asioista vain siksi, että näillä asioilla on joku oikeudellinen liityntä yhtiöön ja/tai sen osakkeisiin. — Valaisen lausuttua parilla tilanne-esimerkillä.⁵

Esimerkki I Yhtiökokous päättää kaikkien osakkaiden yksimielisyydellä ottaa yhtiöjärjestyksen määräyksen, että yhtiön osakkeita ei saa antaa pantiksi ja että mahdolliset jo tapahtuneet tai vastedes ehkä tapahtuvat osakepanttauksset ovat pätemättömiä.

³ Yhtiökokouspäättöksen lisäksi yhtiöjärjestysmuutos luonnollisesti vaatii säädetyn rekisteriviranomaiskäsitteilynä (ks. tämän luvun IV-jakso), mutta tämän osuus on toissijainen, etenkin itse tahdonmuodostuksen kannalta.

⁴ Ulkopuolisena eli kolmantena miehenä voi tällöin tietysti olla sellainenkin, joka lisäksi *sattuu* olemaan myös osakkeenomistaja tässä yhtiössä; ao. yhtiökokouspäättös ei siis kuitenkaan tällöin koskettaisi häntä hänen osakkeenomistajaominaisuudessaan vaan esim. liittyen hänen yhtiölle antamaansa yksityiseen (OYL 5 luvun ulkopuoliseen) luottoon tai hänen yhtiön kanssa solmimaansa vuokrasopimukseen tms. tai hänen erään toisen osakkeenomistajan kanssa solmimaansa panttaukseseen koskien tämän osakkeita. Sikäli kuin hän em. tavoin on sopimussuhteissa yhtiöön, on (sangen yleisesti käytetty) nimitys 'kolmas mies' vähemmän onnistunut ('ulkopuoliseen' verrattuna), mutta tuskin harhaanjohtava tai muutoinkaan tässä hylättävä.

⁵ Yllä lausuttuja periaatteita valaisevien kirjallisuusviittauksien osalta ks. jälj. av. 19—30.

Puuttumatta nyt kysymykseen yhtiöjärjestyksellisten osakepanttauskieltojen laillisuudesta ylipäänsä, siis *tulevien* panttausten kannalta⁶, totean jo olemassa olevien osakepanttien haltijain kannalta epäilyksettömäksi, että esimerkki I:n sisältämä retroaktiivinen 'dekreetti' on vaikutuksen. Jo perustettuja osakepanttioikeuksia ei siis voida *taannehtivasti* 'lakaista' olemattomiin näin suoraviivaisin yhtiöjärjestysmuutoksinkin,⁷ jotka siis eivät ole vielä olleet voimassa ko. ulkopuolisen henkilön (panti)-saannon tapahtuessa,⁸ eikä tilanne muutu muuksi siinäkään tapauksessa, että sanottu yhtiöjärjestysmuutos jostakin syystä läpäisisi kyseiseltä taannehtivalta osaltaan rekisteriviranomaisen tarkastuksen ja siten virallistuisi.⁹ Yhtiökokouspäätöksen tehostomuuksella 'vanhoja' pantinhaltijoita kohdattiin ei tietenkään korjaantuisi edes senkään kautta, että samalla olisi *valtuutettu* hallitus antamaan uudet osakekirjakappaleet niille osakkeenomistajille, joiden osakekirjoja on tradeerattuina sellaisilla panttivelkojilla, jotka yhtiökokouksen tekemästä em. pantinmitätöimispäätöksestä huolimatta kieltäytyvät palauttamasta osakekirjoja niiden omistajille (eli pantiksipaniijoille).

Esimerkki II Asunto-osakeyhtiön yhtiökokous päättää kaikkien osakkaiden yksimielisyydellä ottaa yhtiöjärjestykseen määräyksen, jonka mukaan huoneistojen vuokraaminen yhtiössä on kiellettyä.

Tällaisen päätöksen (yhtiöjärjestysmuutoksen) taannehtiva voimaansaattaminen jo aikaisemmin perustettujen huoneenvuokrasuhteiden osalta on yhtä mahdotonta kuin I-esimerkissä käsitelty voimassa olevien panttioikeuksien mitätöintipäätös.¹⁰ Häätöjä ei siis tule eikä yhtiö liioin voi

⁶ Ks. tältä osin *Havansi* I ss. 360—363 ja etenkin ss. 366—368.

⁷ Pitäisi siis yrittää 'verhotumpaa' operaatiota, kuten yllä ss. 201—203 esimerkkien A—C tilanteissa on tapahtunut.

⁸ Ks. esim. KKO 1939 II 219: ns. suostumuslauseke (ks. nykyään OYL 3:4), joka oli tullut yhtiöjärjestykseen jälkikäteismuutoksella, ei ollut saatettavissa voimaan sellaisen luovutuksen osalta, joka oli tapahtunut ennen yhtiöjärjestyksen muutospäätöstä, olkoonkin että luovutuksesta oli yhtiölle ilmoitettu vasta sanotun ajankohdan jälkeen.

⁹ Tähän rekisteröimisen oikeusvaikutusten rajoitettuisuuteen tullaan jälj. tämän luvun IV-jaksossa.

¹⁰ Tämä huoneenvuokralaisen suoja on perusteltavissa lukuisin argumentein, mm. vuokralaissuojan helpohkon kiertämisen eliminoinnilla sekä viittaamalla *e contrario* HVL 27 §:ään (in fine) ja myös HVL 26 §:ään, jonka eri momenteista on luettavissa, että osakkeenomistaja ei vapaaehtoisilla tahdonilmaisuuillaan voi tehdä tyhjäksi jo perustamaansa vuokraoikeutta. Suorimmin tämä periaate on julkilausuttu AsOYL 21 §:ssä, tosin vain myymisen mainiten.

Ks. tällä kohtaa myös mitä olen lausunut *Havansi* LM 1980 s. 944 kommentoidessani esitystä *Palsala* ss. 159—162 ja 171—173. Ks. lisäksi heti jälj. av. 11.

turvautua AsOYL 16 §:n mukaiseen huoneiston haltuunottosanktioon sellaista osakkeenomistajaa kohtaan, jonka huoneisto on edelleen vuokratuna 'vanhan' vuokrasuhteen nojalla.¹¹ Asiaan ei retroaktiivisessa suhteessa vaikuta se ero I-esimerkkiin verrattuna, että nyt mainittu huoneenvuokrauksen kieltävä yhtiöjärjestysmääräys sinänsä on kiistattomasti sallittu (*expressis verbis*: AsOYL 13 §).

I.2. Immunitetti ja nulliteetti

I.2.1. Ulkopuolisen henkilön oikeuteen kajoava yhtiökokouspäätös on hänen oikeusasemansa kannalta periaatteessa kokonaan vaikutukseton ja tehoton: hän on *immuuni*. Tällainen 'immunitettisuoja' on ilmaus siitä yleisestä oikeusperiaatteesta, jota selviönomaisesti sovelletaan silloin, kun kaksi (tai useammat) keskinäisin sopimuksin tms. yksityisautonomisin normituksin yrittävät disponoida kolmannelle kuuluvasta oikeudesta tämän suostumuksetta ja vahingoksi.¹²

Sanotunlainen yhtiökokouspäätös on (ainakin) ao. tertiukseen nähden perustavaa laatua olevan tehottomuusperusteen rasittama: immunitetti heijastuu yhtiökokouspäätöksen *nulliteettityyppisenä* virheellisyytenä. Päätöksen nulliteettiluonteeseen ei kykene vaikuttamaan korjaavasti se, että päätöstä vastaan ei tapahdu mitään moitekanne- tai muutakaan reagointia (pitennetyssäkään eli yhden vuoden määräajassa: 9:17.2 in fine) sen enempää osakkeenomistaja- tai muultakaan yhtiölliseltä taholta¹³ kuin tertiuksenkaan taholta. Mitä osakas- ym. yhtiöllisen tahon reagoimattomuuteen tulee, niin olisi tietysti nurinkurista, jos tertiusoikeutta loukkaavan päätöksen tehnyt taho¹⁴ voisi saada oikeudenloukkauksen te-

¹¹ Tässä ei ole syytä tarkastella, mitä AsOYL 13 §:n tarkoittama yhtiöjärjestysmääräys vaikuttaa voimaantulonsa jälkeen alkaneisiin vuokrasuhteisiin. Toitean vain, että vaikka vuokralaisilta ei tuntuisi kohtuudella voitavan vaatia etukäteistä tutustumista yhtiöjärjestykseen, niin HVL 27 § (i.f.) sekä KKO 1943 II 167, 1970 II 20 ja 1974 II 20 viittaavat sittenkin tähän 'vuokralaiskielteiseen' suuntaan.

¹² Ks. heti jälj. alajakso I.3.3, jossa hieman lähemmin käsitellään tätä näkökulmaa.

¹³ Tällainen »muu yhtiöllinen taho» on 9:17.1:n mukaan yhtiön hallitus, hallituksen jäsen tai toimitusjohtaja, mistä on *e contrario* pääteltävissä, että hallitustoimikunta ja sen jäsen sekä tilintarkastaja ovat vailla moiteoikeutta.

¹⁴ So. osakkeenomistajat päättäjinä ynnä heidän valitsemansa yhtiön johto päätöksen virheettömyyttä 9:17.2:n ja 8:14.2:n nojalla kontrolloivana toimeenpanijana.

hokkaaksi yksinkertaisesti vain pidättymällä oman virheensä korjaamisesta. Ja kyseinen tertiush puolestaan ei ulkopuolisuuksiensa takia (esim. pantinhaltijana) ole oikeutettu yhtiökokouspäätöksen johdosta sen enempää moitekanteeseen kuin muuhunkaan *yhtiöoikeudelliseen* reagointiin (esim. OYL 13:3.1 tai 16:3.1).¹⁵

Juuri sanottu puute tertiuksen oikeuskeinoarsenaalissa kompensoituu kuitenkin täysin sillä (OYL:ssa tosin vain latentisti kirjoitetulla, mutta YhdL 15.1 §:ssä julkilausutulla) normilla, jonka mukaan päätöksen virheellisyys on mitättömyyttä¹⁶ (eli syvempää virheellisyyttä kuin nimenomaisen vastareagoinnin — jopa määrääjassa — vaativa moitteenvaraisuus): kyseessä on hänen edukseen itsestään vaikuttava nulliteetti, mihin nähden mikään erityinen saati yhtiöoikeudellinen kanneoikeus ei ole hänelle tarpeenkaan. Tämän 'immuneuteettiedun' johdosta riittänee useimmiten jo pelkkä väite hän 'reagoinnikseen'.¹⁷

Joskaan tertiuksella ei ole yhtiöoikeudellista kanne- tms. reagointo-oikeutta, niin hänellä on kyllä yleisten *vahvistuskanne*-edellytysten mukaisesti oikeus vaatia vahvistettavaksi, että yhtiökokouspäätös ei ole vaikuttanut hänen oikeutensa pätevyyyteen.¹⁸ Myös hänen ajamansa, alkuperäiseen oikeustilaan perustuvan suorituskanteen yhteydessä voi tuomioistuimessa tulla ennakkoluonteisena kysymyksenä todettavaksi myöhemmän yhtiökokouspäätöksen vai-

¹⁵ Yhtiöoikeudellisesti sävyttynyt, mutta vain epäsuorasti yhtiökokouspäätöksen kohdistuva reagointimahdollisuus on sivullisella sen vahingonkorvausoikeuden ja -kanteen muodossa, minkä mahdollistavat 15:1 ja 15:3. — Oma reagointityyppinsä on KRL 22.2 §:n tarkoittama kanne.

¹⁶ Se mitä tarkoitan sanoessani ko. normin olevana latentisti kirjoitettuna OYL:ssa, ilmenee lähemmin heti jälj. ss. 227—230.

Viitattu YhdL 15.1 § kuuluu po. osaltaan: »Yhdistyksen päätös, joka loukkaa kolmannen miehen oikeutta, ... olkoon mitätön.» Ks. lähemmin *Merikoski—Kurkela* ss. 78—83 ja 130.

¹⁷ Aina ei tarvittane edes tällaista defensivireaktiotakaan, vaan jatkuva passiviteettikin saattaa olla 'riittävä', jos nimittäin ei aktualisoidu tilannetta, jossa po. yhtiökokouspäätöksen nojalla vaaditaan tertiukselta jotakin tai torjutaan joku hänen vaatimuksensa.

¹⁸ Ko. tertiuksen oikeussuojan tarve saattaa useinkin täyttää yleisissä vahvistuskannepeissa oikeussuojakynnykselle eli riittävälle vahvistusintressille asetetun suhteellisen lievän vaatimustason, mitä *Tirkkonen* SP I s. 390 kuvaa sanoen, »että tapahtuneen oikeudenloukkauksen ohella haitta tai häiriö, vieläpä tietyissä tilanteissa pelkkä oikeudellinen epävarmuus luovat riittävän vahvistusintressin.»

kutuksettomuus.¹⁹ — Oikeusvoimaltaan tällainen nulliteetin toteaminen rajoittuu ko. asianosaisten väliseen oikeussuhteeseen eikä siis estä yhtiökokouspäätöstä (eventuaalisine yhtiöjärjestysmuutoksineen) jäämästä voimaan yhtiön ja sen osakkaiden keskinäisessä yhtiöoikeudellisten suhteiden verkostossa.²⁰

I.2.2. Yhtiökokouspäätös, joka tertiuksen oikeuteen kajoavana on siltä osin (so. siinä relaatiossa) itsestään vaikuttavasti mitätön, ei periaatteessa liioin voi korjautua ja tulla tehokkaaksi ko. tertiukseen nähden sen lisäksi myötä, että päätös merkitsee yhtiöjärjestyksen muutosta. Eihän yhtiöjärjestys yksityisautonomisen säännöstys- eli normituskompetenssin yhtiökohtaisena muotona²¹ ole tarkoitettu (sen enempää kuin yhtiöjärjestyksen muuttaminenkaan) kiertotieksi, jota käyttäen voitaisiin tehdä tyhjäksi kyseinen sääntö tertiusoikeuksien jäämisestä osakkeenomistajien (yhtiökokouksellisenkin) määräysvallan ulkopuolelle.

Ulkopuolisen henkilön velvoittamiseen yhtiöjärjestys ei siis pysy tietenkään, »självfallet».²² Tästä katson seuraavan, ettei tertiukselta näin ollen voida yhtiöjärjestyksellä (esim. sen muuttamisella) mitään riistääkään, mikä olisikin sietämiseen velvoittamista. Eri asia on sellainen erikoistilanne, missä ulkopuoliselle kuulunut oikeus tai etuus on nimenomaan perustunutkin yhtiöjärjestykseen (esim. tietyn ulkopuolisen oikeus asettaa yksi jäsen hallitukseen). Tällöin »yhtiökokouksen päätös, jolla kolmannelta mieheltä otetaan pois hänelle yhtiöjärjestyksessä myönnetty etu, ei yleensä ole yhtiöoikeudellisesti pätemätön, vaikkakin se voi johtaa vahingonkorvausvelvollisuuden syntymiseen».²³ Tämä lausuma, jossa siis ei kokonaan poissuljeta ko. yhtiöjärjestysmuutoksen yhtiöoikeudellisenkin

¹⁹ Ks. lähemmin *Nial Bolagsstämmobeslut* ss. 48 ja 124—125.

²⁰ Ja päinvastoin, ks. HE 1977: 27 s. 70: »Tuomioistuimen ratkaisu, jolla yhtiökokouksen päätös julistetaan pätemättömäksi tai sitä muutetaan, on voimassa kaikkia osakkeenomistajia kohtaan. Sitä vastoin ratkaisu ei tietenkään sido koltamatta miestä, kuten yhtiön sopimuskumppania.»

²¹ Yhtiöjärjestyksen luonteesta säännöstys- eli normituskompetenssin kannalta ks. lähemmin *Havansi* I ss. 266—273, 293—296 ja 360—361. Ks. lisäksi *Drockila* ss. 66—67.

²² Näin *Olsson* s. 109: »En aktieförvärvare är ju icke en utomstående; om så vore fallet, kunde bolagsordningen *självfallet* icke förplikta honom.» (kurs. tässä); lausuma on sinänsäkin kiintoisa, sillä kun osakepantinhaltija epäilemättä on »en utomstående», niin yhtiöjärjestys ei siis voi tietenkään velvoittaa häntä.

²³ Sitaatti: HE 1977: 27 s. 70. Samoin *Koski—Schultén* I s. 433—434.

pätemättömyyden mahdollisuutta, on hyväksyttävissä, koska tertiuksen immuniteetin 'heikompiasteisuus' on luonnollinen seuraus siitä, että ko. etuuden olemassaolo on perustunut nimenomaan yhtiöjärjestykselliseen normituskompetenssiin.

1.2.3. Se mitä yllä tässä luvussa on lausuttu ulkopuolisen eli tertiuksen immuniteetista, perustuu etenkin tutkimuksiin *Taxell Rättsskydd* ja *Nial Bolagsstämmbeslut*.²⁴ *Taxell* toteaa nulliteetin luonnolliseksi seuraamukseksi, jos yhtiökokouspäätös loukkaa kolmannen miehen oikeutta: »Det är naturligt att klanderfristens utgång icke eliminerar ogiltigheten när beslutet kränker utanför bolaget stående personers rätt eller intresse. Aktieägarna kan icke förfoga över tredje mans rätt. Och tredje man kan icke klandra ett beslut av bolagsstämman... Beslutet är en nullitet både när detsamma förutsätter en ändring av bolagsordningen och när så icke är fallet.»^{25, 26}

Nämä periaatteet ovat epäilyksittä voimassa myös uuden OYL:n järjestelmässä. Siinä tosin yhtiökokouspäätöksen pätemättömyys- ja moitesäännöstö (9:17 ja 9:16) on monissa yksityiskohdin tuntuvastikin erilainen kuin VOYL:n (30—31 §§) aikainen normisto, mutta nyt tarkasteltavien keskeisten rajanvetojen osalta mikään lain esitöissä tai tekstissä ei viittaa uusiin periaateratkaisuihin.²⁷ Epäilyksittä voidaankin OYL 9:17:n yhteydessä yhtyä *Kyläkallion* toteamukseen, että »kuka tahansa kolmas mies, jonka oikeusasemaa yhtiökokouksen oikeudellisesti virheellinen päätös loukkaa», saa »OYL:n säännöksistä riippumatta vedota siihen, ettei yhtiökokouksen päätös sido häntä. Tämän hän voi tehdä kanteella, väitteellä tai muulla tilanteeseen soveltuvalle tavalla».²⁸

²⁴ Ks. *Taxell* mt. erityisesti ss. 13—18, 49—54, 125—133, 146—155 ja 182—195, sekä *Nial* mt. erityisesti ss. 42—49, 69—74, 99—100 ja 121—125.

²⁵ *Taxell Rättsskydd* s. 186.

²⁶ VOYL:n aikaisesta kirjallisuudesta po. kysymyksissä ks. lisäksi *Raninen* ss. 164—165, *Kyläkallio* Hallituksen vastuu ss. 123—126, *sama* Pätemättömyys ss. 44—54 ja 243—257, *Zitting* DL 1968 ss. 439—440.

²⁷ Ks. KM 1969 A 20 ss. 115 ja 127—129, OikM 1974:9 ss. 134 ja 159—165 ja HE 1977:27 ss. 58 ja 68—70. Näissä todetaan, että kyseisen (OYL 9) luvun »säännökset poikkeavat voimassa olevasta oikeudesta monissa yksityiskohdissa, mutta pääperiaatteet ovat samat»; erityistä huomiota lausutaan kiinnitetyn »yhtiökokouksen päätösten pätevyyttä koskevien, tulkintavaikeuksia aiheuttaneiden säännösten selventämiseen.»

²⁸ *Kyläkallio* 2 s. 434, ks. myös s. 440 ja yleisemmin ss. 432—444. Näitä kysymyksiä sivuavasti ks. myös *Koski—Schultén* I ss. 427—429 ja 432—434 sekä *Ruot-*

I.2.4. Kuvatut periaatteet voitaneen todeta jopa koko yhteisöoikeuden osalta noudatettavaksi periaatteeksi: yhteisön tekemä tai yhteisössä tehty päätös, joka loukkaa ulkopuolisten oikeuksia, on kelpoisuuden ylityksen takia — vaikkapa nämä oikeudet kytkeytyisivätkin ko. yhteisöön tai sen osuuksiin tms. — nulliteetin kaltaisesti vaikutukseton ulkopuolista oikeudenhaltijaa kohtaan. Periaate on jokseenkin suoraan lausuttu laissa julki aatteellisten yhdistysten osalta (YhdL 15.1 §, ks. yllä av. 16:n kohdalla), ja se on voimassa myös taloudellisten yhdistysten tärkeimmässä tyypissä, osuuskunnassa.²⁹ Ja avoimen yhtiön kohdalla pelkkä ajatuskin yhtiömiesten mahdollisuudesta keskinäisin sopimuksin (yhtiösopimusmuutoksien) puuttua tertiuksen pätevästi jo perustettuun oikeuteen tuntunee jopa absurdilta; tämän ajatuksellisen torjunnan jyrkkyys selittyy paljolti sillä, että avoimen yhtiön yhtiösopimuksen ja yhtiösopimusmuutosten osalta puuttuu rekisteröimisen kaltainen virallistuttaminen ja siitä seuraava eräänlainen ulkoinen laillisuuden ja 'puolivirallisen' normiston leima (joka osakeyhtiöoikeudessa esiintyy yhtiöjärjestyksen ja sen muutosten viranomaistarkastuksen ja rekisteröimisen johdosta).

I.3. Latentti tertiussuojanormi OYL:n tekstissä

I.3.1. Edellä hahmoteltu tertiusimmuniteettia osoittava periaatenormi on itse asiassa luettavissa myös OYL:sta, joskin se tämän lain tekstissä on ikäänkuin latenttina ja hajautettuna kolmeenkin eri paikkaan: a) OYL 9:16 eli ns. yleislauseke, b) OYL 15:3 ja c) OYL 9:17.3:n 1 kohta.

Mitä ensinnäkin 9:16:een tulee, niin tässä yleislausekkeessa³⁰ kiellään yhtiökokouspäätös, joka »on omansa tuottamaan osakkeenomistajalle tai muulle henkilölle epäoikeutettua etua yhtiön tai toisen osakkeenomis-

sisä SOU 1971:15 ss. 247, SABL-prop. 1975:103 ss. 415—416, *Kedner—Roos* I ss. 209 ja 223—225, *Rodhe* s. 233, *Nial Associationsrätt* ss. 121 ja 155—156.

²⁹ Ks. OKL 92.2 § ja sen tulkinnasta *Hakulinen—Rapola* s. 274: »mitättömiä» ovat »päätökset, jotka ovat ristiriidassa velkojalle tai muulle kolmannelle henkilölle kuuluvan oikeusturvan kanssa». Ks. myös *Nial Associationsrätt* ss. 155—156.

³⁰ Tästä lainkohdasta ja sen (melkoisista, joskaan ei olennaisista) eroista edeltäjäänsä VOYL 30.4 §:ään verrattuna ks. lähemmin HE 1977:27 ss. 68 ja 95, *Koski—Schultén* I ss. 184—185, 344 ja 420—426, *samat* II ss. 201—202 ja 237—239, *Kyläkallio* 2 ss. 426, 430—432, 501—502 ja 522—523, *Huttunen* LML-koulutus 24 ss. 94—95.

tajan kustannuksella.» Tertiuksen eli »muun henkilön» puuttuminen säännöksessä nimettyjen suojeltavien tahojen (= yhtiö tai/ja toinen osakas) joukosta ei suinkaan merkitse sitä, että näitä epäoikeutettuja etuja siis olisi sallittua hankkia tertiuksen kustannuksella (esim. 'puhdistamalla' vanhat osakkeet panttirasituksista 'sopivalla' yhtiöjärjestysmuutoksella). Päinvastoin, tertiusta suojaavan maininnan puuttuminen 9:16:sta johtuu juuri siitä, että nimenomainen maininta tertiussimmuniteetista yhtiökokouspäätöksiä vastaan on nähty tarpeettomaksi asian muutenkin selvän tilan takia: osakkaiden yhtiökokouksellinen disponointivalta rajoittuu (9:1.1:) »päättämisvaltaan *yhtiön* asioissa». Tertiuksen asioihin sensijaan ei saada puuttua kuin enintään tertiusetuisesti, mikä sekään ei sido tertiusta hyväksymään tarjottua etua.

Lisäksi huomattakoon, että tuollainen tertiusetu ei saa mennä 'liian pitkälle' eli loukata yhtiön itsensä tai (vähemmistö)osakkaiden etua,³¹ ja juuri tätä varten onkin kyseisessä lainpaikassa (9:16) nimenomainen maininta tertiuksesta (= »muu henkilö») sellaisena tahona, jota *vastaan* on voitava saada suojaa. Tämä seikka (eli yhtiön ja vähemmistöosakkaiden suojan tarve ja keinot yhtiöstä tertiukselle järjestettäviä etuja vastaan) ei siis ole ollut yhtä itsestään selvä kuin käänteisseikka (eli tertiuksen suojattaisuus hänen laillisesti syntyneiden etujensa 'poisjärjestämiseltä' yhtiötahon yksipuolisin toimin).

Yleislausukkeessa (9:16) ei siis tarvita sellaista mainintaa tertiuksesta säädännäisen suojan tarpeessa olevana etutahona kuin mikä sensijaan sisältyy vahingonkorvaussäännökseen OYL 15:3:ssa (ja 15:1:ssä): osakkeenomistaja on, myötävaikutettuaan »tämän lain (= OYL) tai yhtiöjärjestyksen rikkomiseen», velvollinen korvaamaan vahingon, joka on aiheutunut »yhtiölle, osakkeenomistajalle tai *muulle henkilölle*». Tämä tertiuksen mainitseminen on eo. kysymyksen kannalta periaatteessa tärkeä, kahdestakin syystä:

1) Se osoittaa, että osakkeenomistaja toimiessaan — yhtiökokouksessa tai muulla tavoin — yhtiöjärjestyksen ynnä OYL:n (ja AsOYL:n) määrittelemässä ko. yhtiön asiapiirissä on velvollinen pidättymään tertiusta vahingoittavasta toiminnasta. Pidättymisvelvollisuuden synnyttävä ko.

³¹ Paitsi näitä kahta 9:16:ssa mainittua tahoa (yhtiö, osakas) voi tertiukselle myönnetty etu tms. loukata (myös tai vain) toista tertiustahoa, kuten yhtiön velkojia. Tähän aspektiin ei nyt kuitenkaan ole tarpeen kiinnittää huomiota.

kieltonormi ei rajoitu vain kirjaimellisesti luettuun »tämän lain tai yhtiöjärjestyksen rikkomiseen», vaan OYL:n ja/tai yhtiöjärjestyksen *tekstin aukkokohtaussakin* on kiellettyä toimia »vastoin yhtiöoikeuden yleisiä perusteita». ³²

2) Säännös tertiusmainintoihin osoittaa myös (loogisena ajatusseurauksenaan), että osakkeenomistajalla ei liioin ole kompetenssiakaan sellaiseen (esim. yhtiökokoukselliseen) toimimiseen, joka aiheuttaa varallisuusvahingon »muun henkilön» jo olemassa olevalle oikeudelle. ^{33, 34}

I.3.2. Toisin kuin 15:3 (ja 15:1), missä puhutaan vain »tämän lain» eli OYL:n rikkomisesta, käyttää kolmas edellä (s. 227) mainitsemani säännös eli 9:17.3:n 1 kohta väljempää ilmaisua »laki»: jos yhtiökokouksen »päättös on sellainen, ettei sitä lain mukaan voida tehdä edes kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella», on päätös nulliteetti ja pysyvästi vaikutuksen ilman erityistä (saati määräaikaista) reagointiakin. Sanottu väljempi ilmaisu eli »laki» — vrt. »tämä laki» eli OYL — tarkoittanee kaikkea lakia eli koko voimassa olevaa oikeutta, ³⁵ ja tällaisesta laajasta oikeus-

³² Näin Koski—Schultén II s. 355 OYL 15 luvun yleisesittelyssä, vrt. sensijaan mts. 388 ja *Kyläkallio* 2 s. 126, jotka voitaneen lukea »suppeammasti», niin että edellytettäisiin nimenomaista OYL:n tai yhtiöjärjestyksen (jonkun kohdan) rikkomista. Nähdäkseni 15:3:n ja 15:1:n tässä yhteneväiset sanonnat eivät pakottane sanotunlaiseen ahtaaseen tulkintaan 15:3:nkaan kohdalla, jota vastoin tällaiseen »ahtaamukseen» saatetaan kyllä faktisesti päätyä siksi, että 15:3:ssa edellytetään vähintäänkin törkeitä tuottamusta.

³³ Eri asia on, että osakkeenomistajatahon norminvastainen toiminta (esim.) yhtiökokouspäätöksen muodossa voi faktisesti päätyä »muun henkilön» oikeuden konkreettiseen loukkaukseen vahingon esiintymisineen, jos norminvastaisen yhtiökokouspäätöksen täytäntöönpano (tosin norminvastainen yleensä sekin, 8:14.2) johtaa joko sellaisenaan tai yhdessä muun seikan, kuten vilpittömän mielen kanssa, ko. »muun henkilön» oikeusaseman huonontumiseen.

³⁴ Ks. 15:3:n (ja 15:1:n) osalta lähemmin — etenkin »muun henkilön» kannalta — HE 1977:27 ss. 109—111 (»muuna henkilönä» tulee kysymykseen, paitsi ensisijaisesti yhtiön velkoja, »myös muu kolmas mies, kuten henkilö, joka ostaa yhtiön osakkeita»), Koski—Schultén II ss. 355—357, 364, 371—372, 377 ja 388—390, *Kyläkallio* 1 ss. 125—127 ja sama 2 ss. 343—344 ja 357—358, SOU 1971:15 ss. 351—355, *Kedner—Roos* II ss. 352—354 ja 356—357, *Skåre* ss. 291—293, *Betænknng* 1969:540 ss. 174—175 ja 177, *Græsvænge—Larsen—Roelsen* ss. 335—337.

³⁵ Tämä seikka ei ilmene täysin selvästi OYL:n tekstistä ja voineekin aiheuttaa tulkinnallista erimielisyyttä. Osaltani panen paljon painoa sille kirjoitukselliselle erolle, että 9:17.3:n 1 kohdassa käytetään ilmaisua »ettei sitä lain mukaan» (ruotsiksi »icke kan lagligen»), kun taas tämän alakohdan edellä eli 9:17.1:ssä sekä heti tämän alakohdan jäljessä eli 9:17.3:n 2 kohdassa on suppeampi ilmaisu

suojusta pääsee osalliseksi luonnollisesti myös kyseinen »muu henkilö» eli ulkopuolinen taho: eihän hänen oikeudestaan voida »lain mukaan» disponoida yhtiökokouksessa »edes kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella».

Osakepantinhaltijan oikeussuojan kannalta lienee tällä kohtaa paikallaan muistuttaa siitä, että tällaiset velkojat (so. panttivelkojat) eivät ole *yhtiön* velkojia ja että he siten eivät saa suoranaista suojaa niistä lukuisista OYL:n normeista, jotka tarkoittavat suojata velkojia yhtiön velkojen ominaisuudessa. (Sanottu runsas suojanormisto OYL:ssä käsittää koko sen, kautta lakitekstin sirotellun normiverkoston, jolla turvataan osakepääoman koskemattomuuden periaatetta, ja päättyy 15:1—3:n vahingonkorvaussäännöksiin ynnä kriminalisointeihin 16:8—9:ssä.) Osakepantinhaltijahan on, ei yhtiön vaan ko. osakkeenomistajan velkoja, mikä on tietysti aivan eri asia. Epävarsinaisena poikkeuksena on tosin se tilanne, että osakkeenomistaja on antanut yhtiön osakkeita pantiksi tämän yhtiön velasta (mihin tilanteeseen olen viitannut I s. 68).

I.3.3. Se yhteisöoikeudellinen tertiussimmuniteetti, joka siten OYL:ssäkin tunnustetaan, on asetettavissa laajempaankin yksityisoikeudelliseen perspektiiviin: kyseessä on osa samaa ilmiötä, mikä sopimusoikeudessa voidaan ilmaista selviönomaisena kieltona tehdä (tehokkaita) sopimuksia ulkopuolisen kolmannen vahingoksi tai rasitteeksi.³⁶ Kantava oikeusaja-

»tämä laki» («denna lag»). Ks. myös 15:1, 15:2 ja 15:3, joissa pohjana on »tämä laki», sekä 13:3.1, jossa sanktioitu menettely ei ole rajattu vain »tämän lain» (ja yhtiöjärjestyksen) rikkomiseen.

Esityöt 9:17:n kohdalla eivät valaisse asiaa (ks. KM 1969 A 20 s. 129 ja identtisesti HE 1977:27 s. 70, joissa puhutaan »pakottavien oikeusnormien vastaisista päätöksistä», rajaamatta alaa vain OYL:n pakottaviin normeihin). *Kyläkallio* 2 s. 438 tyytyy kiinnittämään huomiota ko. ilmaisujen »laki» ja »tämä laki» ulkoiseen eroon, todeten vain, että »tähän ristiriitaan ei ole mahdollista tässä syventyä»; vrt. mtss. 434 ja 440, mistä näyttäisi kuitenkin olevan luettavissa, että hänen mielestään muun lain kuin OYL:n vastainen päätös jää 9:17.3:n 1 kohdassa säännellyn alueen ulkopuolelle. Suppeammalla kannalla myös *Koski—Schultén* I s. 432. Ks. lisäksi *Olsson—Aro* s. 30 ja (samat eri sanavalinnat sisältävän Ruotsin OYL:n osalta) *Kedner—Roos* I s. 225.

Kysymykseen ei tässä yhteydessä ole mahdollista eikä tarpeellista syventyä »lopullisesti». Lienehän joka tapauksessa selvää, ettei yhtiökokous »edes kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella» voi syrjäyttää pakottavia lainsäännöksiä.

³⁶ Tästä *negotium in disfavorem tertii* -kieltonormista ks. *Havansi* I ss. 403—405.

tus on yhtiökokouspäätöksenkin tehokkuuden rajojen vedossa tämä sama, vaikka ei otettaisikaan kantaa siihen, onko osakeyhtiön yhtiöjärjestys tms. viranomaismyötävaikutusta edellyttävä normisto luonteeltaan sopimuksen kaltainen (tahdonilmaisukäyttäytymiseen pohjautuva ja vain tiettyyn inter partes -tyyppiseen piiriin rajautuva) ilmiö.³⁷

Samassa yhteydessä huomattakoon, että yhtä hyvin kuin kahdenvälisen tertiuksen oikeutta loukkaava sopimus ('negotium in disfavorem tertii') hyvinkin saattaa olla inter partes sitova ja vain tertiukseen nähden tehoton, niin samoin voi yhtiökokouksellinenkin tertiusta loukkaava päätös muutoin olla yhtiöllisissä relaatioissa pätevä.

I.3.4. Joskaan osakkeenomistajataholla siten ei ole oikeutta kajota (kaventaen saati lakkauttaen) tertiusten laillisesti syntyneisiin ja asianmukaisesti toteutettuihin osakepanttioikeuksiin, ei tämä immuniteetti silti kokonaan vie osakkeenomistajilta mahdollisuutta tehdä yhtiökokouspäätös, joka johtaa osakepanttioikeuksien lakkaamiseen. Eihän nimittäin se seikka, että jotkut tai vaikkapa kaikkikin yhtiön osakkeet ovat (yhdeällä tai useammalla velkojalla) pantattuina, estä tekemästä päätöstä itse yhtiön 'lakkauttamisesta' eli OYL 13:1.2:n mukaisin päätöksiin selvitystilaan asettamisesta, jonka lopputuloksena on aikanaan oleva yhtiön purkaminen («katsominen puretuksi», 13:14.1) ja sen kautta osakkeidenkin 'lakkaaminen olemasta'. Ja niinikään (em. osakepanttausten estämättä) voidaan yhtiössä päättää 14:1.2 mukaisesti yhtiön sulautumisesta toiseen yhtiöön tai yhtiön osallistumisesta ns. kombinaatiofuusioon (14:2): näisäkin tapauksissa tämän sulautuvan yhtiön osakkeet lakkaavat.

Sanotut lakkaamistapaukset ovat sellaisia yhtiön 'peruskohtaloihin' kytkeytyviä seikkoja, jotka osakepantinhaltijan on periaatteessa aina otettava huomioon (kuten yhtiön konkurssinkin mahdollisuus), ts. ne ovat sellaisia osakepantti *lakijohteisia tyyppiriskejä*, johon kategoriaan olen jo alumpana viitannut.³⁸ Näissä tapauksissa on osakepantti-velkojan vakuusoikeus sitäpaitsi otettavissa riittävästi huomioon siten, että hänellä katsotaan olevan jatkuvasti panttioikeus, kohteenaan tästedes osakkeen *surrogaatti* (eli 13 luvun mukaisessa purkamisessa osakkeelle kuuluva jako-osuus sekä 14 luvun fuusiotapauksissa sulautumisvastike). Selväs-

³⁷ Sanottua 'luonnekysymystä' valaisevia oikeustoimiopillisiä näkökohtia käsitellään kohta jälj. jaksossa III.

³⁸ Ks. etenkin s. 61 (22 § III.1.4).

ti todettavissa olevan surrogaatti- eli sijaantulorelaation kautta taataan näissä tapauksissa panttivelkojan oikeussuojan toimivuus.^{39, 40}

Nämä toteamukset eivät kuitenkaan valaise paljoakaan nyt tarkasteltavia konflikteja, joissa siis osakeidentiteettiin kohdistettu yhtiöjärjestyksmuutos (yllä ss. 201—203 esimerkeissä A—C havainnollistetuin tavoin) on ongelmana. Sen verran kuitenkin lienee selvää, ettei sanotunlaisia yhtiöjärjestyksmuutoksia osakepanttioikeuksien (ainakin väitettyine) 'pois-putoamisineen' voida pitää osakepantin lakijohteisena tyyppiriskinä, jollainen osakepantinhaltijain siis periaatteessa pitäisi aina ottaa huomioon laissa sallittuna mahdollisuutena.

II. TERTIUKSEN IMMUNITEETISTA KKO-KÄYTÄNNÖSSÄ

II.1. Johdannoksi

II.1.1. Yllä I-jaksossa esitettyjä perussääntöjä tertiuksen eli ulkopuolisen tahon immuniteetista voidaan lisävalaista ja tukea eräillä KKO:n prejudikaateilla. Esiteltävissä ratkaisuissa on KKO myöntänyt tertiukselle tai tertiusasemaa hyvin lähellä olevalle intresentille oikeussuojaa osakeyhtiössä tehtyjä päätöksiä vastaan, myös sellaisia päätöksiä vastaan, jotka ovat olleet yhtiöjärjestyksellisiä.

Esittelen kyseisen oikeustapausaineiston (II.2) kronologisessa järjestyksessä ja siten, että lyhyen tapausselostuksen jälkeen seuraa kommentti, missä ratkaisua tarkastellaan nyt esillä olevan immuniteetikysymyksen kannalta ja siihen rajoittuen.

II.1.2. Joskaan kohta esiteltävät tapaukset eivät tilannetaustaltaan ole kovin läheisesti sellaisia kuin yllä (ss. 201—203: esimerkit A—C) hahmotellut konfliktit, niin prejudikaateista havaittavissa olevan tertiussuojan merkitys toisaalta korostuu sen seikan johdosta, että yksikään prejudikaateista ei koske rakentamisvaiheista grynderitahon hallitsemää (asunto- tai kiinteistö)osakeyhtiötä. Tällaisissa 'grynderitapauksissahan' ryhdyttiin KKO:n käytännössä 1960-luvulla antamaan oikeussuojaa yhtiön (yh-

³⁹ Tämänkaltaisesta panttisurrogaatiosta ks. jo yllä 22 § III.2.

⁴⁰ Osakepantinhaltijan aseman lähempi tarkastelu OYL 13 ja 14 lukujen puitteissa aktualisoituissa kysymyksissä tapahtuu soveliaimmin VI pääjakson puitteissa.

tiökokouksen) päätöksiä ym. toimenpiteitä vastaan herkemmin kuin mi-
hin normaalien (myös huoneisto-) osakeyhtiöiden kohdalla ja osakeyhtiö-
juridiikan normeja tavanmukaisesti soveltaen ilmeisesti jätätisiin.

Mainittu tehostettua oikeussuojaa merkinnyt KKO-praksis on ollut erityisesti sen intresenttitahon suojaamista, jonka tahon muodostavat eräänlaisena kollektiivina (grynderiltä osakkeita omistuksenpidätysehdon hankkineet) »ostajat tulevana yhtiön määräysvalan käyttäjinä». ⁴¹ Onhan näitä »tulevia vallankäyttäjiä» pidettävä ainakin muodollisesti tertiuksina (kyseisen omistuksenpidätysehdon takia) ja siten esim. OYL 15:3:n tarkoittamina »muina henkilöinä». ⁴²

II.2. Oikeustapausten tarkastelua

II.2.1. Melkoista huomiota saanut ratkaisu on ollut ⁴³:

KKO 1936 I 63 Asunto-osakeyhtiön yhtiöjärjestyksen määräys, jonka mukaan osakkeen siirtyessä toiselle tälle siirtyy myös vastuu tähänastisen osakkeenomistajan vastikevelasta yhtiötä kohtaan, ei ollut laillisesti velvoittava eikä siis synnyttänyt osakkeen ostajalle sanotunlaista velkavastuuta.

Se että kyseinen yhtiöjärjestysmääräys, joka viranomaistarkastuksen ja -vahvistuksen jo läpikäyneenä on näyttänyt pätevältä, tulikin katso-
tuksi tehottomaksi, voinee selittyä vain siten, että KKO katsoi po. yhtiö-
järjestysmääräyksen sisältämän rasisheen osakeostajaan kohdistuvana
koskevan enemmänkin ulkopuolisena kuin osakkeenomistajana pidettä-
vää tahoaa. ⁴⁴ Yhtiön osakkeita aikaisemmin omistamaton ostaja onkin
alunperin ulkopuolinen ja pysyy vielä kaupan jälkeenkin aina saantonsa
osakeluettelomerkintään saakka — siis ehkä pitkäänkin, jos yhtiöjärjes-

⁴¹ Sitaatti ratkaisusta KKO 1967 II 27, minkä osalta sekä lähikysymyksistä ks. mitä jo yllä s. 218 (av. 38—40:n kohdalla) on esitetty viittauksineen. Uusim-
masta grynderitahon disponointivaltaan restriktiivisesti suhtautuvasta oikeuskäy-
tännöstä ks. KKO 1978 II 125 ja 1980 II 9, joista lähemmin ed. s. 121 av. 43.

⁴² OYL 15 luvun perusteluissa (15:1:n kohdalla) mainitaan »muun henkilön»
esimerkkitapauksena »henkilö, joka ostaa yhtiön osakkeita».

⁴³ Ks. tästä prejudikaatista lähemmin (ja viittauksin) *Olsson* ss. 108—111,
Havansi I ss. 301—303.

⁴⁴ »Denna dom tyder på att man i HD vinnlagt sig om att skydda förvärvaren
mot obehagliga överraskningar i form av bolagsordningsklausuler.» *Olsson* s. 109

tyksessä on lunastuslauseke — sikäli ulkopuolisena yhtiöön nähden, että hän on vailla hallinnoimisoikeutuksia (OYL 3:13.1, kuten jo VOYL 32.1 §)⁴⁵ eli mitä tyypillisintä osakasaseman ilmentymää. Tällainen ulkopuolisuus on tosin erikoislaatuista, ollessaan jo 'sisäpuoliseksi' pyrkivää sekä saannon lopullistumisen ja osakeluettelokirjaamisen myötä ohimenevää, seikka joka ei kuitenkaan nyt esillä olevalta näkökannalta vähennä prejudikaatin indisioarvoa.

Huomattakoon myös, että tässä (1936 I 63) yhtiöjärjestysmääräys osoitautui tehottomaksi jopa sellaiseenkin osakeintresentiin nähden, jonka intressi osakkeeseen syntyi vasta sen jälkeen kun yhtiöjärjestysmääräys jo oli olemassa ja etukäteenkin vaikeuksista havaittavissa: ostoa suunnittelevan tertiuksen piti tietää siitä.⁴⁶ Paljon suuremmalla syyllä voidaan nyt puoltaa sellaisen tertiuksen suojaamista, joka kuten pantinhaltija useinmainituissa tilanne-esimerkeissä (A—C, ss. 201—203) on hankkinut osakekohtaisen oikeutensa lainmukaisessa järjestyksessä jo ennen kuin yhtiöjärjestykseen on tullut hänen oikeuttaan uhkaava määräys.

II.2.2.

KKO 1949 II 100 Asunto-osakeyhtiöllä oli yhtiöjärjestyksensä mukaan lunastusoikeus, jos osake myytiin ulkopuoliselle. Kun eräs osake oli siten myyty ulkopuoliselle A:lle ja kun A kieltäytyi hyväksymästä yhtiön esittämää lunastusvaatimusta, yhtiö haastoi hänet oikeuteen. RO: Lunastusvaatimus oli sinänsä oikeutettu ja oikein esitetty, mutta koska yhtiö yhtiöjärjestyksessä olevan määräyksen mukaan ei saanut lunastaa osakkeita, jos siten loukattaisiin kolmannen miehen oikeutta, niin ja koska tertiuksella T ulosmittausvelkojana oli lainvoimaisen ulosmittauksen nojalla panttioikeus kyseiseen osakkeeseen, hylättiin kanne. HO = KKO: Sanotulla yhtiöjärjestysmääräyksellä oli katsottava tarkoitetun sitä, että kolmannen miehen oikeus oli oleva vaaranalainen jo yhtiön lunastusoikeuden syntyessä, minkä vuoksi ja kun kyseinen osake oli julistettu ulosmitatuksi vasta sen jälkeen kun yhtiö jo oli tehnyt asianmukaisen lunastusvaatimuksen, yhtiön lunastuskanne hyväksyttiin.

⁴⁵ OYL 3:13.1 on tosin 'varhentanut' osakkeen saajan osakkeenomistajaseaman kehittymistä siten, että po. suhteessa riittää jo yhtiölle saannosta asianmukaisine selvityksineen tehty ilmoitus (ks. esim. Koski—Schultén I ss. 169, 173—174 ja 355); tämä 3:13.1:n säännös ei kuitenkaan syrjäytä lunastus- tai suostumuslausekkeesta johtuvaa viivästymistä.

⁴⁶ Juuri tämän selonsaantimahdollisuuden takia voidaankin kyseistä prejudikaattia kritisoida, ks. Olsson s. 109.

Prejudikaatissa on nyt periaatteellisesti huomionarvoisinta se merkitys, mikä *expressis verbis* on annettu tertiuksen osakekohtaisoikeuden, panttioikeuden syntyajankohdalle verrattuna yhtiön suorittaman 'tertiusvaarallisen' toimenpiteen (tässä: lunastusvaatimuksen esittämisen) ajankohtaan. Jos nimittäin panttioikeus olisi ollut asianmukaisesti jo perustettu ennen yhtiön toimenpidettä, ei yhtiö enää olisi voinut yhtiöjärjestyksen(kään) turvin syrjäyttää tertiuksen panttioikeutta.⁴⁷ Se että tertiuksen oikeuden immuniteetista oli tässä tapauksessa suorastaan määräys yhtiöjärjestyksessä, ei ole nyt oleellista, sillä yllä I-jaksossa jo kuvattu yleisperiaate, jonka mukaan yhtiön ja sen osakkaiden päätökset yms. eivät saa loukata tertiuksen oikeuksia, on tietenkin riippumaton nimenomaisesta julkilausumisestaan yhtiöjärjestyksessä.

Eri asia on, että kerrotunlainen (luultavasti harvinainen ja sinänsä turhakin) nimenomaismääräys saattaa jossakin määrin vaikuttaa yksittäisen tapauksen olosuhteiden oikeudelliseen arviointiin, tertiustaholle ilmeisestikin (joskin vain vähäisesti) edulliseen suuntaan.⁴⁸

II.2.3.

KKO 1974 II 25 Osakeyhtiön hallitus oli päätöksellään 22.11.1962 antanut lupauksen (*»utfästelse»*), jonka mukaan yhtiön toimihenkilöiden lesket olivat 1.1.1963 alkaen saava yhtiöltä eläkettä. Lupauksen katsottiin sisältävän palkkaukseen kuuluvaa etuutta koskevan sitoumuksen, joka, ottaen huomioon että yhtiö sen annettuaan olikin jo erinäisen ajan maksanut näitä eläkkeitä, oli katsottava yhtiökokouksen hyväksymäksi ja yhtiötä sitovaksi. Tämän vuoksi yhtiö ei ollut oikeutettu (yhtiökokouspäätökselläkään, jollainen tehtiin 24.6.1971) yksipuolisesti peruuttamaan eläkepäätöstä ja lopettamaan maksuja kantajalle (erään 7.6.1970 kuolleen toimihenkilön leski). (Äänestys).

Yhtiön orgaanien päätösten ym. toimenpiteiden synnytettyä ulkopuoliselle intresenttitaholle (ei-osakkeenomistajina) saamisvaateen ei yhtiö siis enää voinut edes yhtiökokouspäätökselläkään puuttua tuohon tertiusetuu-

⁴⁷ Todettakoon po. tapauksen relevanssin punninnassa nyt asiaan vaikuttamattomaksi se seikka, että tertiuksen primus-oikeus ei ollut varsinaisesti panttioikeutta, vaan vain ns. ulosmittauspanttioikeutta (UL 4:30.1, ks. esim. *Havansi Luotto-oikeus* ss. 283—284).

⁴⁸ Ehkä lähinnä harkittaessa selonottovelvollisuuden astetta.

teen.⁴⁹ Selvää siten lienee, ettei tulos olisi voinut olla toinen, vaikkapa kyseinen yhtiökokouspäätös olisi tehty sellaisena yhtiöjärjestysmuutoksena, joka jos se olisi tehokas merkitsisi ko. maksuvelvoitteen lakkaamista.

II.2.4.

KKO 1977 II 32 Puhelinosakeyhtiön yhtiöjärjestyksen mukaan osakastilaaajan siirrettyä osakkeensa toiselle siirronsaaja oli velvollinen maksamaan yhtiölle kaikki siirtäjän suorittamatta olevat maksut yhtiölle, ennen kuin siirronsaajan puhelin liitettäisiin ko. puhelinkeskukseen. Osakkeenomistaja A:n jouduttua konkurssiin oli puhelin-yhtiö vaatinut A:n 'rästimaksuja' konkurssipesän varoista sillä uhalla, mikä ilmeni em. tavoin yhtiöjärjestyksestä. Konkurssipesän puolesta oli, jotta ko. osakkeiden realisointi kävisi mahdolliseksi, suoritettu A:n velka yhtiölle, ilmoituksin että suoritusta tul-taisiin vaatimaan takaisin. HO = KKO: Koska puhelunmaksuvelan periminen sanottuun yhtiöjärjestysmääräykseen nojautuen olisi johtanut siihen, että yhtiö olisi saavuttanut osakkaansa konkurssipesän muihin velkoihin nähden lakiin perustumattoman etuoikeuden maksun saantiin, mikä loukkaisi osakkeenomistajan konkurssivelkojien tasa-arvoisuuden periaatetta, yhtiö veloitettiin palauttamaan A:n konkurssipesälle siltä saamansa suoritus. (Äänestys 3—2).

Tässä prejudikaatissa, josta lähemmin ks. esitystäni I ss. 271—273 ja 304—305 viittauksineen, alleviivattakoon nyt esillä olevasta näkökulmasta seuraavia piirteitä. Yhtiöjärjestysmääräys oli läpäissyt viranomaiskontrollin ja siten 'astunut voimaan', minkä lisäksi yhtiöjärjestysmääräys oli ajallisesti vanhempi verrattuna kilpaileviin tertiusten (= yksittäisen

⁴⁹ Eri asia on, että ennen kuin tällainen tertiusetuus on pätevästi syntynyt, saattaa sitä koskeva päätös osoittautua virheelliseksi ns. yleislausekkeen kannalta (VOYL 30.4 § ja OYL 9:16, mistä ks. ed. s. 227, av. 30—31:n kohdalla, sekä OYL 8:14.1): päätös »on omansa tuottamaan osakkeenomistajalle tai muulle henkilölle epäoikeutettua etua yhtiön tai toisen osakkeenomistajan kustannuksella». Toisin kuin VOYL:ssa on OYL:ssa nimenomainen yleislausekesäännös myös hallituksen ym. yhtiöedustajan ratkaisujen (eikä vain yhtiökokouspäätöksen) osalta, 8:14.1.

Oikeuskäytännöstä yleislausekkeen kannalta mainittakoon KKO 1962 II 134, joka eläke-etuuksia koskevana tulee tältä osin lähelle nyt tarkasteltavaa tapausta 1974 II 25: yhtiökokouspäätöksellä oli yhtiölle hyväksytty eläkejohtosääntö, jolla myönnettiin etuja nimetyille, samalla yhtiön osakkeenomistajina oleville henkilöille ja heidän perheenjäsenilleen; päätökseen osallistuneiden osakkeenomistajien katsottiin päätöstä vastustaneen osakkeenomistajan kustannuksella hankkineen itselleen ja toiselle ilmeisesti epäoikeutettuja etuja, minkä vuoksi päätös VOYL 30.4 §:n nojalla kumottiin.

osakkeenomistajan velkojen) saamisoikeuksiin. Silti yhtiöjärjestysmääräys osoittautui tehottomaksi tertiustahoa kohtaan, kun jouduttiin ratkaisemaan eri velkojatahojen välinen esinekohteinen etuoikeuskilpailu, kohteenaan siis yhtiön eräs tietty osake. Kyseinen yhtiöjärjestysmääräys ei tällöin 'kyennyt olemaan' kollisionormina eikä heikentämään osakkeenomistajan velkojen lakiperusteista oikeusasemaa. Panttioikeuden kannalta tässä on tärkeää etenkin se, että yhtiöjärjestysmääräys (virallistavahvistuksineen) ei kyennyt muuttamaan niitä yleisiä siviili- ja konkursisioikeudellisia sääntöjä, joilla normitetaan esinekohtaiset etuoikeuskysymykset⁵⁰ (eli eräs panttioikeuden keskeisimmistä elementeistä).

II.2.5. Lopuksi mainitsen vielä erään melko uuden ratkaisun, joka (toisin kuin yllä selostetut) liittyy rakentamisvaiheiseen huoneisto-osakeyhtiöön, tosin nyt eo. osaltaan vain 'ohuehkosti'.

KKO 1978 II 56 Asunto-osakeyhtiön perustajaosakas A oli osakkeita omistuksenpidätysehdoin myydessään ilmoittanut, että ostajat tulisivat saamaan asuntotuotannon veronhuojennuslain mukaiset veronhuojennukset. Yhtiön rakentamisvaiheisen hallituksen antamalla luvalla eräissä huoneistoissa suoritettut muutostyöt olivat aiheuttaneet osakkeiden ostajille veronhuojennusten menettämisen, minkä tapahtuessa osakkeiden omistusoikeus omistuksenpidätysehtoisesti vielä kuului A:lle. A:n katsottiin osakkeiden myyjänä olevan vastuussa ostajille veronhuojennusmenetyksen johdosta aiheutuneista vahingoista. A:n kanssa yhteisvastuullisesti korvausvelvolliseksi katsottiin yhtiön em. hallituksen jäsenet, joiden katsottiin toimineen huolimattomasti. Se seikka, että heille oli jo aikaisemmin yhtiökokouksessa myönnetty vastuuvapaus (kantaja-osakkeenomistajien olematta päätökseen osallisia), ei vaikuttanut heidän korvausvelvollisuuteensa, koska vastuuvapaus ei koskenut vastuuta muita kuin vain itse yhtiötä kohtaan ja koska oli kysymys sellaisesta (kantaja-)osakkeenomistajia kohdanneesta vahingosta, joka ei välillisestikään koskenut yhtiötä ja josta he siksi eivät voineet saada hyvitystä yhtiölle tulevana korvauksena.

Ostajille syntynyt varallisuusvahinko (saamatta jääneen veronhuojennusedun muodossa) ei tässä tapauksessa ole luonteeltaan sellainen 'yhteis-

⁵⁰ Yhtiöjärjestyksenkin osalta pitää paikkansa sama, minkä *Tepora* ss. 6—7 esittää (tavallisemman yksityisautonomisen yhteistahdon eli sopimuksen osalta, todetessaan että etuoikeuslainsäädäntö »on pakottavaa oikeutta, ts. asianosaiset eivät voi vapaasti sopia toisalta siitä, annetaanko tietyille oikeustyyppille etuoikeus 1. asema etuoikeusjärjestyksessä ja toisalta pääsääntöisesti mikä asema po. oikeustyyppillä etuoikeusjärjestyksessä on.»

söikeudellinen' vahinko, joka kohdistuisi yhtiöön tai jonka perustaja tai hallitus olisi aiheuttanut osakkeenomistajalle tai/eli osakkeensaajalle *yhtiölainsäädännön* tai *yhtiöjärjestyksen* vastaisella toiminnalla.⁵¹ Syvennymättä lähemmin tähän VOYL:n aikaiseen tapaukseen sen enempää vanhan kuin uudenkaan lain kannalta⁵² kiinnitän huomiota nyt olennaiseen seikkaan: Kun hallituksen jäsenten toiminta ei ole aiheuttanut välillistäkään vahinkoa yhtiölle (vaan yksittäisille osakeostajille), niin yhtiökokouksella ei ole valtaa tehdä sellaista vastuuvapaus- tai muutakaan päätöstä,⁵³ joka mitenkään heikentäisi yksittäisen osakkeensaajan vahingonkorvausperusteista saamisoikeutta, ja yhtä lailla yhtiökokouksellisen dispoointikompetenssin ulkopuolelle jää vastaavanlainen (yhtiötä siis vahingoittamaton) vahingonaiheutus perustaja-osakemyyjän ja yksittäisen osakeostajan välisessä relaatiassa.

Se että ko. osakeostajat omistuksenpidätysehdon johdosta vielä olivat muodollisesti pikemminkin ulkopuolisia »muita henkilöitä» kuin osakkeenomistajia, ei tässä suhteessa ole ollut relevanttia. Tosin yleisesti ottaen lienee selvää, että sanotunlaisten »tulevien yhtiön määräysvallan käyttäjien»⁵⁴ immuniteettisuoja yhtiökokouksen tekemän vastuuvapauspäätöksen kohdalla ei voi olla ainakaan vähäisempi kuin sellaisen osakkeenomistajan, joka jo tässä ominaisuudessa on alusta alkaen (eli vahingon aiheutumisen ajankohtana sekä vastuuvapauspäätöstä tehtäessä) voinut välittömästi valvoa etujaan⁵⁵ ja tällöin myös niin halutessaan disponoida omasta korvauksensaantioikeudestaan vaikkapa negatiivisestikin.⁵⁶

⁵¹ Uuden OYL:n (15:1:n 2 lause) mukaanhan hallituksen jäsenen vastuu osakkeenomistajalle tai muulle henkilölle aiheuttamastaan vahingosta edellyttää OYL:n tai yhtiöjärjestyksen rikkomista; sanotunlaisena OYL-säännöksenä tulisi kyseeseen 8:14.1 (ns. yleislauseke), mikäli ko. oikeustapaus (1974 II 25) olisi ajallisesti uuden OYL:n alainen (VOYL:ssa ei ollut 8:14.1:n kaltaista säännöstä). Vrt. OKL 161 §, jossa ei ole vastaavaa rajoitusta vain OKL:n tai sääntöjen alueeseen, vaan jossa käytetään kaikki lait ym. säädökset ja normit käsittävää ilmaisua »rikkomalla lakia», ks. läh. Hakulinen—Rapola ss. 360—361.

⁵² OYL:n kannalta ks. Kyläkallio 2 ss. 343—358 ja Koski—Schultén II ss. 371—373, 393, 400 ja 404.

⁵³ Tarkasteltavan tapauksen (1978 II 56) 'sisartapauksessa' 1978 II 55 ollaan juuri tämän problematiikan alueella: vastuuvapauspäätöksen merkitys ja pätevyys yhtiön itsensä kannalta yhtiön ollessa vahingonkäräjänä; tapausta sivutaan jälj. tämän luvun alajaksossa III.2.2.

⁵⁴ Ks. tämän sitaatti-ilmaisun osalta ed. av. 41:n kohdalla lausuttua.

⁵⁵ Tämä edunvalvonta ilmenee normaalisti vastuuvapauspäätöksen vastustamisena ja tarvittaessa se voi ilmetä jatkossa 15:6:n mukaisena vähemmistön yh-

III. OikTL:n (33 §:N) ANALOGINEN MERKITYS

III.1. KKO 1961 II 100 ja OikTL 33 §

III.1.2. Tarkastelluista prejudikaateista heijastuva yhtiökokouspäättösten, myös yhtiöjärjestystasoisten eli yhtiöjärjestyssisältöä koskeneiden päätösten vaikutuksettomuus tertiusoikeuksiin kajottaessa on oikeuskäytännössä saanut huomionarvoista lisäulottuvuutta myös *oikeustoimilain* suuntaan. Keskeisessä asemassa on tällöin OikTL 33 §:n yleislauseke, jota seuraavassa onkin tutkittava kyseisiltä osiltaan,⁵⁷ minkä jälkeen on lisäksi syytä hiukan sivuta toistakin OikTL:n yhteydessä ajankohtaista yleislauseketta *de lege ferenda*: suunnitteilla oleva uusi 36 § OikTL:ssa (jälj. alajakso III.4).

III.1.2. Tärkein prejudikaatti OikTL 33 §:n alalta on:

KKO 1961 II 100 Urakoitsijayhtiö G markkinoi perustamansa asunto-osakeyhtiö A:n osakkeita siten, että ostajilla oli perusteltua syytä olettaa asunto-osakeyhtiön maksettavaksi tulevaksi kokonais-

tion puolesta ajamana korvauskanteena (jollaiseen saattaa 15:6.3:n määräaika-rajoituksen puitteissa osallistua sellainenkin osakkeensaaja, joka vastuuvapauspäättöstä tehtäessä ei vielä ollut osakkeenomistaja ainakaan 3:13.1:n kannalta: oikeus moittia tms. tavoin reagoida yhtiökokouspäättökseen johdosta on sellaisellakin osakkeenomistajalla, joka on tullut osakkeenomistajaksi vasta yhtiökokouksen jälkeen, ks. *Koski—Schultén* I s. 430 viittauksineen). — Lausuttu koskee siis yhtiölle ja vain sille aiheutunutta vahinkoa; jos kyseessä on osakkeenomistajalle itselleen aiheutettu välitön vahinko, on hänellä 15:1:n 2 lauseen puitteissa oma, enemmistön kannanotoista täysin riippumaton korvauskanne-oikeutensa, siinäkin tapauksessa että samalla on aiheutettu vahinkoa myös yhtiölle.

⁵⁶ Tällaista (sinänsä sallittua) negatiivista disponointia on esim. se, että osakkeenomistaja huolimatta tiedossa olevasta vastuuvapauden epäämisen objektiiviseksi perusteeksi havaittavasta seikasta kannattaa vastuuvapauden myöntämistä, taikka että hän on sillä kannalla, että vastuuvapaus tosin on varoituksen luonteisesti evättävä mutta että korvauskanteen nostamiseen ei ryhdytä.

⁵⁷ Se sangen mittava juridinen kenttä, joka liittyy OikTL 33 §:n yhteyteen, on seuraavassa esityksessäni vain suhteellisen rajoitetulta osaltaan relevantti. Tämä heijastuu vastaavasti siinä tavassa ja laajuudessa, jolla otan huomioon lainkohtaan liittyvän laajan oikeuskirjallisuus- ja oikeustapausmateriaalin.

Sanotun mittavan kentän eräänä ulottuvuutena mainittakoon vain (uusimpana prejudikatiivisena osoituksena) KKO 1980 II 96: OikTL »33 §:stä ilmenevää oikeusohjetta» soveltaen katsottiin kanne-oikeudesta sopimuksin luopunutta puolisoa sitomattomaksi puolisoiden sopimus, jolla puoliso luopui vaatimasta avioeroa toisen puolison huorinteon perusteella.

urakkasummaksi 65,8 milj. vmk. Sitten G ja G-tahon vielä täysin omistama A-yhtiö tekivät uuden, 67,9 milj. vmk hintaisen urakkasopimuksen, ilman että urakkahinnan nousun olisi edes väitetty johtuneen kustannusten noususta tai A-yhtiön hyväksi pätevistä syistä tehdystä lisätyöstä. Uusi urakkasopimus hyväksyttiin yksimielisesti A-yhtiön ylimääräisessä yhtiökokouksessa, jossa päätöksen tekivät koko osakekannan omistajina G ja kaksi G:n apuhenkilöä (osakeostajien ollessa tavanmukaisen omistuksenpidätysehdon johdosta vielä ei-osakkaita). Tultuaan osakeostajien hallintaan aikanaan luovutetuksi A-yhtiö nosti G:tä vastaan kanteen, jonka johdosta RO (= HO; KKO: ei muutoksenhakulupaa) julkisti sekä uuden urakkasopimuksen että A-yhtiön em. yhtiökokouspäätöksen, »joita muuten olisi pidettävä pätevinä», OikTL 33 §:n nojalla mitättömiksi, tehtyinä sellaisissa olosuhteissa, että niistä tietoisien (= G) oli kunnianvastaista ja arvotonta vedota uuteen urakkasopimukseen.

Prejudikaatti on periaatteellisesti(kin) mitä merkittävin, kun täten on katsottu mahdolliseksi, ilmeisesti erikoisen rakentamisvaiheisessa yhtiössä grynderirakentamisessa esiintyvän personaaliunionin takia, soveltaa OikTL 33 §:n mukaista yleisluontoista kunniallisuusvaatimusta paitsi sopimukseen (tässä: itsekontrahointia lähellä olleeseen G-yhtiön ja A-yhtiön sopimukseen) myös *yhtiökokouspäätökseen*. Ja erityisesti tertius-immunitetin kannalta on prejudikaatissa alleviivattava lisäksi sitä, että ratkaisussa nimenomaan todettiin kyseisestä maksimaalisella kaikkien osakkeenomistajien yksimielisyydellä tehdystä päätöksestä, että sitä *muuten olisi pidettävä pätevinä*: yhtiökokouspäätös olisi ollut pätevä, jollei sillä olisi loukattu jo erittäin huomattavan osakeintressin ostaneen tahon (= osakeostajat useinmainittuina »tulevina yhtiön määräysvallan käyttäjinä»⁵⁸) sellaisia osakekohtaisia oikeuksia, jotka perustuivat päteviin sopimuksiin osakkeenomistajien (G-taho) kanssa.

Sanottu osoittaa, että sellaiset sopimukset, joita yhtiöön nähden (ainakin vielä) ulkopuoliset tahot ovat yhtiön osakkeista tehneet yksittäisten osakkeenomistajien (G-taho) kanssa, voivat ulottaa vaikutustaan näiden osakekohtaisten sopimussuhteiden ulkopuolellekin ikäänkuin nousten yhtiötasolle ja kaventaen asunto-osakeyhtiön yhtiökokouksen päätäntävaltaa (disponointikompetenssia) siitä, minä sitä »muuten olisi pidettävä». Tämä havainto on tärkeä ajatellen nyt tutkittavana olevaa konfliktityyp-

⁵⁸ Ks. tästä formulasta ed. s. 218 av. 38—40:n kohdalla.

piä (yhtiökokouspäätöksellinen osakeidentiteetin muutos), jossa niinkään esiintyy ko. yhtiön osakkeita koskevia (panttaus)sopimuksia osakkeenomistajatahon ja ei-osakkeenomistajien kesken.

III.1.3. Tapaus 1961 II 100 koskee muodollisesti vain inter partes -sopimusrelaatiota, koska kantaja (A-yhtiö) ja vastaaja (G) olivat kyseisen urakkasopimuksen (ainoat) sopimuspuolet. Tosiasiassa ongelmana on kuitenkin ollut oikeussuojan antaminen sopimuksen alkuperäisten osapuolten kannalta ulkopuoliselle, intresseiltään itsenäiselle ja osin vastakkaisellekin etutaholle: osakkeiden omistuksenpidätysehtoiset ostajat »tulevina yhtiön määräysvallan käyttäjinä». Tämä kolmas etutaho on kyseisessä sopimuksessa ollut vaarassa joutua menettäväksi tahoksi ('kahden kauppa, kolmannen korvapuusti'), mihin OikTL 33 §:n asettama yleisen kunniallisuuden vaatimus varallisuusoikeudellisen yksityisautonomian käytössä on kuitenkin tarjonnut tuomioistuimelle keinon puuttua oikeussuojan antamiseksi.

Ratkaisusta 1961 II 100 ks. myös *Wilhelmssonin* esitystä,⁵⁹ jossa tapaus on sijoitettu oikeaan asiansyhteyteen eli otsakkeen »skydd av tredje man» alaisuuteen. Hän hyväksyy KKO:n kannan todeten sen perusteeksi, että kyseinen kahden välinen urakkasopimus oli solmittu »i syfte att uppnå ekonomisk fördel på tredje mans bekostnad».

Todettakoon ratkaisusta 1961 II 100 vielä, että vaikka suojatuksi tullut taho materiaalisesti siis olikin lähinnä tertiushän, niin 'laskennallisesti' tapauksessa faktisesti oli mukana sikäli vain kaksi tahoa, että urakkasopimuksessahan oli erittäin voimakas itsekontrahointielementti (G-taho eli rakennusliike = asunto-osakeyhtiön silloinen koko osakaskunta ja johto). Suojattu tertiustaho ei siten ehkä ole ollut 'terminologisesti puhdas' kolmas taho,⁶⁰ mutta kylläkin — ja se on tässä olennaista — *ulkopuolinen* siihen yksityisautonomiseen tahdonilmaisukäyttäytymiseen nähden, jolla muu taho on muodollista disponointikompetenssia kunnianvastaisella ja arvottomalla tavalla hyväksi käyttäen disponoinut tuolle ulkopuoliselle taholle jo luovuttamaansa olennaista aineellista oikeusintressiä loukkaavin vaikutuksin.

⁵⁹ *Wilhelmsson* OT 1978: XI s. 77.

⁶⁰ Pikemminkin tämä 'tertiushän' oli toisen sopimuspuolen eli asunto-osakeyhtiön 'uusi inkarnaatio', yhtiön siirryttyä pois G-tahon määräyspiiristä itsenäisen intresstitahon hallinnoimaksi.

III.2. OikTL 3 luku ja tahdonilmaisukäyttäytyminen yhtiökokouksessa

III.2.1. Selostettu KKO 1961 II 100 avaa samalla vielä laajemmankin perspektiivin osakeyhtiön (muunkin kuin huoneistoyhtiön) yhtiökokouspäätösten tehottomuuskysymyksissä: varallisuus oikeudellisia sopimuksia ja muita oikeustoimia koskevan yleisen elastissisältöisen kunniallisuusnormin (OikTL 33 §) oikeusperiaatteista johdettavissa oleva yhtiökokouspäätöksen pätemättömyys tms. tehottomuus. OikTL 3 luvun sopimuspätemättömyysnormien periaatteellinen merkitys myös sille varallisuusintressejä koskevalle yksityisautonomiselle tahdonilmaisukäyttäytymiselle, mitä osakkeenomistajien taholta yhtiökokouksessa tapahtuu, tulee valaisevasti esiin seuraavassa *Taxellin* esityksessä, joka ansaitsee laajan sitaatin:

»Stadgandena i AvtL om rättshandlingars ogiltighet kan på samma sätt som vissa andra ogiltighetsregler — t.ex. ogiltighet av rättshandlingar som strider mot lag eller god sed — betraktas som uttryck för mera allmänna rättsliga grundsatser. De motiv som bär upp dem, kan och bör accepteras även utanför rättshandlingarnas fält. En tillämpning ex analogia av desamma inom andra områden bör vara möjlig under förutsättning att icke speciallagstiftning eller andra särskilda omständigheter ställer hinder i vägen. Existensen av sådana särskilda omständigheter kan enligt min tanke icke påvisas när det gäller beslut av stämma i aktiebolag. Överensstämmelse med de förhållanden som gäller i fråga om rättshandlingar är stor — det är även nu fråga om en rättslig viljebildning och om ett faktum som är avsett att åstadkomma en rättsföljd. Förutsättningar för en tillämpning ex analogia av olika ogiltighetsregler bör sålunda anses vara för handen.»⁶¹

Tällaisella periaatekannalla on oikeuskirjallisuudessamme laajastikin kannatusta. Niinpä *Kivimäki—Ylöstalo*, viittauksin mm. tapaukseen 1961 II 100 lausuu OikTL 33 §:n säännöksellä olevan »paljon laajempi, jopa OikTL:n pätemättömyyssääntöjen ohi ulottuva soveltamisala»,⁶² ja samoin voidaan tässä yhteydessä mainita *Raninen*⁶³ ja *Wilhelmsson*.⁶⁴ Uuden OYL:n 'aikakaudella' on *Kyläkallio* useastikin rinnastanut yhtiö-

⁶¹ *Taxell* Rättsskydd s. 52. Ks. myös mts. 51—54 viittauksineen.

⁶² *Kivimäki—Ylöstalo* s. 425.

⁶³ *Raninen* ss. 70—71.

⁶⁴ Ks. yllä av. 59:n kohdalla lausuttua.

kokouspäätöksellisen ja oikeustoimellisen pätemättömyyden⁶⁵ sekä todennut, että »jos yhtiökokouksen päätös on sellainen, että siihen vetoaminen on kunnianvastaista ja arvotonta», niin päätöksen loukkaama osakas ilmeisesti »voi usein OYL:n säännöksistä riippumatta vedota siihen, ettei yhtiökokouksen päätös sido häntä».⁶⁶

III.2.2. Ratkaisu KKO 1961 II 100 on hyvä ilmaus juuri selostetusta oikeustieteessä hyvin edustetusta periaatelinjasta, samalla kun se on selostettujen periaatteiden merkittävä sovellutus gryndaustilanteiden erikoislaatuisiin henkilörelaatioihin (rajoittaessaan sekä grynderitahon oikeustoimien että grynderitahon sanelemien yhtiökokouspäätösten tehokkuutta). Sopusoinnussa näiden havaintojen kanssa on niinkään melko uusi prejudikaatti vuodelta 1978, ratkaisu jossa perustilanne ei ollut yhtä tyypillinen gryndausasetelma kuin vuoden 1961 'personaaliunionitapauksessa':

KKO 1978 II 55 Asunto-osakeyhtiö oli, sen jälkeen kun sen perustajaosakas A oli myynyt osakkeita omistuksenpidätysehdoin sekä yhtiön perustajista ja sen toimitsijoista *riippumattoman* rakennusliikkeen suorittama työ oli todettu virheelliseksi, yhtiön perustajien pitämässä ylimääräisessä yhtiökokouksessa myöntänyt rakentamisvaiheen toimitsijoilleen vastuuvapauden rakentamisvaiheen aikaisista (»rakentamisaikaisista») hallinnosta ja tileistä. Myöhemmin, yhtiön hallinnan siirryttyä perustajataholta osakkeenostajille, yhtiö vaati kantein em. toimitsijoilta korvausta rakennustyön virheellisyyksiin liittyvistä yhtiön vahingoista; yhtiö katsoi, että sanottu ylimääräisen yhtiökokouksen vastuuvapauspäätös oli syntynyt OikTL 33 §:n tarkoittamissa olosuhteissa. KKO: Koska yhtiökokous sanottua päätöstä tehtäessään oli ollut tietoinen rakennustyön virheellisyydestä ja sen valvonnan puutteellisuudesta ja kun ennen yhtiökokousta oli pyritty ja huomattavassa määrin onnistuttakin korjaamaan rakennustyössä todettuja virheitä, ja kun vakavaraisesti tunnettu A oli osakkeiden myyjänä vastuussa osakkeiden osta-

⁶⁵ Ks. esim. *Kyläkallio* 2 s. 347 ja s. 432 (»yhtiökokouksen päätöksen pätemättömyyttä koskevat säännökset — kuten monet *muutkin oikeustoimien* pätemättömyyttä koskevat säännökset», kurs. lisätty) sekä *sama* LML-koulutus 24 s. 164. — *Kyläkallion* esityksistä VOYL:n ajalta ks. eritt. *Kyläkallio* Pätemättömyys ss. 31–34 ja s. 36.

⁶⁶ *Kyläkallio* 2 s. 434. — Uuden OYL:n 'aikakaudelta' ks. myös *Palsala* s. 26; vrt. *Koski—Schultén* I ss. 428 ja 432, minkä voitaneen nähdä heijastavan melko pidätyväistä yleisasennetta, joskaan mitään suoranaista kannanottoa OikTL 3 luvun osalta ei teoksessa havaitakseni esiinny.

jia kohtaan näiden rakennustyön virheellisyyden johdosta kärsimistä vahingoista, ei vastuuvapauspäätöstä näin ollen oltu tehty OikTL 33 §:ssä tarkoitetuissa olosuhteissa, minkä vuoksi yhtiön korvausvaatimus rakentamisvaiheen aikaisilta toimitsijoiltaan hylättiin.

Tässäkin ratkaisussa KKO on siis ollut periaatteessa valmis OikTL 33 §:ään tukeutumalla eliminoimaan osakeyhtiöoikeudellisesti (ahtaasti) tarkastellen virheettömältä yhtiökokouspäätökseltä pätevyysvaikutukset. Esteenä olivat vain yksittäistapaukselliset asianhaarat, joissa mm. rakennusliikkeen riippumattomuus perustajista ja toimitsijoista (seikka joka vuosikirjassa on sisällytetty ratkaisuotsakkeeseen eli 'oikeusohjeeseen') on johtanut siihen, ettei kunnianvastaisuuden ja arvottomuuden 'kynnystä' tällä kertaa oltu saavutettu.

Todettakoon myös, että vaikka molemmissa eo. prejudikaateissa (1961 II 100 ja 1978 II 55) tilanne on liittynyt asunto-osakeyhtiöön, vieläpä rakentamisvaiheeseen, niin tämä ei suinkaan merkitse sitä, etteikö OikTL 33 § ja sen ilmaisema kunniallisuuden perusprinsiippi olisi yhtä lailla relevantti myös yleisen osakeyhtiötyypin piirissä esiintyvää yhtiökokouksellista tahdonilmaisukäyttäytymistä arvioitaessa. Perusteluksi riittänee viittaus edellä (s. 242) siteerattuun Taxellin periaate-esitykseen, johon voidaan olennaisin osin yhtyä ja joka on esitetty pikemminkin yleistä osakeyhtiötyyppejä (tai osakeyhtiötä yleensäkin) koskevana kuin asunto-osakeyhtiötä silmällä pitäen.⁶⁷

Eri asia on, että käytännössä näyttää juuri asunto-osakeyhtiötyypin puitteissa ja etenkin sen perustamis- ja rakentamisvaiheessa voivan syntyä sellaisia intressi- ja konfliktiasetelmia, että OikTL 33 §:n (tai ainakin »33 §:stä ilmenevän oikeusohjeen»⁶⁸) soveltaminen aktualisoituu, ehkä eräänlaisena viime käden aseena, spesiaalisempien kieltonormien puuttuessa tai niiden soveltuvuuden ollessa epäselvää.

III.2.3. OikTL 33 §:n kieltonormissa perusrekvisiittana oleva määre »kunnian vastainen ja arvoton» tulee usein erittäin ellei erottamattoman lähelle oikeutemme tuntemaa toista yleisluontoista hylkäävää normia

⁶⁷ Samat toteamukset voidaan esittää myös *Kyläkällion* (yllä av. 65—66:n kohdalla selostettujen) näkemysten osalta.

⁶⁸ Ks. tästä formulasta ed. av. 57 in fine.

tahdonilmaisukäyttäytymisen arvioinnissa: »hyvän tavan vastainen».⁶⁹ Lieneehän usein selvää, että tahdonilmaisu (kuten sopimus tai yhtiökokospäätöksen muodossa ilmenevä yhden tai useamman osakkeenomistajan tahto), joka syntyy sisällöltään (lain tai) hyvän tavan vastaisena, on syntynyt samalla »sellaisissa olosuhteissa, että niistä tietoisesti olisi kunnian vastaista ja arvotonta vedota» tällaiseen hyvän tavan vastaiseen oikeustoimeen.

»Hyvän tavan vastainen» (»stridande mot god sed») sekä »kunnian vastainen ja arvoton» (»stridande mot tro och heder») eivät toki ole synonyymeja eivätkä peitä toisiaan: edellinen on laajempi-alainen diskvalifiointi, joka (ainakin lähtökohtaisesti) leimaa kyseisen tyyppisen sopimuksisällön tms. kokonaisuudessaan negatiivisesti, kun taas jälkimmäinen arviointi voi esiintyä myös sellaisen sopimuksisällön yhteydessä, joka ei välttämättä ole 'an sich' hylättävä, mutta jonka yksittäistapauksellisiin syntyolosuhteisiin nähden arvio muodostuu moraalisperusteisesti negatiiviseksi. (Sensijaan 'olemusten' eroa ei voida perustella senkaltaisella selityksellä, että »hyvä tapa» edellyttäisi jotakin ao. kysymyksessä jo olemassa olevaa muodostunutta tapakäytäntöä: kysymys »hyvästä tavasta» on ratkaistava ja ratkaistavissa myös silloin, kun kyseessä on ensi kertaa esiintyvä konfliktityyppi, jonka osalta siten ei voi olla olemassa vielä mitään tapaa (käytännön merkityksessä), sen enempää »hyvää» kuin »ei-hyvääkään».)⁷⁰

Se laaja yhteisalue, jolla »hyvän tavan vastainen» ja »kunnian vastainen ja arvoton» kytkeytyvät toisiinsa, merkitsee — yhtiökokospäätöksen ja OikTL 33 §:n välisen yllä havaitun yhteyden johdosta — myöskin sitä, että saadaan esiin eräs uusi ulottuvuus siinä kirjoittamattomassa mutta selvänä pidetyssä yhteisöoikeussäännössä, ettei yhtiökokouksen(kaan) päätös saa olla (lain tai) hyvän tavan vastainen.⁷¹ OYL:ssa tätä

⁶⁹ Kirjoittamattomanakin voimassa olevasta hyvän tavan vastaisten oikeustoimien yms. kiellosta ks. esim. *Kivimäki—Ylöstalo* ss. 392—393 ja *Hakulinen* Velvoiteoikeus s. 135.

⁷⁰ Käsityksistäni koskien tapaa, hyvää tapaa yms. käsitteitä varallisuusoi-keudessa ks. lähemmin *Havansi* Luotto-oikeus ss. 190—197.

⁷¹ Ks. tästä kirjoittamattomasta kieltonormista (VOYL:n kannalta) esim. *Raninen* ss. 70—71, *Tarell Rättsskydd* ss. 51—52, *Kyläkallio* Pätemättömyys ss. 50—51. Ks. myös mitä *Nial* Bolagsstämmobeslut s. 42 lausuu Ruotsin kannalta, mm.: »Otvivelaktigt äro (förutom de tyska) även de svenska domstolarna beredda att laborera med sådana begrepp som »goda seder», »tro och heder» o.d. såsom

kieltoa ilmentää lähinnä 9:17.3:n 1 kohta sanonnallaan »ettei sitä lain mukaan voida tehdä» (*»icke kan lagligen fattas»*), joka verrattuna 9:17.1:ssä, 15:1:ssä ja 15:3:ssa olevaan rajoitettuun ilmaisuun »tämän lain vastainen» viittaa lakiin laajassa merkityksessä eli myös (kirjoitettuihin ja kirjoittamattomiin) pakottaviin oikeusnormeihin OYL:n ulkopuolella.⁷²

Yllä esitetyn perusteella näyttää nyt mahdolliselta, muuttamalla muutamaa sanaa OikTL 33 §:n tekstissä, kirjata osakeyhtiöoikeutemme seuraavan sisältöinen voimassa oleva normi:

»Yhtiökokouksen päätöstä, jota muuten olisi pidettävä pätevänä, älköön saatettako voimaan, jos se on tehty sellaisissa olosuhteissa, että niistä tietoisesti olisi kunnian vastaista ja arvotonta vedota päätökseen, ja sen, jonka hyväksi päätös vaikuttaisi, täytyy olettaa niistä tietäneen.»

III.3. OikTL 33 § ja OYL: täydentäviä näkökohtia

III.3.1. Ylle juuri kirjoittamani kirjoittamaton normi antaa nähdäkseni jonkin verran lisää konkreettisuutta sille ylempänä todetulle, kirjallisuudessa usein vain aivan yleisessä muodossa mainitulle periaatesäännölle, että tertiuksen oikeuteen kajoava yhtiökokouspäätös on häneen nähden tehoton. Juuri tekstittämäni OikTL 33 §:n analogiaan perustuva

komplement och korrektiv till lagens regler. Men lika otvivelaktigt är, att domstolarna betrakta dessa begrepp som nödfallsutvägar, vilka anlitas med största försiktighet».

⁷² Ks. asiasta lähemmin jo ed. tämän luvun I.3.2, eritt. av. 35. Ks. myös ennustetta *Kyläkallio* 2 s. 434: »Tulevaisuudessa kuitenkin vasta nähdään, miten tuomioistuimet tulevat suhtautumaan kanteisiin, joilla vaaditaan yhtiökokouksen päätöksen julistamista pätemättömäksi muusta laista kuin OYL:sta johtuvan virheen perusteella. Mahdollisesti ainakin eräissä tapauksissa tullaan analogisesti soveltamaan 9:17:stä ilmeneviä periaatteita.» Huomattakoon, että suhtauduttiinpa tällaiseen kanneperusteeseen yhtiöoikeudellisen moitekan kanteen kannalta kuinka tahansa, niin osakkeenomistaja silti (*Kyläkallio* ibidem:) »voi usein OYL:n säännöksistä riippumatta vedota siihen, ettei yhtiökokouksen päätös sido häntä», jos hän voi »osoittaa, että yhtiökokouksen muuten kuin OYL:n tai yhtiöjärjestyksen nojalla lainvastainen päätös loukkaa välittömästi osakkaan (so. hänen) oikeutta». Sanotun torjuntareagoinnin tällainen osakas »voi tehdä kanteella, väitteellä tai muulla tilanteeseen soveltuvalla tavalla kuten kuka tahansa kolmas mies, jonka oikeusasemaa yhtiökokouksen oikeudellisesti virheellinen päätös loukkaa.»

tehottomuusnormi ulottaa näet vaikutuksensa varsinaisen sopimus- tms. asianosaisrelaation lisäksi myös sivullissuhteiden piiriin. Tämä laajempi ulottuvuus ilmenee kahdellakin taholla eli toisaalta (ks. heti jälj. III.3.2:) asianosaisrelaation eräänlaisessa uloimmassa vyöhykkeessä (ennen varsinaisten sivullissuhteiden aluetta) ja toisaalta (III.3.3:) eräässä suhteessa kokonaan tällaisen 'laajennetunkin' asianosaisrelaation ulkopuolella.

III.3.2. OikTL 33 §:n lopussa olevat sanat ⁷³ merkitsevät tehottomuusvaikutuksen ulottumista sellaiseenkin henkilötahoon, joka ei ole ollut mukana itse tahdonilmaisutapahtumassa, mutta jolle kyseinen oikeustoimi tms. kuten yhtiökokouspäätos synnyttäisi jonkun oikeuden tai edun tai rasituksesta vapautumisen. Tällainen ei-osallinen henkilö (kuten negotium in favorem tertii -sopimuksessa suosittu ko. tertius taikka ao. yhtiökokouksesta poissa ollut osakkeenomistaja) ei ole oikeutettu vetoamaan sopimukseen/päätökseen, jos hän on ollut OikTL 33 §:n edellyttämällä tavalla mala fide. Ja tähän vilpilliseen mieleen puolestaan riittää faktinen tietoisuus tapahtuman olosuhteista, ilman että ko. henkilön olisi pitänyt oivaltaa näiden syntyolosuhteiden täyttävän »kunnian vastaista ja arvotonta» -kriteerin.⁷⁴ Sanotunlainen faktinen tietoisuus taas on usein sellaisellakin osakkeenomistajalla, joka on poissa yhtiöjärjestysmuutoksesta päättäneestä kokouksesta, sillä kokouskutsuinformaation kautta hän tiesi tai hänen ainakin olisi pitänyt tietää kyseisen (osakepanttioikeuksia 'annihiloivan') yhtiöjärjestysmuutoksen »pääasiallinen sisältö», OYL 9:9.⁷⁵

⁷³ Eli: »sen, johon oikeustoimi on kohdistettu, täytyy olettaa niistä tietäneen», so. tietäneen oikeustoimen erikoisista syntyolosuhteista.

⁷⁴ Siitä, mitä tässä on lausuttu OikTL 33 §:ssä asetetusta bona fides -vaatimuksesta (joka jonkin verran poikkeaa tavanomaisesta »tiesi tai olisi pitänyt tietää» -formulasta), ks. *Wilhelmsson OT 1978: XI ss. 55—57* (viittauksineen), eritt. av. 51:n ja 58:n jäljessä.

⁷⁵ Siitä, miten informatiivisesti kokouskutsumenettelyssä on kerrottava yhtiöjärjestysmuutosesityksen sisällöstä (9:9.3), erityisilmoituksesta 9:15:n tarkoittamien muutosesitysten osalta (9:9.2) sekä kokouskutsumenettelyllisen virheen vaikutuksista (9:10) jopa nulliteettiin saakka (9:17.3:n 3 kohta) ks. lähemmin HE 1977: 27 ss. 63 ja 70, *Koski—Schultén I ss. 388—395 ja 434—435*, *Kyläkallio I ss. 394—400 ja 438—439*, *Norri ss. 344—346*, *SABL-prop. 1975: 103 ss. 399—401*, *Kedner—Roos I ss. 208—209 ja 225*, *Skåre ss. 172—174 ja 188*.

Senkaltainen yhtiöjärjestysmuutos kuin yllä ss. 201—203 olevissa esimerkeissä A—C kuuluu A-tapauksessa osakelajimuutoksena 9:15.1:n (ja 9:9.2:n) alaisuuteen, kun taas B- ja C-tapauksissa kaikkien osakkeenomistajien suostumuksen

Varsinaisia tertiuksia tai ulkopuolisia eivät poisjääneet osakkeenomistajat tietenkään ole. Heillä on kuitenkin tiettyä rinnasteisuutta siihen OikTL 3 luvun pätemättömyyssäännöksissä mainittuun tahoon »se, johon oikeustoimi on kohdistettu», koskien tilanteita missä joku toinen on syylistynyt 3 luvun säännösten tarkoitamaan pakottamiseen, kiskomiseen jne. Tämä 'syypäähän' saattaa olla esim. toinen solmittavassa sopimuksessa samalla puolen olevasta kahdesta yhteisomistajasta tms., jolloin rinnastus kahteen osakkeenomistajaan (toinen läsnä ja toinen poissa yhtiökokouspäätöksen teosta) käynee ilmeiseksi.

III.3.3. Varsinaisesta sivulliseen ulottuvasta vaikutuksesta OikTL 33 §:n yhteydessä on kyse silloin, jos sallitaan täysin asianosaisrelaation ulkopuolella olevan kolmannen henkilön edukseen vedota OikTL 33 §:ään koskien kahden muun välillä tehtyä sopimusta tai hänelle vieraassa osakeyhtiössä tehtyä yhtiökokouspäätöstä, ts. jos sallitaan tällaisen tertiuksen interventio perusteenaan se, että sopimus/päätös vaikuttaisi »kunnian vastaista tai arvotonta» -puitteissa haitallisesti hänen oikeuteensa.

Kirjaimellisesti luettaessa näyttäisikin OikTL 33 § olevan kirjoitettu tavalla, joka ei ota huomioon sanotunlaista tertiuksen suojaa. Toisin katsotaan kuitenkin oikeuskirjallisuudessamme⁷⁶ ja eräässä suhteellisen tuoreessa prejudikaatissa:

KKO 1975 II 89 Mies oli avioeron johdosta suoritettun ositustoimituksen aikana myynyt omistamansa asunto-osakkeet niiden ollessa avio-oikeuden alaisina sekä vaimon ja lasten audessa ko. huoneistossa, vastaavien huoneistojen hintatasoa alhaisemmasta hinnasta eräälle naishenkilölle, jonka kanssa hän seurusteli. Vaimo vaati osakekaupan julistamista pätemättömäksi, koska sillä oli tarkoitettu loukata hänen tasingonsaantioikeuttaan oikeustoimen solmimisen jälkeen toimitettavassa osituksessa. Kanne hyväksyttiin OikTL 33 §:n nojalla, ottaen huomioon että ostaja oli ollut tietoinen osakekaupan syntyyn liittyneistä seikoista.⁷⁷

tarpeellisuus johtuu AsOYL 8.1 §:stä. Kukaan osakkaista ei siten voi olla perustellussa vilpittömässä mielessä.

⁷⁶ Hakulinen Velvoiteoikeus ss. 135—136, *Wilhelmsson* OT 1978: XI ss. 75—77.

⁷⁷ KKO-vuosikirjassa on tapauksen otsakkeessa eli oikeusohjeessa korotettu ensisijaisen huomion kohteeksi se seikka, että vaimolla (ulkopuolisuudestaan huolimatta) oli kannevalta: »Puolisolla katsottiin olevan oikeus moittia toisen puolison tekemiä oikeustoimia, koska niillä oli tarkoitettu loukata hänen tasingonsaantioikeuttaan oikeustoimien solmimisen jälkeen toimitettavassa osituksessa.»

Tämän antoisan prejudikaatin osalta alleviivattakoon nyt (ajatellen osakepanttioikeuden lakkauttamisjärjestelyjä esimerkkitilanteissa A—C ed. ss. 201—203) erityisesti sitä seikkaa, että sopimuksen ulkopuolisella taholla (vaimo) ei tässä ollut läheskään niin *suoranaista* osakekohtaista esineoikeutta kuin mikä on asianmukaisesti perustetun osakepanttiin haltijalla, vaan hänen (vaimon) intressinsä osakkeeseen oli 'vain' eventuaalista tasinkolaskennallista 'odotusoikeutta'.⁷⁸ Siltikin hänet siis katsottiin oikeutetuksi OikTL 33 §:n tuella interventioon, mikä mahdollistaa puolison suojaamisen (osakekaupan tms.) järjestelyn »kunnian vastaiselta ja arvottomalta» *heijastusvaikutukselta*.

III.3.4. Käsiteltävään osakeoikeudelliseen ja OikTL 33 §:ää koskevaan temaattiseen yhteyteen voidaan sisällyttää myös eräs vuodelta 1965 oleva KKO:n tuomio, joka osaltaan lisävalaisee OikTL 3 luvun säännösten ja periaatteiden relevanssia myös yhtiökokoustyyppisen tahdonilmaisikäyttäytymisen kohdalla.

KKO t. 6.9.1965 n:o 1873 Yhtiökokouksessa oli päätetty, yhtiöjärjestyksestä muuttamatta, yhtiövastikkeet määräytyväksi yhtiöjärjestyksen mukaisesta vastikkeen laskuperusteesta poikkeavasti. Päätökseen reagoitiin vasta VOYL 30.5 §:n säätämän kanneajan jo kuluttua umpeen, tekemällä n. 2 vuotta myöhemmin itseoikaiseva taannehtiva päätös uudessa yhtiökokouksessa. Tätä päätöstä vastustanut osakas nosti moitekanteen. KKO: Koska aikaisemmassa yhtiökokouksessa läsnäolleille osakkeenomistajille heidän tehdessään hallituksen esityksestä ko. päätöksen, sen enempää kuin poissaolleille osakkeenomistajille heidän hyväksyessään jälkeinpäin sanotun päätöksen (sallimalla päätöksen täytäntöönpanon eli maksamalla päätöksen mukaisesti laskien korotettua vastiketta) ei ollut ilmoitettu päätöksen poikkeavan yhtiöjärjestyksen 5 ja 6 §:n mukaisesta vastikkeiden määräämisperusteesta, eivätkä kaikki osakkeenomistajat päätöstä tehdessään tai sen hyväksyessään muutoinkaan ole olleet tietoisia tästä seikasta, vaan ovat erheellisesti oletaneet vastikkeiden tulleen määräytyä yhtiöjärjestyksen mukaisesti, niin kerrotuin tavoin erehdyksessä annettu suostumus ei ole sitonut osakkeenomistajia eikä estänyt heitä, havaittuaan erehdyksen,

⁷⁸ Vähemmistö (2 OikN) olisikin hylännyt vaimon kanteen *ennenaikaisena*, koska puolisoiden välillä »toimitettavassa osituksessa ei ole vielä todettu, onko ja missä määrin» mies »myymällä omaisuuttaan alihintaan aiheuttanut, että sellainen omaisuus, mihin» vaimolla »on avio-oikeus, on olennaisesti vähentynyt».

Ks. mitä olen prejudikaattiin KKO 1968 II 18 liittyen esittänyt tasinkosaa-tavan syntymisajankohdan problematiikasta *Havansi* Takavarikko ss. 381—389.

kyseisessä jälkimmäisessä yhtiökokouksessa taannehtivasti oikaisemasta erehdyksessä tehtyä päätöstä, joka oli tuottanut erälle osakkeenomistajille toisten kustannuksella etua yhtiöjärjestykseen perustumattomasti. (Äänestys 3—2; vähemmistö katsoi oikaisupäätöksen laittomaksi, koska edellisen yhtiökokouksen tekemää kylläkin yhtiöjärjestyksen vastaista päätöstä ei oltu moitittu VOYL 30.5 §:n mukaisessa määräajassa ja koska se oli pantu täytäntöön ennen jälkimmäistä yhtiökokousta.)⁷⁹

Selostetussa tapauksessa on KKO siis katsonut osakkeenomistajan yhtiökokouksellisessa tahdonilmaisussa olleen vaikutinerehdyksen (error in motivis) hänen edukseen relevantiksi, niin että hän huolimatta päätökseen osallistumisestaan on ollut oikeutettu vetoamaan (erheelliseen) edellytykseensä.⁸⁰ Tehottomuusperuste ei siis ole rajoittunut pelkästään niihin osakkaisiin, jotka ovat päätöstä vastustaneet taikka olleet poissa yhtiökokouksesta. Ja mikä erittäin huomionarvoista sekin: tahdonilmaisua raskittavaan tehottomuusperusteeseen voitiin vedota olematta sidottuja osakeyhtiölaissa yhtiökokouspäätöksen (yhtiöoikeudelliselle) moitekanteelle säädettyyn määräaikaan.

III.4. Yhtiöjärjestyksklausuulin sovittelu (OikTL 36 §?)

III.4.1. Arvioitaessa OikTL 3 luvun periaatteiden relevanssia (esim. osakeyhtiössä tapahtuvan) yhteisöllis-kollektiivisen tahdonilmaisukäytätymisen kannalta on syytä lopuksi ottaa esiin vielä eräs säännöstö: vaikutukseltaan *kohtuuttoman* oikeustoimiklausuulin («ehdon») *sovittelu* eli kohtuullistaminen yksittäistapauksessa. Lakiteksteissämme on suuri joukko tällaisia säännöksiä, jotka oikeuttavat tuomioistuimen yksittäistapauksessa kohtuullistamaan tai kokonaankin sivuuttamaan sellaisen sinänsä pätevästi voimaan tulleen sopimuksen klausuulin, joka sellaisenaan sovellettuna johtaisi nyt in casu (ilmeiseen) kohtuuttomuuteen, ts. joka olisi hyvän liike- tms. tavan vastaista tai muutoin kohtuutonta.

⁷⁹ Oikeustapausta kuvaa in extenso *Kyläkallio* Pätemättömyys s. 32 av. 29; ks. myös mts. 34 av. 32, s. 96 av. 11 ja ss. 223—224.

⁸⁰ Sen että väärä edellytys (vaikutinerehdyksenä) voi olla yhteydessä OikTL 33 §:ään, toteavat mm. *Kivimäki—Ylöstalo* s. 422 (verr. s. 421), *Hoppu* Pääpiirteet ss. 62—63, *Adlercreutz* s. 213, *Hov* ss. 239—242. Lähemmin ks. *Telaranta* ss. 224—228. — Uudemmassa oikeuskäytännöstä on erityisesti mainittava KKO 1977 II 76.

Näitä säännöksiä ovat esim. VakSopL 34 §, VKL 8 §, TekijäL 29 §, HVL 48.1 §, OsamKL 7.1 §, TSL 48.3 §, MVL 4.2 § ja KSL 4:1.⁸¹

Mitä tekemistä näillä oikeustoimiopillisilla normeilla on osakeyhtiön yhtiöjärjestyksen sisällön kanssa? Näin kuulunee tässä ajateltavissa oleva 'ensi käden vastalause', pohjanaan ajatus: eihän yhtiöjärjestys ole sopimus tai muukaan varallisuus oikeudellinen oikeustoimi. Vastaan seuraavasti.

Kuvattu lukuisten lainkohtien sääntö, joka yksittäistapauksellisten kohtuuttomuuksien välttämiseksi sallii yksityisautonomisen muutoin pätevän tahdonilmaisukäyttäytymisen tuloksen (kuten sopimus- tai sitoumuslausuulin) sovittelun ja jopa sivuuttamisenkin in casu, on vetämässä vaikutuspiiriinsä yhä useamman tyyppiset *tahdonilmaisutulokset*: tämä normi, noustessaan lakitekstissä yleiskattavalla kirjoitetulla säännöksellä tunnustetuksi kautta linjan vallitsevaksi periaatteeksi — kehitysvaihe, johon Tanskan oikeustoimilainsäädännössä on päästy jo 1975 ja Ruotsissa 1976, Norjan ja Suomen ollessa vielä lainvalmisteluvaiheessa⁸² — ei sopimusoikeudessa enää rajoitukaan (varallisuus oikeudellisiin) sopimuksiin perinteisessä varsinaismerkityksessä. Tämän 'rajan' murtaen yleisnormin ratio legis vaatii sovittelumahdollisuutta myös sellaisen rakenteeltaan komplisoidumman yksityisautonomiatuotteen kohdalla kuin mitä yhtiöjärjestyksen tms. yhteisösäännön tietyn kohdan soveltaminen yksittäistilanteeseen on.

Sanottu »nouseminen lakitekstissä yleiskattavalla kirjoitetulla säännöksellä tunnustetuksi» yleisperiaatteeksi on Tanskassa ja Ruotsissa toteutettu oikeustoimilakeihin sijoitetulla yleislausekkeella, joka muodostaa ko. lakien nykyisen 36 §:n (sen jälkeen kun 36 §:ssä

⁸¹ Näistä on laaja-alaisin (analogian käyttöä ajatellen) VKL 8 §, johon myöskin perustuu sopimusehtosovittelun kysymyksissä johtavaksi katsottu prejudikaatti KKO 1974 II 16. Sovittelu- eli kohtuullistamissäännöksistä yleisemminkin (mm. koskien kysymystä kirjoittamattoman yleisen sovittelunormin eventuaalisesta voimassaolosta sopimusoikeudessamme jo de lege lata) ks. viittauksineen esim. *Pirkko-Liisa Aro* Om tillämpning av SBL § 8. Några reflexioner med anledning av ett rättsfall, JFT 1974 ss. 171—187, *Göran Portin* Om jämkning av oskälliga avtal, JFT 1974 ss. 323—335, *Matti Norri* Vallitseeko Suomen sopimusoikeudessa kohtuuttomien ehtojen sovittelusääntö, OT 1977:IX ss. 125—183. Ks. lisäksi *Havansi* I ss. 182—187, *Erkki Aurejärvi* Oikeustointen kohtuullistamisen yleiset opit ja yrittäjien väliset sopimukset, LM 1979 ss. 725—745, sekä viimeksi *Havansi* Luotto-oikeus ss. 130—132 ja 199—201.

⁸² Lähemmin tilanteista pohjoismaissa ks. heti alempana.

alkujaan eli yli puoli vuosisataa ollut sopimussakkosäännös samalla kumottiin tarpeettomana kapea-alaisuudessaan).⁸³

Norjassa ja Suomessa on vastaava oikeustoimilakien 36 §:n täysreformi kuten sanottu vasta vireillä.⁸⁴ Suomessa 1980 valmistunut ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle yleisen kohtuullistamissäännöksen ottamisesta OikTL:iin (OikM 1980: 4, laatinut Mikko Kämäräinen) merkitsisi sitä, että »Oikeustoimen kohtuutonta ehtoa on soviteltava tai sitä on pidettävä kokonaan tehottomana», minkä arvioinnissa »on otettava huomioon oikeustoimen koko sisältö, oikeustointa tehtäessä ja sen jälkeen vallinneet olosuhteet sekä muut seikat», erityisesti »heikomman osapuolen suoja».⁸⁵

III.4.2. Yhtiöjärjestyksen kannalta huomionarvoista on, että kyseiset uudet yleislausekkeet eivät ole tarkoitettu rajoittumaan vain sopimuksiin tms. oikeustoiimiin perinteisessä varallisuus oikeudellisessa merkityksessä: kohtuuttomuus on voitava ehkä esiintyvissä yksittäistapauksissa eliminoida (sovitteluin tai kokonaissyRJäytyksin in casu) myös muunmuotoisin tahdonilmaisuin asetettujen yksityisautonomisten normien kohdalla. Ja juuri *yhtiöjärjestysmääräykset* (tms. yhteisönormistot, esim. osuuskunnan säännöt) ovat hyvä esimerkki tällaisesta rationaalista 'aluelajennuksesta'. Niinpä jos yhtiöjärjestysmääräyksen mukainen velvoite tms. sidottuus johtaisi tarkasteltavassa yksittäistapauksessa kohtuuttomaan lopputulokseen, ei oikeustoimilakien (uuden/ehdotetun) 36 §:n eli ns. suuren yleislausekkeen analogiselle soveltamiselle ole periaatteellista estettä. Ts. se että yleislausekkeessa puhutaan vain (esim.) oikeustoimesta/sopimuksesta/sitoumuksesta/tahdonilmaisusta, ei estä sovittelua, vaikka yhtiöjärjestyksen määräys ei normaalijuridisen kielenkäytön puitteissa olekaan oikeustoiimi, sopimus tms.

Tämä kanta vallitsee Ruotsissa OikTL 36 §:n soveltamisalan suhteen, ts. vaikka itse lakiteksti käyttää vain ilmaisuja »avtal»

⁸³ Ruotsin OikTL:n yleislausekkeesta ks. SOU 1974: 83 (Jan Hellner) passim, sekä esim. *Adlercreutz* ss. 191, 208, 212 ja 227—233, *Bernitz* ss. 50—63 ja *Walén* ss. 69—78. Tanskan osalta ks. esim. *Stig Jørgensen* Er der behov for en general-klausul i formueretten? JFT 1977 ss. 7—18. Ruotsin ja Tanskan uusia ko. säännöksiä selostetaan myös OikM 1980: 4 ss. 10—15.

⁸⁴ Norjan osalta ks. NOU 1979: 32 passim, sekä esim. *Hov* ss. 116—124 ja OikM 1980: 4 ss. 12—14.

⁸⁵ Ehdotetun 36 §:n sanamuodosta ks. tarkemmin OikM 1980: 4 s. 34. Koko lakiehdotuksen osalta ks. lähemmin myös DL 1980 ss. 487—495 (Suomen Asianajajaliiton lausunto lakiehdotuksen johdosta).

ja »annan rättshandling än avtal», niin (siteeraan SOU 1974: 83 ss. 122—123:) »Sakligt sett synes intet skäl finnas för att göra undantag just för bestämmelser som ingår i bolagsordningar eller föreningsstadgar, och det torde inte heller finnas skäl att beträffande dessa inskränka jämningsmöjligheten till vissa särskilda föreskrifter, t.ex. om värderingen av aktier vid hembud. Ett ytterligare skäl härför är att många bestämmelser som förekommer i bolagsordningar och stadgar lika väl kan förekomma i avtal som utan tvivel kan jämkas med stöd av förmögenhetsrättsliga regler.»⁸⁶ — Samalla linjalla ollaan myös Norjan vastaavassa lakiehdotuksessa.⁸⁷

III.4.3. Pidän ilmeisenä, että samanlainen analoginen mahdollisuus yhtiöjärjestysmääräyksen sovitteluun on Suomenkin oikeudessa käsillä, jos yllä mainittu OikTL 36 §:n vastaavanlainen muutosehdotus hyväksytään (varsinkin kun ehdotetun 36 §:n tekstissä puhutaan väljästi »oikeustoimesta» ja vain toissijaisella paikalla »sopimuksesta»).⁸⁸ Ja kysyä voi, eikö jo de lege lata tuomioistuimella ole oikeutta yhtiöjärjestyssovitteluun muussakin tapauksessa kuin OYL:n kirjoitetun tekstin tunteman ainoan varsinaisen sovittelusäännöksen eli 3:3.2:n kohdalla.⁸⁹ Tähän kysymyseen ei kuitenkaan nyt ole tarpeen ottaa kantaa de lege lata,⁹⁰ sillä tarkastelukulmani kannalta tässä riittää pelkkä sen suhteellisen läheisen yhtäläisyyden esiintuominen, mikä joka tapauksessa vallitsee yhtiöjärjestysmääräyksen ja sopimuslausuulin (etenkin ns. vakiosopimuksen ehdon) välillä.

⁸⁶ Ks. samoin *Bernitz* s. 55, *Sandström* ss. 158 ja 208, *Walén* s. 73 ja *Adlercreutz* s. 10.

⁸⁷ Ks. NOU 1979: 32 ss. 45—46.

⁸⁸ Ks. ehdotuksen perusteluosasta tältä osin OikM 1980: 4 ss. 16—18.

⁸⁹ OYL 3:3.2 säättää, että jos »lunastushinnan suuruutta koskevan yhtiöjärjestyksen määräyksen soveltaminen tuottaisi jollekulle kohtuutonta etua, voidaan määräystä sovitella.» Ks. säännöksestä lähemmin HE 1977: 27 s. 30, *Koski—Schultén* I ss. 142—143, *Kyläkallio* I ss. 117—118, *Norri—Palsala* s. 235, *Ikonen* LML-koulutus 31 ss. 83—84, *Kedner—Roos* I s. 62, *Sandström* ss. 210—211 ja 263—265, *Skåre* s. 52, *Græsvænge—Larsen—Roelsen* ss. 56—58.

⁹⁰ Av. 89:ssä mainitussa kotimaisessa OYL-kirjallisuudessa en ole havainnut käsitellyn mahdollisuutta(kaan) muuhun yhtiöjärjestyssovitteluun kuin 3:3.2:ssa säänneltyyn. Restriktiivinen lähtökohtainen asenne lienee kuitenkin luettavissa »rivien välistä», kuten esimerkiksi HE 1977: 27 s. 30, jossa todetaan po. säännöksen olevan »merkittävä uutuus», joka vastaa »oikeudessamme yleiseksi tulleetä sovittelusääntöjä».

Sanotun yhtäläisyyden ja asiayhteyden näkeminen edesauttaa osaltaan oikeasuhtaista ja kaikinpuolista arviointia niissä panttioikeuskysymyksissä, jotka teoksen näissä luvuissa ovat varsinaisena tutkimuskohteena ja joissa siis yhtiökokouksellinen tahdonilmaisukäyttäytyminen (yhtiöjärjestysmuutoksen muodossa) on aiheena konfliktiin osakekohtaisten panttioikeuksien osalta. Ennen kuin siirrytään näiden konfliktien konkreettiseen ratkaisemiseen (29 §), on vielä hiukan tarkasteltava sitä erikoispiirrettä yhtiöjärjestysmuutosta tarkoittavassa tahdonilmaisuprosessissa, jonka muodostaa tahdonilmaisutuloksen saama virallisvahvistus rekisteri-viranomaistoimien kautta.

IV. YHTIÖJÄRJESTYSMUUTOKSEN REKISTERÖIMISEN MERKITYKSESTÄ

IV.1. Yleistä yhtiöjärjestysmuutoksen rekisteröimisestä

IV.1.1. Kuten tämän luvun alussa (I.2.2) todettiin, kolmannen miehen oikeuteen kajoavan yhtiökokouspäätöksen kiellettyisyys (= tehottomuus) ei väisty sen johdosta, että päätös tehdään yhtiöjärjestyksen muutoksen sisältävänä päätöksenä. Yhtiöjärjestysmuutoksen ominaisuudessaan tällainen päätös saa kylläkin tietynasteista *virallisleimaa* ja *virallisjulkisuutta*. Yhtiöjärjestysmuutoksesta on nimittäin tehtävä ilmoitus rekisteri-viranomaiselle eli (OYL 16:6.2) kaupparekisteriä pitävälle patentti- ja rekisterihallitukselle, ja yhtiöjärjestysmuutos voi tulla voimaan vasta kun (9:14.2:) »rekisteröiminen on toimitettu». Ilmoitusvelvollisuus ja rekisteröimisen tarpeellisuus koskevat myös sellaista yhtiöjärjestysmuutosta, jonka tarkoittama seikka ei kuulu KRL 9 §:ssä säädetyn osakeyhtiöllisen perusilmoituksen asiapiiriin (KRL 14.2 §).⁹¹

Niistä yhtiöjärjestysmuutoksista, joita yllä ss. 201—203 on kuvattu A—C-esimerkeissä, vain A-esimerkin mukainen osakelajimuutos koskee asiaa, jollaisesta KRL 9 §:n mukaan tehdään perusilmoitus-

⁹¹ Ks. KRL 9 ja 14 §:n sekä OYL 9:14.2:n osalta lausutusta HE 1977:27 s. 66, HE 1978:238 ss. 9—11, 40 ja 42—43, *Sarin* ss. 30—48, 86—93 ja 101—103, *Koski—Schultén* I ss. 411—412 ja II ss. 421—423, *Kyläkallio* 1 ss. 88—89, *Norri* ss. 559—570, *Olsson—Aro* s. 22.

vaiheessa merkintä rekisteriin (ja jollaiset siten tulevat KRL 25 ja 26 §§:n mukaisen kuulutuksellisen kaupparekisterijulkisuuden piiriin).⁹²

IV.1.2. Yhtiöjärjestysmuutoksesta tehtyä rekisteri-ilmoitusta käsitellessään rekisteriviranomainen suorittaa muutoksen laillisuuden kontrollintia, so. »ilmoituksen perusteena olevan päätöksen lainmukaisuuden tutkimisen».⁹³ Kuitenkin saattaa tertiusoikeutta loukkaava yhtiökokouspäätös sanotusta nulliteettiluonteisuudestaan huolimatta läpäistä tämän viralliskontrollin, sillä tarkastus ei ensiksikään anna mahdollisuutta ns. piilevien virheiden havaitsemiseen,⁹⁴ ja toisekseen tarkastuksessa ei liioin ole täysiä takeita siitä, että kyseisen (muutetun) yhtiöjärjestysmääräyksen

⁹² B- ja C-esimerkkien tyyppisestä yhtiöjärjestysmuutoksesta merkitään rekisteriin vain »muutetun kohdan tai pykälän numero sekä muutoksen päivämäärä» (HE 1978:238 s. 43). Rekisteri-ilmoituksen liitteistä on kuitenkin haluttaessa saatavissa tieto tällaisenkin muutoksen yksityiskohtaisesta sisällöstä, ks. *Sarin* ss. 102 ja 48.

⁹³ Sitaatti: HE 1978:238 s. 10, joka jatkuu: »Uusi osakeyhtiölaki ei enää tunne osakeyhtiön yhtiöjärjestyksen ja sen muutosten vahvistamisenettelyä. Laillisuusvalvonta siirtyy tämän vuoksi myös osakeyhtiöasioissa kaupparekisteriviranomaiselle». Tämä viranomainen ei tee po. suhteissa mitään erillisiä vahvistus- tms. päätöksiä, (*Sarin* s. 48:) »eikä ilmoittaja saa haltuunsa näin ollen viranomaisen päätöstä, joka sisältäisi yhtiön voimassa olevan yhtiöjärjestyksen. Koska tällaisen 'virallisen yhtiöjärjestyksen' tarve lieene melko suuri, on päädytty» tätä osin sellaiseen menettelyyn, että perusilmoitukseen ja myös muutosilmoitukseen on ilmoittajan toimesta liitettävä erillinen jäljennös yhtiöjärjestyksestä, missä kappaleessa ei ole mitään allekirjoituksia eikä oikeaksi todistamisia. Rekisteriviranomaisten »haltuun jää tällä tavoin ns. yhtiöjärjestyksen tallekappale, josta näiden viranomaisten on mahdollista nopeasti antaa virallinen jäljennös sitä tarvitseville.» (*Sarin* s. 48, ks. myös mts. 102 yhtiöjärjestysmuutosten osalta).

Näin ollen voidaan sanoa, että koko yhtiöjärjestys »tulee täten julkisesti tiedoksi» (*Olsson—Aro* s. 22), joskin KRL 26 §:n mukainen laillinen presumtio yleisesti tietoon tulleiksi katsottavista asioista rajoittuu vain (KRL 9 §:stä pääteltävissä olevaan) osaan yhtiöjärjestystä.

⁹⁴ Näin on jo siksikin, että rekisteriin ilmoitettavien seikkojen toteennäyttämisen kohdalla on KRL:ssa valittu »niukka sääntelylinja» (HE 1978:238 s. 9): paljojen paperien kertymisen estämiseksi »vain keskeisimmät asiakirjat ... liitetään selvityksenä rekisteri-ilmoitukseen»; rekisteriviranomaisella on kyllä yksittäistapauksellisen aiheen ilmaantuessa valta vaatia kaikki haluamansa lisäselvitys. Ks. myös *Sarin* LML-koulutus 31 ss. 128—129, jossa todetaan kaupparekisteriviranomaisen pyrkivän »mahdollisimman joustavaan käytäntöön» yhtiökokousten muutoseikkojen ja tarvittavan asiakirjanäytön suhteen.

aineellisoikeudellinen sallittuus — joskus ehkä erittäin vaikea juridinen tulkintaongelma — tulee oikein arvioiduksi. Virhearvioinnin mahdollisuudesta ovat valaisevia esimerkkejä yhtiöjärjestysmääräykset yllä tässä luvussa selostetuissa tapauksissa KKO 1936 I 63 (ks. s. 233) ja 1977 II 32 (s. 236), ja niihin lisättäköön 'panttioikeudellinen' kolmas oikeustapaus:

KKO 1959 II 24 Osakeyhtiölle vahvistetussa yhtiöjärjestyksessä oli yhtiön hallintoneuvostolle uskottu päätösten tekeminen yhtiön kiinteän omaisuuden velasta kiinnittämisestä. Yhtiön hakemus hallintoneuvoston myöntämän kiinnityksen vahvistamisesta oli kuitenkin hylättävä, koska VOYL:n mukaan kiinnityttämiseen vaaditaan yhtiökokouksen suostumus (ks. VOYL 36.3 §, joka vielä 'jatkaa elämistään' asunto-osakeyhtiöiden kohdalla, AsOYL 7.2 §).

Rekisteriviranomaisen suorittaman tarkastuksen läpäiseminen ei siis takaa, etteikö kaupparekisteriin voi tulla vääriä merkintöjä: »Joissakin tapauksissa tiettyä merkintää ei olisi kolmannen henkilön etuja loukkavana saanut lainkaan tehdä rekisteriin. Rekisteröity päätös saattaa myös osoittautua yhteisöoikeudellisten sääntöjen vastaisena pätemättömäksi.»⁹⁵ Virhemahdollisuus on lisäksi expressis verbis otettu huomioon ja säännelty KRL 22 ja 23 §§:ssä.

IV.2. Korjaava vaikutus ja julkinen luotettavuus?

IV.2.1. Rekisteriviranomaisen ylläkuvatun kontrollin läpäiseminen rekisteröimisineen (ja eventuaalisine KRL 25 § -kuulutuksineen) on yhtiöjärjestysmuutoksen vaarantamalle tertiusoikeudelle ratkaiseva haitta vain siinä tapauksessa, jos yhtiöjärjestysmuutoksen tms. rekisteröimisen toimittamisella olisi oikeudessamme kyseisiä virheellisyyksiä parantavaa vaikutusta. Näinhän ei kuitenkaan ole. Parantavan vaikutuksen puuttuminen ilmenee (paitsi jo yllä juuri mainituista prejudikaateista, mitä aikaisempaan lakiin eli 1895 TNimiA:een tulee) primaaristi jo KRL 22.2 §:stä ja siihen liittyen 23 §:stä. KRL 22.2 §:n mukaan kuka tahansa, »joka katsoo kaupparekisterimerkinnän aiheuttavan haittaa, saa ajaa rekisterimerkinnän kumoamista ja vahingon korvaamista koskevaa kannetta elinkeinonharjoittajaa vastaan» (eli siis tässä ko. yhtiötä vastaan), ja 23 §

⁹⁵ Sitaatti: HE 1978: 238 ss. 10—11.

osoittaa, että tuomioistuin voi jo tapahtuneen rekisteröimisen estämättä päätyä (esim.) ratkaisuun, että (kyseinen yhtiöjärjestyksmuutosta koskenut) »päätos on pätemätön», jolloin »rekisteriviranomaisen on poistettava merkintä rekisteristä».⁹⁶

KRL 23 §:n perustelujen mukaan »tyyppiesimerkkinä päätöksen pätemättömyystapauksesta voidaan mainita yhtiöjärjestyksen muuttamista koskevan yhtiökokouksen päätöksen julistaminen moitekanteen johdosta pätemättömäksi».⁹⁷

Tällaista 23 §:n kohdalla tarkoitettua eli siis yhtiöoikeudellista moitekannetta ei voi ajaa osakepantinhaltija, koska hän ei kuulu OYL 9:17.1:ssä lueteltuihin, osakeyhtiöoikeudelliseen moitekanteseen oikeutettuihin tahoihin. Sensijaan hän pikemminkin voi olla sellainen 'kuka tahansa', jonka oikeudelle voidaan sanoa (KRL 22 §:ää siteeraten): »kaupparekisterimerkinnän aiheuttavan haittaa». Hänellehän voi aiheutua ainakin faktisia hankaluuksia siitä, että on olemassa hänen (pantti)oikeuttaan haittaava (nulliteetin luonteisesti virheelliseen yhtiökokouspäätökseen perustuva) kaupparekisterimerkintä.

Myöskin osakeyhtiölain pohjalta on pidettävä ilmeisenä, että yhtiöjärjestyksmuutospäätöksestä 9:14.2:n nojalla jo toimitettu rekisteröiminen ei voi estää osakkeenomistajaa tai muuta 9:17.1:n mukaista kanneoikeutettua tahoja vielä tämän jälkeenkin käyttämästä moitekanneoikeuttaan kyseisen yhtiökokouspäätöksen ja yhtiöjärjestyksmuutoksen (rekisteröimiseen) mitätöimiseksi. Moitteenvaraisen pätemättömyyden kohdalla on tietysti edellytettävä, että kanneaika 9:17.2:n mukaan on vielä avoinna. Se että sanotun lainkohdan mukainen lyhyempikin eli normaali kanneaika (3 kk) saattaa vielä olla avoinna rekisteröimisen toimittamisen jälkeen, on periaatteessa mahdollista 9:14.2:n »viivytyksettä»-säännöksen johdosta: päätös yhtiöjärjestyksmuutoksesta »on viivytyksettä ilmoitettava rekisteröitäväksi», joten ei siis ole mitään karenssiaikaa, jonka verran yhtiön hallitus olisi velvollinen tai oikeutettukaan odottamaan mahdollisten moite- tms. reagointien ilmaantumista.

⁹⁶ Ks. KRL 22.2 §:n ja 23 §:n perusteluista HE 1978:238 ss. 10—11 ja 46—47, missä mm. todetaan, että 22.2 § vastaa aikaisemman oikeuden TNimiA 7 §:ää (kun taas 23 § on lähellä aikaisempaa TNimiA 19 §:ää); ks. *Huttunen Kaupparekisteri* ss. 95—114 ja 325—328, missä on kyseisiä uusiakin säännöksiä valaisevasti tarkasteltu TNimiA 7 ja 19 §§:n sisältöä ja keskinäistä suhdetta.

⁹⁷ HE 1978:238 s. 47. KRL 23 §:n 'edeltäjän' TNimiA 19 §:n osalta esittää *Huttunen Kaupparekisteri* ss. 109—110 esimerkkinä hallituksen valintaa koskeneen mitättömän yhtiökokouspäätöksen.

OYL 9:14:n perusteluissa (HE 1977:27 s. 66) on tosin esitetty toivomuksena, että jos moitekanne jo on nostettu, »on kuitenkin asianmukaista jättää muutosilmoitus tekemättä, kunnes asia on lainvoimaisesti ratkaistu.» Tämä on siis kuitenkin vain toivomus, lainlaatijatahon toivomus, joka ei merkitse kieltoa sen enempää rekisteri-ilmoituksen välittömälle tekemiselle kuin itse rekisteröimisen toimittamisellekaan, olipa moitekanne tai -kanteita vireillä tai ei,⁹⁸ seikka josta ei ole säädetty mitään näyttöä esitettäväksi tai edes vaadittavaksikaan, mikä taas on yhteydessä siihen, että moitekanne vireilläoloo ei ole säädetty rekisteröimisen esteeksi muuta kuin jos OYL 16:3:n mukainen väliaikaismääräys täytäntöönpanokiellostä on tuomioistuimen taholta annettuna voimassa.⁹⁹

IV.2.2. Kaupparekisterioikeudellisella rekisteröimisen toimittamisella ei siten ole korjaavaa vaikutusta sellaiseen virheeseen nähden, joka rasittaa rekisteröityä (ja tarvittaessa kuulutettua) yhtiöoikeudellista päätöstä, muutosta tms. asiantilaa. Poikkeaminen tästä ilmeisestä säännöstä voi tulla kyseeseen vain nimenomaisen sensisältöisen lainsäädännön tuella.

⁹⁸ Sanottu lainlaatijan toivomus tai suositus ei ole täysin sopusoinnussa 9:14.2:n saaman imperatiivisen asun kanssa: 9:14.2:n pohjalta lieenee katsottava, että yhtiön johdolla (ks. KRL 15 §) on pääsääntöisesti velvollisuus tehdä rekisteri-ilmoitus todellakin »viivytyksettä» eli riippumatta 9:17.2:n mukaisen 3 kuukauden moiteajan avoinna olostä sekä siitäkin, onko moitekanne todennäköisesti ko. määräajassa odotettavissa tai jopa jo vireille pantukin. Eihän esim. kverulantin ilmoittama kanneale tai hänen ehkä jo vireillekin panemansa kanne voi jäädyttää (vuosikausiksi) jokaista yhtiöjärjestysmuutosta, jota notooriseksi kverulantiksi tunnettu yksi osakas ei halua hyväksyä. OYL 16:3.1 tarjoaa tässä suhteessa riittävän väliaikaissuojan sellaiselle dissidentille, jonka esiintuoma kanneperuste ei ole ilmeisen aiheeton.

Eri asia on, että 8:14.2:n tapauksessa yhtiön johdolla on pidättymisvelvollisuus: jos on perusteltua aihetta epäillä, että yhtiöjärjestysmuutoksellinen yhtiökokouspäätös on »tämän lain tai yhtiöjärjestyksen vastaisena pätemätön», tulee johdon pidättyä (täytäntöönpanotoimeksi katsottavasta) muutosilmoituksesta ja odottaa 3 kuukauden kannemääräajan umpeen kulumista (mikäli virhe ei ole raskausasteeltaan suorastaan nulliteettiluokkaa, missä tapauksessa määräajan kuluminenkaan ei vaikuta asiaan). Ks. myös (kaupparekisterikäytännön kannalta) *Sarin LML-koulutus* 31 s. 129.

⁹⁹ Siitä mitä yllä on esitetty OYL 8:14.2:n, 9:14:2:n, 9:17:n ja 16:3.1:n osalta etenkin rekisteröimiskysymyksiin liittyen ks. lähemmin HE 1977:27 ss. 57, 66 ja 115, HE 1978:238 s. 10, *Koski-Schultén* I ss. 345—346, 411 ja 437—438 sekä II s. 412 (eritt. av. 12), *Huttunen LML-koulutus* 24 ss. 95—97, *Kyläkallio* I ss. 88—89 sekä 2 ss. 334—335, 441—443 ja 512—513. Ruotsin osalta ks. *Kedner-Roos* I ss. 188—189 ja 217 sekä II ss. 388—389, *Lind* ss. 170, 189 ja 291—292.

Tällainen poikkeussäännös on erittäinkin OYL 2:5,¹⁰⁰ jolla ei kuitenkaan ole erityisempää edes analogista mielenkiintoa nyt tarkasteltavassa yhtiöjärjestysmuutoksellisessa tertiussuojan problematiikassa, sillä 2:5 koskee osakemerkinnällisten tahdonilmaisujen sitovuutta¹⁰¹ ja rajatuu asianosaisrelaatioon (yhtiö — osakkeenmerkitsijä).

Tertiussuojan kannalta huomattakoon kuitenkin, että 2:5:n perimmäinen ratio johtaa tertiussuojien turvaamiseen, sillä etenkin yhtiön velkojien kannalta katsotaan tärkeäksi, ettei osakepääomallisen rekisteröimisen jälkeen enää voitaisi 'vetää yhtiöstä pois' julkistettua osakepääomaa.¹⁰²

Näin ollen voidaan lopputoteamuksina koskien kaupparekisterikirjaamisen ja -julkisuuden (ir)relevanssia kyseisessä yhtiöjärjestysmuutosasiassa siteerata seuraavia lausumia, jotka on esitetty yleissääntöinä 'vanhan lain' (eli 1895 TNimiA:n) kannalta, mutta jotka edelleenkin eli myös KRL:n puitteissa ovat voimassa olevia perusnormeja:¹⁰³ »Kaupparekisterimerkinnät kuulutuksineen eivät esitetyn mukaisesti nauti ns. julkista luotettavuutta», joten yleisö »ei siis voi luottaa siihen, että rekisteriin merkityt seikat ovat totuudenmukaisia ja oikeudellisesti tehoisia.»¹⁰⁴

Siteeratut oikeusohjeet on syytä pitää mielessä, kun ryhdytään (heti alkavassa uudessa luvussa) muodostamaan ratkaisunormeja tutkimuskohteenä olevissa konfliktityypeissä eli osakeidentiteettiä koskevaan yhtiöjärjestysmuutokseen pohjautuvissa kollisioissa. Sanotut oikeusohjeet viittaavat selväntuntuisesti siihen, että yhtiöjärjestysmuutoksen rekisteri-

¹⁰⁰ Ks. myös 4:7.3 ja 5:4.2, joissa viitataan 2:5:een.

¹⁰¹ OYL 2:5:n suhteen ks. HE 1977:27 s. 24, Koski—Schultén I ss. 90—94, Kyläkallio I ss. 36—39, 177—178 ja 233, Olsson—Aro s. 22, Nial Associationsrätt ss. 36—38, Kedner—Roos I ss. 36—37, Rodhe ss. 33—35, Skåre ss. 34—35, Græsvænge—Larsen—Roelsen ss. 30—31. Lisäksi on mainittava VOYL:n pohjalla (ks. VOYL 15 §) oleva mutta pääosin edelleenkin huomionarvoinen esitys Drockila ss. 35—38 ja 185—242.

¹⁰² Ks. tästä aspektista Drockila ss. 239—242.

¹⁰³ Ks. HE 1978:238 s. 48, jossa todetaan, että uudella lailla (KRL) ei tuoda muutosta TNimiA:n mukaiseen oikeustilaan siinä, että »kaupparekisterillä ei katsota olevan sinänsä ehdotonta julkista luotettavuutta».

¹⁰⁴ Siteeratut kohdat: Huttunen Kaupparekisteri ss. 143 ja 144 (kursiivit lisätty). Ks. niinkään Kauppi ss. 315—317 ja 321—322, Kyläkallio Pätemättömyys ss. 135—136 sekä oikeuskäytännöstä yhtiökokouspäätöksen ja kaupparekisterimerkinnän osalta KKO 1935 I 64 ja 1961 II 130.

julkisuus ei muodosta merkittävää 'argumentatiivista punnusta', ajateltaessa vanhan yhtiöjärjestyssisällön aikana osakepanttioikeutensa hankineen primuksen oikeussuojaa, mikäli secunduksena oleva pantinsaaja tai osakeostaja vetoaa siihen, että yhtiöjärjestysmuutos on saavuttanut virallishyväksynnän ja rekisterijulkisuuden ja että hän on siksi luottanut rekisterin mukaisiin osakkeisiin ja osakekirjoihin.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Mainittakoon tässä yhteydessä eräänlaisena 'käänteisilmiönä' tapaus KKO 1971 II 3: koska osuuskunnan säännöissä olevasta, jäseneksi liittymisoikeutta koskevasta määräyksestä ei oltu tehty merkintää kaupparekisteriin, hylättiin A:n kanne osuuskunnan velvoittamisesta hyväksymään hänet jäsenekseen (siis ilman että olisi ryhdytty tutkimaankaan, täyttikö A sääntöjen ko. määräyksen asettamat uuden jäsenen kvalifikaatiot, mitkä A nähdäkseni epäilemättä täytti). — Kyseessä on siis ollut rekisterijulkisuuden kääntöpuoli ulkopuolisen intresenttitalon kannalta: »Vain kaupparekisteriin tehdyllä merkinnällä on julkisuusvaihtus, ei niillä muilla tiedoilla, jotka sisältyvät kaupparekisterin asiakirjavihkoihin» (HE 1978:238 s. 48).

29 §

**YHTIÖJÄRJESTYSMUUTOKSEEN POHJAUTUVIEN
OSAKEPANTTIKONFLIKTIEN RATKAISUT****I. JOHDANNOLLISIA NÄKÜKOHTIA****I.1. Muutospäätöksen relatiivisesta tehottomuudesta**

I.1.1. Tarkastelut kahdessa edellisessä luvussa (27—28 §§) ovat usealta kannalta kartoittaneet ja täsmentäneet yhtiöjärjestysmuutokseen pohjautuvien osakepanttikonfliktien kenttää ja siinä esiintyviä konfliktiratkaisujen kannalta huomionarvoisia oikeudellisia 'voimia'. Nämä tarkastelut, jotka ovat liikkuneet yhteisöoikeuden yleisten oppien ynnä yksityisautonomisen tahdonilmaisukäyttäytymisen eräiden peruskysymysten yhteis-alueella, antavat suuntaviittoja ja osoittavat rajoituksia muodostaen siten eräänlaisen kehyksen konkreettisemmalle jatkotutkimukselle. Kuvatun kehyksen puitteissa voidaankin nyt siirtyä etsimään konkreettisia ratkaisuja niihin osakepanttikollisioihin, mitkä yllä 27 §:n alussa (27 § I—II) on hahmoteltu.

I.1.2. Kahdessa edellisessä luvussa esitetyn perusteella lieene käynyt ilmeiseksi, että osakeidentiteettiä koskevista yhtiöjärjestysmuutoksista aiheutuvat 'kahden osakkeen' (ynnä ehkä samalla kahden osakekirjankin) konfliktit eivät ole ratkaistavissa suoraviivaisen »vanhat osakkeet ovat lakanneet olemasta» -ajatuksenkulun (*osakelakkautusmalli*, ks. s. 205 av. 10) pohjalta. Tämä esineellistävä ajattelutapa on havaittu jo metodiselta kannalta vähemmän tyydyttäväksi (yllä 27 § III), ja teoriatasoa konkreettisemmallakin tasolla on lisäksi voitu todeta (yllä 28 §:ssä), että yhtiöjärjestyksen muuttamispäätös, vaikkapa viranomaisen olisi laillisuuskontrollinsa jälkeen hyväksynyt sille rekisterijulkisuuden ja vaikka mikään yhtiöoikeudellinen moitereagointi ei enää olisi mahdollinen, on

siltikin jäävä vaikutuksettomaksi (tehottomaksi) suhteessa sellaisiin ulkopuolisiin tahoihin, joiden laillisiin oikeuksiin se kajoaa.

Joskin nämä havainnot siis viittaavat sensuuntaisen konfliktiratkaisun mahdollisuuteen, että alkuperäisen osakekirjapantın aikanaa saanut primus voi saada oikeussuojaa kyseisen yhtiöjärjestysmuutoksen suhteen, niin vastakkaiseen suuntaan viittaavana on kuitenkin otettava huomioon seuraavan kaltainen vastaväite: Vaikkakaan yhtiökokous ei voi päätöksillään (edes yhtiöjärjestysmuutoksen kautta) suoranaisesti puuttua kolmansien oikeuksiin, niin tällaiseen saatetaan kuitenkin epäsuorasti päätyä, mikäli tehty päätös *sellaisenaan koskee vain »yhtiön asioita»* kuuluen siten osakkaiden yhtiöllisen disponointikompetenssin puitteisiin eli johtaessaan siten vain välillisesti, heijastusvaikutuksena kolmansien miesten oikeuksien kaventumiseen.

Sanotun 'vastaväitteen' paikkansapitävyys on tiettyyn rajaan aivan ilmeinen. Onhan selvää, että mm. osakepantinhaltijain vakuuksien arvo on *heijastusvaikutusten*¹ muodossa pitkälti riippuvainen niistä päätöksistä, mitä yhtiökokouksissa ja muutoin yhtiössä tehdään. Samoin on selvää, että yhtiökokouksen kompetenssiin normaalisti kuuluu päättää mm. sellaisista yhtiöjärjestysmuutoksista ym., joiden voidaan sanoa vaikuttavan osakkeiden identiteettiin: esimerkiksi² osakkeen nimellisarvon alentaminen tai korottaminen, osakkeiden numero-, kirjain- tms. tunnusten vaihtaminen, osakkeen jakaminen (split), osakkeen muuntaminen toisilajiseksi, osakkeen yhtiössä tuottamien oikeutuksien laajentaminen tai kaventaminen, asunto-osakkeen siirtäminen huoneiston piiristä toisen huoneiston piiriin (AsOYL 8 §) jne. Ja, kuten edellä³ on jo mainittu, kuuluu tähän yhtiölliseen kompetenssiin niinkin totaalisesti osakkeen(kin) olemassaoloon vaikuttavia päätöksiä kuin vapaaehtoinen päättäminen yhtiön itsensä lakkaamisesta selvitystilan kautta purkamisella taikka sulautumisella: tällainen päätösvalta sisältää osakelakkautusvallan in concreto.

¹ Heijastusvaikutuksen 'käsite', ts. kielenkäyttö jossa operoidaan tällaisella termillä (tai samankaltaisella termillä 'välillinen vaikutus' alaryhmänään 'välillinen vahinko'), ei luonnollisestikaan ole niin selkeätä kuin sinänsä olisi suotavaa, mutta esillä olevassa yhteydessä tästä ei aiheutune haittaa.

² Ks. lähemmin esimerkkejä A—C edellä ss. 201—203.

³ Ks. 22 § III.1.4 ja 28 § I.3.4.

I.2. Yhtiöjärjestysmuutos ja puuttuva vilpitön mieli

I.2.1. Vaikka juuri esitettyjä toteamuksia yhtiökokouksen disponointi-kompetenssin laajuudesta ei kiistettäisikään — eikä voidakaan kiistää — niin niistä ei silti ilman muuta ole loogisena seurauksena, että tähänastisen osakepanttioikeuksien eliminoitumisen tulisi olla sanotunlaisten yhtiöjärjestysmuutosten heijastusvaikutuksena. Alumpanahan on jo nähty ilmeiseksi, että yhtiökokouksella ei ole kompetenssia päättää osakepanttioikeuksien niin suoraviivaisesta eliminoimisesta kuin mitä merkitsisi yhtiöjärjestysmuutos, jolla yhtiön osakkeiden panttaus kiellettäisiin taannehtivastikin.⁴ Epätodennäköiseltä vaikuttaisi siksi, että panttioikeuksien taannehtiva annihilointi onnistuisi käyttämällä vain hiukan verho-tumpaa kiertotietä, ts. esimerkkien A ja B⁵ mukaisia muodollisuudessaan läpinäkyviä osakeidentiteetin yhtiöjärjestyksellisiä muutoksia.⁶ Riittääkö näin ohut muodollis-juridinen 'kuori' ja suunnitellun yhtiöjärjestysmuutoksen kuuluminen sinänsä sallittujen muutosten piiriin tekemään primus-oikeudet (panttioikeus, omistuksenpidätysostajan oikeus) tyhjiksi?

Tässä kysymyksessä on mahdollista antaa jo melko pitkälle vaikuttavaa oikeussuojaa tukeutumalla siihen OikTL 33 §:n ilmaisemaan periaatteeseen, jolla diskvalifioidaan tahdonilmaisukäyttäytymisen erikoisten syntyolosuhteiden kunnianvastainen ja arvoton hyväksikäyttö. Edellähän (28 § III) on juuri todettu, että tämä laaja-alainen oikeusperiaate ulottuu myös yhtiökokouspäätösten oikeudelliseen arviointiin. Toisin sanoen: se, joka *tiesi tai* jonka »täytyy olettaa tietäneen» yhtiöjärjestysmuutoksen synnyn »olosuhteista» eli muutoksen sisällöstä ja sen eventuaalisista vaikutuksista, ei voi vedota osakeidentiteetin muutospäätökseen omaksi edukseen ja alkuperäisosakkeen pantinhaltijan tai omistuksenpidätysostajan vahingoksi, sillä tällainen vetoaminen olisi kunnianvastaista ja arvotonta.

I.2.2. Sanotunlaisia vailla vilpittömää mieltä toimivia ovat useimmiten kaikki päätökseen osallistuneet osakkeenomistajat, etenkin jos yhtiöjärjestysmuutos on järjestetty rakentamismuutoksessa grynderitahon hallit-

⁴ Ks. tästä ed. ss. 221—222.

⁵ Ks. ed. ss. 201—202. Toisin kuin A- ja B-esimerkit on sensijaan C-esimerkissä käsillä jo reaalisempi muutos (ja vastaavasti oikeudellisesti ongelmallisempi tilanne).

⁶ Erityisesti B-esimerkin tilanne on läpinäkyvä, muutosten rajoittuessa vain formaaliselle tasolle.

semassa yhtiössä. Eiväthän kyseisten erikoistyyppisten yhtiöjärjestysmuutosten taustamotiivit voine jäädä ko. muutoksiin osallistuneille tunte-mattomiksi. Ja sitäpaitsi OikTL 33 §:n mukaisen »täytyy olettaa tietä-neen» -vaatimuksen kohdalla riittää tietoisuus yhtiökokouksen päätök-sentekotilanteen faktisista olosuhteista, ilman että jokaisen yksittäisen — päätökseen osallistuneen tai siitä osallistumattakin hyötyvän — osak-kaan suhteen voitaisiin lisäksi vaatia, että hän on oivaltanut saati tarkoit-tanut päätöksestä tertiusoikeuksille aiheutuvia negatiivisia seuraa-muksia.⁷

Kun kyseiset yhtiöjärjestysmuutokset tavallisimmin lisäksi tehdään optimaalisella yksimielisyydellä eli yhtiön kaikkien osakkaiden kannat-tamina (ks. OYL 9:15.1),⁸ niin sanottu OikTL 33 §:n oikeusperiaatteesta johtuva yhtiöjärjestysmuutoksen tehottomuus käsittää tällöin yhtiön *koko* osakaskunnan eli kaikkien 'uusien' osakkeiden saajat.⁹ Myös itse yhtiön voidaan tällöin lähes aina katsoa olevan vailla vilpittömää mieltä.¹⁰

⁷ Tästä piirteestä OikTL 33 §:ssä edellytetyn vilpittömän mielen kohdalla ks. lähemmin ed. s. 247 (av. 74:n kohdalla).

⁸ Paitsi että 9:15.1 merkitsee A-esimerkissä jo legaalistakin pakkoa saa-vuttaa kaikkien osakkaiden kannatus (ja samoin C-esimerkissä AsOYL 8.1 §), niin lisäksi lienee usein myös faktiselta kannalta niin, että kuvatulnaisiin epätavallisiin yhtiöjärjestysmuutoksiin ryhtymistä ei edes harkittane muuta kuin sangen sup-pean ja koheesioltaan kiinteän osakaskunnan omaavissa yhtiöissä, tyyppiesimerk-kinään rakentamisivaiheinen grynderitahon vielä kokonaan tai ainakin pääosin (muutaman tutun tai/ja asiaa ymmärtämättömän ostajan ohella) omistama ja täy-sin ohjailema yhtiö.

⁹ Muistutettakoon siitä, että sanotunlainen yhtiön kaikkien osakkeenomista-jien mala fides ei merkitse sitä, etteikö tarkasteltavan tyyppinen yhtiökokous-päätös yhtiöjärjestysmuutoksineen voisi olla yhtiönsisäisesti pätevä, siis yhtiö-oikeudellisissa yhtiön ja sen nykyisten/tulevien osakkeenomistajien välisissä eri-laisissa relaatioissa (jolloin ryhmään »tulevat osakkeenomistajat» eivät kuiten-kaan kuulu sellaiset omistuksenpidätysostajat, jotka jo yhtiöjärjestysmuutoksen ajankohtaa edeltävästi ovat hankkineet ko. osakekohtaisen oikeutensa ja siis ovat jo enemmän kuin tulevia osakkeenomistajia nyt tarkoitettussa mielessä).

¹⁰ Tämänkaltaisissa yhtiöissä (ks. av. 8) dominoiva osakkeenomistajataho on useimmiten samalla hallituksena ja toimitusjohtajanakin (AsOYL 6a.2 §: isän-nöitsijä), joten yhtiön tietoisuudeksi luettava tietoisuus selittyy tämän-kautta. Ja jos poikkeuksellisesti ei ko. 'personaaliunionia' olisikaan, niin yhdenyhtiötyyppi-sissä yhtiöissä riittää jo osakkeenomistajan mala fides sellaisenaan eliminoimaan yhtiön edustajan mahdollisen henkilökohtaisen vilpittömän mielen. Ks. *Huttunen* s. 179: »Yhdenyhtiön ja osakkaan suhteen kannalta on kysymyksellä vilpittömästä mielestä erityinen merkitys. Osakkaan määräysvalta yhdenyhtiöön nähden, joka

Ja mahdollista tietysti on sekin, että sama 'mala fides' ulottuu vielä laajemmalle: Jos joku yhtiöjärjestysmuutokseen osallistuneista osakkeenomistajista luovuttaa tai panttaa yhtiöjärjestysmuutoksen mukaiset 'uudet' osakkeensa jollekin sellaiselle ulkopuoliselle, joka yhtä lailla on OikTL 33 §:n kannalta tietoinen tilanteesta, niin luonnollisestikaan tällainen seuraaja ei saa parempaa oikeutta kuin edeltäjänsäkään eli tällainen seuraaja ei voi sen enempää kuin saantomiehensä vedota yhtiöjärjestysmuutokseen torjuakseen primuksen jo aikanaan asianmukaisesti syntyneen (pantti- tai ostajan) oikeuden ko. saantomiehen osakeisiin.

I.2.3. Ongelmaksi primustahon oikeussuojan riittävyyden kannalta jäävät näin ollen 'vain' ne eventuaaliset seuraajat, jotka ovat *vilpittömässä* mielessä toimien hankkineet (omikseen tai panteikseen) muutetun yhtiöjärjestyksen mukaisia 'uusia' osakkeita (joltakin yhtiöjärjestysmuutokseen OikTL 33 §:n mukaisissa olosuhteissa osallistuneelta). Tämän vilpittömässä mielessä toimineen tahon kohdalla ei ole yksinkertaista löytää oikeudellista perustetta sille, miksi he eivät vastapuolen aikaprioriteetista huolimatta voisi vedota yllä kuvattuun seikkaan: yhtiökokouksellinen osakkaiden päätösvalta (kompetenssi) yhtiöjärjestysmuutosten osalta sisältää epäilemättä myös tyyppiltään senkaltaiset osakeidentiteettiä koskevat muutokset kuin mistä nyt on kyse.

Kun lisäksi tämä seuraajataho on siis toiminut bona fide ja myöskin saanut hallintaansa virallistarkastetun yhtiöjärjestysmuutoksen mukaiset osakekirjat, ei olla vailla esineoikeudellisesti 'käypiä' perusteita primustahon ('vanhojen' osakkeiden pantinhaltijat ja omistuksenpidätysostajat) syrjäyttämiseksi sanotunlaisen secundustahon edestä. Näyttäähän yhtiöjärjestysmuutos näiden secundusten kohdalla pystyneen — huolimatta tehottomuudestaan erinäisissä muissa (em.) relaatioissa — johtamaan uusien osakkeiden pätevään syntyyn, ilmentymänään aikaisempien osakkeiden ja osakekirjojen käyminen relatiivisesti (eli suhteessa näihin bona fide toimineisiin seuraajiin) tehottomiksi.

toimii osakkaan tahdon ja tietämisen mukaan, sekä intressien samaisuus johtavat siihen, että osakkaan ollessa vilpillisessä mielessä on myös yhdenyhtiö sitä huolimatta yhtiön edustajan ehkä vilpittömästä mielestä. Osakas ei siis voi hyötyä yhtiönsä vilpittömästä mielestä. Sama koskee osakkaan ja yhtiön välisiä oikeustoimia.»

Aikaisempien osakkeiden lakkaamisesta tms. ei siis tässäkään olisi syytä puhua, koska yhtiöjärjestysmuutoksen ynnä sen mukaisen uusien osakkeiden tehokkuus on selostetuin tavoin relatiivista. (Tällöin senkaltainen 'totaalinen' oikeusvaikutusilmaisuus kuin »lakkaaminen» on erityisen epäilyttävä; epäilyttävähän se on periaatteessa melkein aina eli 'yksinkertaisemmissakin' tapauksissa, joltainen yksinkertaistavuudessaan harvoin soveltuu edes vertauskuvallisena ilmaisuuna eksaktiksi kuvaukseksi oikeudellisesta eli ei-esineellisestä ilmiöstä puheen ollen).¹¹

Ratkaisujen kallistuminen sanotunlaisen bona fide toimineen seuraaja-tahon hyväksi ei lienekään prima facie kaukana. Seuraavassa pyrin kuitenkin osoittamaan, että toisensuuntaisen eli primus-etuisen perusratkaisun tueksi on olemassa painavia perusteita siinä erikoislaatuudessa 'vyyhdessä', jonka osakeyhtiöoikeudelliset ja esineoikeudelliset tekijät yhteenkietoutuessaan muodostavat nyt käsiteltävissä konflikteissa.

II. SEURAANTOSUHTEESTA OSAKKEEN 'SYNTYMISSÄ'

II.1. Alustavia näkökohtia osakkeiden seuraannosta

II.1.1. Jos päädytään siihen, että bona fide toimineen seuraaja-secunduksen oikeus syrjäyttää primustahon jo aikaisemmin ja täysin lainmukaisesti perustetun osakepanttioikeuden (tai omistuksenpidätysehtoisen ostajanoikeuden), on konfliktin ratkaisu olennaisesti erilainen kuin mitä teoksen edellisissä luvuissa olen useissa kohdin saanut tulokseksi samankaltaisissa konflikteissa, ts. konflikteissa joissa sekä primuksella että vilpittömällä secunduksella on kummallakin kädessään sinänsä asianmukainen ja oikeaperäinen osakekirja ynnä tukenaan sinänsä täysin lainmukaisesti tapahtunut saanto (omistus- tai panttisaanto) siihen osakkeineen. Olenhan tuolloin voinut johdonmukaisesti päätyä katsomaan, että primus ei ole syrjäytettävissä: primus, tukenaan aikaprioriteetti niin sopimuksen kuin osakekirjatradeerauksenkin osalta ynnä turvanaan edelleen jatkuva ko. osakekirjan hallinta, selviää kollisiovoittajaksi suhteessa vilpittö-

¹¹ Ks. lähemmin näistä näkemyksistäni *Havansi* I ss. 5—6 sekä tässä niteessä s. 39 ja 27 § III (eritt. ss. 213—217).

mäännkin secundukseen, joka on siten sekä sopimussecundus että traditio-secundus, fundamentaalisen asemansa heikkoutena siis ajallinen myöhemmyys ei vain sopimuksen tms. oikeusperusteen vaan myös osakekirja- (kappalee)n hallinnansaannin ajankohdan osalta.

Nyt tarkasteltavissa konflikteissa on secunduksen asemassa eräs lisäheikkous: primukselle aikanaan tradeerattu osakekirja on nyt poikkeuksellisen selvästi ollut ei vain aito- ja alkuperäinen yms.,¹² vaan myös kiistatta ainoa kappale. Näin ollen, jotta juuri mainitsemastani primus-etuisesta esineoikeudellisten 'punnusten' arviointilinjasta olisi nyt syytä luopua, on tarpeen löytää joku erityisen painava juuri näille konfliktityypeille ominainen peruste, 'järeä' argumentti, joka perustavaa laatua olevalla tavalla muuttaa 'kahden osakekirjan kollisioissa' muutoin noudattavat ratkaisuperiaatteet.

II.1.2. Sanotunlaisena fundamentaalisen perusteena voi ymmärtääseni tulla kyseeseen vain yksi seikka, nimittäin seuraava rakenteellisperiaatteellinen näkemys kyseisten konfliktien oikeudelliseen perusstruktuuriin: on katsottava, että myöhemmät eli muutetun yhtiöjärjestyksen mukaiset osakkeet ovat kokonaan muita, siis synnyltäänkin *eri oikeusobjekteja* kuin ne alkuperäiset osakkeet, jotka olivat (sinänsä kiistatta) yhtiön voimassa olevia ja päteviä osakkeita yhtiöjärjestysmuutokseen asti. Jos tällainen selvä olemuksellinen ero on todettavissa yhtiön osakkeissa ennen ja toisaalta jälkeen yhtiöjärjestysmuutoksen, on primuksen syrjäytyminen perusteltavissa käyvän esineoikeudellisen argumentaation puitteissa: secunduksen oikeus kohdistuu eri objektiin kuin primuksen, joten kyseessä ei ole kahden oikeuden *yhteentörmäys* eli kollisio, millainen jo käsitteellisesti edellyttää *samaan* varallisuusobjektiin (esineeseen) individualisoidusti kohdistuvia oikeuksia.¹³

Jos sitä vastoin tässä rakenteellisessa tai olemuksellisessa kysymyksessä päädytään tulokseen, että sanotunlaista osakkeiden erillisyyttä ei yhtiöjärjestysmuutoksen kautta ole syntynyt, niin silloin ei ilmeisestikään ole syytä poiketa esineoikeudellisesta kollisoratkaisun perusnormista, perusnormista jonka mukaan vilpittömässäkin mielessä toiminut secundus

¹² Lyhenteellä »yms.» tarkoittamistani osakekirjan muista 'hyvistä' ominaisuuksista (erityisesti kahden osakekirjan konflikteja silmällä pitäen) ks. yllä mm. 23 § IV.2 ja V.3.1 sekä 24 § II.2.3 (av. 18:n jäljessä).

¹³ Sanotunlaisen kollision puuttuessa ei liioin voida oikeaoppisesti käyttää nimityksiä primus ja secundus, koska ne implikoivat oikeuksien kohdistuvan samaan (yksilöidysti määriteltyn) esineeseen.

jää vaille ekstinktiota, milloin primuksella on tukenaan kaksinkertainen aikaprioriteetti (= ensimmäinen sopimus tms. sekä ensimmäisenä saatu hallinta tms. esineoikeudellinen vaadittava lisäakti). Omaksuttaessa tällainen 'pidättyvä' kanta kyseisen yhtiöjärjestysmuutoksen konstitutiiviseen tehoon on johdonmukaisena tuloksena, että secundus ei tässäkään voi syrjäyttää primuksen kaksinkertaista aikaprioriteettia sen enempää kuin sanotuissa, jo aikaisemmin käsittelemissäni 'kahden osakekirjan kollisioissa'.¹⁴

II.1.3. Ratkaisevaksi muodostuu näin ollen seikka, jota voisi nimittää *osakkeiden seuraannoksi*¹⁵: Jos tietyn uuden osakkeen (yhden tai useamman) synty on palautettavissa tiettyyn aikaisempaan osakkeeseen siten, että tämä aikaisempi osake edelleen olisi kaikissa suhteissa voimassa oleva osake, mikäli sanottua uutta osaketta ei olisi konstituoitu, niin näiden osakkeiden välillä on seuraantosuhde. Niiden välillä on siis osoitettavissa eräänlainen 'perimyssuhde', joko suorastaan välittömänä oikeudellisena kontinueettina 'yksi yhteen -suhteessa' (1:1) tai ainakin reaalisesti arvioiden ilmeisenä oikeudellis-taloudellisena kontinueettina.¹⁶

¹⁴ Ks. esitystä yllä 24—26 §§:ssä tilanteissa 'yksi osake, kaksi osakekirjaa'. Samoin rinnasteisesti voidaan viitata myös tilannetta 'yksi osake, nolla osakekirjaa' koskevaan esitykseeni *Havansi* I ss. 215—244: osakekirjattoman osakkeen panttaus.

¹⁵ Ilmaisuihin »osakkeiden seuraanto» (sekä sen varaan jäljempänä muodostettavat muut ilmaisut) on tarkoitettu vain tekniseksi termiksi, esityksen kielelliseksi yksinkertaistamiseksi. Ilmaisuun ei siten ole syytä liittää mitään 'seuraanto-oikeudellisia' mielikuvia, joihin saattaisi implisiittisesti sisältyä jotakin oikeusvaikutuksien suunnassa relevanttia.

Valitsemani em. ilmaisun sijasta olisi vaihtoehtona ajateltavissa (esim.) joku termille substituutio/sijaantulo rakentuva ilmaisu. Sanavalinta ei kuitenkaan tässä ole ymmärtääkseni tärkeä ratkaisu, ja olenkin päätenyt seuraanto-termeihin lähinnä lyhyysyistä. Todettakoon kuitenkin, että 'materiaalisiakin' perusteita termivalinnassa on tässä ollut syytä jossain määrin ottaa huomioon, nimittäin hylättäessä sellainen (prima facie mahdollinen) ilmaisu kuin 'osakesurrogaatio'. *Surrogaatista* on nimittäin nähdäkseni soveliainta puhua silloin, kun tietyn omaisuuslajin tilalle tulee toista omaisuuslajia, kuten esim. jos panttiesineen tilalle tulee oikeus vakuutusopimusperusteiseen korvaussummaan (ks. esim. KiinA 18.1 §, VakSopL 54 §) tai jos osakkeen tilalle tulee oikeus pääomapalautuksen luonteeseen rahasaamiseen (näistä surrogaatiotilanteista ks. ed. 22 § III.2 ja 28 § I.3.4).

¹⁶ Kahden osakkeen välisestä kuvatulnaisesta seuraantosuhteesta on pidettävä erillään kahden osakkeen välinen johdannaisuussuhde (derivatiivisuus). Johdannaisuudesta on kyse sellaisessa rahastoannissa, jossa tietty määrä vanhoja osakkeita (esim. yksi) oikeuttaa saamaan tietyn määrän (esim. yhden) uusia rahas-

Mitä sitten seuraa siitä, jos katsotaan, että primukselle pantatun/myydyn osakkeen ja sen (yhden tai useamman) osakkeen välillä, minkä primuksen saantomies yhtiöjärjestysmuutoksen toteutuessa saa osalleen, valitsee kuvatunlainen osakkeiden seuraanto? Luonnollinen vastaus on, että tällöin on esineoikeudellisten konfliktiratkaisujen kannalta olemassa riittävä peruste katsoa primuksen ja secunduksen osakekohteisten oikeuksien kohdistuvan samaan varallisuusobjektiin, samaan osakemuotoiseen yhtiöosuuteen, olkoonkin että kahdessa erilaisen osaketeknisen 'ilmiasun' saaneessa muodossa. Ja tällöin heidän välisensä konflikti ei millään merkittävällä tavalla poikkea erinäisistä jo käsittelemistäni 'yksi osake, kaksi osakekirjaa' -rakenteisista kollisioista.

II.1.4. Seuraavissa tämän luvun kohdissa siirryn lähemmin analysoimaan kysymystä osakkeiden mahdollisesta seuraannosta nyt tarkasteltavissa konfliktitilanteissa. Analyysi on tarkoituksenmukaisinta suorittaa konkreettisista lähtökohdista, jollaisiksi soveltunevat hyvin ne kolme useinmainittua esimerkkitalannetta, jotka on kuvattu yllä 27 §:ssä: esimerkit A—C. Tarkastelen ensin selväpiirteisen tuntuista A- ja B-esimerkkejä, minkä jälkeen on tarpeen omistaa laajasti huomiota C-esimerkille, joka on muita huomattavasti ongelmallisempi, sekä sitä lähellä oleville muille osakehuoneistolitännäisille tilanteille.

II.2. Osakkeiden seuraantosuhteen toteaminen: A-esimerkki

II.2.1. Yllä (27 § I.2.2) olen rakentanut kolme yksityiskohtaista esimerkkitalannetta sellaisista yhtiöjärjestysmuutoksista, jotka näyttävät vaikuttavan osakeidentiteettiin osakepanttikonflikteja mahdollistavalla tavalla. Palaan nyt A-esimerkkiin¹⁷ tutkiakseni, missä määrin siinä ehkä on todettavissa (kaikkien tai joidenkin) vanhojen osakkeiden¹⁸ sekä (kaikkien tai joidenkin) uusien osakkeiden välisiä seuraantosuhteita.

toantiosakkeita; tällainen vanha osake jää (toisin kuin nyt tarkoitettussa seuraantosuhteessa) edelleen voimaan kaikissa suhteissa pätevänä osakkeena, ja sama kiistaton asema on ao. vanhalla osakekirjallakin. Tästä samasta syystä on osakkeiden seuraantosuhteesta pidettävä erillään myös sellainen vanhan osakkeen vaikutus uuden osakkeen kohtaloihin kuin mikä esiintyy uusmerkinnässä, jossa merkintä perustuu vanhojen osakkeiden tuottamaan OYL 4:2:n mukaiseen merkintäetuoikeuteen.

¹⁷ Ks. ss. 201—202.

¹⁸ Adjektiiveja vanha ja uusi käytetään tässä pelkästään esitysteknisistä mu-

Esimerkki A

Tässä konfliktissa ovat siis vastakkain: a) primus-pantinhaltija P1, joka jo ennen yhtiöjärjestysmuutosta oli asianmukaisin sopimuksin ja osakekirjatradeerauksin saanut omistajalta (O) pantikseen kyseisen yleisyyppisen osakeyhtiön osakkeet n:o 8—10, jotka vastasivat 30 %:ia yhtiön kaikista, keskenään samanlaisista osakkeista, laskettuna niin osakeluvusta, osakepääomasta kuin äänivallastakin, sekä b) secundus-pantinhaltija P2, joka yhtiöjärjestysmuutoksen jälkeen oli asianmukaisin sopimuksin ja osakekirjatradeerauksin ynnä bona fide toimien saanut samalta omistajalta (O) pantikseen yhtiön uudet osakkeet n:o B1—B30, mitkä osakkeet edelleen ovat 30 % yhtiön osakeluvusta ja (ennallaan pysyneestä) osakepääomasta, mutta jotka nyt tuottavat selvästi vähemmän kuin 30 % äänivallasta, eräänlaisena vastapainonaan tosin kiinteäprosenttinen etu-oikeus osinkoon ennen A-osakkeita.

Kuvatussa tilanteessa on kannanotto osakkeiden seuraantokysymykseen nähdäkseni ilmeinen ja vailla vaikeuksia. Onhan yhtiön jokaisesta vanhasta osakkeesta yhtiöjärjestysmuutoksen kautta tullut 'poisputoamisensa' yhteydessä samalla välitön syntyperuste sijaan annetuille kymmenele uudelle osakkeelle, vieläpä niin, että vanhojen osakkeiden lukumäärän vähäisyyden (10) takia on näytöllisestikin yksinkertaista selvittää, mitkä 10 uutta osaketta ovat faktisesti seuranneet kutakin vanhoista osakkeista n:o 1—5 sekä mitkä 10 uutta B-osaketta ovat vastaavasti seuranneet vanhaa osaketta n:o 6, n:o 7 jne.¹⁹

Kuvatun ulkoisen seuraantosuhteen ilmeisyyden lisäksi voidaan myös

kavuussyistä. Näillä attributeilla ei siten oteta implisiittisestikään kantaa siihen, onko eo. tilanteissa juridisesti katsottavissa tapahtuneen mitään alkuperäisen osakkeen 'lakkaamista' tai sen 'perusolemuksen' muuksi muuttumista.

¹⁹ Tämä yksittäisten seuraantorelaatioiden selvittäminen olisi tietysti vielä yksinkertaisempaa, jos ko. yhtiökokouspäätöksessä tai erillisin hallituksen päätöksin olisi (pöytäkirjan avulla dokumentoitavasti) etukäteen jo päätetty numerokohtaisella tarkkuudella, mitkä uudet (A- resp. B-) osakenumerot kunkin vanhan osakkeen omistaja kutakin osakettaan kohden on saava. (Nythän A-esimerkki on muotoiltu niin, että uudet osakenumerot määräytyvät satunnaisen noutamisjärjestyksen perusteella.) Näin yksinkertaiseksi en kuitenkaan ole halunnut A-esimerkkiä muodostaa, koska A-esimerkin nykyisellä muodolla ja juuri kuvatulla vieläkin yksinkertaisemmalla muodolla (josta lisäksi voitaisiin jättää osinko-oikeuden porrastus ja useimmat hallinnoimisoikeutustenkin muutokset pois, haluttaessa mahdollisimman alleviivatusti osoittaa ajatus osakkeiden lakkaamisesta kestäättömäksi) ei nähdäkseni ole 'yksinkertaisuusasteeltaan' sellaista olennaista eroa, että seuraantosuhteen osoittaminen olisi toisessa vaikeampaa kuin toisessa.

todeta, että osakeidentiteetin sisällöllinenkin muutos on melko rajoittunut: prosenttiosuudet osakeluvusta ja -pääomasta ovat ennallaan, mihin nähden tietyt muutokset hallinnoimisoikeutuksien kohdalla sekä osinko-oikeuden uusi kaksiluokkaisuus ovat vähämerkityksisiä (ja ne voitaisiin tietysti jättää A-esimerkistä poisikin, jos niiden katsottaisiin jotenkin vaikeuttavan osakkeiden seuraannon toteamista ja lähempää osakekohtaista paikallistamista).

Kun A-esimerkissä lisäksi on uudet osakkeet ja osakekirjat jaettu *suoraan vanhan osakeomistuksen* nojalla, ilman edes esim. mitään rahastointia saati uusmerkintää taikka erityisiä osto-, vaihto- tms. saantosopimuksia minkään uuden tahon kanssa, niin seuraantorelaatiot ovat nähdäkseni kiistattomia (vaikka A-esimerkkiä ei olekaan tässä tahdottu muodostaa optimaalisen yksinkertaiseksi eli kaikin osin 1 : 1 -suhteessa tapahtuvaksi yhtiöjärjestysmuutokseksi ²⁰).

Kuten ylläolevasta A-esimerkin arvioinnista ilmenee ja kuten jo asian luonnosta johtuen lieenee ymmärrettävää, ei seuraantosuhteen olemassaolo/puuttuminen ole puhtaasti 'matemaattis-ulkoista' havainnointia — juurimainittua optimaalisen yksinkertaista 1 : 1 -tapausta lukuunottamatta — vaan siihen liittyy tietty *arvostamismomentti* eli harkinnallinen elementti, joskus tosin vain vähäinen (kuten A-esimerkissä). Tällaisen harkinnallisen elementin, arvostustekijän, esiintyminen ei kuitenkaan ole mitään harvinaista oikeudellisen ratkaisun etsijän kuten tuomarin tai tutkijan toiminnassa.²¹

II.2.2. A-esimerkin kaltaisessa tilanteessa ei näin ollen ole vaikeuksia torjua sentyyppinen P2:n (tai/ja O:n tai/ja yhtiön) esittämänä ajateltavissa oleva väite, että osakkeet n:o B1—B30 ovat aikaisemmista O:n omistuksessa olleista osakkeista n:o 8—10 sillä tavoin riippumattomia ja syn-

²⁰ Tällöin olisi siis yksinkertaistamista jatkettava vielä siitä, mitä on lausuttu juuri av. 19:ssä; mm. olisi uusien osakkeiden määrän oltava 1 : 1 -suhteessa sama kuin vanhojen, eron rajoittuessa vain osakenumeroiden tms. -tunpuksen jonkinlaiseen muuttamiseen (eli tullaan B-esimerkin alueella, ks. ed. s. 202 ja heti jälj. alajakso II.3).

²¹ Pääinvastoin voitaneen sanoa, että monessa tuomarin tai tutkijan ratkaisua odottavassa tapauksessa (alkaen em. OikTL 33 §:n soveltamisesta) on ratkaisussa huomioon otettavien kiinteiden, ei-harkinnallisten osatekijöiden määrä tuntuvasti vähäisempi kuin osakkeiden seuraantosuhteen arvioimisessa (pohjanaan aikaisemman ja muutetun yhtiöjärjestys sisällön vertaaminen sekä yhtiöjärjestysmuutoksen täytäntöönpanotoimien sisältö).

nyltään itsenäisiä eri osakkeita, ettei mitään samoihin osakkeisiin kohdistuvaa kollisiota edes ole syntynytäkään. Alkuperäisen yhtiöjärjestyssällön mukainen oikeustila ei ts. ole menettänyt primus-oikeuden osalta oikeudellista merkitystään, eli lainatakseni substanssijuridiikan mukaista kielenkäyttöä: vanha osake ei olekaan lakannut kokonaan olemasta, vaan se jatkaa tietyn tahon (P1) hyväksi yhä oikeudellista voimassaoloaan, seuraantosuhteen nojalla tunnistettavissa olevassa yhtiöjärjestysmuutoksen jälkeisessä tietyssä osakkeessa tai osake-erässä.

Osakkeiden (tahallinen tai tahaton) 'puhdistaminen' jo olevista laillisesti perustetuista panttioikeuksista (tai omistuksenpidätysehtoisista ostajaoikeuksista) ei näin ollen voi tapahtua niin pintapuolisella yhtiöjärjestysmuutoksella kuin A-esimerkissä.²² Mutta vaikka A-esimerkkiä täydennettäisiin vaikkapa niin, että yhtiöjärjestysmuutoksen yhteydessä olisi samalla päätetty osakepääoman korottamisesta rahastoannilla (esim. siten että kukin yhtiöjärjestysmuutoksen mukainen osake oikeuttaa kahteen uuteen 'ilmaisosakkeeseen'), niin tällainenkaan 'lisäverhous' ei riitä häivyttämään näkyvistä selvää seuraantosuhdetta O:n tähänastisen ja tämänjälkeisen osakeomistuksen komponenttien välillä. Onhan uusien rahastoantiosakkeiden synty ja saanto kiinteästi sidoksissa siihen, että O on omistanut vanhat osakkeet n:o 8—10.²³

II.2.3. Yhtiön johto on näin ollen A-esimerkissä menetellyt virheellisesti, kun se täytäntöönpanotoimillaan on myötävaikuttanut konfliktin syntymiseen. Virheellisyys ei kuitenkaan ole suoranaisesti siinä, että hal-

²² Yhtä ilmeistä lienee — ottaakseni analogisen esimerkin lähityyppisestä tilanteesta — että seuraavassakin tapauksessa jäisi yritys panttioikeuden eliminomiseksi vaille juridista menestystä.

A, B, C ja D ovat ostaneet irtaimen esineen YhtOmL:n mukaiseen omistukseen, siten että A:n osuus on 1/2, B:n 1/4, C:n 1/5 ja D:n 1/20; heillä on ko. yhteisomistussuhdetta koskeva sopimus, joka sallii enemmistöpäätökset omistusuusuuksien mukaisin äänioikeuksin (ks. tällaisesta sopimuksesta *Kyläkallio* Yhteisomistus ss. 169—171). B panttaa osuutensa P:lle, muiden osakkaiden suostuessa sellaiseen esinehallintatilan järjestelyyn, mikä on tarpeen P:n murto-osaispanttioikeuden turvaamiseksi (ks. *Kyläkallio* mtss. 113—114, *Havansi* I s. 171 av. 31). Sitten A, B, C ja D sopivat keskenään, että osuuksia ja äänivaltaa muutetaan niin, että A:n osuus laskee ollen nyt 2/5, kun taas B:n on 3/10, C:n edelleen 1/5 ja D:n nyt 1/10. B katsoo nyt, että muutosten johdosta P:n panttioikeuden kohde on lakannut ja samoin P:n panttioikeus.

²³ VI pääjaksossa tutkittavaksi jää, millainen oikeus pantinhaltijalle yleensä saattaa olla panttioikeussuhteen keston aikana syntyviin rahastoantiosakkeisiin.

litus on pitänyt ko. yhtiökokouspäätöstä 8:14.2:n kannalta »tämän lain ja yhtiöjärjestyksen» mukaisena, sillä päätöksen tehottomuushan on nyt relatiivista: päätös on nulliteetin kaltaisesti vaikutukseton tertius-oikeuksia loukkaavalta kannaltaan, mutta voi yhtiöoikeudellisesti hyvinkin olla pätevä, kuten useaan otteeseen on jo mainittu. Toimeenpanevan organin virhe on sensijaan siinä, että *uusia osakekirjoja ei* (tässäkään) olisi saanut emittoida ilman vanhojen osakekirjojen samanaikaista palauttamista.

II.3. Osakkeiden seuraantosuhteen toteaminen: B-esimerkki

II.3.1. Yllä s. 202 oleva B-esimerkki siirtää tutkimuksen yleistyyppisen osakeyhtiön (A-esimerkki) piiristä asunto-osakeyhtiön ja muun huoneisto-osakeyhtiön alueelle.

Esimerkki B

Tässä P1:n (primus-pantinhaltija, kädessään alkuperäisen yhtiöjärjestyssisällön mukainen P-huoneistoa koskeva osakekirja) ja P2:n (secundus-pantinhaltija, kädessään muutetun yhtiöjärjestyssisällön mukainen huoneistoa n:o 1 koskeva uusi osakekirja) välisessä konfliktissa on tilannekehyksenä asunto-osakeyhtiö. Täten siis jo lähestytään niitä meillä käytännössä rakennuslalla esiintyneitä tapauksia, missä rakentamisvaiheisen huoneistoyhtiön yhtiöjärjestysmuutos on synnyttänyt tarkasteltavan tyyppisiä konflikteja in concreto ja missä on saatettu »vanhat osakkeet lakkasivat olemasta» -argumentaation kautta katsoa P1:n menettäneen oikeutensa.²⁴ B-esimerkki eroaa kuitenkin sanotunlmaisista käytännössämme esiintyneistä (esi- tai ulko-RS-) tapauksista siinä, että B-esimerkissä oletetaan yhtiön rakennuksen piirustusten pysyneen täysin ennallaan: muutos jää siis olennaisesti vain normitasolle eli yhtiöjärjestykseen, konkreettisena ulkoisena ilmentymänään vain uudet numero- tai nimitunnukset osakkeille ynnä tällaista 'nimenvaihdosta' vastaavat uudet osakekirjat.²⁵

II.3.2. Sen perusteella, mitä juuri on todettu A-esimerkin tarkastelussa, pidän johdonmukaisena ja selvänä, että myös B-esimerkissä vallitsee ilmeinen osakkeiden välinen seuraantosuhde. Muutetun yhtiöjärjestyksen mukaiset osakkeet perustuvat suorastaan 1:1 -suhteessa kukin

²⁴ Ks. ed. s 208 (av. 17:n kohdalla).

²⁵ Vasta C-esimerkissä (jälj. alajakso III) tullaan siihen käytännössä esiintyneeseen tilannetyyppiin, että yhtiöjärjestysmuutos ulottuu myös huoneistomääri-tyksiin, konkreettisinkin (piirustusten ym. muutoksina ilmenevin) tavoin.

tiettyyn alkuperäisen yhtiöjärjestyssisällön mukaiseen osakkeeseen, ja sama täysi kontinuiteetti ilmenee suunniteltujen reaalisten huoneistokokonaisuuksienkin tasolla. Itse asiassa muutos on B-esimerkissä vielä muodollisempi ja 'läpinäkyvämpi' kuin A-esimerkissä. Tilannetta ei kuitenkaan muuttaisi osakkeiden seuraannon todettavuuden kannalta vaikeammaksi sekään, vaikka B-esimerkissä ko. yhtiöjärjestysmuutoksen olisi otettu senkaltaisia lisämuutoksia ('lisäverhousta') kuten A-esimerkissä, siis osakkeiden nimellisarvon ja osakeluvun muuttaminen²⁶ ja vaikkapa rahastoanti ja yhtiön toiminimen muutos.²⁷

Näin ollen jää myös B-esimerkin kohdalla vaille menestystä P2:n (ja/tai O:n ja/tai yhtiön) väite siitä, että yhtiöjärjestysmuutoksen jälkeiset ko. osakkeet ovat vanhoista osakkeista riippumattomia erillisiä varallisuusobjekteja, joita P1:n oikeus siksi ei voi koskea. Yhtiön johto on siten menetellyt virheellisesti suostuessaan emittoimaan uusia osakekirjoja ilman vastaavien vanhojen osakekirjojen palauttamista.

III. ERITYISPROBLEMATIIKASTA HUONEISTOYHTIÖISSÄ

III.1. Osakeseuraannon paikallistamisesta huoneistoyhtiössä

III.1.1. Kolmas alumpana muodostetuista perusesimerkeistä eli C-esimerkki (ss. 202—203) vastaa käytännössämme grynderirakentamisessa

²⁶ Asunto-osakeyhtiön osalta huomattakoon kuitenkin, että AsOYL 4 § rajoittaa tuntuvasti sellaisia yhtiöjärjestykseen otettavia 'eriarvoisuusmääräyksiä', mitkä OYL:n puitteissa ovat yleistyyppin yhtiössä mahdollisia. AsOYL 4 §:n problematiikasta ks. lähemmin Norri—Palsala ss. 246—254; vrt. Caselius—Heikonen—Huttunen I s. 182, Palsala s. 61.

²⁷ Eihän osakeyhtiön (yms. kaupparekisteriin tietyllä rekisterinumerolla merkityn) juridisen henkilön identiteetti saati 'olemassaolo' lakkaa tai muutu toiminimen vaihtamisen johdosta, yhtä vähän kuin luonnollisen henkilön nyt tarkasteltavaan varallisuusosikeudelliseen statukseen vaikuttaisi hänen sukunimensä (tai myös etunimienkin) muuttaminen. — Todettakoon myös, että vaikka itse yhtiön identiteetissä tapahtuisi senkaltainen todellisenakin pidettävä transformaatio kuin osakeyhtiön muuttaminen jonkun toisen yhteisötyypin alaisuuteen kuuluvaksi, niin tämä ei eliminoi osuusoikeuksien seuraantoa, seuraannon todettavuutta eikä niinmuodoin panttioikeuksienkaan säilymistä. Ks. Gomard ss. 52—53 ja v. Eyben s. 116: jos osakeyhtiö muutetaan anpartsselskab-yhtiöksi, niin osakepanttioikeudet em. tavoin säilyvät.

konkreettisesti tavattua ongelmatyyppiä: ei ole kyse pelkästään yhtiöjärjestyksen pykälätasolle ja osakekirjapaperille rajoittuvista yhtiöjärjestysmuutoksista, vaan vastaavasti on muutettu myös (yhtiön rakennuksen/rakennusten) piirustuksia ja niiden mukaisesti aikanaan valmistuvia/valmistuneita huoneistokokonaisuuksia. Voitaisiin siis sanoa, että *yhtiöjärjestyksen* muutos nyt merkitsee myös *seinäjärjestyksen* muutosta.

Esimerkki C

Vastakkain ovat siis primus-pantinhaltija P1, hallinnassaan alkuperäisen yhtiöjärjestyssisällön mukaista P-huoneistoa (200 m²) koskeva vanha osakekirja, sekä secundus P2, hallinnassaan muutetun yhtiöjärjestyssisällön osoittamaa huoneistoa n:o 4 (220 m²) koskeva uusi osakekirja. (Lisäksi P2:lla on vastassaan omistuksenpidätysehtoiset osakeostajat A, B ja C, jotka ovat ennen P2-panttausta ostaneet grynderiltä kolmea muuta 'vanhaa' huoneistoa vastaavat osakkeet.)

Kun yhtiöjärjestysmuutoksen mukaiset huoneistojen neliömetrimäärät ja/tai seinien sijainnit ulkoisina kiistattomina rakennusrealiteetteina poikkeavat alkuperäisen yhtiöjärjestyssisällön ja alkuperäisten piirustusten mukaisista, niin C-esimerkissä kysymys osakkeiden seuraantosuhdesta ei ole läheskään niin yksinkertaisesti ratkaistavissa kuin A- ja B-esimerkeissä. Muutetun yhtiöjärjestyksen mukaisten huoneistojen fyysis-reaalinen erilaisuus (erialueisuus) vaikeuttaa nyt konfliktin ratkaisua.

III.1.2. Sanottu lisävaikeus esiintyy pikemminkin taloudellis-reaalisella kuin juridisella tasolla. Juridisesti on nimittäin nähdäkseni myös C-esimerkissä ja muissa sen tyyppisissä tilanteissa epäilyksittä lähdeittävä siitä, että osakkeiden välillä on seuraantosuhde. Osakeyhtiön, siis myös huoneisto-osakeyhtiön, osake juridisena 'entiteettinä' eli tietynsuuruisena laskennallisena ja normioperatiivisena yhtiöosuutena (vastaavine varallisuuspitöisine ja hallinnoimisoikeutuksineen) on nimittäin sellainen kyseisen yhtiön normatiivisena olemassaoloaikana välttämätön oikeudellinen liitännäisilmiö,²⁸ joka kerran pätevästi synnyttyään²⁹ ei voi (lainatakseni

²⁸ Voiko olla olemassa osakeyhtiö ilman ainuttakaan osaketta? Tästä akateemisesti kiintoisasta 'päähkinästä' ks. *Raninen* ss. 393—394, *Huttunen* s. 80 av. 38, *Havansi* I ss. 38—39 (eritt. av. 118:n 1 kappale in fine).

²⁹ Osakkeen 'syntytavat' voitaneen tässä jaotella siten, että toisaalla on osakkeiden originaarinen synty itse yhtiön synnyn myötä (eli 2:9.2:n mukaisessa ensimmäisessä osakepääoman rekisteröimisessä mukana olevat osakkeet), ja toisaalla uusien osakkeiden synty osakepääoman korottamis(t)en tuloksena. Lisäksi

substantioivaa kielenkäyttöä³⁰) 'haihtua jäljettämiin' seurauksena mistä tahansa osakeidentiteettiä koskevasta yhtiöjärjestysmuutoksesta. Jotta ylipäänsä voitaisiin käyttää kieltä vertauskuvallesitikaan niin, että juri-disesti voidaan puhua osakkeen totaalisesta lakkaamisesta³¹ (siis ilman minkäänlaista toiseen tai toisiin osakkeisiin johtavaa seuraantosuhdetta tms. osakekontinuiteettia), täytyisi kyseessä olla joko:

a) *itse yhtiön lakkaaminen*, jollakin neljästä yhtiön purkamisessa kyseeseen tulevalla tavalla: a1) konkurssi, a2) sulautuminen, a3) rekiste-ristä poistaminen, OYL 13:18, a4) selvitystilamenettely (vapaaehtoisena tai pakollisena),³² taikka

b) *yksittäisen osakkeen lakkaaminen* sellaisessa lopullisessa eli ilman uutta sijaantulevaa osaketta tapahtuvassa eliminoinnissa, missä laki määrää yhtiölle velvollisuuden poistaa osake osakeluettelosta ja mitä-töidä (jo ehkä annettu) vastaava osakekirja, ilman että sen johdosta mitään uusia osakkeita kirjattaisiin osakeluetteloon tai mitään uusia osa-kekirjoja annettaisiin. Tällainen osakkeen eliminointuminen kokonaan ja lopulliseksi tarkoitettulla tavalla, jolle tunnusomaista on seurausvaiku-tuksenaan osakepääoman (tai ainakin muun oman pääoman) alentaminen/aleneminen, edellyttää tuekseen nimenomaista säännöstä osakeyhtiölaissa. Tällaisia säännöksiä ovat: b1) OYL 2:12 verr. 2:13.2, b2) juuri mainittuun 2:12:een viittaavat 4:12.2 ja 5:4.3, b3) 6:1.4 muulta kuin osakkeen nimel-lisarvon alentamista koskevalta osaltaan, b4) 6:4 sekä b5) 7:2.

C-esimerkin tyyppisessä tilanteessa ei kysymyksessä ole sen enempää itse yhtiön purkaminen (lakkaaminen) kuin mikään juurimainituista yk-sittäisen osakkeen lakkaamisen tapauksista. Yhdenkään osakkeen koh-

on otettava huomioon se mahdollisuus osakeoikeuden väitesuojallis-ekstinktiiviseen saavuttamiseen (ylimääräosake), jota tämän niteen alkuluvuissa on erinäisissä yhteyksissä puollettu. — Näissä yhteyksissä käytettävistä ilmaisista 'osake-keen syntyminen/lakkaaminen' ks. heti jälj. av. 30.

³⁰ Substantioiva kielenkäyttö lieene monesti ja ainakin nyt eo. yhteydessä lyhyempää ja yksinkertaisempaa kuin eksaktimpien korvaavien ilmaisujen kehit-täminen osakkeen 'lakkaamiselle' yms.. Sanottua kielenkäyttöä voidaan siis toki 'lainata', kunhan pidetään mielessä ne varoitukset, joita olen esittänyt (*Havansi* I s. 6 sekä yllä 27 § III:ssa, mm. s. 214) sen vaaran kannalta, että kuvatuunlainen kielenkäyttö pääsee vaikuttamaan myös peruskonseptioiden ja konfliktinratkai-sujen oikeudelliseen muotoamiseen.

³¹ Kielenkäytön suhteen ks. ed. av. 30.

³² Ks. tästä (tosin hieman epätarkasta) perusjaotuksesta *Koski—Schultén* II ss. 221—224; ks. myös *Kyläkallio* 2 ss. 515—516 ja *Rissanen LML-koulutus* 31 ss. 90—92.

dalla ei tapahdu kadusointia 2:12.2:n mukaisin mitätöitymisseuraamuksin eikä liioin yhtään osaketta lunasteta yhtiölle (osakepääomaa alentaen tai alentamatta) osakeluettelosta poistettavaksi ja osakekirjansa osalta makuoitavaksi. C-tilanteelle tyyppillistä siis on, ettei osakepääoman tai oman pääoman muunkaan erän kohdalla tapahdu muutosta.³³ Yhtään alkupe-
räistä osaketta ei siis ole lakkautettu ja mitätöity *OYL:n osoittamilla sallituilla tavoilla*, joissa lainsäätäjällä on samalla voinut ottaa kantaa osakkeenomistajan intressisuojaan (ja sen välityksellä myös osakepantinhaltijan intressisuojaan) pääomapalautuksellisen surrogaatin saantioikeuden kannalta.

Näin ollen ei nähdäkseni jää muuta mahdollisuutta kuin todeta, etteivät alkuperäiset osakkeet ole C-esimerkissä kerrotuin tavoin eliminoitavissa olemattomiin: alkuperäisten, yhtiöjärjestysmuutoksella ja ao. yhtiöjärjestyskohdan uudella kirjoittamistavalla 'häivytettyjen' osakkeiden edustamien varallisuusobjektien (yhtiöosuuksien) ja varallisuusarvojen tulee olla 'löydettävissä' vastaavan suuruisina yhtiöosuuksina jostakin sen uusjaon alueelta, mitä uudet osakkeet yhtiöosuuksien uutena kuvaustapana ('ilmiasuna') edustavat. Seuraantosuhde on siis 'jossakin', ja kysymys on vain sen *paikallistamisesta*.

III.1.3. Sanotunlainen paikallistaminen on huoneisto-osakeyhtiössä ongelmallisempaa kuin yleistyypin yhtiössä, johtuen tietysti huoneistolii-
tynnästä ja tämän liittynän viime kädessä ulkoisesta fyysis-faktisesta luonteesta. Ongelmat ovat tosin vain minimaalisia, jos B-esimerkissä kuvatuin tavoin huoneistot (tai/ja piirustukset) ovat yhtiöjärjestysmuutoksen jälkeenkin 1:1 -suhteessa entisellään huoneistoina *alueellisessa* ja *pinta-alamäärällisessä* suhteessa toisiinsa (huoneiston sisäiset väliseinätms. muutokset ovat siis ajateltavissa), jolloin pelkkä osakkeiden numeroiden tms. tunnusten 'uudelleenkirjoittaminen' ei synnytä todellisia ongelmia. Näitä syntyy, jos kuten C-esimerkissä huoneistoliihtynät ovat reaalisestikin muuttuneita suhteessa viereisiin huoneistoihin, mutta tällöinkin lienee ilmeistä, että seuraantosuhteen paikallistavassa toteamisessa on B-esimerkin osoittamin tavoin lähdeittävä liikkeelle *huoneistojen alueellisen sijainnin* vertailevasta tarkastelusta. Huoneiston koko ja in casu huo-

³³ Eri asia on, että edellä jo mainituin tavoin toki voidaan (C-esimerkinkin kaltaisessa tilanteessa) lisäelementiksi yhtiöjärjestysmuutokseen kytkeä myös osakepääoman korottaminen rahastoannilla. Se ei siis kuitenkaan vaikuta itse tilanteen struktuuriin.

neistoalan muoto ovat tällöin huomionarvoisia osatekijöitä. Sitä vastoin vain aivan toissijainen merkitys voidaan antaa osakenumeroiden tms. mielivaltaisesti valittavien tunnusten 'päällekkäisyydelle' eli *muodolliselle* kontinuiteetille. Muodollisen kontinuiteetin ottaminen ratkaisuperusteeksi johtaisi kestävämpään tulokseen, kuten seuraava esimerkki osoittaa.

Primukselle pantatut osakkeet n:o 1001—1120 osakekirjoineen oikeuttivat alkuperäisen yhtiöjärjestyssisällön mukaan ylimmässä eli 6. kerroksessa olevaan tiettyyn 120 m² suuruiseen huoneistoon, kun taas osakkeet n:o 1—120 oikeuttivat yhteensä neljään yksioon (à 30 m²) pohjakerroksessa. G-tahon sitten toteuttamassa yhtiöjärjestysmuutoksessa onkin osakenumerointi käännetty alkavaksi ylimmästä kerroksesta, niin että kyseistä 120 m² suuruista (piirustuksissa edelleenkin ennallaan olevaa) huoneistoa ovat nyt vastaamassa osakkeet n:o 1—120, kun taas mainitut neljä pohjakerroksen yksiota ovat saaneet osalleen uudet osakenumerot 1001—1030, 1031—1060, 1061—1090 ja 1091—1120. Muodollisen osakenumeroitustavan tms. seuraannon nostaminen ratkaisuperusteeksi johtaisi siis siihen, että sanottu pantinhaltija joutuisikin konfliktiin — ei kyseisen 120 m²:n huoneiston 6. kerroksesta ostaneen secunduksen kanssa, vaan — pohjakerroksen ko. neljän yksion ostajien kanssa, ellei sitten oltaisi johdonmukaisia ja katsottaisi näiden neljän ostajan oikeuksien 'siirtyneen ylöspäin' 6. kerroksessa sijaitsevaa ko. 120 m²:n suuruista huoneistoa koskeviksi, jolloin he ilmeisesti saavuttaisivat kukin 1/4-osan suuruisen yhteisomistusosuuden tähän suureen huoneisto-osakekokonaisuuteen, haluamiensa itsenäisten yksidiöiden sijasta.³⁴

Tilanne komplisoituu jonkin verran, jos alkuperäiseen yhtiöjärjestykseen ei liity minkäänlaisia rakennuspiirustuksia, tapaus joka asunto-osakeyhtiötä perustettaessa on täysin mahdollinen, kuten ilmenee AsOYL 3 §:n sanamuodosta (sekä alkuperäisasussa että L:lla 742/78 muutetussa asussa): »huoneiston numero lyhyin selitelmin huoneistosta tai viittauksin

³⁴ Nämä seurausvaikutukset lienevät jo sellaisenaan kyllin 'mahdottomia', mutta vielä pitemmälle tässä suhteessa päästäisiin (pidettäessä johdonmukaisesti kiinni muodollisesta osakenumerokohtaisesta seuraannosta), jos G-taho sisällyttäisi po. yhtiöjärjestysmuutokseen myös osakelukumäärän kahdenkertaistamisen (nimellisarvon puolittamisella), niin että kutakin neliometriä kohti tulee kaksi osaketta. Tällöin P:n pantiksi saamat vanhat osakkeet n:o 1001—1200 oikeuttaisivat 120 m²:n sijasta enää 60 m²:een, jotka sitäpaitsi sijaitsisivat huoneistoalaltaan sillä kohtaa rakennusta/piirustuksia, mihin aikaisemmin oikeuttivat osakkeet n:o 501—560.

oheenliitettyihin rakennuspiirustuksiin». Piirustukset voivat siis aluksi puuttua,³⁵ jolloin olisi (C-esimerkin tyyppisessä konfliktissa) seuraanto ilmeisesti perustettava em. »lyhyeen selitelämään huoneistosta». Tällöin etenkin pinta-ala ja sijaintikerros sekä tarvittaessa huonelukujakauma ovat kiinnekohtina (ennen huoneisto- tai osakenumerotunnuksia taikka osakelukumäärää), tärkeimpänä niistä pinta-alat, joiden suuruuksia vertailemalla yhtiöosuuden suhteellinen suuruus on määritettävissä.³⁶

III.2. Vanha 'erikohteinen' pantti uuden huoneiston rasitteena?

III.2.1. Osakkeiden seuraannon perustaminen huoneistojen aluesijaintien vertailuun voi 'geografisesta' luonnollisuudestaan huolimatta tuntua ensi näkemältä vaikeasti omaksuttavalta juridiselta ratkaisuperusteelta, jos (kuten C-typin tilanteissa) täyttää alueellista 'pällekkäisyyttä' ei ole toisaalta sen rakentamattoman huoneiston välillä, johon yhtiöjärjestys silloisessa eli alkuperäismuodossaan on P1-pantin osalta viitannut, ja toisaalta sen yhden tai useamman huoneiston välillä, mitä muutetun yhtiöjärjestyksen mukaan on tullut alueellisesti em. 'panttihuoneiston' kohdalle. Joudutaanhan täyden aluevastaavuuden puuttuessa siihen prima facie ehkä oudolta tuntuvaan tilanteeseen, että primuksen pantikseen saaman tai itselleen ostaman osakekokonaisuuden (osakenumerosarjan) hänelle tuottama oikeus ikäänkuin kulkee kuvitteellisia rajoja myöten, 'seinistä piittaamatta' eli rikkoen niitä tosiasiallisia huoneistokokonaisuuksia, jotka on muutetun yhtiöjärjestyksen mukaisesti jo ehditty rakentaa tai saattaa rakenteille.

Esimerkkinä mainittakoon B- ja C-tapausten yhteisessä alkutilanteessa³⁷ esiintynyt osakekokonaisuus n:o 51—150 eli suunniteltu

³⁵ Sellainenkin spesiaalitilanne voi esiintyä, että piirustukset kyllä on, mutta ne poikkeavat jonkun verran yhtiöjärjestyksen ao. kohdasta (kyseeseen tullee lähinnä pinta-alojen vähäinen erisuuruus). Tähän lisäkomplikaatioon ei nyt ole syytä syventyä; lähtökohtasäännöksi voitaneen kuitenkin olettaa, että yhtiöjärjestykselle on annettava tulkinnallinen etusija (arg. KKO 1962 II 38, josta toisaalta ilmenee, että ilmeinen erehdys saattaa in casu olla peruste nostaa tosiasiallinen pinta-alatilanne ohi yhtiöjärjestyssisällön).

³⁶ Tällainen määritys on tarpeen etenkin silloin, kun rakentamista ei koskaan aloiteta ja kilpailevat varallisuusvaateet 'kutistuvat' koskemaan yhtiöön sijoitetun ja vielä ehkä jäljellä olevan nettopääoman jako-osuuksia.

³⁷ Ks. siitä ed. s. 202.

100 m² huoneisto: C-esimerkin lopputilanteessa tämä 100 m² suuruinen huoneistoala jakautuu yhtiöjärjestysmuutoksen jälkeen normitasolla (ja rakennuksen ehkä sittemmin sen mukaisesti valmistuttua: myös ulkoisella faktatasolla) kolmeen osaan siten, että ensiksikin se 'kattaisi' koko huoneiston n:o 2 (90 m²), toiseksi se 'ulottuisi' viiden osakkeen ja yhtä monen neliömetrin osalta huoneistoon n:o 1 (55 m²), ja kolmanneksi se 'ulottuisi' samaten viiden osakkeen ja viiden neliömetrin osalta myös huoneistoon n:o 3 (135 m²).

Kuvatun tilanteen synnyttämä outouden vaikutelma pohjautuu juridiselta kannalta siihen selvästi toisensuuntaiseen periaatekantaan, jota AsOYL 6.1 § ja 8.2 § heijastavat.³⁸ Lähdetäänhän näissä lainkohdissa 'seinärealiteeteista' eli siitä erittäin rationaalista vaatimuksesta, että kunkin huoneiston ja sitä yhtiöjärjestyksen mukaisesti yksilöityinä vastaavien osakkeiden välillä tulee vallita täyskattava *omistus- ja hallintakohteiden yhtenäisyys*. Tähän yhtenäisyyteen nivelytysi mitä luontevimmin myös rasisituskohteiden yhtenäisyys eli panttirasitusten kohdeyksiköiden vastaavanlainen samaistuminen vallitseviin yhtenäisiin omistus- ja hallintakohteisiin.³⁹

Sanottu yhtenäisyysperiaate ja pyrkimys sen mukaisiin ratkaisuihin ovat luonnollisesti mitä painavimpia näkökohtia huoneisto-osakeyhtiöllisen rakentamistoiminnan oikeudellisissa normaalitilanteissa. Nyt kuitenkin on ratkaistavana erittäin epänormaali konfliktitilanne kirjoitetun lain aukkoon jäävässä kollisiossa, jossa rutiininomainen ratkaisu normaalin yhtenäisyysperiaatteen täydeksi ylläpitämiseksi johtaa oikeudenmukaisuusnäkökannalta sangen kyseenalaiseen tulokseen: syrjäytetään sellainen primustaho (C-esimerkissä pantinhaltija P1 sekä asuntosäästäjä-ostajat A, B ja C), joka on toiminut paitsi primuksena — P1 jopa sopimusprimuksena ynnä traditioprimuksena — myöskin kaikella lain edellyttämällä ja mahdollistamalla huolella, voimatta ulkopuolisuuksiensa takia tie-

³⁸ Ks. mitä mainittuun periaatekantaan nähden olen AsOYL 6.1 §:n suhteen jo esittänyt *Havansi* I ss. 335—339. — Muita sellaisia AsOYL:n kohtia (kuin 6.1 § ja 8.2 §), jotka ilmentävät sanottua 'yhtenäisyyteen' pyrkivää periaatekantaa, ovat 1 §, 3 § 1 kohta, 5 § ja 23.1 §.

³⁹ Tässä mainitut omistus- ja hallintakohteiden yhtenäisyys sekä siihen liittyvä rasisituskohteiden yhtenäisyys ovat läheisiä joskaan eivät täysin rinnasteisia ilmiöitä niille omistuksen yhtenäisyyden ja rasisitusten yhtenäisyyden periaatteille, jotka tulevat esiin kiinteistönmuodostamisoikeudessa ja joita meillä on käsitellyt erityisesti *Pietilä*, ks. *Pietilä* ss. 184, 208, 244—254, 260—261, 324—331 ja 336—371, sekä tiivistelmänä *sama* Kiinteistönmuodostamisoikeus ss. 43, 58—60, 92—97 ja 115.

tää saati estää myöhempää yhtiöjärjestyksen ja piirustusten muuttamista ynnä uusien osakekirjojen valmistamista ja näistä disponoimista secunduksen hyväksi. Arvelen ilmeiseksi, että oikeudenmukaisuus- ja kohtuusnäkökohdat eivät puolla sitä (esineoikeudellistenkin ratkaisuperiaatteiden kannalta käänteistä) lopputulosta, että kuvatut primustahot syrjäytetään vilpittömänkään secundustahon hyväksi.⁴⁰

III.2.2. Yllä on juuri vedottu oikeudenmukaisuus- ja kohtuusnäkökohtiin. Kyseisten C-tyyppiä olevien konfliktien ratkaiseminen viime kädessä oikeudenmukaisuus- ja kohtuusarvioiden kaltaisten harkinnallisten ja näkemyksellisten kriteerien turvin ei liene oikeustieteessä esitettynä tutkimustuloksena kovinkaan tyydyttävä,⁴¹ ei vaikka siihen olisi oikeuskäytännössä (tuomarintoiminnassa) ehkä tyydyttävä juridisiksi katsottavien riittävien konkreettisten argumenttien puutteessa. Nähdäkseni on kuitenkin löydettävissä tällaista konkreettisempaakin, 'puhtaammin juridista' argumentaatiota tueksi sille (myös oikeudenmukaisimmalta näyttävälle) ratkaisulle, jossa primus saa oikeussuojaa myöhemmän yhtiöjärjestyksmuutoksen mukaista secundus-oikeutta vastaan, huolimatta tällä välin rakennetuista 'toisinkulkevista' seinistä.

Seuraavassa alajaksossa (IV) pyrin esittämään sanotunlaista juridista argumentaatiota, tukeutumalla AsOYL 6 ja 8 §:n normeihin.

IV. HUONESIIRRON (AsOYL 8.2 §) VAIKUTUS OSAKEPANTTIIN

IV.1. Huonesiirto valmiissa yhtiön talossa: lähtökohtia

IV.1.1. Yllä juuri mainitsemassani argumentaatiossa voidaan sopivasti lähteä liikkeelle AsOYL 8.2 §:n säännöksestä, jolla on merkitystä myös rakentamisvaiheen jälkeen eli 'valmiissa' taloyhtiössä tai ainakin yhtiön valmiissa talossa.⁴² Grynderivaiheen erikoisolosuhteiden eliminoiminen

⁴⁰ Kohtuusnäkökohdilla lienee (ollut) merkittäväkin taustavaikuttajan asema oikeuskäytännössä huoneisto-osakkeita koskeissa konfliktiratkaisuissa etenkin tiettyyn suuntaan (so. osakeostajatahon hyväksi, koska tämä taho pääosin koostuu ns. asuntosäästäjistä). Näitä aspekteja sivuan lähemmin jälj. tämän luvun lopussa, ss. 302—303.

⁴¹ Eihän sanotunlaisella argumentilla ole oikeastaan sanottu paljon muuta kuin jos sanottaisiin, että po. konfliktityyppi on sui generis ja ratkaistava in casu -harkinnalla.

⁴² AsOYL 8.2 §:n tilanne tulee siis toki kyseeseen jo siinä vaiheessa, kun

toistaiseksi tarkastelusta antaa mahdollisuuden tutkia osakepanttioikeuden kohtaloa rakenteeltaan jonkin verran yksinkertaisemmassa tilanteessa, joka kuitenkin siis sisältää merkittävän muutoksen 'pantatun' huoneiston ulkoisessa ja yhtiöjärjestyksellisessä koostumuksessa. Täten saadaan pohjaa vastaavalle juridiselle argumentaatiolle sellaisessakin (C-esimerkin tyyppisessä) huoneistomuutoksessa, joka ei 'kulje pitkin kokonaisen huoneen seinälinjoja'.

Suoritan AsOYL 8.2 §:ään kytkeytyvän tarkastelun hypoteettisen esimerkin (D-esimerkki) pohjalta, jossa esiintyvä huonesiirto vanhassa taloyhtiössä ei ole käytännössä tuntematon ilmiö.

Esimerkki D

Vuosia sitten rekisteröidyssä ja rakennuksiltaankin jo kauan sitten valmistuneessa asunto-osakeyhtiössä on mm. kaksi vierekkäistä huoneistoa, A- ja B-huoneistot, kumpikin 100 m². A-huoneistoon oikeuttavat osakkeet n:o 1—100, B-huoneistoon n:o 101—200. Edellisten omistaja (OA) on aikanaan pantannut kyseisen eli osakkeet n:o 1—100 käsittävän osakekirjan velkojalleen P. Sittenmin naapuri OB haluaa ostaa lisäpinta-alaa A-huoneistosta siirrettäväksi omaan B-huoneistoonsa (esim. yhden, 25 m² huoneen, tai, kuten jatkossa oletan): kolme huonetta, yhteensä 75 m². OA ja OB tekevät tästä 75 m²:n huonesiirrosta asianmukaisen, AsOYL 8.2 §:n edellyttämän sopimuksen. Siinä toteutetaan lainkohdan vaatima »luovuttamalla vastaava määrä osakkeita»-järjestely sopimalla osakkeet n:o 26—100 siirtyväksi OB:lle B-huoneistoon tästedes liittyvinä. Tarvitavan rakennusviranomaisluvan tultua saaduksi yhtiökokous asianmukaisessa järjestyksessä hyväksyy osake- ja huonesiirron sekä tämän edellyttämän yhtiöjärjestysmuutoksen. Muutos rekisteröidään. Koska OA ei pysty palauttamaan vanhaa osakekirjaansa, vaan on selittänyt hallinnan puuttumisen asianmukaisesti informoimalla etukäteen OB:tä ja yhtiötä P:n panttialinnasta, niin yhtiö ei toistaiseksi anna uusia osakekirjoja eikä liioin tee OB:n osakekirjalle vielä merkintää siitä, että tämä osakekirja nyttemmin käsittää (tähänastisten 100 osakkeen n:o 101—200 lisäksi) myös n:ot 26—100.

Oletettakoon lisäksi, että tämän jälkeen todella tapahtuu reaalistakin 'seinämuutosta' A- ja B-huoneistojen välillä, ts. että (esim.) puhkaistaan oviyhteys B-huoneiston vanhasta osasta sen uuteen lisäosaan ja/tai että 25 m²:ksi kutistunut A-huoneisto erotetaan 'seinäsuljennalla' tähänasti-

yhtiön rakennus on vasta paperilla, mutta myös valmiissa (ja, kuten käytännössä monesti juuri onkin, ehkä hyvinkin vanhassa) talossa; jälkimmäisessä suhteessa D-esimerkki poikkeaa C-esimerkin kaltaisista 'seinälinjoja rikkovista' muutoksista.

sesta oviyhteydestään luovutettuihin kolmeen huoneeseen. (Ei kuitenkaan pidä unohtaa sitä mahdollisuutta, että pysähdytäänkin vain ko. yhtiöjärjestysmuutokseen, siis ryhtymättä mihinkään faktisiin 'seinämuutoksiin'; tämä passiviteetti ei suinkaan poista ainakaan kaikissa relaatioissa pätevyyttä ja oikeusvaikutuksia ko. yhtiöjärjestysmuutokselta osakesiirtymineen.)

Tässä esimerkissä on huoneistokokonaisuuksien muutos ja vastaava yhtiöjärjestyksen alkuperäisissä osakkeiden muutos tapahtunut epäilemättä lainmukaisesti, suoraan AsOYL 8.2 §:n nojalla ja AsOYL 6.1 §:n nyt sallimana (mutta muutoin kiellettyinä) samaan huoneistoon kytkeytyvien osakkeiden osan erillisluovutuksena.⁴³ Ja koska AsOYL vaikennee mahdollisten rasisitusten järjestelykysymyksistä tällaisessa sallitussa osaluovutuksessa, niin luovutuksen ennakkoehdoksi ei voida de lege lata asettaa mitään sellaista 'rasitusten yhtenäisyyden' järjestelyä, joka takaisi mahdollisten panttirasisitusten (kuten D-esimerkissä P:n panttioikeuden) joko ennalta 'poismaksamisen' tai sitten kohdentumisen jatkossakin vain yhden huoneiston osakkeisiin ja tällöin nimenomaan kaikkiin niihin eikä vain osaan.

IV.1.2. D-esimerkin tapauksessa on menetelty ilmeisen korrektisti myös siinä kohden, että ei ole kiirehditty laatimaan ja vaihtamisin (OYL 3:7.2) emittoimaan uusia yhtiöjärjestysmuutoksen mukaisia osakekirjoja tai tekemään OB:n osakekirjalle em. lisäysmerkintää (koskien OB:n osakekirjan ja huoneiston »laajentumista» käsittämään n:oiden 101—200 lisäksi myös n:ot 26—100). Mikäli OB vaatisi tällaisen lisäyksen merkitsemistä osakekirjalleen tai, tarjoutuen palauttamaan tähänastisen osakekirjansa yhtiölle makuloitavaksi, kokonaan uutta osakekirjaa OYL 3:7.2:n mukaisena yhdistämis-vaihtona (koskemaan osakkeita n:o 26—200), niin yhtiö olisi oikeutettu ja velvollinen torjumaan tällaisen vaatimuksen viittaamalla siihen, että osakkeiden n:o 26—100 osalta ei ole palautettu alkuperäistä osakekirjaa (tiedettiinpä sen olevan P:llä panttina tai ei).

Yhtiön oikeus kieltäytyä eo. tilanteessa perustuu ennen kaikkea siihen, että muussa tapauksessa luotaisiin tietoisesti tilanne, jossa samanaikaisesti olisi liikkeellä kaksi eri osakekirjaa, joissa kummassakin esiintyisivät

⁴³ AsOYL 8.2 §:stä (jota AsOYL-mietintö LVK 1923:2 ei lainkaan sisältänyt) ja sen mukaisesta huonesiirrosta ks. lähemmin HE 1925:18 ss. 8—9 ja 17, *Case-lius—Heikonen—Huttunen* I s. 174, *Palsala* ss. 157—158 ja *Norri—Palsala* ss. 265 ja 347—348. Ks. myös *Havansi* I ss. 335—342, jossa on sivuttu osia siitä AsOYL 6 §:ään ja 8.2 §:ään liittyvästä problematiikasta, jota nyt käsitellään.

amat osakenumerot 26—100 (tosin ei 'expressis numeris' vaan sisältyen numerosarjoihin 1—100, vanhassa A-huoneiston osakekirjassa, ja 26—200, uudistuneen B-huoneiston osakekirjassa). Tällaista 'päällekkäisyyttä' ja siitä aiheutuvia kollisiovaaroja vastaan jäisi kevyeksi OB:n mahdollinen yritys vedota AsOYL 6.2 §:ään, jonka mukaan kustakin osakekirjasta on ilmentävä kaikki ao. huoneiston hallintaan oikeuttavat osakkeet, mukaan lukien »muutokset, mitkä 8 §:n nojalla mahdollisesti tapahtuvat» (sitaatti 6.2 § in fine). AsOYL 6.2 § ei nimittäin voi syrjäyttää — eikä tietysti ole tarkoitettukaan syrjäyttämään — sitä oikeusvarmuuden ja mm. tertiuksen suojan kannalta keskeistä, kirjoittamattomanakin kiistatonta sääntöä,⁴⁴ että samasta osakkeesta ei saa olla samanaikaisesti liikkeellä yhtä useampaa osakekirjaa. Ja kun AsOYL 6.2 § aikanaan otettiin lakiin nimenomaisesti ulkopuolisen tertiustahon suojaksi,⁴⁵ niin olisi nurinkurista, jos samainen säännös johtaisikin (D-tyyppin tilanteissa) juuri tertiuksen, vieläpä kaikinpuolisen aikaprioriteetin omaavan tertiuksen oikeuden vaarantumiseen saati mitätöitymiseen.⁴⁶

IV.2. Osakepantin laajuus ja kohde huonesiirron jälkeen

IV.2.1. Tarkastellussa D-esimerkissä lienee kaiken epäilyn ulkopuolella se, että P:n osakepanttioikeus on säilynyt kaventumattomana (eli

⁴⁴ Tämä 'kirjoittamattomanakin kiistaton' sääntö on nyttemmin jo tavallaan johdettavissa lakitekstistäkin: OYL 3:14.

⁴⁵ Ks. HE 1925:18 s. 8 (KKO:n lausunto, jonka johdosta hallituksen esitykseen lisättiin ja itse lakitekstiinkin tuli nykyinen 6 §:n 2 momentti, jollaista ehdotus LVK 1923:2 ei siis sisältänyt).

⁴⁶ Ajateltavissa olisi ehkä sellainen yhtiön modifioitu suostuminen OB:n vaatimukseen, että samalla kun hänen alkuperäiseen osakekirjaansa tehdään 6.2 §:n mukainen lisäysmerkintä osakkeiden n:o 26—100 siirtymisestä B-huoneiston yhteyteen, tehtäisiin myös merkintä siitä, että osakkeet n:o 26—100 ovat P:n panttioikeuden alaisia. Tällainen panttimerkintä olisi kuitenkin OB:n kannalta epäkäytännöllinen (jäädessään osakekirjaan pysyväksi 'rasitukseksi' vielä pantti-velan maksun jälkeenkin, ellei nyt OB sitten siinä vaiheessa järjestäisi OYL 3:7.2:n mukaista osakekirjavaihtamista), eikä se liioin ole yhtiönkään kannalta suositeltava, koska sanotunlaisen atyyppisen merkinnän oikeudellinen relevanssi on (mm. yhtiön vastuun kannalta) lain vaietessa ongelmallinen kysymys. — Osakekirjalle tehdyn panttausmerkinnän osalta erinäisten muiden kun nyt tarkasteltavan oikeuskysymyksen kannalta ks. *Havansi I* ss. 159—163, *Undén Rättighetspant* s. 150.

100 osakkeen 'laajuisena') ainakin suhteessa hankkeen käynnistäjiin (OB ja OA) ja itse yhtiöön, jotka kaikki ovat olleet panttioikeudesta tietoisia. Samaten lienee selvää, että parempaa oikeutta ei voi saavuttaa sellainen OB:n (tai/ja OA:n) seuraaja, joka on toiminut mala fide. Lainsäätäjähän ei ole voinut, hyväksyessään AsOYL 8.2 §:ssä (ja 6.1 §:ssä) mainitun osake- ja huonesiirrän, tarkoittaa liittää tällaiseen järjestelyyn kolmannen miehen laillisesti perustetun asunto-osakepantin tuhoavaa vaikutusta, vaan ongelma on jäänyt lakia säädettäessä kokonaan havaitsematta ja on siten ratkaistavissa 'vapaasti' eli AsOYL:n po. kohdissa ja yleensäkin kirjoitetussa laissa sääntelemättä jääneenä aukkotapauksena.

Se että (vuoden 1926) AsOYL:n säätäjä ei ole lainkaan havainnut ottaa huomioon eo. konfliktimahdollisuutta,⁴⁷ ei mitenkään tue tai prioritoi kahdesta ajateltavissa olevasta tulosvaihtoehdosta (eli 1: panttioikeus säilyy loukkaamattomana; tai 2: panttioikeus raukeaa, ilman P:n syytä ja suojautumisen mahdollisuutta) sitä, joka prima facie näyttää epäoikeudenmukaiselta, kohdatessaan kaikinpuolisen aikaprioriteetin omaavaa ja asianmukaisesti toiminutta luotonantajaa seurauksena muiden kesken jälkikäteisesti tehdyistä sopimuksista.

Kestämätön on näin ollen D-esimerkin tilanteessa seuraavanlainen OB-tahon väite: Kyseisen yhtiöjärjestysmuutoksen tapahduttua ovat siihenastiset osakkeet n:o 26—100 A-huoneistoon kuuluneina lakanneet sellaisinaan olemasta, samalla kun on syntynyt 75 aivan erillistä ja eri huoneistoon (B-huoneisto) kuuluvaa uutta osaketta numeroille 26—100, jotka ovat erisisältöisiä kuin aikaisemmat samannumeroiset osakkeet ja joihin ei siksi enää voi kohdistua mikään vanhoja samannumeroisia osakkeita koskenut panttioikeus. Tämä OB-tahon väite on niin 'läpinäkyvä' ja muodollinen, että se tuskin olisi vakavasti otettavissa 'puhtaimmankaan' substanssijuridisen ajattelutavan pohjalta, kun otetaan huomioon osakkeiden ja osakenumeroitten sekä huonesijaintien entisellään jatkuva yhtäläisyys 1:1-suhteessa yhtiöjärjestysmuutoksen jälkeenkin. Osakkeiden seuraantosuhde on niin ilmeinen, että tämä kontinueetti ilmeisyydessään

⁴⁷ Tällaiseen sinänsä ehkä ymmärrettäväänkin huomaamattomuuteen viittaavat AsOYL:n esityöt, ks. LVK 1923: 2 ss. 3—21, HE 1925: 18 ss. 1—19 (sisältäen KKO:n lausunnon) ja HE:stä annettu laki- ja talousvaliokunnan mietintö 1925 vp. n:o 13 ss. 1—5.

ylittää jopa B-esimerkissä edellä vaikeuksista todettavissa olleen seuraantosuhteen.⁴⁸

IV.2.2. Pantinhaltija P:n osakepanttikohde ei näin ollen 'häviä' OA:n ja OB:n välisen osakeluovutus sopimuksen ja sille hankitun yhtiöjärjestyksellisen vahvistuksen kautta, eikä liioin tapahdu sanotun panttikohteen supistumista niin, että panttioikeus tästedes kohdistuisi vain pantiksi-panijan (OA) jäännösosakkeisiin eli vain n:o:ihin 1—25 (ts. vain 25 %:iin alkuperäisestä 100 osakkeen määrästä). P:n osakepanttioikeuden kohde voidaan täten edelleenkin ilmaista alkuperäisen määrityksensä perusteella: panttioikeus kohdistuu yhä yhtä suureen osaan yhtiön osakekannasta ja samalla yhtä suureen osaan huoneistopinta-alojen kokonaissummasta kuin alkujaankin eli (kun osakepääomaa tai/ja osakelukuakaan ei ole muutettu)⁴⁹ sataan osakkeeseen. Ja näiden sadan osakkeen tuottama huoneistoliitännäinen hallintaoikeus koskee edelleenkin samaa rakennuksen osaa kuin ennen, tosin liittyen nyt yhtiöjärjestysmuutoksen johdosta (paitsi entiseen tapaan A-huoneistoon) myös B-huoneistoon osakkeeseen.

D-esimerkin tilanteeseen lähemmin konkretisoituna merkitsee juuri lausumani seuraavaa. P:n panttioikeus rasittaa 100 osakkeen edustaman yhtiöosuuden laajuudessa niitä kahta 'seuraantohuoneistoa', jotka ovat mukana kerrotussa (kolmen huoneen, yht. 75 m²) huonesiirrosta, *panttirasituksen jakautuessa siten, että:*

1) toisaalta kattaa edelleenkin A-huoneiston (eli 100 m²:stä 25 m²:iin supistuneen huoneiston) osakkeet eli 'jäljelle jääneet' 25 osaketta (n:o 1—25), ja

2) toisaalta se rasittaa sellaista *suhteellista osuutta jokaisesta laajennetun B-huoneiston (175 m²) 175 osakkeesta*, kuin mikä osuus vastaa

⁴⁸ Seuraantosuhteen toteamisesta B-esimerkissä ks. ed. tämän luvun II.3 (ss. 273—274). B-esimerkin tilanteessahan osakenumeroit ja huoneistotunnukset oli nimellisesti muutettu, jota D-esimerkissä ei ole tehty. Selvää lienee, ettei D-esimerkin arviointi kuitenkaan voisi materiaalisesti muuttua siitä, vaikkapa ko. huonesiirroksellisen yhtiöjärjestysmuutoksen yhteydessä olisi suoritettu B-esimerkin kaltaista 'naamiointia' muuttamalla huoneistojen tunnuskirjaimia tai -numeroita sekä huoneistokohtaisten osakkeiden numerotunnuksia (ja lisäksi vaikkapa määrääkin esim. rahastoannilla tai nimellisarvon alentamisella).

⁴⁹ Tällainen muodollinen muutos ei kylläkään vaikuta tilanteen materiaaliin ratkaisuun (ks. av. 48 i.f.), vaan ainoastaan vähäisesti komplisoi suoritettavia laskutoimituksia ja vertaamista.

B-huoneistoon siirrettyjen A-huoneiston alkuperäisten osakkeiden ja pinta-alayksiköiden suhdetta B-huoneiston täten saamaan uuteen osakelukuun ja pinta-alaan; tämä suhdeluku on 75/175 eli 3/7.⁵⁰

Laajennetun B-huoneiston osalta P:n panttioikeus koskee näin ollen murtoluvun 75/175 (taiikka 3/7) osoittamaa ajateltua murto-osaa kustakin B-huoneistoon nyttemmin oikeuttavasta 175 osakkeesta, ei sensijaan tiettyjä yksilöityjä 75 kappaletta näistä osakkeista. Aikaisempiin esityksiini viitaten⁵¹ totean inkorrektiksi tilanteen kuvaukseksi sen, että OB:n laajennettuun huoneistoon edelleenkin heijastuvalta osaltaan P:n panttioikeus 'paikallistuisi' tiettyihin osakenumeroihin kuten esim. alkuperäispantin piiriin kuuluneisiin osakenumeroihin 26—100. Ja vielä inkorrektimeä luonnollisesti olisi sanoa, että P:n panttioikeus sanotulta B-huoneistoon kytkeytyvältä osaltaan kohdentuisi alueellisesti yksilöityen tiettyihin 75 m²:iin eli siirrettyjen kolmen huoneen (yht. 75 m²) huonealaan, niin että esim. eventuaalinen panttirealisaatio koskisi B-huoneistoa niiden huoneiden osalta⁵² (ja voisi ehkä johtaa niiden 'irroittamiseen' B-huoneistosta).⁵³

⁵⁰ Jos tilanne ei olisi sikäli laskennallisesti yhtä yksinkertainen kuin D-esimerkissä, jossa osakeluku ja pinta-ala korreloivat suoraan ja eksaktisti, joudutaan erikseen ratkaisemaan, kumpi kriteeri (osakelukumäärä vai pinta-ala) otetaan laskennalliseksi perusteeksi. Selvää lienee, että huoneiston reaaliarvon tulee olla pohjana, mikä viittaa siihen, että pinta-ala (yhtiöjärjestyksen mahdollisesti osoittamin jyvitysperustein punnittuna) on ratkaiseva tekijä, ei osakeluku. Varsinkin vanhoissa huoneistoyhtiöissä esiintyneekin yhtiöjärjestyksiä, joissa osakeluku ei ole missään suhteessa pinta-alaan yms. reaalityöntekijöihin; ääritilanteena lienee se, että kutakin huoneistoa (pienimmästä suurimpaan) vastaa yksi osake.

⁵¹ Ks. *Havansi* I ss. 43—45, 88—89 ja 338—342, liittyen AsOYL 6.1 §:n ja n.m. prejudikaatin KKO 1952 II 107 tarkasteluun.

⁵² Yksittäinen huone huoneiston osana (taiikka kaksi tai kolme jne. huonetta suuremman huoneiston osana) ei esineoikeudessamme näytä kelpaavan erilliseksi omistuksen yksiköksi eikä liioin erilliseksi panttioikeuden tai (arg. UL 4:29.1:) velkaeksekuution yksiköksi eli kohteeksi (toisin kuin käyttöoikeusyksiköksi: alivuokraus), ja onpa kokonaisen huoneistonkin tällainen objektilkelpoisuus (osana useampi-huoneistoista rakennusta) meillä toisin kuin lukuisissa ulkomaisissa (läheisissäkin) oikeusjärjestyksissä evätty; huoneiston osalta ks. KKO 1973 II 20: A ja B olivat yhdessä rakentaneet A:n omistamalle kiinteistölle 2-huoneistoisen omakotitalon, jossa he kumpikin asuntonaan hallitsivat toinen toista ja toinen toista huoneistoa; heistä katsottiin tulleen *rakennuksen* osaomistajia oikeuksin hallitsemansa *rakennuksen käyttämiseen* asuntona. — Asunto-osakeyhtiönkään kohdalla ei tavata tilannetta kuvata niin, että yhtiö omistaisi ao. kiinteistöllä olevan rakennuksensa huoneistot *erillisinä yksikköinä* (ei edes

IV.3. Osakepanttirealisaatio 'huoneistorajoja rikkoen'?

IV.3.1. Kuvattu P:n osakepanttioikeuden uusi kahtiajakoinen kohdentuminen D-esimerkissä johtaa panttirealisaatiota ajatellen seuraavankaltaisiin tilanteisiin, joissa panttioikeudellinen esinevastuu saattaa konkretisoitua 'jaollisesti' (jo aikaisemmin eräin osin selostamallani tavalla).⁵⁴ Ensin kuitenkin pari huomautusta panttirealisaation välttämisestä maksamalla P:lle tämän panttisaatavan määrä.

Ellei panttiksipaniija-velallinen eli OA itse järjestä P:lle kyseistä maksua, voi OB maksamalla koko panttisaatavan vapauttaa B-huoneistoa koskevan osakeomistuksensa (osakkeet n:o 26—200) panttirasituksesta. Huomattakoon, että tämä pantin lunastaminen edellyttää P:n koko kyseisen saatavan suorittamista eli ei riitä se, että OB maksaa siitä 75/100-osaa, vaikka tämä 75 %:n suuruinen osuus laskennallisesti vastaakin hänen osuuttaan alkuperäisestä osakepantista, sillä »pignoris causa indivisa est».⁵⁵ Ja yhtä vähän riittää sekään, että OB maksaisi sen arvioidun hintaerotuksen, jolla A-huoneistoon nyttemmin oikeuttavien osakkeiden (eli vain 25 osakkeen, n:o 1—25) yhteisarvon voidaan katsoa markkamää-

niitä, jotka yhtiöjärjestyksen mukaan ja AsOYL 3 § 1 kohdan mainitsemalla tavoin ovat »välittömästi yhtiön hyväksi» käytössä, vaan yhtiön sanotaan omistavan ko. rakennuksen (olipa rakennus vuokramaalla tai omalla tontilla ns. ainesosana) sellaisenaan.

Näihin käsiteajattelullisesti kiintoisiin kysymyksiin ei tässä ole mahdollisuutta eikä syytä lähemmin paneutua.

⁵³ Poikkeus tästä 'irroittamattomuudesta' ei tulle (ilman B-huoneiston osakkeiden omistajan suostumusta) kyseeseen edes siinä tapauksessa, että uusi laajentunut huoneisto olisi syntynyt 'fuusioitumalla' eli niin että tietyn huoneiston kaikki osakkeet on AsOYL 8.2 §:n mukaisesti siirretty tietyn (suuremman naapurin) huoneiston osakkeiden yhteyteen; tilanne ei muutu siinäkään tapauksessa, että ko. 'fuusio' olisi jäänyt vain paperille eli yhtiöjärjestysmuutoksen tasolle (kyseisten kahden entisen huoneiston siis faktisesti ollessa edelleenkin yhtä erillään toisistaan kuin alkujaan). B:n myötävaikutuksella voidaan tietysti toisinsopia, mutta tällaisen 'res futura' -kohteen lopullinen itsenäistäminen edellyttää myötävaikutusta yhtiöltä ja yhtiökokoukselta (AsOYL 8.2 §:n mukaisena yhtiöjärjestysmuutoksena).

⁵⁴ Ks. *Havansi* I ss. 339—342.

⁵⁵ Niistä erilaisista pantin jakamattomuuden säännöistä, jotka sisältyvät tämän latinalaisen 'yleissäännön' piiriin, ks. lähemmin esim. *Tarell* ss. 79—80, *Undén* I s. 179, *Lennander* ss. 196 ja 274, *Sandvik—Krüger—Giertsen* ss. 50—51 ja 112.

räisesti vähentyneen siitä, mikä A-huoneiston aikaisemmillä eli 100 osakkeella yhteensä oli ennen huonesiirtoa. Tällainenkin panttivastuun jakoyritys on nimittäin vastoin yleisiä panttioikeudellisia periaatteita ja edellyttäisi siksi tuekseen nimenomaisen säännöksen.⁵⁶

IV.3.2. Ellei panttisaamista em. tavoin makseta (OA:n tai OB:n taholta), on P oikeutettu panttirealisaation yleisiä (joskin irtaimisto-oikeudessa pääosin kirjoittamattomia) sääntöjä noudattaen myymään koko pantin, olematta siis velvollinen ensin rajoittamaan panttirealisaation vain A-huoneiston 'nykyosakkeisiin' (n:o 1—25). Kuitenkin jos jo näiden osakkeiden riittävyys P:n saatavan kattamiseen on ex ante ilmeistä, on realisaatio rajoitettava niihin.⁵⁷

Realisoidessaan koko osakepanttinsa eli sekä osakkeet n:o 1—25 (= uuden A-huoneiston koko osakeryhmä) että uuden B-huoneiston osakkeisiin (= n:o 26—200) ulottuvan panttinsa, taikka realisoidessaan osakepanttinsa vain jälkimmäiseltä osaltaan, pantinhaltija P:n on myytävä uuteen B-huoneistoon (175 m²) oikeuttavasta osakekokonaisuudesta (n:o 26—200) murtoluvun 75/175 osoittama osuus, siis tämänsuuruinen osuus kustakin niistä 175 osakkeesta, jotka sanotun kokonaisuuden (B-huoneisto: n:o 26—200) muodostavat. Panttirealisointi ei siis voi tapahtua niin, että myynti käsittäisi tietyt yksilöidyt 75 kokonaista osaketta, kuten esim. osakenumerot 26—100. Tämä panttikohteen rakenteellinen erikoisuus johtuu AsOYL 6.1 §:n ilmaisemasta omistuksen yhtenäisyystavoitteesta, joka myös (esim.) yhteisomistussuhteissa johtaa murto-osaisuuden sanotunlaiseen ajatukselliseen kohdentumiseen.

Vaikka siis OB epäilemättä laillisesti ja yksin omistaa kyseiset osakkeet n:o 26—200, niin primuksella (P) on panttioikeussisältöinen parempi oikeus tähän osakekokonaisuuteen eli sen jokaiseen osakkeeseen, mutta vain murtoluvun 75/175 osoittamalta osuudelta.⁵⁸

⁵⁶ Tällaisia panttivastuuta jakavia yms. säännöksiä esiintyy kiinteistö-panttioikeudessa, ks. esim. JL 201 §, L lohkotilan kiinnitysvastuun rajoittamisesta 12.1.1937/4, 3 §, ja TilYhdL 11 §. (Sanotunlaisiin kiinteistöpanttinormeihin palataan jälj. 30 § III.2.)

⁵⁷ Ks. tästä periaatteesta esim. *Taxell* ss. 161—162, *Lennander* ss. 275—276; ks. myös näkökohtia *Sandvik—Krüger—Giertsen* ss. 111—114 ja 206—207.

⁵⁸ Ks. tällaisiin määrä- eli murto-osiin liittyvistä eksekutiivisista ongelmista ja kuvatunlaisesta menettelyperiaatteesta lähemmin esim. *Kyläkallio* Yhteisomistus ss. 250—252, *Havansi* I ss. 341—342.

IV.3.3. Tuloksena sanotun osuuden (75/175) panttirealisoinnista on määräosainen yhteisomistussuhde (ellei siis OB itse viimeistään huuto-kaupassa lunasta itselleen ko. osuutta). Toinen yhteisomistaja on OB, joka edelleen omistaa ne (koko ajan panttirasituksesta vapaina olleet) 100/175-osaa kustakin kyseisestä osakkeesta n:o 26—200, kun taas loput 75/175-osaa omistaa toisena yhteisomistajana se henkilö (esim. P), joka on panttirealisaatiossa ollut ostajana.

Näin syntyneessä huoneistokohtaisen osakekokonaisuuden yhteisomistuksessa ei ole juridis-teknisesti mitään erikoista: määräosaisia yhteisomistussuhteita (YhtOmL) tällaisiin osakekokonaisuuksiin voi kiistatta olla olemassa, syntyperusteinaan esim. yhteisosto tai perinnönjako, jotka ovatkin tuntuvasti tavallisempia ko. yhteisomistusten syntytapoja kuin panttirealisaatio.

Elleivät uudet 'omistajakumppanukset' (siis OB ja pantin ostaja, todennäköisesti P itse) pääse yhteisymmärryksessä jatkojärjestelyihin, esim. että toinen ostaa toisen osuuden, on edessä yhteisomistuksen pakkopurkaminen. Se tapahtuu tarvittaessa YhtOmL 9.2 §:n mukaisena pakollisena myyntinä, jonka tuomioistuin kumman tahansa heistä hakemuksesta määrää toimitettavaksi.⁵⁹

IV.4. Huonesiirto ja secunduksen vilpitiön mieli

IV.4.1. Yllä esitetty D-esimerkin tilannetyypin ratkaisumalli on nähdäkseni, paitsi AsOYL 6 ja 8 §§:n periaatteiden oikeaan soveltamiseen perustuvana juridisesti pitävä, myöskin oikeudenmukaisuusnäkökohtien kannalta tasapainoinen tulos P:n, OA:n ja OB:n välisissä relaatioissa samoin kuin myös OB:n sellaisen seuraajan osalta, joka on ollut mala fide. Säilyttäähän primuksen lainmukaisesti perustettu panttioikeus alkuperäisen laajuutensa ja arvonsa suhteellisen pitkälle,⁶⁰ sensijaan että se joko

⁵⁹ YhtOmL 9 §:n mukaisessa yhteisomistussuhteen pakkopurkamisessa on objektin fyysinen jakaminen periaatteessa ensisijainen keino. Tässä jaon toteuttaminen olisi kuitenkin erittäin hankalaa; kyseeseen tulisi ilmeisesti enintään itse huoneiston jako palaamalla osittain takaisin kahteen eri huoneistoon (100 m² ja 75 m²), mikä edellyttäisi yhtiökokoukselta AsOYL 8.2 §:n mukaisen myötävaikutuksen. — YhtOmL 9 §:n uusimmasta sovellutuskäytännöstä ks. KKO 1980 II 97.

⁶⁰ Jonkin verran pantin kokonaisarvo kärsinee siitä, että realisaatiokohteena ei tässä enää olekaan yksi ('sopivankokoinen' eli 100 m²) huoneisto, vaan toi-

kokonaan lakkaisi tai supistuisi vain murto-osaan (25/100) alkuperäisestä. P:n panttioikeudesta tietoisina toimineet OA ja OB (sekä OB:n eventuaalinen, vilpillisessä mielessä toiminut seuraaja) eivät siten pääse osake-luovutus sopimuksellaan ja yhtiöjärjestysmuutoksen aikaansaannilla hyöty-mään primuksen kustannuksella, vaan joutuvat, kuten asianmukaista onkin, ottamaan osakeluovutus sopimuksensa ehdoissa (helposti järjestet-tävin tavoin) huomioon P:n panttioikeuden ja sen vaikutuksen luovutus-vastikkeeseen.

IV.4.2. Mutta entä D-esimerkin 'kriittinen piste' eli ko. esimerkki-tilanteen sellainen jatkovariantti, jossa OB yhtiöjärjestysmuutoksen jäl-keen panttaa tai myy sanotut 175 osakettaan (n:o 26—200, oikeuttaen uuteen B-huoneistoon, 175 m²) sellaiselle sivulliselle (P2), joka on perus-tellussa *vilpittömässä mielessä* P:n panttioikeuden suhteen?

Aluksi todettakoon, että tätä ongelmaa ei edes synny, jos yhtiö on menetellyt yllä (D-esimerkki s. 282) kuvatuin tavoin oikein eli pidättynyt antamasta OB:lle uutta, n:ot 26—200 käsittävää osakekirjadokumentaa-tiota. Tällöin on OB:n seuraajan (P2) havaittava osakekirjan pantti-tradeerauksen yhteydessä, että osakekirja koskee vain osakkeita n:o 101—200. Havainto synnyttää hänelle selonottovelvollisuuden koskien osake-numeroiden 26—100 puuttumista osakekirjalta, joten P2 ei voi jäädä pe-rusteltuun vilpittömään mieleen äskettäisen huoneisto- ym. järjestelyn ja osakkeiden n:o 1—100 primuspanttauksen suhteen.

Jos kuitenkin *yhtiö menettelee virheellisesti* eli — jo ennen kuin pri-mus P on maksun saatuaan luopunut osakekirjan (osakkeet n:o 1—100) panttiahallinnasta makuloinnin mahdollistavasti⁶¹ — antaa OB:lle uuden.

saalta yksi (mini)huoneisto eli 25 m² ja toisaalta ideaalinen murto-osa 175 m²:n suuruisesta huoneistosta. (Käytän tässä kieltä vapaasti puhumalla huoneistoista huoneistoihin oikeuttavien osakkeiden sijasta.)

In casu voi tietysti käydä päinvastoinkin eli jos muutetaan D-esimerkin yksityiskohtia 'sopivasti', voidaan päästä tilanteeseen, jossa pantin kokonaisarvo-kasvaa: ylisuuri huoneisto, jonka ns. neliöhinta olkoon 100 yksikköä, jakautuu myytävyyttä ajatellen kahteen sopivan kokoiseen huoneistoon, joissa neliöhinta voi olla 125 yksikköä.

⁶¹ Ei ole aivan selvää, kenelle P:n tulee maksun saatuaan osakekirja pa-lauttaa, jos hän on saanut tiedon tapahtuneista muutoksista (ellei hänelle ole tietoa tästä, esim. maksun suorittajan kuten OB:n antamana, palauttaminen ta-pahtuu pantinantajalle eli OA:lle). Osakekirjan antaminen maksajan, olipa se velallinen-pantiksipaniija OA taikka ko. 'osakenipun' pääosan nykyinen omistaja OB, hallintaan on jonkin verran problemaattista, koskapa hallinnan saaja täten..

osakekirjan numeroille 26—200 tai kirjoittaa OB:n alkuperäiselle osakekirjalle todistusmerkinnän osakkeiden n:o 26—100 kuulumisesta nyttemmin tämän huoneiston yhteyteen (entisten eli n:o 101—200 lisäksi), niin tällöin secundus voi olla perustellussa vilpittömässä mielessä.

Syntyy siis kollisio, johon syynä viime vaiheessa on yhtiöjohdon virhe⁶² ja sen kautta aiheutunut kahden 'päällekkäisen' osakekirjan, olkoonkin että vain osittain eli osakkeiden n:o 26—100 osalta 'päällekkäisen' osakekirjan liikkeellä olo. Kyseessä on osakkeiden välittömään seuraantoon kytkeytyvä kollisio po. murto-osaisen, 75/175- eli 3/7-osan suuruisen B-huoneistoon liittyvän osakevarallisuuden osalta, kollisio joka käsitykseni mukaan ei missään olennaisessa rakenteellisessa suhteessa ole erilainen kuin yllä tämän teoksen 23—26 §§:ssä tutkitut konfliktityypit: 'yksi osake, kaksi osakekirjaa'. Tämän relevantin rakenneyhtäläisyyden takia on mahdollista, johdonmukaista ja perusteltua nojautua sanotuissa 23—26 §§:ssä esittämiini ja perustelemiini ratkaisumalleihin myös nyt, tarkasteltaessa huonesiirron vaikutusta osakepanttiin. Näin ollen saadaan D-esimerkin kaltaisiin tilanteisiin keskeiseksi ratkaisuperiaatteeksi seuraava sääntö:

Ei edes sellainen secundus, joka on vilpittömässä mielessä toimien saanut asianmukaisen osakekirjan hallintaansa, kykene syrjäyttämään

saisi käteensä toiselle osittain kuuluvaa varallisuusarvoa edustavan arvopaperin (esim. OB saisi haltuunsa OA:lle jääneen pienen huoneiston koko osakemäärän eli n:o 1—25). Ellei sopimukseen päästä (esim. osakekirjan antamisesta yhtiön hallintaan, tarvittavien makulointi- ja uusintamistoimia varten ja niiden yksinkertaistamiseksi), lienee P:n turvauduttava MaksuTalL:n mukaiseen tallettamiseen (ks. siitä *Halila—Ylöstalo* ss. 31—36).

⁶² Yhtiön edustaja syyllistyy ainakin huolimattomuuteen aiheuttaessaan samojen osakkeiden eli n:o 26—100 samanaikaisen esiintymisen kahdessa asianmukaisen näköisessä ja liikkeellä olevassa osakekirjassa: olisi pitänyt pidättyä osakekirjatoimenpiteistä siihen asti, kunnes alkuperäinen A-huoneiston osakekirja palautetaan.

Virheellisesti menetellyttä yhtiön hallituksen jäsentä ja/tai toimitusjohtajaa kohtaan secunduksella on OYL 15:1:n mukainen oikeus vahingonkorvaukseen, missä suhteessa jo culpa levis on riittävä. Lisäksi secunduksella on oikeus vahingonkorvaukseen myös sellaiselta ko. yhtiön osakkeenomistajalta, joka tahallisesti tai törkeästä tuottamuksesta on myötävaikuttanut sanottuun OYL:n rikkomiseen ja virheellisen osakekirjamenettelyn tapahtumiseen (15:3). Ja sikäli kuin yhtiön edustaja on juuri sanotuin tavoin korvausvastuussa, on samassa vastuussa myös itse yhtiö; yhtiön tällaisesta vastuusta ks. *Tarell Ansvar* ss. 182—193, *Koski—Schultén* II ss. 357—358, *Kyläkallio* 2 s. 358.

(eli ekstinktiivisesti voittamaan) sellaista *primusta*, jolla on aikaprioriteetti sekä panttioikeutensa sopimusperusteen että myöskin asianmukaisen osakekirjan hallinnansaannin osalta. Myöhemmän osakekirjakappaleen synnyn kytkeytyminen yhtiöjärjestysmuutokseen ei vaikuta asiaan.

IV.4.3. Esitetty kollision ratkaisusääntö saattaa tuntua kovalta, kun ajatellaan vilpittömässä mielessä toiminutta, asianmukaiseen (mm. yhtiöjärjestyksen mukaiseen) osakekirjaan ja sen hallinnan saantiin luottanutta pantinsaajaa tai ostajaa, jos tämä myöhemmin osoittautuukin secundukseksi. Mainittua 'kovuutta' arvioitaessa on kuitenkin muistettava ottaa huomioon seuraavat neljä seikastoa (1—4).

1. Jokaisessa esineoikeudellisessa kollisiossa, jossa kaksi yhteensovitamatonta oikeutta kilpailee yhdestä ja samasta varallisuusobjektista (tai sen tietyistä osasta), on joka tapauksessa pakko tehdä *joko—tai* -ratkaisu,⁶³ jolloin lopputulos on häviäjäksi tuomittavalle joko primukselle tai vilpittömälle secundukselle aina ankara. Primukselle on häviö kuitenkin arvioitavissa keskimäärin vielä ankarammaksi tulokseksi kuin secundukselle, sillä menettäähän primus aikaprioriteettietunsa, vaikka hänellä primuksen ominaisuudessaan ei ole ollut edes teoreettista mahdollisuutta — toisin kuin on ollut secunduksella — vastapuolen olemassaolon ennakkolliseen selvilleasaantiin.⁶⁴

2. Erityisen ankara tulos olisi häviö sellaiselle primukselle, jolla on tukenaan paitsi aikaprioriteetti asianmukaisen oikeusperustesopimuksen osalta myöskin ensimmäisenä toteutettu lain vaatima esineoikeudellisen suojan täydentymiselle tarpeellinen lisäakti,⁶⁵ toteutettuna jopa ennen kuin secunduksen osalta on vielä olemassa edes oikeusperustesopimusta-

⁶³ Ks. mitä yllä (24 § V) olen esittänyt 'riidan puolittamisen' eli ns. tasajakomallin mahdollisuudesta esineoikeudellisen kollision ratkaisuna.

⁶⁴ Eräissä ilmeisesti sängen poikkeuksellisissa tapauksissa saattaa tosin tulla pohdittavaksi ilmiö, josta voisi käyttää (sinänsä inortodoksista) ilmaisua 'primuksen mala fides'. Ongelmana tuolloin olisi se, voidaanko katsoa primuksen olevan velvollinen ottamaan huomioon tietynlaisten myöhempien secundus-oikeuksien synty ja miten tällainen ehkä vaikuttaa heikentävästi primuksen asemaan. Ks. lähemmin *Havansi* I ss. 443—457. Nyt käsiteltävissä D-esimerkin tyyppiä olevissa tilanteissa ei kuitenkaan ole kyse sanotunlaisista poikkeusolosuhteista, mistä ks. lähemmin tämän luvun lopussa av. 87—88:n kohdalla.

⁶⁵ Lisäaktina tässä siis: osakekirjan tuolloin ainoan ja alkuperäisen kappaleen asianmukainen hallinnan saanti (ynnä sanotun hallinnan keskeytymätön jatkuminen edelleenkin).

kaan. Primus on siis kahdenkertaisesti primus, täytettyään ajoissa ja ennen kilpailijaansa kaiken, mitä laki häneltä vaatii. Kun esineoikeudessa secunduksen hyväksi tehtävän poikkeusratkaisun eli ekstinktion kantavana oikeudellisena perusteena on (vilpittömän mielen lisäksi) nimenomaan se, että secundus on ehtinyt ennen viivyttelyä primusta toteuttamaan esineoikeudellisen lisäaktin (hallinnansaanti, denuntiaatio, kirjaaminen tms.), niin tässä tuo keskeinen secundusvoiton justifikaatio täysin puuttuu, koska primus on tältäkin osin primus. Itse asiassahan primus siis aikaprioriteettinsa lisäksi täyttää ekstinktionkin edellytykset: hallinnansaanti ensimmäisenä ynnä (näyttövaikeuksistaikin nyt vapaana käsitteellisenä selviönä) vilpittömän mielen, vieläpä maksimaalisen perusteluna vilpittömänä mielenä.⁶⁶ Kuvaannollisesti voisi sanoa, että primus täyttää ekstinktion ekstinktion edellytykset.

3. Secundus ei ole yhtä lailla kuin primus täysin suojaton kuvattun sisältöisen yhtiöjärjestysmuutoksen tarjoamaa väärinkäytösmahdollisuutta vastaan, sillä hänen oikeussaantonsa osalta tuollainen yhtiöjärjestysmuutos ei ole (kuten primuksen kannalta) tuntematonta ja yllättävää tulevaisuutta, vaan jo tapahtunutta menneisyyttä. Secunduksella on siten mahdollisuus (joskus tosin ilmeisestikin melko teoreettinen, mutta joskus varmastikin aivan reaalinen mahdollisuus) varoa, ottaa selkoa ja havaita, että tässä yhtiössä, jonka osakkeita hän aikoo ottaa pantiksi tai ostaa, on tehty muutoksia yhtiöjärjestykseen koskien yhtiön osakkeiden yksilöintiä ja (oikeus-, velvollisuus-) ominaisuuksia. Primus sensijaan ei voi missään tapauksessa olla velvollinen (kollisiohäviön uhalla) yrittämään seurata hänelle vieraan yhtiön yhtiökokoustopahtumia, saadakseen ehkä 'vihiä' aiotusta yhtiöjärjestyksen ko. tyyppisestä muutoksesta; hänellähän ei ole oikeutta saada yhtiökokouksen kokouskutsua liitännäisinformaatioineen eikä oikeutta olla läsnä kokouksessa tai jälkikäteen vaatia yhtiötaholta tietoja kokouksen päätöksistä.⁶⁷ Primus ei liioin voi olla (lainkaan tai ainakaan samassa määrin kuin osakepantin ottoa tai osakeostoa vasta

⁶⁶ 'Maksimaalisen perusteltu vilpittömän mielen' on kuvattavissa esim. sanomalla, että henkilö ei tiennyt eikä edes voinut tietää saati että hänen olisi pitänyt tietää sellaisesta, mitä ei tuolloin ollut olemassakaan.

⁶⁷ Kuten 9:11.3:sta ilmenee, on vain osakkeenomistajilla oikeus siihen yhtiökokoustopahtumien keskeiseen informaatiolähteeseen, minkä yhtiökokouksen pöytäkirja muodostaa. Tämän pöytäkirjan osalta ks. lähemmin HE 1977:27 s. 64, Koski—Schultén I ss. 398—399, Kyläkallio 1 s. 91 ja 2 ss. 413, 416, 418—420 ja 437, Norri ss. 346—354, Norri—Palsala ss. 285—287 ja Havansi LM 1980 s. 942.

suunnitteleva secundus) velvollinen tutkimaan jatkossakin ko. yhtiötä koskevaa kaupparekisteri-informaatiota. Secundus sensijaan voisi ilman rekisteritiedoston säännöllistä seurantaakin saada selville jo yhdellä (mie-luiten etukäteisellä) tarkastuskerralla, että yhtiöjärjestystä on hiljattain muutettu tavalla, mikä voi sisältää kerrotunlaisia oikeudellisia riskejä ja mikä voi antaa aiheen jatkotutkimuksiin.

Kuvattu secunduksen (tai oikeammin 'secundus-ehdokkaan') mahdollisuus saada kaupparekisteri-informaatioon perehtymisen kautta ennakkoarvotus konfliktiriskistä on tosin argumentatiiviselta painoltaan toisarvoinen.⁶⁸ Vaatiihan nimittäin melkoista oikeudellista asiantuntemusta (tai/ja katkeria reaalityökaloudellisia kokemuksia) havaita sanotunlaiseen yhtiöjärjestysmuutokseen sisältyvä väärinkäytösriski, etenkin kun sanotunlaisia väärinkäytöksiä voitaneen pitää sangen epätodennäköisinä, niin että ilman erityistä yksittäistapauksellista aihetta ei konfliktiriskiä voida presumoida lisätutkimuksiin velvoittavalla tavalla. Ja lisäksi voitaneen yleisemminkin todeta, että osakevaihdon joustavuuden intressi estää reaalisesti asettamasta kovin laajaa ennakkollisen kaupparekisteri-perehtymisen vaatimusta,⁶⁹ vaikka teoreettisesti voitaneenkin esittää oppilause, jonka mukaan huolellisen osakeostajaehdokkaan/pantinsaaajaehdokkaan tulee perehtyä yhtiön yhtiöjärjestykseen.⁷⁰

4. Juuri sanottuun osittain liittyvänä ansaitsee periaatetasoista huomiota myös se äskettäinen lain muutosilmiö, jossa on uuden OYL:n myötä kavennettu VOYL:iin verrattuna osakekirjan saajan (kuten pantiksi-ottaja- tai ostajaehdokkaan) oikeutta luottaa osakekirjan tekstin antamaan

⁶⁸ Tämä toisarvoisuus ei siis kuitenkaan tarkoita samaa kuin irrelevanttisuus: kuvattu näkökohta voi kyllä painaa vaa'an kielenä, ellei primus-etuisia argumentteja muutenkin olisi riittävästi.

⁶⁹ Ks. ed. ss. 254—255 (av. 91—94 kohdalla) lähemmin siitä, missä muodossa yhtiöjärjestyssisältöä ja -muutoksia osoittava informaatio kaupparekisteriviranomaisessa on ja (vain rajoitetusti) tulee kaupparekisteriin merkityksi.

⁷⁰ Yleisemmin voitaneen kaupparekisteri-informaation merkitystä arvioitaessa yhtyä myös KReKL:n osalta seuraavaan, TNimiA:n kannalta jo yli puoli vuosisataa sitten esitettyyn (*Kauppi* ss. 274—275, kurs. lisätty): »Edellä sanottua ei ole niin ymmärrettävä, että jokaisen kansalaisen pitäisi joka hetki olla selvillä, mitä kaupparekisterissä on ja mitä siellä ei ole merkittynä, vaan on tietenkin edellytettävä, että sivullinen on velvollinen tarkastamaan rekisteriä tai kuulutuksia vain, milloin niillä on merkitystä hänen oikeuspiirillensä ja *hän itse järkevästi ajatellen voi huomata* niillä tällaista merkitystä olevan. (Alaviite 1:) Näin on asianlaita varsinkin, milloin tertius on oikeustoimesta johtuvassa suhteessa rekisteröimisasianosaisen kanssa tai *ryhtyy sellaiseen.*»

osakeoikeussisällölliseen informaatioon (tähän mukaan luettuna informaatio 'e contrario' eli tietynsisältöisen informaation osakekirjalta puuttumisen synnyttämä käsitys). Onhan VOYL:n järjestelmässä etenkin 32.2 § merkinnyt erittäin pitkälle menevää ratkaisevan painon antamista osakekirjan tekstisisällölle lunastuslausekkeiden kohdalla⁷¹ ja samaten ns. ulkomaalaislausekkeen osalta.⁷² Sensijaan uuden lain mukaan se, että osakekirjasta puuttuu lain (OYL 3:5.3) sinänsä vaatima maininta yhtiöjärjestyksessä olevasta osakesiirryntää rajoittavasta lausekkeesta, ei enää tee lauseketta vaikutuksettomaksi (lausekkeesta tietämätöntäkään) osakekohtaisen oikeuden hankkinutta henkilöä kohtaan.⁷³

Lausutusta seuraa, että (OYL:n voimaantulon jälkeen) osakekirjan saajan on varauduttava siihen, että häntä vastaan voidaan saattaa voimaan asianmukaisen näköisestä osakekirjasta ilmentymätön tai vääränsisältöisenä ilmenevä seikka, joka perustuu osakekirjan emittoinnin jälkeen mutta ennen hänen saantoaan tapahtuneeseen yhtiöjärjestysmuutokseen. Tällainen yhtiöjärjestysmuutos ei sensijaan luonnollisestikaan ole taannehtivasti saatettavissa voimaan sellaista osakkeen (osakekirjan) saajaa kohtaan, jonka oikeusasema on asianmukaisesti lain ja yhtiöjärjestyksen silloisen sisällön mukaisesti toimien perustettu ennen yhtiöjärjestyksen kyseistä muutosta. — Kuvattu kaksitahoinen ilmiö⁷⁴ on periaat-

⁷¹ Osakekirjasta puuttuva tai siinä vanhentuneessa tai puutteellisessa muodossa ollut yhtiöjärjestyksen sisältämä lunastuslauseke ei ollut lunastusta vaativan taholta saatettavissa voimaan edes silloin, kun ostaja tms. oli positiivisesti tietoinen yhtiöjärjestyksen sisällöstä ao. osalta. Ks. esim. *Olsson* ss. 174—179, *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 134 sekä KKO 1928 II 308, 1929 II 286, 1942 II 108, 1949 I 5 ja 1961 II 15; lunastuslauseketta jälkikäteen tiukentaneen yhtiöjärjestysmuutoksen vastaavasta tehottomuudesta, osakekirjojen siis sisältäessä lausekkeen vanhan asun, ks. *Olsson* s. 181, *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 134 sekä KKO 1945 II 53 ja 1952 II 76.

⁷² Ns. ulkomaalaislausekkeiden osalta ks. VOYL:n kannalta *Olsson* s. 180: osakekirjan tekstin informoidessa puutteellisesti tai ei lainkaan yhtiöjärjestyksen ulkomaalaispykälästä on siitä tietämättömänä toiminut 'vaarallinen' luovutuksensaaja suojattu ko. yhtiöjärjestysmääräyksen voimaan saattamiselta.

⁷³ Ks. HE 1977:27 s. 32 ja OYLVP 7.1 § (verr. 3 §), minkä mukaan VOYL 32.2 § ei enää ole voimassa siinäkään tapauksessa, että kyseessä on VOYL:n aikana vahvistettu yhtiöjärjestys ja silloin valmistettu osakekirja. Lähemmin ks. *Koski—Schultén* I ss. 133—134, 152—153 ja 440 ynnä II s. 450, *Kyläkallio* I ss. 108—109 ja *Havansi* I ss. 357—359.

⁷⁴ Kaksitahoisuudella tarkoitan siis 1) suojaa yhtiöjärjestysmuutosta vastaan, jos ko. oikeusaseman saanto on kokonaan tapahtunut ennen yhtiöjärjestys-

teellisesti huomionarvoinen ja nimenomaan primus-etuinen seikka myös D-esimerkin konfliktityypin kannalta, huolimatta tietynasteisesta rakenteellisesta erosta.⁷⁵

V. RATKAISUMALLI RAKENTAMISVAIHEISISSA 'SEINÄSIIRROISSA'

V.1. Huonesiirto — seinäsiirto: vertailua

V.1.1. Edellisessä alajaksossa (IV) on D-esimerkin pohjalta kehitelty konfliktiratkaisun malli koskien *valmiissa* huoneistoyhtiössä tapahtuvia, jo reaalisesti olemassa olevan *kokonaisen huoneen* mittaisen 'yksikön' siirtoa tarpeellisine yhtiöjärjestysmuutoksineen (AsOYL 8.2 §). Tämä D-esimerkin tarkastelu, yhdessä kaiken jo sitä ennen esittämäni kanssa, antaa riittävän pohjan palata takaisin yllä III-alajaksossa käsiteltyyn mutta 'loppusilausta' vaille jätettyyn C-esimerkkiin,⁷⁶ siis tilanteeseen joka näyttää D-esimerkkiä komplisoidummalta: D-esimerkissähän operoidaan kokonaisen ja jo valmiina olemassa olevan huoneen kaltaisella selväpiirteisellä 'siirtoyksiköllä' ynnä tietyillä osakkeilla, jotka yhtiöjärjestysmuutoksen (AsOYL 8.2 §) myötä ovat tarkasti tunnistettavana ja tarkasti rajattuna siirtokohteena.

Soveltuvatko juuri esitetyt, D-esimerkin tilanteeseen rakentuneet konfliktiratkaisun periaatteet myös C-tilanteeseen, jossa yhtiö on *vielä rakentamisvaiheessa* ja jossa siksi on vielä mahdollista laajastikin muuttaa piirustuksia sen mukaisine yhtiöjärjestysmuutoksineen ynnä vastavine 'seinäsiirtoineen'? Vaikuttaako asiaan se, onko seinäsiirto huoneen kokoista (piirustuksellista) yksikköä pienempi eli *pirstovasti rikkoo* alkuperäisen yhtiöjärjestyksellisen tilanteen mukaisia suunniteltuja huonesijaintoja? Vaikuttaako asiaan se, että tällainen seinäsiirto ehkä ulottaa

muutosta, ja 2) suojattomuutta sellaista tosin aikaisempaa yhtiöjärjestysmuutosta vastaan, joka muutos ei ilmene osakekirjalta (vaikka laki tätä ilmenemistä sinänsä vaatisikin).

⁷⁵ Sanottu erohan on siinä, että D-esimerkissä secunduksen saama osakekirja on uusittu yhtiöjärjestyksen muutetun eli viimeisimmän sisällön mukaisesti.

⁷⁶ C-esimerkkitalanne on kuvattu ed. ss. 203 ja 275.

vaikutuksensa *useamman kuin kahden* suunnitellun huoneistokokonaisuuden piiriin?

V.1.2. Lähtökohtaiseksi vastauksen perustaksi tuskin on ajateltavissaakaan muuta kuin, että lain tulee — lakitekstin jälleen vaietessa — olla sama kaikissa asunto-osakeyhtiöissä, olipa yhtiö jo rakennuksellisesti valmis tai vasta rakentamisvaiheessa.⁷⁷ Yhtiöhän on kummassakin tapauksessa jo juridisesti yhtä lailla 'valmis' eli rekisteriin merkittynä itsenäisenä juridisena henkilönä käsiteltävä. Ja myös rakentamisvaiheisessa taloyhtiössä on selviö, että yhtiön edustajien — olipa kyseessä grynderitaho tai 'hajautetumpi' intressiedustus — on pidätyttävä kaikesta selaisesta, mikä merkitsee kahden osakekirjan (tai väliaikaistodistuksen ynnä osakekirjan) samanaikaista 'päällekkäistä' liikkeellä oloa: on siis mm. pidätyttävä emittoimasta yhtiöjärjestyksen muutetun sisällön mukaisesti, ellei samalla saada takaisin ja makuloitavaksi alkuperäisen yhtiöjärjestyssisällön mukaisia osakekirjoja. Ja samaten lienee selviö, että myös rakentamisvaiheisessa yhtiössä se henkilö, joka on kiistattomasti niin sopimusprimus kuin traditioprimuskin, on yhtä lailla kollisiosuojan tarpeessa ja sen myös yhtä lailla sinänsä ansainnut kuin juuri tarkastelussa D-esimerkin mukaisesti valmiissa yhtiössä.

Näin ollen tuskin voidaan päätyä muuhun tulokseen kuin, että myös rakentamisvaiheisessa yhtiössä konfliktiratkaisun tulee olla ainakin silloin sama kuin yllä D-esimerkissä, kun kyseinen yhtiöjärjestysmuutos (piirustusten muutoksineen) on samanlainen selkeärajainen 'huonesiirryntä' kuin D-tilanteessa: Jos yksi tai useampi kokonainen (suunniteltu) huone siirretään kokonaisuutena huoneiston ja sen osakeomistuksen piiristä toisen huoneiston vastaavaan piiriin, niin ei ole syytä epäilläkään D-esimerkissä muodostettua ratkaisusääntöä vain siksi, että nyt (= C-tilanne) talo on vasta rakenteilla tai ehkä vasta piirustuksissa.

V.1.3. Entä rakentamisvaiheessa järjestetyt useinmainitut 'epäsäännölliset' huoneistoalojen uusjaot eli seinäsiirrot? Ne näyttävät ongelmallisemmilta, koska alkuperäispiirustusten ja yhtiöjärjestyksen alkuperäisen huoneistoselitelmän mukainen primusta kiinnostava huoneisto,

⁷⁷ Kirjoitettu lakimme ei vaikenisi tällä kohtaa, jos olisi toteutettu ehdotus laiksi asunnon ostajan turvaamiseksi eräissä tapauksissa, ks. KM 1972 A 9 lakiehdotuksineen ja ehdotettuine AsOYL:n muutoksineen, eritt. ss. 11, 13 ja 17 (yhtiön toimimiseen tehtävä obligatoorinen lisäys: »rakentamisvaiheessa», lyh. »rv»).

ajateltaessa se projisoiduksi uusien (suunniteltujen tai ehkä jo rakenteilla tai jopa valmiina olevien) huoneistojen päälle, jakautuu epäsäännöllisesti, esim. C-tilanteen tavoin kolmen uuden huoneiston alueille taikka esim. yhteen uuteen huoneistoon kokonaan sisältyväksi 'määräalaksi' ilman seinälinjojen yhteneväisyyttä.

Ongelmallisilta nämä C-tyyppiset 'epäsäännölliset' tilanteet tuntunevat prima facie siksi, että vanhojen ja uusien osakkeiden⁷⁸ seuraantosuhde (kontinuiteetti) voi in casu olla hankalaa selvittää (etenkin jos painotetaan osakenumeroiden vertailemiseen). Problemaattisuuden tuntua aiheuttanee myös se, että tällaisissa seinäsiirroissa näyttää olevan ennakoitavissa juridis-teknisesti mutkikkaita eksekutiivikysymyksiä.

V.2. Ratkaisumalli ja eräitä sovellutuksia

V.2.1. Sanottu problemaattisuus on pääosin vain näennäistä. Etenkin eksekutiiviset kysymykset ovat periaatteessa suhteellisen selvälinjaisesti hallittavissa, nimittäin soveltamalla sitä mallia, joka yllä D-esimerkin yhteydessä on ollut esillä tarkasteltaessa panttirealisaatiota:⁷⁹ operoidaan murtolukujen osoittamilla *laskennallisilla määräosilla*. Murtoluvut puolestaan määräytyvät kyseisten lattiapinta-alojen mukaisessa suhteessa, yhtiöjärjestyksestä riippuen joko sellaisenaan tai yhtiöjärjestyksen ehkä sisältämä *jyvytys* vastaavasti huomioon otettuna.⁸⁰ Näin saadaan arvioiduksi kunkin huoneiston — myös sellaisen, joka yhtiöjärjestysmuutoksen takia jää rakentamatta — osalta eräänlainen *huoneiston manttaali*, joka antaa eksaktit perusteet laskea, miten suuri osa tiettyyn huoneistoon oikeuttavasta osakekokonaisuudesta on se kollisio-objekti, mihin primuksella pantinhaltijana on parempi oikeus. Samalla tavoin voidaan laskea, miltä osin panttivelkoja-primuksella on eksekutiivisesti huomioon otettava

⁷⁸ Muistutettakoon siitä, mitä ed. s. 269 av. 18 on lausuttu adjektiivien 'vanha' ja 'uusi' käyttötavasta näissä tilanteissa: ne ovat esitysteknisiä yksinkertaistuksia, jotka eivät implikoi mitään sen seikan suhteen, onko joku (vanha) osake lakannut ja joku muu (uusi) syntynyt tms.

⁷⁹ Ks. ed. alajakso IV.3, ss. 288—290.

⁸⁰ Ratkaisevassa asemassa on luonnollisesti se *yhtiövastikeperuste*, jota AsOYL 3 §:n 2-kohta edellyttää (»peruste, jonka mukaan se vastike on lasket-tava, mikä ... on ... huoneistoista yhtiölle suoritettava»). Ks. lähemmin ed. av. 50.

etusija, jos secundus asetetaan konkurssiin tai jos uusi osakekokonaisuus ulosmitataan secunduksen velasta.⁸¹

Nyt lausuttua valaistakoon konkreettisella esimerkillä, jossa käytän hyväksi C-esimerkin (ks. ss. 202—203) tilannetta osake- ja huoneistomeroineen ym. yksityiskohtineen:

C-esimerkissä on pantinhaltija P1 ennen yhtiöjärjestysmuutosta saanut käteispannikseen huoneistoon P oikeuttavat osakkeet n:o 301—500 osakekirjoineen. Oletettakoon, että yhtiöjärjestysmuutoksen jälkeisessä tilanteessa vertailtaessa piirustuksia keskenään voidaan todeta koko sen 200 m²:n suuruisen alan, jonka oli määrä olla alkuperäisen huoneistositelmän mukainen P-huoneisto, sisältyvän uuden huoneiston n:o 4 alueeseen (220 m²). Näin ollen pantinhaltija-primuksella P1 on murtoluvun 200/220 eli 10/11 osoittamassa suhteessa parempi (panttisisältöinen) oikeus siihen 220 osakkeen (n:o 281—500) muodostamaan osakekokonaisuuteen, joka oikeuttaa muutetun yhtiöjärjestyksen mukaisena 'lopulliseen' huoneistoon n:o 4.

Toinenkin sovellutus C-esimerkin pohjalta: Oletetaan, että pantinhaltija-primus P1 olisi aikanaan saanut käteispannikseen silloiseen B-huoneistoon (100 m², osakkeet n:o 51—150) liittyvän osakekirjan, minkä jälkeen yhtiöjärjestystä muutetaan edellä (s. 203) kerrotuin tavoin. B-huoneisto siis 'katoaa' piirustuksista ja huoneistositelmästä, mutta piirustuksia vertailemalla havaitaan, että B-huoneistoon alkujaan osoitetut 100 m² sijaitsevat uusien huoneistojen n:o 1, 2 ja 3 'päällä' siten, että uusi huoneisto n:o 2 (90 m²) kokonaisuudessaan sisältyy entisen B-huoneiston alueeseen ja että loput 10 m² B-huoneistolle varatusta sijaintikohdasta jakautuvat nytten huoneistolle n:o 1 ja n:o 3, kummallekin 5 m². Näin ollen primuksella P1 on murtoluvun 100/90 mukaisesti parempi oikeus koko siihen uuteen osakekokonaisuuteen, joka oikeuttaa huoneistoon n:o 2,⁸² ja samoin hänellä on parempi oikeus 5/55-osaan huoneiston n:o 1 (55 m²) osakkeista ja 5/135-osaan huoneiston n:o 3 (135 m²) osakkeista.⁸³

⁸¹ Tällä kohtaa ei ole syytä tarkastella, miten panttivelkoja-primuksen oikeuden käy, jollei hänen panttioikeutensa ole kyseisen uuden osakekokonaisuuden eksekutiivisen myynnin tapahtuessa myynnin suorittajan tiedossa.

⁸² Sanottu murtoluku 100/90 on 'pyöristettävä' 1/1:een, koska parassijainenaan panttivelkoja ei voi pantin (realisaatio)arvosta saada suuremman kertoimen kuin 1 mukaista määrää.

⁸³ Kun P1:n panttioikeus uuden 135 m²:n huoneiston osakkeisiin rajoittuu vain 1/27-osaan sekä uuden 55 m²:n huoneiston osalta 1/11-osaan, niin käytännössä P1 saanee näitä osuuksia vastaavan vapaaehtoisen lunastuksen ko. huoneistojen osakkeiden secundus-ostajilta. Näiden ei näet kannattane päästää tilannetta kärjistymään siihen, että jouduttaisiin ylempänä (av. 59:n kohdalla) mainittuun YhtOmL 9.2 §:n mukaiseen pakkomyyntiin.

V.2.2. Erityisiä periaatteellisia tai teknisiä ongelmia ei siten ole primuksen paremman oikeuden toteutussisällön 'mittaamisessa' panttirealisaatioissa taikka konkurssi- tai ulosmittaustapauksessa, jos vain on sitä ennen kyetty toteamaan ('paikallistamaan') ne osakkeiden seuraannot, jotka esiintyvät alkuperäisten ja uusien osakekokonaisuuksien sekä niiden pohjana olevien huoneistoalojen ja -alueiden välillä. Tässä seuraantosuhteen määrittämisessä voinee olla ajateltavissa sangen vaikeastikin selviteltäviä yksittäistapauksia, mutta viime kädessä tällöinkin on esillä vain teknisluontoinen ('rakennusgeografinen') suoritus, joka ei tuottane ylivoiomaisia vaikeuksia.

Sanotunlaiset mahdolliset tekniset vaikeudet eivät missään tapauksessa saa 'kaataa' lain mukaista kollisoratkaisua eli primuksen suojaamista yhtiöjärjestysmuutoksen haitallisilta heijastusvaikutuksilta, ei siinäkään tapauksessa että yhtiöjärjestystä on (ehkä tarkoituksellisesti) muutettu erityisen 'sekavasti' suhteessa alkuperäissisältöönsä. Mikäli tällaisessa tapauksessa ei onnistuta piirustusten ym. kriteerien vertailulla pääsemään tarkkaan seuraantosuhteen määrittämiseen, täytyy tuomioistuinten suorittaa epäselvältä osin *arvionvarainen* harkintaratkaisu. Harkinnalle on joka tapauksessa saatavissa melkoisesti konkreettista ja numeerista pohjaa, ei vain piirustusten vertailusta vaan myös ko. huoneistojen ja koko rakennuksen alkuperäiset ja muutetut pinta-alat huomioon ottaen⁸⁴ sekä tarkastelemalla huoneistokokonaisuuksien alkuperäisiä ja muutettuja osakeosuuksia suhteessa yhtiön osakepääomaan ja tarvittaessa (esim. rahastoannin jälkeen) koko omaan pääomaan.⁸⁵

Huomiota on tietysti kiinnitettävä myös niihin numeroihin tms. tunnuksiin, joita osakkeille on annettu (ennen ja jälkeen), mutta on muistettava, että juuri niiden kohdalla on erityisen helppoa suorittaa yhtiöjärjestysperusteisia 'naamioivia' muutoksia. Siten on mahdollista, että selvästä seuraantosuhteesta huolimatta alkuperäisellä ja uudella osakekoko-

⁸⁴ Pinta-alavertailussa ei ole tarpeen mitata 'päällekkäisyyksiä' suuremmalla tarkkuudella kuin mihin yhtiöjärjestyksessä tyydytään huoneistoselitelmissä. Usein riittänee siis yhden kokonaisen neliömetrin tarkkuus, joskin myös 0,5 m² on yleinen.

⁸⁵ Osakepääoman korottamisen (lähinnä kyseeseen tulee rahastoanti) 'sekoitava' vaikutus seuraantosuhteen toteamisessa lieene suuremmilta vaikeuksilta eliminoidavissa. Alkuperäisten ja uusien osakkeiden omistussuhteiden ja -määrien vertailu (tilanne ennen yhtiöjärjestysmuutosta ja heti sen jälkeen) riittänee tarvittavien osviittojen saamiseksi.

naisuudella ei ole keskenään yhtään yhteistä osakenumeroa tms. tunnusta. Tällä seikalla ei kuitenkaan ole relevanssia, vaan seuraantosuhde määräytyy siis olennaisesti sijainti- ja pinta-alaperusteisesti, mikä asunto- ja kiinteistöosakeyhtiöissä on luonnollisten 'seinärealiteettien' takia ainoa rationaali lähtökohta.

V.2.3. Lopuksi lienee syytä todeta, että puoltamani ratkaisumallin puitteissa ei jää relevanssia sen kaltaisille *sosiaalisille* (sääliittävyys- tms.) näkökohdille kuin esim. osapuolten varallisuus tms. yhteiskunnallinen status. Ratkaisua ei siis tule elastisesti muotoilla esim. sen mukaisesti, sattuuco tiettyssä kollisionssa X toinen osapuoli olemaan vakavarainen ja suuri juridinen henkilö (esim. pankki tai vakuutusyhtiö) ja toinen osapuoli sitävastoin vähävarainen luonnollinen henkilö (esim. ns. asuntosäästäjä). Nimenomaisen lainsäännöksen puuttuessa ei esineoikeudellisissa sivullissuhteissa voida harjoittaa senkaltaista 'kohtuullistamista' tai 'seuraamussovittelua' kuin sopimussuhteissa.⁸⁶ Ja miten voitaisiin oikeudellisesti perustella seuraavan esimerkkitalanteen kuvaamat keskenään ristiriitaiset kollisionratkaisut samaa huoneistoyhtiötä koskevissa samanaikaisissa ja samaan yhtiöjärjestysmuutokseen pohjautuvissa kollisionssa (laatiakseni esimerkin kärjistetyksi ja siten mahdollisimman 'paljastavaksi'):

Esimerkki E

Huoneistoyhtiö G:ssä tapahtuu yhtiöjärjestysmuutos, joka synnyttää samanaikaisesti useita eri kollisionssa C-esimerkin tapaan, sitä mukaa kuin eri secundukset solmivat G-tahon kanssa osakekohtaisia osto- tai panttisopimuksia uusista osakkeista, tietämättä mitään niistä primusten ostajan- tai panttioikeuksista, jotka on jo ennen yhtiöjärjestysmuutosta perustettu seuraantosuhteen kannalta samoihin vanhoihin osakkeisiin. Synnytyy mm. seuraavia yksittäisiä kollisionssa, 'kohtuullisine' ratkaisuiheen:

1) Primuksena on pantinhaltija pankki P1, secunduksena on yhtä 'rikas ja suuri' vakuutusyhtiö, joka on ostaja (O2), ostettuaan talon 1. kerroksesta 200 m² suuruisen konttorihuoneiston; nyt ei näytä olevan mitään sosiaalista tai sääliittävyssyytä suosia 'ylimääräisesti' tätä vakuutusyhtiötä, joten juttu ratkaistaan yllä puoltamieni kriteerien mukaisesti primuksen (pankki P1) hyväksi.

2) Heti tämän jälkeen tulee samaan tuomioistuimeen juttu, jossa sama pankki jälleen on pantinhaltija-primus P1, mutta secunduksena on nyt asuntosäästäjä O2, joka on ostanut talon 2. kerroksesta 100 m² suuruisen asuinhuoneiston; juttu ratkaistaan kohtuussyyistä secunduksen hyväksi.

⁸⁶ Ks. sopimusoikeudellisesta kohtuullistamisesta edellä 28 § III.4.1 lausuttua viittauksineen.

3) Esiin tulee myös juttu, jossa primuksena on asunnon ostaja O1, erittäin rikas luonnollinen henkilö, kun taas secuduksena oleva ostaja O2 on merkittävästi vähävaraisempi kuin primus O1. Kuinka tuomioistuin nyt punnitsee kohtuuden? Onko nyt ehkä otettava harkintaan mukaan senkaltaisia 'vaa'an kieleksi' tarvittavia seikkoja kuin esim., onko rikas primus hankkinut ko. asunto-osakkeet vain sijoitusmielessä tai ehkä perheensä jäsenen (kuten opiskelevan lapsensa) käyttöön tms.? Vaikuttaisiko tuon vähävaraisen O2-ostajan mahdollisuuksiin ratkaisevan heikon-tavasti se, jos O2 ei ole luonnollinen henkilö vaan osakeyhtiö (tosin aivan pieni ja, kuten sanottu, vähävarainen yhdenmiehen yhtiö)?

Tämänkaltaiset poiminnot riittänevät osoittamaan, millaiselle suolle joudutaan sekä perustelujen juridisen (epä)johdonmukaisuuden että seuraamusten (epä)johdonmukaisuuden kannalta, jos ratkaisussa mennään 'henkilökohtaisuuksiin'.⁸⁷ Primuksen tällainen rankaiseminen voi tulla kyseeseen enintään silloin, jos juuri tuonkaltaisen primuksen (esim. pankki) osalta voidaan viitata ilmiöön, mistä alumpana olen käyttänyt erikoislaatuista nimitystä: primuksen mala fides.⁸⁸ Nyt tarkastellut, osakeidenti-teettiä koskeneet yhtiöjärjestysmuutokset 'päällekkäisine osakkeineen' ym. konfliktiseuraamuksineen ovat kuitenkin olleet sellainen atyyppinen ja harvinaislaatuinen tapahtuma käytännössämme, että nähdäkseni niiden osalta ei ole läheskään riittäviä perusteita syyttää primustahoja tuon selityspäätöksen (primuksen mala fides) edellyttämällä tavoin vilpillisyydestä tai törkeästä huolimattomuudesta, ei liioin hyvän tavan vastaisesta toiminnasta.

⁸⁷ Ks. tällä kohtaa rinnasteisesti sitä kritiikkiä, jota Olsson JFT 1969 ss. 271—273 on juridisen perusteltavuuden ja oikeusvarmuuden kannalta esittänyt, kohteenaan »den fria rättsbildning, som HD inlätit på sig» tunnetuissa 1960-luvulla suuntaa antaneissa grynderirakentamiseen liittyneissä prejudikaateissa, joissa eräisiin osakeyhtiöoikeudellisiin ja osin esineoikeudellisiinkin normeihin voidaan sanoa suhtaudutun väljästi, asuntosäästäjätahon suojaamiseksi kohtuuttomilta menetyksiltä. (Sanotusta 1960-luvun prejudikatuurista ks. esim. esityksiäni *Havansi* I ss. 453—456 ja *Havansi* Luotto-oikeus ss. 209—212, viittauksineen.)

⁸⁸ Ks. tällä 'käsitelukummaisella' tarkoittamastani seikastosta *Havansi* I ss. 449—456, eritt. ss. 450—453, sekä edellä tässä niteessä 24 § IV.1.3 (av. 44—46 kohdalla) ja s. 293 av. 64.

VERTAILUA ERÄISIIN MUIHIN ESINEOIKEUSKOLLISIOIHIN

I. VERTAILUA ERÄISIIN KIRJOITETTUIHIN KOLLISIONORMEIHIN

I.1. Vertailun tavoite ja vertailukohteet

I.1.1. Kolmessa edellisessä luvussa (27—29 §§) olleiden tarkastelujen tuloksena on edellisen luvun lopussa ¹ päädytty esittämään kollision ratkaisunormi niissä kirjoitetun lain aukkotilanteissa, joissa osakeidentiteettiä koskenut yhtiöjärjestysmuutos johtaa osakepanttikonfliktiin.² Tämä kollisionormi, jossa aikaprioriteettiin perustuva primuksen lähtökohtainen etusija ei syrjäydykään, huolimatta tyypillisten ekstinktioedellytysten täyttymisestä (secunduksen saama arvopaperihallinta ynnä bona fides), on tässä suhteessa tulokseltaan prima facie epätavallinen.³ Siksi lienee paikallaan, edellisissä luvuissa jo esitetyn aineiston lisäksi, ottaa *vertailevasti tarkasteltaviksi* eräitä muita kuin osakekohteisia esineoikeudellisia kollisiotilanteita. Näiden kautta on nimittäin nähdäkseni havaittavissa, että puoltamani primus-etuinen ratkaisulinja on kaikkea muuta kuin tuntematon muualla oikeudessamme.

Seuraavassa esittelen siten eräitä vertailun kannalta relevanteiksi katsomiani sellaisia kollisoratkaisuja, joissa primuksen aikaprioriteetti ei syrjäydy, vaikka secunduksella on tukenaan asianmukainen esineoikeus-

¹ Ks. 29 § IV—V, eritt. ss. 292—293.

² Ks. lähemmin 27 § I, jossa kyseinen yhtiöjärjestysmuutoksen tyyppi ynnä syntyvä osakepanttikonflikti on kuvattu.

³ Tällaisen 'ansioituneen' secunduksen oikeudesta vahingonkorvaukseen yhtiön edustajalta ja yhtiöltä itseltään sekä eräissä tapauksissa myös osakkeenomistajatahoon kuuluvalta/kuuluvilta ks. ed. s. 292 av. 62.

dellinen lisäakti (traditio, denuntiaatio, kirjaaminen, tms.) ynnä perusteltu vilpittön mieli.⁴

I.1.2. Ensiksi (alajakso I.2) tulen mainitsemaan eräitä *kirjoitetun lakimme kohtia*, joissa meillä on *expressis verbis* omaksuttu sanotunlaista asianmukaisesti toiminutta secundusta syrjivä kollisoratkaisu. Sitten (II) otan esiin sellaista KKO-prejudikatuuria, missä on *kirjoitetun lain vaie-tessakin* katsottu voitavan ratkaista kollisio sanotunlaisen secunduksen tappioksi. Sen jälkeen otan vertailukohteeksi oikeuskirjallisuuden pohjalta esiteltynä erään rakenteeltaan po. osakekonfliktia melko pitkälle muistuttavan kollisiotilanteen, nimittäin *kiinteistön määräalan* kaksoisluovutuksen silloin kun määräalat alueellisesti projisoituina sijaitsevat osittain 'päällekkäin' (alajakso III.1). Tästä kiinteistöjuridiikan piiriin kuuluvasta vertailukohteesta on sitten lopuksi (III.2) vain lyhyt askel siihen vertailumateriaaliin, minkä *jakolainsäädännölliset* ratkaisut tarjoavat tilanteissa, joissa panttirasitettu kiinteistö sittemmin joutuu alueeseensa kohdistuvan kiinteistönmuodostuksen piiriin tavalla, joka vaikuttaa muuttavasti panttiobjektin 'identiteettiin'.⁵

I.2. Voimakkaasti primus-etuisia lainkohtia

I.2.1. Sellaisina lainpaikkoina, jotka suosivat primusta — jopa voimakkaasti eli enemmän kuin yllä 29 §:ssä puoltamani kollisionormi yhtiöjärjestysmuutostilanteissa⁶ — mainitsen (tyhjentävyyteen pyrkimättäkään) seuraavat normit, joissa secundus häviää huolimatta vilpittömästä mielestään ja asianmukaisesta esineoikeudellisesta lisäaktistaan.

1) KiinA 17.3 §:

Tässä secundus eli panttivelkoja (kiinnityksenhaltija) P on kaiken aikaa toiminut bona fide, mm. luottaen viralliskirjaamisen antamaan omistusoikeusinformaatioon (so. velallisansa V:n lainhuudatusperusteiseen

⁴ Nyt esitettävillä vertailevilla havainnoilla on nähdäkseni tiettyä lisäargumentatiivista merkitystä myös ajatelleen niitä duplikaatti- yms. 'kahden osakekirjan kollisioita', joita olen käsitellyt edellä 23—26 §§:ssä.

⁵ Tähän kiinteistönmuodostukselliseen mielenkiintoiseen vertailukohteeseen olen jo 'vihjannut' vähän aikaisemmin, puhuessani (s. 299, av. 80:n jäljessä) »eräänlaisesta huoneiston manttaalista».

⁶ Siitä, mitä tarkoitan eo. sanoilla »voimakkaasti eli enemmän kuin ...», ks. heti jälj. ss. 307—308.

legitimaatioon). Ja vaikka P on saanut tuekseen myös kiinnityskirjaamisen ynnä kyseisen, arvopaperiluonteisen asiakirjan (kiinnitetyn haltijavelkakirjan) hallinnan, niin hän silti häviää primukselle eli kiinteistön ns. oikealle omistajalle, jos osoittautuu — ehkä vuosikymmeniä myöhemmin (ks. KKO 1965 II 7) — että V:llä (tai V:n edeltäjällä) ei olekaan saantoa tai ainakaan vielä 'moitteenkestävää' saantoa (LL 21.1 §) kiinteistöön.⁷

Kiina 17.3 §:n eräänä sovellutuksena voidaan konstruoida esim. seuraava tilanne, joka objektien osittaisen 'erialaisuuden' takia ei ole kaukana yllä tarkastelemistani huoneisto-osakekollisioista: V:llä on lainhuuto ja omistajanhallinta koko tilaan, johon vahvistettu (haltijavelkakirja)kiinnitys on pantattu P:lle; todellisuudessa V omistaa kuitenkin vain 3/5 -osaa tilasta, kun taas 2/5 -osan suhteen O on ns. oikea omistaja, jonka nyttemmin nostettua menestyksekkään moitekanteen secunduksen (P) panttioikeus raukeaa 2/5 -osan kohdalta ja rajoittuu siis enää vain kiinteistön 3/5 -osaan.

2) MVL 13 § ja HVL 8 §:

Kiinteistön tai sen osa-alueen maanomistajalta ensimmäisellä sopimuksella vuokrannut primus voittaa MVL 13 §:n mukaan ilman objektialueen hallintaakin ja kiinnityksestäkin secunduksen, joka vuokraa itselleen saman tai (mikä huomionarvoista ajatellen huoneisto-osakkeiden em. 'osittaispäällekkäisyyksiä':) osittain saman alueen, ja näin siitäkkin huolimatta, että secundus koko ajan bona fide toimien on saanut alueen yksinomaiseen (vuokra)hallintaansa ja ainoana hankkinut heti pysyvyyskiinnityksenkin oikeudelleen.⁸

HVL 8 § puolestaan sisältää huoneenvuokran osalta samankaltaisen voimakkaasti primus-etuisen kollisionormin kuin MVL 13 §.

3) RVA 11 §:

Vilpittömästä mielestään ja asianmukaisesta hallinnan saannistaan huolimatta secundus häviää kollision, kun kyseinen irtain esine⁹ on jou-

⁷ Esimerkkinä tällaisesta ks. KKO 1975 II 92, jota sivutaan hiukan lähemmin jälj. s. 314.

⁸ MVL 13 §:n suhteen ks. kuvaamastani ns. vallitsevasta kannasta lähemmin *Hakulinen* Vuokraoikeus ss. 133—136, *Majamaa* ss. 156—159 ja 162—166. Ruotsin oikeuden osalta ks. maanvuokraliitännäisistä kollisioista takautuvassa sivullissuhteessa etenkin *Forssell* ss. 120—145.

Erästä lähitilanteesta, nimittäin metsänhakkuuoikeuden kaksoisluovutuksesta ks. takautuvan sivullissuhteen kannalta *Wirilander* ss. 417—422.

⁹ Tarkoitin siis irtainta reaaliasinettä (käsitteestä ks. *Havansi* Takavarikko

tunut primukselta pois RVA 11 §:ssä mainitun rikostunnusmerkistön täytävällä tavalla (vaikkapa primus itse olisi huolimattomuudellaan, ehkäpä törkeälläkin, mahdollistanut ko. anastuksen).

I.2.2. Kun verrataan näissä kollisioissa voittajaksi ex lege säädettyä primusta tällaisen oikeussuojan ansainnan kannalta siihen primukseen, joka yllä tarkastelluissa osakekonflikteissa on alkuperäisen ja tuolloin ainoan osakekirjakappaleen hyvissä ajoin panttihakintansa huolehtinut primus, on vertailutulos selvä: Kyseinen osakepantin saanut primus on dynaamisen suojan ansainnan kannalta jopa merkittävästikin enemmän lain suoman suojan arvoinen kuin selostetuissa lainkohdissa mainitut primukset. Etenkin MVL 13 §:n ja HVL 8 §:n tarkoittamat primukset saavat aikaprioriteetilleen suojaa olennaisesti heikommin perustein (laiminlyötyään hallintaan ottamisen ja pysyvyyskiinnityksenkin); he ovat siis koko ajan olleet vailla (esine- ja kirja-)hallintaa.¹⁰

KiinA 17.3 §:n ja RVA 11 §:n tilanteissa primukset tosin ovat aikanaan olleet esinehallinnassa, mutta ovat nyttemmin (toisin kuin osakepanttiprimus) vailla sitä perusteltua 'turvallisuuden tunnetta', mihin asianmukaisen esinehallinnan tms. kerran hankkinut ja siinä sen jälkeen jatkuvasti pysytellyt oikeussubjekti on modernissa oikeusvaltiossa oikeutettu.¹¹ Lisäksi nämä primukset (KiinA 17.3 §, RVA 11 §) voivat in casu olla olleet huomattavassa määrin myötävaikuttamassa joko huolimatto-

ss. 419—432), kun taas esim. arvopaperit kuten osakekirjat eivät kuulu RVA 11 §:n suojaamaan piiriin, sen jälkeen kun VOYL 32a §:n (ja VKL:n) säätämisen myötä 1947 tehostettiin näiden asiakirjojen osalta sivullisseuraajan tms. secunduksen ekstinktiivistä suojaa (ks. lähemmin esim. *Zitting* Arvopaperi ss. 146—150); aikaisemmasta oikeuskäytännöstä RVA 11 §:n ja osakekirjapanttauksen osalta ks. esim. KKO 1929 I 11 sekä 1936 I 39, joissa vilpittömän secundus-osakepantinsaaaja jäi suojatta.

¹⁰ MVL 13 §:n ja HVL 8 §:n primus-etuisten ratkaisujen alttiudesta laajallekin kritiikille ks. esim. *Havansi* Takavarikko ss. 455—456 (viittauksin mm. Godenhjelm ja Kartion esityksiin) ja *Majamaa* ss. 166—170 ja 177—182. Vrt. *Wirilander* ss. 417—419.

¹¹ Niinpä KiinA 17.3 §:n ratkaisumalli, joka jättää huolellisimmankin kiinteistöluotonantajaa (secunduksena) suojattomaksi, on todettu epäonnistuneeksi, ks. esim. jo *Ilmari Caselius* Kiinnityksen lainvoimasta, DL 1925 s. 215, ja *Simo Zitting* Miten suojataan velkojaa, jolle velallinen on antanut vakuudeksi asettamansa ja kiinnityttämänsä haltijavelkakirjan, kiinteistön oikeata omistajaa vastaan saannonmoitetapauksessa? LM 1958 ss. 235—237.

Samaten RVA 11 §:n kohdalla on de lege ferenda puollettu secundukselle nykyistä suojatumpaa asemaa, ks. KM 1965 A 3 ss. 19—20 ja 53.

muudellaan tai ymmärtämättömyydellään siihen, että hallinta on siirtynyt heiltä pois ja kollisoriski siten muodostunut ilmeiseksi, seikka jonka tiedostamiseen heillä on ollut verrattomasti paremmat mahdollisuudet (siitä seuraavine mahdollisuuksineen ryhtyä ensi tilassa oikeussuojatoimiin kääntymällä tuomioistuimen tai poliisin puoleen) kuin osakepantti-primus.¹²

Esitetty oikeussuojan ansainnan vertailu osoittanee selvästi, että alku-peräisen osakekirjan asianmukaisessa hallinnassa olevan osakepantinhaltijan eli sekä sopimus- että traditioprimuksen suojaamista ei voida pitää kovin poikkeuksellisenä primuksen suosintana: esimerkkejä paljon pitämälle menevästä primuksen suosinnasta nimenomaisin kirjoitetun lain säännöksin on ollut helppo osoittaa.¹³ (Eri asia on, että kuvaamani voimakkaasti primus-etuiset lainkohdat ovat kritiikille alttiita de lege ferenda, seikka joka siis kuitenkin täysin kompensoituu sanotun osakepantinhaltijan primustoiminnan kaikinpuolisen moitteettomuuden kautta.)

II. KKO-KOLLISIORATKAISUJA LAKITEKSTIN AUKOISSA

II.1. KKO 1934 II 94: 'päällekkäiset' ns. laitoskiinnitykset

II.1.1. Seuraavaksi otan vertailutarkoituksessa esiin eräitä sellaisia KKO:n ratkaisuja, joissa kollisio sijoittuu kirjoitetun lain aukkoon kuten em. osakepanttikonflikteissakin ja joissa primus on katsottu kollisiovoit-

¹² Elhän osakepantti-primusta voida pitää velvollisena seuraamaan ko. yhtiön yhtiöjärjestysmuutoksia (niihin eventuaalisesti kätkeytyvien 'päällekkäisyysriskien' etsimiseksi, ks. ed. s. 294) taikka yhtiön johdon toimia (mahdollisten uusien osakekirjakappaleiden synnyn ja emittoinnin selville saamiseksi). Sitä vastoin RVA 11 §:n tilanteessa omistajalta voidaan vaatia tiettyä huolellisuutta sekä vastatoimia esineen katoamisen jälkeen (rikosilmoitus, eventuaalisesti kuolettaminen, samoin ehkä ilmoitus ao. yhtiölle); samoin KiinA 17.3 §:n tilanteessa voidaan oikea omistaja todeta vastaavissa suhteissa usein moitteita 'ansainneeksi', sillä vain ilmeisen harvoin ns. oikea omistaja menettäne kiinteistönsä täysin ilman omaa syytään (jollaiseksi tässä on katsottava mm. OikTL 29—33 §§:n tarkoittama 'kyvyttömyys' sopimuksen teossa).

¹³ Eräaseen näistä voimakkaasti primus-etuisista säännöksistä eli KiinA 17.3 §:ään liittyen todettakoon vielä, että jos tämän säännöksen 'takaa' otetaan esiin se kollisionormi, joka 17.3 §:ssä edellytetyin tavoin voi ratkaista ns. oikean

tajaksi huolimatta secunduksen vilpittömästä mielestä ynnä asianmu-
kaisesta esineoikeudellisesti lisääktista. Näistä prejudikaateista pidän kes-
keisenä ja yleisluontoiseltakin esineoikeudelliselta periaatevertailulliselta
kantavuudeltaan sangen huomionarvoisena ratkaisua 1934 II 94, jossa
lähtökohtatilanne on erityisen kiinnostava aiheeni kannalta: alueellisesti
osittain 'päällekkäisten' objektien kahdellepanttaus, jossa secundus(kin)
on ollut bona fide.

KKO 1934 II 94 Kaupunki vuokrasi 26.1.1904 tehdyin sopimuk-
sin 25 vuodeksi eli 26.1.1929 asti O:lle 600 m² suuruisen tontin
n:o 119. O:n asettama haltijavelkakirja kiinnitettiin 1925 ko. vuokra-
oikeuteen rakennuksineen, ja O tradeerasi velkakirjan pantiksi
P1:lle. Kaupungin ja O:n välillä solmittiin 13.12.1929 uusi vuokra-
sopimus 790 m² suuruisesta tontista n:o 11. Tähän vuokraoikeuteen
rakennuksineen kiinnitettiin 1930 haltijavelkakirja, jonka O tradee-
rasi pantiksi P2:lle. P1:n hypoteekkilainhakukanteesta 1931 julis-
tettiin vuoden 1904 vuokraukseen perustuvana objektina ulosmita-
tuksi tontilla n:o 119 olevat rakennukset vuokraoikeuksineen, ja
pakkohuutokaupassa kruunuvouti merkitsi velkojainluetteloon
P1:n kyseisen saamisen ennen P2:n em. kiinnitettyä (1930) saamista.
P2 valitti velkojainluettelon johdosta, seuraavin perusteluin: Kun
1925-kiinnityspäätöksessä tuon kiinnityksen voimassaoloajaksi oli
määrätty jäljellä oleva vuokra-aika eli 26.1.1929 päättyvä vuokra-
kausi tai 10 vuotta, jos 1904 tehty vuokrasopimus uudistettaisiin,
mitä ei kuitenkaan ollut tapahtunut, vaan vasta 13.12.1929 oli kau-
pungin ja O:n välillä solmittu uusi, 1904-sopimuksesta riippumaton
vuokrasopimus koskien suurempaa aluetta kuin 1904-sopimus, niin
hänellä (P2) oli uuteen objektiin 1930 vahvistetun kiinnityksen
nojalla oleva parempi oikeus pakkohuutokauppahintaan kuin P1:llä.
Maaherra: hylkäsi esittämillään perusteilla P2:n valituksen. HO:
Ei muutosta. KKO: Koska 1904-sopimuksella vuokrattu tontti
n:o 119 saadun selvityksen mukaan sisältyi 13.12.1929 vuokrattuun

omistajan (= primus) ja lainhuudon saaneen myöhemmän omistajan välisen kolli-
sion primuksen hyväksi, niin havaitaan myös tässä kollisionormissa eli LL 21 §:ssä
primus-etuinen periaatekanta: sellainen primus, joka on jatkuvasti pysynyt esi-
neen alkuperäisessä hallinnassaan (eli ko. kiinteistön ns. omistajanhallinnassa),
on suojattu ekstinktiolta, vaikka secundus olisi bona fide toimien saanut lain-
huudon; näin on jopa siinäkin tapauksessa, että kyseinen secundus olisi luullut
(omistajan)hallinnan olevan itsellään ja vaikka näin todella olisikin kiinteistön
jonkun alueellisen osan kannalta (ks. KKO 1963 II 113, josta ks. jälj. s. 316 av. 31)
taikka koko kiinteistönkin osalta yhteishallintana primuksen kanssa (KKO 1974 II
38); ks. lähemmin etenkin sanotun primushallinnan (ns. omistajanhallinnan) osalta
Zitting ss. 275—297 ja 321—322, *Zitting—Rautiala* ss. 305—307.

tonttiin n:o 11, ja kaupungin ja O:n välinen vuokrasuhde oli jatkunut siihen saakka kunnes uusi vuokrasopimus 13.12.1929 tehtiin, sen tähden ja kun tontilla n:o 119 oleviin rakennuksiin ja tontin vuokraoikeuteen 1925 vahvistetun kiinnityksen niin ollen oli katsottava pysyneen voimassa 26.1.1929 jälkeenkin ja pakkohuutokaupan tapahtuessa koskeneen siinä myytyjä tontin n:o 11 vuokraoikeutta ja tuolla tontilla olevia rakennuksia eikä kruununvouti siis ollut menetellyt virheellisesti, niin asia jätettiin HO:n päätöksen lopputuloksen varaan (= P2:n valitus hylättiin).

Tämä laajasti referoimani ennakkopäätös¹⁴ on edellä tarkastelemieni huoneisto-osakekonfliktien kannalta mitä merkittävin useassakin suhteessa. Kiinnitän huomiota seuraavaan viiteen merkittävään yhtäläisyyteen.

II.1.2. Ensiksikin on tietysti olennaista, että kollisorakenne on kummassakin tapauksessa sama: takautuva sivullissuhde syynään kaksi 'päällekkäistä' saman auktorin (O) disponointia, joista ainakin primusdisponointi on panttaus.

Toiseksi on merkille pantavaa, että molemmissa tilanteissa esiintyy samankaltainen objektin identiteetin 'siirtymä' ja siihen liittyen osittainen niin alueellinen kuin oikeudellinenkin 'päällekkäisyys': Objekti on 600 m² suuruisesta tontista n:o 119 muuttunut virallisvahvisteisestikin (vrt. yhtiöjärjestysmuutos rekisteröimisineen) tontiksi n:o 11, alaltaan 790 m², kuitenkin niin, että objektien välinen seuraantosuhde on ollut havaittavissa, sillä (kuten huoneisto-osakekonflikteissakin voi käydä) alkuperäinen objektialue on tässäkin jäänyt sisältymään myöhemmän objektin jonkin verran laajempaan alueeseen, vieläpä samalla tavalla todettavin materiaattisin murtolukusuhtein kuin huoneistopinta-alojenkin kohdalla. Lisäksi on 1934 II 94 -ratkaisussa alleviivattava sitä, että tuomioistuin on seuraantosuhteen toteamiseksi suorittanut sen vertailevan arvion objektien 'päällekkäisyydestä'¹⁵, mikä kuvatulunlaisissa konflikteissa on olenainen ja joskus näytöllisesti ehkä hankalakin harkinnallinen osatehtävä ratkaisutuloksen muotoamisessa periaatetasolta konkreettiseksi.

Kolmanneksi korostaa ratkaisun 1934 II 94 relevanssia se, että secundus P2 on ollut bona fide, myös sikälikin että hän luotti viralliseen kir-

¹⁴ Ks. siitä myös *Majamaa* s. 292.

¹⁵ Toistettakoon, mitä KKO tältä osin lausui (juuri yllä referoiduin tavoin): »koska... tontti n:o 119... saadun selvityksen mukaan sisältyi kaupungin sittemmin» 13.12.1929 vuokraamaan »tonttiin n:o 11, ...».

jaamisinformaatioon (kiinnityskirjaaminen, vrt. kaupparekisteri) sekä saamansa asianmukaisen arvopaperin (velkakirjan) hallintaan, saman- aikaisesti kun kuitenkin myös primuksella on ollut asianmukainen ja var- haisempi esineoikeudellinen lisäakti (kiinnityskirjaaminen ja asianmu- kaisen arvopaperin hallinta) kunnossa ja sopimuksellisestikin P2-pant- tausta aikaisempaan pantaus sopimukseen tukeutuen.

Neljänneksi: myös vuoden 1934 tapauksessa on itse 'pohjan' eli maa- pohjan omistus kuulunut, ei pantiksipanjalle (O) vaan panttaussuhteen kannalta ulkopuoliselle (kaupunki), panttioikeuksien liittyessä 'vain' (vuokraoikeuden kaltaiseen) omistusoikeutta rajoitetumpaan (käyttöoi- keudelliseen) oikeuteen. Vastaavastihan asunto- ja kiinteistöosakeyhtiössä itse 'pohjan' (eli huoneistojen 'alueiden') omistus kuuluu ulkopuoliselle eli kyseiselle huoneistoyhtiölle, kun taas pantiksipanjalla eli osakkeen- omistajalla on siihen vain joku omistusoikeutta rajoitetummaksi katsot- tava oikeus.¹⁶

Viidenneksi lisää ratkaisun 1934 II 94 painoa se, että yhtä lailla kuin huoneisto-osakekonflikteissa on myös siinä johdettu kollisio ratkaise- maan lain, niin maanvuokraus- kuin kiinnitys- tai eksekuutiolainkin vaietetessa.¹⁷ Primus-pantinsaaajan suojaaminen hänestä riippumattomien myöhempien objektiin liittyvien virallisvahvisteistenkaan yksilöinti- tms. *objektimuutosten haittavaikutuksilta* ei siten edellytä nimenomaista lain-

16 Mikä sitten on asunto-osakeyhtiön osakkeenomistajan kyseiseen huoneis- toon kohdistuvan osakashallintaoikeuden oikeudellinen luonne, kun se (toisin kuin itse osakkeisiin kohdistuva hänen oikeutensa) ei ole omistusoikeutta?

Tämä kysymys on ellei suorastaan väärin asetettu niin ainakin turha, koska vastauksesta ei voida dedusoida mitään 'osavastauksia' yksittäisiin asunto-osake- keeseen liittyvää oikeutta koskeviin kysymyksiin, olivatpa nämä siviilioikeudelli- sia, prosessioikeudellisia, vero-oikeudellisia, valtiosääntöoikeudellisia tms. Vasta kun kaikkiin tällaisiin osakysymyksiin on ensin löydetty omat itsenäiset, ei-dedu- soidut vastauksensa, voidaan haluttaessa yrittää keksiä siten koostuvalle asunto- osakkeen omistajan oikeusasemalle joku kokoava 'luonnenimi' (jossa tuskin tullaan toimeen ilman sui generis -termiä...).

17 Vasta 1934-ratkaisua myöhemmin eli vuoden 1939 tontinvuokralain sekä sitten etenkin 1966 MVL:n kokonaisuudistuksen yhteydessä saatiin lakitekstiä — tosin sangen tulkinnanvaraiseksi osoittautunutta — eräiden tällaisiin yhteyksiin liittyvien 'kohde'-ongelmien ja 'kohteenmuutos'-ongelmien ratkaisemiseksi, mm. primus-pantinhaltija eduksi. Ks. lähemmin esim. *Hakulinen Vuokraoikeus* ss. 207—214, *Ojanen LM* 1969 ss. 903—904, *Zitting JFT* 1973 s. 326, *Majamaa* ss. 283—383.

tukea edes silloin, kun vastapuolena on bona fide toiminut secundus.¹⁸ — Oikeastaan tällainen kirjoitetun ratkaisunormin ei-välttämättömyys ei lienekään erikoista, sillä täytyneen jo ns. asian luonnosta johtuvaksi panttioikeudessa¹⁹ katsoa, että jälkikäteinen panttikohteen muuntamis-, jako- tms. tapahtuma ei saa vähentää saati lakkauttaa laillisesti jo perustettua panttioikeutta.²⁰

Viimeksi sanotusta otettakoon ajatukselliseksi esimerkiksi vaikkapa kiinteistöön kohdistuva (esim. kiinnityspäristeinen) panttioikeus. Vaikka kirjoitettu laki täysin vaikenisi, niin olisi ilmeisen selvää, että tilan halkominen tai lohkominen ei voisi vaikuttaa panttioikeutta hävittävästi tai edes panttikohdetta rajoittavasti. Ja käänteisesti: lohkotilan kiinnitysvastuun rajoittaminen sen suhteelliseen arvo-osuuteen (ks. L 12. 1. 1937/4, 3 § 1 mom ja 2 mom) on vaatinut nimenomaisen lain, puhumattakaan lohkotilan kokonaan vapauttamisesta emätilan panttivastuista (lain 3 § 3 mom); huomattakoon, että kyseinen panttivapautuslaki on jouduttu säätämään VJ 67 §:n säätämässä järjestyksessä, koska laki puuttuu panttivelkojen jo saavuttaman panttioikeuden arvoon kaventaessaan alueellisesti panttikohdetta.²¹

¹⁸ Ja jos secunduksen toiminnan kunniallisuuden aste jättää toivomisen varaa, on primuksen suojan ansainta sitäkin ilmeisempää. Tätä osoittaa osakepantista koskeva, lain aukkokohtassa tehty konfliktiratkaisu KKO 1931 II 482, jolle *Taxell* s. 86 oikeutetusti antaa periaatteellisen kantavuuden: Omistaja oli, pantattuaan huoneistoon oikeuttavat osakkeet P:lle, vuokrannut huoneiston secundukselle 5 vuodeksi vuokranmaksusta, joka oli vain murto-osa käyvästä vuokrasta ja jonka O kuittasi itselleen kokonaan käteisellä maksetuksi etukäteen; P:n huudettua osakkeet itselleen panttirealisaatiossa selitettiin P:n nostamasta häätöym. kanteesta, että vuokrasopimus P:n oikeutta loukkaavana oli häntä sitomaton.

¹⁹ Asian luonto (Natur der Sache) — esim. panttioikeudessa — mitä se on? »Onko se vain peitenimi jollekin, joka analyysin avulla tulisi häivyttää oikeudellisesta kielestä?» Tällaisen kysymyksen esittää *Aulis Aarnio* LM 1977 s. 610, esitellessään Helmut Coing'in teosta *Grundzüge der Rechtsphilosophie* (ks. LM 1977 ss. 608—616). Ks. lähemmin LM 1977 ss. 610—613, etenkin ss. 610—611, jossa Aarnio selostaa, miten Coing käyttää asian luontoa koskevan esityksensä esimerkkinä panttioikeutta.

²⁰ Ks. esim. *Hakulinen* LM 1941 ss. 56—57 (eritt. av. 21), jonka mukaan tällainen panttioikeuden suoja meillä sisältyy »yleiseen lakiin» eli »siviililakiin», jolla hän tarkoittaa voimassa olevien siviilioikeudellisten normien, niin kirjoitettujen kuin kirjoittamattomienkin, kokonaisuutta.

²¹ Ks. näistä lohkotilan panttivastuukysymyksistä esim. *Hakulinen* LM 1941 ss. 44—46, *Hyvönen* s. 347.

II.1.3. Selostetun prejudikaatin (1934 II 94) lisäksi voitaneen nimetä eräitä muitakin ennakkopäätöksiä, jotka kylläkin pääosin toisentyypisissä yhteyksissään silti osaltaan osoittavat, että pantiksi sovitun objektin myöhempi (ehkä vähäistä suurempikin) identiteetti- tms. muutos ei suinkaan, seuraantosuhteen kuitenkin pysyessä havaittavana, merkitse primuksen panttioikeuden lakkaamista sivullissuojankaan osalta: KKO 1927 I 67, 1935 II 441 ja 1958 II 16.²²

II.2. KKO 1929 I 60 ja 1930 I 56 sekä 1962 II 8 ja 1975 II 92

II.2.1. KKO-prejudikatuurista löytyy kirjoitetun lain aukkokohdissa myös sellaisia ratkaisuja, joissa on suojattu primusta, vaikka bona fide toiminut secundus on *ainoana* saanut hallinnan, primuksen siis ollessa vailla vastaavaa esineoikeudellista lisääktiä ja siten ansaitessa selvästi vähemmän kollisiosuojaa kuin primus em. tapauksessa 1934 II 94 tai primus tarkastelemissani huoneisto-osakekonflikteissa.

Tarkoittamiani, 'ylen määrin' primusta suosivia aukkoratkaisuja ovat KKO 1929 I 60 ja 1930 I 56. Niihin perustuu vallitsevaksi (nähtävästi vielä tänäänkin) katsottu sääntö, jonka mukaan toisen maalla oleva rakennus ei ole sellainen objekti, johon KK 11: 4:n ja 12: 4:n (taikka muunkaan lainpaikan) ilmaisema ekstinktiösääntö olisi sovellettavissa. Tällaista rakennusta koskeneet kollisiot (kaksoisluovutustapaukset) on siksi tuomittu secunduksen häviöksi, huolimatta hänen vilpittömässä mielessä ja ainoana saamastaan objektihallinnasta ja siis 'rankaisematta' primusta tämän lainminlyönnistä esinehallinnan suhteen.²³

II.2.2. Sanottuja sangen 'iäkkäitä' oikeustapauksia (1929 I 60 ja 1930 I 56) olennaisesti uudempaa prejudikatuuria edustaa — siltikin yhtä lailla yhä primusta, siis hallinnatontakin tms. primusta voimakkaasti suosien

²² Secunduksena näissä tapauksissa oli pantiksipanijan konkurssipesä, joka siis ei näissä jutuissa menestynyt primusta vastaan (vaikka konkurssivelkojistolla secunduksena on sopimus-secundukseen verrattuna sikäli kautta linjan vahvempi asema, että konkurssivelkojien osalta ei aseteta heille secundustahona minkäänlaista bona fides -vaatimusta, ks. *Havansi* I ss. 112—113).

²³ Ks. lähemmin esim. *Zitting* Saantosuoja ss. 24—25 ja *sama* Sivullissuoja ss. 55—56. Sanottua prejudikaattipohjaista sääntöä kohtaan esitettävästä kritiikistä ks. yllä s. 307 av. 10:ssä mainittua kirjallisuutta (liityntöineen tuolloin mai-

— ratkaisupari 1962 II 8 ja 1975 II 92. Molemmissa oli kyseessä etenevä sivullissuhde, tyypiltään:

myyjä (primus) → ostaja → secundus (ostajalta ostaja)

Primuksena oleva ns. oikea omistaja oli myynyt kiinteistönsä ostajalle, tämän petollisesti viettelemänä (1962 II 8) resp. tämän tuntemissa OikTL 33 §:n tarkoittamissa olosuhteissa (1975 II 92), minkä jälkeen ostaja myi kohteen eteenpäin bona fide toimineelle, niin lainhuudon kuin omistajanhallinnankin saaneelle sivullisseuraajalle (secundus).²⁴ Kun LL 21.1 §:n mukainen 10 vuoden nautinta-aika ei kuitenkaan vielä ollut kulunut loppuun, primus voitti nostamansa saannonmoitejutun.

Vaikka syystä voidaan kysyä, eikö primuksen suojaaminen näissä prejudikaateissa ole viety liian pitkälle lakitekstin (esim. LL 21.1 §:n) siihen pakottamatta,²⁵ niin prejudikaateissa omaksutun linjan valossa on ainakin todettavissa, että tarkasteltavien huoneisto-osakekonfliktien primus on sanottujen tapausten primukseen verrattuna ansainnut prioriteettisuojan selvästi paremmin. Onhan primus kyseisissä huoneisto-osakekonflikteissa joutunut, täysin myötävaikutuksettaan ja vailla selonsaantimekanismeja saati lain osoittamaa reagointikeinoa (vrt. LL 21 §:n mukainen

nittuihin läheisiin kirjoitetun lain kohtiin, MVL 13 § ja HVL 8 §) sekä *Majamaa* ss. 182—194. Nähdäkseni kyseisen, toisen maalla olevaa rakennusta koskevan primus-etuksen säännön kritiikissä on olennaista huomata (jo de lege lata), että ekstinktion hyväksyttävyyys ei sulkeudu pois jo sillä sinänsä virheettömällä toteamuksella, että ko. rakennus ei tyypiltään ole sellainen KK 11:4:ssä ja 12:4:ssä edellytetty irtain esine, jonka pelkälle ulkoiselle hallinnalle olisi annettava luovuttajaa legitimoiva (eli secunduksen vilpittömän mielen suojaamiseen riittävästi oikeuttava) vaikutus. Jos kuitenkin secundus tämän 'osittaislegitimaation' lisäksi on tutkinut in casu järkevästi ajateltavissa olevin keinoin ko. rakennukseen ja maapohjaan liittyvistä oikeussuhteista saatavissa olevaa informaatiota, ei pitäisi olla ratkaisevaa estettä suojata häntä jo de lege lata suhteessa sellaiseen passiiviseen primukseen, joka on jäänyt vaille esinehallintaa ja jonka oikeudesta ei ole nähtävissä muutakaan secundus-ehdokkaita 'varoittavaa' merkkiä.

²⁴ Lisäksi oli 1975-tapauksessa kiinteistöön sittemmin vahvistettu velka-kiinnityksiä, joiden vilpittömässäkin mielessä olleen haltijan 'kohtalo' muodostui (juuri edellä todetuin tavoin) Kiina 17.3 §:n seurauksena täydeksi oikeudenmennykseksi.

²⁵ Ks. *Zitting* ss. 328—338 ja *Zitting—Rautiala* s. 313, joissa on huomionarvoisin perustein puollettu sitä kantaa, että secundus saa (välitöntä) vilpittömän mielen suojaa heti lainhuudatuksen myötä. *Zittingin* kanta ei siis kuitenkaan ole tullut KKO:ssa hyväksytyksi.

normitettu kanne), selkänsä takana toimitetun vilpillisen tai ainakin OikTL 33 §:n periaatteiden vastaisen järjestelyn 'uhriksi', kun taas mainittujen oikeustapausten 1962 II 8 ja 1975 II 92 primus on tuntuvasti myötävaikuttanut kollisioon syntyyn tahtomalla vartavasten luovuttaa esineen ja antamalla tällöin peijata itsensä (1962 II 8) tai erehtymällä oman kiinteistönsä rakennuskaavavahvisteisesta statuksesta (1975 II 92).

III. MÄÄRÄALA SEKÄ MÄÄRÄOSAPERIAATE

III.1. Määräalan kaksoisluovutus

III.1.1. Yllä olleiden oikeuskäytäntöpoimintojen jälkeen poimin oikeuskirjallisuuden pohjalta esiteltäväksi erään kollisiotilanteen, joka on tarkasteltujen huoneisto-osakekonfliktien kannalta vertailukelpoinen ja joka näyttää mahdollistavan eräitä huomionarvoisia periaatetason jatkopäätelmiä: määräalan kaksoisluovutus, esiteltynä alan monografiaan (*Hyvönen*) perustuvasti.²⁶

Vertailukelpoisuus lienee ilmeinen. Onhan (kiinteistön) omistajalla käytettävänä samantapainen yhtä lailla helppo kuin vilppiherkkäkin keino järjestää osin 'päällekkäisiä' alueobjekteja kuin mikä on (osakeiden) omistajataholla rakentamismvaiheisessa asunto- tai kiinteistöyhtiössä yhtiön ollessa vielä homogeenisen omistajatahon määräysvallassa.²⁷ Kiinteistön omistaja voi ensin myydä primukselle M1-määräalan ja sitten luovuttaa bona fide olevalle secundukselle joko täysin saman alueen tai, mikä nyt kiinnostavampaa, sellaisen M2-määräalan, joka osittain on alueellisesti sama kuin M1-alue. (Huoneistoyhtiössähän vastaava kaksoisdisponointi edellyttää — osakekannan yksinomistajataholta käden käänteessä järjestyvää — yhtiöjärjestysmuutosta piirustusten muutoksineen.)

III.1.2. Syntyvän kollisioon ratkaisuperiaatteet määräalojen osalta ovat Hyvösen mukaan seuraavat. Secundus (M2-ostaja) ei syrjäytä primusta (M1-ostaja) pelkästään alueen hallinnan saannin ynnä vilpittömän miensä vaikutuksesta, eikä edes siinäkään tapauksessa, että hän (secundus)

²⁶ Ks. *Hyvönen* ss. 323—336, kirjallisuus- ja oikeustapaustaineistoinen.

²⁷ Etenkin jos yhtiö on vielä kokonaan grynderitahon osakeomistuksessa, on omistajataho yhtä homogeeninen kuin kiinteistön yksin omistavasta henkilöstä 'koostuva' omistajataho.

saisi lisätukeen sellaiset yksilöivät ja virallistavat aktit kuin alueen lohkominen²⁸ ynnä lohkotilan merkitseminen maarekisteriin.²⁹ Eikä vielä kolmaskaan secundus-etuinen viranomaistoimi eli secundukselle lohkotilaan myönnettävä lainhuuto riitä lopulliseksi lisäpunnukseksi syrjäyttämään primusta, huolimatta tämän siis koko ajan jatkuneesta esineoikeudellisesta passiviteetista. Vasta jos primuksen passiviteetti jatkuu yhden vuoden vielä lainhuudatuksestakin (ks. LL 21.2 §), ovat ekstinktioidellytykset täytyneet.³⁰

Huomattavaa on, että secundus, vaikka hänen tuekseen kasautuisi niinkin paljon 'punnuksia' kuin bona fides, loppuunsaatettu (kirjattu) lohkominen, lainhuuto, yli yhden vuoden määräajan kulumisen ynnä (ehkä jo kauan sitten saatu) *tietynasteinen* aluehallinta, ei siltikään syrjäytä primusta, mikäli tuo secunduksen »tietynasteinen» aluehallinta ei ole senlaatuista koko 'päällekkäisalueen' käsittävää *yksinomaista* ns. omistajanhallintaa, mikä sulkee pois primuksen samanaikaisen osittaisenkaan vastaavanlaisen hallinnan. Secunduksen hallinnalle asetettava tällainen LL 21 §:n mukaisen omistajanhallinnan vaatimus jää täyttymättä, jos riidanalaisen alueen osa on primuksen omistajanhallinnassa³¹ tai jos alue on riitapuolten yhteishallinnaksi katsottavassa tilassa.³² Nämä toteamukset ilmentävät kiinteistöoikeudessamme vallitsevaa periaatetta, joka epää ekstinktion sellaista primusta vastaan, joka *yhä on hallinnassa*, ts. joka ei ole luopunut aikanaan saavuttamansa oikeuden sisällölle ominaisesta hallinnallisesta positiosta esineen suhteen.³³

²⁸ Vrt. yhtiöjärjestysmuutoksen (aikaisemmin erillinen KTM-) viranomais-hyväksyntä.

²⁹ Vrt. yhtiöjärjestysmuutoksen rekisteriin merkitseminen, ja yksilöidyt uusien osakkeiden maininnat yhtiöjärjestyksen ao. muutetussa kohdassa.

³⁰ Oikeuskäytännön osalta ks. *Hyvösen* esitystä (mtss. 330—331) tapauksista KKO 1937 II 198 ja 1939 II 425 verr. 1940 II 49, sekä KKO t. 19.2.1965 (s. 333 av. 47); samaan yhteyteen lukisin tapauksen KKO 1963 II 110 (vrt. *Hyvönen* s. 317).

³¹ Ks. KKO 1963 II 113: tilan 1/2-osaan 1956 ja tilan toiseen 1/2-osaan 1958 lainhuudon (ynnä osittaisen faktisen aluehallinnan) saaneella henkilöllä ei ollut yksistään lainhuudon nojalla oikeutta erottaa tilaan kuuluvan palstan (eli siis määrällän tyypipisen määräraja-alueen) omistajahaltijaa palstan hallinnasta, jonka tämä oli 1955 saanut vilpittömässä mielessä.

³² Näin KKO 1974 II 38.

³³ Ks. kirjallisuusviittauksia ed. s. 309 av. 13 in fine, missä po. omistajan-hallintaproblematiikka on jo mainittu.

Sanottu esinehallinnan jatkumiseen liittyvä periaate, joka siis koskee myös kyseistä osittaispäälekkäistenkin määräalojen tapausta, omaa nähdäkseni laajempaakin *primus-etuista esineoikeudellista kantavuutta* kuin vain kiinteistöoikeudellista: aikaprioriteettia suojataan vilpittömässäkin mielessä toiminutta *secundusta* vastaan, jos *primus* oikeusperusteensa varhemmuuden lisäksi on ajoissa (= ensimmäisenä) luonut ja sitten *jatkuvasti ylläpitänyt* sen esineoikeudellisen lisäseikaston (kuten kiinteistöoikeudessa ns. omistajanhallinnan ja osakeoikeudessa osakekirjahallinnan), mitä laki häneltä vaatii. Jos tällainen *primus* silti häviäisi *secundukselle*, niin *primukselta* vaadittaisiin enemmän kuin mitä laki häneltä vaatii.³⁴ Siksi *primukselle* (kuten kyseisissä huoneisto-osakekonflikteissa kaikki lain vaatimukset huolellisesti ja ajoissa täyttäneelle *primus-pantinhaltijalle*) on, lain hänelle asettamien vaatimusten tultua täytetyiksi, syytä antaa luottamuksensuojaa.³⁵

III.2. Kiinteistöpanntivastuun kohdemuutos ja määräosaperiaate

III.2.1. Edellä (29 §:ssä) olen puoltanut *primus-pantinhaltijalle* edullista ratkaisumallia, jossa osakeomistusten seuraantosuhteen todettavuus (yhtiöjärjestysmuutoksella osakeidentiteetissä aiheutettujen muutosten estämättä) on *primuksen* suojan lähtökohtana ja jossa tämän suojan konkreettisenä laskennallisena perustana on yleensä se eräänlainen 'mant-

³⁴ Tämä paradoksi ei tietenkään voi olla lain kanta eli toisin sanoen, jos *secunduksen* kuitenkin halutaan (jossakin po. tyyppiä olevassa tapauksessa esiintyvien erityisten vastasyiden takia) voittavan, on edellytettävä nimenomaista kirjoitetun lain tukea *primuksen* tappioksi.

³⁵ Luottamuksensuojasta tavataan esineoikeudessa tosin yleensä puhua *secunduksen* kannalta, kun myönnetään ekstinktio vilpittömässä mielessä toimineelle, hallintaan/kirjaamiseen tms. legitimaatioperusteeseen luottaneelle ja esineoikeudellisesta lisäaktista omalta osaltaan huolehtineelle *secundukselle* sellaisen *primuksen* kustannuksella, joka on *laiminlyönyt* jotakin laissa vaadittua. Tämä kielenkäytön ja ajatuksenkulun yksisuuntaisuus ei kuitenkaan estäne huomaa-masta, että myös ekstinktion epääminen *secundukselta* on luottamuksen suojaa (yhtyneenä 'parhaimmaltakin' *secundukselta* aina puuttuvaan 'peruspunnukseen' eli aikaprioriteettiin): suojataan *primuksen*kin luottamusta, ei vain hänen luottamustaan edeltäjällään olleeseen ja hänelle siirtyneeseen osakekirjahallintaan, vaan myös hänen luottamustaan lakiin. — Se seikka, että kirjoitettu laki aukollisuudessaan ei (esim. arvopaperioikeudessa) 'ota kantaa' näihin tilanteisiin, ei vaikuta asiaan (ainakaan *secunduksen* hyväksi, ks. yllä av. 34 in fine).

taali' tai ehkä pikemminkin 'osaluku', mikä on laskettavissa lattiapinta-alojen (tarvittaessa jyvitettyjen) suuruussuhteiden pohjalta.

Tämänkaltaisen 'suhteellinen', ts. murto-osainen eli *määräosainen panttivastuun jatkuvuus* on ymmärrettävää kyllä jäänyt osakeyhtiöiden lain kirjoittamisessa huomiotta, mutta kyseinen periaate panttioikeudellisessa johdonmukaisuudessaan ja ilmeisessä oikeudenmukaisuudessaan ei suinkaan ole vieras kirjoitetullekaan laillemme. Periaate on nimittäin expressis verbis legalisoitu sellaisessa esineitä koskevassa lainsäädännössä, jonka tarkoittamat esineet ovat juuri sentyyppisiä, että jo lakitekstien laadintavaiheessa on tiedetty, että esineiden objekti-identiteetin muutoksia tulee esiintymään ja että vastaavasti on tarvetta noiden esine-muutosten panttivaikutustenkin nimenomaiseen normittamiseen. Tämän-tyyppisiä esineitä, joiden osalta siis lakitekstistäkin on luettavissa sellainen panttivastuun jatkumisen periaate kuin mitä yllä olen puoltanut osakepanttioikeudessa, ovat meillä *kiinteistöt*, *jäko*- tms. toimitusten kohteiksi joutuessaan.

Kiinteistöistä on tällä kohtaa erityisesti mainittava maarekisterin tilajärjestelmään kuuluvat kiinteistöt, sellaisina 'muuttuvina esineinä', joiden kohdalla kiinteistöjaotuksen muuttamista tarkoittavat toimitukset kuten lohkominen ja halkominen ovat yleisiä (verrattuna tonttikirjajärjestelmän piiriin kuuluviin rekisteritontteihin): niiden osalta on vanhastaan olemassa sellaisia virallisesti ja eksaktisti muodostettuja laskennallisia perusteita määräosaisvastuun soveliaaksi määrittämiseksi kuin manttaali ja osaluku.^{36, 37}

³⁶ Manttaalin ja osaluvun käsitteistä ks. esim. *Kyösti Haataja* Maanjaot ja talojärjestelmä (Helsinki 1949) ss. 85—91, 192—198, 206—211, 501—502 ja 518—521, *Pietilä* ss. 47—48 ja 210 av. 6, *sama* Kiinteistönmuodostamisoikeus ss. 10—12, 51 ja 76, *Zitting—Rautiala* ss. 25 ja 206, *Hyvönen* ss. 95—96.

Panttikohteen ja manttaalin suhdetta valaistakoon oikeuskäytännöstä tapauksella KKO 1978 II 92 (jossa sinänsä oli kysymys muusta kuin ko. panttikohteen määrittämisestä, mitä siis ei riitautettu): P myi omistamansa 1/18-osuudet kuudesta tilasta O:lle, osan kauppahinnasta jäädessä maksamattomaksi (eläkkeeksi); tilat yhdistettiin yhdeksi tilaksi, jolla suoritettussa halkomisessa muodostettiin, paitsi eräitä muita tiloja, 0,0216 manttaalin veroinen x-tila, johon P:n O:lle myymät tilanosuudet olivat tulleet sisältymään 0,00254 manttaalin suuruusena osuutena siitä. P:n hakemuksesta vahvistettiin MK 11:2:n mukaisesti hänelle (eläke)-saatavansa vakuudeksi kiinnitys 0,00254 manttaalin suuruiseen osuuteen x-tilasta.

³⁷ Kolmantena laskentaperusteena voisi ehkä ajatella pinta-alojen suhdetta, mistä antaa tavallaan esimerkin EtuostoL 4.3 §: »Kiinteistöstä myydyin määrä-

Viitataan erityisesti *Pietilän* esityksiin³⁸ hänen käsitellessään panttivastuiden muotoamista ja rasitteiden yhtenäisyyden periaatetta kiinteistötoimituksissa, erityisesti mitä tulee ns. *määräosaperiaatteeseen*. Tämä merkitsee (po. osakepanttikonfliktien kannalta vertailullisesti kiinnostavimmalta osaltaan) sitä, että esim. yhdistettävien tilojen rasitukset muutetaan yhdistetyn tilan vastaaviin suhteellisiin määräosiin kohdistuviksi, eivätkä ne siis laajene käsitteeseen koko yhdistettyä uutta yksikköä, puhumattakaan siitä, että panttioikeudet 'sammuisivat' niiden alkuperäisen kohteen lakattua sellaisenaan olemasta. Määräosaperiaatteen »omaksumiseen tilajärjestelmän piirissä lienee osaltaan myötävaikuttanut se näkökohta, että siinä oli vanhastaan olemassa tuon menetelmän soveltamiseksi *välttämätön peruste osan määrittämiseksi, nimittäin manttaali*. Tonttikirjajärjestelmän piirissä ei vastaavanlaista perustetta sensijaan ole. Viimeksi mainitun järjestelmän piirissä onkin (panttivastuun) laajentamismenetelmä ollut alun alkaen käytännössä.»³⁹

Mitä *Pietilän* mainitsemaan tonttikirjajärjestelmän piirissä sovellettavaan panttioikeuden laajentamismenetelmään (ja -periaatteeseen) tulee, niin se voidaan huoneisto-osakekonflikteissa sivuuttaa. Syynä on, kuten edellä esitetystä jo ilmennee, se että huoneisto-osakeyhtiöissä yhtiövastikkeiden laskuperuste ynnä huoneistojen pinta-alat tarjoavat erinomaiset puitteet laajentamisperiaatetta tarkemman ja siksi oikeudenmukaiseman periaatteen eli määräosaperiaatteen soveltamiselle: määräosaiset vastaavuudet voidaan selvittää tarkasti.

Tässä suhteessa onkin kiintoisa todeta, että panttioikeudellisessa tutkimuksessa meillä on äskettäin puollettu laajentamisperiaatetta juuri sellaisessa (kirjoitetun lain epäselväksi jättämässä) tilanteessa, jossa ei ole käsillä mitään sellaista jo *ex ante* olemassa olevaa laskennallista (panttivastuun osittamisen) perustetta kuin manttaali tai osaluku tai yhtiövastikeperuste: MVL 25.2 §:n tarkoittama yhty-

osan pinta-alaksi katsotaan määräosaa vastaava suhteellinen osa kiinteistön pinta-alasta.» Tämä peruste ei kuitenkaan olisi aina käytettävissä, jota paitsi se ei panttioikeutta ajatellen olisi tyydyttävässä määrin 'hienojakoinen', ottaen huomioon eri alueilla olevien 'neliöiden' eventuaalisen jyvityksellisen eriarvoisuuden.

³⁸ Ks. eritt. *Pietilä* ss. 336—345, mutta myös ss. 252—253 sekä *sama* Kiinteistönmuodostamisoikeus ss. 58—60, 96—97, 118—119, 131—132 ja 205. Kiintoisa nyt eo. periaatteelliselta kannalta on myös edelleenkin *Hakulinen* LM 1941 ss. 38—60 (vaikka se siis koskeekin oikeustilaa ennen JL:ia ja KaavJL:ia).

³⁹ Sitaatti: *Pietilä* ss. 344—345 (kurs. lisätty).

mystilanne, kiinteistön omistusoikeuden ja vuokraoikeuden jou-
tuessa samalle omistajalle ja vuokraoikeuden ollessa ns. laitoskiin-
nityksin rasiutettu.⁴⁰

III.2.2. Yllä mainittua, tilajärjestelmän piirissä lailla säännellen hy-
väksyttyä panttivastuun määräosaista jatkuvuutta valaistakoon lopuksi
eräillä keskeisillä ja periaatteellisesti kiinnostavimpina pidettävillä lain-
kohtaesimerkeillä (sivuuttaen siis lukuisat sinänsä esimerkkikelpoiset
mutta spesiaalisemmat säännökset maaoikeuden laajassa legislatiivisessa
kentässä). Tällaisina lainkohtina, jotka siten ovat huomionarvoisia myös
ajateltaessa vastaavanlaisia osakehuoneistollisia muutoksia, ovat JL
201 §⁴¹ ja 249 §⁴² sekä TilYhdL 11 §⁴³.

Tällaisten säännösten⁴⁴ osoittamia periaateratkaisuja voidaan mutatis
mutandis käyttää hyväksi, etsimällä kyseisille kiinteistönmuodostamis-
tai kiinteistönjärjestelytoimituksille niiden rakenteelliset vastineet huo-

⁴⁰ Ks. *Majamaa* ss. 283—383 sekä samoin KKO t. 15. 2. 1980 n:o 2851/78
(1041/521 VD 1976), jossa KKO ei antanut muutoksenhakulupaa siihen HO:n rat-
kaisuun, jota selostaa *Majamaa* s. 308.

⁴¹ »Tila, joka on muodostettu lohkomalla kahdesta tai useammasta tilasta,
on vastuussa kunkin jakamattoman tilan kiinnityksistä määräosuuksin sen
mukaan, kuin sillä on laskettu olevan osuutta kustakin tilasta ja tämän manttaalia
on sen johdosta vähennetty. ...» — Jakolakia (1951) edeltäneen oikeustilan mer-
kityksestä ks. JL 352.3 § ja sen aineellisesta sisällöstä ks. *Hakulinen* LM 1941
ss. 38—60.

⁴² »Jos alue, osuus tai etuus siirretään manttaaleja muuttaen toiseen tilaan,
katsotaan luovuttavan tilan kiinnitysten koskevan vastaanottavan tilan sellaista
määräosaa, mikä vastaa siirretylle alueelle, osuudelle tai etuudelle määrättyä
manttaalia, ja vastaanottavaan tilaan ennen siirtoa vahvistettujen kiinnitysten
kohdistuvan vain sen entistä manttaalia vastaavaan osuuteen tilasta.» Ks. myös
JL 247 §.

⁴³ TilYhdL 11.1 §: »Jos johonkin yhdistetyistä tiloista on aikaisemmin vah-
vistettu kiinnitys, josta toinen tila on vapaa, katsottakoon yhdistämisen jälkeen
kunkin kiinnityksen koskevan sellaista osuutta yhdistämällä muodostetusta tilasta,
joka vastaa kiinnitetyn tilan manttaalia.» Ks. myös lain 11.3 §.

⁴⁴ Mainittujen keskeisinä pitämieni säännösten täydennykseksi otettakoon
esimerkiksi tämän oikeusalan spesiaalisemmasta normituksesta lainkohta, joka
samalla edustaa iältään uusinta 'lainsäädännöllistä satoa', L eräistä vesitilusjär-
jestelyistä 11. 1. 1980/31, 11.2 §: »Jos 1 momentin nojalla panttina ollut tila on
halottu, vastaavat siihen kohdistuneista maksuista kaikki muodostuneet tilat osa-
lukujen mukaisessa suhteessa. Jos panttina ollut tila on lohottu, vastaa siihen
kohdistuneista maksuista ensi sijassa se lohkomisessa muodostuneista tiloista,
jonka omistaa tai on omistanut panttina olleen tilan omistaja tai tämän perillinen.

neisto-osakeoikeudellisissa eri tilanteissa yhtiöjärjestysmuutoksen ja 'seinäsiirtojen' jälkeen sekä antamalla manttaalin/osaluvun 'rooli' yhtiöjärjestyksen mukaiselle yhtiövastikkeen laskuperusteelle, huoneistojen (todellisiin tai vain piirustuksissa esiintyneisiin) pinta-aloihin ja 'päälekkäisyyksiin' suhteutettuna. Siten päästään kulloinkin lopputulokseen, joka (paitsi että se on kiinteistöpanttioikeudessa oikeudenmukaisin) on osakepanttioikeudessa vähiten epäoikeudenmukainen.⁴⁵

Jos maksuja ei saada kokonaisuudessaan perityksi tästä tilasta, vastaavat perimättä jääneistä maksuista muut lohkomisessa muodostuneet tilat osalukujensa mukaisessa suhteessa.»

⁴⁵ Formulointien erilaisuus (»kiinteistöpanttioikeudessa oikeudenmukaisin» — »osakepanttioikeudessa vähiten epäoikeudenmukainen») on tässä tarkoitettu korostamaan seuraavaa eroavuutta ko. tilanteissa:

Kiinteistöpanttioikeudessa lainsäätäjä on turvannut secundustahoille riittävät mahdollisuudet saada virallisesta kirjaamisinformaatiosta (rasitustodistuksen kautta) ennakkotiedon yksikkömuutosta edeltäneen panttirasitustilanteen sisällöstä ja lakikirjasta tiedon panttivastuun 'jaollisesta jatkumisesta', joten on täysin oikeudenmukaista, että secundus (kuten ostaja, pantti- tai eksekuutiovelkoja) joutuu väistymään kyseisten tiedossa olleiden panttioikeuksien edessä. Osakepanttioikeudessa sensijaan ei ole viranomaistoimintaan ja julkistamiseen perustuvia takeita vanhempien panttioikeuksien tulemisesta ajoissa ilmi, minkä vuoksi secundus vilpittömässä mielessä toimineena ja osakekirjahallinnan saaneena saat-
taa kokea tappionsa sinänsä epäoikeudenmukaiseksi (objektiivisestikin arvioiden, mutta — jälleen objektiivisesti arvioiden: — vielä epäoikeudenmukaisempi olisi primuksen tappio, kuten yllä 29 § IV.4.3 on jo osoitettu).

Erkki Havansi:

DAS PFANDRECHT AN AKTIE UND AKTIENURKUNDE

ZUSAMMENFASSUNG

Einleitung

Das vorliegende Buch ist der zweite Band einer pfand- und aktienrechtlichen Untersuchung, deren erster Teil im Jahre 1979 erschienen ist (unter dem Titel »Panttioikeus osakkeeseen. I.», Publikationsreihe A des Finnischen Juristenvereines, n:o 136, 487 Seiten). Das vorliegende zweite Volum ist an sich eng mit dem I. Teil verbunden, behandelt aber selbständige Themen. Die Kapitelbezifferung ist fortlaufend, so dass der I. Teil die Kapitel 1—19 und dieser II. Teil die Kapitel 20—30 enthält. Zugleich ist der II. Teil identisch mit dem fünften Hauptabschnitt des in sieben Hauptabschnitte gegliederten gesamten Untersuchungsprojekts (»das Pfandrecht an Aktie und Aktienurkunde«); die vier anfänglichen Hauptabschnitte sind demzufolge im Band I. zu finden.

In dieser Zusammenfassung wird auch über den Inhalt des ersten Volums berichtet, weil jenes Volum derzeit ohne die übliche deutsche Zusammenfassung ausgegeben worden ist.

Erster Hauptabschnitt (1—2. Kapitel)

Hier ist zuerst im 1. Kapitel (oder § 1) ein kurzer einleitender Überblick in das Thema der Untersuchung und in ihre Gliederung gegeben worden. Danach analysiert der Verfasser die grundlegenden Begriffe »Aktie« (ein ideeller vermögens- und gesellschaftsrechtlicher Anteil an einer komplexen, mit eigener Rechtspersönlichkeit vorgesehenen Vermögensgesamtheit, benannt »Aktiengesellschaft«) und »Aktienurkunde«

(ein negoziabiles Wertpapier, welches als Namensaktie beurkundet wird; Inhaberaktien waren in Finnland immer sehr ungewöhnlich und sind neulich von dem Gesetzgeber sogar abgeschaffen worden). Die begriffliche wie auch reale Getrenntheit dieser zweier Erscheinungen (eine Rechtsposition — ein Papierstück) wird betont. Schon an sich ist eine bestimmte Aktie als eine Sache zu betrachten, also auch ohne irgendwelche entsprechende Aktienurkunde (Aktienurkunden sind nach dem finn. Gesetz nicht obligatorisch). Die Aktie ist zwar nicht eine physisch-körperliche Sache im Sinne eines altertümlichen und heute schon etwas primitiven Begriffes der Sache; sie ist aber als Gegenstand des Eigentums- und Kreditverkehrs mit den körperlichen Sachen in allem Wesentlichen zu vergleichen.

Im zweiten Kapitel (oder § 2) wird ein Rückblick auf das (relativ späte) Heranwachsen des finnischen Aktiengesellschaftsrechtes geworfen, mit besonderer Hinsicht auf die ersten (auch relativ späten) Erscheinungen pfandrechtlicher Benutzung der Aktien und der in ihnen investierten Vermögenswerte. Betreffs der Entwicklung der aktien- und pfandrechtlichen Gesetzgebung Finnlands kann hier konstatiert werden, dass sowohl das alte Aktiengesetz (1895) als auch das heutige (1978, hier mit FiAG verkürzt) das aktienbezogene Pfandrecht nur sehr knapp normieren, hauptsächlich nur mit Hinweis auf bestimmte im Gesetze über Schuldscheine (1947) befindliche Vorschriften betreffend Orderschuldverschreibungen. Danach berichtet der Verf. über die heutige Lage der Kreditpraxis, was die Formen und Tragweite der Benutzung des aktienrechtlichen Pfandrechtes anbelangt. Dabei kann man feststellen, dass die Aktien (mit Aktienurkunden) eine sehr wichtige Rolle als Pfandobjekt spielen, und insbesondere gilt es eine speziell finnische Unterart der Aktiengesellschaft und der Aktie, die sog. Wohnungsaktie.

Zweiter Hauptabschnitt (3—8. Kapitel)

In diesen sechs Kapiteln (§§ 3—8) werden die allgemeinen Hauptregeln des Pfandrechtes an Aktie erläutert. Diese Vorstellung ist inhaltlich noch nicht so speziell durch die zahlreichen Besonderheiten des aktienbezogenen Pfandrechtes gezeichnet wie die Vorstellung in den nachfolgenden (3—5.) Hauptabschnitten. Es wird also Themen behandelt, die bei jeder Art des Pfandrechts an unterschiedlichen beweglichen (hypothe-

kenrechtlich eintragungsunfähigen) Sachen vorkommen und deren Behandlung eben wegen dieses allgemeinen Charakters der Themen hier nicht in demselben Umfang in Einzelheiten geht wie bei späteren Fragen von spezieller 'aktienpfandrechtllicher' Natur.

Zuerst wird hier einige Fragen der Bestellung des Aktienpfandrechts besprochen (§ 4). Die Bestellung erfolgt durch formlosen Verpfändungsvertrag, der kein sog. Realvertrag ist, sondern schon an sich bindend und vollstreckbar inter partes ist und auch sogar gegen einen späteren Erwerb des Dritten in Kraft mit Vorrang bleibt, insoweit mittlerweile der Dritte bösgläubig ein Recht an derselben Aktie (samt dem Besitz der Aktienurkunde) erworben hat. Eine sofortige Besitzübergabe der Aktienurkunde gleichzeitig mit oder unverzüglich nach dem Abschluss des Kredit- und Verpfändungsvertrages ist trotzdem natürlich dringend zu empfehlen, weil sonst mit Gefahr eines gutgläubigen Rechteerwerbes eines Dritten (Eigentümerwechsel oder neue Pfandbelastung mit Vorrang) prinzipiell jede Zeit zu rechnen ist.

Gleichermassen ist, bei noch nicht vollzogener Übergabe der im Verpfändungsvertrag zwar schon individualisierten Aktienurkunde, auch das Risiko vorhanden, dass die geplante und schon verabredete Pfandsicherung diesem Gläubiger des Aktionärs verloren geht durch inzwischen eröffnetes Konkursverfahren oder durch inzwischen eingeleitete Einzelvollstreckung (mit dem sog. Pfändungspfandrecht durch Beschlagnahme der Aktienurkunde) zugunsten eines anderen Gläubigers (§ 5). Liegt hier eine (noch so kleine) Verspätung des (Pfand)gläubigers vor, so ist es pfandrechtllich nur bei einem 'untauglichen Versuch' geblieben. Ausnahmsweise kann aber diese negative Folge der Verspätung ausbleiben: hat der Aktionär—Verpfänder rechtswidrig sein Mitwirken zu Durchführung der vertragsgemässen Besitzübergabe verweigert und hat der (Pfand)gläubiger deshalb als Gegenmassnahme ein gerichtliches Verfahren auf Auslieferung der Sache unverzüglich anhängig gemacht, so kann noch (vom Ausgang der Besitzklage abhängig) mit einem auch im Konkurs wirksamen Pfandrecht gerechnet werden.

Die Besitzübergabe kann auch bei Aktienurkunden durch dieselben sog. Traditionssurrogate ersetzt werden, die bei beweglichen Sachen sachenrechtlich üblich sind (§ 7). Untauglich als Traditionssurrogat ist ein (noch so informativer und nicht leicht zu entfernender) Verpfändungsvermerk, vom Aktionär in der Urkunde gesetzt und unterzeichnet.

Untauglich ist weiter eine (von behörigem Organ der Aktiengesellschaft vorgenommene) Eintragung des Pfandrechts in das Aktienbuch der Gesellschaft. Das Aktienbuch ist zwar nach dem neuen FiAG unbegrenzt zugänglich für jedermann und wird als Realregister nach den einzelnen Aktiennummern geführt, so dass einige Voraussetzungen zu (einer eventuellen späteren, wahrscheinlich auf elektronischer Datenverarbeitung beruhenden) Entwicklung des Aktienbuches zu einem auch sachenrechtlich relevanten Register schon vorliegen. Nach dem heutigen Stand des FiAG ist es jedoch klar, dass die Übergabe der Aktienurkunde unentbehrlich ist.

Dem Aktienbuch kommt doch eine gewisse, wenn auch sehr eingeschränkte sachenrechtliche Relevanz zu, und zwar betreffend die Legitimationswirkung des Urkundenbesitzes zugunsten des gutgläubigen Vertragspartners des nichtberechtigten Besitzers (§ 6). Ist der Nichtberechtigte (oder der nicht so Berechtigte) im Eigentümerbesitz der Aktienurkunde und akzeptiert sein gutgläubiger Kreditgeber die Aktie (mit Erwerb des Urkundenbesitzes) als Pfand, so hängt das Schicksal des Pfandrechts gegen Klage des eigentlichen Eigentümers der Aktie davon ab, ob die vom FiAG vorausgesetzte ununterbrochene Indossamentenreihe von dem ersten Eigentümer (dem Zeichner) der Aktie bis zu dem obenerwähnten Verpfänder in der Urkunde ohne Lücken oder sonstige Fehler vorliegt. Ein wertpapierrechtlicher Fehler in dieser Reihe von Erwerben und Indossamenten bleibt jedoch wirkungslos, wenn dieser Fehler in einer früherer Phase der Reihe vorkommt als ein seitens der Gesellschaft in der Aktienurkunde unterzeichneter Vermerk über die (nach Prüfung des Erwerbes) erfolgte Eintragung eines gewissen Eigentümerwechsels in das Aktienbuch. Der Kreditgeber kann also bei Untersuchung des vorgeschlagenen Pfandobjektes darauf vertrauen, wenn der Verpfänder im Aktienbuch als Eigentümer dieser Aktie(n) eingetragen ist; die früheren Phasen der Indossamentenreihe braucht der Pfandgläubiger also nicht zu forschen, wobei belanglos ist, ob die Aktienurkunde dem eigentlichen Eigentümer gegen seinen Willen (z.B. Diebstahl) abhanden gekommen oder von ihm freiwillig aus der Hand (z.B. durch ein ungültiges Rechtsgeschäft) gelassen worden ist. — Eines Pfandindossaments (offen oder 'verdeckt') in der Urkunde bedarf es sich nicht (etwa als Ergänzung der Übergabe), obwohl ein Blankoindossament des Verpfänders in der Kreditpraxis ziemlich oft vorkommt, zwecks Erleichterung eines eventuellen späteren Pfandverkaufs (§ 8).

Dritter Hauptabschnitt (9—15. Kapitel)

In diesen Kapiteln erörtert der Verf. verschiedene Fragen der Entstehung eines Pfandrechts in solchen Zusammenhängen, wo die Besonderheiten des Pfandobjektes (= Aktie) sich auch rechtlich fühlbar machen.

Zuerst (§ 10) bespricht der Verf. einige pfandrechtliche Probleme in Situationen, wo in einer Aktienurkunde mehrere Aktien (z.B. 1000 Aktien) einbegriffen sind und wo es jetzt gemeint ist, nur einen Teil davon (z.B. 500 Aktien) zu verpfänden. Eine Teilung der Aktienurkunde in zwei oder mehrere neue Aktienurkunden (mit je verminderter Anzahl Aktien) lässt sich hier ordnen, wie auch nötigenfalls in entgegengesetzter Richtung eine Zusammenführung von Aktien aus mehreren Urkunden in eine neue Aktienurkunde. Dabei kann es zu gewissen Individualisierungsproblemen u. dgl. Streitfragen kommen, die aber praktisch kaum bedeutend sind und nur kurz behandelt werden.

Auch eine unbeurkundete Aktie kann rechtsgültig verpfändet werden (§ 11), ohne dass zuerst zwecks Verkörperlichung des Objektes eine entsprechende Urkunde (Aktienurkunde oder gegebenenfalls ein Zwischenschein) hergestellt werden soll, wenngleich jeder Aktionär darauf einen Anspruch gegen die Gesellschaft hat. Der sachenrechtliche Schutz eines Pfandrechts an unbeurkundeter Aktie wird verwirklicht durch eine Anzeige der Verpfändung, gerichtet an den 'Schuldner' aus dem aktienrechtlichen Rechtsverhältnis, d.i. an die Aktiengesellschaft. Sie wird also in dieser Hinsicht analogisch behandelt wie der Schuldner einer Forderung, zu deren Übertragung der Abtretungsvertrag genügt ist. Diese Anzeige ist formfrei und kann ebensogut vom Verpfänder wie vom Pfandgläubiger veranstaltet werden; ihre sachenrechtliche Wirkung ist vom Verhalten des Empfängers (die Gesellschaft) unabhängig. Der Pfandgläubiger, der sich für längere Zeit mit einer solchen zwar in mehreren Rechtsverhältnissen nützlichen Denuntiation begnügt, nimmt aber auf sich ein gewisses Risiko: wird später die entsprechende Aktienurkunde dennoch hergestellt und ausgegeben, so dass sie nicht in den Besitz des Pfandgläubigers sondern eines gutgläubigen Dritten kommt, dann wird das angezeigte Pfandrecht verdrängt. Daher ist der Verf. der Meinung, dass auch der Pfandgläubiger (und nicht nur der Aktionär—Verpfänder) berechtigt ist, die Herausgabe der entsprechenden Aktienurkunde von der Gesellschaft zu verlangen.

Danach behandelt der Verf. kurz das (in Finnland unwichtige) legale Pfandrecht an Aktie (§ 12). Es wird auf gewisse pfandrechtsähnliche Züge des Kaduzierungsrechts der Gesellschaft hingewiesen, so auch auf eine nationale Besonderheit hinsichtlich der Wohnungsaktien und der periodischen Zuschusspflicht des Eigentümers solcher Aktien. Wird diese spezielle periodische Verpflichtung nicht erfüllt, so kann die Wohnungsaktiengesellschaft die Aktien kraft Gesetzes als Nutzpand (durch Vermieten der Wohnung, nötigenfalls nach vorgängiger Räumung der von dem versäumlichen Aktionär bewohnten Wohnung) zur Tilgung der Schuld des Aktionärs anwenden. Ob diese legalen pfandähnlichen Sicherungsrechte an Aktien zugunsten der Gesellschaft durch eine spezielle Satzungsbestimmung effektiviert und ausgedehnt werden können (§ 13), erscheint dem Verf. recht problematisch, scheint aber als prinzipiell zulässig zu betrachten zu sein. Offensichtlich sollen dabei wenigstens einige besondere Voraussetzungen erfüllt sein, was sowohl die Konnexität der Aktie und der Schuld des Aktionärs als auch eine effektive Publizität hinsichtlich einer solchen Möglichkeit zur Belastung der Aktie betrifft.

Kann die Satzung der Gesellschaft auch in entgegengesetzter Richtung bezüglich des Aktienpfandrechts formuliert werden, d.h. in der negativen Richtung, so dass die normalerweise unbeschränkte Befugnis des Aktionärs, seine Aktie zu verpfänden, durch eine Satzungsbestimmung eingeschränkt wird (§ 15)? Das FiAG erlaubt ausdrücklich gewisse satzungsmässige Einschränkungen der prinzipiell freien Übertragbarkeit der Aktie, indem es den näheren Inhalt solcher Satzungsbestimmungen normiert, wo die Veräusserung der Aktie an die Zustimmung der Gesellschaft gebunden wird oder wo bei Eigentümerwechsel jeder oder in der Satzung näher angegebener Art ein Lösungsrecht zugunsten der übrigen Aktionäre gegen den neuen Eigentümer statuiert wird. Dagegen enthält das Gesetz keine Vorschriften für solche Fälle (und solche Satzungsbestimmungen), wo die aktienbezogene Verfügung des Aktionärs nicht auf Eigentümerwechsel geht, sondern sich nur auf Bestellung eines Pfandrechts beschränkt: können auch solche Verfügungen durch die Satzung entweder an die Zustimmung der Gesellschaft gebunden werden oder das obenerwähnte Lösungsrecht schon hervorrufen? Diese Fragen müssen bejahend beantwortet werden, wobei aber zu beachten ist, dass ein totaler Verpfändungsverbot durch Satzungsbestimmung unzulässig ist und dass deswegen auch die Zustimmung der Gesellschaft zu Verpfändungen nur aus wichtigen Gründen verweigert werden darf.

Zum Schluss dieses Hauptabschnittes wird die Frage untersucht, ob die finnische Gesetzgebung legale, besonders aktienrechtlich beeinflusste Verbote oder Beschränkungen gegen Verpfändung von Aktien stellt. Dabei ist in erster Linie nennenswert die Unzulässigkeit der Inpfandnahme eigener Aktien (einschl. der Aktien der herrschenden Gesellschaft). Dieses wohl universale Verbot ist in seiner finnischen Fassung (FiAG Kap. 7 § 1) so zu verstehen, dass die Inpfandnahme eigener Aktie(n) zur Sicherung einer der Gesellschaft zukommenden Forderung weder nichtig noch (vom Verpfänder—Aktionär oder von seinen übrigen Gläubigern) anfechtbar ist. Es liegt ja weder im Interesse der Gesellschaft noch im Interesse der Gläubiger der Gesellschaft, dass das Pfandrecht unwirksam ist und die Aussichten der Gesellschaft als Gläubiger zu voller Befriedigung dadurch verschmälert werden. Ein weiterer beachtenswerter Fall gesetzlichen aktienrechtlichen Pfandverbotes ist die im Wohnungsaktiengesetz ausgedrückte Norm, dass der Eigentümer der Wohnungsaktien über die an dieselbe Wohnung satzungsmässig gebundenen Aktien nur als Gesamtheit verfügen kann. Ist z.B. seine Aktienwohnung von 150 m² satzungsmässig an bestimmte 300 Aktien gebunden, so kann er nicht etwa 100 oder 150 Aktien verpfänden, sondern nur die gesamten 300 Aktien.

Vierter Hauptabschnitt (16—19. Kapitel)

In diesem Hauptabschnitt wird eine ganz besondere finnische Spezialität hinsichtlich der Wohnungsaktien, das sog. RS-System, untersucht. Dieses System wurde im Jahre 1972 von den Bankinstituten geschaffen, zum Schutz solcher Wohnungskäufer, welche Wohnungsaktien einer jüngst gegründeten Wohnungsaktiengesellschaft kaufen wollen und welche dem Bauunternehmen einen riskanten Kredit von beachtenswerter Höhe dermassen gewähren, indem sie den Kaufpreis der Aktien (oder wie die Laien es sehen: den Kaufpreis der Wohnung) in Teilbeträgen schon als Vorschüsse bezahlen, obwohl das Haus erst im Bau ist und obwohl es in diesem Stadium keine Garantien gegen ökonomisches Scheitern dieses Bauunternehmens geben. Durch unerwarteten Konkurs des Gründers (d.i. des Bauunternehmens) erlitten viele Wohnungssparer schwerwiegende Verluste, weil sie dabei Konkursgläubiger ohne Vorrecht waren, infolge der gebräuchlichen Eigentumsvorbehaltsklausel im Kaufvertrag der Aktien: sowohl das Eigentum als auch der Besitz der verkauften Aktien waren dem Gründer—Verkäufer vorbehalten bis zum Zeitpunkt

des (jetzt also wegen des Bankrottes ausgebliebenen oder wenigstens beträchtlich aufgeschobenen) Fertigwerdens des Hausbaus. Und auch in Fällen, wo das Haus etwa normal fertiggestellt wurde, erlebten die Aktienkäufer bisweilen unangenehme ökonomische oder/und juristische Überraschungen; z.B. konnte es sich erweisen, dass die verkauften Aktien nachher vom Gründer durch Besitzübergabe der Aktienurkunde zugunsten der Gläubiger des (vom Gründer beherrschten oder mit ihm identischen) Bauunternehmens verpfändet worden waren.

Das RS-System vom Jahre 1972 hat die meisten obenerwähnten Missverhältnisse und Missbräuche eliminiert, durch ein Netz von Standardverträgen, welche die Banken ausgearbeitet haben und welche die Bauunternehmer und die zu gründenden Wohnungsaktiengesellschaften ohne weiteres akzeptieren (müssen), um den untentbehrlichen Bankkredit überhaupt genießen zu können. Der sachenrechtliche Kern des RS-Systems ist die kontrollierende selbständige Stellung der für jedes Bauprojekt im voraus ausgewählten Bank, die z.B. die Aktienurkunden verfertigt und sie als Treuhänder vom Anfang an besitzt. An diese Bank sollen alle Kaufverträge und Verpfändungsverträge angezeigt werden, und nach dieser Denuntiation besitzt die Bank die Urkunden zugunsten solcher Käufer und Pfandgläubiger. Dabei ist zu beachten, dass der standardisierte Kaufvertrag zwischen dem Gründer, dem das Eigentum vorbehalten wird, und dem Aktienkäufer immer eine Verpfändungsklausel enthält, wodurch dem Käufer ein Pfandrecht an den Aktien bestellt wird zur Sicherung der Rückzahlung der einbezahlten Teilbeträge für den Fall eventueller Aufhebung des Kaufs. Dadurch wird dem Wohnungssparer ein erstklassiges Vorrecht gegen die anderen Gläubiger des Gründers bestellt, so dass der Sparer im Falle des Konkurses theoretisch ausgezeichnet und praktisch doch erträglich steht und auch gesichert gegen die oben erwähnte Möglichkeit nachher auftauchender überraschender Pfandrechte mit besserem Vorrecht ist.

Falls der Aktienkäufer einen Wohnungskredit von seiner Bank für die Finanzierung des Einkaufs nötig hat — und dies ist meistens der Fall — und zur Sicherung dieses Kredits sein Recht an diesen Aktien als Pfand bestellen will (und muss), so gehört es zu dem RS-System, dass seine Bank nach erfolgter Pfandanzeige an die obengenannte kontrollierende Bank ein Pfandrecht an Aktien automatisch und sogar mit höherer Priorität als das oben beschriebene und also schon früher entstandene Pfandrecht des Aktienkäufers bekommt.

Fünfter Hauptabschnitt (20—30. Kapitel)

Hier untersucht der Verf. eine Anzahl von solchen aktienbezogenen Konflikten, deren Entstehen entscheidend von den aktienrechtlichen Eigenschaften und Besonderheiten des Pfandobjekts bedingt ist. Die Ausgangspositionen der hier zu behandelnden Konflikte sind strukturell weit entfernt von der normalen Grundstellung eines Pfandrechts an Aktie: eine gültige Aktie (d.i. ein gültig entstandenes und auch weiterhin fehlerlos geltendes Aktienrecht) mit einer entsprechenden formgerechten Aktienurkunde.

Zuerst werden solche Abweichungen von dieser normalen Ausgangsposition besprochen, wo die Aktie an sich (d.h. das Aktienrecht) nicht fehlerfrei ist: die Aktie ist entweder schon ursprünglich von irgendeinem Ungültigkeitsgrund belastet (§ 21) oder wird, nach anfänglicher Gültigkeit, später z.B. durch Kaduzierung oder durch nachträgliche satzungsbedingte oder legale Zwangseinziehung (mit oder ohne Kapitalherabsetzung) vernichtet, § 22. Ist bei Fällen eines ursprünglichen Ungültigkeitsgrundes der Aktie dennoch eine Aktienurkunde, äusserlich formgerecht und sachgemäss errichtet, ausgegeben worden (dann meistens durch ein fahrlässiges Verfahren des Vorstandes der Gesellschaft) und danach von einem gutgläubigen Kreditgeber des Aktionärs als Pfand in den Besitz genommen worden, entsteht die Frage, ob dem gutgläubigen Pfandgläubiger die Einwendung der Ungültigkeit des Aktienrechts entgegengesetzt werden kann. Nach der Ansicht des Verf. muss mit gutgläubigem Besitz einer an sich gültigen Aktienurkunde ein weitgehender Einwendungsschutz gegen die Gesellschaft vereint werden, auch für den Fall dass die gesamte Anzahl von gültigen Aktien dadurch höher als die in der Satzung vorausgesetzte und auch schon offiziell registrierte Anzahl wird.

Dieser Gutglaubensschutz, der auch im Werden neuer gültiger Aktien zu befürworten ist bei irrtümlicher Ausgabe zweier 'rivalisierenden' Aktienurkunden in Bezug auf dasselbe Aktienrecht, bedeutet also ein Entstehen überzahliger Aktien, wodurch die übrigen Aktionäre einen entsprechenden Bruchteil des Wertes ihrer Aktien verlieren können (zwar mit einem gesellschaftsrechtlichen Schadenersatzanspruch als Kompensation). Bei obengenannter nachträglicher Nichtigkeit der Aktie kann dagegen kein Einwendungsschutz dieser Art vorkommen, weil jeder (Eigentümer wie auch) Pfandgläubiger dazu vorbereitet sein muss, dass eine satzungsmässig oder gesetzlich vorausgesetzte Einziehung das Aktienrecht

zum Aufhören bringen kann und dass eine solche Einziehung schon vor dem Zeitpunkt des jeweiligen auf Aktienurkunde bezogenen Erwerbs durchgeführt worden sein kann. Die Tatsache, dass eine Aktienurkunde sich im Verkehr befindet, garantiert ja nicht ein bestehendes Inkraftsein des Aktienrechts, denn die rechtliche Gültigkeit der Aktieneinziehung ist nicht von einer entsprechenden Rückgabe (mit Makulieren) der getroffenen Aktienurkunde abhängig; der Gesetzgeber hat ein solches an sich wünschenswertes Abhängigkeitsverhältnis nicht konstituieren können, weil es zu einer faktisch effektiven und ausreichend schnellen Durchführung von Rückerstattung der Urkunden keine wirksame gesetzliche Zwangsmittel zugunsten der einziehenden Gesellschaft zu finden gibt. (Dagegen kann jeder Gesellschaft bei oben beschriebener ursprünglicher Ungültigkeit der Aktie ohne weiteres zugemutet werden, dass keine entsprechende Aktienurkunde sich im Verkehr befinden kann.)

Danach erforscht der Verf. näher die sog. Duplikatenkonflikte (§§ 23—24), die besonders vor der Epoche des RS-Systems (seit 1972—) beklaglich oft vorkamen: ein bestimmtes, zweifellos gültiges Aktienrecht (an Wohnungsaktien) und darauf konkurrierend zwei oder schlechtenfalls sogar mehrere inhaltlich identische Aktienurkunden, welche alle hinsichtlich der Form und der behörigen Unterschrift die Anforderungen des Gesetzes an sich erfüllen. Wie soll man hierbei die sachenrechtlichen Kollisionen beurteilen, die entstehen können, wenn der betrügerische Gründer als dominierender oder sogar einziger Aktionär über eine solche doppelt beurkundete Aktie verfügt (z.B. zwei Verpfändungen oder zuerst Verpfändung und danach Verkauf) und jedem je ein Exemplar von Aktienurkunde übergibt, so dass die Rivalen voneinander noch nichts wissen und so dass demzufolge auch der spätere Erwerber (der Secundus) gutgläubig ist? Ist die Lösung des Konflikts davon abhängig, welcher von den beiden (oder mehreren) Urkundenbesitzern die älteste Urkunde, d.h. die als erste völlig fertig hergestellt dagewesene Urkunde im Besitz hat?

Das Konflikt kann nicht nach diesem Kriterium des äusserlichen Fertigseins entschieden werden: die an sich älteste Urkunde trägt in sich keine solche Echtheit oder sonstige 'Urkraft', die die Relevanz von dem Zeitpunkt der sachenrechtlichen Ausgabe und Übergabe von Aktienurkunde beiseitesetzen könnte. Die Situation kann nicht so charakterisiert werden, die an sich älteste Aktienurkunde und nur sie könne der Träger des in Frage stehenden Aktienrechts sein und dass demzufolge eine eventuelle später verfertigte Aktienurkunde sich an kein mit Gültigkeit

existierendes Aktienrecht anschliessen könnte. Unabhängig vom 'Alter' dieser Urkunden und sogar von Zeitpunkten ihrer ersten aktienrechtlichen Aushändigung durch die Gesellschaft muss die Entscheidung jeweils demnach fallen, welcher von den beiden Konkurrenten früher als sein Gegner eine von den inhaltlich identischen Aktienurkunden — es sei denn das ältere oder das neuere Exemplar (was sich oft nur schwerlich oder gar nicht beweislich feststellen liesse) — durch sachenrechtlicher Übergabe in seinen Besitz empfangen hat; ist der Secundus dieser 'Erstbesitzer', so muss er noch bei Inbesitznahme gutgläubig gewesen sein (während bei dem Primus böser Glaube ja per definitionem ausgeschlossen ist).

Handelte es sich um Wohnungsaktien — der übliche Duplikatenfall — so kann der Verlierer nicht durch Einwendungsschutz und folgliches Entstehen überzahliger Aktien (siehe oben) gegen die schuldige Gesellschaft kompensiert werden, weil die Wohnungen als Erscheinung der Realwelt nicht durch richterliches Urteil so vermehrt werden können wie Aktien als abstrakte Schöpfung des juridischen Denkens bei rechtlichem Gestalten der Anteilsrechte an einem gesellschaftlichen Miteigentumsverhältnis.

Nach ähnlichen Richtlinien lassen sich auch diejenigen Konflikte vom Typus 'eine Aktie, aber zwei Aktienurkunden' entscheiden (§ 25), welche ganz ohne den für die Duplikatenfälle typischen Vorsatz entstehen können, wenn bei späterem Umtausch der ursprünglichen Aktienurkunde gegen eine neue (z.B. weil die alte Urkunde abgetragen, zerrissen, voll von Indossamenten oder sonstigen Vermerken usw. ist oder wegen Zusammenlegung oder Teilung dem Vorstand der Gesellschaft zurückgestellt worden ist) durch irgendein Versehen die Situation entsteht, dass sowohl die zu makulierende alte als auch die neue Urkunde sich im Verkehr befinden und ebenso gültig aussehen.

Danach werden einige Risiken besprochen, die dem Pfandgläubiger bei Kraftloserklärung der Aktienurkunde drohen können (§ 26). Wenn sein Pfandrecht mit Besitz der ursprünglichen Aktienurkunde schon vor der (wahrscheinlich bösgläubig veranstalteten) Kraftloserklärung begründet ist, bleibt dieses Pfandrecht an derselbe Aktie mit unverändertem Vorrang bestehend, wenngleich die neue Aktienurkunde, welche die Gesellschaft nach eingetretener formeller Rechtskraft der gerichtlichen Kraftloserklärung verpflichtet ist auszugeben, von einem gutgläubigen Dritten erworben wird. War aber die Kraftloserklärung schon geschehen, als der Gläubiger des Aktionärs die Aktie durch gutgläubiger Inbesitz-

nahme der alten Aktienurkunde als Pfand akzeptierte und wird danach die neue Aktienurkunde durch Verfügung des (betrügerischen) Aktionärs verpfändet oder verkauft, entsteht wieder ein Konflikt des Typus 'eine Aktie, aber zwei Aktienurkunden'. Dabei muss als klar betrachtet werden, dass der Besitzer der kraftlosen Aktienurkunde nicht von einem bösgläubigen Besitzer der neuen Urkunde verdrängt werden kann, und nach Ansicht des Verf. soll dieser auch im Falle des Gutgläubens vor jenem abweichen, insoweit er den Besitz der neuen Urkunde später bekommen hat, als sein Gegner gutgläubig die alte Urkunde als Pfandbesitzer empfang.

Die letzten vier Kapitel des Volums bilden eine thematische Einheit, in welcher die eventuelle pfandschädigende Einwirkung einiger aktienbezogenen Satzungsänderungen diskutiert wird (§§ 27—30). Besonders werden solche Satzungsänderungen berücksichtigt, wodurch die Identität von (bestimmten oder sämtlichen) Aktien verändert werden soll, z.B. durch Begründung von Gattungsverschiedenheiten mit gleichzeitiger Kapitalerhöhung und/oder Einführung neuer aktienidentifizierender Bezeichnungen oder (in Wohnungsaktiengesellschaften unter Bauarbeit) durch Neuverteilung der ursprünglich festgesetzten Wohnungsareale und -lagen mit gleichzeitiger entsprechender Neuverteilung der Aktien je in ihrer Beziehung zu einer bestimmten Wohnung.

Das pfandrechtliche Problem bei solchen (wenigstens auf den ersten Blick) tiefgreifenden Veränderungen in Bezug auf den Inhalt des Aktienrechts lässt sich ausdrücken durch die Behauptung, dass die ursprünglichen Aktien nach einer wesentlichen Satzungsänderung dieser Art nicht mehr existieren könnten und dass durch dieses Aufhören der 'alten' Aktien auch Pfandrechte an solchen weggefallenen Aktien objektlos geworden und damit erloschen wären. Nach diesem Gedankengang geht also ein Pfandrecht, das schon vor der Satzungsänderung an (ursprünglichen) Aktien mit Besitzübergabe ursprünglicher Aktienurkunden bestellt worden ist, nicht auf irgendwelche Aktie des neuen, inhaltlich verschiedenen Typus über, weil die durch die obengenannte Satzungsänderung entstandenen neuen Aktien ihrem Wesen nach eine selbständige Identität haben und unabhängig von den weggefallenen, inhaltlich ganz andersartigen Aktien sind. Die alten Aktienurkunden seien deswegen ebenso objektlos und wertlos geworden, und der Besitz solcher Urkunden gäbe keinen Anspruch hinsichtlich der neuen Aktienurkunden, die auch selbständig und unabhängig sind und daher von der Gesellschaft ohne

vorhergehende Rückgabe der alten Urkunden ausgegeben werden können.

Ein derartiges 'spurloses' Verschwinden von gültig und gesetzmässig begründeten Pfandrechten durch einseitiger Willenserklärung, d.h. durch eine Satzungsänderung, welche die Verpfänderseite (die Aktionäre) ganz unter sich und sogar vorsätzlich zustandebringen kann, ohne gesellschaftsrechtliche Anfechtungsbefugnisse oder sonstige unbestritten zugängliche Rechtsschutzmittel für den dadurch beleidigten Pfandgläubiger (als Nicht-Aktionär) lässt sich aber unmöglicherweise annehmen. Zwischen den Aktien der 'alten' und der 'neuen' Fassung besteht immer eine bestimmte rechtliche Kontinuität, die sich auch als ein Fortbestehen der 'alten' Pfandrechte irgendwie abspiegeln muss. Die Aktie ist als Rechtsobjekt nicht ähnlich der körperlichen Sachen, welche als Gegenstände der Realwelt wirklich vernichtet werden und dadurch als Rechtsobjekte spurlos verschwinden ('wegfallen') können.

Die Aktie als ideeller Anteil an ein fortbestehendes, mit der Bezeichnung 'Aktiengesellschaft' charakterisiertes Sondervermögen kann 'aufhören' (d.h. ihre rechtliche Relevanz nachträglich verlieren) nur im Falle von vollendeter Auflösung der Gesellschaft oder in den gesetzmässigen Fällen der Einziehung von einzelnen Aktien. Aber nicht einmal in diesen Fällen bleibt ein gültig begründetes Aktienpfandrecht ohne Objekt, sondern es besteht eine pfandrechtliche Kontinuität, die sich hierbei auf die Verteilungsquote des Verpfänders-Aktionärs und (bei Einziehung einzelner Aktie) auf das Surrogat oder Entgelt erstreckt. Und weil der Verpfänder-Aktionär bei einer Satzungsänderung des obengenannten Typus bestimmte 'neue' Aktien ohne neue Kapitalanlage als Kompensation für sein früheres Innehaben von Aktien bekommt, dann müssen diese 'neuen' Aktien jetzt als Gegenstand des ununterbrochen bestehenden Pfandrechts betrachtet werden.

Diese Stellungnahme zugungsten des Pfandgläubigers dürfte an sich ziemlich klar sein. Es erheben sich aber Schwierigkeiten, was die in Finnland so zahlreichen Wohnungsaktiengesellschaften betrifft, soweit das Haus der Gesellschaft noch nur 'auf Papier' steht, d.h. noch dermassen unfertig oder sogar ganz unbegonnen ist, dass der Bauplan des Hauses noch beträchtlich verändert werden kann. Wird eine solche Veränderung und eine benötigte entsprechende Satzungsänderung vorgenommen, können bestimmte schon vorher verpfändete Wohnungsaktien hierdurch ihrer bisherigen satzungsmässigen 'Wohnungsunterlage' verlustig gehen, indem sie nach Veränderung des Bauplanes und der Satzung sich nicht

mehr restlos auf eine ganze Wohnungseinheit laut der veränderten Satzung beziehen. Eine Diskrepanz dieser Art ist gesetzwidrig: Wohnungsaktien lassen sich nur derart zeichnen, veräußern und verpfänden, dass sämtliche an dieselbe Wohnungseinheit durch (eine genau identifizierende Bestimmung der) Satzung gebundene Aktien zusammen und restlos das Objekt der Verfügung gestalten.

Grundsätzlich sollte diese unzertrennliche Gebundenheit einer genau bestimmten Aktiengruppe an eine bestimmte ganze Wohnung auch für die Vollstreckung und demzufolge auch für Pfandversteigerung oder sonstige Pfandrealisation massgebend sein. Es können ja beachtenswerte vollstreckungstechnische Probleme und preisliche Zweifel vorkommen, wenn solche verpfändete Aktien versteigert werden sollten, die infolge einer späteren Veränderung des Bauplans und der Satzung nicht mehr 'aufgehen', d.h. nicht mehr zu irgendeiner existierenden ganzen Wohnung berechtigen, sondern sich in einer experimentalen sinnbildlichen Projektion ungerade auf Wohnungsareale zweier oder mehrerer Wohnungen verteilen würden.

Daher könnte man vielleicht die Ansicht vertreten, die 'alten' verpfändeten Aktien seien durch die Satzungsänderung doch 'wohnungsmässig' gegenstandslos geworden und das Pfandrecht sei damit weggefallen, wobei der (Pfand)gläubiger nunmehr nur einen obligatorischen Anspruch gegen den Verpfänder-Aktionär auf irgendein Neuarrangement hinsichtlich der neuen Aktien- und Wohnungsrechte seines Vertragspartners habe. Der Verf. weist jedoch diesen Standpunkt ab und argumentiert aus mehreren Gründen für das Fortbestehen des Pfandrechts trotz dieser tiefgreifenden Satzungsänderung. Seiner Meinung nach lassen die erwähnten vollstreckungstechnischen Schwierigkeiten sich doch zufriedenstellend beherrschen, mittels einer Bruchteilstechnik in unmittelbaren oder nötigenfalls satzungsmässig bonitierten Proportionen zu Aktienanteilen und zu den alten/neuen Wohnungsarealen und -lagen. Hierdurch ermöglicht sich eine gerechte Entscheidung zugunsten des Primus, des sorgfältigen und schuldlosen ersten Pfandgläubigers. Diesem fortbestehenden Pfandrecht muss sogar ein solcher späterer Erwerber ausweichen, der gutgläubig die neuen Aktienurkunden kauft oder sich als Pfand geben lässt, unbewusst davon, dass die Gesellschaft nach der Satzungsänderung diese neuen Urkunden ausgehändigt hat, ohne für die Rückgabe der (satzungsmässig angeblich veralteten) ursprünglichen Aktienurkunden zuerst gesorgt zu haben.

OIKEUSTAPAUSHAKEMISTO

Hakemistossa viitataan oikeustapauksiin ilmoittamalla oikeanpuoleisessa sarakkeessa tämän teoksen vastaava(t) sivunumero(t); alaviitteissä esiintyvien oikeustapausten osalta ei alaviitteen numeroa ole merkitty hakemistoon.

Korkein oikeus (KKO)

1920 p. II 215	168
1927 I 67	313
1929 I 11	307
1929 I 60	313
1930 I 56	313
1930 II 382	15, 35 ss, 39
1931 II 482	312
1934 II 94	309 ss
1935 I 64	259
1935 II 441	313
1936 I 39	307
1936 I 63	233 s, 256
1937 II 468	69
1937 II 545	34
1939 II 219	222
1940 II 142	34
1941 I 2	190
1943 II 18	38
1943 II 167	223
1948 II 10	177
1948 II 224	34, 38
1949 I 5	296
1949 II 100	234 s
1952 II 76	296
1952 II 107	287
1958 II 16	313
1959 II 24	256
1960 II 2	34
1960 II 47	34
1961 II 15	295
1961 II 36	82
1961 II 100	239 ss
1961 II 130	259
1962 II 8	314 s

1962 II 38	279
1962 II 134	236
1963 II 27	82, 219
1963 II 110	316
1963 II 113	309, 316
1964 II 29	82
1965 t. 6. 9. 1965 n:o 1873	249 s
1966 II 35	110, 183
1966 II 95	82
1967 II 27	82, 122, 218
1968 II 18	249
1968 II 33	34
1968 II 61	82
1968 II 66	38
1970 II 20	223
1970 II 82	219
1971 II 3	260
1971 t. 27. 1. 1971 n:o 196	82 ss, 118
1973 II 20	287
1974 II 16	251
1974 II 20	223
1974 II 25	235 s
1974 II 38	309, 316
1975 II 89	248 s
1975 II 92	34, 314 s
1976 II 9	50, 183
1977 II 32	236 s, 256
1977 II 76	250
1977 II 79	178
1978 II 2	183
1978 II 55	82, 238, 243 s
1978 II 56	82, 237 s
1978 II 79	82
1978 II 92	318
1978 II 125	82, 121, 233
1980 II 9	82, 233
1980 t. 15. 2. 1980 n:o 2851	320
1980 II 39	50
1980 II 89	70
1980 II 96	239
1980 II 97	290

Högsta domstolen (Ruotsi)

NJA 1957 s. 1	28
NJA 1960 s. 163	171
NJA 1968 s. 123	171

LAINKOHTAHAKEMISTO

Lainkohtahakemisto käsittää säädökset OYL, OYLVpL, AsOYL ja VKL. Hakemistossa kunkin lainkohdan jäljessä olevat kantanumerot tarkoittavat teoksen sivuja, eksponentit alaviitteitä.

Niiden lainkohtien osalta, joiden jäljessä on lukuisia viittauksia, voidaan pääsääntöisesti joskaan ei poikkeuksettomasti todeta, että lainkohdan sisältö on keskeisimminkin esillä siellä, missä kantanumeron jäljessä on jatkumista osoittava lyhenne ss (tai s).

Osakeyhtiölaki 29. 9. 1978/734 (OYL)

- 1:1 22⁸⁵, 29⁵⁰
- 2:2 56
- 2:3 25⁴¹, 27⁴⁵, 30
- 2:4 57¹³
- 2:5 56¹¹, 259
- 2:9 52⁴, 537, 56, 275²⁹
- 2:11 56
- 2:12 17, 52 s, 55, 96⁵², 276 s
- 2:13 13¹⁶, 17, 52 s, 56 s, 139², 276
- 2:14 43⁸⁶
- 3:1 25⁴¹, 139, 142
- 3:3 137⁸², 253
- 3:4 22²⁸
- 3:5 172⁷, 193¹, 56 ss, 61 s, 70, 74, 77, 86 s, 88⁴¹⁻⁴², 89, 124⁵³, 142, 155, 164⁸⁰, 198, 296
- 3:6 55, 60 s, 64²⁷, 65²⁹, 69³⁸, 70, 148³⁰, 172, 177, 179, 186, 197 s
- 3:7 35, 74, 89, 140 s, 142¹⁴, 144, 148³⁰, 282, 284⁴⁶
- 3:8 75, 153 ss, 164⁸⁰
- 3:9 107, 162²³⁻²⁴, 75, 92, 113, 127⁶¹, 149 s, 154⁵⁰, 156, 157⁵⁹, 159 s, 168, 183
- 3:10 56, 86, 107, 110, 113²⁴, 148³⁰
- 3:11 154
- 3:13 75, 234⁴⁵, 239⁵⁵
- 3:14 29, 60, 142 ss, 284⁴⁴
- 4:2 20³², 30, 159, 268¹⁶
- 4:3 159 s, 163 s
- 4:7 259¹⁰⁰
- 4:8 53, 57
- 4:9 53⁵, 163⁷⁷
- 4:10 11
- 4:12 13¹⁶, 52, 53⁵, 56 s, 96⁵², 139², 221¹, 276
- 4:13 30⁵², 301⁸⁵
- 4:14 163⁷⁷
- 5:1 158 s, 163 s
- 5:4 52, 259¹⁰⁰, 276
- 5:6 118, 161
- 6:1 54, 60 s, 64 s, 276

6:4 30⁵³, 54, 60 s, 141, 276
7:1 54, 68 s, 136
7:2 26, 28, 30, 54, 60 s, 65²⁹, 69, 133, 136 s, 276
8:14 16, 37⁷⁰, 218, 223¹⁴, 229³³, 236⁴⁹, 238⁵¹, 258⁹⁸, 273
9:1 228
9:6 19³⁰
9:9 247
9:10 247⁷⁵
9:11 294⁶⁷
9:14 206¹³, 221¹, 254, 257 s
9:15 19³⁰, 206¹³, 207¹⁵, 247⁷⁵, 264
9:16 206¹³, 218, 226, 227 s, 236⁴⁹
9:17 118, 152¹, 162⁵, 36⁶⁶, 377⁰, 218³⁷, 221¹, 223¹³, 226, 229 s, 246, 257
10:1 19³⁰
11:4 305²
13:1 54¹⁰, 231
13:2 22³⁶
13:3 28⁴⁶, 36⁶⁷, 54, 136⁸⁰, 224, 230³⁵
13:6 67³³
13:9 67
13:14 231
13:16 67
13:18 67³¹, 276
14:1 231
14:2 231
14:8 142, 145
14:9 65²⁹, 73³, 142, 145 ss
15:1 18, 19³¹, 20³⁴, 44, 57, 67³³, 70, 90, 197⁷⁸, 224¹⁵, 228, 229³², 230, 233⁴², 238⁵¹, 239⁵⁵, 246, 292⁶²
15:2 70⁴¹, 230³⁵
15:3 45, 70⁴¹, 133, 224¹⁵, 227 ss, 233, 246, 292⁶²
15:6 19³⁰, 238⁵⁵
16:3 37, 224, 258
16:5 27⁴⁶, 30⁵³
16:6 254
16:8 230
16:9 59¹⁷, 78¹⁴, 154, 230

Laki osakeyhtiölain voimaannpanosta 29.9.1978/735 (OYLVpL)

2 § 169
3 § 154⁴⁸, 296⁷³
6 § 139 s, 154
7 § 296⁷³

Laki asunto-osakeyhtiöistä 5.2.1926/30 (AsOYL)

1 § 42, 44, 47, 280³⁸, 311¹⁶
2 § 162⁴, 44
3 § 43, 44⁸⁷, 45, 47, 202, 278, 280³⁸, 299⁸⁰
4 § 274²⁶
5 § 280³⁸
6 § 35, 45, 50, 757, 280, 283 s, 287⁵¹, 289, 290
6a § 44⁸⁸, 264¹⁰
7 § 256
8 § 248⁷⁵, 262, 264⁸, 280, 281 ss, 285, 288⁵³, 290⁵⁹, 297
9 § 107

13 § 223
16 § 223, 311¹⁶
21 § 222¹⁰
23 § 280³⁸
25 § 44⁸⁷

Velkakirjalaki 31. 7. 1947/622 (VKL)

8 § 251
10 § 107, 17, 127⁶², 161⁷²
13 § 150³⁴, 157⁵⁹
14 § 150³⁴, 157⁵⁹
15 § 17, 32, 57, 151³⁷
16 § 161 s
17 § 9, 67, 172, 190⁵⁸, 193
19 § 173¹⁹
20 § 161 s
22 § 16²⁴, 92, 300⁸¹
24 § 160⁶⁵
31 § 127⁶², 131

ASIAHAKEMISTO

Hakemistossa kantanumerot tarkoittavat teoksen sivuja, eksponentit alaviitteitä. Lyhenteet s ja ss osoittavat jatkumista sekä useimmiten myös suhteellista 'painavuutta'.

Niiden hakusanojen (asioiden) osalta, jotka liittyvät kiinteästi lainkohtahakemistossa olevien säädösten (OYL, OYLvP, AsOYL ja VKL) tiettyyn pykälään, voidaan lainkohtahakemistoa käyttää asiahakemiston täydentäjänä tai osin korvaajanakin. Asiahakemistossa on eräiden tällaisten hakusanojen kohdalla viittaus lainkohtahakemistoon; viittaus tapahtuu seuraavankaltaisin ilmaisin: »ja §-hakemisto OYL 9:17».

Aikaprioriteetti (kollisoratkaisuissa) 104 ss, 127 s, 183, 292 ss
 Aitous, osakekirjan 76 s, 83 ss, 92 s, 96, 107 s, 118, 135⁷⁹
 Analyttinen tutkimusasenne 212 ss
 Anastaminen, osakekirjan (RVA 11 §) 193 s, 306 s
 Antedateeraus, osakekirjan 88
 Argumentaatio juridiikassa 12 s, 39 s, 51², 82, 85, 87⁴⁰, 130, 210 ss, 271²¹, 276³⁰, 281
 Arvo, osakkeen 27, 64
 Arvopaperivaihdanta (oikeuspoliittisesti) 15 s, 181 ss
 Asian luonto 312¹⁹
 Asiantuntijalausunto 84
 Asunto-osake (ks. myös ostaja) 8¹⁴, 42 ss, 48 s, 118³⁷, 135, 311⁶
 Asunto-osakeyhtiö 41, 79, 120 s, 222 s, 240 s, 311⁶
 Asuntosäästäjä 16²⁴, 83, 111²⁰, 120 ss, 123, 153, 206, 238, 241, 302 s
 ATK (automaattinen tietojenkäsittely) 181⁴³, 194⁶⁹
 Avoin yhtiö 227
 Bona fides, ks. vilpittön/vilpillinen mieli
 Culpa in eligendo vel custodiendo 17, 24, 32 s, 134
 Denuntiaatio 123, 131, 189⁵⁵
 Duplikaatti, osakekirjasta 4, 6, 73², 75 ss, 82 ss, 89 s, 96 s, 169
 Ekstinktio (ks. myös kollisio) 24, 193, 294, 304 s
 Emissio (emitointi, liikkeellelaskeminen), osakekirjan 11, 59, 86 s, 92 s, 96, 114 s

Emoyhtiö 145 s
 Esine, käsite 43, 122 s, 214 s
 Esinekohtaisuus, ks. geneerinen
 Esineoikeusnormit, ks. ekstinktio, kollisio, vilpittön/vilpillinen mieli
 Etuoikeus 106, 129 s, 236 s
 Geneerinen määrittäminen, objektin 127 s, 153, 164 ss
 Grynderi(rakentaminen) 4⁷, 6, 43⁸⁴, 72, 78, 82 s, 120 s, 153, 218, 232 s, 240 s, 243 s, 264⁸
 Haastepäiväekstinktio 193
 Hallinnan saanti (arvopaperin) 162⁴, 109 ss, 117, 316 s
 Hallitus, osakeyhtiön 11, 16 s, 59 ja §-hakemisto 8:14, 15:1
 Huone, siirtäminen huoneistosta toiseen 281 ss, 287⁵², 311⁶
 Huoneenvuokra, ks. vuokra
 Huoneisto 284⁷, 42 s, 202 s, 277 ss, 287⁵², 311⁶
 Huoneistoliiyntyä, osakkeiden 42 s, 47
 Huoneisto-osakeyhtiö (ks. myös asunto-osakeyhtiö) 42, 79, 120
 Hyvän tavan vastaisuus 244 s
 Identiteetti, ks. osakeidentiteetti
 Ignorantia juris nocet 58, 179, 188
 Immunitetti, ks. ulkopuolinen
 Isännöitsijä 44⁸⁸
 Jakamattomuus, pantin 288, 312
 Jakaminen, osakekirjan 3⁶, 74 s
 Kadusoiminen, osakkeen 17, 52, 55
 Kadusoituminen, osakkeen 53, 55 ss
 Kaksoiskappale, osakekirjan (ks. myös duplikaatti) 73, 76, 78, 84
 Kantalippu 158, 168⁴

- Kaupparekisteri 254¹, 27, 31, 1503⁴, 227, 254 ss, 295
- Kiinnityspantti (ks. myös laitoskiinnitys) 104⁹, 126⁵⁸, 129⁶⁶, 130⁶⁷, 181 s, 190, 256, 305 s, 318 ss
- Kiinteistöyhtiö, keskinäinen 42, 79, 2015, 232
- Kohtuullistaminen
— sopimuksen 250 ss, 302
— yhtiöjärjestysmääräyksen 253
- Kohtuus (esineoikeudessa) 162⁴, 101 s, 1183⁷, 125 s, 302 s
- Kokonaisosakekirja 771⁰, 141
- Kollisio, ratkaisuperiaatteet 23 s, 49, 80 s, 101 s, 109 ss, 185 ss, 190, 205, 266 ss, 292 ss
- Konossementti 74, 119
- Korottaminen, osakepäätöksen 29 s, 36, 133, 136, 158 s, 272
- Kreaatio, osakekirjan 86 ss, 92 s
- Kunnian vastainen ja arvoton menettely 65, 240 ss, 246 ss
- Kuolettaminen
— osakkeen 54, 167 s
— osakekirjan 167 ss, 172 ss
- Kvasi-asunto-osakeyhtiö 448⁷, 79, 205
- Käsiteläinoppi 213
- Lainhuudatus 314, 316
- Laitoskiinnitys 2143², 309 s, 3204⁰
- Liikkeellelaskeminen, osakekirjan, ks. emissio
- Lisäjako (ks. myös väitesuoja) 102, 131 ss, 149
- Lunastaminen, osakkeen
— yhtiön toimesta 29 s, 59, 60, 136, 142, 145 ss, 235
— osakkaan toimesta 1245³, 234, 296
- Luovutuksensaaaja, ks. osakeostaja
- Luovutus (= panttaus) 10, 74
- Luovutussitoumus (ostajanoikeuden panttauksessa rakentamisvaiheessa) 153
- Maanvuokra, ks. vuokra
- Maarekisteri 318 s
- Maksusuoja 63 s, 161 s, 173, 189 ss
- Maksutalletus, osakekirjakohteisena 191, 196, 2926¹
- Makuloiminen, osakekirjan 65, 89, 92, 145
- Mala fides, ks. vilpittön/vilpillinen mieli
- Manttaali 299, 318 s
- Menetetyksi julistaminen, ks. kadu-sointi
- Merkintätodistus 152, 1534³
- Mitättöiminen, osakekirjan 65, 89, 92, 145
- Mitättömyys, yhtiökokouspäätöksen, ks. nulliteetti
- Mitättöityminen, osakkeen 52 ss
- Moite(kanne), yhtiökokouspäätöksen johdosta 223 s ja §-hakemisto OYL 9: 17
- Muuntaminen, osakkeen 139, 141, 262
- Määräala, kaksoisluovutus 315 ss
- Määräosaperiaate (kiinnitysvastuumuutoksissa) 318 ss
- Nimellisarvo, osakkeen 25, 29
- Nulliteetti (yhtiökokouksen päätös) 223 ss, 229 s, 255, 273
- Odotusvaihe, panttioikeudellinen 62, 2722³
- Oikeudenkäyntikysymykset 387², 1286³, 170, 173, 177, 1824⁵, 224 s
- Oikeuserehdys 58, 179, 188
- Oikeustoimilaki 325⁸, 34, 561¹, 239 ss, 250 ss
- Oma osake 68 s, 136 s
- Optiotodistus 159, 162 ss, 168⁵
- Optiovelkakirja 108, 158, 160 ss, 168⁵
- Osakasluettelo 56, 662⁹
- Osake
— arvo 27, 64
— kuolettaminen 54, 167 s
— käsite 3, 13, 41, 48, 100, 127, 210 ss, 214 s, 275 s
— lakkaaminen/syntyminen 51, 54, 561², 167 s, 1988¹, 204 ss, 216 s, 265 s, 275 ss
— oma (yhtiön) 68 s, 136 s
— pätemättömyys 10 ss, 14 s, 72, 76
Osakeanttilippu 160, 162 ss, 168⁵
- Osakeantitodistus 159 s, 162 ss, 168⁵
- Osakeidentiteetti (ks. myös seuraantosuhde) 6, 199 ss, 262 s
- Osakekirja (ks. myös aitous, duplikaatti, emissio, kaksoiskappale, kuolettaminen, makuloiminen, väärennös)
— ensivalmistainen/myöhempivalmistainen 86 s, 89 s, 92 s, 186
— sisältö 45, 55, 61, 70, 74 ss, 86, 89, 155 ja §-hakemisto OYL 3: 5, 3: 6, AsOYL 6 §
— vaihtaminen 140 ss, 155
— valmistaminen 86 s
- Osakekirjaton osake 23, 59, 98 s
- Osakelakkautus 205, 262
- Osakeluettelo 56, 662⁹, 87, 107, 113, 181, 1946⁹
- Osakemerkintä 1316, 561¹, 152, 2026, 259
- Osakeostaja 27 s, 36, 69, 83, 1112⁰, 123,

- 126, 130, 135 s, 153 s, 206, 225²², 233 s, 238, 241, 263, 265, 295 s, 302 s
- Osakepantti**
- lakijohteiset tyypiriskit 61, 145, 231 s
 - normaali lähtökohta 2 s
 - yhtiöjärjestysmääräyksellä kielletty 221 s
- Osakepääoma** (ks. myös korottaminen)
- koskemattomuus 21 ss, 26, 230
 - yhtälö/epäyhtälö 18, 25 ss, 133
- Osakeyhtiö**
- lakkaaminen 66 s, 231, 274²⁷, 276
 - syntyminen 438⁶
- Osaluku** 318
- Osinkolippu** 168⁴
- Ostaja, ks. osakeostaja**
- Osuuskunta** 227, 252, 260¹⁰⁵
- Osuusvähentymä** (ks. myös ylimäärä-osake) 18 ss, 24 s, 32, 48
- Panttaus** (= luovutus) 10, 74
- Pantti**
- jakamattomuus 288, 312
 - panttisaantosuoja 171¹⁵
 - realisaatio 64²⁸, 129, 151, 288 ss
- Passiviteetti**, esineoikeudellinen 111 s
- Perustaja, yhtiön** (ks. myös grynderi) 44
- Prejudikatuuri** 81 s, 232 s
- Pulverisointi**, vahinkovaiikutuksen 315⁶, 134
- Puoligeneerinen** määrittely, objektin 127⁶¹
- Pätemättömyys**
- osakkeen 10 ss, 14 s, 72, 76
 - yhtiökokouspäätöksen, ks. nulliteetti, yhtiökokouksen päätös
- Rakennus** (toisen maalla) 287⁵², 313
- Rakentamisaikainen** (rakentamisvaiheinen) yhtiö 43 ss, 120 s, 202 s, 219, 232 s, 243 s, 297 ss
- Realisaatio**, pantin 64²⁸, 129, 151, 288 ss
- RS-järjestelmä** (ks. myös grynderi) 610, 78 s, 208 s
- Selonotto** (-mahdollisuus, -velvollisuus, ks. myös vilpittön/vilpillinen mieli) osakeoikeustoimissa yms. 27 s, 31, 49 s, 54 s, 61, 63, 112 s, 119 s, 123 s, 148, 150³⁴, 179, 187 s, 234, 294 s, 308¹², 321⁴⁵
- Selvitystila** 67, 262
- Setelipaino**, osakekirjavalmistuksessa 79, 123 s
- Seuraantosuhde** (kontinuiteetti), osakkeiden 268 ss, 275 ss, 301 s, 310
- Sovittelu**, ks. kohtuullistaminen
- Split** (osakkeen 'halkominen') 142, 150³⁴, 262
- Surrogaatti**, osakkeen 52, 62 ss, 146, 217, 231 s, 268¹⁵
- Systeemi**, oikeuden 39
- Talonki** 158, 168⁴
- Tapa**, ks. hyvä tapa
- Tasajako** 102, 125 ss
- Tasinko-oikeus** 249
- Toissijainen panttioikeus** 106
- Tonttikirja** 318 s
- Tytäryhtiö** 145 s
- Ulkomaalaislauseke** 296⁷²
- Ulkopuolinen**, suhde yhtiökokouspäätökseen 221 ss, 230 s, 235 s, 241, 248
- Ulosotto-oikeus** 46 s, 289
- Vahingonkorvausvelvollisuus**
- hallituksen, sen jäsenen, toimitusjohtajan §-hakemisto OYL 15:1
 - osakkeenomistajan §-hakemisto OYL 15:3
 - sopimuskumppanin 203⁴, 45, 49, 207, 208, 216, 238
 - yhtiön 151³⁶, 197⁷⁸, 292⁶²
- Vaihtaminen**, osakekirjan 140 ss, 155
- Vaihtovelkakirja** 108, 158, 160 ss, 186⁵
- Valtakirja** 174²¹
- Vastuuvapaus** 237 s
- Velkakirja**, ks. optiovelkakirja, vaihtovelkakirja ja §-hakemisto VKL
- Vilpittön/vilpillinen mieli** (ks. myös selonotto) 38, 54 s, 108, 120 ss, 148, 150³⁴, 157⁵⁹, 177 ss, 183 s, 186 s, 194 s, 247, 264 s, 294⁶⁶, 303, 317⁵⁵
- Vuokra**
- huoneenvuokra 206, 222 s, 306 s
 - maanvuokra 214³¹, 306 s, 320⁴⁰
- Väitesuoja** yhtiötä vastaan (ks. myös ylimääräosake) 10, 14 ss, 32, 45 s, 57 ss, 67, 70, 133 s, 148, 157, 162 s, 197
- Väliaikainen** (interimistinen) oikeus-suoja ja osake 37, 57¹³, 58, 147²⁷, 177, 196⁷⁵, 258
- Väliaikaistodistus** 75, 153 ss, 164⁸⁰⁻⁸¹, 168
- Väärennös**, osakekirjan 9, 77, 108, 148²⁹
- Yhdistys** 173¹⁸, 227
- Yhteisomistussuhde** (YhtOmL) 33 s, 49, 128⁶⁴, 272²², 287⁵², 290
- Yhtiöjärjestys**
- kohtuullistaminen 253
 - muutos 274⁵, 206 s, 220¹, 262, 264⁹, 279³⁵, 296

— sisältö (sallittu) 123 s, 169, 221 s,
225, 233 s, 236 s, 252 s, 255 s, 287⁵⁰
Yhtiökokouksen päätöksen pätemättö-
myys/tehottomuus 221 ss, 235 s,
240 ss, 246 ss
Yhtiövastike 299⁸⁰, 321

Yleislauseke, osakeyhtiöoikeudellinen
227 s ja §-hakemisto OYL 9:16
Ylimääräosake (ks. myös väitesuoja)
20 ss, 28 ss, 132 ss, 197
Äänestys sopimus 209²⁰